CORNELIUS RYAN

UN POD PREA ÎNDEPĂRTAT

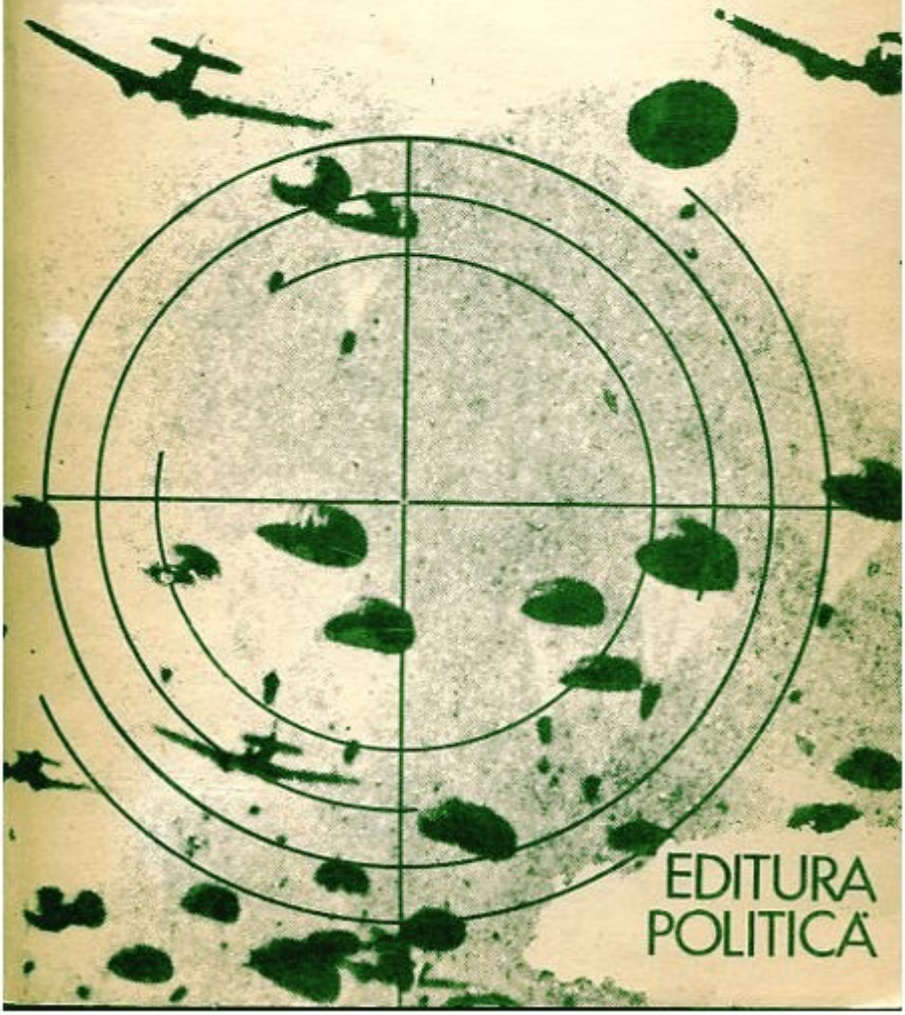

EDITURA POLITICĂ

CORNELIUS RYAN

UN POD PREA ÎNDEPĂRTAT

EDITURA POLITICĂ 1977

CORNELIUS RYAN
A Bridge Too Far 1974

Recviem pentru soldatul antihitlerist

Necruţător destinul acestui irlandez născut la Dublin, în 1920, naturalizat cetăţean american în 1950 şi intrat într-o glorie literară [1] *universală printr-o trilogie consacrată ultimei conflagraţii mondiale. La 23 noiembrie 1974, mai puţin de două luni după lansarea ultimei părţi a acestei trilogii „A bridge too far” – „Un pod prea îndepărtat”, a cărei versiune romînească o prefaţăm (răspîndită pînă acum în 20 de limbi în ediţii succesive ce depăşesc 20 de milioane exemplare), numele lui Cornelius Ryan trecea în lumea posterităţii. Reporterul frenetic care în anii războiului „acoperise” nenumărate evenimente de pe teatrele de luptă din Africa, Europa Occidentală şi Pacific în calitate de corespondent al ziarului britanic „London Daily Telegraph”, iar apoi îşi consacrase ultimele două decenii din viaţă reconstituirii cîtorva dintre marile bătălii din războiul antihitlerist desfăşurate în apusul continentului european, îşi sfîrşea extrem de „profesional” existenţa: nu mai înainte de predarea „manuscrisului”.*

Lunga cursă a reporterului istoric care a fost Cornelius Ryan avea să se încheie astfel, în chip tragic, la numai 54 de ani, odată cu ultimul rînd din „Un pod prea îndepărtat”. Cei şapte ani cît a durat laborioasa investigaţie (peste 1 *200 de participanţi la evenimente identificaţi, contactaţi, chestionaţi, sute şi sute de volume memorialistice consultate, mii* şi *mii de documente defrişate în arhivele britanice, americane, olandeze, germane) solicitată de elaborarea cărţii, s-au suprapus ultimilor săi ani de viaţă, stigmatizaţi prin suferinţele atroce ale repetatelor intervenţii chirurgicale în temerara încercare de a-l sustrage acelei sentinţe maligne, fără apel, pe care biologia omenească o*

[1] Ca şi „Ziua cea mai lungă” devenită subiectul unei binecunoscute superproducţii cinematografice, lucrarea „Un pod prea îndepărtat” a fost de asemenea ecranizată în anul 1976, în regia lui Richard Altenborough, cu o distribuţie actoricească de primă clasă: Liv Ullman, Robert Redford, Ryan O’Neal, Gene Hackman.

înregistrează atît de frecvent în veacul nostru.

Alegîndu-şi drept subiect al celei din urmă cărţi – şi el ştia *că va fi ultima – controversata şi tragica bătălie, pentru podul de la Arnhem, Cornelius Ryan şi-a prefigurat parcă propria şi inegala înfruntare cu un duşman implacabil.*

Bătălia de la Arnhem, sub numele ei codificat operaţia „Market-Garden", ocupa pînă la apariţia cărţii lui Ryan un loc mai mult decît modest în istoriografia celui de-al doilea război mondial. Cu ea Ryan încheie într-o manieră insolită trilogia sa despre marea conflagraţie. Insolită întrucît dacă în celelalte volume [1] *el aprinde reflectoarele istoriei asupra unor victorii celebre ale corpului expediţionar aliat, aici el evocă una dintre cele mai controversate operaţiuni militare ale acestuia, apreciată acum de cvasiunanimitatea comentatorilor militari drept cel puţin una din cele mai grave erori strategice ale aliaţilor din anul 1944, dacă nu chiar ale întregului război. Rezultatul investigaţiei lui Ryan poate fi considerat în egală măsură un reportaj istoric şi o contribuţie istoriografică autentică. Rezultatul este o carte care descrie de o manieră exactă şi în acelaşi timp profund emoţionantă cele nouă zile ale operaţiei „Market-Garden".*

Ryan reface întreaga epopee care a însemnat pentru corpul expediţionar aliat cea mai gravă înfrîngere pe continentul european şi ale cărei pierderi au depăşit cu mult pierderile debarcării din Normandia din 6 iunie 1944. Prin cartea sa despre ceea ce el însuşi numeşte al doilea Dunkerque al Marii Britanii, Ryan nu numai că umple un gol în istoriografie, dar face şi o operă de justiţie, omagiind eroismul acelora care au murit luptînd, cu un devotament desăvîrşit, în împrejurări pentru care principala responsabilitate revenea propriului comandament suprem.

„A bridge too far" poate fi considerată prima versiune a acestui atac combinat terestru şi aeropurtat care face o sinteză a tuturor punctelor de vedere (britanic, american, polonez, german şi al rezistenţei şi populaţiei olandeze). „Market-Garden" a fost o gravă eroare strategică, o înfrîngere majoră, dar şi o pagină de vitejie aproape legendară. Munca de aproape şapte ani a autorului este evidentă şi în minuţiozitatea şi

[1] Dintre care primul „Ziua cea mai lungă", despre operaţia Overlord, a apărut în 1966 în versiune românească, în Editura politică.

precizia tuturor datelor invocate în carte. Ryan urmăreşte operaţia „Market-Garden” din momentul naşterii ideii strategice în mintea lui Montgomery şi pînă la ultimul cartuş al dezastruosului ei final.

Cititorul va descoperi în paginile cărţii atît cifrele pregătirii logistice a operaţiei „Market-Garden”, cît şi ale pierderilor; el va reflecta asupra reacţiilor psihologice sau motivaţiilor politico-ideologice ale participanţilor la lupte şi va urmări tensiunea sufletească a eroilor bătăliei.

Vom adăuga aici doar cîteva puncte de referinţă, spre a-l edifica asupra contextului istoric în care s-au produs evenimentele pe care Ryan le reînvie, după părerea unanimă a criticii literare anglo-saxone, mai sugestiv, mai complex şi mai convingător decît în oricare din cărţile sale anterioare.

În a doua jumătate a lunii septembrie 1944, cînd s-a produs cea mai gigantică operaţie de desant aerian din istoria celui de-al doilea război mondial, armatele celui de-al 3-lea Reich erau împinse spre graniţele Germaniei prin loviturile concentrice ale forţelor coaliţiei antihitleriste venind din răsărit, din sud-est, din Franţa, Belgia şi Italia, pe un front ce depăşea 5.000 km.

„Succesele obţinute în vara anului 1944 de coaliţia antifascistă atît pe frontul sovieto-german, cît şi pe cel din Europa apuseană au schimbat radical situaţia politică-miluară din Europa. Mişcarea de eliberare naţională a popoarelor subjugate de hitlerişti s-a intensificat considerabil. Înfrîngerile suferite şi destrămarea blocului statelor fasciste prin ieşirea din războiul contra Naţiunilor Unite a unor state ca Italia, Romînia, Finlanda şi Bulgaria pusese Germania fascistă în faţa unui iminent dezastru. Potenţialul ei economic şi militar slăbise considerabil...

Pentru deplina eliberare a teritoriilor sovietice şi înfrîngerea hitlerismului pe propriul său teritoriu, Comandamentul suprem sovietic a hotărît să-şi intensifice loviturile asupra grupărilor adversarului. În perioada 14 septembrie – 21 octombrie 1944, Fronturile Leningrad 1,2 şi 3 Baltice au executat o mare operaţie ofensivă, care a avut drept rezultat zdrobirea grupărilor hitleriste din Estonia, Lituania şi din cea mai mare parte a Letoniei.

Rezultate deosebite au fost obţinute în sectorul sudic al frontului sovieto-german, în urma ofensivei sovietice de la Iaşi –

Chişinău şi a insurecţiei naţionale armate antifasciste şi anti-imperialiste din Romînia, guvernul bulgar a pornit războiul contra Germaniei hitleriste, unităţile sale militare intrînd în subordonarea Frontului 3 Ucrainean.

În a doua jumătate a lunii septembrie 1944, trupele sovietice au contribuit, alături de armata populară de eliberare naţională la luptele pentru eliberarea Iugoslaviei.

După ce insistase enorm pentru efectuarea operaţiei „Market-Garden" cu toate mijloacele disponibile, văzînd în ea cheia strategică pentru zdrobirea definitivă a Germaniei naziste în 1944, şi respinsese rînd pe rînd toate argumentele care avertizau asupra riscului nejustificat asumat, mareşalul britanic Bernard L. Montgomery îi consacră doar cîteva pagini de consideraţii tactice, în memoriile sale. Mai mult, în pofida evidenţelor el scrie: „Bătălia de la Arnhem a fost în proporţie de 90% un succes". Iar cîteva rînduri mai jos, adaugă: „Succesul deplin la Arnhem a fost împiedicat de două motive: vremea proastă, care nu ne-a permis să aducem forţe proaspete, şi inamicul, care a reuşit o surprinzător de rapidă concentrare de forţe cu care ni s-a opus". La rîndul său, premierul Winston Churchill consacră şi el foarte puţine rînduri în memoriile sale Arnhemului: „Bătălia pentru Arnhem a implicat mari riscuri, dar ele au fost justificate de scopul propus – atît de aproape de a fi atins. Dacă am fi avut norocul să fim ajutaţi de condiţiile atmosferice şi nu să ne fie potrivnice în momentele critice, reducînd dibăcia noastră de zbor, este probabil că am fi izbutit. Dar niciodată riscul n-a descurajat pe cei bravi, printre care nici pe cei din Rezistenţa olandeză care au luptat pentru Arnhem". Iar într-o telegramă din 9 octombrie către mareşalul Smuts, Churchill scria: „... În privinţa Arnhemului, cred că n-aţi stabilit exact coordonatele. Bătălia a fost în mod sigur o victorie, cu toate că divizia de avangardă, cerînd zadarnic întăriri, a fost măcelărită. Nu m-am lăsat copleşit de deznădejde din această cauză şi sînt chiar bucuros să-i văd pe comandanţii noştri capabili să-şi asume un astfel de risc".

În memoriile generalului american Dwight David Eisenhower [1]*, ca şi în cele cinci volume din documentele sale publicate recent în S.U.A., sînt de asemenea extrem de rare referirile la*

[1] D.D. Eisenhower – *Cruciadă în Europa,* versiunea românească de Nicolae Minei, Bucureşti, Editura politică, 1974, p.410, 417.

operaţia „Market-Garden”. Coordonatorii ediţiei volumului IV al documentelor comandantului şef al corpului expediţionar aliat scriu la pagina 2 165: „În mod limpede, Eisenhower şi Montgomery au avut dificultăţi în a se înţelege unul pe celălalt”. Într-o telegramă din 21 septembrie 1944, Eisenhower îl previne pe liderul militar britanic că nu poate aproba o nouă operaţie aeropurtată, cu toate că iniţial acceptase un foarte ridicat indice al pierderilor în aceste acţiuni vitale.

Şi totuşi, cu toată zgîrcenia în amănunte a şefilor militari, la Arnhem s-a scris o epopee şi s-a jucat o tragedie.

Astăzi, în mare parte şi datorită dezvăluirilor lui Cornelius Ryan, sîntem în măsură să privim cu luciditate cele întîmplate de la 17 la 26 septembrie 1944 în strîmtul covor de circa 100 km pe care au acţionat în Olanda, în spatele frontului german, diviziile americane, britanice, poloneze şi canadiene, floarea forţei de şoc aeropurtate aliate.

Ronald Lewin în The Times *din 19 septembrie 1974, scriind despre dificultatea durabilităţii miturilor din vremea războiului, notează, după lectura cărţii lui Ryan, despre bătălia de la Arnhem: „Toate dovezile acumulate confirmă că, la fel ca la Gallipoli*[1]*, aici a fost un dezastru britanic în care curajul nebun a fost lipsit de o armătură în materie de strategie, de informaţie şi de tehnologie competente. Totuşi, scopul războiului este izbînda, nu Crucea Victoria, şi a fost de-a dreptul ruşinos că în toamna anului 1944 noi puteam fi încă atît de diletanţi”. „Acest eşec – declara chiar Ryan – a fost atît de bine ascuns, încît abia acum, pentru întîia oară, America afla adevărul”. Acel „căpitan care-i învăţa pe generali”, B.H. Liddell Hart, aprecia în a sa* Istorie a celui de-al doilea război mondial: *„A fost o eroare multiplă comisă de patru ofiţeri superiori coborînd în ordine ierarhică”. Iar unul dintre cei mai autorizaţi istorici americani, Charles B. MacDonald, scrie într-o* Istorie a forţelor armate americane pe teatrele de luptă europene în al doilea război mondial: *„Operaţia a îndeplinit o parte din ceea ce aştepta de la ea feldmareşalul Montgomery – un coridor al aliaţilor pătrunzînd*

[1] În timpul primului război mondial, Comandamentul britanic a intenţionat să lanseze o ofensiva înconjurată de o mare campanie propagandistică în Asia Mică, în peninsula Gallipoli, acţiune care s-a soldat cu un grav fiasco şi în fruntea căreia se găsea – stranie coincidenţă a istoriei – primul lord al amiralităţii, W. Churchill.

pe o distanţă de circa 100 km în interiorul Olandei, incluzînd capelele de pod de pe rîurile Maas şi Waal; dar, după logica nemiloasă a războiului, operaţia a fost un eşec. Ea n-a reuşit nici să stabilească un cap de pod pe ultimul fluviu, cursul inferior al Rinului, nici să împartă în două teritoriul Olandei, nici să dubleze zidul de vest al apărării germane şi nici să pună armata britanică într-o poziţie favorabilă pentru a ataca Ruhrul. Dar mai grav decît toate este că a eşuat în a da o lovitură unui comandament german şovăielnic.

La prima vedere, ar putea părea că de eşec a fost vinovată zeiţa norocului: amploarea diviziilor de tancuri SS, prezenţa activă în scenă a generalilor Model şi Student; capturarea ordinului operaţional al aliaţilor, vremea proastă. E drept că informaţiile nu indicaseră rezerve germane în apropierea Arnhemului. Dar britanicii erau atît de îngrijoraţi la începutul lunii septembrie de lansarea rachetelor V_2 de la bazele din Olanda, încît ar fi fost nevoie de informaţii mult mai complete şi mai precise asupra forţelor inamicului decît existau, pentru a împiedica lansarea atacului de către feldmareşalul Montgomery. În privinţa vremii, să spunem că ceaţa şi ploaia sînt obişnuite în septembrie pentru nord-vestul Europei; dar aliaţii, cu toată bogăţia lor de resurse, nu dispuneau de suficiente avioane şi planoare pentru ca, depăşind neajunsurile vremii, să *asigure decolarea tuturor avioanelor din prima zi.*

Au fost ghinioane crunte. Totuşi, în ciuda lor, operaţia „Market-Garden" ar fi putut reuşi dacă coloana de infanterie britanică ar fi atacat cu un elan mai mare sudul Eindhovenului şi regiunea din nordul Waalului; şi dacă comandamentul Diviziei 82 aeropurtate ar fi dovedit verva şi vigoarea aşteptată de la asemenea trupe şi ar fi alocat cel puţin o mică forţă pentru a da o mînă de ajutor celor care luptau la marele pod de pe Waal de la Nijmegen. Comandamentul american a acţionat desigur conform planurilor prestabilite, dar acest fapt nu l-a absolvit de greşeli, după cum nici nu l-a scutit de consecinţele înfrîngerii.

Dacă operaţia „Market-Garden", încununată de succes, ar fi avut multiplele efecte scontate de mulţi – este o întrebare rămasă pentru totdeauna fără răspuns. Deşi Hitler nu avea rezerve suplimentare spre a le îndrepta imediat împotriva englezilor şi deşi aterizările diviziilor aeropurtate l-au adus pe führer într-o stare de maximă excitaţie (Ce s-ar fi întîmplat –

striga el – dacă aliaţii ar fi aruncat diviziile aeropurtate pentru a-l captura împreună cu comandamentul său?), germanii n-au dat nici un semn de panică, de răzvrătire sau de dezertare în masă”.

„Dacă piosul, abstinentul Montgomery ar fi venit la cartierul general clătinîndu-se ca după o beţie, nu cred că aş fi fost mai mirat...”. Aşa îşi va aminti ulterior generalul american Omar Bradley reacţia sa la planul imaginat de omologul său englez din dorinţa de a menţine cu orice preţ înaintarea.

Iată acum şi comentariul cunoscutului istoric francez Jacques de Launay:

„Bătălia de la Arnhem, cea mai mare operaţie cu trupe aeropurtate din istorie, a devenit aşadar, pentru aliaţi, o înfrîngere incontestabilă.

La 26 septembrie, germanii stăpînesc Rinul ca şi mai înainte, pe toată lungimea lui, şi aveau să-l stăpînească în Olanda pînă la 21 martie 1945. Garnizoanele lor din Olanda nu sînt încercuite; 4 milioane cetăţeni – locuitori din provinciile Olanda de Nord, Olanda de Sud şi Utrecht – aveau să îndure, pînă la 5 mai 1945, un asediu cumplit, în cursul căruia 13.000 persoane îşi pierd viaţa din pricina foametei.

Rampele de lansare a rachetelor V_2 rămîn intacte. Portul Anvers continuă să fie inutilizabil. Curăţirea de trupe germane a zonei gurilor Escaut-ului are loc între 20 septembrie şi 8 noiembrie prin operaţii combinate; Anvers avea să primească primul cargou aliat abia la 28 noiembrie.

Cît despre pierderile de vieţi omeneşti, unităţile aeropurtate angajate – aproape 35.000 oameni – au, la 30 septembrie, mai mult de 13.000 oameni ucişi, răniţi şi dispăruţi, ceea ce însemna mai bine de o treime din efective. În timp ce germanii pierduseră doar 3 400 oameni”.

În sfîrşit, am dori să informăm cititorul şi despre punctul de vedere al prinţului Bernhard al Olandei, numit la 3 septembrie 1944 comandant-şef al forţelor armate olandeze, inclusiv al Forţelor din interior (Binnenlandse Strijdkrachten, B.N.S.), subordonat generalului Eisenhower.

Într-un recent intervin acordat revistei Magazin istoric *din ianuarie 1975, prinţul Bernhard preciza:*

„Aveam contacte foarte strînse cu mişcarea de rezistenţă din interior prin curieri care treceau permanent linia frontului şi prin posturi de radio-emisie clandestine. Primeam informaţii

detaliate despre toate mişcările inamicului. De exemplu, aveam legătură de trei ori pe zi cu reţeaua Trump, care ne chema de la diferite cabine telefonice. Aş putea spune că ştiam totul despre apărarea adversă: numărul şi amplasamentul unităţilor, situaţia fiecărui post de apărare antiaeriană etc.

De îndată ce proiectul «Market-Garden» a fost anunţat, adică de la 11 septembrie, am vegheat personal ca fiecare mesaj important să fie transmis direct lui Montgomery.

Monty (diminutiv de la Montgomery), cu care am vorbit în mai multe rînduri, mi-a răspuns: rezistenţa franceză şi cea belgiană ne-au transmis numeroase informaţii eronate. Vă mulţumesc, dar n-am să ţin scama de informaţiile voastre.

S-a întîmplat însă ceva şi mai grav. Planul lui Montgomery era de a realiza trei capete de pod în nord-estul frontului – Eindhoven, Nijmegen şi Arnhem; după aceea, un covor de care de asalt, urmate de infanteria motorizată, trebuia să se desfăşoare – începînd de la linia frontului – pe 80 km, legînd între ele cele trei dropping-zones[1]*.*

Examinarea rapidă a hărţii ne-a reamintit însă că, dacă pînă la Eindhoven drumul era bun, după aceea el se îngusta, iar din dreptul localităţii Uden intra într-o zonă de poldere[2]*.*

Am discutat imediat cu şeful meu de stat major, generalul Piet Doorman, absolvent al Şcolii Militare Superioare, care înainte de 1940 se ocupase personal de folosirea tancurilor pe drumurile din zona de poldere. Doorman a fost categoric: începînd de la Uden, blindatele nu puteau înainta decît în şir indian, devenind astfel o prada uşoară pentru apărarea antitanc. Mai mult, dacă unul din ele rămînea în pană, bloca întregul traseu, pînă cînd fantasinii[3] *ar fi reuşit să-l împingă în şanţ. Aşadar era obligatoriu ca infanteria să însoţească tancurile. În sfîrşit, era absolut exclus ca cele 2 000 vehicule ale infanteriei, care trebuiau să urmeze, să poată trece pe acest drum îngust şi şubred.*

L-am trimis pe Doorman să-i explice totul lui Monty. Mareşalul, în mod vădit contrariat, l-a primit cu oarecare bruscheţe.

— Ştim toate astea. Tancurile vor înainta singure. Echipajele

---

[1] Zone de paraşutare (engl.).

[2] Porţiune joasă de uscat smulsă mării.

[3] Trupe de însoţite a tancurilor în timpul atacului.

sînt experimentate. Oricum, vom avea supremaţia în aer. Fiţi liniştit, totul o să fie bine.

Cînd Doorman mi-a relatat convorbirea, n-am făcut decît să mă înclin. Monty era stăpîn în această parte a frontului. Cum putea însă să neglijeze atîtea necunoscute: *insuficienţa drumurilor, eventuala vreme rea, o apărare adversă eficientă...*

Avea o foarte bună părere despre sine. Acum e limpede că operaţiile de transportare a trupelor aeropurtate nu puteau dura mai puţin de trei zile; iar obiectivul final – oraşul Arnhem – se afla la o distanţă prea mare de zona de aterizare, accesul fiind deosebit de dificil. Între Nijmegen şi Arnhem, o desfăşurare de tancuri şi de infanterie era imposibilă, drumurile laterale fiind inutilizabile.

Singura soluţie era de a paraşuta deasupra Arnhemului unităţi de desant. În acest caz, germanii n-ar fi avut timp să se dezmeticească. Noi ştiam că apărarea germană era foarte puternică, dar Monty nu voia să *audă nimic. Azi, el recunoaşte că operaţia a fost un eşec.*

Dezastrul de la Arnhem putea fi cu siguranţă evitat.

Ziua Z a fost duminică, 17 septembrie. În aceeaşi zi, guvernul olandez, printr-un apel transmis la postul de radio B.B.C. din Londra, declanşează greva generală la căile ferate. Statul major al Forţelor armate olandeze, secţia Forţele din interior (B.N.S.), lansează ordinul de sabotare a căilor ferate şi a drumurilor terestre strategice.

Efectul de surpriză a acţionat deci, dar pentru puţină vreme, germanii au avut timp suficient să ia toate contramăsurile care se impuneau. Nu ne rămînea altceva de făcut decît să executăm ordinele lui Monty.

După 30 de ani, ni se pare că motivele esenţiale ale înfrîngerii sînt estimarea eronată a forţelor inamice şi aprecierea inexactă a terenului".

Dacă primul merit al cărţii lui Ryan este că ridică vălul lăsat asupra unei tragice bătălii, pe nedrept uitată într-un fald al cronicii războiului antihitlerist, tot atît de important este şi efectul său demitizant. Pe drept cuvînt se vorbeşte astăzi în istoriografia celui de-al doilea război mondial de apariţia, menţinerea şi cultivarea unei adevărate mitologii a Conflagraţiei. Îmi amintesc că acum cîţiva ani, discutînd în biblioteca Beaverbrook cu istoricul britanic A.J.P. Taylor, acesta

îmi releva piedicile pe care durabilitatea miturilor din vremea războiului le adaugă în calea unei cercetări ştiinţifice cu adevărat obiective. Prof. Taylor îmi dădea pe atunci următorul exemplu: este aproape imposibil să convingi publicul britanic că raidurile RAF în Germania, în anii 1940–1941, au produs mai multe victime între aviatorii englezi decît în rîndurile populaţiei Germaniei. „Deseori – îmi spunea Taylor – adevărul este de nemărturisit, iar contrazicerea legendei istorice oficiale, intolerabilă şi indezirabilă". Din acest punct de vedere cartea lui Ryan este demitizantă pe verticală, demonstrînd adevărul istoric despre reala natură a deciziilor la nivelul celei mai înalte ierarhii militare occidentale, precum şi a responsabilităţii, competenţelor şi divergenţelor interaliate. La eşaloanele celor care trăiesc războiul, soldaţilor şi ofiţerilor din tranşee, Ryan stăruie cel mai mult; *el solicită atenţia cititorului printr-un perfect simţ al psihologiilor individuale şi al colectivităţii*, *apt să reînvie atmosfera fiecărei acţiuni sau a fiecărei clipe de încordată, dureroasă aşteptare. Ryan a devenit prin „Un pod prea îndepărtat" unul dintre cei mai elocvenţi rapsozi ai rolului ostaşului simplu în războiul antihitlerist; el a făcut ca scena să fie a celor care – cu preţul imenselor eforturi, jertfe, sacrificii – au cucerit victoria,* a maselor, a popoarelor. *Fiecare pagină din reconstituirea bătăliei pierdute de la Arnhem ilustrează adevărul că „victoria asupra fascismului în cel de-al doilea război mondial a demonstrat încă o dată, la scara celei mai ample încleştări din cîte a cunoscut istoria, forţa cu care popoarele se ridică în apărarea unei cauze drepte, adevărul incontestabil că rolul hotărîtor în făurirea istoriei, în apărarea libertăţii şi independenţei naţionale îl au masele populare, milioanele şi milioanele de oameni ai muncii de pretutindeni. Războiul antifascist a relevat că oricît de mare ar fi potenţialul aruncat în luptă de forţele reacţiunii, oricît de puternice ar fi armatele imperialiste invadatoare, ele nu pot înfrînge voinţa de libertate a popoarelor, dorinţa acestora de a-şi hotărî singure soarta"*[1].

Însemnătatea majoră este atribuită de Ryan comportamentului oamenilor simpli – militari şi civili – angajaţi în bătălie de partea aliaţilor. Sute şi sute de portrete, sute şi sute de lupte, sute şi sute de momente de eroism au ca

[1] Nicolae Ceauşescu, *România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate,* vol. 4, Bucureşti, Editura politică, 1970.

personaje principale pe acei ofiţeri, subofiţeri şi soldaţi englezi, americani, canadieni şi polonezi, pe acei patrioţi olandezi care s-au luptat în condiţii extraordinar de dificile, păstrînd nealterat idealul libertăţii în numele căreia acţiona coaliţia antifascistă. Această semnificaţie majoră atribuită luptătorilor de pe front face ca mesajul cărţii lui Ryan să fie nu numai plin de umanism, ci şi pe poziţia slujirii cauzei progresului şi libertăţii popoarelor.

Dacă îl putem compara pe Ryan în planul investigaţiei în sferele politice şi diplomatice ale mecanismului militar al războiului cu celălalt mare ziarist istoric american William Shirer (autorul volumelor Ascensiunea şi prăbuşirea celui de-al 3-lea Reich) *pentru dragostea şi talentul cu care a dat viaţă eroilor simpli (de pildă „Diavolilor roşii" ai Diviziei 1 aeropurtate britanice care au atacat, au luptat şi au murit la acel „pod prea îndepărtat" de la Arnhem), îl putem situa în galeria lui Hemingway, Malraux, Ehrenburg. Totodată, cartea lui Ryan ilustrează una din tendinţele ce se reafirmă în scrisul istoric – a scrie pe baza experienţei participanţilor direcţi. Încă din antichitate, istoria scrisă de martorii oculari ai epocii a creat o şcoală istorică. Tucidide ne spune că a început să lucreze la istoria sa despre războiul peloponeziac în momentul în care atenienii şi peloponezienii an ridicat pentru prima oară armele unii împotriva altora, în secolul al 5-lea î.e.n. Fiind atenian, el a fost antrenat foarte devreme în conflict şi pare improbabil că şi-ar fi continuat scrierea atît de departe cît a făcut-o, dacă ar fi reuşit în calitate de comandant de oaste. Exilul de două decenii impus de oraşul său natal după dezastrul de la Amphipolis i-a permis să colinde cîmpuri de bătălie, să vorbească cu veterani, să confirme sau să respingă relatări indirecte şi să împace mărturii divergente.*

„Istoria martorului ocular este, fără îndoială – scrie istoricul american Arthur M. Schlessinger jr. –, o ramură a acelui domeniu mai larg al istoriei contemporane, prin care se înţeleg dările de seamă istorice scrise de persoane în viaţă, în clipa în care au avut loc evenimentele".

Ryan însuşi spunea despre el: „Eu nu mă consider nimic altceva decît un corect practician al ziaristicii care a găsit un nou mod de a scrie istoria. Deseori istoricii scriau cam în felul următor: «atacul a început la orele 9 dimineaţa şi pînă la amiază înălţimea a fost cucerită». Tragediile omeneşti care au avut loc

în aceste 3 ore ar putea umple 5 volume".

Ryan a urmat îndemnul unuia din eminenţii eseişti anglo-saxoni de la răscrucea ultimelor două veacuri, John Ruskin, care afirma că „singura istorie care merită să fie citită este istoria celor ce au fost făcute şi văzute, auzită din gura oamenilor care au făcut şi au văzut".

Marele erou anonim al cărţii lui Ryan, care transpare din faptele, gîndurile şi sentimentele tuturor luptătorilor de pe front este curajul omenesc, acel curaj pe care l-au elogiat – de la Montgomery [1] *şi Churchill, pînă la generalii germani – toţi cei care au cunoscut cum au luptat, sfidînd parcă toate neşansele conjugate şi în dispreţul propriei vieţi, cei ce au asaltat podul de la Arnhem. Autodefinindu-se, Ryan spunea cîndva: „Eu nu scriu despre război, ci despre curajul omenesc şi despre faptul că omul va învinge".*

În încheierea acestui recviem în amintirea soldatului antihitlerist – în înfrîngere eroismul dobîndeşte o aură în plus chiar faţă de clipa izbînzii – o întrebare mă urmăreşte. Dedicînd această carte a curajului celor care au căzut sacrificîndu-se la Arnhem în numele victoriei antihitleriste, Lor, tuturor, *cum scrie pe pagina de gardă, se va fi gîndit oare Cornelius Ryan la propriul curaj, care se măsura cu fiecare pagină încheiată, smulsă literalmente destinului, necruţătorului cronometru al bolii? Iată o întrebare la care nici el, ca şi nici unul dintre*

---

[1] În opera citată, Montgomery scrie la pagina 322:

„În dimineaţa zilei de 25 septembrie am hotărît să retrag în noaptea următoare curajosul cap de pod de la Arnhem. Din cauza pierderilor omeneşti suferite, a lipsei de muniţii şi a aprovizionării defectuoase, poziţia nu mai putea fi menţinută în faţa opoziţiei crescînde a inamicului. Germanii dominau acum prin forţa lor toate punctele de trecere ale cursului inferior al Rinului, aşa fel încît întăririle sau aprovizionarea s-ar fi putut expedia doar noaptea pe calea ferată, peste fluviu, în cantităţi nesemnificative şi cu preţul unui mare risc. În timpul nopţii de 25 spre 26 septembrie planul de retragere a fost îndeplinit cu ajutorul bărcilor de asalt. În această operaţie s-a dat dovadă de mult eroism şi de o mare pricepere, atît din partea detaşamentelor evacuate din partea de nord a fluviului, cît şi din partea batalionului Diviziei 43 care le-a asistat; la orele 6 dimineaţa, în ziua de 26 septembrie, cînd tirul inamic intens declanşat făcea orice nouă mişcare imposibilă, aproximativ 2 400 de oameni din Divizia 1 aeropurtată, Brigada paraşutiştilor polonezi şi Batalionul 4 al Regimentului Dorsetshire fuseseră evacuaţi în siguranţă. Alte detaşamente ale regimentului Dorsetshire au fost părăsite pe malul nordic al fluviului, luptînd în chipul cel mai vitejesc pentru a acoperi retragerea".

„Diavolii roşii” pe care cu atîta căldură i-a readus în filele cărţii sale, ca şi nici unul dintre milioanele de luptători antihitlerişti, confruntaţi cu clipa supremă, nu vor putea răspunde. Lor, tuturor *le sîntem datori cu răspunsul noi şi generaţiile de după noi, singurul răspuns demn fiind lupta pentru o lume mai dreaptă şi mai bună, singura dovadă că EI, care au luptat şi au murit pentru patrie şi pentru omenire, nu au fost uitaţi.*

CRISTIAN POPIŞTEANU

Lor, tuturor

De-a lungul coridorului îngust pe care urmau să-l străbată blindatele se găseau cinci poduri mari. Ele trebuiau să fie cucerite intacte prin lansarea unui desant aerian. Ceea ce îl neliniştea pe generalul-locotenent Frederick Browning, locţiitorul comandantului Armatei 1 aeropurtate aliate, era cel de-al cincilea pod, de o importanţă capitală, situat pe cursul inferior al Rinului, în localitatea Arnhem, la peste 100 km în spatele poziţiilor germane. Indicînd podul din Arnhem pe hartă, el întrebă: „Cît timp le trebuie blindatelor ca să ajungă aici?” Mareşalul Montgomery răspunse fără nici o ezitare: „Două zile”. Privind în continuare harta, Browning spuse: „Noi îl putem ţine patru zile”. Apoi adăugă: „Domnule mareşal, mă tem însă că acest pod este prea îndepărtat”.

Consfătuirea finală din 10 septembrie 1944, de la comandamentul lui Montgomery, în legătură cu operaţia „Market-Garden” (evocată în *Arnhem*, memoriile generalului-maior Roy E. Urquhart).

Cuvînt înainte

OPERAŢIA „MARKET-GARDEN”
17 – 24 septembrie 1944

Duminică, 17 septembrie 1944, puţin după ora 10 dimineaţa, de pe aerodromurile din sudul Angliei a decolat cea mai mare flotă aeriană de transport-desant folosită vreodată într-o singură operaţie. Se împlineau 263 de săptămîni de la declanşarea celui de-al doilea război mondial cînd, din ordinul generalului Dwight David Eisenhower, comandantul suprem al armatei aliate, a început operaţia „Market-Garden” [1], una din cele mai cutezătoare şi ingenioase acţiuni din cursul războiului. Surprinzător este faptul că operaţia „Market-Garden”, o ofensivă combinată aer-sol, a fost concepută de unul dintre cei mai prudenţi comandanţi aliaţi, mareşalul Bernard Law Montgomery.

„Market”, faza aeriană a operaţiei, era grandioasă: prevedea folosirea a aproape 5 000 de avioane de vînătoare, bombardiere şi avioane de transport şi peste 2 500 de planoare. În acea după-amiază de duminică, mai exact la ora 13.30, în cadrul unei acţiuni fără precedent, desfăşurată în plină zi, o întreagă armată aeropurtată aliată, înzestrată cu autovehicule şi tehnică de luptă, a început desantarea în spatele liniilor germane. Obiectivul acestei temerare şi istorice invazii din cer: Olanda ocupată de nazişti.

La sol, de-a lungul graniţei dintre Belgia şi Olanda, se aflau în dispozitiv pe baza de plecare forţele „Garden”, coloane nesfîrşite de tancuri ale Armatei 2 britanice. La ora 14.35, precedate de focul artileriei şi ghidate de nenumărate avioane de vînătoare Typhoon, dotate cu lansatoare de rachete, tancurile au început să înainteze spre coloana vertebrală a Olandei, de-a lungul unei magistrale strategice pe care paraşutiştii angajaseră deja lupte ca s-o cucerească şi s-o menţină liberă.

Potrivit ambiţiosului plan al lui Montgomery, trupele şi tancurile urmau să străbată în cea mai mare viteză Olanda, să ocupe un cap de pod dincolo de Rin şi să pătrundă în Germania. Operaţia „Market-Garden”, considera Montgomery, era lovitura de graţie care trebuia să ducă la prăbuşirea celui de-al treilea Reich şi să pună capăt războiului în 1944.

[1] Grădina de zarzavat. – *Nota trad.*

PARTEA ÎNTÎI

RETRAGEREA

1

În Driel, un sat olandez milenar, oamenii ascultau cu încordare. Încă înainte de ivirea zorilor, după o noapte neliniştită, din case, prin obloanele închise, se prefira lumină. La început li se păruse că undeva, în orice caz nu în imediata apropiere, se petrecea ceva nedesluşit. Treptat impresiile vagi începură să capete contur. Din depărtare venea un vuiet continuu, înăbuşit.

Zgomotul, slab, dar persistent, ajungea în sat în valuri. Neputînd să identifice acest uruit neobişnuit, mulţi se gîndeau, instinctiv, să nu fie vorba de o schimbare a cursului apelor Rinului, care trece la mică distanţă de localitate. În Olanda, al cărei teritoriu se află în proporţie de 50 la sută sub nivelul mării, apa este un inamic permanent; digurile constituie principala armă într-o bătălie fără de sfîrşit, care a început înainte de secolul al XI-lea. Locuitorii din Driel, situat la sud-vest de Arnhem, capitala Gelderland-ului, unde Rinul face un cot mare, au mereu prezente în minte primejdiile acestei lupte. La cîteva sute de metri spre nord, pentru a proteja satul şi regiunea de fluviul agitat – în acel punct Rinul are o lăţime de peste 300 metri – se ridică un dig masiv care în unele locuri depăşeşte înălţimea de şase metri şi deasupra căruia trece o şosea. Dar în dimineaţa aceea fluviul nu dădea motive de îngrijorare. Rinul curgea liniştit spre Marea Nordului cu viteza obişnuită de circa 3 km pe oră. Zgomotul reverberat de zidul de piatră al digului protector era produs de un alt inamic, mult mai necruţător.

Pe măsură ce cerul se lumina şi soarele risipea ceaţa dimineţii, vuietul devenea mai puternic. De pe şoselele care duceau la est de Driel locuitorii satului puteau să audă clar zgomotul unui trafic ce părea să devină, clipă de clipă, mai intens. Neliniştea lor se transformă în teamă, căci nu mai aveau

nici un dubiu asupra naturii zgomotului: în al cincilea an al celui de-al doilea război mondial şi după cincizeci şi una de luni de ocupaţie nazistă toţi erau în măsură să recunoască huruitul coloanelor germane.

Şi mai alarmantă era durata acelui huruit continuu de motoare. Unii îşi amintiră ulterior că o singură dată mai auziseră ceva similar – în mai 1940, cînd germanii invadaseră Ţările de Jos. Atunci trupele mecanizate ale lui Hitler traversaseră frontiera Reichului la circa 25 km de Driel şi, ajungînd pe arterele principale, se răspîndiseră repede în întreaga ţară. Se părea că pe aceleaşi rute se deplasau din nou fără încetare coloane de tancuri.

Un zgomot straniu venea dinspre cea mai apropiată arteră principală – o şosea cu două fire de circulaţie care uneşte Arnhem, pe malul de nord al cursului inferior al Rinului, cu Nijmegen, un oraş din secolul al VIII-lea, pe malul rîului Waal, la 18 km mai la sud. Pe fondul huruitului surd al motoarelor, oamenii identificau cu claritate nişte zgomote care păreau neobişnuite pentru o coloană militară – scîrţîitul roţilor de căruţe, fîşîitul a nenumărate biciclete şi un tîrşîit de picioare lent, dezordonat.

Ce fel de coloană putea fi? Şi, mai important, încotro se îndrepta? În acel moment al războiului, viitorul Olandei putea să depindă de răspunsul la aceste întrebări. Cei mai mulţi erau de părere că respectivele coloane transportau întăriri serioase – ori veneau în ţară pentru a sprijini garnizoanele germane, ori se îndreptau spre sud pentru a opri înaintarea aliaţilor. Trupele aliate eliberaseră Franţa de nord cu o rapiditate spectaculoasă. Acum luptau în Belgia şi se spunea că ar fi ajuns în apropiere de Bruxelles, adică la mai puţin de 180 km de Driel. Circula zvonul că puternice unităţi blindate aliate se îndreptau spre frontiera olandeză, dar nimeni în sat nu era în măsură să ştie cu exactitate în ce direcţie mergeau coloanele. Din cauza distanţei şi a dispersării zgomotului, problema nu putea fi clarificată. În afară de aceasta, restricţiile de circulaţie din timpul nopţii nu permiteau sătenilor să-şi părăsească locuinţele pentru a se duce să vadă ce se întîmplă.

Tot ce puteau să facă era să aştepte, chinuiţi de incertitudine. Nu aveau de unde să ştie că înainte de ivirea zorilor cei trei tineri soldaţi, care constituiau întreaga garnizoană

germană din Driel, şterpeliseră nişte biciclete şi, încălecîndu-le, se pierduseră în ceaţă. Prin urmare, în sat nu mai exista nici o autoritate militară care să impună respectarea restricţiilor de circulaţie.

Neştiind acest lucru, oamenii stăteau în casă. Doar cîţiva mai curioşi, care nu mai avuseseră răbdare să aştepte, luaseră hotărîrea să rişte şi să facă uz de telefon. Din locuinţa sa, situată pe Honingveldsestraat nr. 12, în apropiere de fabrica de marmeladă şi dulceţuri a familiei sale, tînăra Cora Baltussen telefonă unor prieteni din Arnhem. Nu-i venea să creadă cele ce-i spuneau nişte martori oculari. Coloanele *nu* se îndreptau spre sud, către frontul de vest. În acea dimineaţă ceţoasă de 4 septembrie 1944 germanii şi acoliţii lor încercau să-şi ia tălpăşiţa din Olanda, servindu-se de orice mijloc de transport pe care îl aveau la îndemînă.

Luptele la care se aşteptau cu toţii, îşi zise Cora, nu vor mai avea loc pe meleagurile lor. Se înşela. Pentru neînsemnatul sătuleţ Driel, rămas neatins pînă în acel moment, războiul abia începea.

2

La vreo optzeci de kilometri spre sud, în oraşele şi satele din apropierea frontierei belgiene, olandezii jubilau. Nu le venea să-şi creadă ochilor uitîndu-se la soldaţii armatelor lui Hitler, care, reveniţi din bătăliile din Franţa de nord şi din Belgia, treceau epuizaţi prin dreptul ferestrelor lor. Înfrîngerea părea contagioasă; împreună cu unităţile militare plecau mii de civili germani şi de nazişti olandezi. Pentru aceşti fugari toate drumurile păreau să ducă la graniţa cu Germania.

Retragerea s-a produs iniţial atît de lent – cîteva maşini de comandament şi autovehicule care au traversat frontiera belgiană – încît puţini olandezi puteau să spună cu exactitate cînd a început. Unii erau de părere că ar fi fost vorba de 2 septembrie, alţii de 3 septembrie. În orice caz este cert că pe data de 4 septembrie acţiunile germanilor şi ale acoliţilor lor aveau caracterul unei fugi: un exod frenetic care a atins punctul culminant pe data de 5 septembrie, zi care ulterior avea să fie

cunoscută în istoria olandeză ca *Dolle Dinsdag*, „marţea nebună”.

Fuga germanilor părea să se desfăşoare sub semnul panicii şi al dezorganizării. Orice mijloc de transport era bun. Şoselele, de la graniţa belgiană pînă în nord la Arnhem şi chiar mai departe, erau înţesate de camioane, autobuze, maşini de comandament, vehicule semişenilate, autoblindate, căruţe trase de cai, automobile particulare care funcţionau cu mangal sau cu lemne. De o parte şi de alta a coloanelor dezordonate, grupuri de soldaţi, obosiţi şi plini de praf, pedalau pe biciclete rechiziţionate în grabă.

Unele mijloace de transport folosite erau şi mai bizare. La Valkenswaard, oraş aflat la cîţiva kilometri nord de graniţa belgiană, au fost văzuţi soldaţi germani, încărcaţi cu poveri mari, înaintînd anevoie pe trotinete de copii. Aproximativ nouăzeci şi opt de kilometri mai departe, la Arnhem, oamenii se înghesuiau să vadă pe Amsterdamseweg un car funebru impozant, negru cu argintiu, tras de doi cai care înaintau cu greu. În spaţiul rezervat sicriului, înghesuiţi unii în alţii, stătea un grup de germani prăpădiţi, epuizaţi.

În aceste coloane jalnice erau soldaţi germani din multe unităţi. Tanchişti din diviziile „Panzer”, fără tancuri, cu uniformele lor negre de campanie; aviatori din Luftwaffe, probabil toţi cei care mai rămăseseră din forţele aeriene germane înfrînte în Franţa şi în Belgia; soldaţi din Wehrmacht, proveniţi din multe divizii; şi soldaţi din trupele SS, care puteau fi recunoscuţi după insigna lor macabră cu două oase încrucişate sub un cap de mort. Văzînd aceşti soldaţi buimaci, aparent lipsiţi de comandanţi, care înaintau fără nici o ţintă, tînăra Wilhelmina Coppens din St. Oedenrode se gîndea că „cea mai mare parte nu ştiau unde se aflau şi nici măcar încotro mergeau”. Spre amuzamentul amar al olandezilor, unii soldaţi erau atît de dezorientaţi, încît îi întrebau pe trecători care era drumul spre graniţa germană.

În oraşul industrial Eindhoven, sediul marilor uzine de aparataj electric „Philips”, populaţia auzise zile în şir canonada de pe frontul belgian. Văzînd rămăşiţele armatei germant înfrînte îmbulzindu-se pe şosele, oamenii aşteptau sosirea trupelor aliate din oră în oră, lucru pe care îl aşteptau, de altfel, şi germanii. Lui Frans Kortie, în vîrstă de douăzeci şi patru de

ani, funcţionar în administraţia locală, i se părea că germanii nu aveau cîtuşi de puţin intenţia de a opune rezistenţă. De pe aerodromul învecinat se auzea zgomotul exploziilor provocate de genişti, care aruncau în aer pistele, depozitele de muniţie şi de benzină şi hangarele; prin stratul gros de fum care învăluia oraşul, Kortie observă echipe de soldaţi care demontau în grabă tunurile antiaeriene grele instalate pe acoperişurile uzinelor „Philips".

În toată zona, de la Eindhoven pînă în nord la Nijmegen, genistii germani munceau fără întrerupere. În Zuid Willemsvaart Canal, care trece pe la sud de oraşul Yeghel, Cornelis de Visser, învăţător, văzu un şlep supraîncărcat sărind în aer şi împrăştiind jur-împrejur o ploaie ucigătoare de fragmente de motoare de avion. Ceva mai departe, în satul Uden, Johannes de Groot, constructor de caroserii de maşină, în vîrstă de patruzeci şi cinci de ani, urmărea împreună cu familia sa priveliştea trupelor în retragere, cînd germanii incendiară o fostă cazarmă olandeză situată la vreo 250 metri de casa sa. După cîteva minute bombele grele care fuseseră depozitate în clădire explodară omorînd patru dintre copiii lui Groot, în vîrstă de la cinci la optsprezece ani.

În diverse localităţi în care, ca şi la Eindhoven, au fost incendiate şcoli, germanii au împiedicat echipele de pompieri să intervină şi multe construcţii au fost complet distruse. Era evident că, spre deosebire de coloanele de fugari de pe şosele, genistii urmăreau un plan precis, dinainte stabilit.

În acea fugă dezordonată, cei mai înspăimîntaţi erau civilii – naziști germani, olandezi, belgieni şi francezi. Olandezii nu-i priveau cu simpatie. Fermierului Johannes Hulsen din St. Oedenrode colaboraţionistii i se păreau „încremeniţi de spaimă", şi aveau şi de ce să fie aşa, se gîndea el cu satisfacţie, căci aliaţii „erau pe urmele lor şi aceşti trădători ştiau că va sosi *Bijltjesdag* («ziua securii»)".

Semnalul pentru fuga frenetică a naziştilor olandezi şi a civililor germani îl dăduseră dr. Arthur Seyss-Inquart şi Anton Mussert: primul, în vîrstă de cincizeci şi doi de ani, era cunoscutul *Reichskommissar* pentru Olanda, al doilea era ambiţiosul şi brutalul şef al partidului nazist olandez. Văzînd, din ce în ce mai enervat, ce soartă aveau germanii în Franţa şi în Belgia, la 1 septembrie Seyss-Inquart a ordonat evacuarea

civililor germani în partea de est a Olandei, mai aproape de graniţa Reichului. Mussert, în vîrstă de cincizeci de ani, îi urmase exemplul, alertîndu-i pe membrii partidului nazist olandez. Seyss-Inquart şi Mussert au fost printre primii care şi-au luat tălpăşiţa: s-au mutat de la Haga în est, la Apeldoorn, situat la aproximativ 25 km nord de Arnhem[1]. Mussert şi-a dus familia şi mai aproape de Reich, în zona de frontieră, şi anume în localitatea Twente din provincia Overijssel. La început, civilii germani şi olandezi acţionau calm, dar precipitarea evenimentelor îi scoase din minţi. La 3 septembrie englezii au ocupat oraşul Bruxelles. În ziua următoare a căzut oraşul Anvers. Acum, tancurile şi trupele britanice erau la numai cîţiva kilometri de graniţa olandeză.

Ca urmare a acestor victorii uluitoare, bătrîna regină Wilhelmina s-a adresat poporului ei într-o emisiune radiodifuzată de la Londra, declarînd că eliberarea era iminentă. Ea a anunţat de asemenea că ginerele ei, alteţa sa regală prinţul Bernhard, a fost numit comandant suprem al forţelor armate ale Ţărilor de Jos şi şi-a asumat, totodată, conducerea tuturor grupurilor din mişcarea de rezistenţă. Aceste grupuri, care făceau parte din trei organizaţii diferite, au fost reunite şi au primit denumirea oficială de *Binnenlandse Strijdkrachten* (Forţele din interior). Apoi a vorbit prinţul Bernhard, pe atunci în vîrstă de treizeci şi trei de ani, soţul prinţesei Iuliana, moştenitoarea tronului, cerînd mişcărilor de rezistenţă să pregătească banderole pe care „să scrie cu litere distincte cuvîntul «Orania»„, dar să nu le utilizeze „fără ordinul meu”. El făcea apel la toţi membrii rezistenţei „să se abţină, în entuziasmul momentului, de la acţiuni premature şi independente, deoarece ele pot să compromită atît acţiunile voastre, cît şi operaţiile militare în curs de desfăşurare”.

După aceea a fost radiodifuzat un mesaj special al comandantului suprem al forţelor aliate, generalul Eisenhower, care confirma faptul că eliberarea era iminentă: „Clipa eliberării

[1] Seyss-Inquart era îngrozit. La Apeldoorn se refugiase la cartierul său general subteran – o cazemată din beton şi cărămidă care costase peste 250.000 de dolari şi avea săli de şedinţă, coridoare şi apartamente individuale. Cazemata mai există şi astăzi. Pe zidul exterior de ciment, lîngă intrare, sînt gravate cifrele „6 1/4”, cum era poreclit odiosul *Reichskommissar*. Olandezii n-au rezistat tentaţiei de a face un joc de cuvinte; în olandeză, Seyss-Inquart şi „6 1/4” *(zes en een kwart*) se pronunţă aproape la fel.

Ţărilor de Jos, atît de mult aşteptată, este foarte aproape", promitea el. După cîteva ore aceste transmisiuni au fost urmate de cea mai optimistă declaraţie dintre toate. Primul ministru al guvernului olandez în exil, Pieter S. Gerbrandy, a spus ascultătorilor săi: „Acum, cînd armatele aliate au trecut, în ofensiva lor irezistibilă, graniţa Ţărilor de Jos... vreau ca voi toţi să pregătiţi aliaţilor noştri cea mai caldă primire pe pămîntul patriei noastre...".

Olandezii s-au bucurat nespus la auzul acestor ştiri, în timp ce naziştii olandezi căutau să fugă ca să-şi scape pielea. Anton Mussert se lăudase tot timpul că partidul său număra peste 50 000 de membri; dacă lucrurile stăteau aşa, impresia a fost că toţi au luat-o la fugă în acelaşi timp. În zeci de oraşe şi sate din întreaga Olandă, primarii şi funcţionarii numiţi de nazişti au dispărut dintr-odată, adesea nu fără a-şi fi încasat în prealabil lefurile. Primarul din Eindhoven şi cîţiva dintre subordonaţii săi au cerut cu insistenţă să li se plătească salariile. Secretarul primăriei, Gerardus Legius, considera atitudinea lor pur şi simplu ridicolă, dar le-a dat totuşi banii, bucuros că plecau. Văzîndu-i că părăsesc oraşul, „pe orice rîşniţă cu roţi", el se întreba: „Pînă unde vor reuşi să ajungă? Unde pot să se ducă?". Şi băncile au fost luate cu asalt. La Wageningen, Nicolaas van de Weerd, un funcţionar de bancă în vîrstă de douăzeci şi patru de ani, ducîndu-se la lucru luni, 4 septembrie, văzu un grup de nazişti germani stînd la coadă în faţa băncii. Cînd se deschiseră uşile, năvăliră cu toţii înăuntru ca să-şi retragă depunerile şi să ridice ceea ce ascunseseră în seifuri.

Gările erau invadate de civili înspăimîntaţi. Garniturile care plecau spre Germania erau ticsite. Coborînd dintr-un tren la sosirea în Arnhem, tînărul Frans Wiessing fu trîntit la pămînt de o mare de oameni care voiau să se urce cu orice preţ. Erau atît de zoriţi încît, după plecarea trenului, Wiessing văzu un morman de bagaje abandonate pe peron. În satul Zetten, la vest de Nijmegen, studentul Paul van Wely văzu în gară un grup numeros de naziştisi olandezi aşteptînd o zi întreagă un tren cu destinaţia Germania, care n-a mai sosit niciodată. Femeile şi copiii plîngeau şi lui van Wely i se păru că „sala de aşteptare era o hală de vechituri plină de vagabonzi". Lucruri similare s-au petrecut în toate oraşele. Colaboraţioniştii olandezi fugeau cu orice mijloc de transport. Arhitectul Willem Tiemans observă de

la fereastra biroului său, aflat în apropiere de marele pod din Arnhem, un grup de naziști olandezi care „se îmbrînceau ca nebunii” ca să se urce pe un şlep ce mergea pe Rin în sus în direcţia Reich-ului.

Traficul creştea fără încetare de la oră la oră, continuînd chiar şi în timpul nopţii. Germanii erau atît de nerăbdători să se salveze, încît în nopţile de 3 şi 4 septembrie, soldaţii, neţinînd seama de atacurile aeriene ale aliaţilor, instalară proiectoare la unele răscruci de drumuri, unde vehicule supraîncărcate înaintau cu viteză de melc şi avînd toate farurile aprinse. Ofiţerii păreau cu totul incapabili să ţină trupele în frîu. Dr. Anton Laterveer, medic la Arahem, văzu soldaţi aruncîndu-şi puştile – unii încercau chiar să le vîndă olandezilor. Un tinerel, Joop Muselaars, observă un locotenent făcînd semn să se oprească unui camion al armatei care circula de fapt gol, dar şoferul îşi continuă drumul, fără să-l ia în seamă. Furios, ofiţerul avu o ieşire absurdă, descărcîndu-şi pistolul în pavaj.

Pretutindeni soldaţii încercau să dezerteze. În satul Eerde, funcţionarul Adrianus Marinus, în vîrstă de optsprezece ani, îşi aminteşte că a văzut un soldat sărind dintr-un camion, fugind spre o fermă şi dispărînd. La circa 4 km de Nijmegen, în satul Lent, de pe malul de nord al rîului Waal, medicul Frans Huygen, în timp ce-şi făcea rondul obişnuit, văzu militari milogîndu-se pe lîngă săteni să le dea haine civile, lucru pe care aceştia refuzau să-l facă. La Nijmegen dezertorii erau mai puţin laşi. În multe cazuri pretindeau haine sub ameninţarea pistolului. Preotul Wilhelmus Peterse, carmelit, în vîrstă de patruzeci de ani, văzu soldaţi schimbîndu-şi în grabă uniformele cu haine civile şi îndreptîndu-se pe jos spre graniţa Reichului. „Germanii”, îşi aminteşte Garrit Memelink, inspector-şef al poliţiei forestiere din Arnhem, „erau sătui de război. Cea mai mare grijă a lor era să evite poliţia militară”.

Ofiţerii nu mai reuşeau să se impună. Nu mai exista nici urmă de disciplină. Grupuri nesupuse de soldaţi furau cai, căruţe, maşini şi biciclete. Unii ordonau fermierilor, ameninţîndu-i cu pistolul, să-i transporte cu căruţele lor spre Germania. Olandezii îşi amintesc că au văzut în coloane camioane, căruţe, roabe, ba chiar şi cărucioare de copii, supraîncărcate cu lucruri jefuite în Franţa, Belgia şi Luxemburg: de la statui şi mobilă, la lenjerie. La Nijmegen, unii soldaţi au

încercat să vîndă maşini de cusut, baloturi de stofă, tablouri şi maşini de scris; ba unul a oferit spre vînzare un papagal într-o colivie.

Germanii care se retrăgeau nu duceau lipsă de băuturi alcoolice. La mai puţin de 9 km de graniţa germană, în oraşul Groesbeek, părintele Herman Hoek a văzut trecînd căruţe trase de cai încărcate cu mari cantităţi de vinuri şi lichioruri. La Arnhem, preotul Reinhold Dijker îşi aminteşte că a văzut un grup gălăgios de soldaţi germani cocoţaţi pe un camion şi bînd dintr-un butoi mare de vin pe care, se pare, îl aduseseră din Franţa. Agatha Schulte, fiica de şaisprezece ani a farmacistului şef al spitalului municipal din Arnhem, era convinsă că cea mai mare parte a soldaţilor pe care i-a văzut erau beţi. Îşi aminteşte că le aruncau copiilor pumni de bani francezi şi belgieni şi încercau să vîndă adulţilor sticle de vin, şampanie şi coniac. Mama ei, Hendrina Schulte, îşi aduce aminte clar că a văzut un camion german care transporta un alt gen de pradă: un pat mare de două persoane pe care se afla o femeie[1].

În afară de coloanele dezordonate care veneau dinspre sud, un puhoi mare de militari şi de civili germani venea dinspre Olanda occidentală şi dinspre coastă şi se scurgea prin Arnhem spre est, în direcţia Germaniei. În Oosterbeek, înfloritoarea suburbie a Arnhemului, Jan Voskuil, un inginer chimist în vîrstă de treizeci şi opt de ani, se ascunsese în casa socrului. Aflînd că numele său figurează pe o listă de ostateci olandezi pe care germanii îşi propuseseră să-i aresteze, el îşi părăsise casa din Geldermalsen, situată la 35 km de Oosterbeek, luînd cu sine pe soţia sa, Berta, şi fiul de nouă ani. Sosise aici la timp pentru a asista la evacuare. Socrul său i-a spus: „Nu mai e cazul să-ţi faci griji din pricina germanilor; nu va mai trebui să te ascunzi”. Privind strada principală din Oosterbeek, Voskuil n-a văzut altceva decît „un haos de nedescris”. Zeci de camioane pline de germani se scurgeau într-un şir neîntrerupt şi „toate erau

[1] „S-au văzut scene pe care nimeni nu le-ar fi crezut posibile în armată germană”, scrie istoricul german Walter Goerlitz în lucrarea sa *History of the German General Staff*. „Soldaţi din marină se îndreptau spre nord, fără arme, încercînd să-şi vîndă uniformele de rezervă... Spuneau tuturor că războiul se terminase şi că ei se întorceau acasă. Camioane încărcate cu ofiţeri, cu amantele lor şi cu mari cantităţi de şampanie şi de rachiu au reuşit să ajungă în Renania. A fost necesar să se instituie curţi marţiale pentru a judeca astfel de cazuri”.

periculos de supraîncărcate”. Treceau soldaţi „pe biciclete, pedalînd furioşi, cu valize şi genţi agăţate de ghidon”. Voskuil era convins că războiul avea să se termine în cîteva zile.

În centrul oraşului Arnhem, Jan Mijnhart, paracliserul de la Grote Kerk – marea biserică St. Eusebius din secolul al XV–lea, celebră datorită turnului ei de 98 de metri – îi văzu pe *moffen*-i (aşa le spuneau olandezii nemţilor) parcurgînd „în rînduri de cîte patru străzile oraşului, în direcţia Germaniei”, şi observă că unii dintre ei erau bătrîni şi bolnavi. În satul învecinat Ede, un german în vîrstă îl rugă pe tînărul Rudolph van der Aa să comunice familiei sale din Germania că l-a întîlnit. „Sînt bolnav de inimă, îi spuse el, şi probabil n-am s-o mai duc multă vreme”. Lucianus Vroemen, un tinerel din Arnhem, îşi dădea seama că germanii erau sfîrşiţi şi că „nu mai aveau nici pic de spirit combativ sau mîndrie”. A văzut ofiţeri care încercau zadarnic să restabilească ordinea în subunităţile dezorganizate. Soldaţii nu reacţionau nici măcar atunci cînd olandezii le strigau: „Căraţi-vă acasă! Peste cîteva ore vin englezii şi americanii”.

Văzîndu-i pe germanii care se îndreptau spre est de Arnhem, dr. Pieter de Graaff, un chirurg de patruzeci şi patru de ani, nu mai avea nici o îndoială că era vorba de „sfîrşitul, de prăbuşirea evidentă a armatei germane”. Suze van Zweden, profesoară de matematică, are un motiv special să-şi amintească ziua aceea. Soţul ei, Johan, un sculptor cunoscut şi apreciat, fusese internai în lagărul de concentrare de la Dachau în 1942 pe motiv că ascunsese evrei olandezi. Acum avea să se întoarcă curînd, căci, evident, războiul era pe sfîrşite. Suze voia să asiste la acel moment istoric – plecarea germanilor şi sosirea aliaţilor eliberatori. Fiul ei Robert era prea mic pentru a-şi da seama de ceea ce se întîmplă; se hotărî însă s-o ia în oraş pe fiica sa Sonja de nouă ani. Pe cînd o îmbrăca îi spuse: „Este ceva ce trebuie să vezi. Aş vrea să încerci să ţii minte aceste lucruri toată viaţa”.

Entuziasmul olandezilor nu cunoştea margini. Drapelele naţionale apărură din nou. Negustorii mai întreprinzători vindeau clientelei nerăbdătoare butoni portocalii şi mari cantităţi de panglici de aceeaşi culoare. În satul Renkum, prăvălia locală fu pur şi simplu asaltată de cumpărători, astfel că Johannes Snoek nu mai prididea să taie bucăţile de panglică portocalie. Văzu cu stupoare că toţi îşi făceau o fundă înainte de a ieşi din prăvălie şi şi-o prindeau mîndri în piept. Johannes, care

făcea parte din mişcarea de rezistenţă, se gîndi că exagerau. Pentru a-şi proteja consătenii de propriile lor excese, încetă să mai vîndă panglică. Sora sa Maria, cuprinsă şi ea de entuziasm, notă fericită în jurnalul său că „pe străzi domnea o atmosferă de sărbătoare ca şi cînd ar fi fost *Koninginnedag*", ziua de naştere a reginei. Oamenii stăteau pe trotuar aplaudînd şi strigînd: „Trăiască regina!". Cîntau *Wilhelmus* (imnul naţional olandez) şi *Oranje Boven*! (Orania deasupra tuturor!). Infirmierele Antonia Stranzky şi Christine van Dijk, de la spitalul St. Elizabeth din Arnhem, încălecară pe biciclete şi se îndreptară, cu pelerinele fluturînd, spre piaţa principală Velperplein. Aici se alăturară celor care, şezînd în faţa cafenelelor, beau cafea şi mîncau clătite cu cartofi în timp ce-i priveau trecînd pe germani şi pe naziştii olandezi.

La spitalul St. Canisius din Nijmegen sora M. Dosithèe Symons văzu infirmierele dansînd de bucurie pe coridoare. Oamenii scoteau la iveală aparatele de radio de atîta vreme ascunse şi, privind pe fereastră spectacolul pe care îl oferea retragerea germanilor, ascultau cu toţii, în mod deschis, pentru prima oară după multe luni, emisiunile serviciului olandez special „Radio Orania" al B.B.C.-ului din Londra. Fermierul Johannes Hurkx din St. Oedenrode era atît de absorbit de emisiune, încît nu observă cînd un grup de germani îi furară din spatele casei bicicletele familiei.

În multe locuri se închiseră şcolile şi se suspendă lucrul. Angajaţii fabricii de ţigări din Valkenswaard părăsiră imediat maşinile şi ieşiră pe străzi. La Haga, reşedinţa guvernului, tramvaiele s-au oprit; la Amsterdam atmosfera era încordată şi nefirească. Birourile au fost închise, iar tranzacţiile au încetat la Bursă. Unităţile militare dispărură de pe străzile principale, în timp ce gara centrală era luată cu asalt de germani şi de nazişti olandezi. În suburbiile oraşelor Amsterdam, Rotterdam şi Haga oamenii se înşirară pe o parte şi pe alta a căilor de acces spre oraş, mulţi purtînd steaguri şi flori, în speranţa de a fi printre primii care vor vedea tancurile britanice apărînd dinspre sud.

Din oră în oră zvonurile erau mai persistente. La Amsterdam mulţi credeau că trupele engleze eliberaseră deja oraşul Haga situat mai aproape de coastă, la aproximativ 50 km spre sud-vest. La Haga oamenii îşi închipuiau că marele port Rotterdam, aflat la 25 km depărtare, fusese deja eliberat. Cei ce călătoreau

cu trenul auzeau în fiecare staţie altă versiune. Henri Peijnenburg, în vîrstă de douăzeci şi cinci de ani, unul din şefii rezistenţei, care venea de la Haga şi se ducea acasă la Nijmegen (o distanţă de mai puţin de 130 km), a auzit la începutul călătoriei că englezii pătrunseseră în vechiul oraş de frontieră Maastrich. La Utrecht i s-a spus că ajunseseră la Roermund. Apoi, la Arnhem i s-au dat asigurări că englezii eliberaseră Venlo, situat la cîţiva kilometri de graniţa germană. „Cînd am ajuns în sfîrşit acasă, îşi aminteşte el, m-am aşteptat să găsesc aliaţi pe străzi şi cînd colo n-am văzut decît germani în retragere”. Acest lucru îl deconcertă şi îl nelinişti pe Peijnenburg.

Şi alţii erau la fel de nedumeriţi, în special şefii mişcării de rezistenţă care se întîlneau în secret la Haga. Şi ei aveau impresia că Olanda se află în pragul eliberării. Tancurile aliate puteau uşor să străbată ţara de la graniţa belgiană la Zuider Zee. După părerea lor, „coridorul” – prin Olanda, peste Rin şi spre inima Germaniei – era larg deschis.

Şefii rezistenţei ştiau că germanii nu mai dispuneau de forţe capabile să se opună unui atac aliat decisiv. Aproape că dispreţuiau unica divizie slabă şi descompletată, formată din rezervişti puşi să păzească lucrările de apărare a coastei (din 1940 stăteau în cazemate din beton fără să fi tras un singur foc), şi cele cîteva unităţi de categorie inferioară, cu o capacitate de luptă extrem de îndoielnică, printre care trupe SS olandeze şi unităţi de garnizoană compuse din soldaţi adunaţi de ici, de colo, în majoritate convalescenţi sau inapţi din punct de vedere medical. Aceştia din urmă erau grupaţi în unităţi cunoscute sub numele de batalioanele „stomac” şi „ureche”, deoarece cei mai mulţi erau bolnavi de ulcer sau tari de ureche.

Pentru olandezi mişcările aliaţilor erau foarte clare şi eliberarea nu putea să nu fie iminentă. Dar succesul operaţiilor depindea de rapiditatea cu care înaintau forţele britanice dinspre sud, şi în această privinţă şefii mişcării de rezistentă nu erau deloc edificaţi. Nu reuşeau să afle în mod cert pînă unde înaintaseră aliaţii.

Nu era uşor să se controleze veracitatea afirmaţiilor făcute de primul ministru Gerbrandy, potrivit căruia aliaţii trecuseră deja frontiera. Olanda era mică – aproximativ două treimi din suprafaţa Irlandei –, dar avea o populaţie densă, de peste nouă

milioane de locuitori, de aceea era atît de greu pentru germani să pună frîu activităţii subversive. În toate oraşele şi satele existau celule clandestine. Transmiterea informaţiilor prezenta însă mari pericole. Mijlocul cel mai utilizat, dar şi cel mai riscant, era telefonul. În caz de urgenţă, şefii rezistenţei, folosind un sistem complicat de circuite, linii secrete şi informaţii codificate, puteau lua contact cu întreaga ţară. Astfel, cu acea ocazie, la cîteva minute după ştirea comunicată de Gerbrandy, partizanii au ştiut că afirmaţia era prematură: trupele britanice nu trecuseră frontiera.

Alte emisiuni ale „Radio Oraniei” au sporit confuzia. De două ori, în ceva mai mult de douăsprezece ore (la 23,45 pe data de 4 septembrie şi, din nou, în dimineaţa de 5 septembrie), serviciul olandez al B.B.C. din Londra a anunţat că oraşul fortificat Breda, situat la 8 km de graniţa olandezo-belgiană, fusese eliberat. Ştirea se răspîndi rapid. Ziarele clandestine se grăbiră să pregătească ediţiile pentru eliberare, în care era anunţată „căderea oraşului Breda”. Dar Pieter Kruyff, şeful rezistenţei regionale din Arnhem, în vîrstă de treizeci şi opt de ani, al cărui grup era printre cele mai bune şi mai disciplinate din întreaga ţară, avea multe îndoieli în privinţa ştirii transmise de „Radio Orania”. Ceru expertului său în telecomunicaţii, tînărul Johannes Steinfort, tehnician la o societate de telefoane, să verifice ştirea. Steinfort reuşi să stabilească repede legătura, pe circuitul secret, cu rezistenţa din Breda şi fu printre primii care aflară amarul adevăr: oraşul era încă în mîinile germanilor. Nimeni nu văzuse trupe aliate, nici americane, nici engleze.

Numeroasele zvonuri care circulau determinară grupurile rezistenţei să se întrunească neîntîrziat pentru a hotărî ce aveau de făcut. Cu toate că prinţul Bernhard şi SHAEF (Supreme Headquarters Allied Expeditionary Forces) [1] se declaraseră împotriva unei insurecţii, unii membri ai rezistenţei îşi pierduseră răbdarea şi considerau că sosise clipa să declanşeze lupta împotriva inamicului în mod deschis şi să sprijine astfel ofensiva aliaţilor. Era evident că germanii se temeau de o revoltă generală. Luptătorii din rezistenţă observaseră că în coloanele aflate în retragere, pe aripile autovehiculelor stăteau de strajă soldaţi cu puşti şi pistoale-mitralieră, gata oricînd să tragă. Fără a se lăsa impresionaţi de acest lucru, mulţi membri

[1] Cartierul general suprem al forţelor expediţionare aliate.

ai rezistenţei erau nerăbdători să înceapă lupta.

La Ede un sat la cîţiva kilometri nord-est de Oosterbeek, Menno „Toni” de Nooy, în vîrstă de douăzeci şi cinci de ani, voia să-l determine pe şeful grupului său, Bill Wildeboer, să acţioneze deschis. De multă vreme, susţinea Toni, grupul proiectase să pună stăpînire pe Ede in momentul invaziei aliaţilor. Cazarma, care fusese folosită pentru instrucţia soldaţilor din infanteria marină germană, era practic goală. De Nooy voia ca luptătorii din rezistenţă să ocupe clădirea. Wildeboer, mai în vîrstă, fost sergent-major în armata olandeză, nu era de acord. „Actuala stare de lucruri nu-mi inspiră încredere, le-a spus el. N-a sosit încă momentul, trebuie să mai aşteptăm”.

Dar nu toate grupurile mişcării de rezistenţă rămăseseră sub control. La Rotterdam birourile societăţii de alimentare cu apă au fost ocupate de membrii rezistenţei. La Axel, sat la graniţa cu Belgia, primăria cu meterezele ei străvechi a fost ocupată şi sute de soldaţi germani s-au predat luptătorilor din rezistenţă. În multe oraşe, funcţionarii olandezi nazişti au fost prinşi în timp ce încercau s-o şteargă. La Wolfheze, un sat la vest de Arnhem, cunoscut în primul rînd prin spitalul de psihiatrie, comisarul de poliţie al districtului a fost prins în timp ce încerca să fugă cu automobilul şi închis temporar în cel mai apropiat loc disponibil, în ospiciu, pentru a fi predat englezilor „cînd aveau să sosească”.

Acestea au fost excepţii. În general grupurile rezistenţei şi-au păstrat calmul. Totuşi, ele au profitat de confuzia care domnea pentru a se pregăti în vederea sosirii forţelor aliate. La Arnhem, Charles Labouchère, în vîrstă de patruzeci şi doi de ani, descendent al unei vechi familii franceze şi agent al serviciului de informaţii, era mult prea ocupat ca să-şi facă griji din pricina zvonurilor care circulau. Stătea de ore întregi la fereastra unui birou de unde se vedea podul din Arnhem şi, împreună cu cîţiva subalterni, urmărea unităţile germane care se îndreptau spre est şi nord-est, de-a lungul străzilor Zevenaar şi Zutphen, spre Germania. Sarcina lui Labouchère era să aprecieze numărul militarilor care fugeau şi, dacă era posibil, să identifice unităţile cărora le aparţineau. Datele importante pe care le nota erau transmise prin curier la Amsterdam şi de aici, printr-o reţea de telecomunicaţii secretă, la Londra.

În Oosterbeek, tînărul Jan Eijkelhoff reuşi să străbată toată

zona cu bicicleta fără să atragă atenţia şi să distribuie cartele false de alimente unor persoane care se ascundeau de germani. Johannus Penseel, şeful unui grup din Arnhem, în vîrstă de cincizeci şi şapte de ani, supranumit „Bătrînul”, a acţionat cu atîta abilitate, încît a rămas legendar printre oamenii săi. El decise că a sosit momentul să-şi mute arsenalul. Pe faţă, calm, cu soldaţii germani în jur, împrumută o furgonetă de la un brutar şi se duse, însoţit de cîteva ajutoare alese cu grijă, la spitalul municipal, unde erau ascunse armele. Înfăşurară repede armele în hîrtie de împachetat şi le transportară pe toate în casa lui Penseel, ale cărei ferestre de la demisol dădeau spre piaţa principală. Penseel şi adjunctul său, Toon van Daalen, considerau că poziţia era perfectă pentru a deschide focul asupra germanilor la momentul potrivit. Voiau să fie la înălţimea numelui pe care îl purta grupul lor de luptă – *Landelyke Knokploegen* („Băieţii cu braţul de fier”).

Pretutindeni, bărbaţii şi femeile din marea armată a rezistenţei se pregăteau de luptă; iar în oraşele şi satele din sud, cei ce credeau că unele părţi ale Olandei fuseseră deja eliberate, ieşiră pe străzi pentru a le ura bun-venit aliaţilor. Plutea un fel de nebunie în aer, cel puţin aşa gîndea un călugăr carmelit, părintele Tiburtius Noordermeer, privind mulţimea cuprinsă de frenezie în Oss, un sat la sud-est de Nijmegen. Văzu oameni bătîndu-se pe umăr unii pe alţii în semn de felicitare. Comparîndu-i pe germanii demoralizaţi de pe străzi cu olandezii care priveau jubilînd, îşi dădu scama de „frica îngrozitoare care domnea de o parte şi de bucuria nebună, fără margini, care se manifesta de cealaltă parte”. „Nimeni, îşi amintea flegmaticul preot olandez, nu se comporta normal”.

Pe măsură ce trecea timpul, mulţi deveniră mai temători. În farmacia de pe strada principală din Oosterbeek, Karel de Wit era îngrijorat. Îi spuse soţiei, Johanna, care lucra cu el ca farmacistă, că nu înţelege de ce avioanele aliate nu bombardau coloanele germane. Şi Frans Schulte, maior olandez în retragere, considera prematur entuziasmul general. În timp ce fratele şi cumnata sa îşi exprimau bucuria în legătură cu ceea ce părea să fie o debandadă germană, Schulte, mai puţin convins, se mărgini să spună: „Situaţia se poate înrăutăţi. Germanii sînt încă departe de a fi învinşi. Dacă aliaţii vor încerca să treacă Rinul, credeţi-mă, o să asistăm la o bătălie de mari proporţii”.

3

Măsurile drastice ordonate de Hitler erau în curs de realizare. La 4 septembrie, la Rastenburg, cartierul general al führerului, situat în inima pădurii Görlitz din Prusia orientală, feldmareşalul Gerd von Rundstedt, în vîrstă de şaizeci şi nouă de ani, se pregătea să plece pe frontul de vest. Nu se aşteptase, cîtuşi de puţin, să i se încredinţeze o nouă comandă.

Rechemat pe neaşteptate, după ce fusese obligat să treacă în retragere, von Rundstedt se afla la Rastenburg de patru zile. La 2 iulie, în urmă cu două luni, Hitler îl demisese din funcţia de comandant-şef al frontului de vest (sau, cum era cunoscut în termeni militari germani, O.B. West – *Oberbefehlshaber* West) tocmai în momentul în care von Rundstedt, care nu pierduse nici o bătălie, încerca să surmonteze consecinţele gravei crize pe care a trebuit s-o înfrunte Germania în război: debarcarea aliaţilor în Normandia.

Führerul şi cel mai valoros soldat al Germaniei nu au căzut niciodată de acord asupra modului optim de a face faţă acelei ameninţări. Înainte de debarcare, von Rundstedt ceruse întăriri şi informase în termeni categorici cartierul general al lui Hitler (O.K.W. *Oberkommando der Wehrmacht*[1]) că aliaţii occidentali, graţie superiorităţii lor în oameni, armament şi avioane, puteau „să debarce oriunde voiau”. Nu este aşa, declarase Hitler. Zidul Atlanticului, fortificaţiile de coastă în parte terminate, care, după cum se lăuda Hitler, se întindeau pe o lungime de peste 5 000 km, de la Kirkenes (la graniţa dintre Norvegia şi Finlanda), pînă în Pirinei (la graniţa dintre Franţa şi Spania), vor face ca „acest front să fie inexpugnabil, oricine va fi inamicul”. Von Rundstedt ştia foarte bine că fortificaţiile erau mai mult propagandă decît realitate. El caracteriza Zidul Atlanticului cu un singur cuvînt: „mistificare”.

Şi legendarul feldmareşal Erwin Rommel, celebru prin victoriile repurtate în deşerturile Africii de Nord în primii ani ai războiului, desemnat de Hitler la comanda Grupului de armate

[1] Înaltul comandament al forţelor armate ale Reichului hitlerist.

„B”, sub von Rundstedt, era uluit cît de încrezător părea führerul. După opinia lui, lucrările de apărare de pe coastă erau „un basm născocit în *Wolkenkuckucksheim* (cuibul cucului din nori) al lui Hitler”. Poate că pentru prima oară aristocraticul şi tradiţionalul von Rundstedt şi mai tînărul şi ambiţiosul Rommel erau de aceeaşi părere. Într-o altă privinţă, însă, nu erau deloc de acord. Neputînd să uite înfrîngerea zdrobitoare suferită de Afrika Korps la El Alamein în 1942 în faţa englezului Montgomery şi ştiind foarte bine ce putea să însemne o invazie aliată, Rommel susţinea că inamicul trebuie să fie oprit pe plaje. Von Rundstedt era într-un glacial dezacord cu opinia colaboratorului său mai tînăr – pe care îl poreclise ironic „mareşalul Bubi”; după părerea sa, trupele aliate trebuiau să fie nimicite *după* debarcare. Hitler îl susţinea pe Rommel. Dar în Ziua-Z, în ciuda improvizaţiilor strălucite ale lui Rommel, în cîteva ore trupele aliate au străpuns zidul „inexpugnabil”.

În zilele cumplite care au urmat, trupele lui von Rundstedt, copleşite de aliaţi, care deţineau supremaţia aeriană aproape totală deasupra cîmpului de luptă din Normandia, şi ţintuite locului de ordinul lui Hitler „nici un fel de retragere” („fiecare să lupte şi să moară acolo unde se găseşte”), cedară, extenuate, pretutindeni. Disperat, feldmareşalul încerca să astupe breşele, dar, cu oricîtă îndîrjire ar fi luptat şi contraatacat oamenii săi, nu mai exista nici o îndoială asupra rezultatului final. Von Rundstedt nu reuşea nici „să-i arunce pe invadatori în mare”, nici să-i „nimicească” (cuvintele aparţineau lui Hitler).

În noaptea de 1 iulie, cînd bătălia din Normandia atinsese punctul culminant, feldmareşalul Wilhelm Keitel, şeful statului major al lui Hitler, îi telefonă lui von Rundstedt şi îl întrebă descurajat: „Ce-i de făcut?” Cu francheţea sa caracteristică, von Rundstedt îi răspunse tăios: „Să puneţi capăt războiului, smintiţilor. Ce altceva puteţi face?” La auzul acestor cuvinte, reacţia lui Hitler a fost surprinzător de blîndă: „Bătrînul şi-a pierdut calmul şi nu mai e în stare să domine situaţia. Va trebui să se retragă”. Douăzeci şi patru de ore mai tîrziu, într-un bilet scris cu mîna sa, Hitler îl informă politicos pe von Rundstedt că „avînd în vedere starea sănătăţii Dv. şi greutăţile crescînde ce ne aşteaptă în viitorul apropiat” era pus în disponibilitate.

Von Rundstedt, cel mai vîrstnic şi cel mai capabil feldmareşal din Wehrmacht, rămase perplex: nu-i venea să

creadă acest lucru. În toţi cei cinci ani de război, geniul său militar servise cu succes cel de-al treilea Reich. În 1939, cînd Hitler atacase cu sînge rece Polonia, aprinzînd astfel fitilul conflictului care avea să cuprindă întreaga lume, von Rundstedt făcuse o demonstraţie clară a noii strategii germane, *Blitzkrieg* (războiul fulger) – unităţile sale înaintate de tancuri ajunseseră la periferia Varşoviei în mai puţin de o săptămînă. La un an după aceasta, cînd Hitler s-a întors spre vest şi a ocupat cu viteza unui uragan devastator cea mai mare parte a Europei occidentale, von Rundstedt era la comanda unei întregi armate de tancuri. În 1941, cînd Hitler a atacat Rusia, el a fost din nou în prim plan. Acum, simţindu-se ultragiat şi văzîndu-şi periclitate cariera şi reputaţia, von Rundstedt îi spuse şefului său de stat major, generalul-maior Gunther Blumentritt: „Am fost demis şi aruncat în dizgraţie de un strateg diletant". Acest „caporal boem", exclamă el furios, a invocat ca justificare „vîrsta şi starea proastă a sănătăţii mele ca să mă destituie şi să găsească un ţap ispăşitor". Dacă i-ar fi dat mînă liberă, von Rundstedt, aşa cum i-a explicat lui Blumentritt, elaborase deja planul unei retrageri lente spre frontiera germană, în timpul căreia „ar fi pretins un preţ cumplit pentru fiecare palmă de pămînt cedată". Numai că, aşa cum spusese în repetate rînduri statului său major, „tutela permanentă de sus" nu-i lăsa lui, care era comandant-şef al frontului de vest, altă autoritate decît aceea „de a schimba santinela de la poartă"[1].

Din momentul în care fusese rechemat şi sosise – la sfîrşitul lui august – la Rastenburg, în *Wolfsschanze* („vizuina lupului"), cum îşi denumea Hitler cartierul general, von Rundstedt, la invitaţia führerului, participa la şedinţele zilnice de analiză a situaţiei operative, ce se ţineau aici. Potrivit generalului Walter Warlimont, locţiitor al şefului direcţiei operaţii, Hitler îl întîmpina cu căldură pe bătrînul feldmareşal, tratîndu-l cu „o deferenţă

[1] „Von Rundstedt s-a simţit jignit de aluzia din scrisoarea lui Hitler că el «ceruse» să fie înlocuit", mi-a spus defunctul general Blumentritt într-un interviu pe care i l-am luat la timpul său. „La comandament unii dintre noi credeam că aşa stăteau lucrurile, dar nu era adevărat. Von Rundstedt a negat întotdeauna că ar fi cerut să fie înlocuit, sau că i-ar fi trecut vreodată prin minte să facă aşa ceva. Era extrem de furios – atît de furios încît a jurat că nu va mai accepta niciodată să preia o comandă sub Hitler. Ştiam că erau numai vorbe, deoarece pentru von Rundstedt supunerea militară era necondiţionată şi absolută".

neobişnuită şi cu respect”. Warlimont a observat, de asemenea, că în timpul lungilor şedinţe von Rundstedt se limita să stea „nemişcat, rostind din cînd în cînd cîte o monosilabă”. Feldraareşalul, întotdeauna exact şi realist, nu avea nimic de spus. Situaţia îl înspăimînta.

Din analiza situaţiei operative reieşea clar că în est Armata Roşie menţinea un front de peste 2 300 km, din Finlanda, în nord, pînă la Vistula în Polonia şi, de aici, pînă la lanţul Carpaţilor în Romînia şi în Iugoslavia. De fapt, tancurile sovietice ajunseseră la graniţele Prusiei orientale, la numai 160 km de cartierul general al führerului.

Von Rundstedt vedea că pe frontul de vest previziunile sale cele mai pesimiste se adeveriseră. Diviziile erau distruse una după alta şi întregul front german se rostogolea înapoi fără speranţa unei posibile reveniri. Cîteva unităţi din ariergardă, deşi încercuite şi izolate, menţineau încă în mîinile lor porturi de importanţă vitală ca Dunkerque, Calais, Boulogne, Le Havre, Brest, Lorient şi Saint Nazaire, şi îi constrîngeau pe aliaţi să transporte alimentele, muniţia, carburanţii tocmai de pe plajele îndepărtate unde avusese loc debarcarea. Acum însă, datorită cuceririi neaşteptate a Anvers-ului, aliaţii dispuneau de unul din porturile maritime cele mai mari din Europa şi, prin urmare, puteau rezolva problema asigurării tehnico-materiale. Von Rundstedt constata, de asemenea, că tactica războiului fulger, perfecţionată de el şi de alţii, avea rezultate dezastruoase pentru germani în faţa armatelor lui Eisenhower. Feldmareşalul Walter Model, în vîrstă de cincizeci şi patru de ani, noul comandant-şef al frontului de vest (preluase comanda la 17 august), era, evident, incapabil să facă ordine în acel haos. Frontul său fusese rupt: în nord de tancurile Armatei 2 britanice şi ale Armatei 1 americane care se îndreptau, prin Belgia, spre Olanda; în sudul Ardenilor, de coloanele de tancuri ale Armatei 3 americane de sub comanda generalului George S. Patton, care se îndreptau spre Metz şi Saar. Pentru von Rundstedt situaţia nu era doar precară, ci catastrofală.

Von Rundstedt avea timp să mediteze asupra inevitabilităţii sfîrşitului. Patru zile a trebuit să aştepte pînă ce Hitler i-a acordat o întrevedere particulară. În acest răstimp feldmareşalul a stat într-un fost han rechiziţionat pentru ofiţerii superiori, deoarece era situat în centrul vastului sediu al cartierului

general – o zonă împrejmuită cu sîrmă ghimpată în care se aflau cabane de lemn şi cazemate de beton construite deasupra unei adevărate catacombe de instalaţii subterane. Von Rundstedt îşi descărca nervii pe Keitel, şeful statului major. „De ce am fost chemat aici? întreba el. Ce joc e acesta?" Keitel nu era în măsură să-i răspundă, deoarece Hitler nu-i spusese nimic, cu excepţia unei aluzii inofensive la sănătatea feldmareşalului. Se pare că führerul se convinsese pe sine de validitatea versiunii „din motive de sănătate", confecţionată de el însuşi pentru demiterea lui von Rundstedt în iulie precedent. Hitler s-a mărginit să-i spună lui Keitel: „Vreau să văd dacă starea sănătăţii bătrînului s-a ameliorat".

De două ori i-a amintit Keitel führerului că feldmareşalul aşteaptă să fie chemat. În sfîrşit, în după-amiaza de 4 septembrie, von Rundstedt fu invitat să se prezinte la Hitler şi, contrar obiceiului, führerul trecu imediat la subiect: „Vreau să vă încredinţez din nou frontul de vest".

Ţeapăn, sprjinindu-se cu amîndouă mîinile în bastonul aurit, von Rundstedt consimţi. În ciuda cunoştinţelor şi experienţei sale şi a antipatiei faţă de Hitler şi de nazişti, von Rundstedt, care avea în sînge tradiţia militară prusacă de devotament faţă de datoria de ostaş, nu refuză sarcina.

Cum avea să spună ulterior, „ar fi fost dealtfel inutil să protestez"[1].

Ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic, Hitler expuse pe scurt misiunea pe care i-o încredinţa lui von Rundstedt. Era vorba, încă o dată, de o improvizaţie. Înainte de debarcarea în Normandia, afirmase că Zidul Atlanticului era invulnerabil. Acum, spre stupoarea lui von Rundstedt, führerul sublinia caracterul inexpugnabil al Zidului de vest – linia de fortificaţii de multă vreme neglijată şi neocupată de trupe, dar cu toate acestea formidabilă, cunoscută aliaţilor mai mult sub denumirea de linia Siegfried. Hitler îi dădu ordin lui von Rundstedt nu numai să-i oprească pe aliaţi cît mai la vest posibil, dar şi să

[1] Potrivit lui Walter Goerlitz, sub a cărui îngrijire s-au publicat *The Memoirs of Field Marshal Keitel*, von Rundstedt i-ar fi spus lui Hitler (cap.10, p.347): „Orice mi-aţi ordona, eu îmi voi face datoria pînă la ultima suflare". Versiunea pe care am dat-o eu în legătură cu reacţia lui von Rundstedt se bazează pe memoriile generalului-maior Blumentritt, fostul său şef de stat major. „N-am spus nimic, i-a mărturisit von Rundstedt. Dacă aş fi deschis gura, Hitler mi-ar fi vorbit trei ore în şir".

contraatace, deoarece, potrivit führerului, periculoasa ofensivă aliată nu reprezenta altceva decît „o serie de pătrunderi ale blindatelor”. Era limpede totuşi că pe Hitler îl zguduise căderea Anvers-ului. Voia cu orice preţ ca inamicul să nu mai poată utiliza acel port. În condiţiile în care celelalte porturi erau încă în mîinile germanilor, spunea Hitler, era de aşteptat ca ofensiva aliaţilor să se oprească din cauza lungimii excesive a liniilor de aprovizionare. Era convins că frontul de vest putea fi stabilizat şi, odată cu venirea iernii, iniţiativa va trece din nou în mîinile forţelor germane. Hitler îl asigură pe von Rundstedt că pe el, personal, „nu-l îngrijora peste măsură situaţia din vest”.

Era o variantă a unui monolog pe care Rundstedt îl auzise de multe ori în trecut. Pentru Hitler, Zidul de vest devenise o idee fixă şi, încă o dată, Rundstedt primi ordin „să nu cedeze nici un centimetru” şi „să reziste cu orice preţ”.

Dînd ordin ca von Rundstedt să-l înlocuiască pe

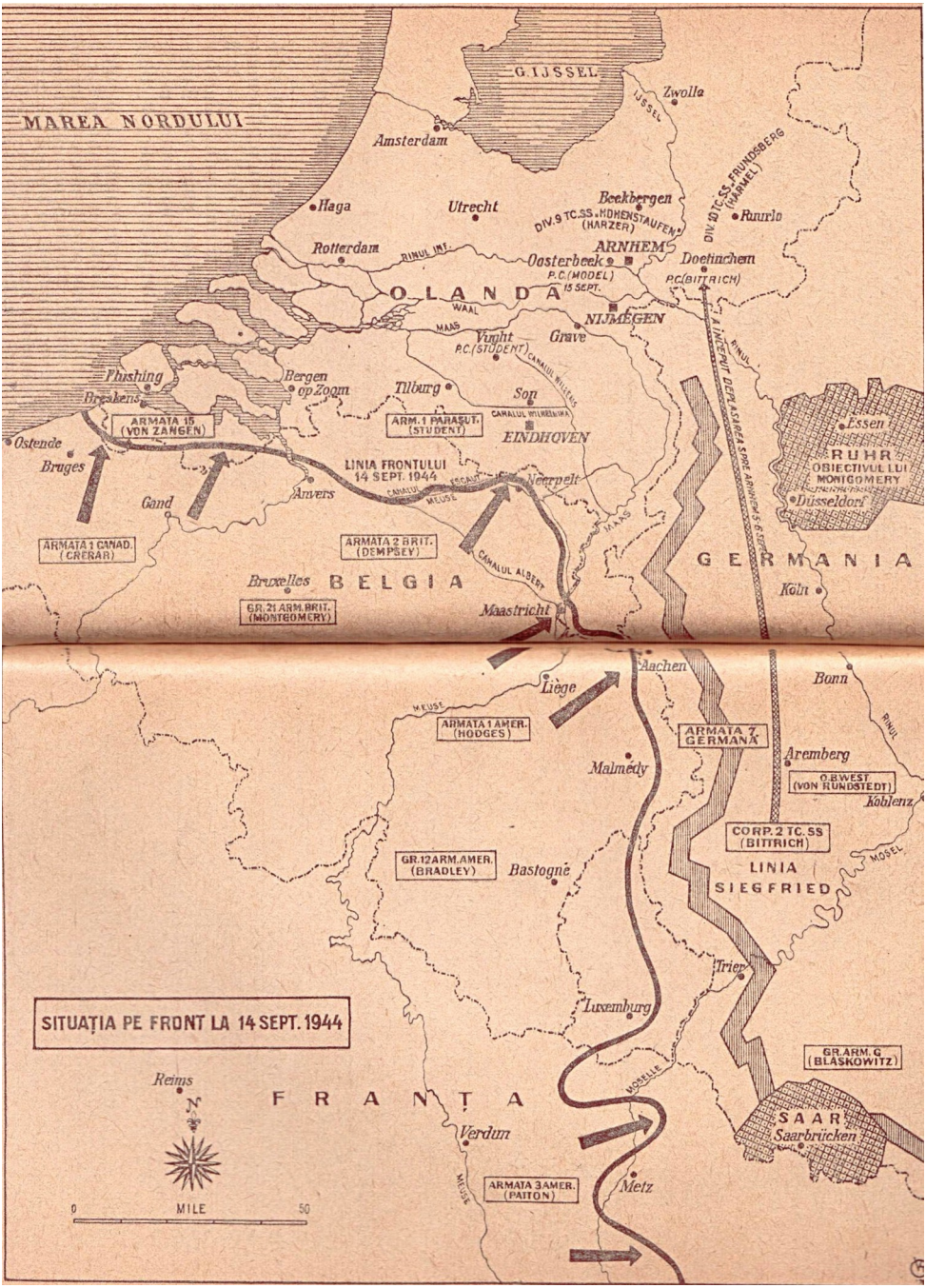

feldmareşalul Model, Hitler schimba pentru a treia oară comandantul-şef al frontului de vest în decurs de două luni – întîi fusese von Rundstedt, îi urmase feldmareşalul Gunther von Kluge, apoi Model şi acum din nou venea von Rundstedt. Model, care fusese numit doar cu optsprezece zile în urmă, va comanda acum numai Grupul de armate „B”, fiind subordonat lui von Rundstedt, a spus Hitler. Von Rundstedt nu l-a privit niciodată pe Model cu entuziasm. După părerea lui, Model nu şi-a cîştigat avansarea pe calea cea mai anevoioasă; ajunsese la gradul de feldmareşal prea repede, din ordinul lui Hitler. Von Rundstedt considera că Model ar fi fost mai potrivit pentru funcţia de „destoinic plutonier de companie”. Totuşi feldmareşalul simţea că acum poziţia lui Model nu mai avea importanţă. Situaţia era disperată şi înfrîngerea inevitabilă. În după-amiaza de 4 septembrie, în timp ce se îndrepta către comandamentul său instalat lîngă Koblenz, von Rundstedt nu vedea nici o posibilitate de a-i împiedica pe aliaţi să pătrundă în Germania, traversînd Rinul, şi să pună capăt războiului în cîteva săptămîni.

În aceeaşi zi, la Wannsee, lîngă Berlin, fondatorul forţelor aeropurtate germane, generalul-colonel Kurt Student, în vîrstă de cincizeci şi patru de ani, a ieşit din starea de inerţie la care fusese condamnat timp de trei ani îndelungaţi. Începutul războiului fusese pentru el plin de mari promisiuni. Dacă în 1940 Olanda a fost atît de repede ocupată, aceasta s-a datorat în primul rînd paraşutiştilor săi; vreo 4 000 dintre ei au fost lansaţi pe podurile din Rotterdam, Dordrecht şi Moerdijk, ţinînd astfel deschise cele mai importante căi de comunicaţie pentru principalele forţe de invazie germane. Pierderile lui Student au fost incredibil de mici – doar 180 de oameni. Altfel s-au petrecut însă lucrurile în 1941, în Creta. Acolo pierderile au fost atît de mari – peste o treime din cei 22 000 de paraşutişti lansaţi – încît Hitler a interzis orice alte operaţii de desant aerian. „S-a dus vremea paraşutiştilor”, a declarat führerul, întunecînd astfel viitorul lui Student. De atunci, ambiţiosul general, numit comandant al unui centru de instrucţie pentru trupele aeropurtate, s-a limitat la o muncă de birou, în timp ce paraşutiştii săi de elită erau folosiţi numai ca infanterişti. Pe neaşteptate, exact la ora 15 în acea zi fatidică de 4 septembrie, Student s-a pomenit din nou în mijlocul curentului. Într-o scurtă

convorbire telefonică, generalul-colonel Alfred Jodl, şeful direcţiei operaţii din statul major al lui Hitler, îi dădu ordin să organizeze fără întîrziere o armată pe care führerul o numise „Armata 1 de paraşutişti”. În timp ce asculta încremenit, Student nu putu să nu se gîndească că „era o titulatură destul de răsunătoare pentru o forţă care nu exista”.

Paraşutiştii lui Student erau răspîndiţi în întreaga Germanie şi, în afară de un număr mic de ostaşi încercaţi care formau unităţi complet echipate, nu avea decît recruţi fără experienţă, înzestraţi doar cu arme de instrucţie. Pentru cei 10 000 de oameni care constituiau toate efectivele sale, se poate spune că nu dispunea aproape deloc nici de mijloace de transport, nici de tancuri, nici de artilerie. Student nu avea nici măcar un şef de stat major.

Cu toate acestea, Jodl îi explică lui Student că era nevoie urgentă de oamenii săi pe frontul de vest. Lor le revenea misiunea de „a astupa o breşă enormă” între Anvers şi zona Liège-Maastricht, „apărînd o poziţie de-a lungul Canalului Albert”. Ca urmare, Student trebuia să trimită în cea mai mare grabă trupele sale spre Olanda şi Belgia; armamentul, tehnica de luptă şi echipamentul urmau să le primească la „staţiile de aprovizionare de la destinaţie”. În afară de paraşutiştii săi, pentru noua sa „armată” fuseseră repartizate două divizii. Una, Divizia 719, după cum a aflat Student imediat, „era formată din soldaţi bătrîni postaţi de-a lungul coastei olandeze şi care nu trăseseră încă nici un foc de armă”. Cealaltă, Divizia 176, era într-o stare şi mai proastă, fiind formată din „semi-invalizi şi convalescenţi care, pentru comoditate, fuseseră grupaţi în batalioane separate potrivit diverselor infirmităţi”. Aveau pînă şi bucătării speciale, pentru a asigura „dieta” necesară celor care sufereau de stomac. În afară de aceste unităţi, ar mai fi putut face rost de ceva forţe care în acel moment erau răspîndite prin Olanda şi Belgia – aviatori, marinari şi servanţi la tunurile antiaeriene – şi de vreo 25 de tancuri. Pentru Student, specialist în acţiuni de luptă cu trupe de paraşutişti şi trupe de şoc aeropurtate superinstruite, această armată nu era altceva decît „o improvizaţie grotescă pe scară mare”. Totuşi, în felul acesta el revenea în vîltoarea războiului.

În tot cursul după-amiezii aceleia, prin intermediul telefonului şi al telexului, Student îşi adună oamenii şi îi trimise

pe front. Presupunea că va fi nevoie de cel puţin patru sau cinci zile pentru ca toate unităţile să ajungă pe front, dar trupele sale cele mai bune şi mai dîrze, trimise cu trenuri speciale în Olanda – acţiune denumită de Student „dislocare fulger” –, aveau să-şi ocupe poziţiile pe Canalul Albert, ca parte a Grupului de armate „B” al lui Model, peste douăzeci şi patru de ore.

Telefonul primit de la Jodl şi informaţiile pe care reuşise să le culeagă el însuşi îl îngrijorau profund pe Student. Se părea că grupul lui de ostaşi încercaţi în lupte – Regimentul 6 de paraşutişti, plus încă un batalion, însumînd în total circa 3 000 de oameni – constituia unica rezervă instruită, gata de luptă, din întreaga Germanie. Situaţia i se părea disperată.

Feldmareşalul Walter Model, comandant-şef al frontului de vest, încerca înnebunit să astupe breşa de la est de Anvers şi să oprească retragerea dezordonată din Belgia în Olanda. Nu aflase încă de numirea lui von Rundstedt în locul său. Acum trupele sale erau atît de dezorganizate, încît nu mai reuşea să le stăpînească. Pierduse legătura cu cealaltă jumătate a forţelor sale, Grupul de armate „G”, din sud. Oare generalul Johannes Blaskowitz, comandantul grupului, reuşise să se retragă în ordine din Franţa? Model nu era sigur. Dealtfel, în acele momente chinuitoare, situaţia Grupului de armate „G” trecu pe planul al doilea. Feldmareşalul considera că adevărata criză era în nord.

Grupul de armate „B” fusese despicat în două de coloanele de tancuri engleze şi americane. Din cele două armate care compuneau Grupul „B”, Armata 15 era blocată, cu spatele spre Marea Nordului, undeva între Calais şi un punct la nord-vest de Anvers. Armata 7 fusese aproape complet distrusă şi aruncată înapoi spre Maastricht şi Aachen. Între cele două armate se căsca o breşă de circa 125 km şi englezii treceau prin ea îndreptîndu-se spre Anvers. Pe acelaşi itinerar se retrăgeau în dezordine forţele demoralizate ale lui Model.

Într-o încercare disperată de a opri fuga trupelor sale, Model le adresă un apel.

...Ca urmare a înaintării inamicului şi a retragerii frontului nostru, cîteva sute de mii de soldaţi – infanterie, aviaţie şi unităţi blindate – abandonează cîmpul de luptă. Aceste trupe trebuie să se regrupeze

conform planurilor şi să menţină noile puncte de sprijin şi aliniamente.

În acest torent se află rămăşiţele unităţilor zdrobite care, pentru moment, nu au misiuni precise şi nu sînt nici măcar în masură să primească ordine clare. Ori de cîte ori o coloană ordonată iese de pe şosea pentru a se reorganiza, grupuri de elemente dezorganizate continuă să se retragă. Odată cu ei se răspîndesc a şuşotelile, zvonurile, agitaţia, cea mai cumplită dezordine şi un condamnabil egoism. Aceasta atmosferă se propagă şi în spatele frontului unde contaminează unităţile încă intacte. În consecinţă, în acest moment de tensiune maximă vor fi luate măsuri foarte severe împotriva celor care creează o asemenea atmosferă.

Fac apel la onoarea voastră de soldaţi. Am pierdut o bătălie, dar vă asigur că vom cîştiga războiul! Nu pot să spun mai mult deocamdată, deşi ştiu că întrebările vă ard buzele. Nu are importanţă ce s-a întîmplat. Principalul este să nu vă pierdeţi încrederea în viitorul Germaniei. În acelaşi timp, fiecare trebuie să fie conştient de gravitatea situaţiei. În acest moment se va putea vedea care sînt oamenii adevăraţi. Fiecare soldat are aceeaşi responsabilitate: dacă superiorul său cade, el trebuie să fie gata să-i ia locul şi să continue acţiunea...

Urma o înşiruire lungă de instrucţiuni în care Model cerea „categoric" ca soldaţii aflaţi în retragere „să se prezinte imediat la punctul de comandă cel mai apropiat", să le insufle celorlalţi „încredere, stăpînire de sine, autocontrol şi optimism" şi să nu dea crezare „trăncănelilor stupide, zvonurilor şi ştirilor neîntemeiate". Inamicul, afirma el, „nu poate fi pretutindeni în acelaşi timp"; în adevăr, „dacă am socoti toate tancurile inamice despre care vorbesc colportorii de zvonuri ar trebui să fie vreo sută de mii". Model îi ruga pe oamenii săi să nu părăsească poziţiile importante şi să nu distrugă tehnica de luptă, armamentul sau instalaţiile „înainte de a fi necesar". În încheierea acestui document uluitor se sublinia că totul depindea de „cîştigarea timpului de care are nevoie führerul pentru a pune la punct arme noi şi a pregăti trupe noi".

Lipsit virtual de mijloace de transmisiuni, constrîns să se bazeze în primul rînd pe radio, Model putea doar să spere că ordinul său va ajunge la trupe. În confuzia care domnea, feldmareşalul nu cunoştea cu certitudine nici măcar ultimele poziţii ocupate de unităţile sale dezorganizate şi decimate şi nu ştia nici cît de departe înaintaseră tancurile şi trupele aliaţilor. Unde era aşa-numitul *Schwerpunkt* (direcţia de efort) al

ofensivei aliate: în nord, în zona de acţiune a englezilor şi americanilor care se îndreptau spre linia Siegfried şi de aici, peste Rin, spre Ruhr? Sau în fîşia puternicei Armate 3 americane a lui Patton care se îndrepta spre Saar, linia Siegfried şi, peste Rin, spre Frankfurt?

Dilema lui Model era consecinţa unei situaţii care survenise cu vreo două luni în urmă, cînd Hitler îl destituise pe von Rundstedt şi îl înlocuise în pripă cu von Kluge. Fost comandant pe frontul sovietic şi de luni de zile în concediu de boală, von Kluge se dusese la führer pentru a-i face o vizită de curtoazie tocmai în momentul în care Hitler se hotărîse să-l demită pe von Rundstedt. Fără nici un preambul şi poate şi pentru că s-a întîmplat ca von Kluge să fie unicul mareşal cu vechi state de serviciu prezent în acele clipe, Hitler l-a numit, spre stupoarea lui, comandant-şef al frontului de vest.

Von Kluge, un comandant de front cu experienţă, şi-a preluat funcţia la 4 iulie. A deţinut-o 44 de zile. Exact aşa cum a prezis von Rundstedt, aliaţii au atacat. „Întregul front de vest a fost rupt", i-a comunicat von Kluge lui Hitler.

Copleşit de valul aliat care se revărsa asupra Franţei, von Kluge se văzu, ca şi von Rundstedt înaintea lui, cu mîinile legate de ordinul insistent al lui Hitler „nici un fel de retragere". În Franţa armatele germane erau încercuite şi nu mai lipsea mult să fie nimicite. Exact în această perioadă o altă convulsie zgudui cel de-al treilea Reich: un atentat nereuşit la viaţa lui Hitler.

În timpul uneia din interminabilele şedinţe de la cartierul general al führerului, o bombă cu mecanism de ceasornic, ascunsă într-o servietă şi pusă de colonelul Klaus von Stauffenberg sub o masă în apropiere de Hitler, a explodat provocînd moartea şi rănirea multora din cei prezenţi. Führerul a scăpat doar cu cîteva răni uşoare. Deşi numai o mică elită de ofiţeri superiori era implicată în complot, răzbunarea lui Hitler a fost cumplită. Toţi cei care aveau legături cu complotiştii sau cu familiile lor au fost arestaţi; şi mulţi, vinovaţi sau nu, după o judecată sumară au fost executaţi [1]. Circa 5 000 de persoane şi-

[1] Încă o dată Hitler a profitat de cel mai în vîrstă dintre generalii săi, von Rundstedt, numindu-l preşedinte al „tribunalului de onoare" care i-a judecat pe ofiţerii suspecţi. Von Rundstedt a acceptat fără să crîcnească hotărîrea führerului. „Dacă n-aş fi făcut-o, a spus el ulterior, şi eu aş fi fost considerat un trădător". Dar această explicaţie nu a convins aproape pe nici unul dintre camarazii săi generali care, în particular, l-au acuzat de servilism faţă de

au pierdut viaţa. Von Kluge fusese implicat indirect în complot; în plus, Hitler îl suspecta că ar încerca să negocieze capitularea cu inamicul. Ca urmare, a fost înlocuit cu Model şi a primit ordin să se prezinte imediat la führer. Înainte de a-şi părăsi comandamentul, von Kluge, care nu mai avea nici o speranţă, i-a scris o scrisoare lui Hitler. Apoi, în cursul călătoriei spre Germania, s-a otrăvit.

Cînd veţi primi aceste rînduri, eu nu voi mai fi [i-a scris el führerului]... *Am făcut tot ce mi-a stat în putinţă pentru a fi la înălţimea situaţiei... Atît Rommel, cît şi eu şi probabil toţi ceilalţi comandanţi de pe frontul de vest care aveam experienţa războiului împotriva anglo-americanilor, cu superioritatea lor în material, am prevăzut actuala situaţie. Nu am fost ascultaţi. Aprecierile noastre nu erau dictate de pesimism, ci de o cunoaştere efectivă a faptelor. Nu ştiu dacă feldmareşalul Model, care a făcut faţă foarte bine în multe ocazii, va reuşi să domine situaţia. Îi doresc din toată inima să o poată face. Dar dacă nu va fi aşa şi armele Dv. noi... nu vor avea succes, atunci, mein führer, va trebui să vă decideţi să puneţi capăt războiului. E momentul să se termine această grozăvie... Am admirat întotdeauna măreţia Dv... şi voinţa Dv. de fier... Daţi dovadă acum de suficientă măreţie pentru a încheia această luptă lipsită de orice speranţă...*

Hitler nu avea cîtuşi de puţin intenţia că cedeze victoria aliaţilor, cu toate că cel de-al treilea Reich, care, după cum se lăuda el, ar fi trebuit să dăinuie o mie de ani, era acum subminat şi pe punctul de a se prăbuşi. Pe toate fronturile Hitler făcea încercări disperate de a amîna înfrîngerea. Fiecare pas al führerului se dovedea însă mai nesocotit decît cel dinainte.

Numirea lui Model în funcţia de comandant-şef al frontului de vest n-a dat rezultatele scontate. Spre deosebire de von Rundstedt sau, pentru o scurtă perioadă, de von Kluge, Model n-a putut să beneficieze de geniul militar al lui Rommel. După ce Rommel a fost grav rănit în timpul unui atac aerian la 17 iulie, nu a fost trimis nimeni să-l înlocuiască [1]. La început se părea că

Hitler.

[1] Rommel, suspectat de a fi participat la complotul împotriva lui Hitler, a murit după trei săptămîni. Era în convalescenţă la el acasă atunci cînd Hitler i-a oferit să aleagă între a fi judecat pentru înaltă trădare şi a se sinucide. La 14 octombrie Rommel a înghiţit o doză de cianură, şi Hitler a anunţat că cel mai popular feldmareşal al Reichului „a murit ca urmare a rănilor căpătate pe

Model nu simte nevoia de ajutor. Încredinţat că este în măsură să redreseze situaţia, îşi asumase chiar şi vechea funcţie a lui Rommel, devenind în acest fel nu numai comandant-şef al frontului de vest, dar şi comandant al Grupului de armate „B”. Dar oricît de capabil ar fi fost, Model nu putea să facă nimic: situaţia era prea gravă pentru orice comandant.

În acel timp Grupul de armate „B” ducea lupte pentru a supravieţui de-a lungul unui aliniament ce se întindea, aproximativ, între coasta belgiană şi graniţa dintre Franţa şi Luxemburg. Mai la sud, spre Elveţia, restul trupelor din subordinea lui Model, respectiv Grupul de armate „G” comandat de Blaskowitz, erau ca şi inexistente. Ca urmare a celei de-a doua invazii aliate din 15 august, întreprinsă cu forţe franceze şi americane în zona Marsiliei, grupul lui Blaskowitz părăsise în mare grabă Franţa de sud. Acum, sub presiunea continuă a inamicului, se îndrepta în dezordine spre frontiera germană.

De-a lungul frontului de nord al lui Model, acolo unde tancurile aliaţilor făcuseră o breşă de circa 125 km în poziţiile inamicului, drumul din Belgia spre Olanda şi de acolo spre vulnerabila frontieră de nord-vest a Germaniei era deschis şi lipsit de apărare. Forţele aliate care se îndreptau spre Olanda puteau să execute o manevră de întoarcere a liniei Siegfried pe la Kleve, la graniţa dintre Olanda şi Germania; aici se termina puternica centură de fortificaţii care se întindea de-a lungul frontierei de vest a Germaniei începînd de la graniţa cu Elveţia. Ocolind această extremitate nordică a Zidului de vest al lui Hitler şi trecînd Rinul, aliaţii puteau să pătrundă în Ruhr, inima industrială a Reich-ului. O asemenea manevră ar fi putut să se soldeze cu prăbuşirea totală a Germaniei.

Pentru a doua oară în 72 de ore Model apelă disperat la Hitler să-i trimită întăriri. Situaţia forţelor sale din sectorul rupturii, unde întreaga apărare fusese dată peste cap, era haotică. Trebuia restabilită ordinea şi astupată breşa. Ultimul raport al lui Model, acela pe care i l-a trimis lui Hitler în dimineaţa de 4 septembrie, atrăgea atenţia asupra faptului că se apropie criza şi că, dacă nu primeşte un minimum de „25 divizii proaspete şi o rezervă de blindate de 5 sau 6 divizii de tancuri”, întregul front se va prăbuşi şi astfel se va deschide „poarta Germaniei de nord-vest”.

---

cîmpul de luptă”.

Principala preocupare a lui Model o constituia intrarea englezilor în Anvers. Nu ştia dacă marele port, al doilea din Europa, căzuse în mîinile aliaţilor intact sau fusese distrus de garnizoana germană. Oraşul Anvers propriu-zis, situat departe de coastă, nu prezenta o importanţă esenţială. Pentru a putea folosi portul, aliaţii trebuiau să controleze calea de acces dinspre mare, adică un golf lung de circa 87 km şi larg de peste 5 km la gura sa, care pătrunde în Olanda din Marea Nordului, trecînd pe lîngă insula Walcheren şi şerpuind de-a lungul peninsulei Bevelandul de sud. Atîta timp cît tunurile germane dominau estuarul Scheldei se putea împiedica folosirea portului Anvers de către aliaţi.

Din nefericire pentru Model, cu excepţia unor baterii antiaeriene şi a unor tunuri de coastă grele de pe insula Walcheren, el nu avea, practic, forţe de-a lungul malului de nord. Dar de cealaltă parte a fluviului Schelde, aproape complet izolată, se afla Armata 15 a generalului Gustav von Zangen, care număra peste 80 000 de oameni. Deşi erau acum închise într-o pungă – la nord şi la vest se întindea marea, iar dinspre sud şi dinspre est presau canadienii şi englezii – aceste trupe controlau totuşi cea mai mare parte a malului de sud al estuarului.

Acum, îşi spunea Model, cu siguranţă că tancurile englezilor, exploatînd situaţia, înaintează de-a lungul malului de nord şi îl mătură. În scurt timp întreaga peninsulă Bevelandul de sud ar putea fi în mîinile lor şi izolată de uscatul olandez la baza sa îngustă de la nord de graniţa belgiană, la aproximativ 39 km de Anvers. Apoi, ca să deschidă portul, englezii se vor îndrepta împotriva Armatei 15, prinsă în capcană, şi vor curaţi malul de sud. Era necesar deci să fie despresurate trupele lui von Zangen.

Tîrziu, în după-amiaza de 4 septembrie, la comandamentul Grupului de armate „B”, instalat la sud-est de Liège, în satul La Chaude Fontaine, Model dădu o serie de dispoziţii. Îi ordonă prin radio lui von Zangen să ţină malul de sud al estuarului Scheldei şi să trimită întăriri în porturile de mai mică importanţă Dunkerque, Boulogne şi Calais, porturi care, după cum decisese Hitler, trebuiau să fie apărate cu o „hotărîre fanatică, asemenea unor fortăreţe”. Prin urmare, nenorocitul de von Zangen trebuia, cu ceea ce îi rămînea din trupele sale, să atace pe direcţia nord-

est avalanşa de tancuri britanice. Era o măsură disperată, dar Model nu vedea altă cale. În caz de succes, atacul lui von Zangen ar fi putut să-i izoleze pe englezi la Anvers şi să taie la bază pătrunderile realizate de tancurile lui Montgomery care se îndreptau spre nord. Chiar dacă atacul nu dădea rezultatele scontate, acţiunea lui von Zangen ar fi permis să se cîştige timp, încetinind înaintarea aliaţilor suficient de mult pentru a da posibilitate rezervelor să sosească în sectorul periclitat şi să constituie un nou front de-a lungul Canalului Albert.

Model nu ştia exact ce întăriri se aflau pe drum. La căderea nopţii sosi în sfîrşit răspunsul lui Hitler la cererea sa de a i se trimite noi divizii pentru stabilizarea frontului. Era o notă lapidară prin care i se aducea la cunoştinţă că în locul lui în funcţia de comandant-şef al frontului de vest a fost numit feldmareşalul von Rundstedt. Von Kluge s-a menţinut 44 de zile, Model numai 18. De obicei ambiţios şi impulsiv, de data aceasta Model reacţionă cu mult calm. Era mai conştient de deficienţele sale ca organizator decît îşi închipuiseră criticii săi [1]. De acum încolo putea să se dedice întru totul muncii pe care o cunoştea cel mai bine: aceea de comandant-combatant răspunzător numai de Grupul de armate „B”. Totuşi, printre nenumăratele ordine frenetice date de el în ultima zi în calitate de comandant-şef al frontului de vest, era unul care avea să aibă o importanţă capitală. Era vorba de dislocarea Corpului 2 de tancuri SS.

Comandantul corpului, *Obergruppenführer* (general-locotenent) Wilhelm Bittrich, în vîrstă de cincizeci de ani, pierduse orice legătură cu Model de mai bine de 72 de ore. Forţele sale, care luptaseră aproape continuu de la debarcarea în Normandia, suferiseră mari pierderi. I-au fost distruse foarte multe tancuri, iar unităţile sale duceau lipsă de muniţie şi de

---

[1] De două ori l-a informat Model pe Hitler că îi este imposibil să comande atît frontul de vest cît şi Grupul de armate „B”. „Îl vedeam destul de rar, îşi aminteşte Blumentritt, şeful de stat major al comandantului-şef pe frontul de vest. Model detesta munca de birou şi îşi petrecea cea mai mare parte a timpului pe cîmpul de luptă”. Generalul-locotenent Bodo Zimmermann, şeful secţiei operaţii al O.B. West, a scris după război (OCMH MS 308, p.153–154) că, deşi Model „a fost un militar extrem de capabil”, deseori „cerea să se facă prea mult şi într-un timp prea scurt”, astfel că „pierdea din vedere ceea ce era posibil să se facă efectiv”. Avea tendinţa „să-şi risipească forţele”, a adăugat Zimmermann, şi „activitatea statului major avea de suferit din cauza absenţelor sale prea frecvente şi a pretenţiilor sale ciudate, nerealiste”.

carburanţi. În plus, din cauza întreruperii legăturilor, puţinele ordine pe care le-a primit prin radio erau în general depăşite de evenimente cînd ajungeau la el. Întrucît nu dispunea de informaţii certe despre acţiunile inamicului şi avea neapărată nevoie de indicaţii din partea eşalonului superior, Bittrich plecă personal în căutarea lui Model. Îl găsi în cele din urmă la comandamentul Grupului de armate „B", în apropiere de Liège. „Nu îl mai văzusem din 1941, de pe frontul rusesc, a scris ulterior Bittrich". Cu monoclul la ochi şi cu obişnuita-i scurtă de piele, Model stătea în picioare în faţa unei hărţi şi, tunînd şi fulgerînd, dădea ordine unul după altul. Nu prea era timp pentru conversaţie. În aşteptarea ordinelor oficiale care urmau să mi se dea, mi s-a spus să mut comandamentul corpului în nord, în Olanda". Acolo, Bittrich trebuia să asigure, cu maximum de rapiditate, „completarea cu personal şi mijloace tehnice şi refacerea diviziilor 9 şi 10 de tancuri SS". Conform dispoziţiilor lui Model, unităţile sale sleite de puteri trebuiau „să se descleşteze treptat de inamic şi să se îndrepte imediat spre nord"[1].

Bittrich, un nume aproape necunoscut, nu putea, bineînţeles, să prevadă ce rol dificil aveau să joace diviziile sale în următoarele două săptămîni. Localitatea pe care o alesese Model pentru Bittrich era situată într-o zonă liniştită, la aproximativ 120 km în spatele frontului. Printr-un capriciu al istoriei, tocmai în acea zonă se afla oraşul Arnhem.

---

[1] E, poate, lesne de înţeles că documentele germane din această perioadă sînt vagi şi adeseori confuze. Se dădeau ordine, nu ajungeau niciodată la destinaţie, erau trimise din nou, contramandate sau modificate. O mare confuzie există în legătură cu ordinul lui Model. Conform jurnalului de război al Grupului de armate „B", ordinele pentru deplasarea diviziilor 9 şi 10 de tancuri SS au fost trimise în noaptea de 3 septembrie. Dacă aşa stau lucrurile, înseamnă că n-au ajuns la destinaţie. Pe de altă parte, jurnalul consemnează că 48 de ore mai tîrziu Bittrich a primit instrucţiuni să se ocupe de regruparea şi punerea în ordine nu numai a Diviziei 9, ci şi a diviziilor 2 şi 116 de tancuri SS. Ciudat este că Divizia 10 nu-i menţionată. Nu am reuşit să găsesc dovezi în sensul că diviziile 2 şi 116 au ajuns vreodată în zona Arnhem. (Se pare că au continuat să lupte pe front). Potrivit notelor şi jurnalelor lui Bittrich, el ar fi primit ordinele lui Model verbal la 4 septembrie şi, conformîndu-se, a trimis în nord numai diviziile 9 şi 10. Ambele divizii, după spusele comandanţilor lor, au început să se retragă lent la 5 – 6 septembrie.

4

Retragerea precipitată a germanilor din Olanda devenise mai lentă, dar deocamdată puţini dintre olandezi, care jubilau, sesizară această schimbare. De la frontiera belgiană spre nord, către Arnhem, şoselele erau încă foarte aglomerate, totuşi ritmul mişcării se modificase. De la postul său din clădirea administraţiei provinciei, ale cărei ferestre dominau podul din Arnhem, Charles Labouchère nu remarcă nici o încetinire în fluxul vehiculelor, soldaţilor şi simpatizanţilor nazişti care treceau peste pod. Dar la o distanţă de cîteva cvartale mai la nord de postul de observare al lui Labouchère, un anticar pe nume Gerhardus Gysbers îşi dădu seama că survine o schimbare. Trupele germane care intrau în Arnhem, venind dinspre vest, nu-şi mai continuau deplasarea. Toată curtea cazărmii Willems din vecinătatea casei lui Gysbers şi străzile din imediata apropiere erau înţesate de vehicule trase de cai şi de soldaţi cu ţinuta în dezordine. Gysbers observă batalioane de aviatori, artilerişti de la antiaeriană, SS-işti olandezi şi soldaţi mai în vîrstă din Divizia 719 de coastă. Pieter Kruyff, şeful rezistentei din Arnhem, înţelese imediat că nu era vorba de o oprire temporară. Aceste trupe nu se întorceau în Germania. Ele se regrupau încet; unele subunităţi cu tracţiune hipo din Divizia 719 se îndreptau spre sud. Şeful serviciului de informaţii al lui Kruyff pentru regiunea Arnhem, Henri Knap, în vîrstă de treizeci şi trei de ani, învîrtindu-se de colo-colo pe bicicletă fără să atragă atenţia, observă şi el schimbarea şi fu de-a dreptul uluit. Se întrebă dacă emisiunile de radio de la Londra, atît de optimiste, nu erau false, diversioniste. În acest caz ar fi fost o crudă dezamăgire. Pretutindeni îi vedea pe olandezi jubilînd. Toţi ştiau că trupele lui Montgomery ocupaseră Anvers-ul. Prin urmare, în mod cert, şi Olanda avea să fie eliberată în cîteva ore. Knap şi-a dat seama că germanii se reorganizau. Ştia că deocamdată nu erau prea numeroşi, dar dacă englezii nu veneau curînd, efectivele lor aveau să sporească.

La Nijmegen, aproximativ 18 km mai la sud, poliţia militară germană bara drumurile care duceau spre graniţa germană. Un importator de vinuri, Elias Broekkamp, a văzut soldaţi care

mergeau spre nord, în direcţia Arnhem, dar cea mai mare parte erau trimişi înapoi, circulaţia se dezorganiza, torentul de oameni şi vehicule de pe şosea se transforma într-o procesiune şi se răsfira în evantai. Ca şi la Arnhem, şi aici un spectator neatent nu-şi dădea seama de diferenţă. Broekkamp văzu civili olandezi rîzînd şi bătîndu-şi joc de ceea ce li se părea a fi o situaţie dificilă pentru germani.

În realitate, pentru germani situaţia devenea mai puţin dificilă. Nijmegen era pe cale de a se transforma într-un raion de concentrare a trupelor, aflat din nou sub controlul ferm al militarilor germani.

Mai la sud, la Eindhoven, la mai puţin de 16 km de frontiera belgiană, retragerea aproape încetase. În coloanele dezordonate care se îndreptau spre nord, numărul civililor nazişti era acum mai mare decît cel al militarilor. Frans Kortie, care îi văzuse pe germani demontînd tunurile antiaeriene de pe acoperişurile uzinelor „Philips”, observă un lucru nou. Pe o linie de cale ferată secundară din apropierea gării, o locomotivă tracta pe poziţie vagoane-platformă pe care se aflau tunuri antiaeriene de mare calibru. Kortie încercă un sentiment de groază.

Şi mai descurajantă pentru olandezii dotaţi cu spirit de observaţie a fost descoperirea că soseau întăriri din Germania. La Tilburg, Eindhoven, Helmond şi Weert oamenii văzură contingente de trupe proaspete, aduse cu trenul. Debarcate rapid şi încolonate imediat, ele erau trimise spre graniţa belgiană. Nu era vorba de soldaţi obişnuiţi ai Wehrmacht-ului. Erau oameni călîţi în lupte, bine echipaţi şi disciplinaţi, iar căştile lor caracteristice şi salopetele de mascare trădau imediat paraşutişti germani încercaţi.

5

Pe data de 5 septembrie, spre seară, primele formaţiuni de paraşutişti ale generalului-colonel Kurt Student săpau deja tranşee în diverse puncte de-a lungul malului de nord al Canalului Albert din Belgia. Lucrau cu o grabă aproape frenetică. Ajungînd acolo la amiază, Student a descoperit că „noua linie germană”, despre care vorbise Model, era constituită numai din

fîşia de apă a canalului, lată de aproximativ 25 de metri. Nu fuseseră pregătite nici un fel de poziţii de apărare. Nu existau puncte de sprijin, tranşee sau fortificaţii. Student observă o circumstanţă care înrăutăţea şi mai mult situaţia apărătorilor şi anume că „aproape pretutindeni malul de sud îl domina pe cel de nord”. Chiar şi podurile de peste canal erau încă intacte. Abia în acel moment genieştii aşezau încărcăturile de dinamită. În toată confuzia aceea, evident, nimeni nu dăduse ordin să fie distruse aceste puncte de trecere.

Cu toate acestea, Student planificase bine ordinea deplasărilor. „Dislocarea fulger” a forţelor sale aeropurtate a fost de-a dreptul spectaculoasă. „Dacă se ţine cont de faptul că aceşti paraşutişti au plecat în cea mai mare grabă de pe cuprinsul întregii Germanii, de la Güstrow în Mecklenburg la Bitsch în Lotaringia, îşi amintea Student ulterior, şi că armele şi echipamentul, trimise din alte părţi ale Germaniei, le erau predate la staţiile de aprovizionare de la destinaţie, rapiditatea deplasării a fost într-adevăr remarcabilă”. Student avea numai cuvinte de admiraţie pentru „precizia uluitoare a Marelui stat major şi a întregii organizări germane”. Divizia 719 de coastă a generalului-locotenent Karl Sievers s-a deplasat şi ea cu mare rapiditate. Student prinse curaj cînd văzu coloanele ei îndreptîndu-se spre poziţiile de la nord de Anvers şi „străbătînd şoselele ce duceau spre front cu mijloacele de transport şi piesele de artilerie trase de cai grei de povară” [1]. Unităţile Armatei 1 de paraşutişti, formate în mare, mare grabă, continuau să sosească oră de oră. În plus, printr-un noroc extraordinar, veni şi un alt ajutor de unde nu se aştepta nimeni.

Retragerea precipitată din Belgia în Olanda s-a încetinit şi în cele din urmă s-a oprit datorită tenacităţii şi inteligenţei unui om: generalul-locotenent Kurt Chill. Deoarece Divizia 85 infanterie de sub comanda lui fusese aproape în întregime distrusă, Chill primise ordin să salveze ce se mai putea salva şi să se retragă spre Germania. Dar perseverentul general, văzînd

[1] În ciuda confuziei, Student, căruia îi plăceau foarte mult caii, nu uită să noteze în jurnalul său că „printre aceste animale uriaşe erau reprezentate rasele Clydesdale, Percheron, daneză şi frisică”. Contrar părerii generale, armatele lui Hitler, spre deosebire de ale aliaţilor, nu au fost niciodată complet motorizate. Chiar şi atunci cînd forţa germanilor a atins punctul culminant, peste 50 la sută din transporturile lor se executau cu tracţiune hipo.

panica de pe şosele şi încurajat de ordinul lui Model, hotărî să nu ţină seama de alte dispoziţiuni. Chill ajunse la concluzia că unicul mod de a evita catastrofa era să organizeze o poziţie de-a lungul Canalului Albert. El contopi ceea ce mai rămăsese din Divizia 85 cu resturile altor două divizii şi dispersă repede oamenii în punctele strategice de pe malul de nord al canalului. Apoi îşi concentră atenţia asupra podurilor şi instală „centre de primire" la extremităţile lor de Nord. În douăzeci şi patru de ore Chill reuşi să adune mii de militari aparţinînd aproape tuturor genurilor de armă din forţele armate germane. Era o „amestecătură pitorească" [1]; puteau fi văzuţi mecanici din Luftwaffe, funcţionari ai administraţiei militare, unităţi de coastă ale marinei şi soldaţi proveniţi din vreo zece divizii diferite, dar aceste unităţi de strînsură, înarmate în cel mai bun caz cu puşti, erau deja pe canal cînd a sosit Student.

Referindu-se la performanţa lui Chill, care reuşise să oprească retragerea germană, Student a calificat-o drept „miraculoasă". Cu o rapiditate remarcabilă, Chill organizase o poziţie de apărare permiţînd astfel să se cîştige ceva timp ca să poată sosi toate forţele lui Student. Pentru aceasta mai era nevoie de cîteva zile. Chiar şi împreună cu forţele lui Chill, Armata 1 de paraşutişti, cîrpăcită de Student, număra în cel mai bun caz 18 000 – 20 000 de oameni, ceva artilerie, tunuri antiaeriene şi 25 de tancuri – ceea ce nu echivala nici măcar cu o divizie americană. Şi împotriva acestor efective reduse – atît de limitate încît Student nu a putut să acopere cît de cît breşa de aproximativ 120 km dintre Anvers şi Maastricht, şi cu atît mai puţin să o închidă – se deplasau impresionantele forţe blindate ale Armatei 2 britanice şi ale unei părţi a Armatei 1 americane. Student nu avea nici arme, nici oameni suficienţi; se poate spune că tot ce-l despărţea de dezastrul definitiv era numai Canalul Albert.

În ce punct va ataca inamicul? Poziţia lui Student era vulnerabilă pe toată lungimea ei, dar unele sectoare erau mai

[1] Charles B. MacDonald *The Siegfried Line Campaign*, p.124. Publicată în seria „Istoria oficială a Armatei S.U.A.", cartea lui MacDonald şi cea a lui Martin Blumenson *Breakout and Pursuit* ne prezintă cu cea mai mare exactitate din punct de vedere militar tabloul înfrîngerii germanilor pe frontul de vest şi al evenimentelor care au urmat. O altă lucrare valoroasă asupra acestei perioade şi, poate, mai vie, întrucît a fost scrisă imediat după război, este *Defeat in the West* a lui Milton Shulman.

vulnerabile decît altele. Ceea ce îl preocupa în primul rînd pe Student era sectorul de la nord de Anvers, unde fîrava Divizie 719 de coastă abia acum se instala pe poziţie. O va face la timp pentru a exploata la maximum bariera de apă lată de circa 25 metri şi a o transforma într-un aliniament de apărare redutabil care să-i ţină în şah pe aliaţi timp suficient spre a putea sosi la canal întăriri suplimentare? Aceasta era marea speranţă a lui Student.

El se aştepta la un atac dintr-un moment în altul, şi totuşi încă nu fuseseră semnalate blindate aliate. Generalul nu reuşea să-şi explice de ce nu exista aproape nici un contact cu inamicul la nord de Anvers. Se aşteptase ca tancurile britanice, după ocuparea oraşului, să se îndrepte spre nord, să izoleze peninsula Beveland şi să pătrundă în Olanda. Evident, englezii şi-au încetinit înaintarea. Dar de ce?

Vastul complex al comandamentului principal german de pe frontul de vest a fost nevoit să se mute de patru ori în 18 zile. Bombardat de aviaţie şi artilerie, aproape strivit de tancurile aliate, O.B. West s-a oprit în cele din urmă în spatele graniţelor Reichului. Astfel că în ziua de 5 septembrie, puţin după ora 14, noul comandant-şef îşi găsi statul major în orăşelul Aremberg, lîngă Koblenz.

Obosit şi nervos din pricina călătoriei lungi, feldmareşalui Gerd von Rundstedt s-a dispensat de obişnuitul ceremonial militar şi de sunetele de goarnă, care însoţeau aproape întotdeauna schimbarea unui comandant în armata germană, şi a început imediat o serie de consfătuiri cu statul său major, care au durat pînă seara tîrziu. Unii ofiţeri, care nu-l cunoşteau personal pe feldmareşal, rămaseră uluiţi văzînd rapiditatea cu care acesta a preluat din nou comanda. Cei mai vechi avură o clipă impresia că el nici n-ar fi fost plecat vreodată. Tuturor, însăşi prezenţa lui von Rundstedt le insuflă un sentiment de uşurare şi le reînnoi încrederea.

Von Rundstedt avea o misiune foarte grea, problemele erau enorme. Trebuia să întocmească, în cel mai scurt timp posibil, un plan strategic pentru frontul de vest, de aproximativ 640 km, care se întindea de la Marea Nordului pînă la graniţa elveţiană – un plan care depăşea posibilităţile lui Model, aşa cum a declarat-o el însuşi cu toată sinceritatea. Cu forţele greu

încercate pe care le avea la dispoziţie – Grupul de armate „B” în nord şi Grupul de armate „G” în sud – von Rundstedt trebuia, aşa cum îi ceruse Hitler, nu numai să-şi menţină pretutindeni poziţiile, dar să şi treacă la contraofensivă. Totodată, pentru a împiedica invadarea Reichului, trebuia să facă efectiv „inexpugnabilă”, cum se exprimase Hitler, linia Siegfried – fortificaţiile din beton învechite şi neterminate, complet neglijate, neocupate de trupe şi cu tot armamentul demontat încă din 1940. Mai erau şi alte aspecte, dar în după-amiaza aceea von Rundstedt dădu prioritate absolută problemelor stringente. Şi ele erau cu mult mai dificile decît îşi închipuise.

Tabloul era sumbru. Înainte de a-l fi demis Hitler în iulie, von Rundstedt avea sub ordinele sale 62 de divizii. Situaţia pe care i-o prezenta acum şeful secţiei operaţii, generalul-locotenent Bodo Zimmermann, nu prevestea nimic bun. Cele două grupuri de armate, îi spuse el feldmareşalului, aveau „48 de divizii «pe hîrtie», 15 divizii de tancuri şi 4 brigăzi aproape lipsite de tancuri”. Şi aceste 48 de divizii, sublinia Zimmermann, aveau un deficit atît de mare în oameni, echipament şi artilerie încît, după părerea sa, constituiau „un potenţial de luptă echivalent cu numai 27 de divizii”. O forţă care reprezenta mai puţin de „jumătate din efectivele aliaţilor”. Aşa cum îi spuseseră lui von Rundstedt ofiţerii din statul său major, se presupunea că Eisenhower dispunea de cel puţin 60 de divizii, în întregime motorizate şi cu efectivele complete. (Aprecierea era eronată. În acel moment, Eisenhower avea 49 de divizii pe continent.)

În ceea ce priveşte diviziile germane de tancuri, se putea spune că ele erau virtual inexistente. În faţa forţelor blindate aliate, evaluate la peste 2000 de tancuri, germanilor nu le mai rămăseseră, de-a lungul întregului front, decît 100 de tancuri. Luftwaffe fusese practic distrusă; aliaţii deţineau supremaţia aeriană absolută pe cîmpul de luptă. Von Rundstedt ajunsese la concluzia amară că aliaţii depăşeau considerabil forţele sale: în oameni raportul era de peste 2:1 (în plus trupele sale erau epuizate şi demoralizate), în artilerie – 2 1/2 piese:1; în tancuri – 20:1, iar în avioane – 25:1 [1]. În plus, ducea o mare lipsă de

[1] Pierderile germane în oameni şi tehnică de luptă fuseseră înspăimîntătoare. În cele 92 de zile de la debarcarea în Normandia germanii pierduseră 300 000 de oameni (morţi, răniţi sau dispăruţi); alţi 200 000 erau încercuiţi, străduindu-se să menţină „ultimele poziţii” ca, de exemplu,

benzină, mijloace de transport şi muniţie. Noul şef de stat major al lui von Rundstedt, generalul Siegfried Westphal, avea să-şi amintească ulterior: „Situaţia era disperată. O înfrîngere mai importantă într-un punct oarecare al frontului – în care erau atîtea breşe încît numai front nu se mai putea numi – ar fi dus la o catastrofă dacă inamicul ar fi profitat din plin de prilejul care i se oferea”.

Generalul-locotenent Blumentritt, întru totul de acord cu Westphal, a fost şi mai explicit[1]. După părerea lui, dacă aliaţii ar fi organizat „o lovitură puternică soldată cu ruperea frontului într-un sector oarecare”, prăbuşirea ar fi fost inevitabilă. Singurele trupe capabile de luptă ale lui von Rundstedt erau cele din faţa Armatei 3 americane a generalului George S. Patton care se îndrepta spre Metz şi, de aici, spre regiunea industrială a Saarului. Aceste forţe ar fi putut să încetinească înaintarea lui Patton, dar nu erau destul de puternice pentru a-l opri. Că să nu piardă timp preţios, aliaţii, argumenta Blumentritt, vor ataca acolo unde germanii sînt mai slabi, – încercînd să dea o lovitură puternică în nord ca să forţeze Rinul şi să pătrundă în Ruhr. După opinia lui, americanii şi englezii vor da prioritate acestei înaintări, deoarece, aşa cum a spus ulterior: „Cine stăpîneşte Germania de nord stăpîneşte întreaga Germanie”.

Von Rundstedt ajunsese deja la aceeaşi concluzie. Nu încăpea nici o îndoială că principalul obiectiv al aliaţilor era ocuparea Ruhrului. În nord, englezii şi americanii se îndreptau în acea direcţie, urmînd să iasă la frontieră în dreptul oraşului Aachen. Aveau să întîlnească puţine obstacole care să-i

---

porturile sau insulele din Canalul Mînecii. Aproximativ 53 de divizii germane fuseseră distruse, iar pe teritoriul Franţei şi Belgiei erau risipite cantităţi enorme de tehnică de luptă, printre care cel puţin 1 700 de tancuri, 3 500 de tunuri, mii de maşini blindate şi mijloace de transport auto sau cu tracţiune hipo, precum şi munţi de armament, materiale şi provizii, de la arme uşoare pînă la mari depozite de muniţie. Printre cei căzuţi se numărau doi feldmareşali şi peste douăzeci de generali.

[1] Spre nemulţumirea profundă a lui von Rundstedt, generalul Blumentritt, care fusese vreme îndelungată şeful său de stat major şi sfătuitorul cel mai de încredere, a fost înlocuit la 5 septembrie cu generalul Westphal şi a primit ordin să se înapoieze în Germania. Von Rundstedt a protestat zadarnic împotriva acestei înlocuiri. Blumentritt a fost totuşi prezent la primele consfătuiri de la Aremberg şi nu a părăsit statut major decît la 8 septembrie.

împiedice să străpungă linia Siegfried, perimată şi neocupată de trupe, să treacă apoi peste ultima barieră naturală a Germaniei, Rinul, şi să lovească în inima industrială a Reichului.

Gîndirea analitică a lui von Rundstedt mai sesizase un lucru: forţele aeropurtate ale lui Eisenhower, extrem de bine instruite şi dotate, care fuseseră folosite cu atîta succes în timpul debarcării din Normandia, dispăruseră de pe hărţile germane care înfăţişau teatrul de operaţii. Nu erau folosite ca trupe de infanterie. Era deci evident că au fost retrase în vederea pregătirii unei alte operaţii de desant aerian. Dar unde şi cînd? Era logic ca lansarea desantului să aibă loc simultan cu o înaintare spre Ruhr. Feldmareşalul aprecia că un asemenea atac putea fi întreprins în una din cele două zone cheie: în spatele fortificaţiilor Zidului de vest sau la est de Rin, pentru a ocupa cîteva capete de pod. De fapt, cu cîteva zile în urmă, feldmareşalul Model îşi exprimase aceeaşi temere într-un mesaj trimis lui Hitler, subliniind că această posibilitate reprezintă o „gravă ameninţare”. Pe de altă parte, von Rundstedt nu putea să nu ia în considerare posibilitatea ca întregul front aliat să înainteze simultan spre Ruhr *şi* spre Saar, folosind în acelaşi timp şi trupele aeropurtate. Feldmareşalul nu reuşea să găsească nici o soluţie pentru a face faţă acestor ameninţări iminente. Posibilităţile aliaţilor erau prea numeroase şi prea variate. Singurul lucru pe care îl putea face era să încerce să introducă ordine în haos şi să cîştige timp, căutînd să descifreze intenţiile inamicului, dacă reuşea.

Von Rundstedt nu se îndoia de faptul că Eisenhower putea să aibă cunoştinţă de situaţia grea a germanilor, dar se întreba dacă comandamentul aliat ştia într-adevăr cît era de disperată situaţia. Adevărul era că trebuia să lupte, cum i-a spus lui Blumentritt, cu „bătrîni istoviţi”, în timp ce cazematele Zidului

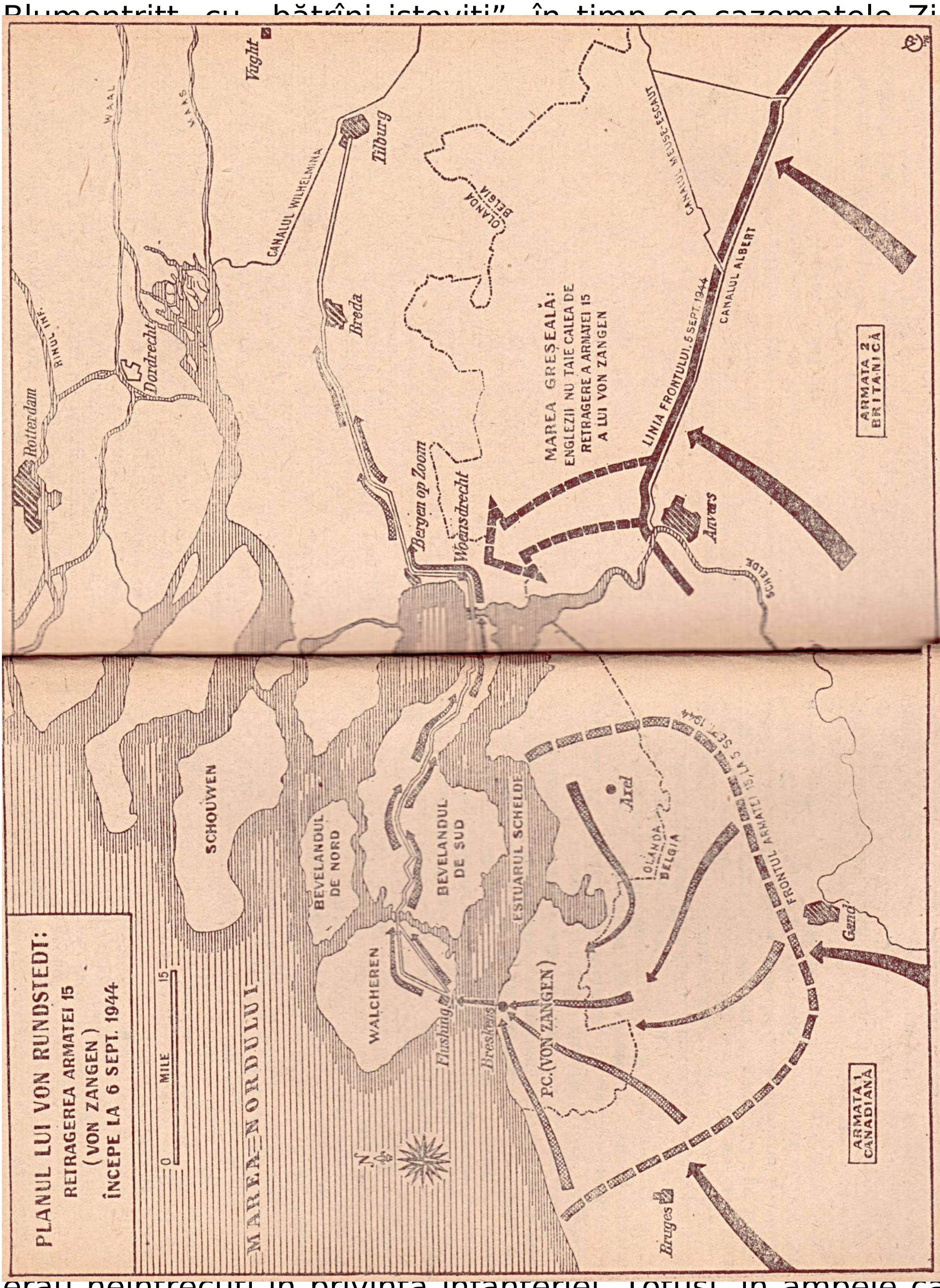

atac
a de
să se
le ei
Von
ajor:
şase

sibile
ă că
ci de
ezilor
stedt
scări,
i lui
erior
de la
e mai
d de
ndul
reau
e de
p cît
la el,
oede
tarea
a lui

enţie
din
e de
e că
nultă
glezii
erau neîntrecuţi în privinţa infanteriei. Totuşi, în ambele cazuri,

diferenţa era determinată de comandanţi. Astfel, von Rundstedt îl considera pe Patton un adversar mult mai periculos decît Montgomery. Potrivit lui Blumentritt, von Rundstedt îl socotea pe Montgomery „excesiv de prudent, tipicar şi metodic”. În acel moment feldmareşalul încerca să-şi explice semnificaţia tărăgănelii lui Montgomery. Întrucît celelalte porturi de la Canalul Mînecii erau încă în mîinile germanilor, Anversul prezenta o importanţă capitală pentru înaintarea lui Eisenhower – şi atunci de ce de 36 de ore Montgomery n-a mai înaintat deloc şi, în aparenţă, nu-şi propune să consolideze ocuparea celui de-al doilea port în ordinea mărimii din Europa? Motivul putea să fie unul singur: Montgomery nu era pregătit pentru a continua înaintarea. Von Rundstedt era sigur că adversarul nu voia să renunţe la obiceiul său. Englezii nu porneau niciodată la atac pînă ce meticulosul Montgomery, care se îngrijea întotdeauna de cele mai mici amănunte, nu era întru totul pregătit şi bine aprovizionat. Prin urmare, după părerea lui von Rundstedt, englezii se îndepărtaseră prea mult de baze. Nu era vorba de o pauză, îşi asigură el statul major. Montgomery, feldmareşalul era convins de acest lucru, a încetat orice urmărire.

Von Rundstedt îşi îndreptă imediat atenţia asupra ordinelor date de Model în cele 24 de ore precedente. Dacă teoria sa era justă, von Rundstedt considera posibil nu numai să împiedice accesul aliaţilor la portul Anvers, ci şi, ceea ce nu era mai puţin important, să scoată din capcană Armata 15 a generalului von Zangen, adică peste 80 000 de oameni, de care avea o disperată nevoie.

Parcurgînd ordinele lui Model, el văzu că în timp ce lui von Zangen i se ceruse să menţină malul de sud al Scheldei şi să se consolideze în porturile de la Canalul Mînecii, i se dăduse şi ordinul de a ataca, cu restul trupelor sale, spre nord-est, în flancul pătrunderii britanice – atac care ar fi trebuit să aibă loc în dimineaţa de 6 septembrie. Fără nici o ezitare, von Rundstedt contramandă acel atac. Date fiind împrejurările, o asemenea acţiune nu avea nici un rost. De altfel concepuse un plan mai îndrăzneţ, mai ingenios. Prima parte a ordinelor lui Model rămînea valabilă, deoarece menţinerea porturilor de la Canalul Mînecii prezenta acum o importanţă mai mare ca oricînd, iar lui von Zangen, în loc să atace spre nord-est, îi dădu ordin să

evacueze restul trupelor sale pe mare, traversînd estuarul Scheldei pînă la insula Walcheren. Odată ajunse pe malul de nord al estuarului, trupele lui von Zangen puteau să se îndrepte spre est pe unicul drum care, traversînd peninsula Beveland, lega insula Walcheren de uscatul olandez la nord de Anvers. Avînd în vedere prezenţa aviaţiei aliate, trecerea cu bacul peste estuarul Scheldei, de aproape 5 km lăţime, între porturile Breskens şi Flushing, trebuia executată în timpul nopţii. Cu puţin noroc, o bună parte a Armatei 15 putea fi totuşi retrasă, fără mari pierderi, în răstimp de două săptămîni. Von Rundstedt ştia că planul era riscant, dar nu vedea altă ieşire; în caz de succes, putea să aibă la dispoziţie o întreagă armată germană, chiar dacă oamenii ei fuseseră supuşi la grele încercări. Mai mult decît atît, ar fi putut chiar – incredibil – să controleze portul de importanţă vitală Anvers. Dar succesul operaţiei depindea în întregime de confirmarea presupunerii lui von Rundstedt că înaintarea lui Montgomery s-a oprit într-adevăr.

Von Rundstedt era sigur de acest lucru. Mai mult chiar, a intuit că tărăgăneala lui Montgomery avea o semnificaţie mult mai profundă. El era convins că, din cauza alungirii excesive a comunicaţiilor şi liniilor de aprovizionare, aliaţii nu mai aveau posibilitatea de a continua urmărirea lor rapidă: ajunseseră la limită. La sfîrşitul consfătuirii, după cum şi-a amintit mai tîrziu Blumentritt, „von Rundstedt ne privi pe toţi şi spuse că există posibilitatea incredibilă ca Hitler să fi avut o dată dreptate”.

Concluziile la care ajunseseră Hitler şi von Rundstedt în urma analizei situaţiei, deşi doar în parte exacte, erau mult mai precise decît îşi dădea fiecare dintre ei seama. Timpul preţios de care avea nevoie von Rundstedt pentru a stabiliza frontul îi fusese oferit chiar de aliaţi. Adevărul este că germanii pierdeau mai repede decît puteau aliaţii să cîştige.

6

Chiar în timp ce von Rundstedt încerca să găsească o soluţie pentru a salva Armata 15 prinsă în capcană, generalul-maior George Phillip Roberts, comandantul Diviziei 11 blindate engleze, aflat la 240 km distanţă, la Anvers, îi informa triumfător

pe superiorii săi asupra unei acţiuni neaşteptate. Oamenii săi ocupaseră nu numai oraşul Anvers, ci şi marele său port.

Împreună cu Divizia blindată de gardă, tancurile lui Roberts executaseră un „salt” impetuos pe o distanţă de peste 460 km în 5 zile. Unităţile înaintate ale Armatei 2 britanice a generalului-locotenent Miles C. Dempsey primiseră ordin de la generalul-locotenent Brian Horrocks, comandantul Corpului 30, să „zboare ca vîntul”. Lăsînd Gărzii misiunea de a ocupa Bruxelles-ul, divizia lui Roberts ocoli oraşul şi în primele ore ale zilei de 4 septembrie, cu ajutorul neprecupeţit al rezistenţei belgiene, intră în Anvers. Aproximativ 36 de ore mai tîrziu, după ce curăţi zona de inamicul uluit şi cuprins de panică, Roberts era în măsură să raporteze că oamenii săi cuceriseră intact întregul port Anvers avînd o suprafaţă de peste 40 000 m^2. Depozite, macarale, poduri, aproximativ 6 km de cheiuri, debarcadere, diguri, docuri uscate, material rulant şi, de necrezut, chiar şi porţile ecluzelor acţionate electric, care erau de o importanţă capitală, au fost luate de englezi în perfectă stare de funcţionare.

Planurile germane de distrugere a portului eşuaseră complet. Sub podurile mai importante şi în alte puncte-cheie fuseseră aşezate încărcături de explozivi, dar, luată prin surprindere de impresionanta rapiditate a înaintării englezilor şi de intervenţia extrem de promptă a grupurilor de rezistenţă (din care făceau parte şi genişti belgieni care ştiau exact unde erau aşezate încărcăturile), garnizoana germană, dezorganizată, nu a reuşit să arunce în aer instalaţiile marelui port.

Generalul Roberts, în vîrstă de treizeci şi şapte de ani, executase strălucit ordinele. Din nefericire, din cauza uneia din cele mai mari erori de calcul săvîrşite în războiul din Europa, nimeni nu i-a dat dispoziţiuni să exploateze succesul – adică să pătrundă înspre nord, să ocupe capete de pod peste Canalul Albert în suburbiile din nord şi de acolo să se îndrepte rapid spre baza peninsulei Bevelandul de Sud, aflată la o distanţă de numai 29 km. Dacă ar fi pus stăpînire pe istmul lat de 3 km şi ceva, Roberts ar fi blocat forţele germane şi ar fi creat premisele pentru a elibera în întregime malul de nord, care prezenta o importanţă vitală. A fost o eroare care a avut consecinţe dintre

cele mai grave [1]. Portul Anvers, cucerire mult rîvnită în acest război, era acum în siguranţă, dar căile de acces spre el erau încă în mîinile germanilor. Marele port, care ar fi scurtat liniile de aprovizionare pentru întregul front aliat, era inutilizabil. Dar, în momentele acelea de încîntare, toată lumea a considerat această oprire mai mult decît o pauză temporară. Şi într-adevăr se părea că nu e nici o grabă. Avînd în vedere retragerea precipitată a germanilor, curăţirea de inamic a împrejurimilor putea să se facă în orice moment. Divizia 11 blindată, după ce îndeplini misiunea primită, îşi consolidă poziţiile în aşteptarea unor noi ordine.

Înaintarea glorioasă a blindatelor lui Dempsey în nord, comparabilă cu a lui Patton la sud de Ardeni, încetase, deşi în acel moment, puţini îşi dădeau seama de acest lucru. Oamenii lui Roberts erau sleiţi, duceau lipsă de benzină şi provizii. În aceeaşi situaţie se afla şi restul Corpului 30 al generalului Brian Horrocks. Astfel, în aceeaşi după-amiază, presiunea asiduă care-i aruncase înapoi spre nord pe germanii înfrînţi şi demoralizaţi încetă dintr-odată. Eroarea de la Anvers a fost justificată prin aceea că englezii au fost nevoiţi să se oprească „pentru înlocuirea pierderilor, pentru alimentarea cu carburanţi şi pentru odihnă”.

Generalul Horrocks, capabilul şi dinamicul comandant al Corpului 30, nici măcar nu se gîndea la Anvers [2]. Ca şi mareşalul

---

[1] Cunoscutul istoric englez B.H. Liddell Hart a scris în lucrarea sa *History of the Second World War*: „A fost o eroare comisă de patru comandanţi începînd cu Montgomery…” Istoricul american Charles B. MacDonald este de acord în *The Mighty Endeavor* cu Liddell Hart. El califică această eroare ca „una din cele mai mari greşeli tactice săvîrşite în război”. Prezentarea cea mai reuşită şi mai detaliată a cauzelor eşecului de la Anvers se găseşte, fără îndoială, în lucrarea *The 85 Days* a lui R.W. Thompson; şi eu subscriu la părerea lui că motivul principal care a dus la pierderea acestui prilej favorabil a fost „oboseala”. Soldaţii Diviziei 11 blindate, a scris el, „dormeau şezînd, în picioare sau culcaţi, incapabili să reacţioneze în vreun fel, literalmente epuizaţi”. Dacă acceptăm această teorie, este îndoielnic că Divizia 11 a lui Roberts ar fi putut să continue înaintarea cu aceeaşi impetuozitate. Totuşi Anversul şi cele mai importante căi de acces spre el, susţine Thompson, ar fi putut fi ocupate uşor „dacă ar fi existat un comandant care să urmărească bătălia oră de oră, zi de zi, cu supleţea de gîndire a unui mare general, în stare să vadă lucrurile în perspectivă”.

[2] În memoriile sale, Horrocks oferă o explicaţie foarte sinceră. „Unica scuză pe care o am este că, fiind cu ochii ţintă numai la Rin, restul mi se părea de importanţă secundară. Nu mi-a trecut niciodată prin minte că fluviul

Montgomery, comandantul Grupului 21 de armate britanice, el îşi concentră atenţia asupra unui singur obiectiv: forţarea Rinului pentru a pune cît mai repede capăt războiului. Cu numai cîteva ore mai înainte, Montgomery, mîndru de elanul şi de înaintarea impetuoasă a trupelor sale, îi trimisese comandantului suprem, generalul Dwight D. Eisenhower, următoarea telegramă: „Am ajuns la un punct în care o ofensivă cu adevărat puternică şi impetuoasă în direcţia Berlinului ar fi decisivă şi ar pune capăt războiului”.

La Londra, prinţul Bernhard al Olandei se întîlni cu regina Wilhelmina şi apoi îi telefonă soţiei sale, prinţesa Iuliana, care se afla în Canada. El o sfătui să ia imediat avionul spre Anglia pentru a se putea întoarce în Olanda în momentul în care ţara va fi eliberată. Îndelungatul lor exil este pe cale de a se sfîrşi. Eliberarea, cînd va sosi momentul, va fi foarte rapidă. Ei vor trebui să fie pregătiţi. Cu toate acestea, Bernhard era neliniştit.

În ultimele 72 de ore, mesajele care soseau de la mişcarea de rezistenţă subliniau panica ce domnea în rîndul trupelor germane din Olanda şi repetau ştirea că retragerea, începută la 2 septembrie, era încă în curs. Pe data de 5 septembrie, însă, conducătorii rezistenţei raportară că, deşi germanii erau încă dezorganizaţi, exodul lor părea să se încetinească. Bernhard primise ştiri şi de la primul ministru olandez, Gerbrandy, aflat în exil. Gerbrandy era cam stînjenit. Evident, mesajul său radiodifuzat din 3 septembrie fusese prematur; se ştia cu certitudine că trupele aliate nu trecuseră încă graniţa olandeză. Prinţul şi primul ministru nu reuşeau să-şi explice motivul. De ce nu înaintau mai repede englezii? Şi totuşi, judecînd după mesajele rezistenţei, situaţia din Olanda era clară.

Bernhard nu avea prea multă experienţă militară şi trebuia

Schelde ar fi putut să fie minat şi că nu vom fi în măsură să utilizăm portul Anvers pînă ce nu vom fi curăţat canalul de mine şi nu-i vom fi alungat pe germani din poziţiile lor de pe ambele maluri… Fără îndoială că Napoleon şi-ar fi dat seama de aceste lucruri, dar Horrocks nu a făcut-o”. El recunoaşte cu aceeaşi sinceritate că trupele sale nu au întîmpinat prea mare rezistenţă şi că „mai aveam benzină pentru un drum de peste 160 km pentru toate maşinile şi alimente suficiente pentru încă o zi”. Ar fi existat „riscuri considerabile”, dar „cred că dacă am fi profitat de situaţie şi, în loc să ne oprim la Bruxelles, am fi continuat înaintarea, întregul mers al războiului din Eurona s-ar fi schimbat”.

să se bizuie pe consilierii săi, dar era nedumerit[1]. Dacă germanii erau dezorganizaţi şi dacă, aşa cum afirmă şefii mişcării de rezistenţă, „un atac cu cîteva tancuri” ar putea elibera ţara „în cîteva ore”, de ce nu-şi continuă englezii înaintarea? Poate că Montgomery nu credea în informaţiile rezistenţei olandeze, considerîndu-le nerealiste sau provenite de la diletanţi? Prinţul nu reuşea să găsească altă explicaţie. De fapt, ce alte motive ar fi putut să aibă englezii ca să ezite să treacă imediat graniţa? Deşi menţinea o legătură permanentă cu miniştrii săi, cu Anthony Biddle, ambasadorul Statelor Unite, cu Bedell Smith, şeful de stat major al lui Eisenhower, şi îşi dădea seama că, în acel moment, înaintarea aliată era atît de fluidă încît situaţia se putea schimba de la oră la oră, Bernhard decise să obţină informaţii direct de la sursă. Ceru la SHAEF permisiunea de a pleca cu avionul în Belgia pentru a se întîlni personal cu mareşalul Montgomery. Avea încredere deplină în Înaltul comandament aliat şi în special în Montgomery. Totuşi, dacă era ceva în neregulă trebuia s-o ştie şi el.

La comandamentul său, instalat în mod spartan în corturi în grădinile palatului regal din Laeken, la cîţiva kilometri de centrul oraşului Bruxelles, mareşalul Bernard Law Montgomery aştepta nerăbdător răspunsul la mesajul său codificat adresat „personal generalului Eisenhower”. Cererea sa urgentă de a declanşa o ofensivă puternică şi impetuoasă asupra Berlinului a fost trimisă în seara de 4 septembrie. A doua zi la amiază, eroul de la El Alamein, un om înzestrat cu o deosebită tărie de caracter, în vîrstă de cincizeci şi opt de ani, aştepta un răspuns şi se întreba

[1] Tînărul prinţ, deşi regina îl numise comandant suprem al forţelor Ţărilor de Jos, în interviurile acordate autorului a vorbit foarte deschis despre pregătirea sa militară. „Nu aveam nici o experienţă în acest domeniu, mi-a spus el, cu excepţia unui curs la colegiul militar înainte de război. Am continuat acest curs printr-o serie de lecţii în Anglia, dar cunoştinţele mele militare se bazează în special pe lectură şi pe discuţii cu ofiţerii mei. Nu mă consideram suficient de pregătit pentru a lua o hotărîre operativă. Depindeam de statul meu major care avea o înaltă calificare”. În orice caz Bernhard şi-a luat sarcina foarte în serios. În jurnalul său din 1944, pe care mi l-a pus cu multă gentileţe la dispoziţie, a notat meticulos, cu un scris mărunt, fiecare mişcare pe care a făcut-o, aproape minut de minut, de la convorbiri telefonice şi consfătuiri cu colaboratorii săi militari, pînă la primirile oficiale. Judecînd după însemnările sale, se poate afirma că în acea perioadă ziua lui de lucru era în medie de aproximativ 16 ore.

nelinişti cum se va desfăşura în continuare războiul. Cu două luni înainte de debarcarea în Normandia spusese: „Dacă ne facem cu toţii datoria aşa cum se cuvine şi nu se comit greşeli, am convingerea că anul acesta Germania va fi scoasă din luptă”. Montgomery era sigur că se făcuse deja o mare greşeală strategică, chiar înainte ca aliaţii să ocupe Parisul şi să treacă Sena. După părerea lui, „strategia frontului larg”, preconizată de Eisenhower – înaintarea fermă şi necontenită a armatelor sale pînă la graniţele Reichului şi apoi pînă la Rin – dacă părea bună atunci cînd a fost concepută, înainte de debarcare, acum, dată fiind prăbuşirea bruscă şi dezordonată a germanilor, era depăşită. Ca să folosim chiar cuvintele lui, strategia aceea „se destrămase”. Bogata experienţă de război a lui Montgomery îi spunea că „nu o vom scoate la capăt cu ea şi... va trebui să facem faţă unei lungi campanii de iarnă, cu tot ceea ce rezultă de aici pentru poporul englez”.

La 17 august el îi propusese generalului Omar N. Bradley, comandantul Grupului 12 de armate americane, planul unei ofensive unitare. Grupul său de armate şi cel al lui Bradley urmau să acţioneze „cot la cot, formînd o masă solidă de 40 de divizii care ar fi atît de puternică încît nu i-ar fi teamă de nimic. Această forţă ar urma să înainteze pe direcţia nord-est”. Grupul 21 de armate al lui Montgomery ar elibera coasta Canalului Mînecii şi ar cuceri Anversul şi Olanda de sud. Grupul 12 de armate americane al lui Bradley, orientînd flancul drept spre Ardeni, ar înainta către Aachen şi Köln. Obiectivul principal al ofensivei propuse de Montgomery era „de a ocupa capete de pod dincolo de Rin înainte de căderea iernii şi de a cuceri rapid bazinul Ruhrului”. După toate probabilităţile, spunea el, aceasta ar pune, totodată, capăt războiului. Planul lui Montgomery reclama participarea a trei din cele patru armate ale lui Eisenhower – Armata 2 britanică, Armata 1 americană şi Armata 1 canadiană. A patra, respectiv Armata 3 americană a lui Patton, care în acel moment apărea cu litere mari în ziarele din întreaga lume datorită înaintării ei spectaculoase, Montgomery nu o lua în considerare. El sugera calm ca ea să fie oprită.

Patruzeci şi opt de ore mai tîrziu Montgomery află un lucru la care nu se aşteptase şi anume că Bradley nu era dispus să accepte ideea sa şi în fapt prefera o ofensivă americană – o înaintare a lui Patton spre Rin şi spre Frankfurt. Eisenhower

respinse ambele planuri; nu intenţiona să-şi schimbe concepţia strategică. Comandantul suprem voia să poată dispune de suficientă flexibilitate pentru a înainta atît spre Ruhr cît şi spre Saar în funcţie de situaţie. După Montgomery, acum nu mai era vorba de „strategia frontului larg”, ci de un plan pentru o lovitură dublă. Avea impresia că fiecare proceda „după capul lui”, în special Patton care, pe cît se părea, se bucura de o mare libertate de acţiune. Faptul că Eisenhower nu voia să renunţe la concepţia lui iniţială era un indiciu evident, după părerea lui Montgomery, că „în realitate, comandantul suprem nu era deloc la curent cu desfăşurarea bătăliei terestre”.

Reacţia lui Montgomery era determinată şi de un fapt petrecut cu puţin timp în urmă, care îl iritase şi care, simţea el, îi diminua rolul. Nu mai era coordonatorul bătăliei terestre. La 1 septembrie Eisenhower preluase personal comanda. Întrucît comandantul suprem îl considera pe Montgomery un „maestru al luptelor în condiţiile unui front stabilizat”, îi încredinţase generalului englez conducerea operativă a debarcării în Normandia şi a întregii perioade iniţiale a luptelor. De aici decurgea că Grupul 12 al generalului Omar N. Bradley era subordonat lui Montgomery. Spre sfîrşitul lui august au fost publicate în ziarele americane o serie de articole care dezvăluiau faptul că trupele lui Bradley acţionau încă sub comanda lui Montgomery. Opinia publică a fost atît de iritată, încît generalul George C. Marshall, şeful statului major al trupelor de uscat ale S.U.A., s-a văzut constrîns să-i dea imediat ordin lui Eisenhower să-şi „asume fără întîrziere comanda directă” a tuturor forţelor terestre. Armatele americane reveneau astfel în subordinea comandanţilor lor. Schimbarea l-a luat prin surprindere pe Montgomery. Generalul Francis de Guingand, şeful său de stat major, avea să scrie ulterior:

„Cred că Montgomery nu-şi imaginase că ziua aceea va sosi atît de curînd. Probabil sperase că atribuţiile pe linie de comandă ce-i fuseseră încredinţate iniţial vor rămîne neschimbate mult timp. Sînt convins că el nu acorda prea mare importanţă nici problemelor de prestigiu şi orgoliu naţional şi nici contribuţiei crescînde a Americii în oameni şi material... era evident, totuşi, pentru cea mai mare parte dintre noi că, dată fiind situaţia, ar fi fost imposibil ca un general englez şi un stat-major englez să deţină pe timp nelimitat comanda trupelor

americane, cu mult mai numeroase decît cele engleze". Problema putea să pară foarte clară statului său major, dar nu lui Montgomery. El s-a simţit umilit în public[1].

Nu era nici un secret că atît Monty, cît şi superiorul său, sir Alan Brooke, şeful Marelui stat-major imperial, aveau o atitudine foarte critică faţă de Eisenhower. Amîndoi îl considerau nehotărît şi şovăielnic. La 28 iulie Brooke îi scria lui Montgomery că Eisenhower are „o concepţie foarte vagă asupra războiului!". Cu alt prilej tot Brooke îl caracteriza în cîteva cuvinte pe comandantul suprem american, recunoscînd că este „o personalitate foarte agreabilă" dar, spunea el, „are o minte extrem de limitată din punct de vedere strategic". În ceea ce îl priveşte pe Montgomery, care nu obişnuia să-şi măsoare cuvintele, el a văzut „de la bun început că Ike era complet lipsit de experienţă pentru funcţia aceea" şi, cu toate că istoria, era convins de acest lucru, îşi va aminti de Eisenhower „ca de un merituos comandant suprem, ca general pe cîmpul de luptă el era foarte, foarte slab"[2]. Iritat din pricina jignirii, Montgomery începu să lanseze ideea necesităţii unui „comandant al tuturor trupelor de uscat", o funcţie intercalată între grupurile de armate şi Eisenhower. Ştia cine era persoana cea mai indicată pentru acel post – el însuşi. Eisenhower era la curent cu această campanie dusă în culise. Rămase calm. Comandantul suprem era, în felul său, tot atît de încăpăţînat ca şi Montgomery. Ordinele pe care le primise de la generalul Marshall erau clare şi nu avea cîtuşi de puţin intenţia de a lua în considerare ideea de a numi un alt comandant al tuturor trupelor de uscat în afară de el.

Montgomery n-a avut prilejul să discute direct cu Eisenhower despre planul său de ofensivă unitară şi despre ideea sa cu privire la numirea unui comandant al trupelor de uscat decît la 23 august, cînd comandantul suprem a venit să ia masa de prînz la statul major al Grupului 21 de armate. Irascibilul Montgomery insistă, cu o totală lipsă de tact, să aibă o discuţie între patru ochi cu Ike. Ceru ca şeful de stat-major al lui Eisenhower, generalul Bedell Smith, să nu participe. Smith ieşi

---

[1] Montgomery şi poporul englez, nu mai puţin ofensat decît el, s-au consolat cît de cît, la 1 septembrie, cînd George al VI-lea, la cererea insistentă a lui Churchill, i-a conferit lui Montgomery gradul de mareşal.

[2] Interviul luat de autor mareşalului Montgomery.

din cort şi, timp de o oră, Eisenhower, făcînd eforturi să nu-şi piardă răbdarea, înghiţi o lecţie din partea subordonatului său cu privire la necesitatea de a avea „un plan sigur şi stabil”.

Montgomery voia ca Eisenhower „să hotărască unde anume va fi depus efortul principal”, în aşa fel încît să existe „certitudinea că se vor obţine rezultate rapide şi decisive”. Nu pregetă să insiste din nou asupra „ofensivei unitare”, atrăgînd atenţia asupra faptului că, dacă comandantul suprem nu va renunţa la „strategia frontului larg cu o înaintare pe toată linia şi cu toate forţele permanent angajate în luptă, ofensiva îşi va pierde inevitabil suflul”. În acest caz, spuse Montgomery, „germanii vor cîştiga timp, se vor replia, iar războiul va dura toată iarna şi va continua şi în 1945”. Dacă dispersăm mijloacele, susţinea Montgomery, „şi înaintăm pe un front larg, vom fi atît de slabi pretutindeni, încît nu vom mai avea nici o şansă de succes”. După părerea lui, nu exista decît o singură soluţie: „să oprim dreapta şi să lovim cu stînga, sau să oprim stîngă şi să lovim cu dreapta”. Trebuia dată o singură lovitură cu sprijinul tuturor forţelor.

Lui Eisenhower, propunerea lui Montgomery i se păru un joc de hazard de proporţii gigantice. Putea să aducă o victorie rapidă şi decisivă, dar putea să se încheie şi cu un dezastru. Personal, nu era dispus să rişte. Totuşi, era prins între Montgomery, de o parte, şi Bradley şi Patton, de alta – toţi trei susţinînd necesitatea unei „lovituri principale” şi fiecare dorind să-i fie încredinţată lui misiunea de a o executa.

Pînă atunci, Montgomery, cunoscut pentru tactica sa victorioasă, dar lentă, nu avusese încă posibilitatea de a demonstra că este în stare să facă faţă unei situaţii cu rapiditatea lui Patton, a cărui armată ajunsese în acel moment mult mai departe decît toate celelalte, trecuse Sena şi se îndrepta vertiginos spre Germania. Eisenhower încercă, cu multă diplomaţie, să-i explice lui Montgomery că, oricare ar fi avantajele unei singure lovituri, i-ar fi greu să-l reţină pe Patton şi să oprească complet înaintarea Armatei 3 americane. „Poporul american, spuse comandantul suprem, nu ar accepta niciodată acest lucru, şi opinia publică este cea care cîştigă războaiele”. Montgomery protestă vehement. „Victoriile cîştigă războaiele”, declară el. „Să-i dăm poporului o victorie şi n-o să-l intereseze cine a obţinut-o”.

Eisenhower nu se lăsă convins. Deşi n-o spunea, considera punctul de vedere al lui Montgomery „prea îngust” şi susţinea că mareşalul „nu înţelege situaţia generală”. Eisenhower îi explică lui Montgomery că vrea să-l lase pe Patton să-şi continue înaintarea spre est, în aşa fel încît să se poată realiza joncţiunea cu forţele americane şi cele franceze care înaintau dinspre sud. Pe scurt, el arătă clar că va continua să aplice „strategia frontului larg”.

Atunci Montgomery atacă tema comandantului trupelor de uscat. „Cineva trebuie să conducă bătălia terestră în locul dumitale”. Eisenhower, explică Montgomery, „trebuie să stea pe un trepied foarte înalt pentru a putea urmări cu o privire imparţială evoluţia în ansamblu a complexelor acţiuni la care participă trupele de uscat, marina, aviaţia etc.” Trecu apoi de la aroganţă la umilinţă. Dacă era vorba de „opinia publică americană”, declară Montgomery, în ceea ce îl priveşte, i-ar „lăsa bucuros lui Bradley conducerea bătăliei şi ar trece în subordinea lui”.

Eisenhower respinse imediat propunerea. Trecerea lui Montgomery în subordinea lui Bradley ar fi inacceptabilă pentru englezi, după cum contrariul ar fi inacceptabil pentru americani. Cît despre rolul său, nu putea renunţa, explică el, să conducă personal desfăşurarea bătăliei; totuşi, în încercarea de a găsi o soluţie unora din problemele stringente, era dispus să-i facă o concesie lui Montgomery. Avea nevoie de porturile de la Canalul Mînecii şi de Anvers. Erau puncte cheie pentru aprovizionarea tuturor forţelor aliate. În consecinţă, pentru moment, spuse Eisenhower, trebuie să dea prioritate înaintării Grupului 21 de armate spre nord. Montgomery putea folosi Armata 1 aeropurtată aliată din Anglia – în acel moment unica rezervă de care dispunea SHAEF. Mai mult, putea conta pe sprijinul Armatei 1 americane care acţiona la dreapta lui.

Aşa cum avea să spună mai tîrziu generalul Bradley, Montgomery „a cîştigat prima ciocnire”, dar englezul era departe de a fi mulţumit. Avea ferma convingere că Eisenhower a lăsat să-i scape „marea ocazie”. Patton a fost de aceeaşi părere, dar din motive diferite, cînd a aflat hotărîrea lui Eisenhower. Nu numai că acesta din urmă a dat prioritate asigurării tehnico-materiale a lui Montgomery în detrimentul Armatei 3 americane, dar a respins totodată propunerea

prezentată de Patton de a înainta spre Saar. După părerea lui Patton, aceasta a fost „cea mai gravă eroare din tot războiul”.

În cele două săptămîni care au urmat după această înfruntare între personalităţi şi teorii militare contradictorii, s-au întîmplat multe lucruri. Acum Grupul 21 de armate al lui Montgomery rivaliza cu cel al lui Patton în privinţa vitezei de înaintare. La 5 septembrie, cînd unităţile sale de avangardă ajunseseră deja la Anvers, Montgomery era mai convins ca oricînd că concepţia unei singure lovituri pe care o avansase el era justă. Era hotărît să schimbe total decizia comandantului suprem. Conflictul ajunsese la o cotitură. Montgomery era sigur că germanii erau acum pe punctul de a se prăbuşi definitiv.

Nu era singurul care gîndea astfel. La toate eşaloanele de comandă, ofiţerii serviciului de informaţii prevesteau sfîrşitul iminent al războiului. Ipoteza cea mai optimistă era aceea a Comitetului interaliat pentru informaţii de la Londra. Situaţia germanilor era atît de precară încît comitetul considera că inamicul nu este în stare să-şi regrupeze forţele. Existau toate indiciile, se spunea în raportul acestuia, că „rezistenţa organizată sub conducerea Înaltului comandament german nu va putea dură decît pînă la 1 decembrie 1944 şi... ar fi posibil să înceteze chiar mai înainte”. SHAEF împărtăşea acest optimism. La sfîrşitul lui august, într-o sinteză informativă a SHAEF, se afirma: „Luptele din august şi-au atins scopul şi pe frontul de vest inamicul este înfrînt. Două luni şi jumătate de lupte aprige au făcut să se întrevadă sfîrşitul iminent al războiului în Europa”. După o săptămînă, ei considerau că armata germană „nu mai este o forţă sudată, ci o adunătură de grupuri de luptă care fug dezorganizate şi demoralizate, lipsite de echipament şi de armament”. Însuşi flegmaticul şef al direcţiei operaţii din Ministerul de Război britanic, generalul-maior John Kennedy, a notat la 6 septembrie: „Dacă vom continua să mergem în acelaşi ritm, la 28 septembrie vom fi la Berlin...”

În corul prezicerilor optimiste o singură voce distona. Colonelul Oscar W. Koch, şeful serviciului de informaţii al Armatei 3 americane, considera că inamicul este încă în stare să se apere cu desperare pînă la ultimul cartuş şi atrăgea atenţia asupra faptului că „numai o revoltă în interiorul ţării, sau posibilitatea îndepărtată a unei insurecţii în cadrul Wehrmacht-ului... ar putea împiedica armatele germane să lupte pînă ce vor

fi complet distruse sau făcute prizoniere”. Generalul-locotenent George S. Patton, exuberantul comandant al Armatei 3, nu dădea însă prea mare importanţă aprecierilor precaute ale serviciului său de informaţii. Ca şi Montgomery în nord, Patton, în sud, se afla la numai 160 km de Rin. Şi el credea că a sosit momentul, aşa cum spunea şi Montgomery, „să riscăm o singură pătrundere adîncă pe teritoriul inamicului şi să punem capăt războiului”. Aveau însă păreri diferite în privinţa celui care trebuia să rişte. Ambii comandanţi, îmbătaţi de victorie şi însetaţi de glorie, voiau cu orice preţ să le revină lor această misiune. În zelul său, Montgomery se mulţumea să rivalizeze numai cu Patton: un mareşal englez, care comanda un întreg grup de armate, încerca să cîştige întrecerea cu un general-locotenent american, care comanda o singură armată.

De altfel, pe întreaga linie a frontului comandanţii de pe cîmpul de luptă erau cuprinşi de febra succesului. După spectaculoasa înaintare prin Franţa şi Belgia şi cu dovezile înfrîngerii germane de jur-împrejur, oamenii credeau într-adevăr că nimic nu mai putea să oprească galopul victorios al aliaţilor pînă la linia Siegfried şi dincolo de ea, în însăşi inima Germaniei. Totuşi, pentru a împiedica inamicul să-şi revină şi să se regrupeze, aliaţii trebuiau să-l preseze permanent, fără încetare. Exercitarea unei asemenea presiuni produsese o criză de care puţini păreau să-şi dea seama. Optimismul îmbătător era vecin cu autoînşelarea. În acel moment, după o cursă febrilă de mai bine de 320 km de la Sena, marile armate ale lui Eisenhower se găseau în faţa problemei cvasi insolubile a asigurării tehnico-materiale. După şase săptămîni de înaintare aproape neîntreruptă, care a întîmpinat o slabă rezistenţă, puţini îşi dădeau seama de neaşteptata scădere a elanului. Dar cînd primele tancuri se apropiară de graniţele Germaniei şi, în unele puncte, prinseră să tatoneze chiar Zidul de vest, ritmul înaintării începu să se reducă. Urmărirea aliată îşi pierduse suflul, frînată de propriul ei succes.

Ceea ce împiedica, mai mult ca orice, înaintarea era lipsa porturilor. Nu era penurie de materiale, dar acestea erau îngrămădite în Normandia şi trebuiau aduse de dincolo de plaje sau prin unicul port în funcţiune, Cherbourg, aflat la 720 km de unităţile cele mai înaintate. Asigurarea tehnico-materială a patru armate mari, lansate în urmărirea inamicului la o

asemenea distanţă, era o sarcină de coşmar. Paralizia progresivă era agravată de lipsa mijloacelor de transport. Căile ferate, bombardate înainte de debarcare sau distruse de rezistenţa franceză, nu puteau fi refăcute destul de repede. Abia acum începeau să fie montate conducte pentru carburanţi. Ca urmare, totul, de la alimente la carburanţi, se transporta pe şosele, şi se resimţea o exasperantă lipsă de camioane.

În încercarea de a ţine pasul cu trupele care urmăreau inamicul şi care, cu fiecare zi, înaintau tot mai mult spre est, au fost folosite vehicule de toate felurile. Piese de artilerie, tunuri antiaeriene şi tancuri de rezervă fuseseră debarcate şi lăsate în urmă pentru ca vehiculele cu care au fost aduse să poată fi folosite la transportul materialelor. În acelaşi scop fuseseră luate companiile de transport de la divizii. Englezii lăsaseră un întreg corp de armată la vest de Sena pentru ca vehiculele lui să fie folosite în beneficiul trupelor care înaintau. Greutăţile lui Montgomery au sporit cînd s-a constatat că 1 400 de camioane englezeşti de trei tone erau inutilizabile din cauza pistoanelor defecte.

Într-un efort herculean de a nu opri urmărirea, un lanţ neîntrerupt de camioane – „Red Ball Express” [1] – se îndreptau spre est, predau încărcătura şi se înapoiau imediat în vest pentru a fi din nou încărcate; deseori, unele convoaie efectuau o cursă dus-întors extenuantă de 960 pînă la 1280 km. Deşi toate mijloacele de transport disponibile rulau 24 de ore din 24, iar comandanţii din zonele de operaţii impuneau cea mai severă economie, nu era posibil ca armata să fie aprovizionată corespunzător. Reţeaua improvizată de asigurare tehnico-materială, solicitată peste posibilităţile ei, era pe punctul de a se prăbuşi.

Pe lîngă dificultăţile serioase ridicate de transport, mai era problema oamenilor care dădeau semne de oboseală, a tehnicii de luptă care se uzase în timpul înaintării impetuoase din Normandia. Tancurile, autoblindatele şi vehiculele de toate tipurile au fost folosite atît de mult fără a li se face reparaţiile necesare, încît nu mai rezistau. Dar lipsa acută de carburanţi lăsa tot restul pe planul al doilea. Armatele lui Eisenhower, care

[1] „Expresul Bila roşie” – aluzie la cea mai importantă piesă din jocul de biliard american, prin intermediul căreia sînt puse la mişcare celelalte bile. – Nota trad.

consumau 4 milioane şi jumătate de litri de carburanţi pe zi, primeau acum numai o parte din cantitatea de care aveau nevoie.

Consecinţele erau critice. În Belgia, inamicul se retrăgea, dar un întreg corp al Armatei 1 americane fusese obligat să se oprească timp de patru zile cu rezervoarele goale. Armata 3 americană a lui Patton, care era cu peste 160 km înaintea tuturor celorlalte şi care nu întîmpinase o rezistenţă prea mare, a trebuit să se oprească cinci zile pe Meuse, deoarece coloanele de blindate nu aveau carburanţi. Patton se înfurie la culme cînd constată că din cantitatea cerută de 1 milion şi jumătate de litri de carburanţi nu primise decît 128 000 din cauza reducerilor impuse de alte priorităţi. Ordonă imediat comandantului corpului său din primul eşalon: „Daţi-i drumul cît mai repede şi înaintaţi pînă la ultima picătură de carburant din motor, apoi coborîţi, fir-ar să fie, şi mergeţi pe jos!”. Scos din fire, Patton spunea statului său major că trebuie să lupte „împotriva a doi inamici – germanii şi comandamentul nostru suprem. În ceea ce îi priveşte pe germani, am eu grijă, dar nu sînt sigur că am să cîştig în faţa lui Montgomery şi a lui Eisenhower”. A încercat. Convins că în cîteva zile putea pătrunde pe teritoriul Germaniei, Patton se adresă plin de furie lui Bradley şi lui Eisenhower. La nevoie „oamenii mei pot să-şi mănînce centurile”, urlă el, „dar tancurilor mele le trebuie carburanţi”.

Cauza acestei crize în sistemul de aprovizionare a constituit-o înfrîngerea zdrobitoare a germanilor în Normandia şi nimicirea sistematică şi rapidă a forţelor lor după ruperea frontului. Considerîndu-se că inamicul avea să se menţină pe poziţii şi să lupte pe malurile diverselor cursuri de apă de cea mai mare importanţă, în planurile de operaţii elaborate înainte de debarcare se prevăzuse o înaintare mai lentă. Se credea că, după realizarea unui cap de pod în Normandia şi după cucerirea porturilor de la Canalul Mînecii, va exista răgazul necesar pentru regruparea şi asigurarea stocurilor de materiale necesare. Aliniamentul înaintat al capului de pod operativ ar fi trebuit să treacă în acele zile pe la vest de Sena care, conform tabelei-plan iniţiale, nu avea să fie atinsă înainte de 4 septembrie (Z+90 de zile). Dezintegrarea bruscă a forţelor inamicului şi fuga lor spre est au făcut ca tabela-plan a aliaţilor să-şi piardă orice sens. Cine ar fi putut să prevadă că la 4 septembrie tancurile aliate se

vor găsi la Anvers, adică la 320 km est de Sena? Statul major al lui Eisenhower calculase că va fi nevoie de aproximativ unsprezece luni pentru a ajunge la graniţa germană, la Aachen. Şi acum, cînd coloanele de tancuri se apropiau de Reich, aliaţii devansau cu aproape şapte luni planul lor de înaintare. Era aproape un miracol că sistemele de aprovizionare şi de transport, calculate pentru o înaintare, în medie, mult mai lentă, ţinuseră pasul cu o urmărire atît de impetuoasă.

Dar în ciuda situaţiei critice în privinţa asigurării tohnico-materiale, nimeni nu era dispus să admită că în curînd armatele care înaintau vor fi nevoite să se oprească, sau că urmărirea putea fi considerată încheiată. „Toţi comandanţii de la divizii în sus, a scris mai tîrziu Eisenhower, erau obsedaţi de ideea că, dacă li s-ar fi dat cîteva tone de materiale în plus, ar fi putut să facă un salt impetuos şi să cîştige războiul... De aceea toţi cereau, ba chiar pretindeau să li se dea prioritate faţă de alţii şi nu se putea tăgădui că fiecare dintre ei avea posibilitatea de a exploata rapid succesul, ceea ce justifica întru totul cererile lor". Dealtfel, şi comandantul suprem s-a lăsat contaminat de entuziasm. Era evident că şi el credea că avîntul ofensivei putea fi menţinut atît cît era necesar pentru ca trupele aliate să ocupe linia Siegfried înainte ca germanii să poată lua măsuri pentru apărarea ei, deoarece el vedea indicii de „prăbuşire" pe „tot frontul". La 4 septembrie, Eisenhower semnă un ordin care prevedea că: „Grupul 12 de armate al lui Bradley va cuceri regiunea Saar şi zona Frankfurt. Grupul 21 de armate al lui Montgomery va cuceri bazinul Ruhr şi oraşul Anvers".

Se părea că şi Patton se liniştise în urma acestui ordin. Era încredinţat acum că, beneficiind de o aprovizionare corespunzătoare, puternica sa Armată 3 va putea, singură, să ajungă în regiunea industrială Saar şi apoi să-şi continue cursa pînă la Rin[1]. În această atmosferă entuziastă, Montgomery, într-

[1] Conferinţele de presă săptămînale ale lui Patton erau întotdeauna interesante prin noutăţile aflate, dar în special erau memorabile datorită declaraţiilor neoficiale ale generalului, care, din cauza vocabularului său colorat, n-au putut fi niciodată tipărite. În prima săptămînă a lunii septembrie, în calitatea mea de corespondent de război pentru ziarul londonez „Daily Telegraph", am fost prezent cînd, în maniera sa caracteristică, a expus planul său de acţiune pentru înfrîngerea germanilor. Cu vocea sa puţin stridentă şi indicînd diversele puncte pe hartă, Patton a spus: „Poate că în vizuinile lor de beton se află 5 000 sau 10 000 de bastarzi

un mesaj cifrat datat 4 septembrie, insista din nou asupra cererilor sale. De data aceasta a mers mult mai departe faţă de propunerile din 17 august şi de discuţia din 23 august cu Eisenhower. Convins că germanii erau înfrînţi, comandantul Grupului 21 de armate britanice era sigur nu numai că va ajunge repede în Ruhr, dar şi că va putea face o cursă chiar pînă la Berlin.

În mesajul său de nouă paragrafe către Eisenhower, Montgomery îi explica din nou motivele pentru care era sigur că sosise momentul să se declanşeze o „lovitură cu adevărat puternică şi impetuoasă". Aliaţii aveau două posibilităţi strategice, „una prin Ruhr şi cealaltă prin Metz şi Saar". Dar, spunea el, întrucît „nu avem resurse suficiente, nu se pot întreprinde două ofensive de acest fel". Existau posibilităţi numai pentru una – a lui. Această lovitură spre nord, „via Ruhr", era, după părerea lui Montgomery, cea care „va da probabil rezultatele cele mai bune şi mai rapide". Pentru a fi sigur de reuşita ofensivei sale, Monty avea nevoie de „toate materialele disponibile... fără nici o restricţie". Era evident că nici un alt considerent nu-l interesa. Nu avea îndoieli nici asupra valabilităţii planului său, nici asupra capacităţii sale. Avea încredere deplină în el însuşi şi era convins că numai el era în stare să ducă planul la îndeplinire. Celelalte operaţii urmau să se desfăşoare cu materialele care rămîneau. Nu trebuie să se facă nici un compromis, îi spunea el comandantului suprem. I se părea imposibil să poată fi întreprinse două ofensive în acelaşi timp, deoarece „aceasta ar dispersa resursele de materiale, astfel că nici una din cele două lovituri nu va fi nimicitoare", ceea ce ar însemna „prelungirea războiului". Problema, aşa cum o vedea Montgomery, era „foarte simplă şi clară". Numai că timpul avea „o importanţă atît de mare... încît hotărîrea trebuia luată imediat".

Aspru şi autoritar, cel mai popular comandant englez după Wellington era obsedat de propriile lui convingeri. Ţinînd cont de situaţia extrem de dificilă în privinţa asigurării tehnico-materiale, el trăgea concluzia că teoria sa referitoare la o singură lovitură era şi mai valabilă acum decît în urmă cu două săptămîni. În maniera sa arogantă – fără să-i pese cîtuşi de

---

nazişti. Ei bine, dacă Ike n-o să-l mai ţină de mînă pe Monty şi o să-mi dea materialele necesare, am să trec prin linia Siegfried ca rahatul prin c...".

puţin de efectul pe care l-ar fi putut avea tonul mesajului său – Montgomery nu se mărginea doar să sugereze comandantului suprem o linie de acţiune, ci i-o impunea. Eisenhower trebuia să oprească imediat toate celelalte armate – în special cea a lui Patton – pentru a-i pune lui la dispoziţie toate resursele. Şi „Raportul nr. M-160" se încheia cu un exemplu tipic pentru trufia sa. „Dacă aveţi drum pe aici, poate treceţi pe la mine ca să discutăm problema, propunea el. În acest caz, aş fi bucuros să luaţi mîine prînzul cu mine. În momentele acestea nu pot părăsi cîmpul de luptă". Se părea că în teama sa de a nu se pierde această ultimă posibilitate de a termina odată pentru totdeauna cu germanii, Montgomery nu-şi dădea seama că aceste cuvinte cu care se încheia mesajul frizau insolenţa. El nu voia în ruptul capului să renunţe la planul său. Era sigur că acum şi Eisenhower trebuia să fi înţeles că sosise momentul să se dea lovitura de graţie.

În dormitorul vilei sale de la Granville, în partea de vest a peninsulei Cherbourg, comandantul suprem a citit „Raportul nr. M-160" nevenindu-i să-şi creadă ochilor şi cu o nuanţă de iritare. Eisenhower, în vîrstă de cincizeci şi cinci de ani, considera propunerea lui Montgomery „nerealistă" şi „fantastică". De trei ori îl exasperase deja Montgomery cu planurile sale privitoare la o singură lovitură. Eisenhower considera că reuşise să clarifice, odată pentru totdeauna, în discuţia de la 23 august conflictul pe tema strategiei. Dar iată că Montgomery nu numai că îşi susţinea din nou teoria, dar propunea să facă un „salt" pînă la Berlin. De obicei calm şi cordial, de data aceasta Eisenhower îşi ieşi din fire. „Nimeni pe lumea asta nu crede că se poate face aşa ceva, cu excepţia lui Montgomery", explodă el în faţa statului său major. În acel moment problema cea mai arzătoare pentru Eisenhower era deschiderea porturilor de la Canalul Mînecii, în special a Anversului. De ce nu voia Montgomery să înţeleagă acest lucru? Comandantul suprem îşi dădea foarte bine seama de excelentul prilej care se ivise, dar, aşa cum îi spusese comandantului suprem adjunct, mareşalul de aviaţie Sir Arthur Tedder, şi generalului-locotenent Frederick Morgan, locţiitorul şefului de stat major al SHAEF, ceea ce susţinea Montgomery referitor la „un marş asupra Berlinului cu o armată care primeşte grosul materialelor de dincolo de plaje este pură

fantezie”.

Nici nu se putea ca mesajul lui Montgomery să fi picat într-un moment mai neprielnic. Comandantul suprem al forţelor aliate era ţintuit la pat, cu genunchiul drept în ghips, ca urmare a unui accident de care Montgomery nu ştia în momentul acela. Eisenhower avea însă şi alte motive să fie nervos. Lăsînd majoritatea generalilor şi ofiţerilor din SHAEF la Londra, el venise pe continent pentru a-şi asuma personal conducerea operaţiilor la 1 septembrie, adică cu patru zile mai înainte. Punctul său de comandă înaintat, cu personal extrem de redus, de la Jullouville, lîngă Granville, era absolut necorespunzător. Din cauza fenomenalei mobilităţi a armatelor sale, Eisenhower se afla izolat la peste 640 km de front – nu avea încă la dispoziţie nici telefon, nici telex. Numai radioul şi un sistem rudimentar de curieri îi permiteau să ţină legătura cu comandanţii de pe front. Accidentul, care se adăuga la toate aceste dificultăţi de ordin tactic, s-a întîmplat la sfîrşitul uneia din vizitele sale obişnuite la principalii comandanţi. La 2 septembrie, întorcîndu-se de la o consfătuire care avusese loc la Chartres cu generalii americani, avionul lui Eisenhower nu a reuşit să aterizeze pe mica pistă din vecinătatea cartierului general din cauza vîntului şi a vizibilităţii reduse. A aterizat în schimb – cu bine – pe o plajă de lîngă vilă. Dar acolo, încercînd să ajute pilotul să împingă avionul mai departe de malul apei, Eisenhower se alese cu o luxaţie a genunchiului drept. Astfel că, într-o conjunctură critică, tocmai cînd voia să-şi asume conducerea nemijlocită a bătăliei terestre şi cînd evenimentele se desfăşurau cu o rapiditate care reclama luarea unor hotărîri imediate, Eisenhower era imobilizat din cauza unui accident.

Deşi Montgomery – şi, de altfel, şi Bradley şi Patton – considera că Eisenhower „nu ţinea contactul cu frontul terestru”, numai distanţa conferea o anumită valabilitate acestei afirmaţii. Excelentul său stat major anglo-american mixt cunoştea mai îndeaproape evoluţia situaţiei de zi cu zi pe cîmpul de luptă decît îşi închipuiau generalii. Comandantul suprem se aştepta ca diverşii comandanţi să dea dovadă de iniţiativă şi de cutezanţă, dar numai el şi statul său major puteau să aibă o privire de ansamblu asupra situaţiei şi să ia hotărîrile corespunzătoare. Era adevărat, însă, că în această perioadă de tranziţie, cînd Eisenhower urma să-şi asume personal

conducerea operaţiilor, se făcea simţită o anumită lipsă de claritate în directive, datorată, în parte, complexităţii rolului care revenea comandantului suprem. Nu era uşor să comanzi armatele aliate. Totuşi Eisenhower, menţinînd un echilibru fragil şi aplicînd întocmai planurile Comitetului Unificat al Şefilor de State Majore, reuşea să asigure funcţionarea sistemului. În interesul relaţiilor de prietenie dintre aliaţi putea face unele modificări pe plan strategic, dar Eisenhower nu avea cîtuşi de puţin intenţia să rişte permiţîndu-i lui Montgomery, cum avea să spună comandantul suprem ulterior, „să facă un salt pînă la Berlin şi să dea o lovitură de pumnal decisivă”[1].

Fusese prea tolerant cu Montgomery făcîndu-i concesie după concesie, suscitînd adesea, în felul acesta, supărarea propriilor săi generali americani. Şi totuşi, după cît se părea, Monty „voia întotdeauna totul, dar nu a făcut niciodată ceva repede în viaţa sa”[2]. Eisenhower spunea că el înţelege ciudăţeniile lui Montgomery mai bine decît oricare englez. „Mi s-au povestit multe lucruri despre copilăria sa, spunea Eisenhower, şi cînd o

[1] Ca să fim drepţi cu Montgomery, trebuie să spunem că el, personal, nu a rostit această frază. Ideea sa era de a grupa patruzeci de divizii şi de a înainta spre Berlin – aceasta nu însemna o lovitură de pumnal – dar unii susţin că ar fi spus-o şi, după părerea mea, aceasta nu a fost în favoarea lui la consfătuirile strategice care au avut loc la SHAEF.

[2] Într-un interviu pe care l-am înregistrat pe bandă de magnetofon, Eisenhower, pe atunci preşedinte al S.U.A., a retrăit pentru mine emoţiile sale din perioada acelei amare discuţii cu Montgomery. Cînd i-am spus că i-am luat un interviu şi mareşalului, Eisenhower m-a întrerupt: „Nu e nevoie să-mi spuneţi ce v-a declarat – a zis că nu mă pricep deloc la război, nu-i aşa? Ştiţi, aş ţine foarte mult ca acest episod să fie relatat cu obiectivitate, aşa cum s-a întîmplat, deoarece istoricii vor trebui apoi să tragă concluzii… Personal, n-aş avea prea multă încredere în ceea ce-şi amintesc generalii, chiar şi eu, deoarece memoria e înşelătoare… Nu ştiu ce-aţi aflat în Anglia, dar e cert că englezii n-au înţeles niciodată sistemul de comandă american… După terminarea acelui infern [al doilea război mondial]… n-am auzit niciodată vreun cuvînt de laudă de la englezi. Şi n-o să auziţi nici acum, mai ales de la oameni ca Montgomery… Colaboratorii lui au spus despre el lucruri pe care eu nu le-aş repeta niciodată… Nu-mi pasă dacă intră în istorie ca cel mai glorios soldat al lumii. Nu este, dar chiar dacă va fi considerat astfel, în ceea ce mă priveşte, nu mă deranjează. A spus atîtea lucruri rău intenţionate pentru a fi sigur că americanilor, şi îndeosebi mie, nu ni se va recunoaşte nici un merit, ca şi cum n-am fi făcut nimic în acest război, încît în cele din urmă am rupt orice relaţii cu el… Nu aveam nici un interes să menţin legătura cu un om care e absolut incapabil să spună adevărul”. Cititorul este rugat să-şi amintească faptul că, în timpul războiului, comandantul suprem n-a făcut niciodată aprecieri publice cu privire la mareşalul Montgomery; părerile exprimate aici sînt dezvăluite pentru prima oară.

petreci într-un spirit de competiţie între Eton şi Harrow, de o parte, şi oricare din şcolile mai puţin celebre, de cealaltă parte, e inevitabil ca unii din tinerii aceştia, intrînd în armată, să se simtă, într-un anumit sens, inferiori. Toată viaţa omul acela a încercat să demonstreze că este cineva". Totuşi, e clar că opiniile mareşalului le reflectau pe cele ale superiorilor săi englezi în privinţa modului în care trebuiau să acţioneze aliaţii.

Oricîtă înţelegere ar fi putut exista faţă de comportarea lui Montgomery, e cert că aroganţa cu care expunea aceste puncte de vedere provoca de obicei enervarea comandanţilor americani. În calitate de comandant suprem, căruia Comitetul Unificat al Şefilor de State Majore îi conferise puteri nelimitate, Eisenhower se gîndea în primul rînd să-i menţină uniţi pe aliaţi şi să cîştige războiul cît mai repede. În timp ce unii generali şi ofiţeri din SHAEF, inclusiv numeroşi englezi, îl considerau pe Montgomery insuportabil şi o spuneau deschis, Eisenhower nu făcea nici un comentariu asupra comportării lui; discuta cel mult, în particular, cu Bedell Smith, şeful său de stat major. Dar, în realitate, enervarea pe care o provoca Montgomery comandantului suprem era mult mai mare decît lăsa să se întrevadă acesta din urmă. Eisenhower avea impresia că mareşalul era „un psihopat... atît de egocentric" încît, pentru el, tot ce făcea sau făcuse vreodată „era perfect..., nu comisese nici o greşală în viaţa sa". Eisenhower nu voia să-l lase să facă una acum. „Chiar privîndu-i pe americani de materialele pe care le primesc de la Cherbourg", îi spuse într-un rînd lui Tedder, „el tot n-o să-i poată duce pe englezi la Berlin".

Cu toate acestea, Eisenhower era profund nemulţumit de prăpastia din ce în ce mai mare dintre el şi mareşalul englez, atît de iubit de poporul său. Hotărî ca în una din zilele următoare să se întîlnească cu Montgomery pentru a clarifica ceea ce i se părea o neînţelegere. Avea să încerce încă odată să-i explice strategia sa, sperînd să obţină acordul lui, chiar dacă avea să-l dea călcîndu-şi pe inimă. Între timp, înainte de întîlnire, ţinu să precizeze un lucru: respingea categoric planul lui Montgomery cu privire la o singură lovitura pe direcţia Berlin. În seara de 5 septembrie, într-un mesaj cifrat, îi comunică mareşalului: „Dacă sînt de acord cu concepţia dumneavoastră referitoare la o lovitură puternică şi impetuoasă pe direcţia Berlin, nu sînt în schimb de acord că ea poate să fie declanşată în acest moment,

excluzînd orice altă manevră". După cum spunea comandantul suprem, „grosul armatei germane din vest era distrus" şi acest succes trebuia fructificat „prin străpungerea imediată a liniei Siegfried, forţarea Rinului pe un front larg şi cucerirea Saarului şi Ruhrului" şi, preciza Eisenhower, „intenţionez să fac acest lucru cu cea mai mare rapiditate". Potrivit convingerii comandantului suprem, aceste acţiuni trebuiau să dea „o lovitură mortală principalelor regiuni industriale ale Germaniei şi să submineze considerabil capacitatea ei de a continua războiul..." Era absolut necesar să fie deschise porturile Le Havre şi Anvers, continua Eisenhower, înainte de a se lansa „o ofensivă puternică" pe teritoriul german. Eisenhower sublinia că în acel moment „nici o redistribuire a actualelor noastre resurse nu ar fi în măsură să asigure, din punct de vedere material, o înaintare spre Berlin...".

Abia după 36 de ore a sosit mesajul lui Eisenhower la Montgomery şi, atunci, numai a doua jumătate. Cele două paragrafe de concluzii au fost primite de Montgomery în ziua de 7 septembrie, la orele 9 dimineaţa. Prima parte a mesajului avea să ajungă abia pe data de 9 septembrie, adică după alte 48 de ore. După părerea lui Montgomery, mesajul lui Eisenhowrer confirma, o dată în plus, că el „era prea departe de frontul de luptă".

De la primul fragment din mesajul primit era clar că Eisenhower respinsese planul, deoarece conţinea fraza „nici o redistribuire a actualelor noastre resurse nu ar fi în măsură să asigure o înaintare spre Berlin". Montgomery trimise imediat un răspuns exprimîndu-şi dezacordul în mod violent.

Odată cu încetinirea urmăririi, se adevereau temerile cele mai sumbre ale lui Montgomery: rezistenţa germană era pe cale de a se intensifica. În mesajul său, în care sublinia în primul rînd dificultăţile legate de aprovizionare, Montgomery se plîngea că primea numai jumătate din cantităţile necesare şi spunea: „nu mai pot continua multă vreme în felul acesta". Refuza să se lase abătut de la planul său de a înainta pînă la Berlin. Necesitatea evidentă de a elibera imediat portul Anvers nici măcar nu era menţionată în telegrama sa, în care sublinia totuşi că „de îndată ce voi avea un port în stare de funcţionare la Pasul Calais, voi avea nevoie de încă aproximativ 2 500 de camioane de trei

tone, plus un pod aerian care să-mi asigure o medie de 1 000 de tone pe zi pentru a-mi permite să ajung la Ruhr şi în cele din urmă la Berlin”. Din moment ce toate acestea „erau foarte greu de explicat”, mareşalul „se întreba dacă nu era posibil” ca Eisenhower să vină la el. Neclintit în convingerea că hotărîrea comandantului suprem era o eroare gravă şi încrezător în valabilitatea planului său, Montgomery refuza să accepte dezacordul lui Eisenhower ca fiind definitiv. Totuşi, nu avea cîtuşi de puţin intenţia să ia un avion şi să se ducă la Jullouville pentru a încerca să-l convingă pe Eisenhower să-şi schimbe hotărîrea. Un pas diplomatic de acest fel nu se potrivea cu caracterul şi stilul lui Montgomery, chiar dacă îşi dădea seama că singura speranţă de a face să fie acceptată propunerea sa era o întrevedere personală între el şi comandantul suprem. Jignit şi furios la culme, Montgomery aştepta un răspuns de la Eisenhower. Mareşalul englez, nerăbdător şi nervos, nu voia să vadă pe nimeni. Tocmai atunci sosi la comandamentul său prinţul Bernhard ca să-i prezinte omagiile sale.

Bernhard sosise în Franţa în seara de 6 septembrie, cu o mică suită, în trei jepuri, cu cîinele său Martin, un Sealyham terrier, şi o servietă plină de rapoarte primite de la rezistenţa olandeză. Plecase cu trei avioane Dakota, unul pilotat de el însuşi, şi escortat de două avioane de vînătoare. De pe aeroportul din Amiens s-au îndreptat spre Douai, situat la 80 km mai la nord, iar în primele ore ale zilei de 7 au plecat spre Bruxelles. La comandamentul din Laeken, prinţul a fost primit de generalul Horrocks, a fost prezentat statului major al lui Montgomery şi în cele din urmă introdus la mareşal. „Era prost dispus şi nu prea încîntat să mă vadă, pare-se, îşi amintea Bernhard. Avea multe pe cap şi e de înţeles că prezenţa unui membru al unei familii regale în zona sa era o răspundere la care ar fi renunţat bucuros”.

Mareşalul avea faima de a fi cel mai glorios soldat al armatei britanice în acest război şi, ca să citǎm cuvintele lui Bernhard, era „idolul a milioane de englezi”. Prinţul Olandei, în vîrstă de treizeci şi trei de ani, se simţea intimidat în faţa lui Montgomery. Din pricina atitudinii lui atît de diferite de maniera degajată şi firească de a fi a lui Eisenhower, lui Bernhard îi venea greu să discute nestingherit cu el. Aspru şi dur din principiu, Montgomery l-a făcut să înţeleagă că prezenţa sa îl „îngrijora”.

Fără multe menajamente şi fără a da explicaţii, mareşalul îi spuse prinţului că nu era recomandabil să se ducă la comandamentul unităţii olandeze – Brigada „Prinţesa Irene” – inclusă în compunerea Armatei 2 britanice şi instalată într-o zonă din împrejurimile localităţii Diest, situată la mai puţin de 16 km de linia frontului. Bernhard, care, în calitate de comandant suprem al forţelor olandeze, avea tocmai intenţia de a se duce la Diest, pentru moment nu răspunse. Preferă în schimb să vorbească despre informaţiile primite de la rezistenţa olandeză. Montgomery nici măcar nu-l ascultă şi îi spuse din nou: „Nu puteţi sta la Diest, eu nu vă pot îngădui acest lucru”. Iritat, Bernhard se simţi nevoit să sublinieze că era direct subordonat lui Eisenhower şi nu se afla sub comanda mareşalului. După cum îşi aminteşte Bernhard, la această întîlnire, încă de la început „am păşit cu stîngul” (ulterior, de fapt, Eisenhower a susţinut hotărîrea lui Montgomery în privinţa plecării la Diest, dar i-a spus lui Bernhard că poate să stea la Bruxelles „în apropiere de comandamentul Grupului 21 de armate, unde prezenţa Dv. ar putea fi necesară”).

Bernhard trecu apoi la examinarea situaţiei din Olanda aşa cum rezulta din rapoartele rezistenţei olandeze. Montgomery a fost pus la curent cu retragerea şi starea de dezorganizare a trupelor germane începînd de la 2 septembrie şi cu pregătirea grupurilor de rezistenţă. Prinţul l-a asigurat că informaţiile primite erau demne de încredere. La aceasta Montgomery a replicat: „Nu cred că oamenii Dv. din rezistenţă pot să ne fie de prea mare folos, prin urmare consider că toate acestea sînt inutile”. Surprins de replica tăioasă a mareşalului, Bernhard începu să înţeleagă că, „după cît se părea, Montgomery nu dădea crezare *nici unuia* din mesajele trimise de agenţii mei din Olanda. Într-un fel nu puteam să-l condamn. Cred că era sătul de informaţiile eronate transmise de mişcările de rezistenţă din Franţa şi din Belgia în timpul înaintării sale. Dar de data aceasta eu cunoşteam grupurile şi persoanele care trimiseseră informaţiile şi eram sigur că erau exacte”. Bernhard nu se lăsă descurajat. Desfăcu pachetul şi citi raport după raport şi apoi întrebă: „Avînd în vedere acestea, de ce nu atacaţi imediat?”

„Nu ne putem baza numai pe aceste informaţii, răspunse Montgomery. Faptul că rezistenţa olandeză afirmă că germanii se retrag de la 2 septembrie nu înseamnă că se retrag şi acum”.

Bernhard fu nevoit să admită că „ritmul retragerii a scăzut” şi că erau „semne de regrupare”. Dar, după părerea lui, erau temeiuri serioase pentru declanşarea unei ofensive neîntîrziate.

Montgomery rămase de neclintit. „În orice caz, spuse el, oricît mi-ar plăcea să atac şi să eliberez Olanda, n-o pot face din cauza aprovizionării. Ducem lipsă de muniţii. Nu avem carburanţi pentru tancuri şi, dacă înaintăm, la un moment dat vom rămîne probabil în pană”. Bernhard era stupefiat. Informaţiile pe care le primise în Anglia, atît de la SHAEF, cît şi de la experţii săi, îl convinseseră că eliberarea patriei sale era o chestiune de zile. „Bineînţeles, m-am gîndit imediat că Montgomery, care era pe front, cunoştea mai bine situaţia decît oricare altul, a spus ulterior Bernhard. Şi totuşi aveam absolut toate detaliile cu privire la germani – efectivele trupelor, numărul tancurilor şi vehiculelor blindate, poziţiile tunurilor antiaeriene – şi eu ştiam că în spatele liniei frontului erau forţe puţine în acel moment. Eram dezolat, deoarece ştiam că germanii îşi consolidau forţele cu fiecare zi. Nu am reuşit să-l conving pe Montgomery. Nimic din ceea ce îi spuneam nu părea să aibă importanţă”.

Apoi, Montgomery făcu o mărturisire extraordinară: „Nu sînt mai puţin nerăbdător decît Dv. să eliberez Ţările de Jos, spuse el, dar intenţionăm s-o facem pe alta cale, mai bună”. Făcu o pauză, se gîndi o clipă şi apoi, aproape călcîndu-şi pe inimă, reluă: „Planific o operaţie de desant care să preceadă trupele mele”. Prinţului Bernhard i se tăie respiraţia. Îi trecură prin minte zeci de întrebări. În ce zonă aveau să fie lansaţi paraşutiştii? Cînd urma să aibă loc operaţia? Cum avea să se desfăşoare? Dar se abţinu să le formuleze. Atitudinea lui Montgomery arăta că nu va mai rosti nici un cuvînt în plus. Rezulta clar că operaţia era încă în studiu şi impresia prinţului era că numai Montgomery şi cîţiva din ofiţerii săi de stat major erau la curent cu planul. Deşi nu i s-au dat detalii, prinţul Bernhard avea acum credinţa că, în ciuda celor ce-i spusese Montgomery în legătură cu dificultăţile legate de asigurarea tehnico-materială, eliberarea Olandei era iminentă. Nu-i rămînea decît să aibă răbdare şi să aştepte. Faima mareşalului impunea respect şi prinţul era convins ca şi-o cîştigase pe merit. Putea deci să aibă încredere în el. Această speranţă reînnoită era determinată de gîndul că „tot ce face Montgomery face bine”.

Acceptînd cererea lui Montgomery, Eisenhower stabili ziua de duminică 10 septembrie pentru o întrevedere. Nu era foarte nerăbdător să se întîlnească cu Montgomery, deoarece ştia că va trebui să ducă obişnuitele discuţii aprinse, care cu el erau inevitabile. Totuşi, voia să ştie ce progrese s-au făcut în legătură cu unul din aspectele operaţiei proiectate de Montgomery. Deşi comandantul suprem trebuia să aprobe toate planurile de desant aerian, el îi dăduse lui Montgomery mînă liberă să folosească în luptă Armata 1 aeropurtată aliată şi permisiunea de a elabora planul unei posibile operaţii cu participarea acestei forţe. Ştia că Montgomery, cel puţin de la 4 septembrie, se gîndea să efectueze o operaţie de desant pentru a cuceri un cap de pod peste Rin.

Încă de la constituirea Armatei 1 aeropurtate sub comanda generalului-locotenent american Lewis Hyde Brereton, cu şase săptămîni în urmă, Eisenhower căutase atît un obiectiv pentru ea, cît şi o ocazie de a fi folosită. În acest scop, el ceru insistent lui Brereton şi altor comandanţi de armate să elaboreze planuri pentru acţiuni de desant îndrăzneţe şi ingenioase care să facă posibilă executarea unor atacuri pe scară largă adînc în spatele poziţiilor inamicului. Au fost propuse şi acceptate diverse misiuni, dar toate au fost ulterior contramandate. Aproape în toate aceste cazuri trupele de uscat ar fi ajuns la obiectivele respective înaintea paraşutiştilor.

Prima propunere a lui Montgomery fusese ca unele din unităţile lui Brereton să ocupe un pod la vest de oraşul Wesel, chiar la graniţa olandezo-germană, dar puternica apărare antiaeriană din zona aceea îl constrînsese pe mareşal să-şi modifice planul. Zona pe care a ales-o ulterior se afla tot în Olanda, dar mult mai la vest: podul din Arnhem, de pe cursul inferior al Rinului, aflat în acel moment la peste 120 km în spatele frontului german.

La 7 septembrie, operaţia „Comet”, cum era denumit planul, era gata; apoi a survenit vremea proastă care, adăugata la temerile lui Montgomery determinate de rezistenţa din ce în ce mai puternică pe care o opuneau din nou germanii trupelor sale, a dus la o amînare. Ceea ce, după toate probabilităţile, ar fi reuşit foarte bine pe data de 6 sau 7, părea riscant pe data de 10. Nici Eisenhower nu era liniştit; în primul rînd se gîndea că

lansarea unui desant aerian în acel moment ar însemna o întîrziere în deschiderea portului Anvers. Totuşi, comandantul suprem era fascinat de posibilitatea unui atac de acest fel.

Operaţiile întrerupte, unele dintre ele contramandate aproape în ultimul moment, i-au creat o problemă grea lui Eisenhower. Ori de cîte ori o acţiune era pe punctul de a începe, avioanele de transport desant, care serveau şi la aprovizionarea frontului cu carburanţi, trebuiau să-şi suspende aceste zboruri pentru a face pregătirile necesare la sol. Întreruperea în aprovizionarea cu carburanţi preţioşi suscita proteste pline de mînie din partea lui Bradley şi a lui Patton. În acel moment, cînd inamicul trebuia urmărit fără întrerupere, transportul carburanţilor pe calea aerului, declarau ei, era mult mai important decît orice operaţie de desant. Eisenhower, nerăbdător să-i folosească pe paraşutişti şi zorit de Washington – atît generalul Marshall, cît şi generalul Henry H. Arnold, comandantul forţelor aeriene militare ale S.U.A., doreau să vadă ce este în stare să facă noua Armată 1 aeropurtată a lui Brereton – nu era dispus să transforme în trupe de infanterie diviziile sale de paraşutişti atît de bine instruite. Dimpotrivă, cerea cu insistenţă să fie puse la încercare cît mai repede posibil. Date fiind împrejurările, putea să fie o idee bună aceea de a „catapulta” trupele dincolo de Rin tocmai cînd ritmul urmăririi începuse să scadă. Dar în dimineaţa aceea de 10 septembrie, în timp ce se îndrepta cu avionul spre Bruxelles, Eisenhower se gîndea în primul rînd la deschiderea portului Anvers; toate celelalte probleme trecuseră pe planul al doilea.

Nu la fel stăteau lucrurile cu Montgomery. Nerăbdător şi decis, aştepta la aeroportul din Bruxelles sosirea lui Einsenhower. Cu precizia-i caracteristică, îşi pregătise toate argumentele în vederea întîlnirii. Vorbise cu generalul Miles C. Dempsey, comandantul Armatei 2 britanice, şi cu generalul locotenent Frederick Browning, comandantul Corpului 1 aeropurtat britanic, care era şi locţiitor al comandantului Armatei 1 aeropurtate aliate. Browning stătea deoparte, aşteptînd rezultatul consfătuirii. Dempsey, neliniştit din pricina intensificării continue a rezistenţei inamice şi avertizat de serviciile de informaţii că germanii primeau întăriri, îi ceru lui Montgomery să renunţe la planul de a lansa un desant aerian în zona podului din Arnhem, sugerîndu-i în schimb să concentreze

forţele pentru cucerirea podului din Wesel. Chiar şi cu sprijinul unui desant aerian, spunea Dempsey, Armata 2 britanică nu era probabil destul de puternică pentru a înainta singură spre nord, pînă la Arnhem. Ar fi mai bine, susţinea el, ca ofensiva să fie întreprinsă împreună cu Armata 1 americană spre nord-est, pe direcţia Wesel.

În orice caz, o ofensivă pe teritoriul Olandei era imperios necesară. Ministerul de război britanic îl informase pe Montgomery că la 8 septembrie au căzut la Londra primele rachete germane V2 şi că se credea că rampele lor de lansare se aflau undeva în Olanda de vest. Nu se ştie dacă Montgomery şi-a modificat planurile înainte sau după ce a primit această informaţie. Operaţia „Comet", aşa cum a fost concepută iniţial, necesita o divizie şi jumătate, adică Divizia 1 aeropurtată britanică şi Brigada 1 de paraşutişti poloneză; dar lui Montgomery i se păru că e prea puţin pentru a asigura succesul acţiunii, astfel că o contramandă şi propuse una mai ambiţioasă. Numai cîţiva dintre ofiţerii statului major al mareşalului erau informaţi asupra acesteia şi, temîndu-se de ascendentul generalului Bradley asupra lui Eisenhower, au avut grijă să facă în aşa fel încît să nu transpire nimic la ofiţerii de legătură americani, care se găseau la statul major britanic. Nici generalul-locotenent Browning şi nici statul major al Armatei 1 aeropurtate aliate din Anglia nu erau încă la curent cu noul proiect al lui Montgomery.

Din cauza genunchiului luxat, Eisenhower nu putea să coboare din avion şi consfătuirea avu loc la bord. Ca şi la 23 august, Montgomery a fost cel care a decis cine trebuia să participe la întrevedere. Comandantul suprem venise însoţit de locţiitorul său, sir Arthur Tedder, mareşal de aviaţie, şi de un ajutor al şefului de stat major, generalul-locotenent sir Humphrey Gale, însărcinat cu problemele administrative şi de aprovizionare. Pe un ton categoric, Montgomery ceru ca Eisenhower să nu permită participarea lui Gale la consfătuire, insistînd în schimb să fie prezent generalul-locotenent Miles Graham, şeful secţiei administrative şi aprovizionare din statul său major. Un superior mai puţin înţelegător ar fi putut să protesteze în faţa acestei atitudini a lui Montgomery. Eisenhower acceptă calm cererea mareşalului englez. Generalul Gale se retrase.

Montgomery nu pregetă să critice din nou strategia frontului larg, preconizată de comandantul suprem. Răsfoind tot timpul un teanc de telegrame de la Eisenhower, care îi parveniseră în cursul săptămînii precedente, el sublinia lipsa de exactitate a comandantului suprem, care nu preciza ce înţelegea prin „prioritate". Mareşalul susţinea că Grupul 21 de armate de sub comanda sa nu se bucura de „prioritatea" aprovizionării promisă de Eisenhower; că se acorda preferinţa înaintării lui Patton spre Saar, în detrimentul forţelor sale. Eisenhower răspunse, cu mult calm, că nu a intenţiont niciodată să-i acorde lui Montgomery „prioritate absolută" în dauna tuturor celorlalţi. Strategia lui Eisenhower, repetă Montgomery, eră greşită şi avea să aibă „consecinţe din cele mai grave". Atîta timp cît continuau aceste „două ofensive separate şi intermitente", cu stocurile de materiale împărţite între el şi Patton, „nici una nu va fi încununată de succes". Era esenţial, susţinea Montgomery, ca Eisenhower să decidă între el şi Patton. Limbajul mareşalului era atît de violent şi de nestăpînit, încît la un moment dat Eisenhower îşi întinse braţul şi, bătîndu-l cu palma pe genunchi, îi zise: „Domoleşte-te, Monty! Nu poţi să-mi vorbeşti astfel. Sînt superiorul dumitale". Furia lui Montgomery dispăru brusc. „Îmi pare rău, Ike", îi spuse potolit [1].

Aceste cuvinte de scuză, atît de neobişnuite pentru el, dar aparent sincere, n-au însemnat totuşi sfîrşitul discuţiei. Montgomery continuă să susţină cu încăpăţînare, chiar dacă mai puţin pătimaş, teza sa referitoare la „o singură ofensivă". Eisenhower ascultă atent şi cu înţelegere argumentele sale, dar nu-şi schimbă părerea. Înaintarea pe front larg va trebui continuată, şi îi expuse lui Montgomery motivele sale. Aşa cum avea să-şi amintească Eisenhower [2], el îi spuse: „Dumneata îmi propui următoarele: dacă îţi dau toate stocurile de materiale de care ai nevoie, vei ajunge pînă la Berlin. Direct pînă la Berlin? Monty, eşti nebun. Nu e posibil, ce dracu! Dacă angajăm o

[1] Montgomery, referindu-se la această întîlnire în memoriile sale, spune: „A fost o discuţie utilă". Dar afirmă că, în acele zile de dezbateri cu privire la strategie, „poate am mers prea departe cînd am insistat să aprobe planul meu şi nu am apreciat suficient greutatea răspunderii politice care apăsa pe umerii lui... Privind lucrurile retrospectiv, mă întreb dacă am reflectat suficient înainta de a respinge ideile lui Eisenhower. Cred că da. Oricum, mă mir şi astăzi de răbdarea şi de stăpînirea de sine de care a dat dovadă..."

[2] Vorbind cu autorul.

coloană lungă ca aceasta într-o singură lovitură, va trebui să aruncăm în luptă o divizie după alta pentru a proteja flancurile împotriva atacurilor inamicului. Presupunînd că ai reuşi să cucereşti un pod peste Rin, nu ai putea să te bizui prea mult timp pe acel unic pod pentru asigurarea materială a înaintării. Monty, aşa ceva nu e posibil".

Montgomery, potrivit spuselor lui Eisenhower, ar fi răspuns: „În ceea ce priveşte aprovizionarea, aş reuşi. Dacă îmi dai ceea ce îmi trebuie, voi ajunge la Berlin şi voi pune capăt războiului".

Refuzul lui Eisenhower a fost ferm. Portul Anvers, insistă el, trebuie să fie deschis înainte chiar de a se pune problema unei ofensive majore pe teritoriul german. Atunci Montgomery jucă o carte mare. Evenimentele cele mai recente – rachetele lansate asupra Londrei de pe rampe instalate în Olanda – făceau necesară o înaintare imediată pe teritoriul olandez, şi el ştia exact cum trebuia să înceapă o asemenea ofensivă. Pentru a lovi Germania, propunea să se folosească aproape întreaga Armată 1 aeropurtată aliată într-un atac masat şi impetuos.

Planul său nu era altceva decît o variantă amplificată şi grandioasă a operaţiei „Comet". Montgomery voia acum să folosească trei divizii şi jumătate – diviziile 82 şi 101 americane, Divizia 1 aeropurtată britanică şi Brigada 1 de paraşutişti polonezâ. Forţele aeropurtate urmau să ocupe o serie de poduri în Olanda înainte de sosirea trupelor sale, obiectivul principal fiind podul din Arnhem de pe cursul inferior al Rinului. Prevăzînd că germanii se aşteptau ca el să acţioneze pe drumul cel mai scurt, spre nord-est, pentru a ajunge la Rin şi în bazinul Ruhr, Montgomery alesese în mod deliberat „o uşă de serviciu" în nord spre Reich. Un desant aerian lansat prin surprindere ar deschide un coridor pentru tancurile Armatei 2 britanice, care ar trecc rapid peste podurile aflate deja în mîinile aliaţilor, pînă la Arnhem, şi, traversînd Rinul, şi-ar continua înaintarea. Odată realizat acest lucru, Montgomery ar putea să se îndrepte spre est, să execute o manevră de întoarcere a liniei Siegfried şi să pătrundă vijelios în Ruhr.

Eisenhower era intrigat şi impresionat. I se prezentase un plan strălucit conceput, tocmai tipul de lovitură masată pe care voia să-l încerce cu diviziile sale aeropurtate, de atîta timp nefolosite. Dar comandantul suprem se afla între ciocan şi nicovală: dacă ar accepta acest plan, ar fi temporar amînată

deschiderea portului Anvers şi nu i-ar mai putea trimite lui Patton materialele destinate armatei lui. Totuşi propunerea lui Montgomery ar putea să revitalizeze înaintarea care era gata, gata să înceteze şi, poate, ar impulsiona şi urmărirea pînă dincolo de Rin şi în bazinul Ruhrului. Fascinat de cutezanţa planului, Eisenhower nu numai că îl aprobă [1], dar insistă ca operaţia să aibă loc cît mai curînd posibil.

Totuşi, comandantul suprem spuse clar că acţiunea trebuie să fie „limitată". El îi sublinie lui Montgomery că socotea această operaţie combinată aer-sol „doar o prelungire a înaintării spre nord, către Rin şi Ruhr". După cum îşi amintea Eisenhower discuţia, el i-ar fi spus lui Montgomery: „Iată ce am să fac, Monty. Am să-ţi dau tot ce îmi vei cere ca să treci dincolo de Rin pentru că îmi trebuie un cap de pod... dar întîi să trecem Rinul şi apoi să discutăm celelalte probleme". Montgomery continuă să-şi pledeze cauza, dar Eisenhower rămase ferm pe poziţie. Neavînd încotro, mareşalul a fost nevoit să accepte ceea ce numea „o jumătate de măsură", după care consfătuirea s-a încheiat.

După plecarea lui Eisenhower, Montgomery schiţă pe hartă generalului-locotenent Browning operaţia pe care o propusese. Elegantul Browning, unul dintre primii susţinători ai paraşutismului militar englez, văzu că paraşutiştii şi trupele transportate cu planoare trebuiau să ocupe o serie de poziţii-cheie – cinci din ele erau poduri de mare importanţă pe rîurile Maas, Waal şi pe cursul inferior al Rinului pe o distanţă de aproximativ 100 km între graniţa olandeză şi Arnhem. În plus, trebuiau să ţină deschis coridorul – în multe porţiuni unica şosea care mergea spre nord – de-a lungul căruia urmau să înainteze trupele de tancuri engleze. Toate podurile trebuiau cucerite intacte pentru a asigura înaintarea în bune condiţiuni a tancurilor. Pericolele erau evidente, dar era vorba tocmai de tipul de atac prin surprindere pentru care fuseseră instruite trupele aeropurtate.

Totuşi Browning era îngrijorat. Indicînd podul situat cel mai la nord, pe cursul inferior al Rinului, la Arnhem, el întrebă: „Cît

---

[1] Eisenhower i-a spus lui Stephen E. Ambrose (a se vedea cartea sa *The Supreme Commander*, p.518 şi urm.): „Nu numai că l-am aprobat... dar l-am susţinut cu căldură. Aveam mare nevoie de un cap de pod peste Rin. Pentru atingerea acestui obiectiv eram dispus să suspend toate celelalte operaţii..."

timp le trebuie blindatelor ca să ajungă aici?”. Mareşalul Montgomery răspunse fără nici o ezitare: „Două zile”. Privind în continuare harta, Browning spuse: „Noi îl putem ţine patru zile”. Apoi adăugă: „Domnule mareşal, mă tem însă că acest pod este prea îndepărtat”.

Montgomery dădu ordin ca concepţia, încă în embrion, a operaţiei care avea să poarte denumirea codificată de „Market-Garden” – „Market” pentru partea de desant aerian şi „Garden” pentru înaintarea tancurilor – să fie detaliată cu maximum de rapiditate. Mareşalul insistă ca acţiunea să înceapă în cîteva zile. Altminteri, îi spuse el lui Browning, ar fi prea tîrziu. Montgomery întrebă: „Cît de repede puteţi fi gata?”. Pe moment, Browning putea doar să emită o ipoteză: „Operaţia va putea să înceapă cel mai devreme în ziua de 15 sau 16”, răspunse el.

Luînd cu sine schiţa planului lui Montgomery şi covîrşit de sarcina de a pregăti o acţiune atît de amplă în cîteva zile, Browning plecă imediat cu avionul în Anglia. De îndată ce ateriză la baza sa – terenul de golf din Moor Park, lîngă Rickmansworth, la periferia Londrei – dădu telefon la comandamentul Armatei 1 aeropurtate aliate, aflat la aproximativ 32 km distanţă, şi informă asupra situaţiei pe comandant, generalul-locotenent Brereton, şi pe şeful său de stat major, generalul de brigadă Floyd L. Parks. Era ora 14,30 şi Parks reţinu că acea comunicare a lui Browning conţinea „prima referire la «Market» auzită în acest comandament”.

Comandanţii trupelor aeropurtate n-au fost singurii ofiţeri luaţi prin surprindere. Îndrăzneţul plan al lui Montgomery îl ului şi pe cel mai înverşunat critic al mareşalului, generalul Omar N. Bradley, care avea să-şi amintească ulterior: „Dacă piosul şi abstinentul Montgomery ar fi venit la cartierul general clătinîndu-se ca după o beţie, nu cred că aş fi fost mai mirat... Deşi n-am aprobat niciodată planul acela plin de riscuri, trebuie totuşi să recunosc că a fost unul dintre cele mai geniale din întregul război”[1].

A fost, într-adevăr, dar Montgomery nu era mulţumit. Începu

[1] General N. Bradley, *A Soldier’s Story*, p.416. Bradley adaugă: „N-am fost informat despre acest plan. De fapt Montgomery îl concepuse şi îl determinase pe Ike să-l adopte cu cîteva zile înainte ca eu să fi aflat despre el de la ofiţerul nostru de legătură de pe lîngă Grupul 21 de armate”.

din nou să-l preseze pe comandantul suprem, chiar mai mult ca înainte, revenind la maniera sa precaută, minuţioasă, de planificare, caracteristică pentru întreaga sa carieră militară. Dacă Grupul 21 de armate nu primea materiale şi mijloace de transport suplimentare pentru „lovitura hotărîtă”, îl avertiză el pe Eisenhower, operaţia „Market-Garden” nu putea să înceapă decît la 23 septembrie cel mai devreme, ba putea să întîrzie chiar pînă la 26 septembrie. Browning calculase că pregătirile pentru „Market” puteau fi încheiate pînă la 15 sau 16, dar ceea ce îl îngrijora pe Montgomery era „Garden”, operaţia terestră. Ceru încă o dată ceea ce pretinsese întotdeauna: prioritate absolută. Numai aceasta, după părerea lui, ar asigura succesul operaţiei. Aşa cum a scris Eisenhower în agenda sa în ziua de 12 septembrie: „Propunerea lui Monty e simplă: «să-i dau totul»„. De teamă că o întîrziere ar putea periclita reuşita operaţiei „Market-Garden”, Eisenhower cedă. Îl trimise imediat la Montgomery pe şeful său de ştat major, Bedell Smith, care îi dădu asigurări că va primi 1 000 tone de materiale pe zi, plus mijloace de transport şi îi promise că va fi oprită înaintarea lui Patton spre Saar. Jubilînd la auzul răspunsului „electrizant” – după cum s-a exprimat mareşalul – Montgomery era convins că îl cîştigase, în sfîrşit, de partea sa pe comandantul suprem.

Deşi trupele lui Montgomery începură să întîmpine o rezistenţă mai puternică, el credea că, în spatele crustei dure a primelor linii, germanii aveau în Olanda forţe reduse. Serviciile de informaţii aliate confirmau această apreciere. Cartierul general al lui Eisenhower vorbea de „puţine rezerve de infanterie” în Ţările de Jos, şi chiar şi acestea erau considerate „trupe de categorie inferioară”. Inamicul, îşi spunea el, era încă „dezorganizat după îndelungata şi precipitata retragere... şi chiar dacă erau multe grupuri mici de germani în zonă”, ele nu puteau să opună o rezistenţă organizată. Montgomery era acum convins că va distruge repede lucrările de apărare germane. Apoi, după ce va fi trecut Rinul şi se va fi îndreptat spre Ruhr, nu vedea cum putea Eisenhower să-l oprească. Comandantul suprem nu va avea de ales, spunea el; va trebui să-i permită să continue înaintarea direct pînă la Berlin, punînd astfel capăt războiului „rezonabil de repede”, după propriile cuvinte ale lui Montgomery. Plin de încredere, mareşalul fixă ziua de duminică, 17 septembrie, drept Ziua Z pentru operaţia „Market-Garden”.

Strălucitul proiect conceput de el avea să devină cea mai mare operaţie de desant aerian din întregul război.

Nu toţi împărtăşeau siguranţa lui Montgomery în privinţa operaţiei „Market-Garden”. Cel puţin unul dintre comandanţii săi de mari unităţi avea motive să fie îngrijorat. Spre deosebire de mareşal, generalul Miles Dempsey, comandantul Armatei 2 britanice, nu punea la îndoială autenticitatea informaţiilor transmise de rezistenţa olandeză. Pe baza acestora, secţia cercetare a lui Dempsey schiţase un tablou care indica o întărire crescîndă a forţelor germane între Eindhoven şi Arnhem, tocmai acolo unde era stabilit să se efectueze desantarea. Exista pînă şi un raport din Olanda în care se afirma că „formaţiuni de tancuri, greu încercate în luptele anterioare, fuseseră trimise în Olanda pentru completare” şi că acestea, după cît se părea, se aflau tot în zona „Market-Garden”. Dempsey a trimis informaţia Corpului 1 aeropurtat britanic al lui Browning, dar nu exista nici o confirmare că ar fi ajuns la Montgomery sau la statul lui major. Ea n-a fost nici măcar inclusă în sintezele de cercetare. De fapt, în atmosfera de optimism care domnea la statul major al Grupului 21 de armate, informaţia n-a fost luată în seamă de nimeni.

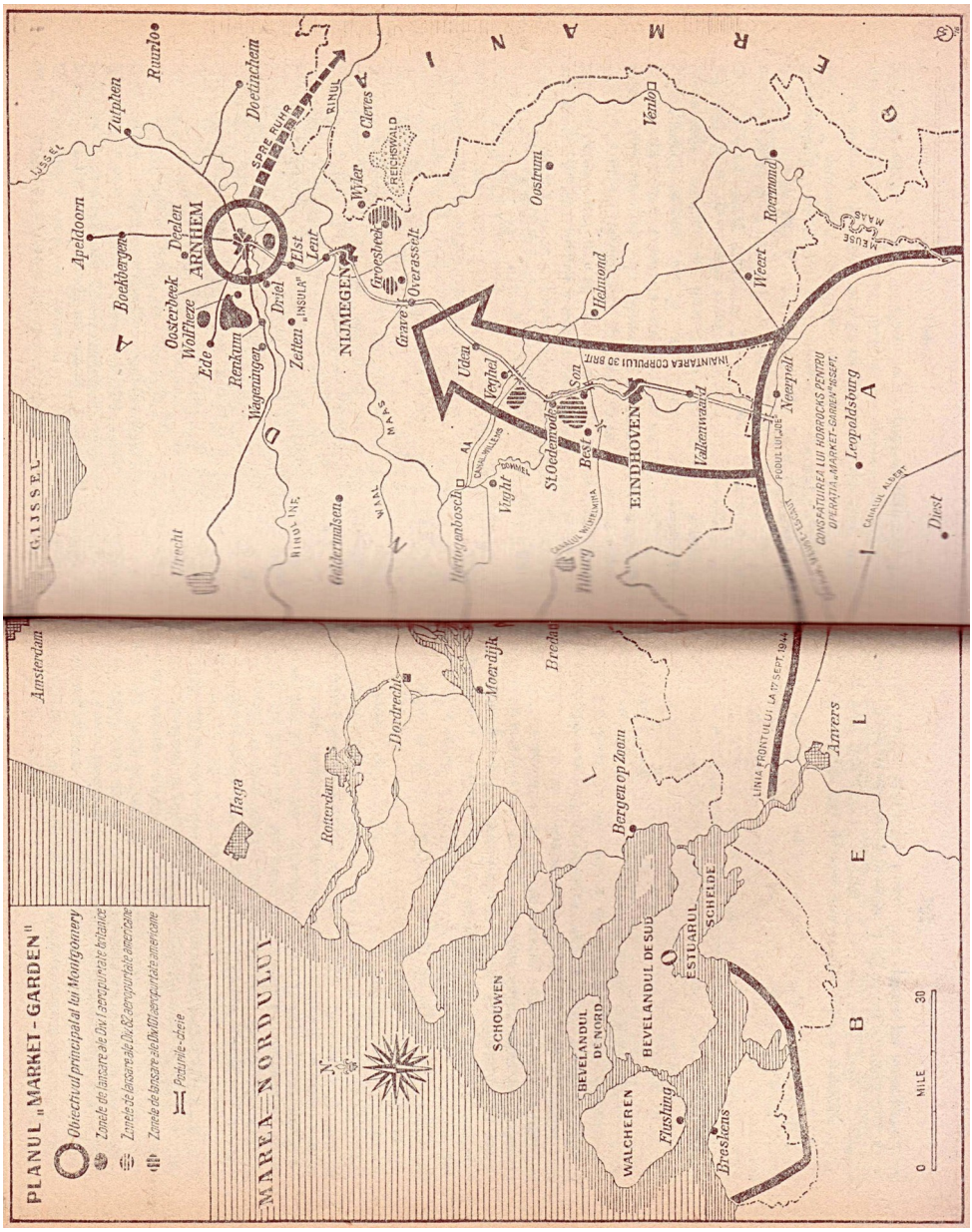

Acţiunea extrem de riscantă concepută de feldmareşalul Gerd von Rundstedt pentru a încerca să salveze resturile

Armatei 15 a generalului von Zangen, încercuită la Pasul Calais, dădea rezultate bune. Sub protecţia întunericului, încă de la 6 septembrie o flotă constituită în grabă şi compusă din două vechi cargoboturi olandeze, cîteva şlepuri pentru navigaţia pe Rin şi un anumit număr de vase mici şi plute, a făcut repetate curse, dus şi întors, traversînd gura fluviului Schelde, largă de aproximativ 5 km, şi transportînd oameni, piese de artilerie, vehicule şi chiar cai.

Deşi puternicele tunuri de coastă de pe insula Walcheren erau în măsură să-i protejeze împotriva atacurilor dinspre mare, germanii erau surprinşi de faptul că forţele navale aliate nu făceau nici o tentativă pentru a le împiedica deplasările. Generalul-maior Walter Poppe se aştepta să fie „măturat" convoiul care transporta Divizia 59 infanterie, atît de greu încercată. Pentru el, cursa de o oră dintre Breskens şi Flushing „pe nave învăluite în întuneric, expuse şi lipsite de apărare, a fost o experienţă dintre cele mai neplăcute". Aliaţii, bănuiau germanii, subapreciau total proporţiile evacuării. Nu era posibil să nu fi fost informaţi. Atît von Rundstedt, cît şi feldmareşalul Walter Model, comandantul Grupului de armate „B", împinşi de nevoia desperată de întăriri, pretindeau cea mai mare rapiditate, astfel încît unele transporturi se efectuau în plină zi. În asemenea cazuri, avioanele de vînătoare aliate atacau imediat micile convoaie. Întunericul, oricît de neplăcut, oferea mult mai multă siguranţă.

Partea cea mai periculoasă a deplasării o constituia marşul de-a lungul malului de nord al fluviului Schelde. Acolo, sub ameninţarea permanentă a atacurilor aeriene aliate, forţele lui von Zangen trebuiau să urmeze o singură şosea, care mergea de la insula Walcheren spre est, prin peninsula Beveland, ca să intre apoi în Olanda. O parte din acest traseu, prin istmul îngust, trecea la numai cîţiva kilometri de Anvers şi de poziţiile britanice de pe malul Canalului Albert. În mod inexplicabil, nici acum englezii nu făceau vreo tentativă serioasă de a ataca spre nord pentru a închide cercul şi a tăia istmul la bază. Calea de scăpare pentru germani rămînea deschisă. Deşi hărţuită de permanentele atacuri aeriene, Armata 15 a lui von Zangen avea să ajungă în cele din urmă în Olanda într-un moment crucial pentru operaţia „Market Garden" concepută de Montgomery.

În timp ce Armata 15 scăpase cu bine mai mult datorită unui

plan bine calculat decît graţie norocului, acum s-a întîmplat exact invers: destinul, neaşteptat şi imprevizibil, a intrat în joc. La aproximativ 130 km distanţă, greu încercatele unităţi blindate ale corpului de elită al generalului-locotenent Wilhelm Bittrich, veteranul Corp 2 de tancuri SS, ajunseră în zona de dispunere din apropiere de Arnhem. Conform dispoziţiunilor date la 4 septembrie de feldmareşalul Model, Bittrich dezangajase treptat diviziile 9 şi 10 de tancuri SS pentru „completare şi refacere". În acest scop, Model alesese zona Arnhem. Cele două divizii, cu efectivele reduse, dar încă puternice, au fost dispuse în evantai la nord, est şi sud de oraş. Bittrich repartiză Diviziei 9 SS un vast sector dreptunghiular la nord şi nord-est de Arnhem, unde cea mai mare parte a diviziei – oameni şi maşini de luptă – se instală pe o înălţime, bine adăpostită în pădurea deasă a parcului naţional. Divizia 10 era dispusă în semicerc spre nord-est, est şi sud-est. Astfel camuflate şi adăpostite în pădurile din împrejurimi, în sate şi în oraşe – Beekbergen, Apeldoorn, Zutphen, Ruurlo şi Doetinchem – ambele divizii se aflau la o distanţă foarte mică de Arnhem; unele unităţi erau cam la doi kilometri de periferie. Cum avea să-şi amintească Bittrich mai tîrziu: „Model alesese împrejurimile Arnhemului fără un motiv special, abstracţie făcînd de faptul că acolo era un sector liniştit unde nu se întîmpla nimic".

Eventualitatea ca această zonă aflată peste mînă să poată avea o valoare strategică pentru aliaţi nici nu fusese luată în considerare. În dimineaţa de 11 septembrie, un grup mic de ofiţeri din statul major al lui Model a fost trimis să caute, chiar în Arnhem, un nou sediu pentru comandamentul Grupului de armate „B".

Unul din adjutanţii lui Model, locotenentul Gustav Sedelhauser, în vîrstă de treizeci şi cinci de ani, ofiţer din serviciul administrativ, îşi aminteşte: „Am vizitat statele majore ale diviziilor 9 şi 10 la Beekbergen şi Ruurlo, precum şi punctul de comandă al generalului Bittrich la Doetinchem. Apoi am fost în recunoaştere chiar în oraşul Arnhem. Aici exista tot ce ne trebuia: o reţea foarte bună de străzi şi locuinţe excelente. Dar abia cînd am ajuns în partea de vest, în suburbia Oosterbeek, am găsit ceea ce căutam". În prosperul cartier rezidenţial, la vreo 4 km de centrul Arnhemului, erau cîteva hoteluri, printre

care Hartenstein, elegant şi alb, cu un covor mare de iarbă în formă de semilună care se pierdea în spate într-un parc, unde cerbii se plimbau nestingheriţi, şi Tafelberg, mai mic, cu două etaje şi înconjurat de copaci; avea o verandă mare închisă cu sticlă, iar camerele aveau pereţii lambrisaţi. Sedelhauser îşi aminteşte că el şi camarazii săi, impresionaţi de avantajele pe care le oferea locul şi „mai ales de locuinţe”, recomandară imediat suburbia Oosterbeek şefului de stat-major, generalul-locotenent Hans Krebs, ca un sediu „perfect pentru comandamentul Grupului de armată «B»„. Model aprobă propunerea. O parte a statului major, decise el, va fi instalată la Hartenstein, în timp ce el va sta la Tafelberg, care este mai izolat şi mai puţin frapant. Locotenentul Sedelhauser era încîntat. De cînd fusese detaşat la statul major nu rămăsese niciodată într-un loc mai mult de două sau trei zile şi acum „mă gîndeam cu plăcere că o să am parte de puţină linişte şi o să pot să-mi spăl lenjeria”. Începînd de la 15 septembrie, ordonă Model, comandamentul Grupului de armate „B” va trebui să-şi exercite atribuţiile de la Oosterbeek, adică de la aproximativ 5 km de vasta întindere de cîmpii şi păşuni unde urma să fie paraşutată, la 17 septembrie, Divizia 1 aeropurtată britanică.

PARTEA A DOUA

PLANUL

1

În seara de 10 septembrie, la cîteva ore după întîlnirea generalului Browning cu mareşalul Montgomery, generalul-locotenent Lewis H. Brereton a ţinut prima consfătuire pentru întocmirea planului operaţiei „Market”. La comandamentul său din Sunninghill Park, lîngă celebrul hipodrom Ascot, la mai puţin de 60 km de Londra, douăzeci şi şapte de ofiţeri superiori s-au

adunat în spaţiosul birou tapisat cu hărţi al lui Brereton. După ce generalul Browning a informat grupul asupra planului lui Montgomery, Brereton le-a spus că, din cauza timpului foarte scurt de care dispuneau, „hotărîrile importante pe care le luăm acum nu vor mai putea fi modificate – şi aceste hotărîri trebuie să le luăm imediat”.

Sarcina era uriaşă şi existau puţine indicaţii. Pînă atunci nu se mai încercase niciodată trimiterea unei forţe aeropurtate enorme cu toate mijloacele de transport, artileria şi tehnica de luptă din dotare, în măsură să ducă lupte pe cont propriu la mare adîncime în spatele frontului inamic. În comparaţie cu „Market”, acţiunile de desant aerian precedente fuseseră minuscule, şi totuşi necesitaseră luni de zile de pregătire, iar acum, pentru cea mai mare operaţie de acest gen concepută vreodată, Brereton şi camarazii săi aveau la dispoziţie doar şapte zile.

Dar ceea ce îl preocupa pe Brereton nu era atît termenul la care trebuia să fie gata, cît teama că şi această operaţie, ca şi cele precedente, ar putea fi contramandată. Trupele sale aeropurtate, care de atîta timp stăteau inactive, erau nerăbdătoare să intre în acţiune, în consecinţă se punea cu toată seriozitatea problema moralului oamenilor. De săptămîni de zile diviziile sale de elită, foarte bine instruite, stăteau la sol, în timp ce pe continent forţele terestre străbătuseră victorioase Franţa şi Belgia. Cei mai mulţi aveau impresia că victoria era atît de aproape, încît războiul putea să se termine înainte ca Armata 1 aeropurtată aliată să fi avut prilejul de a lua parte la lupte.

Generalul nu avea nici o îndoială în privinţa capacităţii statului său major de a respecta termenul de numai o săptămînă pentru planificarea operaţiei „Market”. Fuseseră atît de numeroase „ieşiri sterile” în planurile de desant aerian precedente, încît comandamentul său şi statele majore ale diviziilor ajunseseră la o maximă eficienţă în privinţa rapidităţii. În plus, o mare parte din planurile elaborate pentru operaţia „Comet” şi pentru alte acţiuni contramandate puteau fi rapid adaptate pentru operaţia „Market”. De exemplu, în vederea operaţiei „Comet”, care fusese suspendată, Divizia 1 aeropurtată britanică şi Brigada poloneză, cărora le fusese încredinţată această misiune, studiaseră cu multă atenţie zona Arnhemului. „Market” necesita, însă, o planificare pe o scară

mult mai mare, şi aceasta cerea timp.

În aparenţă, generalul Brereton era încrezător şi calm, dar ofiţerii din statul său major au observat că aprindea ţigară de la ţigară. Pe biroul său ţinea în ramă un citat pe care îl arăta deseori colaboratorilor săi şi care suna astfel: „Unde e prinţul care să-şi poată permite să acopere teritoriul ţării sale cu atîtea trupe, în vederea apărării, încît să impiedice 10 000 de oameni care coboară din cer, în diverse locuri, să provoace prejudicii enorme înainte de a putea fi grupate forţele necesare pentru a-i respinge?" Acest text a fost scris de Benjamin Franklin în 1784.

Brereton era fascinat de viziunea omului de stat şi de ştiinţă american din secolul al XVIII-lea. „Şi după o sută şaizeci de ani, spunea el statului său major, ideea rămîne valabilă". Franklin ar fi fost însă uluit dacă ar fi văzut complexitatea şi proporţiile operaţiei „Market". Pentru a invada Olanda din cer, Brereton proiecta lansarea a 35 000 de oameni, aproape dublul numărului de paraşutişti şi de infanterişti transportaţi cu planoarele, pe care îi folosiseră aliaţii în debarcarea din Normandia.

Pentru „a cuceri podurile prin surprindere, cu iuţeala fulgerului", după cum spunea Brereton, şi a ţine deschis pentru trupele terestre engleze coridorul îngust necesar acţiunii „Garden" – de la graniţa dintre Belgia şi Olanda pînă la Arnhem, la aproximativ 100 km spre nord – urmau să fie folosite trei divizii şi jumătate aeropurtate, dintre care două americane. Acţionînd aproape exact în faţa Corpului 30 de tancuri al generalului Horrocks, Divizia 101 aeropurtată a generalului-maior Maxwell D. Taylor trebuia să cucerească podurile peste canal şi peste fluvii într-un sector de 24 km între Eindhoven şi Veghel. La nord de ele, experimentatei Divizii 82, comandată de generalul de brigadă James M. Gavin, i se repartizase zona dintre Grave şi Nijmegen, un sector de aproximativ 16 km. Paraşutiştii ei trebuiau să cucerească podurile peste marile rîuri Maas şi Waal şi în special podul cu mai multe deschideri de la Nijmegen, care, împreună cu rampele sale de acces, avea o lungime de vreo 800 de metri. Adevăratul obiectiv al operaţiei „Market-Garden" era însă oraşul Arnhem, cu vitalul lui pod peste cursul inferior al Rinului, care atinge aici o lăţime de aproximativ 360 de metri. Această construcţie grandioasă din beton armat, cu trei deschideri, avea, împreună cu rampele de acces, o

lungime de peste 600 de metri. Misiunea de a-l cuceri era încredinţată englezilor şi polonezilor – Divizia 1 aeropurtată comandată de generalul-maior Robert „Roy” E. Urquhart şi Brigada 1 de paraşutişti polonezăa generalului-maior Stanislaw Sosabowski. Arnhemul, aflat la cea mai mare distanţă de forţele „Garden”, era obiectivul cel mai ambiţios. Fără acest pod peste Rin, acţiunea îndrăzneaţă a lui Montgomery de a elibera Olanda, de a executa o manevră de întoarcere a liniei Siegfried şi de a face un salt în Ruhrul industrial ar fi eşuat.

Pentru a transporta această forţă uriaşă la obiectivele aflate la o distanţă de peste 500 km, trebuia întocmit un plan complicat al acţiunilor aviaţiei care comporta trei operaţii distincte: transport, protecţie şi reaprovizionare. Erau necesare nu mai puţin de douăzeci şi patru de aerodromuri pentru decolare. Brereton conta pe folosirea tuturor planoarelor aflate la dispoziţia sa – o flotă imensă de peste
2 500 de aparate. În afară de transportarea echipamentului greu, ca jeepuri şi piese de artilerie, planoarele trebuiau să „transbordeze” peste o treime din cei 35 000 de oameni care compuneau expediţia, restul urmînd a fi paraşutaţi. Era necesar să fie puse la punct aparatele de zbor, să fie afectat spaţiu pentru încărcături, să fie pregătit pentru îmbarcare echipamentul greu şi repartizate cu precizie subunităţile pe aparatele de zbor.

Planoarele ridicau doar o singură problemă. Avioanele pentru transportul paraşutiştilor şi remorcarea planoarelor nu aveau să mai fie folosite la misiunile lor obişnuite de aprovizionare a armatelor aflate în ofensivă, ci reţinute la sol spre a fi pregătite pentru operaţia „Market”. Echipajele escadrilelor de bombardament trebuiau pregătite pentru misiunile pe care aveau să le îndeplinească deasupra zonei operaţiei „Market-Garden” înaintea şi în timpul atacului. O mulţime de escadrile de vînătoare din toate părţile Angliei – peste 1 500 de avioane – erau necesare escortării forţelor aeropurtate. De primă importanţă era complicata ordine de executare a zborurilor. Între Anglia şi Olanda trebuiau stabilite traiecte de zbor în aşa fel, încît să se evite nu numai puternicul foc antiaerian al inamicului, dar şi posibilitatea nu mai puţin periculoasă de a se produce ciocniri în aer. Au fost planificate operaţii de salvare aer-mare, misiuni de realimentare şi chiar şi

o lansare de manechine de paie într-o altă zonă a Olandei pentru a induce în eroare inamicul. Se aprecia că pentru operaţia „Market” aveau să fie folosite în total aproape 5 000 de avioane de toate tipurile. Pentru pregătirea acestei imense flote aeriene în vederea executării misiunii erau necesare cel puţin şaptezeci şi două de ore.

Problema cea mai presantă pe care trebuia s-o decidă consfătuirea, după părerea lui Brereton, era dacă operaţia urma să fie executată ziua sau noaptea. Desantările precedente de proporţii mari au fost executate la lumina lunii, dar semiîntunericul crease confuzie la identificarea zonelor de desantare, dificultăţi în gruparea trupelor şi provocase pierderi inutile. De aceea generalul a decis ca acest asalt colosal să fie executat în plină zi. Era o hotărîre fără precedent. În toată istoria operaţiilor de desant aerian nu s-a mai pomenit o lansare de asemenea proporţii în plină zi.

Brereton avea şi alte motive de reţinere, în afară de dorinţa de a evita confuzia. În săptămîna fixată pentru „Market” nu era lună şi, prin urmare, nu se puteau executa desantări de mare amploare în timpul nopţii. În afară de asta, Brereton a optat pentru un atac de zi deoarece pentru prima oară în decursul războiului acest lucru părea posibil. Avioanele de vînătoare aliate deţineau o superioritate atît de copleşitoare pe toate cîmpurile de bătălie, încît acum intervenţiile Luftwaffei erau practic inexistente. Pe de altă parte însă, germanii aveau avioane de vînătoare de noapte care, în cazul unei desantări în timpul nopţii, ar fi putut să se dovedească teribil de eficiente împotriva formaţiilor de avioane şi planoare nevoite să zboare cu viteză mică. O altă problemă o constituia puternica apărare antiaeriană germană. Fotografiile aeriene ale căilor de acces spre zona desantării „Market” erau presărate cu poziţii de piese antiaeriene. Hărţile, întocmite pe baza fotografiilor realizate de avioanele de cercetare şi a observaţiilor echipajelor de pe avioanele de bombardament care zburau pe deasupra Olandei spre Germania, inspirau teamă, mai ales că planoarele, cu excepţia carlingilor, nu aveau blindaj de protecţie, dar avioanele C-47 pentru transportul trupelor ca şi cele pentru remorcarea planoarelor, nu aveau rezervoare cu autoetanşare în caz de perforare. Cu toate acestea, Brereton susţinea că bateriile antiaeriene inamice puteau fi neutralizate prin atacuri intense

ale avioanelor de bombardament şi de vînătoare înaintea şi în timpul desantării. În orice caz, aproape toate bateriile antiaeriene erau dirijate prin radar şi deci nu acţionau mai puţin eficient noaptea decît ziua. Oricum, erau de aşteptat multe pierderi. Totuşi, dacă timpul nu va fi nefavorabil şi nu va bate vînt puternic, forţa aeropurtată, acţionînd ziua, va putea fi lansată cu o precizie maximă în zonele de desantare, ceea ce va asigura concentrarea rapidă a trupelor în coridor. „Avantajele", le spuse Brereton ofiţerilor săi, „sînt mult mai numeroase decît riscurile".

În cele din urmă, Brereton a anunţat că încredinţează comanda giganticei operaţii locţiitorului său, generalul-locotenent Frederick „Boy" Browning, un om meticulos, în vîrstă de patruzeci şi şapte de ani, comandant al Corpului 1 aeropurtat britanic. Era o alegere excelentă, deşi constituia o deziluzie pentru generalul-locotenent Matthew B. Ridgway, comandant al celuilalt corp al armatei aeropurtate, şi anume Corpul 18. Totuşi, lui Browning îi fusese încredinţată comanda operaţiei „Comet", care nu avusese loc pînă la urmă, dar care, deşi de amploare mai mică şi prevăzută numai pentru trupele aeropurtate engleze şi poloneze, era, în privinţa concepţiei, similară cu operaţia „Market-Garden". În noul plan propus de Montgomery, mai vast şi mai inovator, paraşutiştii americani urmau să se afle pentru prima dată sub ordinele unui comandant englez.

Vorbind în faţa comandanţilor trupelor aeropurtate, adunaţi pentru consfătuire, Browning a rezumat situaţia pe un ton optimist. El şi-a încheiat expunerea în pitorescul lui limbaj, care denota întotdeauna o mare încredere în el însuşi şi care făcea ca oamenii săi să-l considere erou. După cum îşi aminteşte şeful său de stat-major, generalul Gordon Walch: „Generalul Browning era bine dispus, mulţumit că în sfîrşit vom trece la acţiune. «Scopul, ne-a spus el, este să întindem un covor de trupe aeropurtate pe care să treacă forţele noastre terestre». El era convins că de această singură operaţie depindea durata războiului".

Entuziasmul lui Browning s-a dovedit contagios. Cînd s-a terminat consfătuirea mare, care a fost urmată toată noaptea de şedinţe mai mici la statele majore, puţini ofiţeri îşi dădeau seama de conflictul secret dintre Brereton şi Browning. La început, cînd a fost constituită Armata 1 aeropurtată aliată,

englezii au sperat foarte mult ca Browning, cea mai mare somitate engleză în materie de acţiuni de desant aerian şi unul dintre pionierii folosirii trupelor de paraşutişti, să fie numit comandant. Datorită însă preponderenţei trupelor, armamentului şi tehnicii de luptă americane în această armată nou organizată, mult rîvnitul post a fost încredinţat unui american, generalul Brereton.

Browning avea o vechime în grad cu şase luni mai mare decît Brereton şi, cu toate că americanul era un general apreciat în forţele aeriene militare, nu mai comandase niciodată trupe aeropurtate. În afară de aceasta, cei doi oameni erau personalităţi cu totul diferite. Brereton fusese pilot în primul război mondial şi se distinsese ca un comandant strălucit în al doilea război mondial, la început în Orientul Îndepărtat şi Mijlociu, iar apoi ca general avînd sub comanda sa Armata 9 aeriană americană în Anglia. Era tenace şi devotat misiunii sale, dar voinţa de a reuşi era mascată de o comportare flegmatică şi liniştită. Brereton acceptase sarcina foarte grea care îi fusese încredinţată cu hotărîrea şi inflexibilitatea care îi caracterizau pe mulţi dintre camarazii săi, ofiţeri de carieră americani.

Şi lui Browning, fost ofiţer în Regimentul de grenadieri de gardă, îi plăcea să facă totul foarte bine şi era ferm hotărît să demonstreze valoarea paraşutiştilor săi. Dar nu mai comandase pînă atunci un întreg corp aeropurtat. Spre deosebire de Brereton, „Boy” Browning se făcea imediat remarcat: întotdeauna îmbrăcat elegant şi impecabil, avea un aer de siguranţă dezinvoltă, care era luată deseori drept aroganţă, nu numai de americani, ci şi de unii dintre comandanţii săi. Deşi era impulsiv şi uneori prea nerăbdător, reputaţia sa de teoretician al acţiunilor de desant aerian era legendară printre admiratorii săi. Îi lipsea, totuşi, experienţa practică a cîmpului de luptă pe care o aveau alţi ofiţeri, ca de pildă generalul Richard Gale de la Divizia 6 aeropurtată britanică, sau unii comandanţi americani veterani, ca generalii Gavin şi Taylor. În afară de aceasta, Browning mai trebuia să demonstreze că este înzestrat cu geniul de executant al generalului Ridgway, cel mai experimentat dintre comandanţii trupelor aeropurtate.

Doar cu cîteva zile înainte avusese loc un incident care scosese în evidenţă deosebirile dintre Brereton şi Browning. La 3 septembrie Browning combătuse opiniile lui Brereton, arătînd

pericolele pe care le comporta tentativa de a lansa un desant aerian la numai treizeci şi şase de ore de la anunţarea hotărîrii luate în acest sens. Începînd cu 6 iunie (Ziua Z), au fost pregătite şi contramandate şaptesprezece operaţii de desant aerian. În cele treizeci şi trei de zile cît a fost Brereton la comandă, din cauza nerăbdării sale de a intra în acţiune, a fost elaborat, în medie, cîte un plan pe săptămînă. Nici unul nu a ajuns în faza de lansare. Browning, constatînd această producţie în serie de proiecte, era foarte îngrijorat din cauza grabei şi a riscurilor care puteau decurge de aici. Cînd la 2 septembrie a fost contramandată operaţia „Linnet I” – o lansare în faţa armatei engleze pe teritoriul Belgiei – Brereton a găsit imediat noi obiective pe direcţia de acţiune a armatelor aliate care înaintau vertiginos şi a propus operaţia „Linnet II”. Aceasta urma să aibă loc în dimineaţa de 4 septembrie.

Ulterior Brereton a descris astfel incidentul: „Browning era foarte agitat din cauza operaţiei «Linnet II», pentru care nu existau informaţii, fotografii şi mai ales hărţi. Ca urmare, «Boy» a declarat că nu poate să-şi pregătească la nivel corespunzător trupele”. Browning susţinea că „nici nu ar trebui să se încerce” efectuarea de operaţii de desant aerian „într-un termen atît de scurt după anunţarea hotărîrii”. Brereton era de acord în principiu, dar îi spuse locţiitorului său că, „avînd în vedere dezorganizarea inamicului, trebuie să ne încercăm norocul”. În încheierea acelei discuţii, Browning a declarat că îşi va prezenta protestul în scris. Cîteva ore mai tîrziu a sosit scrisoarea sa. Din cauza „unor puncte de vedere complet diferite”, scrisese Browning, el nu mai putea „să fie în continuare locţiitor al comandantului Armatei 1 aeropurtate aliate”. Fără să se lase intimidat, Brereton a pus imediat problema înlocuirii lui Browning şi l-a anunţat pe generalul Ridgway „să fie gata pentru a-i prelua postul”. Această problemă delicată s-a rezolvat odată cu anularea operaţiei „Linnet II”; a doua zi, Brereton l-a convins pe Browning să-şi retragă demisia.

Disensiunile fiind uitate, amîndoi trecuseră acum la îndeplinirea enormei şi complexei sarcini de a pregăti operaţia „Market”. Orice rezerve ar mai fi avut Browning, ele au rămas pe planul al doilea în faţa acţiunii care îi aştepta.

Exista o problemă pe care Brereton n-a putut s-o rezolve în cursul primei consfătuiri: cum anume să fie transportate la

obiectivele respective trupele care trebuiau să formeze „covorul”. Comandanţii trupelor aeropurtate nu puteau să întocmească planuri detaliate pînă nu se rezolva această problemă, de cea mai mare importanţă. De fapt, armata aeropurtată era mobilă numai în măsura în care existau avioane disponibile. În afară de planoare, Brereton nu avea mijloace de transport proprii. Pentru realizarea surprinderii totale, ideal ar fi fost ca cele trei divizii şi jumătate destinate operaţiei „Market” să fie transportate în zonele de desantare toate în aceeaşi zi şi la aceeaşi oră. Dar amploarea operaţiei excludea această posibilitate. Lipsa de avioane şi de planoare era atît de mare încît avioanele trebuiau să facă mai mult de o cursă. Existau şi alţi factori care trebuiau luaţi în considerare. Fiecare divizie avea necesităţi diferite în timpul luptei. De exemplu, era foarte important ca avioanele şi planoarele destinate Diviziei 101 aeropurtate a generalului Taylor să transporte mai mulţi oameni decît tehnică de luptă, deoarece numai în felul acesta divizia îşi putea îndeplini misiunea încredinţată, şi anume de a face joncţiunea cu forţele „Garden” în primele ore de la declanşarea atacului. Totodată, oamenii lui Taylor trebuiau să stabilească rapid un contact direct pe coridor, la nord de ei, cu Divizia 82 aeropurtată. Acolo, trupele comandate de generalul Gavin, trebuiau nu numai să pună stăpînire pe marile poduri peste Maas şi Waal, dar şi să menţină ferm, în partea de sud-est, colinele Groesbeek, un teren care nu trebuia lăsat în mîinile germanilor deoarece domina cîmpia înconjurătoare. Misiunea specială dată lui Gavin impunea, la rîndul ei, necesităţi speciale. Dat fiind că Divizia 82 urma să lupte timp mai îndelungat decît Divizia 101 înainte de a se realiza joncţiunea, Gavin avea nevoie nu numai de oameni, ci şi de artilerie.

Mai la nord, problemele Diviziei 1 aeropurtate britanice, de sub comanda generalului Urquhart, erau complet diferite. Ea trebuia să menţină podul din Arnhem pînă la venirea trupelor care urmau s-o înlocuiască. Se spera că reacţia germanilor va fi destul de lentă şi astfel va permite trupelor terestre să facă joncţiunea cu paraşutiştii englezi, dotaţi cu armament uşor, înainte ca inamicul să-şi desfăşoare toate forţele. Dar pînă la sosirea tancurilor lui Horrocks, oamenii lui Urquhart trebuiau să reziste singuri, deoarece el nu putea să-şi disperseze forţele trimiţînd unităţi spre sud pentru a face joncţiunea cu Gavin.

Aflîndu-se la extremitatea „covorului” de trupe aeropurtate, Divizia 1 aeropurtată britanică trebuia să reziste timp mai îndelungat decît toate celelalte divizii. Din această cauză forţele lui Urquhart erau cele mai numeroase, divizia lui fiind întărită cu paraşutişti polonezi şi cu Divizia 52 scoţiană, care urma să fie trimisă pe calea aerului de îndată ce aveau să fie identificate şi pregătite piste de aterizare în împrejurimile Arnhemului.

În dimineaţa de 11 septembrie, după o noapte agitată în care statele majore încercaseră să evalueze şi să analizeze toate disponibilităţile de avioane în vederea atacului, generalul-maior Paul L. Williams, comandant al Comandamentului 9 american al aviaţiei de transport desant, însărcinat cu efectuarea tuturor transporturilor aeriene legate de „Market”, i-a prezentat lui Brereton calculele sale. Rezulta o asemenea lipsă de planoare şi de avioane, încît, chiar şi în condiţiile unui efort maxim, în cel mai bun caz numai jumătate din toate trupele de care dispunea Browning puteau fi îmbarcate în Ziua Z. Unele categorii importante de armament şi tehnică, de exemplu piesele de artilerie, jeepurile şi alte încărcături grele, prevăzute să fie transportate cu planoarele, nu puteau fi incluse în grafice decît pe baza unei riguroase stabiliri a priorităţilor. Brereton l-a rugat pe Williams să examineze posibilitatea executării a doua curse în Ziua Z, dar ideea s-a dovedit irealizabilă. „Avînd în vedere puţinele ore de lumină şi distanţele de parcurs, nu era posibil să se prevadă mai mult de un transport pe zi”, spuse generalul Williams. Riscul era prea mare. Ar fi lipsit timpul necesar întreţinerii tehnice şi reparării avioanelor lovite de artileria antiaeriană şi, arătă el, aproape sigur „s-ar fi înregistrat pierderi mari din cauza oboselii piloţilor şi echipajelor”.

Confruntat cu lipsa acută de aparate de zbor şi timpul foarte limitat, Brereton a făcut cîteva constatări de ordin general. Era nevoie de o zi întreagă pentru ca aviaţia de cercetare să fotografieze podurile olandeze şi terenul; două zile pentru pregătirea şi distribuirea hărţilor reprezentînd zona; datele cercetării trebuiau sintetizate şi analizate; se impunea întocmirea de planuri detaliate pentru desfăşurarea acţiunilor de lupta. Concluzia cea mai importantă dintre toate: Brereton era nevoit să adapteze planul „Market” la posibilităţile de transport. Trebuia să-şi împartă forţele pe mai multe eşaloane: cele trei divizii şi jumătate vor ajunge la obiectivele stabilite într-o

perioadă de trei zile. Riscurile erau enorme: întăririle germane ar putea ajunge în zona „Market-Garden” mai repede decît se putea anticipa; apărarea antiaeriană ar putea să-şi intensifice focul şi apoi există întotdeauna posibilitatea ca vremea să se strice. Ceaţa, vîntul puternic, o furtună neaşteptată, fenomene obişnuite în acea perioadă a anului, puteau provoca un dezastru.

Mai rău, paraşutiştii şi infanteria aeropurtată odată ajunşi la sol, fără artilerie grea şi fără tancuri, erau foarte vulnerabili. Coloanele de tancuri ale Corpului 30 al generalului Horrocks, nevoite să se deplaseze pe o singură şosea îngustă, nu puteau să parcurgă cei aproximativ 100 km pînă la Arnhem şi mai departe dacă oamenii lui Brereton nu reuşeau să cucerească podurile şi să menţină liberă calea pentru trupele care înaintau. Pe de altă parte, trupele aeropurtate trebuiau să primească ajutor cît mai repede posibil. Izolate la mare distanţă în spatele inamicului, depinzînd de posibilităţile de aprovizionare pe calea aerului, aceste trupe se puteau aştepta ca întăririle germane să sporească din zi în zi. În cel mai bun caz, trupele asediate de inamic puteau să menţină zonele de desantare numai cîteva zile. Dacă tancurile britanice întîlneau rezistenţe puternice sau nu reuşeau să înainteze cu rapiditatea scontată, trupele paraşutate aveau să fie inevitabil date peste cap şi distruse.

Se putea întîmpla ca şi alte lucruri să nu funcţioneze conform prevederilor. Dacă soldaţii generalului Taylor, „Şoimii urlători”, nu reuşeau să cucerească podurile din faţa unităţilor înaintate de tancuri ale Armatei 2 britanice, nu mai avea prea mare importanţă dacă oamenii generalului Gavin sau cei ai generalului Urquhart ocupau ori nu obiectivele lor de la Nijmegen şi de la Arnhem; ar fi fost oricum izolaţi.

Trebuia să se accepte, fireşte, riscurile pe care le comportă întotdeauna o acţiune de desant aerian: diviziile puteau să fie lansate sau să aterizeze cu planoarele în alte zone decît cele fixate; podurile puteau fi distruse de inamic chiar înaintea atacului; vremea rea putea împiedica aprovizionarea pe calea aerului; şi chiar dacă toate podurile erau cucerite, coridorul putea fi tăiat în orice punct. Aceştia erau doar unii dintre factorii imponderabili. Organizatorii operaţiei mizau pe viteză, curaj, precizie şi surprindere – toate acestea derivînd dintr-un plan de desantare sincronizat cu maximă precizie cu acţiunile terestre

care, la rîndul său, miza pe dezorganizarea şi pe slăbiciunea forţelor germane. Fiecare verigă a operaţiei „Market-Garden” era legată de următoarea şi dacă una din ele ceda, toate celelalte erau expuse dezastrului.

După opinia lui Brereton asemenea riscuri trebuiau acceptate. Un prilej de acest fel putea să nu se mai ivească. În plus, pe baza informaţiilor celor mai recente referitoare la forţele inamicului, primite de la Grupul 21 de armate al lui Montgomery, Comandamentul aliat al trupelor aeropurtate continua să considere că oamenii lui Brereton vor întîlni un „inamic dezorganizat la toate nivelurile”. Nu era de aşteptat ca „împotriva trupelor aeropurtate, pînă la sosirea forţelor terestre, să poată fi concentrată o forţă mobilă de valoare mai mare decît o brigadă [aproximativ 3 000 de oameni] cu foarte puţine tancuri şi tunuri”. Se considera că numai „zborul şi desantarea vor fi riscante, în timp ce cucerirea podurilor în stare intactă era mai mult o chestiune de surprindere şi de confuzie decît de luptă îndîrjită”. Nu exista nici un amănunt pe care organizatorii să nu-l fi luat în considerare. Ultimele cuvinte ale sintezei de cercetare păreau aproape inutile – „forţele terestre vor putea să înainteze foarte rapid dacă acţiunile de desant vor fi încununate de succes”.

Optimismul care domnea la comandamentul Corpului 1 aeropurtat britanic al generalului Browning îl îngrijora profund pe maiorul Brian Urquhart, şeful secţiei cercetare, în vîrstă de douăzeci şi cinci de ani. El avea impresia că era, poate, singura persoană din tot statul major care avea unele îndoieli în privinţa operaţiei „Market-Garden”. Urquhart (nu era rudă cu generalul-maior Robert Urquhart, comandantul Diviziei 1 aeropurtate britanice) nu credea în aprecierile optimiste cu privire la forţele inamice, care soseau aproape zilnic de la comandamentul Grupului 21 de armate al lui Montgomery. În dimineaţa de marţi 12 septembrie, cînd mai erau doar cinci zile pînă la Ziua Z, îndoielile sale în privinţa operaţiei „Market-Garden” frizau panica.

Impresiile sale personale fuseseră confirmate de o invitaţie la prudenţă din partea generalului Dempsey de la comandamentul Armatei 2 britanice. Citind o informaţie din sursă olandeză, secţia cercetare a lui Dempsey semnala o sporire a forţelor germane în zona operaţiei „Market-Garden” şi

vorbea despre prezenţa unor „formaţiuni de tancuri, greu încercate în luptele anterioare, care au fost probabil trimise în Olanda pentru completare şi refacere”. Trebuie să recunoaştem că informaţia era destul de vagă. În lipsa oricărei confirmări, raportul lui Dempsey n-a fost inclus în sintezele de cercetare ale comandamentului lui Montgomery şi cartierului general al lui Eisenhower. Maiorul Urquhart nu înţelegea de ce. Informaţii la fel de neliniştitoare îi fuseseră comunicate de ofiţerii de legătură olandezi de la statul major al corpului său şi, asemenea statului major al generalului Dempsey, şi el le dădea crezare. Adăugînd informaţiile sale la acelea pe care le primise de la comandamentul lui Dempsey, maiorul Urquhart era acum aproape sigur că undeva în zona Arnhem se aflau atîtea forţe cît să alcătuiască împreună cel puţin două divizii de tancuri. Dovezile erau puţine. Unităţile nu erau identificate, efectivele lor nu erau cunoscute şi el nu era în măsură să spună dacă se aflau acolo pentru completare şi refacere sau erau pur şi simplu în trecere prin Arnhem. În orice caz, Urquhart, după cum avea să-şi amintească el mai tîrziu, „era foarte frămîntat”.

De cînd începuse să se vorbească despre operaţia „Comet” şi pînă la transformarea ei în operaţia „Market-Garden” temerile maiorului Urquhart au crescut continuu. El a formulat în repetate rînduri obiecţii în legătură cu această operaţie, în faţa „oricui era dispus să-l asculte, la statul major”. Era „pur şi simplu îngrozit de ideea operaţiei «Market-Garden», deoarece punctul ei cel mai slab era presupunerea că germanii nu vor opune o rezistenţă eficientă”. Personal, Urquhart nutrea convingerea că germanii erau în stare să se replieze rapid şi că puteau foarte bine să aibă în Olanda mai mulţi oameni şi mai mult armament şi tehnică de luptă decît se credea. În afară de aceasta, întreaga concepţie a operaţiei, după părerea sa, „pornea de la incredibila idee că, odată cucerite podurile, tancurile Corpului 30 ar fi putut să parcurgă nestingherite acest coridor îngrozitor de îngust – era ceva mai lat decît un drumeag şi nu permitea nici o manevră – şi apoi să intre în Germania ca mireasa în biserică. Pur şi simplu nu-mi venea să cred că germanii vor da buzna ca să se predea”.

La consfătuirile de la comandament, maiorul Urquhart era din ce în ce mai alarmat văzînd „dorinţa nesăbuită a tuturor de a angaja în luptă forţele aeropurtate”. Se făceau mereu

comparaţii între situaţia în curs şi prăbuşirea germanilor în 1918. Urquhart îşi aminteşte că generalul Browning, reflectînd poate părerea lui Montgomery şi cea a „multor altor comandanţi britanici, se gîndea la o altă mare rupere a frontului". Îngrijoratul şef al secţiei cercetare avea impresia că în jurul său toţi credeau că războiul avea să se termine pînă la venirea iernii şi că „desantarea la Arnhem putea fi ultimul prilej pentru trupele aeropurtate de a intra în acţiune". Urquhart era uluit de exuberanţa camarazilor săi, care, atunci cînd se refereau la operaţia „Market Garden", o „descriau ca pe o «petrecere»„. Şi era uimit mai ales de aserţiunea generalului Browning că scopul lansării desantului aerian era „de a întinde un covor de trupe aeropurtate pe care să treacă forţele noastre terestre". I s-a părut că „acest singur şablon a avut efectul psihologic de a inocula multor comandanţi o stare de spirit pasivă, cu totul de neconceput, care făcea ca nici unul să nu-şi pună problema unei riposte la rezistenţa germanilor; se susţinea că în ceea ce ne priveşte nu era vorba decît de a da dovadă de curaj şi de tenacitate". Urquhart considera atmosfera de la comandament atît de îndepărtată de realitate, încît la una dintre consfătuiri a întrebat „dacă acel «covor» trebuia să fie format din trupe aeropurtate vii sau moarte".

„Era absolut imposibil, a spus Urquhart ulterior, să-i faci să privească în faţă realitatea situaţiei; erau pur şi simplu orbiţi de dorinţa de a intra în acţiune înainte de a se termina războiul". Tînărul maior Urquhart era convins că avertismentul generalului Dempsey era fondat şi nu avea îndoieli în privinţa faptului că în jurul Arnhemului existau trupe blindate germane, dar ca să confirme această informaţie îi trebuiau mai multe dovezi. Urquhart ştia că lîngă Benson, în Oxfordshire, se afla o escadrilă de avioane de vînătoare Spitfire echipată cu aparate pentru fotografiere panoramică. În mod obişnuit, escadrila avea misiunea de a descoperi rampele de lansare a rachetelor, construite de-a lungul coastei olandeze.

În după-amiaza de 12 septembrie, maiorul Urquhart a cerut ca R.A.F. să execute zboruri de recunoaştere la altitudine mică şi să fotografieze Arnhemul. Era cert că, pentru a nu fi descoperite, tancurile inamice trebuiau să se fi adăpostit în păduri sau să fi fost mascate cu plase de camuflaj în aşa fel încît să nu poată fi fotografiate de la altitudine mare. Cererea lui

Urquhart a fost acceptată; se vor executa zboruri de recunoaştere la altitudine mică deasupra zonei Arnhemului şi i se vor comunica rezultatele cît mai repede posibil. Fotografiile tancurilor, dacă acestea existau, vor demonstra tuturor celor interesaţi că temerile maiorului Urquhart erau justificate.

Acum comandanţii diviziilor aeropurtate nu mai aveau timpul necesar să verifice nemijlocit informaţiile cercetării. Pentru aprecieri de ultim moment trebuiau să se mulţumească cu datele furnizate de statul major al corpului sau al Armatei 1 aeropurtate aliate. Fiecare comandant ştia bine, din experienţă, că atunci cînd primeau aceste informaţii, ele erau întotdeauna depăşite cu cîteva zile. Toţi erau însă de părere că nu exista nici un motiv să se aştepte la o rezistenţă puternică din partea inamicului. Prin urmare, riscurile operaţiei „Market-Garden" erau considerate acceptabile.

După ce generalii Brereton şi Browning au schiţat planul, au precizat obiectivele şi au hotărît cum să fie folosite mijloacele de transport aerian, fiecare dintre comandanţi a elaborat planul său de luptă. Primul lucru care trebuia făcut era să se aleagă zonele de lansare şi de aterizare. Pe baza operaţiilor precedente, comandanţii cu mai multă experienţă ştiau că şansele de succes ale trupelor aeropurtate erau cu atît mai mari, cu cît acestea erau lansate mai aproape de obiectivele stabilite. Ideal era să fie desantate aproape chiar pe obiectivele lor sau la mică distanţă, cu atît mai mult cu cît era vorba de cucerirea unor poduri. Avînd în vedere că aveau puţine mijloace de transport terestre, stabilirea cu precizie a zonelor de desantare era de primă importanţă.

Generalul Maxwell D. Taylor îşi dădea şi el seama că zonele sale de desantare trebuiau alese astfel încît să permită obţinerea unui efect maxim. Ştia că majoritatea paraşutiştilor săi, „Şoimii urlători", urmau să fie lansaţi în Ziua Z, în timp ce genieştii, artileria şi cea mai mare parte a mijloacelor de transport ale Diviziei 101 nu aveau să fie aduse decît după o zi sau două. Analizînd partea de la extremitatea de sud a coridorului pe care Divizia 101 aeropurtată urma s-o ocupe între Eindhoven şi Veghel, Taylor a remarcat imediat că pe aceşti 24 km de şosea trupele sale trebuiau să cucerească două importante poduri peste un canal şi nu mai puţin de nouă poduri

de şosea şi de cale ferată. La Veghel, peste rîul Aa şi Canalul Willems erau patru poduri, unul dintre ele, cel peste canal, fiind destul de mare. Aproximativ 8 km mai la sud, la St. Oedenrode, trebuia cucerit un pod de pe cursul inferior al rîului Dommel; la 7 km de acolo era un alt pod important peste Canalul Wilhelmina în apropiere de satul Son, iar la vest, un pod lîngă cătunul Best; 8 km mai la sud, la Eindhoven, trebuiau cucerite patru poduri de pe cursul superior al rîului Dommel.

După ce a examinat atent harta cîmpiei care se întindea între Eindhoven şi Veghel, toată întretăiată de cursuri de apă, canale, şanţuri şi şosele străjuite de copaci, Taylor a hotărît să stabilească principalul său raion de desantare aproximativ în centrul zonei sale de acţiune, şi anume la marginea unei păduri, la vreo 2 km şi jumătate de Son şi la o distanţă aproape egală de Eindhoven şi de Veghel. Acolo aveau să aterizeze două din regimentele sale, 502 şi 506. Regimentului 502 îi erau repartizate obiectivele din St. Oedenrode şi din Best; Regimentului 506 – cele din Son şi din Eindhoven. Al treilea regiment, 501, urma să aterizeze în două zone la nord şi la vest de Veghel, la cîteva sute de metri de cele patru poduri de primă importanţă. Era o misiune extraordinară pentru oamenii săi, pe care aceştia trebuiau s-o îndeplinească în Ziua Z fără sprijinul unităţilor auxiliare, dar Taylor era încrezător: „Cu puţin noroc o putem duce la bun sfîrşit”.

Mai complicată era misiunea Diviziei 82 aeropurtate. Sectorul ei de 16 km era mai lat decît cel destinat Diviziei 101. În acest segment central al coridorului trebuia să fie cucerit marele pod cu nouă deschideri, lung de vreo 500 m, de la Grave, peste fluviul Maas, şi cel puţin unul din cele patru poduri mai mici, de şosea şi de cale ferată, peste Canalul Maas-Waal. Marele pod de la Nijmegen, peste Waal, situat aproximativ în centrul acestui oraş de 90 000 de locuitori, era de asemenea un obiectiv de primă importanţă. Dar nici unul dintre acestea nu putea fi considerat cu adevărat „ocupat” dacă aliaţii nu stăpîneau colinele Groesbeek, care dominau toată zona la aproximativ 3 km sud-vest de Nijmegen. În afară de aceasta, la est se întindea o vastă centură de păduri de-a lungul graniţei cu Germania – *Reichswald* – unde germanii se puteau concentra pentru a declanşa un atac. Cînd generalul Gavin le-a explicat ofiţerilor din statul său major ce se aşteaptă de la ei, şeful său

de stat-major, colonelul Robert H. Wienecke, a obiectat: „Am avea nevoie de două divizii ca să îndeplinim toate aceste misiuni”. Gavin i-o tăie scurt: „Asta-i situaţia, trebuie să ne descurcăm cu una singură”.

Amintindu-şi de acţiunile Diviziei 82 aeropurtate în Sicilia şi în Peninsula italică, cînd trupele sale au fost „împrăştiate” uneori la aproximativ 56 km de zona de desantare (printre oamenii diviziei circula gluma „noi folosim întotdeauna piloţi chiori”), Gavin voia cu orice preţ ca de data aceasta oamenii săi să fie coborîţi exact deasupra obiectivelor. Stabilind o ordine a priorităţilor, decise că obiectivele sale erau: primul, colinele Groesbeek; al doilea, podul de la Grave; al treilea, podurile mai mici peste Canalul Maas-Waal; al patrulea, podul de la Nijmegen, peste Waal. „Avînd în vedere posibilitatea unei riposte imediate din partea inamicului, îşi aminti Gavin ulterior, am hotărît să lansez cea mai mare parte a paraşutiştilor mei între colinele Groesbeek şi Reichswald”. A ales deci două zone de desantare în apropiere de Groesbeek, la mai puţin de 3 km de colinele propriu-zise şi la 5 sau 6 km sud-vest de Nijmegen. Acolo urmau să fie lansate cele două regimente, 508 şi 505, plus statul major. Al treilea regiment, 504, urma să fie lansat pe versantul de vest al colinelor Groesbeek, în triunghiul dintre Maas şi Canalul Maas-Waal, la mai puţin de 2 km de capătul de est al podului de la Grave şi la ceva mai puţin de 4 km vest de podurile peste Canalul Maas-Waal. Pentru a asigura cucerirea podului foarte important de la Grave, care s-ar fi putut să fie minat, a fost concepută încă o acţiune, în afara celor prevăzute în planul general: o companie din Regimentul 504 urma să fie lansată la mai puţin de 1 km de capătul de vest al podului. Soldaţii Regimentului 504 urmau să pătrundă într-un iureş pe pod, de la ambele capete, înainte ca inamicul să poată riposta.

Marele pod de la Nijmegen era, evident, cel mai important dintre obiectivele pe care trebuia să le atingă Gavin şi era esenţial pentru întreaga operaţie „Market-Garden”. Cu toate acestea, el ştia foarte bine că, dacă nu erau cucerite celelalte obiective, podul peste Waal nu ar fi însemnat nimic. Generalul Browning era de acord cu el. Dacă nu erau cucerite primele poduri, sau dacă inamicul menţinea în mîinile sale colinele Groesbeek, coridorul pentru forţele „Garden” rămînea închis. De aceea Browning i-a dat lui Gavin dispoziţiuni precise de a nu

încerca să atace podul de la Nijmegen înainte ca celelalte obiective de importanţă primordială să fi fost cucerite.

Deşi Gavin era îngrijorat din cauza dispersării excesive a trupelor sale, planul îl satisfăcea. Un singur aspect îl neliniştea, aşa cum îl neliniştise şi pe Taylor. Divizia nu avea să fie întreagă decît după sosirea unităţilor de sprijin, care trebuiau să ajungă la o zi sau două după Ziua Z, şi el se întreba cum vor reacţiona oamenii lui, care deocamdată nu ştiau încă nimic despre operaţia „Market-Garden”. În orice caz, în Divizia 82 moralul era ridicat ca întotdeauna. Cei mai mulţi dintre oamenii săi executaseră pînă atunci cîte trei salturi cu paraşuta pe cîmpul de luptă. „Jumping Jim” [1] Gavin, în vîrstă de treizeci şi şapte de ani, era cel mai tînăr general american şi nu se îndoia cîtuşi de puţin că oamenii lui, care se autointitulau „excepţii de la regula mediocrităţii”, vor fi la înălţimea situaţiei.

Misiunea cea mai grea şi mai periculoasă a fost însă încredinţată generalului-maior Robert „Roy” Urquhart, în vîrstă de patruzeci şi doi de ani, un modest şi rezervat ofiţer de carieră, comandant al Diviziei 1 aeropurtate britanice, căreia îi fusese afectată brigada poloneză.

Urquhart, un militar cu o înaltă pregătire profesională şi care se distinsese pe fronturile din Africa de Nord, din Sicilia şi din Peninsula italică, nu avea, spre deosebire de generalul Browning şi de camarazii săi americani, nici un fel de experienţă de război în domeniul acţiunilor cu trupe aeropurtate. Pentru prima oară urma să comande o divizie aeropurtată pe cîmpul de luptă. Browning îl alesese pentru că era „proaspăt venit de pe front”, dar Urquhart rămăsese surprins de această numire. Considerase întotdeauna unităţile aeropurtate „organisme închistate, care făceau totul în familie, şi cu un spirit foarte exclusivist”. Totuşi Urquhart nu avea îndoieli în privinţa capacităţii sale de a comanda această unitate de elită. De îndată ce trupele sale se vor găsi la sol, tactica va fi aceeaşi, şi el considera divizia sa aeropurtată „o mare unitate de infanterie cu oameni foarte bine instruiţi”.

În ciuda îndelungatei sale experienţe de război, exista un aspect care îl neliniştea pe Urquhart: nu fusese niciodată paraşutat şi nici nu călătorise vreodată cu planorul. „Eram chiar predispus la rău de aer”, avea să declare el ulterior. Cu nouă

[1] Jim săritorul. – *Nota trad*.

luni în urmă, în ianuarie 1944, cînd i s-a încredinţat comanda, Urquhart îi sugerase generalului Browning că, avînd în vedere noua sa calitate de comandant, ar trebui eventual să facă nişte exerciţii de lansare cu paraşuta. Browning, care îi făcea lui Urquhart impresia „unui om binevoitor, cu o ţinută impecabilă, şi care te făcea să te gîndeşti la un şoim agitat", îi răspunsese că misiunea lui era să pregătească divizia pentru o debarcare pe continent. Măsurîndu-l cu privirea pe scoţianul de un metru nouăzeci şi o sută de kilograme, Browning a adăugat: „Să lăsăm paraşutismul pe seama celor mai tineri. Nu numai că eşti prea înalt şi prea solid, dar ai şi o vîrstă destul de înaintată"[1].

În timpul lungilor luni de antrenament, Urquhart s-a simţit deseori „un străin, un fel de marinar de apă dulce". Îşi dădea seama că era „urmărit cu atenţie; nu cu ostilitate, deşi unii dintre ofiţeri aveau rezerve, iar o parte nici nu se străduiau să le ascundă. Eram pus la încercare; toate acţiunile mele erau studiate. Situaţia mea nu era deloc de invidiat, dar o acceptam". Încetul cu încetul fermitatea şi priceperea lui Urquhart în conducerea diviziei îi atraseră respectul ofiţerilor, iar printre soldaţi Urquhart era mult mai popular decît îşi imagina. Sergentul James W. Sims, din Brigada 1 de paraşutişti a Diviziei 1 aeropurtate, îşi aminteşte „încrederea extraordinară şi calmul pe care generalul ştia să le inspire". Sergentul John Rate, detaşat la statul major al diviziei, avea impresia că „generalul Urquhart putea să ducă la bun sfîrşit orice sarcină i s-ar fi dat. Nu se limita doar să ceară altora s-o îndeplinească. Generalul nu dădea prea mare importanţă formalităţilor". Radiotelegrafistul Kenneth John Pearce îl descrie astfel: „Era un om minunat. Ne spunea «băiete» sau, dacă ştia cum ne cheamă, ne zicea pe numele de botez". Cel mai frumos compliment l-a primit Urquhart de la sergentul Roy Ernest Hatch, din regimentul de planoare, care l-a prezentat în felul următor: „Era un general dat naibii, care nu avea nimic împotrivă să facă şi munca unui sergent".

Urquhart se simţea frustrat, divizia sa nu fusese aleasă

[1] Cînd s-au întîlnit prima oară, Urquhart purta încă insigna diviziei scoţiene, pantaloni strîmţi din stofă ecosez şi ghetre. La sfîrşitul întrevederii, Browning, arătînd pantalonii lui Urquhart, spusese: Ar fi bine, de asemenea, să te îmbraci regulamentar şi să renunţi la pantalonii ăştia".

pentru debarcarea din Normandia şi „toată vara s-au făcut la nesfîrşit planuri pentru o mulţime de operaţii, ca de fiecare dată să fie contramandate”. Acum soldaţii săi, „Diavolii roşii”, erau „nerăbdători să lupte”. Începuseră să se simtă deprimaţi. „Ne spuneam «divizia născută moartă»„ [1], îşi aminteşte maiorul George S. Powell din Brigada 4 de paraşutişti. „Ne închipuiam că ne ţineau în rezervă pentru a ne folosi la parada victoriei”. Urquhart a observat că „în sufletul nostru îşi croia drum, încetul cu încetul, un amestec periculos de plictiseală şi de cinism. Eram instruiţi la limita maximă şi ştiam că dacă nu intram repede în acţiune pierdeam tot ce cîştigasem. Eram dispuşi să acceptăm orice, cu toţi acei «dacă»„.

Obiectivul principal al lui Urquhart – cel care prezenta cea mai mare importanţă pentru operaţia „Market-Garden” – era marele pod din Arahem, un pod de şosea din beton armat pe cursul inferior al Rinului. În plus, oamenii lui Urquhart aveau două obiective secundare: un pod de pontoane, aflat în apropiere, şi un pod de cale ferată cu linie dublă, în aval, la vreo 4 km vest de oraş.

Urquhart trebuia să rezolve o serie întreagă de probleme. Dintre acestea două îl frămîntau în special. Se primiseră informaţii că în zona Arnhemului exista o puternică apărare antiaeriană, semn că în apropierea podului erau masate unităţi germane. Apoi, pe Urquhart îl neliniştea faptul că era nevoie de trei zile pentru a transporta toţi paraşutişti săi, englezi şi polonezi, la obiectivele lor. Aceste două probleme au determinat alegerea zonelor de desantare. Spre deosebire de diviziile 82 şi 101 aeropurtate, nu putea alege zone chiar „pe” obiectivul principal, sau în imediata lui apropiere. Ideal ar fi fost să poată executa desantarea lîngă podul din Arnhem, pe cele două maluri ale fluviului, dar terenul de care dispunea Urquhart nu era deloc ideal. Ieşirea de la capătul de nord al podului dădea chiar în centrul oraşului Arnhem, foarte dens populat. Lîngă capătul de sud era o întindere de poldere, terenuri aflate sub nivelul mării şi, potrivit informaţiilor, erau prea mlăştinoase pentru paraşutişti şi planoare: „Mulţi dintre comandanţii mei, îşi aminteşte Urquhart, erau dispuşi să coboare în partea de sud, chiar dacă era mlăştinoasă, în timp ce alţii erau gata să se expună

[1] Joc de cuvinte intraductibil: air-*borne* = aeropurtat, still-*born* = născut mort. – *Nota trad.*

pericolului de a se accidenta lansîndu-se în nord, chiar în inima oraşului”.

În cursul săptămînii precedente, echipajele bombardierelor care se întorceau din alte misiuni semnalaseră o intensificare cu 30 la sută a focului antiaerienei în apropierea podului din Arnhem şi de pe aerodromul din Deelen, situat la 12 km nord. În consecinţă, comandanţii aviaţiei engleze, ai cărei piloţi erau destinaţi să remorcheze planoarele cu trupele lui Urquhart, ridicară obiecţii serioase în legături cu efectuarea de lansări în vecinătatea podului din Arnhem. Dacă se alegeau sectoare situate lîngă capătul de sud al podului, avioanele de remorcare, care urmau să degajeze spre nord după ce decuplau planoarele, ar fi pătruns în zona focului puternic al tunurilor antiaeriene de pe aerodrom. Ca să se îndrepte spre sud ar fi fost la fel de periculos: riscau să se ciocnească cu avioanele care transportau Divizia 82 aeropurtată în zona Nijmegen, la o distanţă de 18 km. Urquhart trebuia să rezolve o dilemă: să insiste ca aviaţia să-i transporte trupele în imediata apropiere a podului, sau să aleagă zone de desantare situate mult mai departe, în afara oraşului Arnhem, cu toate pericolele care derivau de aici – întîrzieri, ratarea surprinderii, o eventuală contraacţiune germană. Riscurile erau amplificate de faptul că în Ziua Z Urquhart putea să aibă la dispoziţie numai o parte din divizia sa. „Aş fi vrut să fac în aşa fel încît de la primul transport să am un număr suficient de oameni, îşi aminteşte Urquhart, nu numai pentru a cuceri principalul pod din oraş, dar şi pentru a proteja şi apăra zonele de lansare şi de aterizare ale transporturilor următoare. Pentru cucerirea podului principal în prima zi, toate trupele mele se reduceau la o singură brigadă de paraşutişti”.

Îngrijorat din cauza acestor restricţii, Urquhart îi ceru lui Browning să-i repartizeze un număr suplimentar de avioane. El îi spuse comandantului corpului că, după părerea sa, „americanii primesc tot ce le trebuie”. Browning nu i-a dat dreptate. „Repartizarea avioanelor”, îl asigură el pe Urquhart, se făcea „numai pe bază de priorităţi şi nu depinde de vreo presiune americană la nivel înalt”. Toată operaţia, îi explică el, trebuie să fie planificată şi să se desfăşoare de la sud spre nord, „de la bază spre vîrf”; în sectoarele sudice şi centrale ale coridorului, obiectivele trebuiau „să fie cucerite primele pentru a permite forţelor terestre să înainteze, altminteri toată Divizia 1

aeropurtată ar fi nimicită”.

În rulota de pe terenul de golf din Moor Park, lîngă clădirea clubului în care îşi avea sediul comandamentul lui Browning, Urquhart studia hărţile şi cîntărea situaţia. Existau sectoare de teren descoperite la nord de Arnhem, într-un parc naţional, dar erau prea mici şi solul nu era corespunzător. În cel mai bun caz, acolo ar fi putut ateriza cîteva subunităţi de paraşutişti, dar nu planoare. Singura alternativă era de a ateriza pe una din vastele întinderi de cîmpie şi păşuni mărginite de păduri de pini, 80 de metri deasupra nivelului mării, care se aflau la vest şi la nord-vest de Arnhem. Aceste terenuri plane, cu solul tare, erau excelente atît pentru planoare, cît şi pentru paraşutişti. Ele reprezentau idealul sub toate aspectele, cu excepţia unuia: se găseau la o distanţă de 10 – 13 km de podul din Arnhem. Întrucît se lovea de opoziţia permanentă a R.A.F. de a se executa desantarea în imediata apropiere a podului, Urquhart se decise, împotriva voinţei sale, pentru sectoarele aflate mai departe. „Nu era nimic de făcut, îşi aminteşte el, decît să accept riscurile şi să elaborez planurile ţinînd cont de ele. Nu aveam de ales”[1].

La 12 septembrie Urquhart avea planul gata. Pe hartă erau marcate cinci zone de lansare şi aterizare care încadrau calea ferată Arnhem-Amsterdam, nu departe de Wolfheze, la aproximativ 7 km nord-vest de Arnhem. Trei zone se aflau la nord de Wolfheze şi două la sud. Cele două zone din sud formau împreună un patrulater neregulat, cu suprafaţa de aproape 2 km^2. Toate zonele erau la cel puţin 10 km de podul din Arnhem; cea mai îndepărtată, la nord-vest de Wolfheze, se afla la o distanţă de 13 km.

În Ziua Z urmau să fie transportate două brigăzi – Brigada 1 aeropurtată, de sub comanda generalului Philip „Pip” Hicks, care urma să apere zonele de debarcare, şi Brigada 1 de paraşutişti, de sub comanda generalului Gerald Lathbury, care trebuia să se îndrepte vijelios spre Arnhem şi spre cele trei poduri ale sale: de şosea, de cale ferată şi de pontoane. În primul eşalon avea să

[1] Colonelul George S. Chatterton, care comanda Regimentul de planoare, îşi aminteşte că el se gîndise iniţial să încerce un atac prin surprindere: „Cinci sau şase planoare urmau să aterizeze lîngă pod pentru a-l ocupa; nu vedeam nici un motiv pentru care nu s-ar fi putut întreprinde această acţiune, dar se părea că nimeni nu realiza necesitatea ei şi îmi amintesc foarte bine că m-au tratat de asasin pentru că am sugerat-o”.

înainteze o companie de cercetare pe jeepuri şi motociclete. Urquhart conta foarte mult pe această forţă, excelent instruită, de sub comanda maiorului C.F.H. „Freddie” Gough. Compania se compunea din vreo 275 de oameni, grupaţi în patru plutoane – singura subunitate de acest fel din armata britanică – şi urma să ajungă la podul de şosea şi să-l menţină în mîinile sale pînă la sosirea grosului brigăzii.

În ziua următoare, Z+1, trebuia să sosească Brigada 4 de paraşutişti a generalului John „Shan” Hackett, împreună cu restul trupelor din Brigada aeropurtată; în ziua a treia urma să fie lansată Brigada 1 de paraşutişti poloneză a generalului-maior Stanisław Sosabowski. Urquhart marcase o a şasea zonă de desantare pentru polonezi. Întrucît se prevedea că în Ziua Z+2 podul avea să fie în mîinile aliaţilor şi bateriile antiaeriene aveau să fie scoase din luptă, polonezii puteau fi lansaţi pe malul de sud al Rinului, lîngă satul Elden, la mai puţin de 2 km sud de podul din Arnhem.

În ciuda riscurilor pe care trebuia să le accepte, Urquhart era plin de încredere. El considera că avea în faţă „o operaţie rezonabilă şi un plan bun” şi aprecia că pierderile vor fi „în jur de 30 la sută”; avînd în vedere natura complicată a acţiunii, îşi spunea el, preţul nu era prea mare. În seara de 12 septembrie, Urquhart a dat misiunile comandanţilor din subordine, participanţi la operaţie, şi, după cum îşi aminteşte, „toţi păreau mulţumiţi de plan”.

Exista totuşi un comandant care avea mari îndoieli. Era generalul-maior Stanisław Sosabowski, un bărbat fercheş, în vîrstă de cincizeci şi doi de ani, comandantul Brigăzii 1 de paraşutişti poloneze. El era sigur că „lupta avea să fie aprigă”. Fostul profesor de la Academia militară poloneză îşi expusese punctul de vedere generalilor Urquhart şi Browning cînd auzise prima oară vorbindu-se despre operaţia „Comet”. Atunci ceruse ca Urquhart să-i dea ordin scris, deoarece „nu voiam să fiu considerat răspunzător pentru dezastru”. Împreună cu Urquhart s-a dus la Browning şi i-a spus că „această misiune nu are şanse de reuşită”. Browning l-a întrebat de ce. După cum îşi aminteşte Sosabowski: „I-am spus că tentativa de a întreprinde o asemenea acţiune cu forţele de care dispuneam ar echivala cu o sinucidere, la care Browning a răspuns: «Dar, dragul meu Sosabowski, „Diavolii roşii” şi vitejii polonezi pot să facă

orice!»„.

Acum, o săptămînă mai tîrziu, ascultîndu-l pe Urquhart, Sosabowski se gîndea: „Nu numai că englezii subapreciază inadmisibil forţele germane din zona Arnhemului, dar se pare că nici nu-şi dau seama ce importanţă prezintă acest oraş pentru Reich”. Sosabowski era convins că pentru germani Arnhemul era „poarta de intrare a Germaniei şi nu mă aşteptam ca ei s-o lase deschisă”. Nu credea că „trupele aflate în zona aceea erau de o valoare foarte redusă, cu numai cîteva tancuri deteriorate instalate pe poziţie pe ici, pe colo. S-a îngrozit cînd Urquhart i-a anunţat pe coniandanţii de brigăzi că Divizia 1 aeropurtată urma să fie desantată „la minimum 10 km de obiectiv”. Pentru a ajunge la pod, grosul trupelor „trebuia să facă un marş de cinci ore, şi atunci cum putea fi realizată surprinderea? Şi cel mai nătărău dintre germani ar fi intuit imediat intenţiile noastre”.

Mai era şi o altă parte a planului care nu-i plăcea lui Sosabowski. Armamentul greu şi muniţia pentru brigada sa trebuiau transportate cu planoarele înainte de sosirea brigăzii. În felul acesta ele s-ar fi găsit într-o zonă de debarcare din partea de nord, în timp ce trupele ar fi lansate pe malul de sud. Şi dacă podul nu era cucerit pînă cînd debarcau polonezii? Cînd Urquhart expuse planul, Sosabowski află cu uimire că podul avea să fie încă în mîinile germanilor în momentul acela, cucerirea lui fiind misiunea trupelor poloneze.

Cu toate neliniştile lui, Sosabowski n-a spus nimic în timpul instructajului din 12 septembrie. „Îmi amintesc că Urquhart a întrebat dacă cineva are vreo problemă, dar nimeni n-a scos o vorbă. Stăteau toţi nepăsători pe scaune, picior peste picior, cu un aer plictisit. Aş fi vrut să spun ceva referitor la această acţiune nesăbuită, dar mi-a fost imposibil. Nu mă bucuram de popularitate şi, oricum, cine m-ar fi ascultat?”

Mai tîrziu, cînd operaţia de desant a fost analizată în prezenţa tuturor comandanţilor, la comandamentul lui Browning, şi alţii au avut îndoieli serioase cu privire la partea engleză a planului, dar încă o dată nimeni n-a scos un cuvînt. Generalul de brigadă James M. Gavin, care comanda Divizia 82 aeropurtată americană, a fost atît de uimit cînd a văzut ce zone a ales Urquhart pentru desantare, încît i-a şoptit locotenent-colonelului John Norton, şeful biroului operaţii: „Dumnezeule, nu se poate s-o spună serios”. Norton era, de asemenea, îngrozit:

„O spune serios, replică, pe un ton macabru, dar nu mi-ar plăcea să fiu acolo”. După părerea lui Gavin, ar fi fost mult mai bine ca Urquhart să accepte „pierderi iniţiale de 10 la sută printr-o desantare pe pod, sau în imediata lui apropiere, decît să se expună riscului unor lansări la distanţă atît de mare”. El rămase „surprins cînd generalul Browning aprobă planul fără nici o obiecţie”. Cu toate acestea, Gavin nu spuse nimic, „deoarece presupuneam că englezii, cu marea lor experienţă de război, ştiau foarte bine ce făceau”.

2

Sepp Krafft, *Sturmbannführer* (maior) SS, nu intenţiona să se deplaseze din nou în altă parte dacă putea evita acest lucru. În ultimele săptămîni, batalionul de grenadieri de tancuri SS de instrucţie şi de rezervă al Diviziei de tancuri SS, de sub comanda lui, primise în repetate rînduri ordin să se deplaseze de colo-colo pe teritoriul Olandei. Acum, după numai cinci zile, subunitatea primi ordin, nu de la un superior al lui Krafft, ci de la un maior din Wehrmacht, să plece din Oosterbeek.

Krafft protestă vehement. Cea mai mare parte a celor trei companii ale sale era cartiruită în această suburbie şi restul se afla la Arnhem, în timp ce 1 000 de recruţi SS erau aşteptaţi să sosească dintr-o clipă în alta pentru instruire. Maiorul din Wehrmacht era de neclintit. „Nu mă interesează toate acestea, îi spuse răspicat lui Krafft, trebuie să plecaţi”. Krafft nu se dădu bătut. Ambiţiosul ofiţer, în vîrstă de treizeci şi şapte de ani, primea ordine numai de la superiorii săi din SS. „Refuz”, spuse el. Ofiţerul din Wehrmacht nu se lăsă intimidat. „Să vă explic cum stau lucrurile, spuse el. Trebuie să evacuaţi suburbia Oosterbeek, deoarece soseşte comandamentul lui Model”.

Krafft se calmă imediat. Nu avea nici un chef să intre în conflict cu feldmareşalul Walter Model. Totuşi, ordinul îl enerva. Krafft se mută, dar nu departe. Hotărî să-şi instaleze trupele în bivuacuri, în pădurile şi fermele de la nord-vest de Oosterbeek, în apropiere de satul Wolfheze. Sectorul ales se afla de o parte şi de alta a şoselei care ducea la Wolfheze, aproximativ între zonele marcate pe hărţi în Anglia pentru desantarea Diviziei 1

aeropurtate britanice, şi bara şoseaua spre Arnhem.

3

Henri Knap, şeful serviciului de informaţii al rezistenţei olandeze, se simţea în siguranţă în noul său rol. Pentru ca soţia şi cele două fiice să nu fie implicate în activitatea sa clandestină, plecase de acasă în urmă cu patru luni şi se mutase într-o altă locuinţă situată nu departe de-a sa. Cartierul său general în acele zile era cabinetul unui medic, doctorul Leo C. Breebaart. Îmbrăcat într-un halat alb, Knap era „asistentul" doctorului, iar unii dintre „pacienţi" erau mesageri şi curieri care făceau parte din reţeaua sa de informaţii: patruzeci de bărbaţi şi femei şi cîţiva adolescenţi.

Misiunea lui Knap cerea mult timp şi dădea puţine satisfacţii. Trebuia să analizeze minuţios informaţiile pe care le primea şi apoi să le transmită prin telefon. Pieter Kruyff, şeful rezistenţei din Arnhem, îi dăduse lui Knap trei numere de telefon, fiecare compus din douăsprezece pînă la cincisprezece cifre, şi îi spusese să le înveţe pe de rost. Knap n-a ştiut niciodată unde, sau cui îi telefona. Conform instrucţiunilor primite, trebuia să formeze fiecare număr pe rînd, pînă ce se făcea contactul[1].

Culegerea informaţiilor era o problemă şi mai complicată. Întrebările lui Knap erau transmise prin reţeaua clandestină şi el nu a ştiut niciodată care agent îi procură informaţiile. Dacă raportul pe care îl primea i se părea dubios, Knap făcea investigaţii pe cont propriu. În acel moment era nedumerit din pricina unor informaţii ce-i parveniseră referitor la activitatea inamicului în Oosterbeek.

Un ofiţer german, cu insignă de stat-majorist, maiorul Horst

[1] Knap n-a aflat niciodată cine era la celălalt capăt al firului. Tot ce i se spusese era că rapoartele lui erau transmise unui grup strict secret, cunoscut sub numele de „Grupul Albrecht". Ştia că apelurile sale erau interurbane. Pe vremea aceea numerele de telefon din Olanda erau de patru cifre. Un tehnician eminent, pe nume Nicolaas Tjalling de Bode, inventase pentru membrii rezistenţei un sistem de conexiuni telefonice automate prin care, formînd în suită anumite numere de telefon, aceştia puteau să transmită informaţii în diverse oraşe din Olanda, fără a mai cere legătura prin centralele respective.

Smöckel, vizitase o serie de magazine din Renkurn, Oosterbeek şi Arnhem şi dăduse ordin ca diverse produse să fie trimise la hotelul Tafelberg din Oosterbeek. Ceea ce i se părea curios lui Knap era felul mărfurilor rechiziţionate: printre ele erau produse alimentare deficitare şi specialităţi pe care populaţia olandeză le vedea rar în acea perioadă, ca, de exemplu, ginul *Genever*.

În afară de aceasta, transmisioniştii germani au fost puşi să întindă cabluri telefonice pînă la cîteva hoteluri din împrejurimi, printre care şi Tafelberg. Pentru Knap lucrurile erau clare: la Oosterbeek se va transfera un comandant superior. Dar care? Cine era generalul? Sosise deja?

Şi mai important era pentru Knap să afle de ce forţe dispunea inamicul în Arnhem şi în împrejurimi. Knap ştia foarte bine că în toate oraşele erau informatori însărcinaţi cu culegerea de date şi că el era „doar o rotiţă într-un mare angrenaj". Prin urmare, probabil că „mulţi ne suprapuneam în munca pe care o făceam". Cu toate acestea, orice amănunt avea importanţă pentru că „ceea ce ar fi putut să scape unei celule puteam sesiza noi".

Cu două săptămîni în urmă, după cum avea să-şi amintească mai tîrziu, „nu erau aproape nici un fel de forţe germane în regiunea Arnhemului", dar acum situaţia se schimbase în mod îngrijorător. Knap era alarmat de rapiditatea cu care inamicul îşi regrupase forţele. Încă în cursul săptămînii precedente, pe baza celor comunicate de reţeaua lui de informaţii, Knap raportase că „rămăşiţele mai multor divizii, inclusiv unităţi de tancuri, sînt în curs de reorganizare la Arnhem şi în împrejurimi, sau se îndreaptă spre Germania". Informaţiile au devenit apoi mai precise. Sursele lui semnalau prezenţa unor tancuri la nord şi nord-est de Arnhem. Knap socotea că în zonă se aflau „părţi din cel puţin una sau chiar două divizii de tancuri", dar încă nu fuseseră identificate şi nici nu se ştia exact ce poziţii ocupă.

Knap voia detalii precise şi cît mai repede. Trimise imediat vorbă informatorilor săi, cerîndu-le să-i comunice date mai exacte asupra activităţii unităţilor de tancuri şi să afle cît mai curînd cine era „noul ocupant" al hotelului Tafelberg.

Wouter van de Kraats, în vîrstă de douăzeci şi cinci de ani, nu auzise niciodată numele de Henri Knap. Legătura sa în activitatea clandestină era doar un anume „Jansen", care locuia

undeva în Arnhem. Jansen îi dăduse o nouă sarcină: să ţină sub observaţie hotelul Tafelberg, unde sosise, după cum i s-a spus, un ofiţer german cu grad mare, şi să vadă dacă printre automobilele parcate în faţa intrării era vreunul „cu fanion sau steguleţ”. În caz că era, trebuia să comunice culorile şi emblemele de pe steguleţ.

Van de Kraats observase o anumită intensificare a activităţii inamicului în jurul hotelului. Sosise poliţia militară germană şi fuseseră instalate santinele. Problema era cum să treacă de santinelele aflate de-a lungul şoselei – Pietersbergweg – pe care se afla hotelul Tafelberg. Se hotărî să se ducă de-a dreptul fără a încerca să se strecoare pe furiş.

De îndată ce porni spre hotel, fu oprit de o santinelă: „Dar trebuie să mă duc, îi spuse van de Kraats, lucrez la pompa de benzină din capul străzii”. Germanul îl lăsă să treacă. Apoi alte trei santinele îi aruncară doar o privire fugitivă. Ajuns în dreptul hotelului, tînărul se uită la automobilele staţionate în faţa intrării. Nici unul nu avea semne distinctive, dar lîngă uşa principala a hotelului era o tăbliţă de metal cu pătrăţele albe, roşii şi negre: însemnele unui comandant german care avea în subordinea sa un grup de armate.

În după-amiaza de joi, 14 septembrie, Henri Knap primi noi mesaje de la reţeaua sa de informatori. Diverse surse comunicau că mari formaţiuni de trupe, tancuri şi vehicule blindate, sînt dispuse în semicerc la nord de Arnhem. Erau semnalate unităţi la Beekbergen, Epse şi de-a lungul rîului Ijssel. Îi parveni pînă şi o informaţie uluitoare despre prezenţa unui număr de „douăzeci sau treizeci de tancuri Tigru”. Knap nu reuşi să afle cu precizie cîte unităţi erau. A putut să identifice doar una, şi aceasta din întîmplare. Un agent al său observase pe cîteva tancuri „semne ciudate, un fel de F-uri răsturnate cu un cerc la bază”. Consultînd un manual german, Knap fu în măsură să recunoască unitatea. Luă imediat legătura telefonică cu reţeaua clandestină şi semnală prezenţa Diviziei 9 de tancuri SS „Hohenstaufen”. Pe baza informaţiilor primite, Knap a putut, de asemenea, să stabilească exact poziţia pe care o ocupă, şi anume în nord, între Arnhem şi Apeldoorn şi de acolo spre est, în direcţia Zutphen.

La scurt timp după aceasta, primi un mesaj referitor la

hotelul Tafelberg şi îl comunică reţelei clandestine. Tăbliţa cu pătrăţele albe, roşii şi negre vorbea de la sine. În acea parte a frontului de vest era un singur comandant german care avea în subordine un grup de armate. Deşi Knap comunică informaţia ca fiind „din auzite”, spuse că, după părerea sa, înaltul comandant trebuie să fie feldmareşalul Walter Model.

4

La aproximativ 40 km est de Oosterbeek, la comandamentul Corpului 2 de tancuri SS, într-un mic castel din împrejurimile oraşului Doetinchem, generalul Wilhelm Bittrich convocase o consfătuire cu cei doi comandanţi de divizie care îi mai rămăseseră. Bittrich era prost dispus, reuşind cu dificultate să se controleze. Perspectivele pentru corpul său decimat erau mult mai proaste decît cu o săptămînă în urmă. Bittrich aşteptase cu nerăbdare să i se trimită oameni, tancuri şi echipament. Nu sosise nimic. Dimpotrivă, forţele de sub comanda sa fuseseră şi mai mult reduse. Primise ordin să trimită pe front două grupuri de luptă. Unul fusese afectat Armatei 7, care încerca să oprească ofensiva americană lîngă Aachen; celălalt fusese trimis în sprijinul Armatei de paraşutişti a generalului Kurt Student, după ce tancurile engleze reuşiseră să facă o breşă în apărarea germană de pe malul Canalului Albert, trecuseră Canalul Meuse-Escaut şi cuceriseră un cap de pod la Neerpelt, aproape de frontiera olandeză. Tocmai acum, cînd englezii îşi concentrau forţele pentru a relua înaintarea – o ofensivă pe care şeful serviciului de informaţii al Grupului de armate „B” o considera „iminentă” – Bittrich primise, prin feldmareşalul Model, „o directivă aiurită de la idioţii aceia din Berlin”. Una din diviziile sale crunt bătute în luptele anterioare urma să predea celeilalte tehnica sa de luptă şi să fie trimisă în Germania.

Nazist înfocat pe vremuri, acum Bittrich tuna şi fulgera împotriva ordinului. Era „sătul şi dezgustat de ordinele Berlinului şi de lingăii din jurul lui Hitler, care înghiţeau tot felul de idei trăsnite”. Curajos şi capabil, Bittrich fusese cea mai mare parte a vieţii sale militar. În primul război mondial servise ca

locotenent în aviaţia germană şi fusese rănit de două ori. Mai tîrziu lucrase cîţiva ani în biroul unui agent de bursă. Apoi, reintrînd în armată, făcuse parte dintr-un detaşament de aviaţie german secret. Cînd a venit Hitler la putere, Bittrich a intrat în Luftwaffe, care tocmai se constituise, dar pe la mijlocul anilor ’30 a trecut la trupele SS unde avansările se făceau mai repede [1].

În Normandia, încrederea lui Bittrich în capacitatea lui Hitler de a conduce începuse să se clatine. El a fost de partea feldmareşalului Rommel, cînd acesta s-a împotrivit teoriei lui Hitler care preconiza „lupta demenţială pînă la ultimul om”. Vorbind cu Rommel, îi spusese odată: „Sîntem atît de prost conduşi de sus, încît nu mă mai simt în stare să execut ordine lipsite de sens. Nu sînt şi nici nu intenţionez să devin un robot”. După complotul din 20 iulie, cînd a aflat că fostul său comandant, generalul-colonel Eric Hoepner, a fost condamnat la moarte prin spînzurătoare ca trădător, Bittrich, ieşindu-şi din fire, a afirmat în prezenţa statului său major: „Aceasta este ziua cea mai neagră a armatei germane”. Criticile lui deschise la adresa conducerii militare exercitate de Hitler au devenit repede cunoscute la Berlin. După cum îşi aminteşte Bittrich: „Remarcile mele au fost raportate *Reichsführerului* Heinrich Himmler, şeful SS-ului, şi numele meu n-a mai fost rostit la cartierul general al lui Hitler”. Numai spectrul unei apropiate înfrîngeri a germanilor pe frontul de vest, situaţie care făcea extrem de preţioasă experienţa lui Bittrich, şi atitudinea altor comandanţi care îl simpatizau l-au salvat de la rechemarea în ţară. Chiar şi aşa, Himmler „era nerăbdător să mă întorc în Germania pentru o mică discuţie”. Nici Bittrich, nici Model nu-şi făceau iluzii în privinţa invitaţiei lui Himmler. Model era hotărît să-l păstreze pe Bittrich în vest şi a refuzat categoric să ia în considerare cererile repetate ale lui Himmler de a-l trimite pe Bittrich în ţară.

[1] După cel de-al doilea război mondial, Bittrich, acuzat de crime de război, a stat opt ani în închisoare. La 22 iunie 1953, dovedindu-i-se nevinovăţia, a fost eliberat. Este greu să-i descoperi pe foştii comandanţi din trupele SS şi să le iei interviuri, dar Bittrich şi ofiţerii săi mi-au fost de mare ajutor în reconstituirea multor episoade, pînă atunci necunoscute, din bătălia de la Arnhem. Bittrich a ţinut să clarifice şi un lucru mărunt privitor la viaţa lui particulară. În diverse articole din presa engleză „am fost descris ca un muzician care spera să devină dirijor, mi-a spus el. Dar autorii articolelor respective m-au confundat cu fratele meu, dr. Gerhard Bittrich, pianist şi dirijor deosebit de talentat”.

În ziua aceea, Bittrich, furios la culme, comunică ultimul plan al Berlinului comandanţilor diviziilor sale – *Brigadeführer* SS (general de brigadă) Heinz Harmel (Divizia 10 „Frundsberg”) şi *Obersturmbannführer* SS (locotenent-colonel) Walter Harzer (Divizia 9 „Hohenstaufen”). Bittrich îi spuse lui Harzer – care aflase deja cîte ceva despre plan de la generalul-locotenent Hans Krebs, şeful de stat major al lui Model – că Divizia 9 „Hohenstaufen” va fi trimisă imediat în Germania şi instalată lîngă Siegen, la nord-est de Koblenz. Divizia 10 a lui Harmel va rămîne în Olanda. Ea va fi completată cu oameni şi armament pentru refacerea capacităţii de luptă în zona unde se află în prezent, la est şi sud-est de Arnhem, în aşa fel încît să fie gata pentru a fi din nou introdusă în luptă.

Generalul Harmel, în vîrstă de treizeci şi opt de ani, pe care, datorită cordialităţii sale spontane, oamenii săi îl porecliseră „*der alte Frundsberg*” [1] nu era mulţumit de această hotărîre. I se părea că, „aşa ca de obicei, Bittrich favoriza Divizia «Hohenstaufen», poate pentru că fusese sub comanda sa înainte de a deveni comandant de corp şi poate, de asemenea, pentru că Harzer fusese şeful său de stat major”: Deşi nu credea că „Bittrich era cu adevărat nedrept, i se părea că acţiunile mai uşoare erau întotdeauna încredinţate Diviziei «Hohenstaufen»„.

Omologul său mai tînăr, Walter Harzer, în vîrstă de treizeci şi doi de ani, era, dimpotrivă, foarte mulţumit de această veste, chiar dacă se gîndea „că era puţin probabil să i se dea o permisie spre a se duce la Berlin”. Îşi închipuia că după completarea efectivelor şi armamentului avea să aibă sub ordinele sale „o Divizie «Hohenstaufen» nou-nouţă”. În sinea lui, Harzer, un om aspru, cu chipul crestat de o cicatrice de pe urma unei săbii, spera că ambiţia sa avea să fie satisfăcută; înaintarea sa la gradul corespunzător unui comandant de divizie SS – general de brigadă. Dar după ce Bittrich prezentă întregul plan, o parte a acestuia nu-l prea satisfăcu nici pe Harzer.

Deşi suferise pierderi mari, divizia sa era totuşi mai puternică decît cea a lui Harmel. În loc de 9 000 de oameni, „Hohenstaufen” avea doar 6 000, iar „Frundsberg” aproximativ 3 500. Harzer avea vreo douăzeci de tancuri Pantera V, dar nu toate erau în stare de funcţionare. Avea în schimb multe maşini blindate: tunuri de asalt, autoblindate şi patruzeci de

[1] Bătrînul Frundsberg. – *Nota trad.*

transportoare blindate, toate înzestrate cu mitraliere grele şi unele chiar cu piese de artilerie. Divizia „Frundsberg” a lui Harmel nu avea aproape deloc tancuri şi dispunea de foarte puţine maşini blindate. Ambele divizii aveau încă o artilerie puternică, subunităţi de aruncătoare şi mijloace antiaeriene. Pentru a spori forţele şi mijloacele Diviziei „Frundsberg”, care urma să rămînă în urmă, Bittrich declară că Harzer va trebui să-i cedeze lui Harmel cît mai multe din mijloacele sale de transport şi din tehnica de luptă. Harzer era sceptic. „În sinea mea, avea să-şi amintească el mai tîrziu, eram absolut sigur că dacă îi dădeam lui Harmel puţinele mele tancuri sau transportoare blindate, nu aveam să mai primesc altele în loc”. Harzer nu obiectă împotriva hotărîrii, dar nu avea nicidecum intenţia să cedeze toate mijloacele sale de transport.

Harzer învăţase, cu mult timp în urmă, să economisească resursele diviziei sale. Avea mai multe vehicule decît îşi închipuia chiar Bittrich. Printre ele erau şi jeepuri americane, pe care le capturase în timpul îndelungatei retrageri din Franţa. Decise să eludeze ordinul folosind „un truc în scripte”. Demontînd şenilele, roţile sau armamentul de pe maşinile sale, le putea face inutilizabile pînă ce vor fi ajuns în Germania. Între timp, în „situaţia armamentului şi a tehnicii de luptă” a diviziei aveau să fie trecute ca „avariate”.

Chiar şi cu oamenii şi cu maşinile de la divizia lui Harzer, continuă Bittrich, Divizia „Frundsberg” nu avea să fie completă. Exista un singur mod de a sublinia la Berlin urgenţa situaţiei: lucrurile să fie aduse direct la cunoştinţă statului major operativ al SS. În acest caz poate că s-ar primi şi oameni şi tehnică de luptă pentru înlocuirea pierderilor. Bittrich nu avea, însă, nicidecum intenţia să se ducă la Berlin şi, spre marea surprindere a lui Harmel, îl delegă pe el să plece. „Nu ştiu de ce m-a ales pe mine şi nu pe Harzer, îşi aminteşte Harmel. Dar aveam urgentă nevoie de oameni şi de tancuri, iar Bittrich se gîndea probabil că un general are mai multă greutate. Demersul urma să se facă fără ştirea feldmareşalului Model. Şi deoarece eram siguri că în zona Arnhem nu se va întîmpla nimic, s-a hotărît să plec la Berlin în seara de 16 septembrie”.

Din ordinul lui Bittrich, schimbul de armament şi tehnică de luptă între Harzer şi Harmel şi plecarea Diviziei „Hohenstaufen” în Germania urmau să înceapă imediat. Feldmareşalul Model,

voia, adăugă Bittrich, ca, în timp ce se va desfăşura această operaţie, să se organizeze mici grupuri mobile de atac, *Alarmeinheiten* („subunităţi de alarmă”), pentru ca, în caz de necesitate, să poată intra imediat în acţiune. Drept urmare, Harzer a decis de unul singur ca „unităţile sale cele mai bune să fie îmbarcate în trenuri la urmă”. Bittrich spera ca întregul transfer de armament şi tehnică de luptă şi întreaga operaţie de dislocare a Diviziei „Hohenstaufen” să fie terminate pînă la 22 septembrie. Avînd în vedere că zilnic plecau în Germania şase trenuri, Harzer se gîndea că această sarcină putea fi îndeplinită mult mai devreme. El aprecia că ultimele sale unităţi, cele mai bune, vor pleca spre patrie în mai puţin de trei zile – probabil în după-amiaza de 17 septembrie.

Circulau zvonuri descurajante. Cu începere de la 14 septembrie, mulţi ofiţeri superiori germani din Olanda spuneau că inamicul va lansa un desant aerian.

La originea acestor zvonuri stătea o convorbire între generalul-colonel Alfred Jodl, şeful direcţiei operaţii de la cartierul general al lui Hitler, şi feldmareşalul von Rundstedt, comandant-şef pe frontul de vest. Jodl presupunea că aliaţii vor invada Olanda dinspre mare, şi, dacă Eisenhower urma tactica sa obişnuită, desantul maritim avea să fie precedat de desantarea unor trupe aeropurtate. Von Rundstedt, deşi sceptic (el credea, dimpotrivă, că trupele paraşutate vor fi lansate concomitent cu o ofensivă spre Ruhr), transmise informaţia feldmareşalului Model, comandantul Grupului de armate „B”. Părerea lui Model coincidea cu cea a lui von Rundstedt. Totuşi, nu putea trece complet cu vederea avertismentul lui Jodl. Îi dădu, deci, ordin colericului general de aviaţie Friedrich Christiansen, comandantul trupelor germane din Olanda, să trimită pe coastă o bună parte din puţinele unităţi de trupe de uscat, marină, aviaţie şi trupe SS olandeze pe care le mai avea la dispoziţie.

După telefonul lui Jodl din 11 septembrie, alarma s-a răspîndit la diversele eşaloane de comandă, mai ales pe căile Luftwaffei. Deşi încă nu se confirmase aşteptata invazie, teama provocată de o eventuală lansare a unui desant de paraşutişti creştea. Toţi încercau să prevadă eventualele locuri de aterizare. Studiind hărţile, unii comandanţi din Luftwaffe

considerau că vastele spaţii descoperite dintre coasta de nord şi Arnhem ofereau zonele de desantare cele mai adecvate. Alţii, care se aşteptau într-una la o reluare a ofensivei britanice spre Olanda din capul de pod de peste Canalul Meuse-Escaut, de la Neerpelt, se întrebau dacă trupele de paraşutişti nu vor fi utilizate concomitent cu această ofensivă şi dacă nu vor fi lansate în împrejurimile oraşului Nijmegen.

La 13 septembrie, generalul-colonel Otto Dessloch din Luftwaffe, comandantul Flotei 3 aeriene, a luat cunoştinţă, la comandamentul lui von Rundstedt de la Koblenz, de temerile celor de la Berlin. Dessloch se îngrijoră atît de mult, încît a doua zi îi telefonă feldmareşalului Model, care, după cum îşi aminteşte Dessloch, considera că temerile Berlinului în privinţa unei invazii sînt un „nonsens". Feldmareşalul credea atît de puţin în zvonurile acelea, „încît m-a invitat să iau masa la noul sediu al comandamentului său de la hotelul Tafelberg din Oosterbeek". Dessloch refuză. „N-am nici un chef să fiu luat prizonier", îi spuse el lui Model. Şi înainte de a pune receptorul în furcă, adăugă: „Dacă aş fi în locul dvs. aş pleca din zona aceea". Dessloch îşi aminteşte că Model a izbucnit în rîs.

Zvonurile în legătură cu posibila debarcare a unui desant aerian au ajuns şi la urechile generalului-maior Walter Grabmann din Luftwaffe, aflat la aerodromul din Deelen, la nord de Arnhem. El se duse imediat la Oosterbeek pentru a se întîlni cu generalul-locotenent Hans Krebs, şeful de stat major al lui Model. Cînd Grabmann exprimă temerile Luftwaffei, Krebs îi spuse: „Pentru numele lui Dumnezeu, nu mai vorbi de aşa ceva. Spune-mi, unde ar putea ateriza?" Grabmann se îndreptă spre o hartă care atîrna pe perete şi, indicînd cîmpiile de la vest de Arnhem, spuse: „În oricare din aceste locuri. Terenul este ideal pentru trupele de paraşutişti". Krebs, după cum îşi aminteşte Grabmann, „a rîs şi m-a rugat să nu mai pun problema în felul acela dacă nu voiam să devin ridicol".

Şi generalul-locotenent SS Hanns Albin Rauter, faimosul şef al poliţiei germane din Olanda, auzise zvonurile acelea, poate de la superiorul său, generalul Christiansen. Pentru el orice era posibil, inclusiv debarcarea unui desant aerian. Rauter, care instaurase teroarea nazistă în Ţările de Jos, se aştepta dintr-o clipă în alta ca rezistenţa olandeză să treacă la atac şi ca

populaţia să se ridice la luptă. Era hotărît să înăbuşe orice încercare de insurecţie, recurgînd la soluţia simplă de a împuşca trei olandezi pentru fiecare nazist ucis. Rauter introdusese „starea de urgenţă” cu două săptămîni în urmă, de îndată ce începuse retragerea trupelor germane şi fuga naziştilor olandezi spre Germania. Poliţia sa luase măsuri foarte drastice împotriva oricărei persoane implicate chiar şi indirect în mişcarea de rezistenţă olandeză. Bărbaţi şi femei fuseseră arestaţi, împuşcaţi sau trimişi în lagăre de concentrare. Cetăţenii de rînd n-o duceau mult mai bine. Fuseseră interzise călătoriile dintr-o provincie în alta. Se introduseseră şi mai multe reguli restrictive. Se trăgea fără avertisment asupra oricărei persoane găsite pe stradă după ora la care intrau în vigoare restricţiile de circulaţie. În toată Olanda de sud, de teama unei ofensive britanice, bărbaţii valizi erau siliţi să sape tranşee pentru Wehrmacht. La Nijmegen, ca să completeze numărul necesar de oameni pentru prestarea de muncă forţată, Rauter ameninţa să trimită familii întregi în lagăre de concentrare. Erau strict interzise întrunirile de orice fel. Unul din afişele lui Rauter glăsuia: „Oriunde vor fi văzute mai mult de cinci persoane laolaltă, Wehrmachtul, SS-ul sau poliţia vor deschide focul asupra lor”.

Acum, date fiind iminenţa ofensivei britanice din sud şi avertismentul Berlinului în privinţa unei posibile debarcări a unui desant aerian şi maritim în nord, Rauter vedea lumea sa prăbuşindu-se. Era îngrozit [1]. Auzind că Model se afla în Olanda, Rauter decise să capete asigurări că nu se va întîmpla nimic grav şi se duse la hotelul Tafelberg. În seara de 14 septembrie se întîlni cu feldmareşalul şi cu şeful său de stat major, generalul Krebs. Rauter le spuse că „era convins că aliaţii vor folosi acum trupe aeropurtate în Olanda de sud”. Considera că, din punct de vedere psihologic, era momentul potrivit. Model şi Krebs nu s-au declarat de acord cu el. După părerea lui Model, trupele aeropurtate de elită erau prea „preţioase, instruirea lor

[1] După război, aflîndu-se în siguranţă în celula sa, Rauter a mărturisit olandezilor care îl interogau: „În perioada aceea eram foarte nervos... trebuia să paralizez rezistenţa”. La 12 ianuarie 1949 un tribunal olandez l-a declarat vinovat de o serie întreagă de crime, printre care „persecutarea evreilor, deportarea de civili pentru muncă forţată, jaf, confiscare de proprietăţi, arestări şi detenţiuni nelegale... şi uciderea de civili nevinovaţi drept represalii pentru atentate... împotriva autorităţilor de ocupaţie”. A fost executat la 25 martie 1949.

era prea costisitoare” pentru a fi folosite fără discernămînt. Feldmareşalul era convins că Montgomery va întreprinde o ofensivă spre Olanda de la Neerpelt, dar situaţia nu era destul de critică pentru a justifica folosirea trupelor aeropurtate. În afară de aceasta, faptul că forţele desantate ar fi fost separate prin trei mari cursuri de apă, situate la sud, excludea posibilitatea unui atac britanic cu trupe aeropurtate în împrejurimile Arnhemului. Atît Nijmegen cît şi Arnhem erau prea departe de grosul armatei britanice. Apoi, continuă Model, Montgomery era „din punct de vedere tactic un om foarte precaut. El nu ar angaja niciodată forţe aeropurtate într-o aventură nesăbuită”.

În ziua de 15 septembrie, cînd prizonierul ajunse la reşedinţa maiorului Friedrich Kieswetter în satul Driebergen, la vest de Oosterbeek, adjunctul şefului serviciului de contrainformaţii al Wehrmachtului din Olanda ştia multe lucruri despre el. Exista un dosar voluminos despre Christiaan Antonius Lindemans, un om mărginit, în vîrstă de douăzeci şi opt de ani, poreclit din cauza staturii sale (avea o înălţime de 1,90 m şi o greutate de 130 kg) „King Kong”. Fusese prins de o patrulă la graniţa dintre Olanda şi Belgia, în ţara nimănui, între poziţiile britanice şi cele germane. La început, din cauza uniformei de campanie engleze, Lindemans a fost luat drept soldat inamic, dar, odată ajuns la punctul de comandă al batalionului, lîngă Valkenswaard, spre stupoarea celor care îl interogau, el ceru să-l vadă pe locotenent-colenelul Hermann Giskes, şeful serviciului de spionaj german din Olanda şi superiorul lui Kieswetter. După o serie de telefoane, cei care îl capturaseră pe Lindemans fură şi mai uluiţi cînd primiră ordin să trimită imediat prizonierul la Driebergen. Singurul care nu se arăta surprins era Lindemans. Unii dintre compatrioţii săi credeau că este un membru de nădejde al rezistenţei olandeze; germanii – dimpotrivă, îl cunoşteau sub un alt aspect – ca spion. King Kong era un agent dublu.

Lindemans a devenit trădător în 1943. În perioada aceea s-a oferit să lucreze pentru Giskes în schimbul eliberării amantei sale şi a unui frate al său, mai tînăr, Henk, arestat de Gestapo ca membru al rezistenţei şi, după cum se spunea, pe punctul de a fi executat. Giskes a acceptat imediat şi începînd de atunci

Lindemans i-a servit bine pe germani. Rezultatul trădării sale a fost deconspirarea multor celule ale rezistenţei şi arestarea şi împuşcarea a numeroşi patrioţi olandezi şi belgieni. Deşi bădăran, lăudăros, mare beţivan şi foarte afemeiat, Lindemans reuşise ca prin minune să nu fie descoperit pînă în acel moment. Totuşi, mulţi şefi ai rezistenţei îl considerau periculos, spre deosebire de nişte ofiţeri aliaţi din Bruxelles cărora le făcuse o impresie atît de bună, încît acum lucra pentru un grup de spionaj britanic, sub comanda unui căpitan canadian.

În absenţa lui Giskes, Kieswetter purtă primele discuţii cu Lindemans şi îl găsi pe uriaşul fanfaron, care se prezenta tuturor în birou drept „marele King Kong", pur şi simplu dezgustător. Lindemans îi vorbi maiorului despre ultima sa misiune. Ofiţerul canadian îl trimisese să-i anunţe pe şefii rezistenţei olandeze de la Eindhoven că piloţii avioanelor aliate doborîte nu mai trebuiau trimişi în Belgia „pe calea de salvare obişnuită", deoarece englezii urmează să declanşeze o ofensivă din capul de pod de la Neerpelt pe direcţia Eindhoven. Piloţii trebuiau ţinuţi ascunşi. Lindemans, care pierduse cinci zile pentru traversarea poziţiilor, fu în măsură să-i dea lui Kieswetter unele detalii asupra concentrărilor de trupe britanice. Atacul, spuse el pe un ton categoric, va începe la 17 septembrie.

Vestea cu privire la iminenţa ofensivei britanice nu era o noutate. Kieswetter, ca toţi ceilalţi, se aştepta ca ea să înceapă dintr-un moment în altul. Lindemans îi dădu însă lui Kieswetter şi o altă informaţie: concomitent cu ofensiva britanică, era prevăzută o lansare de trupe aeropurtate dincolo de Eindhoven pentru a ajuta la cucerirea oraşului[1]. Kieswetter nu dădu crezare

[1] După război, unele ziare engleze au scris că Lindemans a dezvăluit germanilor că principalul obiectiv al operaţiei de desant aerian era Arnhemul, ceea ce ar explica prezenţa diviziilor de tancuri în acea zonă. Evident, afirmaţia nu corespundea realităţii. Unităţile lui Bittrich ajunseseră pe poziţiile lor înainte ca Eisenhower şi Montgomery să se fi întîlnit, la 10 septembrie, şi să fi luat hotărîrea cu privire la operaţia „Market-Garden". Mai mult, Lindemans nu putea să aibă cunoştinţă nici despre atacul proiectat asupra Arnhemului, nici despre marea anvergură a operaţiei. Şi apoi, hotărîrile aliate referitoare la date, stabilirea zonelor de desantare etc., fuseseră luate mult după ce Lindemans plecase din Bruxelles pentru a traversa poziţiile germane. O altă poveste care a fost deseori repetată este că Lindemans a fost dus la comandamentul generalului-colonel Kurt Student de la Vught pentru a fi interogat şi că acest expert în operaţii de desant aerian apreciase corect raportul şi dăduse alarma. Student a dezminţit

acestei informaţii: de ce ar folosi armata engleză paraşutişti cînd putea să ajungă uşor singură la Eindhoven? Poate pentru că informaţia lui Lindemans nu i s-a părut demnă de atenţie sau, şi mai probabil, din cauza antipatiei sale pentru King Kong, Kieswetter îi dădu ordin să-şi ducă la bun sfîrşit misiunea şi apoi să se întoarcă în poziţiile britanice. Kieswetter nu se grăbi să întreprindă nici o acţiune. Dădu atît de puţină importanţă informaţiei lui Lindemans, încît nici n-o comunică direct la cartierul general al Wehrmachtului, ci o transmise prin *Sicherheitsdienst* (serviciul de informaţii şi contrainformaţii al SS). El dictă, de asemenea, o scurtă minută a convorbirii sale cu Lindemans pentru Gisles, care lipsea în acel moment, avînd de îndeplinit o altă misiune. Giskes, care îl considerase întotdeauna pe King Kong demn de încredere, avea să primească minuta abia în după-amiaza de 17 septembrie.

5

Rămăseseră, acum, mai puţin de patruzeci şi opt de ore pînă la declanşarea operaţiei „Market-Garden”. În biroul său, generalul-locotenent Walter Bedell Smith, şeful de stat major al lui Eisenhower, îl asculta pe generalul-maior englez Kenneth W. Strong, şeful serviciului de informaţii al SHAEF, care îi comunica cu o îngrijorare crescîndă ultimele date despre inamic. Nu mai era nici o îndoială, spunea Strong, că în zona „Market-Garden” germanii aveau blindate.

De zile întregi Strong şi colaboratorii săi examinau şi evaluau toate informaţiile primite, încercînd să descopere unde se aflau diviziile 9 şi 10 de tancuri SS. Din prima săptămînă a

---

categoric această afirmaţie. „E o minciună grosolană, mi-a spus el. Nu m-am întîlnit niciodată cu Lindemans. Dimpotrivă, toată povestea am auzit-o pentru prima dată într-un lagăr de prizonieri după război”. Şi a adăugat: „Adevărul este că nimeni din comandamentul german n-a ştiut despre atac înainte ca acesta să se fi produs”. Puţin după Market-Garden” bănuielile au căzut asupra lui Lindemans şi el a fost arestat de olandezi. King Kong, marele crai, nu s-a dezminţit pînă la sfîrşit. În iulie 1946, cu patruzeci şi opt de ore înainte de proces, a fost găsit în infirmeria închisorii, fără cunoştinţă, împreună cu o soră medicală; amîndoi, într-un bizar „pact de amor”, înghiţiseră o doză excesivă de somnifere. Lindemans a murit, fata însă a supravieţuit.

lunii septembrie trupele aliate pierduseră contactul cu aceste mari unităţi. Amîndouă fuseseră foarte rău desmembrate, dar era puţin probabil să fi fost complet distruse. Unii susţineau că fuseseră trimise înapoi în Germania. Din mesajele rezistenţei olandeze rezulta acum că diviziile dispărute fuseseră reperate.

Divizia 9 de tancuri SS şi, posibil, şi Divizia 10, îi raporta Strong lui Smith, se aflau în Olanda „după toate probabilităţile pentru refacere şi pentru înlocuirea tancurilor distruse”. Nimeni nu putea spune exact ce mai rămăsese din aceste mari unităţi şi în ce măsură îşi mai păstraseră capacitatea de luptă, dar, în privinţa locului unde se aflau, nu mai exista nici o îndoială, raporta Strong. În mod cert ambele erau dislocate în împrejurimile Arnhemului.

Profund îngrijorat în privinţa operaţiei „Market-Garden” şi, după propriile lui cuvinte, „alarmat de posibilitatea unui eşec”, Smith luă imediat legătura cu comandantul suprem. Divizia 1 aeropurtată britanică, care urma să fie desantată la Arnhem, „nu ar putea să reziste împotriva a doua divizii blindate”, îi spuse Smith lui Eisenhower. Deşi sigur că era un semn de întrebare – un mare semn de întrebare – în leţgătură cu efectivele celor două mari unităţi, dar trebuiau să fie prudenţi şi, după părerea lui Smith, era necesar ca forţele participante la operaţia „Market-Garden” să fie întărite. El socotea că în zona Arnhem era nevoie de două divizii aeropurtate. (Probabil că Smith se gîndea să fie angajaţi aici şi experimentaţii ostaşi ai Diviziei 6 aeropurtate britanice, de sub comanda generalului-maior Richard Gale, divizie care obţinuse succese importante în timpul debarcării din Normandia, dar nu fusese angrenată în operaţia „Market-Garden”). Altminteri, îi spuse Smith lui Eisenhower, planul va trebui revăzut. „Impresia mea, îşi va aminti el mai tîrziu, era că, dacă nu puteam să desantăm în zona aceea echivalentul unei alte divizii, trebuia să trimitem acolo, ca să-i întărim pe englezi, una din diviziile aeropurtate americane, care urma să formeze «covorul» mai la nord”.

Eisenhower luă în considerare problema, apreciind riscurile. Aproape în ajunul atacului, pe baza datelor furnizate de serviciul de informaţii, i se cerea să treacă peste planul lui Monty – un plan pe care el însuşi îl aprobase. Ar fi însemnat să conteste autoritatea lui Montgomery şi să tulbure şi mai mult situaţia, oricum delicată, la nivelul eşaloanelor superioare de

comandament. În calitate de comandant suprem, putea să opteze pentru o altă măsură: să cantramandeze operaţia „Market-Garden”; dar pentru a face aceasta nu avea alt temei decît acel unic avertisment din partea serviciului de informaţii. Eisenhower trebuia, evident, să-l considere pe Montgomery cel mai în măsură să aprecieze forţele inamice pe care le avea de înfruntat şi să elaboreze un plan corespunzător. Eisenhower îi explică lui Smith: „Eu nu pot să-l învăţ pe Monty ce trebuie să facă cu trupele sale” şi nici „să contramandez operaţia după ce i-am dat mîna liberă”. Dacă erau necesare schimbări, Montgomery trebuia să le facă. Totuşi Eisenhower era dispus să-i permită lui Smith „să se ducă cu avionul la comandamentul Grupului 21 de armate ca să discute problema cu Montgomery”.

Bedell Smith plecă imediat la Bruxelles. Îl găsi pe Montgomery plin de încredere şi entuziasm. Smith îi explică temerile ce le avea în privinţa unităţilor de tancuri din zona Arnhemului şi sublinie că ar fi bine să revadă planul. Montgomery „a ridiculizat ideea. Era convins că dificultatea cea mai mare avea s-o constituie terenul, şi nu rezistenţa germanilor. Continua să repete că totul va merge bine dacă SHAEF îl va ajuta să învingă dificultăţile de aprovizionare. Nu era deloc îngrijorat în privinţa tancurilor germane. Susţinea că operaţia «Market-Garden» avea să se desfăşoare cu succes, aşa cum fusese planificată”. Întîlnirea n-a dat nici un rezultat. „Cel puţin am încercat să-l opresc, avea să spună Smith ulterior, dar n-am reuşit să fac nimic. Montgomery, pur şi simplu, n-a luat în seamă obiecţiile mele”[1].

Chiar în timp ce avea loc discuţia dintre Montgomery şi Smith, la comandamentul Corpului 1 aeropurtat britanic au sosit dovezi şi mai evidente de peste Canalul Mînecii. În dimineaţa acelei zile, avioane dintr-o escadrilă de cercetare fotoaeriană a R.A.F., echipată cu aparate speciale, înapoindu-se din zona Haga, au fotografiat de la mică înălţime împrejurimile Arnhemului. În biroul său, maiorul Brian Urquhart, şeful secţiei

[1] Tot acest pasaj se bazează pe informaţiile pe care mi le-a furnizat generalul S.L.A. Marshall, şeful secţiei de istorie pentru teatrul de operaţii din Europa în timpul celui de-al doilea război mondial. Dumnealui mi-a permis, plin de amabilitate, să consult diversele sale monografii cu privire la „Market-Garden”, precum şi textul interviului pe care i l-a luat, în 1945, generalului Bedell Smith referitor la întîlnirea cu Eisenhower şi apoi cu Montgomery.

cercetare, înarmat cu o lupă, examina cinci fotografii panoramice – un film făcut „la sfîrşitul cursei” de unul dintre avioanele de cercetare. În precedentele şaptezeci şi două de ore fuseseră făcute şi studiate sute de fotografii aeriene ale zonei „Market-Garden”, dar numai acestea cinci ilustrau un lucru de care Urquhart se temea de multă vreme – prezenţa neîndoielnică a blindatelor germane. „A fost picătura care a făcut să se reverse paharul, avea să-şi amintească Urquhart mai tîrziu. Acolo, în fotografii, vedeam clar tancurile, dacă nu chiar în zonele de desantare şi debarcare din împrejurimile Arnhemului, în orice caz foarte aproape de ele”.

Maiorul Urquhart se duse glonţ la cabinetul generalului Browning cu dovezile fotografice. Browning îl primi numaidecît. Punînd fotografiile pe biroul generalului, Urquhart îi spuse „să arunce o privire asupra lor”. Browning le-a studiat una cîte una. Deşi Urquhart nu-şi mai aminteşte exact cuvintele lui, i se pare totuşi că Browning a spus: „În locul dumitale n-aş da prea multă importanţă acestor fotografii”. Apoi, referindu-se la tancurile care se vedeau în fotografii, a adăugat: „Probabil că, oricum, nu sînt utilizabile”. Urquhart a rămas încremenit. În zadar a atras atenţia asupra faptului că blindatele, „utilizabile sau nu, erau oricum tancuri şi dotate cu tunuri”. Ducîndu-se cu gîndul înapoi la acea scenă, Urquhart are impresia că „poate din cauza unor informaţii pe care eu nu le cunoşteam, generalul Browning nu era dispus să accepte aprecierea pe care o făceam eu în legătură cu acele fotografii. Oricum, impresia mea rămîne aceeaşi, şi anume că toţi erau atît de nerăbdători să treacă la acţiune, încît nimic nu-i putea opri”.

Urquhart nu-şi dădea seama că unii ofiţeri din statul major al lui Browning îl considerau prea zelos. Spectacolul era pe punctul de a începe şi aproape toţi aşteptau să bată gongul. Avertismentele lui pesimiste îi iritau. Aşa cum a spus un ofiţer de stat major: „Părerile lui purtau amprenta epuizării nervoase. Era puţin isteric din cauza surmenajului”.

La scurt timp după întrevederea sa cu Browning, Urquhart primi vizita şefului serviciului medical al corpului. „Mi-a spus, îşi aminteşte Urquhart, că eram surmenat – cine nu era? – şi că ar fi bine să mă odihnesc puţin şi să plec în permisie. Mă dădeau la o parte. Devenisem o asemenea „pacoste” pentru comandament, încît chiar în ajunul desantării mă îndepărtau.

Am primit dispoziţia să mă duc acasă. Nu mai puteam să spun nimic. Deşi nu am fost de acord cu planul şi mă temeam că totul avea să se sfîrşească cum nu se poate mai rău, totuşi, urma să aibă loc o acţiune de mare anvergură şi, lucru ciudat, nu voiam să rămîn pe dinafară”.

6

Pe la amiaza zilei de sîmbătă, 16 septembrie, germanii au afişat pretutindeni în Arnhem această proclamaţie:

Din ordinul poliţiei de securitate se aduc la cunoştinţă următoarele:

În cursul nopţii a avut loc o explozie sub viaductul de cale ferată de la Schaapsdrift.

Populaţia este chemată să colaboreze pentru descoperirea vinovaţilor.

Dacă aceştia nu vor fi găsiţi pînă duminică 17 septembrie 1944 ora 12,00, un anumit număr de ostatici vor fi împuşcaţi.

Fac apel la colaborarea tuturor pentru salvarea unor victime inutile.

Primar interimar,

LIERA

Cîţiva dintre şefii rezistenţei din Arnhem s-au întîlnit într-o pivniţă, pentru o consfătuire urgentă. Acţiunea pentru distrugerea viaductului de cale ferată fusese executată prost. Şeful serviciului de informaţii din Arnhem, Henri Knap, nu o aprobase de la bun început. Spunea că „atunci cînd este vorba de sabotaj, sîntem cu toţii, în cel mai bun caz, nişte diletanţi”. După părerea lui, „ar fi mult mai bine să ne concentrăm forţele pentru a furniza informaţii aliaţilor şi să lăsăm executarea distrugerilor pe seama celor care ştiu cum trebuie să procedeze”. Şeful rezistenţei din Arnhem, Pieter Kruyff, în vîrstă de treizeci şi opt de ani, ceru părerea celorlalţi. Nicolaas Tjalling de Bode propuse ca toţi cei de faţă să se predea germanilor. Knap îşi aminteşte că în acel moment se gîndise: „E un preţ foarte mare – viaţa ostaticilor, oameni nevinovaţi – pentru o mică spărtură într-un pod”. Gijsbert Jan Numan avea remuşcări.

Participase şi el, împreună cu Harry Montfroy, Albert Deuss, Toon van Daalen şi alţii, la procurarea explozivilor şi la pregătirea sabotajului şi nici unul dintre ei nu voia să fie sacrificaţi oameni nevinovaţi. Ce se putea face? Kruyff îi ascultă pe toţi şi apoi hotărî: „Organizaţia trebuie să rămînă intactă, chiar şi cu preţul vieţii unor persoane nevinovate”. După cum îşi aminteşte Nicolaas de Bode, Kruyff, aruncînd o privire asupra conducătorilor adunaţi în jurul lui, spuse: „Nimeni nu se va preda germanilor. Aşa ordon eu”. Henri Knap se gîndea cu groază la ce se va întîmpla. Ştia că germanii vor urma procedura obişnuită: zece sau doisprezece cetăţeni de vază, printre care medici, avocaţi şi profesori, vor fi executaţi public în piaţa din Arnhem duminică la amiază.

7

Toate eşaloanele de comandament aliate – de sus pînă jos – au analizat extrem de superficial şi au apreciat complet eronat informaţiile referitoare la prezenţa tancurilor germane în zona Arnhem. Sinteza de cercetare nr. 26, întocmită la SHAEF în ziua de 16 septembrie, în ajunul declanşării operaţiei „Market-Garden”, cuprinzînd ameninţătorul avertisment care îl alarmase pe generalul Bedell Smith, n-a fost luată în considerare. În speţă, iată ce se spunea în acest document: „Din informaţiile primite rezultă că Divizia 9 de tancuri SS şi, probabil, Divizia 10 s-au retras pe teritoriul Olandei, în zona Arnhem; e posibil ca ele să primească acolo tancuri noi de la un depozit semnalat în zona Cleves”.

Această informaţie, ignorată de Montgomery încă în timpul întrevederii sale cu Smith, era acum complet desconsiderată de comandamentul Armatei 2 britanice a generalului Dempsey – acelaşi comandament care la 10 septembrie semnalase, pentru prima oară, prezenţa în Olanda a unor „formaţiuni de tancuri germane, distruse în mare parte”. Comiţînd eroarea cea mai gravă dintre toate, secţia cercetare a lui Dempsey aprecia la 14 septembrie că germanii din zona operaţiei „Market-Garden” sînt „slabi, demoralizaţi, pasibili de a fi nimiciţi cu totul în cazul unui desant aerian de amploare”. În totală contradicţie cu aprecierea

iniţială, acum s-a exclus prezenţa tancurilor, *deoarece ofiţerii de stat major ai lui Dempsey nu reuşeau să descopere blindate inamice pe nici una din fotografiile aeriene*.

La comandamentul Armatei 1 aeropurtate aliate, şeful secţiei cercetare a generalului Brereton, locotenent-colonelul englez Anthony Tasker, nu era nici el dispus să accepte sinteza SHAEF. Reexaminînd toate informaţiile de care dispunea, trase concluzia că nu erau dovezi efective că în zona Arnhem ar exista „multe alte forţe în afară de puternica apărare antiaeriană, a cărei prezenţă în zonă era cunoscută".

Se părea că toţi acceptau aprecierile optimiste ale comandamentului lui Montgomery. Generalul de brigadă Gordon Walch, şeful de stat major al Corpului 1 aeropurtat britanic, îşi aminteşte: „Comandamentul Grupului 21 de armate era sursa principală a informaţiilor noastre şi consideram adevărat tot ce ne comunica". Generalul Urquhart, comandantul Diviziei 1 aeropurtate britanice, era de altă părere. „Nimic, spuse el, nu putea să zdruncine optimismul care domnea de cealaltă parte a Canalului Mînecii".

În afară de informaţiile comunicate de SHAEF în legătură cu diviziile de tancuri „descompletate" a mai existat o dovadă cu privire la sporirea forţelor şi mijloacelor inamicului, care, de asemenea, n-a fost luată în considerare. Pe front, în faţa forţelor „Garden", respectiv a Corpului 30 al generalului Horrocks, se constata evident că pe poziţiile germane soseau noi unităţi, în număr din ce în ce mai mare. Eroarea strategică comisă cu zece zile înainte la Anvers începea să aibă consecinţe şi să pericliteze grandiosul plan al operaţiei „Market-Garden". Trupele germane, trimise să astupe golurile din frontul generalului Student, nu erau altele decît rămăşiţele diviziilor care reuşiseră să se strecoare prin estuarul fluviului Schelde – oamenii atît de hărţuiţi şi de istoviţi din Armata 15 a lui von Zangen, armată pe care aliaţii practic o „scoseseră din evidenţă". Ofiţerii cu cercetarea observaseră, ce-i drept, că germanii sporiseră ca număr, dar „apreciau că noile unităţi nu erau în stare să reziste la o ofensivă decisivă". Orice soldat englez de la frontiera belgiano-olandeză ar fi putut să le spună cu totul altceva[1].

[1] Generalul-maior englez Hubert Essame (în retragere), în excelenta sa carte *The Battle for Germany* (p.13), scrie: „În ceea ce priveşte incapacitatea de a aprecia situaţia reală, existentă la sfîrşitul lui august şi în prima

Străzile pavate cu piatră din Leopoldsburg, un oraş minier sordid din nordul Belgiei, aflat doar la vreo 16 km de front, erau înţesate de jeepuri şi de autovehicule de cercetare. Toate drumurile păreau să ducă la un cinematograf aflat vizavi de gară; localul respectiv nu mai avusese niciodată un asemenea public. Strada era plină de ofiţeri din Corpul 30 al generalului-locotenent Horrocks – forţele „Garden" care urmau să înainteze spre nord prin Olanda pentru a face joncţiunea cu paraşutiştii. Toţi se îmbulzeau în faţa intrării cinematografului, unde oamenii poliţiei militare cu chipie roşii le controlau actele. Era un grup pitoresc şi plin de exuberanţă, care îi evoca generalului Hubert Essame, comandantul Brigăzii 214 din Divizia 43 infanterie „Wessex", o „reuniune de militari la o cursă de cai sau la o demonstraţie de forţă pe cîmpia Salisbury în timp de pace". Essame era fascinat de coloritul variat al uniformelor ofiţerilor. Era o diversitate uluitoare de chipie. Nimeni nu purta cască. Pe beretele de diverse culori se puteau vedea însemnele unor regimente celebre, printre care Regimentul de gardă irlandez, scoţian, velş, Regimentul de grenadieri de gardă, Regimentul de gardă „Coldstream", Regimentul de gardă călare, ca şi însemne ale Serviciului de aprovizionare şi de transport al trupelor de uscat, sau semnul distinctiv al artileriei. Îmbrăcămintea tuturor vădea o extraordinară dezinvoltură. Essame observă că majoritatea comandanţilor purtau „bluze de mascare, tunici de paraşutişti, jachete scurte peste pantaloni în culori vii, pantaloni de catifea reiată şi chiar pantaloni de călărie". În loc de cravată, mulţi purtau la gît „lavaliere sau eşarfe multicolore" [1].

---

jumătate a lui septembrie, serviciile de cercetare aliate au coborît la nivelul la care ajunsese doar generalul John Charteris, şeful serviciului de informaţii al lui Haig în timpul bătălei de la Passchendale din 1917". În perioada aceea, primul ministru englez, David Lloyd George, a afirmat că Charteris „selecţiona numai acele cifre şi acele fapte care concordau cu fantezia lui şi apoi întocmea pe baza lor rapoarte încurajatoare". În timpul campaniei din Flandra, din 1917, Charteris a raportat în repetate rînduri că inamicul era „zdrobit", „decimat", „cu rezerve foarte mici", şi chiar că „a luat-o la fugă". În luptele îngrozitoare, care au avut loc apoi în împrejurimile localităţii Passchendale, între 31 iulie şi 12 noiembrie, pierderile, conform istoriografiei oficiale engleze, au atins cifra înspăimîntătoare de 244 897 de oameni.

[1] În cartea sa *The 43rd Wessex Division at War* (p.115), Essame scrie: „Adepţii din viitor ai disciplinei vestimentare" vor trebui să-şi amintească faptul că „într-un moment în care moralul armatei engleze era mai ridicat ca

Binecunoscutul locotenent-colonel J.O.E. („Joe”) Vandeleur, un bărbat solid, roşu la faţă, înalt de 1,90 m, care comanda Regimentul blindat de gardă irlandez, întruchipa eleganţa nonşalanţă a ofiţerilor de gardă. Vandeleur, în vîrstă de 41 de ani, purta de fapt uniforma sa obişnuită de campanie: beretă neagră, tunică de paraşutist în culori de mascare, pantaloni de catifea reiată şi cizme de cauciuc. În afară de acestea, Vandeleur purta, ca de obicei, un pistol Colt prins la centură, iar în jurul gîtului, vîrîtă sub tunică, o eşarfă de un verde strălucitor de smarald, care devenise simbol pentru tanchiştii săi. Dacă l-ar fi văzut echipat astfel în Anglia, pretenţiosul general „Boy” Browning s-ar fi înfiorat. Chiar şi Horrocks l-a admonestat odată pe un ton sec: „Dacă pun germanii mîna pe dumneata, Joe, or să creadă că au prins un ţăran”. Dar în ziua aceea de 16 septembrie însuşi Horrokcs renunţase la eleganţa ireproşabilă, tipică ofiţerului de stat major englez: în loc de cămaşă purta un pulover de polo, în dungi, iar peste uniforma de campanie îşi pusese o vestă de piele fără mîneci, care amintea, întrucîtva, de modul de a se îmbrăca al unui soldat medieval britanic din garda personală.

Cînd Horrocks, care se bucura de multă popularitate, îşi croi drum printre rîndurile de scaune ale sălii aglomerate, el fu întîmpinat cu multă căldură din toate părţile. Consfătuirea fusese convocată de el şi toţi se arătau entuziasmaţi. Oamenii erau nerăbdători să lupte din nou. De la Sena la Anvers, tancurile lui Horrocks au înaintat adesea, în medie, 80 km pe zi, dar de la nefasta pauză de trei zile, începută la 4 septembrie, pentru „completare, realimentare şi odihnă”, lucrurile n-au mai mers la fel de bine. Odată cu scăderea avîntului britanicilor, inamicul şi-a revenit şi s-a regrupat rapid. De atunci, în următoarele două săptămîni decisive, înaintarea britanicilor s-a transformat într-un mers de melc. Diviziei blindate de gardă – în frunte cu Grupul blindat de gardă irlandez al lui Joe Vandeleur – i-au trebuit patru zile ca să înainteze 16 km şi să cucerească podul peste Canalul Meuse-Escaut, de lîngă Neerpelt, care prezenta o importanţă vitală, deoarece de aici urma să se declanşeze, a doua zi, atacul spre Olanda. Horrocks nu-şi făcea

---

oricînd în întreaga ei istorie, ofiţerii purtau îmbrăcămintea pe care o considerau cea mai potrivită pentru condiţiile în care trebuiau să trăiască şi să lupte”.

iluzii în privinţa rezistenţei germane, dar avea convingerea că forţele sale vor reuşi să străpungă poziţiile inamicului.

La ora 11,00 fix, Horrocks s-a urcat pe estradă. Toţi cei prezenţi ştiau că ofensiva englezilor era pe cale de a fi reluată, dar măsurile pentru păstrarea secretului în privinţa planului lui Montgomery fuseseră atît de stricte, încît numai cîţiva generali cunoşteau detaliile. Comandanţii din subordinea mareşalului au aflat pentru prima dată despre atac abia acum, cînd mai erau doar douăzeci şi patru de ore pînă la declanşarea operaţiei „Market-Garden”.

Pe ecran atîrna o hartă mare a Olandei. O panglică colorată şerpuia spre nord, de-a lungul singurei magistrale ce traversa obstacolele constituite de marile fluvii şi trecea prin oraşele Valkenswaard, Eindhoven, Veghel, Uden, Nijmegen, pînă la Arnhem: o distanţă de aproximativ 100 km. De aici panglica se întindea pe încă aproximativ 48 km pînă la Zuider Zee. Servindu-se de o baghetă lungă pentru a indica punctele de pe hartă, Horrocks începu astfel: „Aceasta e o poveste pe care o veţi spune nepoţilor voştri”. Apoi făcu o pauză şi, mai mult spre amuzamentul ofiţerilor prezenţi, adăugă: „Şi ei o vor găsi cît se poate de plictisitoare”.

Aflat în sală, locotenent-colonelul Curtis D. Renfro, ofiţer de legătură al Diviziei 101 aeropurtate şi unul dintre puţinii americani prezenţi, a fost impresionat de entuziasmul şi de încrederea comandantului de corp. „A vorbit timp de-o oră, a scris Curtis, aruncîndu-şi doar din cînd în cînd ochii pe notiţele sale”.

Horrocks explică punct cu punct complexitatea operaţiei „Market-Garden”. Armata aeropurtată va porni prima, spuse el. Obiectivul ei va fi: cucerirea podurilor, operaţie care va trebui să preceadă înaintarea Corpului 30 de tancuri. Semnalul de începere a ofensivei îl va da Horrocks. În funcţie de condiţiile atmosferice, ora H pentru armata terestră urma să fie ora 14,00. Exact în acel moment 350 de tunuri vor deschide focul, pentru a executa o puternică pregătire de artilerie, care va dura 35 de minute. Apoi, la ora 14,35, tancurile Corpului 30, precedate de nenumărate avioane Typhoon lansatoare de rachete, vor trece la ofensivă din capul de pod şi „se vor avînta vijelios de-a lungul şoselei principale”. Onoarea de a înainta în primul eşalon va reveni Diviziei blindate de gardă. O vor urma diviziile 43

„Wessex” şi 50 „Northumberland”, apoi Brigada 8 blindată şi Brigada olandeză „Prinţesa Irene”.

Nu va exista „nici o pauză, nici o oprire”, a subliniat Horrocks. Divizia blindată de gardă va înainta „cu toată viteza” pînă la Arnhem. Trecerea la ofensivă din capul de pod, considera Horrocks, avea să aibă loc „aproape instantaneu”. El spera ca primele tancuri ale Diviziei blindate de gardă să ajungă la Eindhoven în două sau trei ore. În cazul în care inamicul va reacţiona suficient de rapid pentru a arunca în aer toate podurile, înainte ca trupele aeropurtate să pună stăpînire pe ele, genieştii Diviziei 43 infanterie „Wessex”, care vor veni imediat în spate, se vor avînta înainte cu materialele de poduri de care va fi nevoie. La această uriaşă operaţie de geniu, în cazul în care va fi necesară, explică Horrocks, vor participa 9 000 de genişti şi 2 277 de vehicule, care se află deja în zona oraşului Leopoldsburg. Blindatele Corpului 30 urmau să se angajeze pe şoseaua principală pe două coloane; distanţa între tancuri sau vehicule – circa 50 de metri. Se va circula în sens unic. Horrocks spera ca „în 60 de ore, pe magistrală să se scurgă spre Arnhem 20 000 de tancuri şi vehicule”.

Generalul Allan Adair, comandantul în vîrstă de patruzeci şi şase de ani al celebrei Divizii blindate de gardă, se gîndea, în timp ce-l asculta pe Horrocks, că operaţia „Market-Garden” era un plan îndrăzneţ, dar, totodată, considera că „s-ar putea să ridice probleme”. După părerea lui, momentul cel mai dificil îl va constitui plecarea din capul de pod de pe Canalul Meuse-Escaut. Odată depăşită acea fază critică, deşi era convins că germanii vor opune rezistenţă, el considera că înaintarea „nu va mai fi dificilă”. În plus, avea o încredere deplină în unitatea care urma să acţioneze în primul eşalon al ofensivei – Regimentul blindat de gardă irlandez, de sub comanda locotenent-colonelului Joe Vandeleur.

Joe Vandeleur îşi aminteşte că, atunci cînd a aflat că tancurile sale urmau să înainteze în primul eşalon, şi-a spus: „Iisuse Hristoase! Iarăşi noi!” Vandeleur era mîndru de faptul că au fost aleşi tanchiştii săi încercaţi, dar ştia că oamenii erau istoviţi, iar subunităţile descompletate. După ofensiva din Normandia primise foarte puţine completări pentru înlocuirea pierderilor în oameni şi în tancuri; şi apoi, „nu ni s-a lăsat decît al naibii de puţin timp pentru elaborarea planului”. Dar imediat

după aceea îşi zise: „În definitiv, de cît timp e nevoie ca să elaborezi planul pentru un atac frontal al poziţiilor germane?” Lîngă el, vărul său, locotenent-colonelul Giles Vandeleur, în vîrstă de 33 de ani, care comanda Batalionul 2 şi se afla în subordinea lui Joe, „se îngrozi cînd auzi că planul consta în a străpunge rezistenţa germană pe un front echivalent cu cel al unui singur tanc”. După părerea lui, nu era modul cel mai indicat de a duce acţiuni de luptă cu blindatele. Dar, îşi aminteşte el, „mi-am învins îndoielile pe care le aveam şi am căzut pradă unei surescitări stranii şi intense, de parcă m-aş fi aflat pe linia de start a unei curse de cai”.

În sufletele a trei oameni aflaţi în sală anunţul trezi sentimente personale profunde. Ofiţerii superiori din Brigada olandeză „Prinţesa Irene” îşi conduseseră oamenii în luptă pe tot parcursul încă din Normandia. La început au luptat alături de canadieni, apoi, după căderea Bruxelles-ului, au fost transferaţi la Armata 2 britanică. Acum urmau să se întoarcă acasă. Oricît de mult doreau eliberarea Olandei, comandantul, colonelul Albert „Steve” de Ruyter van Steveninck, locţiitorul său, locotenent-colonelul Charles Pahud de Mortanges, şi şeful de stat major, maiorul Jonkheer Jan Beelaerts van Blokland, aveau serioase îndoieli în privinţa modului în care urma să fie atins acest obiectiv. Steveninck considera întregul plan destul de riscant. Impresia lui Mortanges era că englezii priveau cu prea multă uşirinţă ceea ce îi aştepta. Iată ce spune el: „Aşa cum prezentau ei lucrurile, totul părea foarte simplu. Întîi punem mîna pe acest pod, apoi pe celălalt şi pe urmă facem un salt peste acest fluviu... Terenul ce trebuia străbătut, cu toate cursurile de apă, mlaştinile, digurile şi cîmpiile joase, era extrem de greu, lucru pe care englezii îl ştiau foarte bine din repetatele noastre descrieri”. Şeful de stat major Beelaerts van Blokland, în vîrstă de treizeci şi trei de ani, nu se putu reţine să nu evoce istoria militară. „Mi se părea că eram pe cale de a încălca maxima lui Napoleon de a nu angaja niciodată lupta dacă nu eşti sigur de succes în proporţie de cel puţin 75 la sută. Numai restul de 25 la sută poate fi lăsat pe seama întîmplării. Englezii procedau invers; noi lăsam pe seama întîmplării 75 la sută. Aveam numai patruzeci şi opt de ore pentru a ajunge la Arnhem şi era suficient doar ca ceva să nu meargă cum trebuie – un pod aruncat în aer, o rezistenţă germană mai îndîrjită decît se

prevedea – pentru ca «graficul» să nu poată fi respectat". Blokland avea şi un motiv personal să fie îngrijorat. Părinţii săi locuiau în Oosterbeek, la vreo 4 km de podul din Arnhem.

Unul dintre puţinii ofiţeri cu funcţii inferioare celei de şef de secţie operaţii într-un stat major de brigadă, prezenţi la consfătuire, era locotenentul John Gorman, în vîrstă de douăzeci şi unu de ani, din Regimentul de gardă irlandez. Era entuziasmat şi se gîndea că Horrocks este „într-o formă grozavă". Comandantul de corp, îşi aminteşte Gorman, „făcea uz de toată inteligenţa sa, îmbinînd problemele mai dramatice sau pur tehnice cu scurte aparteuri pline de umor. Era într-adevăr un mare actor". Gorman era foarte mulţumit de operaţia „Garden", deoarece „Regimentul de gardă avea să acţioneze în primul eşalon şi, evident, avea să deţină un rol absolut dramatic".

După ce se termină consfătuirea şi comandanţii plecară să dea misiunile trupelor din subordine, tînărul Gorman încercă primele „îndoieli personale asupra şanselor de succes". Zăbovind în faţa unei hărţi, se gîndi, după cum îşi aminteşte, că „operaţia «Market-Garden» putea fi realizată, dar foarte, foarte greu". Erau pur şi simplu „prea multe poduri". Şi nu era entuziasmat nici de teren. Se gîndea că nu era un sol potrivit pentru tancuri şi că, înaintînd „pe un front echivalent cu cel al unui singur tanc vom fi foarte vulnerabili". Dar sprijinul promis de aviaţie cu avioane Typhoon lansatoare de rachete era încurajator. Exista şi o promisiune de alt gen. Gorman îşi aminteşte ziua în care, cu cîteva luni în urmă, primise chiar de la Montgomery medalia Crucea Militară pentru vitejie [1]. În timpul ceremoniei Monty spusese: „Aş putea să pariez fără nici o ezitare că, războiul se va termina pînă la Crăciun". Şi Horrocks, îşi aminteşte Gorman, „ne spusese că această ofensivă ar putea pune capăt războiului". Singura alternativă a acestei „înaintări spre nord" pe care şi-o putea imagina Gorman „era o iarnă lungă, mohorîtă, instalaţi pe malul Canalului Escaut sau în apropierea lui". Planul lui Monty, după părerea lui Gorman, „conţinea doza de inventivitate şi de curaj necesară pentru a

[1] Gorman a primit Crucea Militară pentru meritele dovedite în luptele de la Caen, din Normandia. Fiind în fruntea unei patrule de trei tancuri Sherman, el s-a pomenit, dintr-odată, faţă-n faţa cu patru tancuri germane între care un Tigru de 60 de tone. Oamenii săi au scos din luptă trei tancuri, iar Gorman s-a năpustit cu tancul său asupra giganticului Tigru, i-a scos din funcţiune tunul şi a ucis echipajul în timp ce încerca să fugă".

reuşi. Dacă exista o şansă de a cîştiga războiul pînă la Crăciun, eram şi eu pentru o înaintare cu orice preţ”.

În cîmpia întinsă şi cenuşie a Belgiei, cu minele ei de cărbuni şi haldele de zgură care le aminteau multora de Ţara Galilor, trupele care urmau să deschidă calea pentru Armata 2 britanică a generalului Dempsey au fost puse la curent cu planul şi cu promisiunea legată de cucerirea Arnhemului. De-a lungul drumurilor secundare, în bivuacuri şi în campamente, soldaţii se adunau în jurul ofiţerilor lor pentru a afla ce rol urmau să joace în operaţia „Market-Garden”. Cînd locotenent-colonelul Giles Vandeleur le spuse ofiţerilor săi că irlandezii aveau să acţioneze în primul eşalon, îşi aminteşte maiorul Edward G. Tyler, pe atunci în vîrstă de douăzeci şi nouă de ani, „un fel de geamăt” se ridică din grupul de ofiţeri. „Ni se părea, îşi aduce aminte maiorul, că meritam o mică pauză după cucerirea podului peste Escaut pe care noi îl numeam «podul lui Joe», în onoarea lui Joe Vandeleur. Dar ofiţerul nostru comandant ne spuse că era o mare cinste să fim aleşi pentru această misiune”. Deşi ar fi dorit foarte mult un răgaz pentru odihnă, şi Tyler era de aceeaşi părere: „Noi eram deja obişnuiţi să înaintăm pe un front echivalent cu un singur tanc, şi în cazul de faţă contam pe viteză şi pe sprijin. Nimeni nu părea îngrijorat”.

Locotenentul Barry Quinan, care tocmai împlinise douăzeci şi unu de ani, „trepida de nerăbdare”. Pentru prima oară lua parte la o acţiune de luptă împreună cu escadronul [1] blindat de gardă al căpitanului Mick O’Cock. Infanteriştii lui Quinan urmau să se îmbarce pe tancuri în partea lor din spate, în stilul sovieticilor. După părerea lui, ceea ce putea să îngrijoreze erau „numeroasele cursuri de apă din faţa noastră. Nu eram amfibii”. Quinan era însă mîndru de faptul că tocmai oamenii săi urmau „să croiască drum întregii Armate 2 britanice”.

Locotenentul Rupert Mahaffey, tot în vîrstă de douăzeci şi unu de ani, îşi aminteşte foarte bine că i se spuseseră următoarele: „Dacă operaţia va reuşi, soţiile şi copiii de acasă vor scăpa de ameninţarea rachetelor germane V-2”. Mama lui Mahaffey locuia la Londra, care în perioada aceea era intens bombardată. Deşi era entuziasmat de ideea atacului, totuşi acel unic drum care ducea direct la Arnhem i se părea „îngrozitor de

[1] Denumire păstrată prin tradiţie în armata britanică, unităţile de tancuri fiind constituite iniţial pe baza unităţilor de cavalerie. – Nota trad.

lung”.

Căpitanul Roland S. Langton, în vîrstă de douăzeci şi trei de ani, care tocmai se întorsese după o internare de cinci zile într-un spital de campanie, ca urmare a unor răni provocate de un şrapnel, află că nu mai era şef de stat major al Batalionului 2 din Regimentul de gardă irlandez. Fusese numit în schimb locţiitor la comanda escadronului căpitanului Mick O’Cock. Era entuziasmat de această numire. Trecerea la atac era pentru Langton un lucru cît se poate de simplu. Partea „Garden” a operaţiei va reuşi cu siguranţă. Era „limpede pentru toţi că germanii erau dezorganizaţi şi slăbiţi, lipsiţi de coeziune şi capabili să lupte doar pe mici cuiburi de rezistenţă”.

Nu toţi erau la fel de încrezători. Locotenentul de geniu A.G.C. „Tony” Jones, de douăzeci şi unu de ani, se gîndea, în timp ce asculta expunerea planului, că, „evident, va fi foarte greu”. Podurile erau cheia întregii operaţii şi, aşa cum remarcase un ofiţer, „înaintarea Corpului 30 va fi ca şi cum ai băga un fir de aţă în şapte ace; e de ajuns să nu reuşeşti o dată ca să dai de bucluc”. Pentru experimentatul soldat de gardă Tim Smith, în vîrstă de douăzeci şi patru de ani, atacul urma să fie o „o luptă ca oricare alta”. Ceea ce îl preocupa cel mai mult în ziua aceea era renumita cursă St. Leger de la Newmarket. Avea un pont că un anumit cal cu numele Teheran, pe care urma să-l încalece celebrul jocheu Gordon Richards, era cîştigător sigur”. Pariase pînă la ultimul ban pe Teheran, împreună cu un caporal de la statul major al batalionului. Dacă Teheran va cîştiga cursa de la St. Leger, operaţia „Market-Garden” va duce la cîştigarea războiului. Tim Smith află cu uimire că Teheran a sosit primul la potou. Acum nu mai avea nici o îndoială că operaţia „Market-Garden” va fi încununată de succes.

Un om nu era „deloc în apele lui”. Căpitanul de aviaţie Donald Love, în vîrstă de douăzeci şi opt de ani, pilot pe un avion de vînătoare-cercetare al R.A.F., se simţea cu totul stingher printre ofiţerii blindatelor de gardă. El făcea parte din grupa de legătură a aviaţiei, a cărei misiune era să ceară intervenţia avioanelor Typhoon lansatoare de rachete cînd începea ofensiva. Vehiculul său, cunoscut sub numele codificat de „Winecup” [1], uşor blindat, cu capota de pînză şi cu o complicată aparatură de transmisiuni, urma să se afle în prima

[1] Cupa de vin. – *Nota trad*.

linie, în imediata apropiere a transportorului blindat de comandament al locotenent-colonelului Joe Vandeleur. Love se simţea descoperit şi fără apărare: singurele arme pe care le poseda grupa de legătură a R.A.F. erau revolverele. În timp ce îl asculta pe Vandeleur vorbind despre „un val de foc care se va deplasa cu o viteză de 250 metri pe minut” şi îl auzea pe solidul irlandez descriind micul său automobil de cercetare ca pe un „vehicul blindat de transmisiuni pentru legătură directă cu piloţii din aer”, îngrijorarea lui Love creştea. „Aveam impresia netă că voi fi singurul care va răspunde de realizarea legăturii cu posturile de dirijare a avioanelor Typhoon. Gîndul acesta era destul de puţin încurajator”. Love nu cunoştea prea bine staţia de radio şi nu mai îndeplinise niciodată pînă atunci rolul de ofiţer de legătură sol-aer. Spre marea lui uşurare, află că în ziua următoare va veni cu el un specialist, maiorul de aviaţie Max Sutherland, pentru a asigura legătura radio la începutul operaţiei. După care întreaga răspundere avea să-i revină lui. Love începu să se întrebe dacă a făcut bine oferindu-se voluntar. El îşi asumase această misiune numai „pentru că se gîndise că ar putea fi o schimbare plăcută în activitatea sa”.

O schimbare de alt gen îl îngrijora pe comandantul Regimentului de gardă irlandez. În timpul cuceririi capului de pod peste Canalul Escaut, Joe Vandeleur pierduse „un prieten apropiat foarte scump”. Dubiţa sa cu staţie de radio-amplificare şi imensul difuzor de pe acoperişul ei fuseseră distruse de un obuz german. În întreaga perioadă de instrucţie, cît se aflase în zona interioară în Anglia şi în timpul marii ofensive din Normandia, Joe folosise dubiţa pentru a se adresa trupelor sale şi, ori de cîte ori se ivea prilejul, fiind amator de muzică clasică, punea cîteva plăci de patefon, care ce-i drept, nu erau întotdeauna gustate de subordonaţii săi. Dubiţa s-a făcut zob, împroşcînd cîmpia cu ţăndări de discuri cu muzică clasică, inclusiv discul cu melodia populară preferată a lui Vandeleur. Joe era mîhnit din cauza acestei pierderi, ceea ce nu se putea spune despre ceilalţi ostaşi din garda irlandeză, care considerau că înaintarea spre Arnhem avea să fie oricum destul de grea, chiar fără să mai trebuiască să asculte la difuzorul lui Joe cîntecul care îi plăcea lui cel mai mult în momentul acela: „Laudă-l pe bunul Dumnezeu şi pasează muniţia”.

Între timp, în Anglia, paraşutiştii şi infanteriştii Armatei

aeropurtate aliate se aflau încă în zona de concentrare, pregătiţi pentru momentul decolării. În cele 48 de ore precedente, ofiţerii, folosind hărţi, fotografii şi machete la scară, făcuseră instructaje după instructaje. Pregătirile erau imense şi meticuloase. Pe 24 de baze de aviaţie (8 engleze, 16 americane), mari flote aeriene de transport desant, avioane de remorcare şi planoare fuseseră revizuite, alimentate cu carburanţi şi încărcate cu armament şi tehnică de luptă, de la piese de artilerie la jeepuri. La aproximativ 145 km nord de Londra, Divizia 82 aeropurtată, „în întregime americană", a generalului de brigadă James M. Gavin, fusese izolată de restul lumii pe aerodromurile din jurul localităţii Grantham, în Lincolnshire. În aceeaşi situaţie se aflau o parte din „Diavolii roşii" ai Diviziei 1 aeropurtate britanice a generalului Roy Urquhart şi Brigada 1 de paraşutişti polonezã a generalului-maior Stanisław Sosabowski. La sud, în preajma localităţii Newbury, la aproximativ 130 km de Londra, „Şoimii urlători" ai Diviziei 101 aeropurtate a generalului Maxwell D. Taylor erau, de asemenea, „închişi ermetic". În aceeaşi regiune, pînă jos la Dorsetshire, se aflau celelalte trupe ale diviziei lui Urquhart. Cea mai mare parte a unităţilor sale urmau să se îndrepte spre aerodromuri abia în dimineaţa de 17, dar şi ele se pregăteau, cartiruite în cătune, sate şi în bivuacuri situate în apropierea punctelor de plecare. Pretutindeni, forţele aeropurtate ale operaţiei „Market-Garden" erau în aşteptarea decolării şi a declanşării istoricei invadări a Olandei pe calea aerului.

Pe unii dintre aceşti oameni îi preocupa mai mult lipsa de libertate decît gîndul la misiunea propriu-zisă. Pe un aerodrom situat lîngă satul Ramsbury, măsurile de securitate îl intrigau de-a binelea pe caporalul Hansford Vest din Regimentul 502 al Diviziei 101. Avioane şi planoare „erau parcate pe kilometri întregi şi la tot pasul vedeai santinele". Vest a notat că aerodromul era înconjurat de un gard de sîrmă ghimpată, cu „santinele engleze la exterior şi propriile noastre santinele în interior". Încerca „sentimentul că nu mai avea nici un pic de libertate". Soldatul James Allardyce din Regimentul 508 se străduia să uite, în tabăra sa ticsită de corturi, că este înconjurat de sîrmă ghimpată şi de santinele. Îşi controla într-una echipamentul „pînă aproape să-l ferfeniţească". Allardyce nu reuşea nicicum să se debaraseze de obsesia că „toţi eram ca

nişte condamnaţi care aşteaptă să fie duşi la eşafod”.

Alţii se întrebau dacă vor avea pînă la urmă şansa de a participa la o misiune de luptă. Atîtea operaţii anterioare fuseseră contramandate încît un boboc, soldatul Melvin Isenekev, în vîrstă de nouăsprezece ani, din Regimentul 506 (sosise din Statele Unite pe data de 6 iunie, tocmai în ziua în care Divizia 101 fusese lansată în Normandia), nu credea că vor pleca nici chiar atunci cînd au ajuns în zona de concentrare. Isenekev considera că se instruise „timp îndelungat şi fără menajamente şi tocmai de aceea nu voiam să rămîn cumva pe loc”. Şi totuşi era cît pe ce să nu poată pleca. Încercînd să aprindă o lampă de petrol improvizată, folosită pentru încălzirea apei, el aruncă un chibrit aprins într-un bidon cu petrol. „Acesta a explodat chiar în clipa în care m-am aplecat deasupra lui”. Orbit pentru o clipă, Isenekev se gîndi: „Am rupt cuiul. N-or să mă lase să plec”. Totuşi, peste cîteva clipe ochii încetară să-l usture şi-şi recăpătă vederea. Are însă convingerea că a fost singurul ostaş din Divizia 101 lansat în Olanda fără sprîncene.

Sergentul Daniel Zapalski, în vîrstă de douăzeci şi patru de ani, din Regimentul 502, era „obsedat de ideea lansării; speram că paraşuta e bine pliată; speram că terenul va fi moale; şi speram să nu aterizez într-un pom”. Era nerăbdător să pornească. Deşi nu se vindecase complet de pe urma unei răni la picior, cu care se alesese în Normandia, Zapalski considera că rana sa „nu era atît de gravă încît să mă împiedice să-mi fac datoria”. Comandantul batalionului său, locotenent-colonelul Robert G. Cole, un om foarte popular, n-a fost de acord. A respins cererea lui Zapalski. Perseverent, sergentul a trecut peste Cole şi a obţinut de la medicul regimentului o adeverinţă că e apt pentru luptă. Deşi Zapalski şi Cole luptaseră împreună în Normandia, sergentul s-a ales cu o săpunealã „în stilul caracteristic lui Cole. M-a făcut polonez bătut în cap, îndărătnic, pisălog şi fără judecată”. În cele din urmă, însă, Cole i-a permis să-şi urmeze subunitatea.

Căpitanul Raymond S. Hall, capelanul Regimentului 502, avea o problemă oarecum similară. „Ţineam foarte mult să iau parte la acţiune, pentru a fi alături de oamenii mei”, îşi aminteşte el. Dar şi el fusese rănit în Normandia. Medicii nu voiau să-i permită să sară cu paraşuta. În cele din urmă îi spuseră că poate să plece cu un planor. Preotul fu îngrozit. Fiind

un paraşutist experimentat, considera planoarele extrem de nesigure.

Pe alţii îi obseda teama de moarte, sau de a nu reuşi să se comporte bine. Căpitanul LeGrand Johnson, în vîrstă de douăzeci şi doi de ani, comandant de companie, amintindu-şi „ororile şi pericolele de moarte” prin care trecuse cînd participase cu Divizia 101 la desantul aerian, lansat noaptea cu cîteva ore înainte de debarcarea în Normandia, privea lucrurile cu o „resemnare” fatalistă. Era convins că de data aceasta nu se va mai întoarce din misiune. Cu toate acestea, spunea tînărul ofiţer, „eram hotărît să-mi vînd pielea cît mai scump”. Johnson avea multe rezerve în privinţa desantării în plină zi. Pierderile aveau să fie desigur mai mari. Pe de altă parte, de data aceasta „vom avea posibilitatea sa vedem inamicul”. Pentru a-şi ascunde nervozitatea, Johnson făcea pariuri cu băieţii săi: cine va bea primul bere olandeză. Unul dintre sergenţii lui Johnson, Charles Dohun, era „aproape paralizat” de frică. „Gîndindu-mă la Normandia, spunea el, nu reuşeam să-mi imaginez cum se va desfăşura această lansare în plină zi, nu ştiam la ce puteam să mă aştept”. Peste patruzeci şi opt de ore „paralizia” îi va dispare şi sergentul Dohun va salva viaţa fatalistului căpitan Johnson, dînd dovadă de adevărat eroism.

Sergentul tehnician Marshall Copas, în vîrstă de douăzeci şi doi de ani, avea poate motive mai puternice decît mulţi alţii să fie îngrijorat. Era unul dintre marcatorii care urmau să fie lansaţi primii cu scopul de a delimita zonele de debarcare pentru Divizia 101. În Normandia, îşi amintea Copas, „am avut 45 de minute înainte de a începe lansarea grosului trupelor – de data aceasta aveam doar 12 minute”. El şi cu prietenul său, sergentul John Rudolph Brandt, în vîrstă de douăzeci şi nouă de ani, aveau aceeaşi grijă: ar fi fost mult mai liniştiţi „dacă la sol, sub noi, s-ar fi aflat Armata 3 americană a generalului Patton şi nu Armata 2 britanică. Nu mai luptaserăm niciodată împreună cu englezii”.

În zona de concentrare de la Grantham, soldatul John Garzia, care fusese paraşutat de trei ori în acţiuni de luptă cu Divizia 82 aeropurtată, era stupefiat. Pentru el operaţia „Market-Garden” era „curată nebunie”. Se gîndea că „Ike trecuse de partea nemţilor”.

Acum, cînd operaţia „Market-Garden” fusese declanşată,

locotenent-colonelul Louis Mendez, comandantul unui batalion din Regimentul 508 al Diviziei 82, nu mai avu nici o ezitare în a spune limpede ceea ce gîndea despre un anumit aspect al ei. Amintindu-şi cu durere experienţa prin care trecuse regimentul său în noaptea desantării în Normandia, el îi preveni, fără menajamente, pe piloţii care în ziua următoare aveau să transporte batalionul său în zona de acţiune: „Domnilor, spuse Mendez cu răceală, ofiţerii mei cunosc perfect harta Olandei şi zonele de debarcare şi sîntem gata de plecare. Cînd am dat misiunea batalionului meu înainte de debarcarea din Normandia, aveam cea mai bună unitate de luptă de dimensiunea ei din cîte au existat vreodată. Pînă ne-am regrupat în Normandia, pierdusem jumătate. Vă cer un singur lucru: fie că ne lansaţi în Olanda, fie că ne lansaţi în infern, lansaţi-ne pe toţi în acelaşi loc”.

Soldatul John Allen, în vîrstă de douăzeci şi patru de ani, care făcuse trei salturi cu paraşuta pe cîmpul de luptă şi care era încă în stare de convalescenţă în urma rănilor primite în Normandia, intrase la idee: „Nu m-au nimerit niciodată cînd am sărit cu paraşuta noaptea, spuse el pe un ton solemn tovarăşilor săi. De data aceasta au să mă vadă şi au să ţintească bine”. Sergentul Russell O’Neal, cu trei salturi de noapte pe cîmpul de luptă la activul său, era convins că „norocul său irlandez era pe cale să-l părăsească”. Cînd a aflat că Divizia 82 avea să fie desantată ziua, a scris o scrisoare pe care n-a expediat-o niciodată: „Dragă mamă, poţi să agăţi o stea de aur la fereastră în noaptea aceasta. Germanii au mari şanse să ne lovească în plin încă înainte ca noi să atingem pămîntul”. Pentru a destinde atmosfera – deşi poate că în felul acesta a încordat-o şi mai mult – soldatul Philip H. Nadler, din Regimentul 504, răspîndi diverse zvonuri. Cel care îl amuza cel mai mult, se referea la o mare tabără germană de trupe SS, situată chiar într-una din zonele de debarcare ale Diviziei 82.

Nadler nu reţinuse prea bine instructajul făcut plutonului său. Unul din obiectivele Regimentului 504 era podul din Grave. Adunîndu-şi oamenii în jurul lui, locotenentul care le explica misiunea le arătă o machetă şi spuse: „Acesta este punctul vostru de destinaţie”. Degetul îi era aţintit spre podul pe care scria un singur cuvînt: „Grave”[1]. Nadler fu primul care interveni:

[1] În engleză grave = mormînt. – *Nota trad*.

„Asta o ştim domnule locotenent, spuse el, dar în ce loc vom fi lansaţi?”

Maiorul Edward Wellems, din Batalionul 2 al Regimentului 504, se gîndea, de asemenea, că numele podului era de rău augur, deşi ofiţerii care făceau instructajul grupului începură deodată să-i schimbe pronunţia, spunîndu-i „podul gravey”.

Nu toţi reacţionară în acelaşi mod după instructaj. Caporalul Jack Bommer, în vîrstă de nouăsprezece ani, se gîndea: „Peste şase sau cel mult opt săptămîni vom fi acasă şi apoi ne vor trimite în Pacific”. Soldatul Leo Hart, în vîrstă de douăzeci şi unu de ani, nu credea că vor porni. Auzise spunîndu-se, probabil ca urmare a zvonurilor răspîndite de soldatul Nadler, că în zona de debarcare erau 4 000 de soldaţi SS.

Maiorul Edwin Bedell, în vîrstă de treizeci şi opt de ani, îşi aminteşte că unica preocupare a unuia dintre soldaţi era să salveze un iepure viu pe care îl cîştigase la o tombolă într-un sat din Anglia. Băiatul se temea că animalul său favorit, care era atît de domesticit încît îl urma pretutindeni, nu va supravieţui saltului cu paraşuta, iar dacă va supravieţui, va sfîrşi într-o oală.

În împrejurimile aerodromului din Spanhoe, în zona localităţii Grantham, locotenentul „Pat” Glover, din Brigada 4 de paraşutişti a Diviziei 1 aeropurtate britanice, îşi făcea griji din pricina lui Myrtle, o puicuţă brun-roşcată care devenise mascota lui încă de la începutul verii. Cu semnul de armă al paraşutiştilor prins cu elastic în jurul gîtului, Myrtle, „puicuţa paraşutistă”, executase şase salturi de antrenament. La început a coborît într-un săculeţ de pînză groasă cu fermoar, agăţat de umărul stîng al lui Glover. Mai tîrziu, Glover i-a dat drumul la 16 metri deasupra pămîntului. Acum Myrtle era o expertă, şi Glover putea să-i dea drumul de la vreo 100 de metri. Bătînd disperată din aripi şi scoţînd sunete răguşite, Myrtle plutea lipsită de graţie. O dată ajunsă la sol, îşi aminteşte Glover, „pasărea aceasta blîndă mă aştepta răbdătoare pînă ce aterizam şi mă duceam s-o iau”. Puicuţa-paraşutistă urma să ajungă la Arnhem. Avea să fie prima ei lansare într-o acţiune de luptă. Dar Glover nu voia să ispitească soarta. Intenţiona să ţină puicuţa în raniţă, pînă ce avea să atingă pămîntul Olandei.

Caporalul Sydney Nunn, în vîrstă de douăzeci şi trei de ani, făcea parte din Brigada 1 aeropurtată, care îşi avea baza în sud, lîngă Keevil; era foarte bucuros să scape de „mascota” sa.

Pentru el bivuacul era „un coşmar”. Abia aştepta să ajungă la Arnhem sau în orice alt loc, numai să fie destul de departe de cîrtiţa tenace care îi rodea într-una salteaua.

Printre soldaţii Diviziei 1 aeropurtate britanice, care aşteptau în bazele ce se întindeau din Midlands pînă în sud în Dorsetshire, predomina sentimentul de uşurare că, în sfîrşit, aveau să intre în acţiune. În afară de aceasta, cînd au făcut instructajul, ofiţerii au subliniat că operaţia „Market-Garden” va scurta durata războiului. Pentru englezi, care luptau din 1939, era o veste minunată. Sergentul Ron Kent, din Compania 21 de paraşutişti independentă, auzise că „dacă acţiunea va reuşi, s-ar putea să ajungem chiar la Berlin” şi că rezistenţa pe care aveau s-o întîmpine la Arnhem „va fi în primul rînd din partea unor elemente ale Tineretului hitlerist şi a unor bătrîni pe biciclete”. La fel de încrezător era şi sergentul Walter Inglis din Brigada 1 de paraşutişti. Atacul, îşi spunea el, va fi „o distracţie”. Tot ceea ce trebuiau să facă „Diavolii roşii” era „să ţină podul din Arnhem timp de patruzeci şi opt de ore pînă ce aveau să sosească tancurile Corpului 30; atunci războiul va fi ca şi încheiat”. Inglis spera să se întoarcă în Anglia într-o săptămînă. Caporalul Gordon Spicer, din Brigada 1 de paraşutişti, lua lucrurile uşor, considerînd că operaţia va fi „o simplă înfruntare cu cîţiva germani care se vor retrage înspăimîntaţi cînd ne vor vedea”; fruntaşul artilerist Percy Parkes, din Brigada 1 aeropurtată, se gîndea, după ce se terminase instructajul, că „la Arnhem vom întîlni doar o strînsură de funcţionari şi bucătari germani”. Prezenţa tancurilor, îşi aminteşte Parkes, fusese „menţionată doar în treacăt şi ni se spusese că acoperirea aeriană va fi atît de puternică, încît va întuneca cerul deasupra noastră”. Erau atît de încrezători, încît medicul Geoffrey Stanners se aştepta doar la vreo „două batalioane de infirmi”, iar radiotelegrafistul Victor Read „se aştepta să vadă formaţiuni din serviciile auxiliare de femei germane”, care, după părerea lui, „vor fi singurele forţe germane destinate să apere Arnhemul”.

Unii, care ar fi avut justificări legitime să rămînă pe loc, erau nerăbdători să pornească odată. Printre aceştia se număra şi sergentul Alfred Roullier, în vîrstă de treizeci şi unu de ani, din artileria Brigăzii 1 aeropurtate. El a constatat că nu fusese inclus pe lista celor care urmau să participe la operaţia de la Arnhem. Deşi Roullier fusese instruit ca artilerist, în momentul acela se

ocupa de bucătăria popotei statului major al batalionului său. Avînd în vedere remarcabilele sale aptitudini culinare, se părea că avea să rămînă cu această însărcinare pînă la sfîrşitul războiului. Alf Roullier l-a rugat de două ori, fără nici un rezultat însă, pe sergentul-major John Siely, să-l includă printre atacanţi. Alf îşi repetă cererea pentru a treia oară. „Ştiu că această operaţie poate să ducă la scurtarea războiului, îi spuse lui Siely. Am nevastă şi doi copii, dar dacă participînd la această acţiune mă voi întoarce acasă mai devreme şi le voi putea asigura un viitor mai bun, atunci vreau să merg şi eu”. Siely făcu în aşa fel încît numele lui Alf Roullier să fie adăugat pe lista celor care aveau să fie desantaţi la Arnhem, unde, în cursul săptămînii următoare, sergentul detaşat la bucătăria popotei avea să devină un personaj de legendă.

Înainte de declanşarea operaţiei „Market-Garden” moralul era în general ridicat, dar atît printre ofiţeri, cît şi printre soldaţi erau unii care aveau anumite îndoieli. Motivele de incertitudine erau multiple, deşi majoritatea avea grijă să-şi ascundă simţămintele. Caporalul Daniel Morgans, din Brigada 1 de paraşutişti, considera că „operaţia «Market» este într-adevăr extraordinară, totuşi să fii lansat la 10 – 11 km de obiectiv şi să străbaţi luptînd străzile unui oraş ca să ajungi la el înseamnă să-ţi cauţi singur beleaua”. Sergentul-major J.C. Lord, care avea un stagiu mai îndelungat în armată decît el, gîndea la fel. „Planul era cam hazardat”. Nici Lord nu prea credea că vor avea de-a face, aşa cum se spunea, cu un inamic slab, epuizat. Ştia că „germanii nu sînt proşti şi îi considera buni luptători”. Totuşi, J.C. Lord, a cărui atitudine îi intimida chiar şi pe soldaţii încercaţi din subordinea sa, nu-şi arăta îngrijorarea, deoarece „aceasta ar avea un efect catastrofal asupra moralului subordonaţilor”.

Căpitanul Eric Mackay, ai cărui genişti, pe lîngă alte misiuni, trebuiau să ajungă într-un suflet la podul principal, cel de şosea, din Arnhem ca să înlăture eventualele încărcături de explozivi puse de germani, avea unele îndoieli în privinţa întregii operaţii. După părerea lui, „nu era nici o diferenţă între a desanta divizia la 13 km sau la 160 km de obiectiv”. Avantajul surprinderii şi al „loviturii fulgerătoare” se va pierde cu siguranţă. Fără a spune nimic nimănui, Mackay dădu ordin oamenilor săi să ia o cantitate dublă de muniţie şi de grenade şi le dădu personal

indicaţii în legătură cu diverse procedee de salvare[1].

Maiorul Anthony Deane-Drummond, în vîrstă de douăzeci şi şapte de ani, locţiitorul şefului transmisiunilor Diviziei aeropurtate, era extrem de neliniştit. Nu-l îngrijorau atît staţiile de radio mari, cît cele mai mici, model „22”, care urmau să fie folosite pentru asigurarea legăturii între Urquhart şi diversele brigăzi în timpul atacului de la Arnhem. Aceste staţii model „22” emiteau şi recepţionau bine pe o rază de aproximativ 5 pînă la 8 km. Întrucît zonele de debarcare se aflau la o distanţă de 11 – 13 km de obiectiv, era de aşteptat ca „bătaia” lor să nu fie satisfăcătoare. Şi, ceea ce era mai rău, cu aceleaşi staţii trebuia să se asigure legătura cu statul major al corpului aeropurtat de sub comanda generalului Browning, care, potrivit planului, urma să se instaleze la Nijmegen, adică 24 km mai la sud. La toate acestea se adăugau şi dificultăţile terenului. Între principalul pod de şosea din Arnhem şi zonele de desantare se întindea oraşul propriu-zis, plus porţiuni acoperite cu păduri dese şi cartiere suburbane. În schimb, o altă subunitate de transmisiuni, independentă, denumită „Phantom” – destinată să culeagă şi să transmită datele cercetării şi rapoartele urgente comandamentului superior, în cazul de faţă cel al lui Browning – nu părea îngrijorată de bătaia staţiilor sale model „22”. Locotenentul Neville Hay, în vîrstă de douăzeci şi cinci de ani, care comanda subunitatea „Phantom” încadrată cu specialişti de înaltă calificare, îi privea „oarecum cu dispreţ pe cei din trupele de transmisiuni obişnuite”, pe care oamenii săi aveau tendinţa să-i trateze ca pe „rude sărace”. Folosind o antenă de tip special, Hay şi operatorii săi puteau să transmită cu o staţie „22” la distanţe de peste 160 km.

Deşi cunoştea succesul obţinut de Hay şi ştia că în caz de necesitate vor fi folosite diverse alte mijloace de asigurare a legăturii [2], Deane-Drummond era îngrijorat. El îi spuse superiorului său, locotenent-colonelul Tom Stephenson: „Este puţin probabil ca staţiile să lucreze satisfăcător în fazele iniţiale

---

[1] Una din cele mai exacte relatări asupra acţiunilor Diviziei 1 aeropurtate britanice în sectorul podului din Arnhem poate fi citită în *The Battle of Arnhem Bridge*, de Eric Mackay, revista *Blackwood*, octombrie 1945.

[2] Printre acestea se numărau şi 82 de porumbei furnizaţi de R.A.F. Păsările erau ţinute undeva în zona Londrei, ceea ce însemna că dacă supravieţuiau aterizării şi scăpau de focul inamicului, trebuiau să parcurgă aproximativ 385 km pentru a duce la destinaţie un mesaj.

ale operaţiei”. Stephenson fu de acord cu el. Totuşi lucrul acesta nu avea prea mare importanţă. Pentru realizarea surprinderii în timpul atacului era de aşteptat ca trupele să ajungă foarte repede la podul din Arnhem. Prin urmare, se credea că unităţile nu vor fi lipsite de legătura cu comandamentul mai mult de o oră sau două şi, între timp, aşa i se spusese lui Deane-Drummond, „lucrurile se vor rezolva de la sine şi punctul de comandă al lui Urquhart va fi, împreună cu Brigada 1 de paraşutişti, chiar pe pod”. Deşi nu s-a liniştit cu totul, Deane-Drummond îşi aminteşte că, „asemenea celorlalţi, m-am lăsat copleşit de atitudinea predominantă: «nu fi pesimist; şi, pentru numele lui Dumnezeu, nu agita spiritele; să înceapă odată atacul, că ne descurcăm noi»„.

Ultimul cuvînt nu depindea acum de oameni, ci de starea vremii. De la Cartierul general al comandantului suprem şi pînă jos, la toate eşaloanele, generalii şi ofiţerii aşteptau neliniştiţi buletinele meteorologice. Cu ceva mai puţin de şapte zile înainte de termenul fixat de Montgomery, „Market-Garden” era gata, dar era absolut necesară o prognoză de cel puţin trei zile de timp bun. În seara de 16 septembrie meteorologii au anunţat timpul probabil: în afară de puţină ceaţă în primele ore ale dimineţilor, în următoarele trei zile vremea avea să fie frumoasă, cu înnorări uşoare, iar vîntul nu va sufla practic deloc. La comandamentul Armatei 1 aeropurtate aliate, generalul-locotenent Brereton n-a mai stat nici o clipă pe gînduri. Mesajul cifrat pe care l-a transmis comandanţilor din subordine la ora 19,45 suna astfel: „Market valabil duminică 17. Confirmaţi primirea”. În jurnalul său, Brereton a consemnat: „În sfîrşit intrăm în acţiune”. Se gîndea că o să doarmă bine în noaptea aceea, deoarece, aşa cum a spus ofiţerilor din statul său major: „Odată hotărîrea luată, nu-mi mai fac nici o grijă”.

Vestea fu comunicată oamenilor care aşteptau înghesuiţi în hangare, în corturi şi în barăci din prefabricate. Pe o oglindă mare, aşezată deasupra şemineului din sala de mese a subofiţerilor din secţia de transmisiuni a Diviziei 1 aeropurtate britanice, cineva scrisese cu cretă: „Plecarea peste 14 ore... nici o contramandare”. Sergentul Horace „Hocker” Spivey observă că pe măsură ce se scurgeau orele, – cifra era modificată. Lui

Spivey, sătul să tot participe la instructaje pentru operaţii care nu mai aveau loc, cifra aceea din ce în ce mai mică i se părea dovada cea mai bună că de data aceasta „vom pleca într-adevăr”.

Pe toate bazele, oamenii Armatei 1 aeropurtate aliate făceau ultimele pregătiri. Primiseră toate indicaţiile care se puteau da, le fuseseră controlate armele şi li se schimbaseră soldele în guldeni olandezi. Acum, soldaţii aceştia izolaţi nu prea mai aveau altceva de făcut decît să aştepte. Unii îşi treceau vremea scriind scrisori, „sărbătorind” plecarea care avea să aibă loc în dimineaţa următoare, împachetînd obiecte personale, dormind sau luînd parte la interminabile partide de cărţi – de la „douăzeci-şi-unu” la pocher şi la bridge. Sergentul Francis Moncur, în vîrstă de douăzeci de ani, din Batalionul 2 al Brigăzii 1 de paraşutişti, a jucat ore întregi „douăzeci-şi-unu”. Spre surprinderea sa, cîştiga întruna. Privind grămada din ce în ce mai mare de guldeni din faţa lui, Moncur se simţea ca un milionar. Se gîndea că o să aibă „mult timp la Arnhem după bătălie”, care, după părerea lui, „va dură doar patruzeci şi opt de ore”. Atît îi era suficient sergentului pentru a se răfui cu germanii. Cu şaptezeci şi două de ore înainte, fratele lui Moncur, în vîrstă de şaptesprezece ani, sergent în R.A.F., îşi pierduse viaţa încercînd să sară, de la înălţimea de 60 de metri, din avionul său de bombardament care fusese lovit. Paraşuta nu se deschisese complet.

La sud de Grantham, la o bază din Cottesmore, sergentul „Joe” Sunley, din Brigada 4 paraşutişti, veghea, în fruntea unei patrule, ca „nici un paraşutist să nu se strecoare în afara bazei pentru a-şi petrece scara în sat”. Întorcîndu-se pe aerodrom, Sunley îl văzu pe sergentul „Ginger” Green, instructor de educaţie fizică, un „munte de om”, foarte prietenos, aruncînd în sus o minge dezumflată. Green prinse cu dexteritate mingea şi i-o aruncă lui Sunley. „Ce dracu faci cu asta?” întrebă Sunley. Ginger îi spuse că avea să ducă balonul dezumflat la Arnhem, „în felul acesta vom putea face o mică partidă în zona de debarcare după ce vom termina”.

La Manston, în Kent, – sergentul George Baylis, din Regimentul de planoare, era de asemenea dornic de puţină distracţie. Auzise că olandezelor le place să danseze, drept care George îşi împachetă cu grijă pantofii de dans. Radiotelegrafistul

Stanley G. Copley, din Brigada 1 de paraşutişti, cumpără cîteva filme în plus pentru aparatul său de fotografiat. Întrucît rezistenţa din partea inamicului va fi foarte mică, se gîndea că va avea „o ocazie excelentă să fotografieze satele şi oraşele olandeze”.

Un altul îşi împacheta cadourile pe care le cumpărase la Londra cu cîteva zile în urmă. După ocuparea Ţărilor de Jos, locotenent-comandorul Arnoldus Wolters, în vîrstă de treizeci şi doi de ani, din marina olandeză, reuşise să se salveze cu dragorul său şi ajunsese în Anglia. De atunci a colaborat cu guvernul olandez aflat în exil, îndeplinind diverse munci de birou pe linie de informaţii şi spionaj. Cu cîteva zile în urmă, lui Wolters i se ceru să plece în Olanda, unde urma să facă parte din subunitatea de administraţie civilă şi militară de pe lîngă comandamentul lui Urquhart. Se propusese ca Wolters să devină comisar militar al teritoriilor olandeze care urmau să fie eliberate de forţele aeropurtate. „Era o propunere surprinzătoare: trebuia să mă mut de la masa de scris în planor”, îşi amintea el. Fu ataşat unei unităţi de sub comanda colonelului Hilary Barlow, locţiitorul comandantului Brigăzii 1 Aeropurtate, care fusese desemnat să comande garnizoana din Arnhem după eliberare. Wolters urma să fie ajutorul lui. Entuziasmat de perspectiva întoarcerii în Olanda, Wolters era cuprins de optimism: „Credeam tot ce mi se spunea. Efectiv nu mă aşteptam ca operaţia să fie foarte dificilă. Mi se părea că războiul era virtual terminat şi că atacul va decurge extrem de uşor. Mă gîndeam că o să aterizez duminică, iar marţi o să fiu la Hilversum cu soţia şi cu fiica mea”. Pentru soţia sa, Maria, Wolters cumpărase un ceas, iar pentru fetiţă, pe care o văzuse ultima oară în urmă cu patru ani, cînd era un prunc, cumpărase un urs mare. Spera ca nimeni să nu obiecteze dacă îl lua în planor.

Locotenent-colonelul John Frost, în vîrstă de treizeci şi unu de ani, comandant al batalionului care urma să ocupe podul din Arnhem, nu uită să-şi împacheteze cornul său de alamă pentru vînătoarea de vulpi împreună cu restul echipamentului de luptă. Îl primise cadou de la membrii asociaţiei Royal Exodus Hunt, al cărei preşedinte fusese în 1939–1940. La instrucţie, Frost folosise cornul ca să-şi adune oamenii. Intenţiona să facă acelaşi lucru şi în timpul acestei operaţii. Frost nu avea temeri în

privinţa unei lansări în plină zi. „Informaţiile comunicate cînd ni s-a dat misiunea ne-au făcut să rămînem cu impresia că germanii erau slabi şi demoralizaţi şi că trupele inamice din zona respectivă erau de categorie inferioară şi slab dotate cu armament”. Frost avea oarecare îndoieli în privinţa zonelor de desantare. I se spusese că „terenul de la sud de pod nu era adecvat pentru aterizarea paraşutiştilor şi a planoarelor”. Atunci de ce, se întreba el, polonezii urmau să fie lansaţi tocmai în partea aceea, „din moment ce locul era atît de puţin adecvat”?

Oricît de dornic era să intre în acţiune, lui Frost „îi displăcea ideea de a pleca în Olanda”. În adîncul inimii sale spera că totul va fi anulat în ultima clipă sau, cel puţin, amînat. Îi plăcuseră împrejurimile localităţii Stoke Rochford din Lincolnshire şi tare ar fi vrut să mai aibă la dispoziţie „cîteva zile pentru a putea petrece, în continuare, timpul tot atît de plăcut ca pînă atunci”. Dar, totodată, se gîndea că „ne aflam de multă vreme aici şi era cazul să plecăm”. Frost a dormit profund în noaptea de 16 septembrie. Deşi nu era atît de naiv încît să-şi închipuie că lupta de la Arhnem „va fi un divertisment”, el spuse totuşi ordonanţei sale, Wicks, să pună în maşina statului major, care urma să fie transportată în urma lor, puşca de vînătoare, cartuşele, bastoanele de golf şi smokingul.

Pe oglinda de deasupra şemineului din sala de mese a subofiţerilor, acum goală, cineva mîzgălise pentru ultima oară: „Plecarea peste 2 ore... nici o contramandare”, după care oamenii au fost prea ocupaţi ca să mai aibă grijă de schimbarea cifrei.

PARTEA A TREIA

ATACUL

1

Zgomotul produs de imensele formaţii de avioane şi planoare era asurzitor. În împrejurimile bazelor de planoare engleze din Oxfordshire şi Gloucestershire, caii şi vitele o luau la goană peste cîmp, cuprinse de panică. În sudul şi estul Angliei mii de oameni stăteau înmărmuriţi, cu ochii aţintiţi spre cer. În unele sate şi oraşe, vehiculele în mişcare se îngrămădiră pe străzi şi traficul rutier încetă. În trenurile aflate în mers, pasagerii se înghesuiau la ferestre ca să privească afară. Pretutindeni oamenii contemplau, cu gura căscată, un spectacol pe care nimeni nu-l mai văzuse pînă atunci. Cea mai puternică forţă aeropurtată cunoscută în istorie se desprinsese de la sol şi se îndrepta spre obiectivele ei.

Coincidenţa a făcut ca în acea frumoasă dimineaţă de duminică, 17 septembrie 1944, să se oficieze în toată Anglia slujbe speciale în biserici pentru comemorarea „celor cîţiva viteji” – un număr restrîns de piloţi ai R.A.F. – care cu patru ani în urmă sfidaseră plini de curaj aviaţia lui Hitler, obligînd-o să se retragă. În timp ce credincioşii îngenuncheau ca să se roage, zgomotul constant al elicelor acoperea cu totul murmurul serviciilor divine. În marea catedrală Westminster din Londra, credincioşii nu reuşeau să urmărească acordurile avîntate ale solemnului *Magnificat*, intonat la orgă. În grupuri de cîte doi sau trei, oamenii părăseau stranele şi se alăturau mulţimilor adunate pe străzi. Londonezii priveau cerul, asurziţi de vuiet, în timp ce deasupra capetelor lor, la mică înălţime, trecea formaţie după formaţie. Într-un cartier din partea de nord a Londrei, o orchestră a Armatei salvării, copleşită de zgomot, încetă să mai cînte, dar toboşarul, privind spre cer, bătu un mesaj simbolic în alfabetul Morse: trei puncte şi o linie – V de la *victorie*.

Spectatorii puteau să-şi dea seama de natura atacului după numărul mare de avioane care remorcau planoare. Dar a fost nevoie să treacă alte şase ore pentru ca populaţia engleză să afle că a asistat la prima fază a celei mai importante ofensive cu trupe aeropurtate concepută vreodată. O membră a Crucii Roşii, Angela Hawkings, a rezumat poate cel mai sugestiv reacţiile celor care au văzut trecînd marea flotă aeriană. Privind uluită de la fereastra unui tren valurile de avioane care zburau toate în aceeaşi direcţie, acestea i se părură „nişte stoluri de grauri”. Era convinsă că „acest atac, oricare i-ar fi ţinta, va pune cu

siguranţă capăt războiului”.

Ostaşii Armatei 1 aeropurtate aliate erau la fel de nepregătiţi ca şi civilii pentru impresionantul spectacol al propriei lor plecări. Paraşutiştii, infanteriştii îmbarcaţi în planoare şi piloţii care porneau spre Olanda erau ameţiţi de proporţiile şi de grandoarea flotelor aeriene. Căpitanul Arie D. Bestebreurtje, ofiţer olandez ataşat pe lîngă Divizia 82 aeropurtată, considera spectacolul „de neconceput. Probabil că toate avioanele pe care le posedă aliaţii sînt folosite în această acţiune”. De fapt, au fost angajate circa 4 700 de avioane – cel mai mare număr utilizat vreodată într-o singură operaţie cu trupe aeropurtate.

Decolările au început înainte de ivirea zorilor şi au continuat în tot

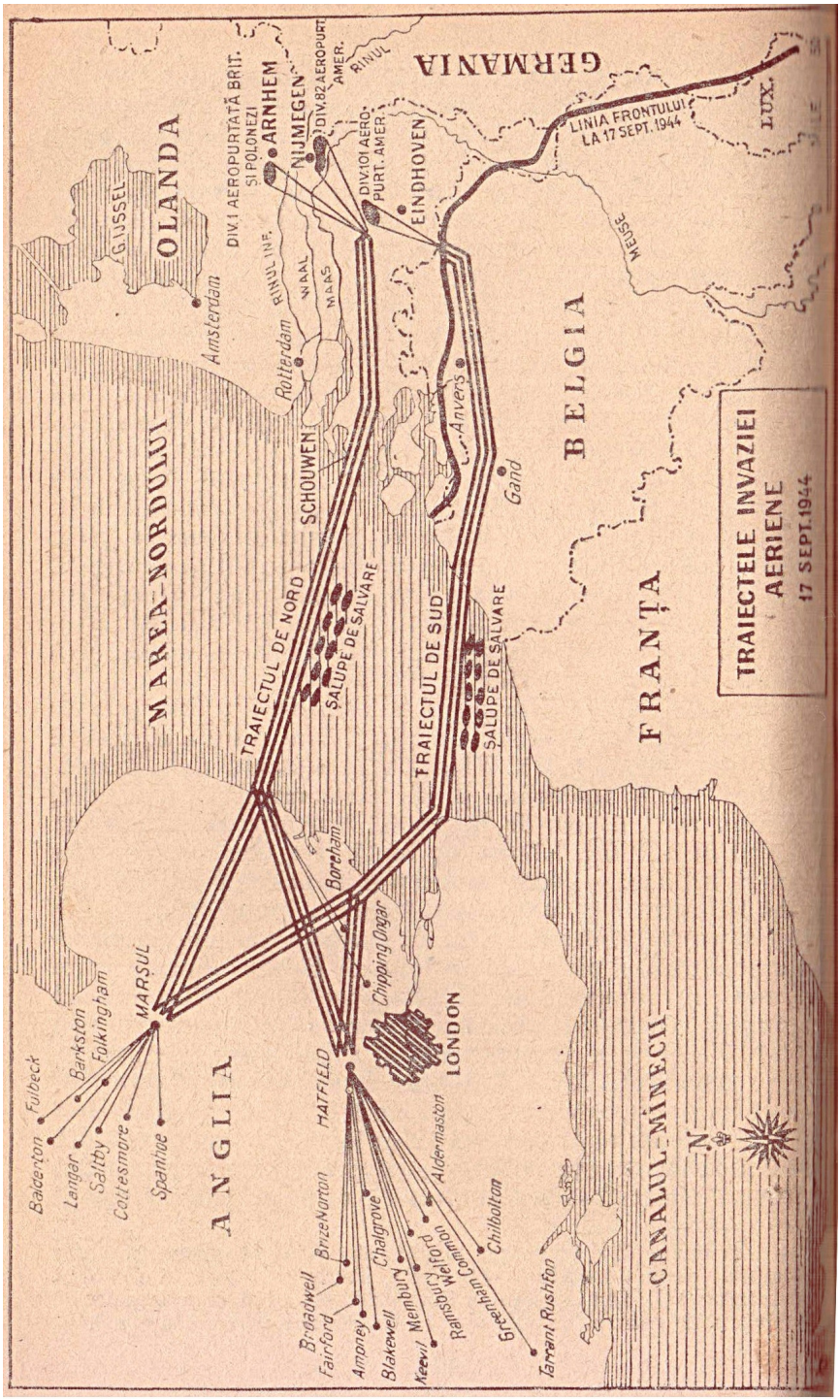

cursul dimineţii. Primele îşi luaseră zborul peste 1 400 de bombardiere aliate, care decolaseră de pe aerodromurile engleze pentru a lovi poziţiile apărării antiaeriene şi concentrările de trupe germane din zona operaţiei „Market-Garden”. Apoi, cu începere de la ora 9,45, timp de două ore şi un sfert, s-au ridicat în aer, de pe douăzeci şi patru de baze americane şi britanice, 2 023 de avioane de transport, planoare şi respectivele avioane de remorcare [1]. Aeronavele C-47 care transportau paraşutişti zburau în formaţii lungi de cîte 45 de aparate. Alte C-47 şi bombardiere britanice – Halifax, Stirling şi Albemarle – remorcau 478 de planoare. Sus pe cer, asemenea unor convoaie nesfîrşite, aceste planoare enorme, încărcate cu tehnică de luptă şi cu trupe, se legănau în spatele avioanelor de remorcare, de care erau prinse cu cabluri de aproximativ 100 de metri. Printre planoarele mai mici, de tipul Horsa şi Waco, se legănau masivele planoare Hamilcar, lungi şi înguste, avînd fiecare o capacitate de încărcare de 8 tone; puteau transporta un tanc mic sau două camioane de 3 tone cu cîte o piesă de artilerie şi muniţie. Aproape 1 500 de avioane de vînătoare şi de vînătoare-bombardament aliate britanice: Spitfire, Typhoon lansatoare de rachete, Tempest şi Mosquito; americane: Thunderbolt, Lightning, Mustang şi avioane de bombardament în picaj de la mică înălţime însoţeau aceste formaţii uriaşe deasupra, dedesubt şi pe flancuri pentru a le proteja. Erau atîtea avioane pe cer încît căpitanul Neil Sweeney, din Divizia 101 aeropurtată, îşi aminteşte că „părea că poţi să ieşi din avioane şi să ajungi în Olanda mergînd pe aripile lor”.

Trupele engleze îmbarcate în planoare au fost primele care au decolat. Generalul Urquhart, care trebuia să ajungă în nord, într-un punct mai îndepărtat al coridorului „Market Garden” decît americanii şi ale cărui necesităţi erau deci diferite, avea nevoie de la primul transport de maximum posibil în oameni, tehnică de luptă şi artilerie – mai ales tunuri antitanc – pentru a cuceri şi menţine obiectivele sale pînă la sosirea forţelor terestre. De aceea, grosul diviziei sale a fost îmbarcat în planoare; 320 de planoare, transportau oamenii, vehiculele şi

[1] În multe dări de seamă oficiale se afirmă că prima formaţia „Market” ar fi decolat la ora 10,25. Poate se referă la plecarea „marcatorilor”. Din cercetarea jurnalelor de bord şi a registrelor turnurilor de control, rezultă clar că decolarea a început la ora 9,45.

piesele de artilerie ale Brigăzii 1 aeropurtate de sub comanda generalului Philip „Pips” Hicks. Ele urmau să ajungă în zonele de aterizare de la vest de Arnhem puţin după ora 13,00. Treizeci de minute mai tîrziu, Brigada 1 de paraşutişti a generalului Gerald Lathbury, îmbarcată în 145 de avioane de transport, urma să înceapă lansările. Deoarece planoarele şi avioanele de remorcare erau mai lente (192 km pe oră faţă de 225 cît făceau avioanele de transport desant) aceste imense „trenuri aeriene” – sau tandemuri, cum le spuneau ostaşii din trupele aeropurtate – trebuiau să decoleze primele. De pe opt baze din Gloucester şi Oxfordshire se ridicau în aer planoare şi avioane de remorcare într-un ritm nemaiatins pînă atunci: un tandem pe minut. Intrarea în formaţie ridica probleme deosebit de dificile şi implica multe pericole. După ce luau încet înălţime, avioanele se îndreptau spre vest pe deasupra Canalului Bristol. Apoi, sincronizîndu-şi vitezele, tandemurile se eşalonau spre dreapta, făceau un viraj de 180º, treceau la verticala aerodromurilor şi se îndreptau spre o zonă de adunare deasupra oraşului Hatfield, la nord de Londra.

Chiar în timp ce primele tandemuri britanice îşi luau locul în formaţie deasupra Canalului Bristol, 12 bombardiere engleze Stirling şi 6 avioane C-47 americane au început, la ora 10,25, decolarea îndreptîndu-se spre Olanda. La bordul lor se aflau „marcatori” americani şi englezi – oameni care trebuiau să aterizeze primii pentru a delimita zonele de lansare şi de aterizare pentru forţele „Market”.

Simultan, de pe bazele din împrejurimile localităţii Grantham din Lincolnshire au decolat ostaşii Diviziei 82 americane şi paraşutiştii Diviziei 1 britanice, în 625 avioane de transport şi 50 de C-47 care remorcau planoare. Cu o precizie uluitoare, avioanele Comandamentului 9 al aviaţiei de transport desant au decolat la intervale de cinci pînă la douăzeci de secunde. Val după val, ele se grupau deasupra oraşului March, în Cambridgeshire, şi de acolo plecau în coloane, pe trei fire paralele, pentru a survola coasta pe la Aldeburgh.

În acelaşi timp, de pe aerodromurile din sud, de lîngă Greenham Common, s-a ridicat în aer Divizia 101 aeropurtată, în 424 avioane C-47 plus 70 de planoare, cu avioanele de remorcare respective. Şi acestea, după ce intrau în formaţie, treceau pe la verticala punctului de control de la Hatfield şi se

îndreptau spre est pentru a survola coasta în dreptul golfului Bradwell.

În imense coloane pe trei fire, care împreună aveau o lăţime de cel puţin 16 km şi o lungime de 160 km, enorma flotă aeriană survola teritoriul englez. Divizia 82 aeropurtată şi Divizia 1 engleză, care se îndreptau spre Nijmegen şi Arnhem, zburau pe traiectul de nord. Împreună cu ele, o formaţie specială de 38 de planoare transporta statul major al lui Browning cu destinaţia Nijmegen. Pe traiectul de sud, dincolo de golful Bradwell, Divizia 101 aeropurtată se îndrepta spre zonele de lansare situate puţin mai la nord de Eindhoven. La ora 11,55 întreaga expediţie – peste 20 000 de oameni, 511 vehicule, 330 piese de artilerie şi 590 tone de materiale – îşi luase zborul. Locotenentul James J. Coyle, din Divizia 82 aeropurtată, privind ţinuturile engleze de la înălţimea de numai 500 metri, văzu nişte călugăriţe făcînd gesturi de salut din curtea unei mănăstiri. Se gîndi că „ziua frumoasă şi călugăriţele alcătuiau un tablou care părea pictat în ulei”. Răspunzînd la salut, se întreba „dacă era posibil ca ele să ştie cine eram şi unde mergeam”.

Pentru majoritatea ostaşilor din trupele aeropurtate, prima parte a călătoriei, pe deasupra Angliei, s-a desfăşurat într-o atmosferă de voioşie. Soldatul Roy Edwards, din Brigada 1 de paraşutişti, aprecia că „totul era atît de liniştit, încît aveam impresia că mergeam cu autobuzul într-o excursie la mare”. Soldatul A.G. Warrender îşi aminteşte că „era o duminică splendidă, o dimineaţă care te îmbia să faci o plimbare la ţară şi să bei o bere la o cîrciumioară”.

Comandantul Regimentului de planoare, colonelul George S. Chatterton, pilotul planorului în care se afla generalul Browning, a descris duminica aceea ca „o zi minunată. Nu-ţi venea să crezi că ne îndreptam spre una din cele mai mari bătălii din istorie”. Chatterton fu uluit de suita şi de echipamentul lui Browning. Luase cu el ordonanţa, ofiţerul medic, bucătarul, precum şi cortul şi jeepul personal. Browning şedea pe o lădiţă goală de bere Worthington, între pilotul prim şi pilotul secund. Chatterton observă că purta „o uniformă de campanie imaculată, o centură foarte frumoasă, pantaloni ca dunga impecabilă, un toc de revolver din piele care lucea ca oglinda, un baston de trestie şi mănuşi de piele gri fără nici o pată”. Generalul, spune Chatterton, „era într-o formă excelentă, deoarece îşi dădea

seama că ajunsese la o etapă extrem de importantă a carierei sale. Era o atmosferă de mare veselie”.

Într-un alt planor, generalul Roy Urquhart, comandantul Diviziei 1 aeropurtate, scoţianul calm căruia îi fusese încredinţată misiunea cea mai dificilă din cadrul întregii operaţii „Market-Garden”, îşi spunea că „era greu să nu fii emoţionat că în sfîrşit am pornit”. Şi totuşi, gîndurile popularului general se îndreptau, ca întotdeauna, spre oamenii săi şi spre ceea ce îi aştepta. Asemenea lui Browning, şi el avea o suită. În momentul acela, parcurgînd cu privirea interiorul planorului de tip Horsa – în care erau îmbarcaţi adjutantul său Roberts, ordonanţa Hancock, reverendul G.A. Pare, preotul Regimentului de planoare, un radiotelegrafist, doi soldaţi din poliţia militară, cu motocicletele lor, şi jeepul generalului – Urqnbart avu remuşcări. Se gîndi la paraşutiştii săi, împovăraţi cu raniţe, puşti şi materiale, înghesuiţi în planoare grele de transport. Urquhart luase cu el numai o raniţă mică, două grenade de mînă, o mapă pentru hărţi şi un blocnotes. Se simţea prost că beneficia de atîta confort.

Aproape pînă în momentul plecării Urquhart a avut de luat hotărîri dificile. Cu cîteva ore înainte de decolare, şeful său de stat major, colonelul Charles Mackenzie, primise un telefon de la un ofiţer superior de aviaţie american. Era necesar să fie bombardat ospiciul din Wolfheze? Americanul, spuse Mackenzie, „voia să primească asigurări personale din partea lui Urquhart că edificiul era ocupat de germani şi nu de alienaţi; altminteri, americanii nu-şi luau nici o răspundere”. Ospiciul era periculos de aproape de zona de adunare a diviziei, şi statul major al lui Urquhart credea că este ocupat de germani. Mackenzie îşi asumase responsabilitatea. „Voi răspundeţi”, replicase americanul. Urquhart aprobase atitudinea şefului său de stat major. „Voiam să fiu cît mai bine pregătit, asta era tot ce conta”, îşi aminteşte el.

Cînd Mackenzie era pe punctul de a se urca în planorul său, Urquhart îl chemă deoparte. „Ascultă, Charles, îi spusese el lui Mackenzie, dacă mi se întîmplă ceva, comanda va fi preluată în următoarea ordine: Lathbury, apoi Hicks şi apoi Hackett”. Alegerea lui Urquhart era rodul experienţei. „Toţi ştiau că Lathbury era locţiitorul meu, avea să-şi amintească el ulterior, Hackett îi era superior în grad lui Hicks, dar era mult mai tînăr şi

nutream convingerea absolută că Hicks avea mai multă experienţă în conducerea acţiunilor de infanterie. Hotărîrea mea nu însemna o subestimare a capacităţii de a comanda a lui Hackett". Poate, adăugă Urquhart după oarecare gîndire, ar fi trebuit să comunice în prealabil hotărîrea sa fiecăruia dintre cei trei generali, dar, „sincer vorbind, am judecat întreaga problemă pur academic". Eventualitatea ca divizia să-i piardă şi pe Urquhart şi pe Lathbury era foarte puţin probabilă.

Acum, după ce toate hotărîrile fuseseră luate, Urquhart urmărea relaxat „escadrilele de avioane de vînătoare care treceau ca fulgerul pe lîngă convoaiele de planoare". Pentru prima oară se ducea în zona de operaţii la bordul unui planor şi luase două pilule contra răului de aer. Avea gîtul uscat şi înghiţea cu greutate. Observă, de asemenea, „privirea îngrijorată cu care mă urmărea Hancock, ordonanţa mea. Ca toţi ceilalţi, se aştepta să am rău de aer". Urquhart nu le făcu pe plac. „Eram într-o imensă coloană de avioane şi eu mă concentram asupra impresiilor pe care mi le producea călătoria. Intrasem în acţiune. Planul era bun. Îmi doream, totuşi, să ajungem cît mai aproape de pod, dar încercam să nu mă gîndesc prea mult la asta".

În ciuda punctualităţii cu care s-a desfăşurat decolarea giganticei flote aeriene, n-au întîrziat să apară şi unele neplăceri. Chiar înainte de plecare, aripa unui planor a fost distrusă de elicea unui bombardier Stirling. N-au fost victime. Cînd planorul în care era îmbarcat locotenentul Alan Harvey Cox, din brigada de desantare, începu să ia înălţime, a dat de bucluc. Nori joşi împiedicară vizibilitatea pilotului şi el nu reuşi să se plaseze în coada avionului care-l remorca. Planorul porni într-o direcţie, avionul într-alta, astfel încît cablul de remorcare ameninţa să agaţe aripa planorului şi să-l răstoarne. Nefiind în stare să-şi reia corect locul în spatele avionului de remorcare, pilotul planorului acţionă sistemul de decuplare. Planorul lui Cox ateriză cu bine într-o fîneaţă din Sandford-on-Thames. Un incident mai bizar se întîmplă într-un C-47 care transporta ostaşi din Divizia 82 aeropurtată; aceştia stăteau faţă în faţă de-a lungul celor doi pereţi laterali ai avionului. La cinci minute după decolare, caporalul Jack Bommer văzu „deschizîndu-se larg uşa aflată exact în spatele soldaţilor din faţa mea". Curentul de aer era cît pe ce să-i absoarbă pe uşă şi în timp ce ei încercau

disperaţi să se agaţe de ce puteau, „pilotul, îşi aminteşte Bommer, făcînd o manevră foarte abilă, execută o răsturnare şi reuşi să închidă uşa”.

Caporalul Sydney Nunn, care fusese atît de nerăbdător să părăsească baza de lîngă Keevil şi să scape de cîrtiţa din salteaua patului, avu ocazia să se simtă fericit că mai este în viaţă. După mai bine de o oră de zbor normal, planorul în care se afla intră în nori. Cînd ieşi din stratul de nori, pilotul planorului observă cablul de remorcare înfăşurîndu-se în jurul aripii stîngi. Nunn îl auzi pe pilot comunicînd, prin instalaţia de intercomunicaţie, echipajului avionului care-l remorca: „Sînt în dificultate! Sînt în dificultate!”. În clipa următoare decuplă planorul: „Era ca şi cum ne-am fi oprit brusc în aer, îşi aminteşte Nunn. Apoi planorul a început să coboare cu botul în jos şi ne-am îndreptat rapid spre sol cu cablul de remorcare atîrnînd ca sfoara ruptă a unui zmeu”. Nunn stătea „împietrit”, ascultînd vîntul care şuiera de-a lungul fuzelajului şi „sperînd că lanţurile cu care era fixat jeep-ul în interiorul planorului nu se vor rupe”. Apoi îl auzi pe pilot strigînd: „Curaj, băieţi. Aterizăm!”. Planorul atinse pămîntul, făcu un salt, reveni pe sol şi în cele din urmă se opri încet. În liniştea ce se aşternu brusc, Nunn auzi vocea pilotului: „Sînteţi toţi bine, băieţi?” N-a păţit nimeni nimic şi oamenii au fost trimişi la Keevil, urmînd să plece cu al doilea transport la 18 septembrie.

Alţii n-au fost atît de norocoşi. Un planor a trecut printr-o îngrozitoare tragedie deasupra regiunii Wiltshire. Sergentul Walter Simpson din R.A.F., aşezat în turela de plexiglas a unui bombardier Stirling, urmărea cu privirea planorul Horsa pe care îl remorca. Deodată, „văzu planorul rupîndu-se în două la mijloc; era ca şi cum coada s-ar fi desprins de partea din faţă”. Îngrozit, Simpson îi strigă căpitanului său: „Dumnezeule, planorul se face praf!”. Cablul de remorcare se rupse şi întreaga parte din faţă a planorului căzu „ca un bolovan”. Avionul Stirling ieşi din formaţie, coborî uşor şi făcu un viraj de 180º ca să repereze locul unde se produsese catastrofa. Jumătatea din faţă a planorului fu descoperită pe un cîmp. Coada nu se vedea nicăieri. După ce notă poziţia pe hartă, echipajul avionului se înapoie la Keevil şi apoi refăcu traseul, într-un jeep, pînă în punctul unde se prăbuşise planorul. Acolo, Simpson îşi aminteşte că a văzut „ceva ce părea o cutie de chibrituri strivită

cu piciorul”. Corpurile oamenilor rămăseseră înăuntru. Simpson nu putu să estimeze numărul morţilor, „era o masă de braţe, picioare şi trupuri”.

În timp ce ultimele tandemuri de avioane-planoare ajunseră deasupra coastei engleze – cele care urmau traiectul de nord survolau turnul de control de la Aldeburgh, iar cele care urmau traiectul de sud traversau golful Bradwell – treizeci de planoare destinate transportului de trupe, armament şi tehnică de luptă încă nu plecaseră. Cauzele acestor întîrzieri le-au constituit diverse defecţiuni la motoarele avioanelor de remorcare, ruperea cablurilor de remorcare şi, uneori, norii grei care acopereau brusc cerul. Deşi, judecată după criterii pur militare, operaţia începuse cu un strălucit succes – avariile erau neînsemnate, şi mulţi oameni, precum şi cea mai mare parte din încărcătura readusă la sol, aveau să fie trimişi cu transporturile următoare – s-au înregistrat pierderi care abia ulterior aveau să se resimtă. În această zi crucială, cînd fiecare om, vehicul şi piesă de artilerie aveau o importanţă deosebită pentru generalul Urquhart, douăzeci şi trei din încărcăturile sale din planoare erau deja pierdute. Dar numai după ce trupele aterizară în zona Arabern, comandanţii îşi dădură scama de gravitatea acestor pierderi.

În timp ce lungile coloane aeriene survolau Canalul Mînecii şi bazele rămîneau din ce în ce mai departe, o nouă stare de spirit puse stăpînire pe oamenii aflaţi în zbor spre Olanda. Sentimentul că făceau „o plimbare de duminică” dispăru foarte curînd. În timp ce avioanele americane treceau pe deasupra staţiunii maritime Margate, soldatul Melvin Isenekev din Divizia 101 aeropurtată zări stîncile albe ale Doverului în dreapta sa. Văzute din depărtare, ele îi evocau pantele dulci ale munţilor Adirondacks din apropierea locului său de baştină din partea de nord a statului New York. Caporalul D. Thomas, din Divizia 1 aeropurtată britanică, privind afară printr-o uşă deschisă pînă ce linia de coastă a patriei sale dispăru, îşi simţi ochii plini de lacrimi.

Din zonele de adunare de la March şi Hatfield, coloanele aeropurtate fuseseră ghidate cu diverse aparate şi dispozitive de navigaţie, radiobalize, lumini speciale camuflate şi semnale emise de staţiile de radiogoniometrare. Acum avioanele erau dirijate de radiofaruri instalate la bordul navelor din Marea

Nordului. În plus, pe apă erau aliniate şiruri de şalupe cu motor (17 de-a lungul traiectului de nord, 10 sub cel de sud). Sergentul major de aviaţie William Tompson, aflat la manşa unui avion ce remorca un planor Horsa de 4 tone, consideră că nu avea mare lucru de făcut în privinţa navigaţiei. „Şalupele cu motor de sub noi erau dispuse ca nişte pietre aşezate anume să formeze un vad de-a curmezişul Canalului Mînecii”. Dar aceste nave rapide erau mai mult decît indicatoare de direcţie. Ele făceau parte din mijloacele destinate unei vaste operaţii de salvare aer-mare şi aveau deja de lucru.

Traversînd Marea Nordului, operaţie care a durat treizeci de minute, ostaşii au văzut numeroase planoare săltînd pe apele cenuşii şi avioane amfibii zburînd în cerc la mică înălţime pentru a indica poziţia acestora pînă ce şalupele de salvare vor ajunge în punctul respectiv. Locotenentul Neville Hay, comandantul subunităţii de transmisiuni „Phantom”, urmărea „cu o detaşare totală două planoare care atinseseră apa şi un altul care se prăbuşea în mare”. Îşi aminteşte chiar că îl bătuse pe caporal pe umăr spunîndu-i: „Priveşte acolo jos, Hobkirk! Caporalul privi şi „se făcu verde la faţă”. Hay îl linişti imediat: „N-avea grijă. Uite şalupele, au şi început să-i culeagă”.

Sergentul Joseph Kitchener, pilotul unui planor, fu şi el impresionat de rapiditatea cu care se apropiau şalupele de salvare de un planor căzut în mare, reperat de el cu cîteva clipe mai înainte. „Şalupele i-au luat pe toţi la bord atît de repede, încît cred că nici picioarele nu şi le-au udat”, îşi aminteşte Kitchener. Soldaţii dintr-un planor pilotat de sergentul Cyril Line fură mai puţin norocoşi, dar din fericire scăpară cu viaţă. Într-un lung şir de planoare negre Horsa, care se legănau pe cer, Line observă un tandem avion-planor pierzînd încet din înălţime. Ca hipnotizat, văzu planorul desprinzîndu-se şi coborînd lin spre mare. Cînd atinse apa, o spumă albă se ridică împrejur. „Cine or fi nenorociţii aceia”, se întrebă el. În acel moment, elicele din dreapta Stirlingului care remorca planorul său îşi încetiniră rotirea şi apoi se opriră. Din cauza vitezei reduse a avionului, Line se pomeni „în situaţia neplăcută de a trebui să trec în faţa remorcherului meu”. El decuplă imediat cablul, iar pilotul secund strigă: „Fiţi gata pentru amerizare forţată!”. Îndată auziră în spatele cabinei zgomotul produs de izbiturile puştilor în fuzelajul de placaj; soldaţii de la bord încercau, înnebuniţi, să

facă o spărtură spre a putea ieşi. Planorul pierdea rapid din înălţime, şi Line, aruncînd o privire înapoi, fu îngrozit văzînd că disperaţii aceia „spărseseră plafonul planorului şi că pereţii laterali începeau să cedeze”. Line urlă cît îl ţinea gura: „Încetaţi! Puneţi-vă centurile!”. Apoi, cu un zgomot surd, planorul atinse apa. Cînd Line ieşi la suprafaţă, văzu sfărîmăturile planorului plutind la depărtare de vreo zece metri. Nu mai era nici urmă de cabină, dar nu lipsea nici un om. În cîteva minute toţi au fost culeşi din apă.

În total opt planoare au amerizat forţat, dar cu bine în cursul acelui prim transport; serviciul de salvare aer-mare a reuşit, cu o abilitate uluitoare, să salveze aproape toate echipajele şi toţi „pasagerii”. Cu toate acestea, tocmai forţele lui Urquhart au suferit din nou cele mai mari pierderi. Din cele opt planoare, cinci aveau destinaţia Arnhem.

În afară de cîteva lovituri cu totul imprecise trase de artileria cu bătaie lungă în direcţia unui planor amerizat, n-a existat nici o reacţie serioasă din partea inamicului în timpul traversării Canalului Mînecii. Pentru Divizia 101 aeropurtată, care urma traiectul de sud ce avea s-o poarte pe deasupra Belgiei ocupate de aliaţi, zborul decurgea în condiţii aproape perfecte. Dar cînd se profilă la orizont coasta olandeză, Divizia 82 şi trupele engleze din coloanele de pe traiectul de nord văzură nouraşii ameninţători de fum negru şi cenuşiu ai exploziilor de proiectile antiaeriene germane. În timp ce zburau la înălţime de numai 500 de metri, se vedeau clar tunurile care trăgeau de pe insulele olandeze Walcheren, Bevelandul de Nord şi Schouwen. La fel de bine se vedeau piesele de artilerie antiaeriană de pe navele şi şalupele aflate în jurul estuarului fluviului Schelde.

Avioanele de vînătoare care escortau convoaiele începură să părăsească formaţiile pentru a se angaja pe ţintele abia descoperite – tunurile antiaeriene. Soldaţii îmbarcaţi în C-47 puteau să audă schijele proiectilelor lovind pereţii metalici ai avioanelor. Soldatul Leo Hart, paraşutist încercat din Divizia 82, îşi aminteşte că a auzit un „boboc” din avionul său întrebînd: „Scaunele astea de tinichea sînt rezistente la gloanţe?” Hart îi aruncă doar o privire încruntată; scaunele, dintr-un metal uşor, nu le-ar fi oferit protecţie nici măcar împotriva unei pietre aruncate cu putere. Soldatul Harold Brockley, dintr-un alt C-47, îşi aminteşte şi el de un tinerel care întreba: „Spune-mi, ce sînt

norii aceia de fum negru şi cenuşiu acolo jos?" Înainte de a apuca cineva să-i răspundă, o schijă de proiectil străpunse duşumeaua aeronavei şi se înfipse şuierînd într-o gamelă fără a pricinui vreun rău.

Ostaşii încercaţi îşi ascundeau teama în diverse moduri. Cînd sergentul Paul Nunan văzu „familiarele mingi de golf ale trasoarelor roşii dansînd în jurul nostru", se prefăcu că moţăie. Trasoarele aproape că atingeau avionul în care era îmbarcat soldatul Kenneth Truax. „Nimeni nu spuse nimic, îşi aminteşte el. Doar o fluturare de zîmbet ici-colo". Sergentului Bill Tucker, care mai înfruntase focul artileriei antiaeriene în Normandia, „îi era teribil de teamă să nu fie lovit de jos". Se simţea „mai puţin expus" şezînd pe trei jachete groase de zbor. Soldatul Rudolph Kos îşi aminteşte: „Îmi venea să mă aşez pe cască, dar ştiam că e mai utilă pe cap".

Sergentul Bill Oakes, pilot-secund, era mai preocupat de pericolele dinăuntru, decît de cele de afară. În timp ce se străduia să menţină stabilitatea planorului său Horsa, aruncă o privire înapoi ca să vadă cum se simt „pasagerii" şi constată cu groază că trei soldaţi, „aşezaţi pe duşumea", fierbeau foarte calm un ceai într-o gamelă pusă pe o plită încinsă. Alţi cinci stăteau în picioare în jurul lor, cu cănile în mînă, aşteptînd să fie serviţi. Oakes nu se mai putu stăpîni. Trecu manşa pilotului şi alergă în spate, căci se aştepta ca din clipă în clipă să vadă duşumeaua de placaj a planorului luînd foc: „Mai mult decît atît, puteau să explodeze bombele de aruncător dintr-o remorcă pe care o trăgeau. Plita aceea de campanie degaja o căldură înspăimîntătoare". Era livid de furie. „Nu facem decît puţin ceai", spuse unul din soldaţi ca să-l liniştească. Oakes se întoarse imediat în carlingă şi raportă toată tărăşenia pilotului, sergentul Bert Watkins. „Spune-le, făcu pilotul zîmbind, să nu ne uite cînd e gata ceaiul". Oakes se cufundă în scaunul său şi îşi cuprinse capul în palme.

Deşi vînătorii din escortă reuşiră să reducă la tăcere cea mai mare parte a tunurilor antiaeriene de pe coastă, cîteva avioane au suferit avarii, iar un remorcher, cu planorul respectiv, şi un C-47 plin cu soldaţi au fost doborîte deasupra insulei Schouwen. Avionul de remorcare se sfărîmă la contactul cu solul şi echipajul pieri. Planorul, un Waco din cele afectate Diviziei 82 aeropurtate, se făcu bucăţi în aer; era probabil planorul văzut de

maiorul Dennis Munford, aflat în apropiere la bordul unui avion dintr-o coloană britanică. Împietrit de groază, maiorul văzu planorul Waco dezintegrîndu-se; „oamenii şi armamentul au fost proiectaţi afară ca jucăriile dintr-o pocnitoare de Crăciun”. Alţii văzură căzînd avionul C-47. Gloanţe trasoare incendiară baloturile de echipament, acroşate dedesubtul avionului C-47. „Limbi mari de foc, galbene şi roşii, izbucniră în norul de fum negru”, îşi aminteşte căpitanul Arthur Ferguson, care zbura într-un avion din apropiere. În cîteva minute C-47 era în flăcări. Locotenentul Virgil Carmichael, care stătea în picioare lîngă uşa avionului său, urmărea atent cum sar paraşutiştii din aeronava lovită. „Întrucît oamenii noştri foloseau paraşute în culori de mascare am reuşit să-i număr şi am constatat că ieşiseră toţi nevătămaţi”.

Deşi avionul era cuprins de flăcări, pilotul reuşi totuşi să-i menţină stabilitatea pînă săriră toţi paraşutiştii. În cele din urmă, Carmichael văzu încă un om sărind. „Deoarece aviaţia folosea paraşute albe, mi-am închipuit că trebuie să fie comandantul echipajului”. A fost ultimul care a părăsit avionul. Imediat după aceea, C-47 se angajă în vrie şi se prăbuşi într-o zonă inundată a insulei Schouwen. Carmichael îşi aminteşte că „în momentul impactului, chiar în faţa avionului se deschise o paraşută albă, probabil proiectată de suflul produs de izbitură”. Vederea avionului C-47 doborît de inamic avu un „efect teribil” asupra locotenentului James Magellas. În calitate de „saltmaistru” în avioul său, spusese în prealabil paraşutiştilor săi că va da comanda „ridicaţi-vă şi acroşaţi” cu cinci minute înainte de a ajunge în zona de lansare. Acum, însă, dădu comanda imediat. În multe alte avioane „saltmaişirii” reacţionară ca şi Magellas şi dădură comenzi similare. Pentru ei bătălia începuse; şi apoi, zonele de lansare şi de aterizare pentru trupele aeropurtate erau acum la distanţă de numai 30 – 40 de minute.

2

De necrezut, dar în ciuda bombardamentului prelungit din timpul nopţii şi a repetatelor atacuri aeriene asupra oraşelor

Arnhem, Nijmegen şi Eindhoven, germanii nu-şi dădeau seama ce se întîmplă. Atenţia tuturor comandamentelor era concentrată asupra unei singure ameninţări: reluarea ofensivei Armatei 2 britanice din capul de pod de la Canalul Meuse-Escaut.

„Ofiţerii şi soldaţii, şi mai ales eu şi statul meu major, eram atît de extenuaţi şi supuşi unei tensiuni atît de mari din cauza nenumăratelor greutăţi pe care le aveam de învins, încît nu reuşeam să judecăm lucrurile decît prin prisma operaţiilor terestre", îşi aminteşte generalul Kurt Student. Ilustrul specialist german în operaţii de desant se găsea la comandamentul său, o vilişoară de lîngă Vught, la aproximativ 34 km nord-vest de Eindhoven; făcea „o muncă de conţopist – un munte de hîrtii mă urmăreau pînă şi pe cîmpul de luptă". Student ieşi în balcon, urmări cîteva clipe bombardierele, apoi, fără să le dea importanţă, se întoarse la hîrţoagele sale.

Locotenent-colonelul Walter Harzer, comandantul Diviziei 9 de tancuri SS „Hohenstaufen", îi predase rivalului său, generalul Heinz Harmel, comandantul Diviziei 10 de tancuri SS „Frundsberg", doar armamentul şi tehnica de luptă pe care era dispus să i le dea. Din ordinul lui Bittrich şi fără ştirea lui Model, Harmel se afla acum la Berlin. Ültimele vagoane-platformă cu transportoare blindate „avariate" ale lui Harzer erau gata de plecare cu un tren care pornea la ora 14,00 spre Germania. Harzer, care fusese în repetate rînduri bombardat după debarcarea din Notmandia, „nu dădea prea multă atenţie avioanelor". Nu văzu nimic neobişnuit în enormele formaţii de bombardiere care survolau Olanda. Atît el cît şi tanchiştii săi, participanţi la numeroase lupte, ştiau că „era normal să vezi avioane care zburau spre est pentru a bombarda Germania şi care reveneau de cîteva ori pe zi. Soldaţii mei şi eu însumi eram ameţiţi de neîncetatele bombardamente". Harzer părăsi comandamentul de la Beekbergen şi se duse, împreună cu maiorul Egon Skalka, şeful serviciului sanitar al Diviziei 9 de tancuri SS, la cazarma din Hoenderloo, situată la aproximativ 13 km nord de Arnhem. Urma să aibă loc a ceremonie, în cadrul căreia, în faţa celor 600 de soldaţi ai batalionului de cercetare al diviziei, el avea să-l decoreze pe comandantul batalionului, căpitanul Paul Gräbner, cu Crucea de fier în gradul de cavaler. După aceea aveau să ciocnească o cupă de şampanie şi să

participe la un prînz de gală.

La Comandamentul Corpului 2 de tancuri SS de la Doetinchem, generalul-locotenent Wilhelm Bittrich nu era nici el preocupat de atacurile aeriene. Şi pentru el acestea reprezentau „ceva obişnuit”. Feldmareşalul Walter Model, aflat la comandamentul său instalat în hotelul Tafelberg din Oosterbeek, urmărise un timp formaţiile de avioane de bombardament. La comandament impresia era unanimă: escadrilele de fortăreţe zburătoare se întorceau după bombardamentele executate în cursul nopţii asupra Germaniei şi, ca de obicei, alte valuri de fortăreţe se îndreptau spre est, spre alte obiective, pentru a asigura bombardarea neîntreruptă a Germaniei. În ceea ce priveşte bombardamentele locale, nu era ceva neobişnuit ca avioanele să lanseze adeseori chiar în Olanda bombele nefolosite pentru lovirea obiectivelor din Ruhr. Model şi şeful său de stat major, generalul-locotenent Hans Krebs, credeau că bombardamentul şi mitralierea de la mică înălţime a obiectivelor terestre erau „acţiuni pregătitoare” – un preludiu la declanşarea ofensivei engleze terestre.

Un comandant, însă, era întrucîtva îngrijorat de intensificarea acţiunilor aviaţiei deasupra Olandei. La comandamentul frontului de vest (OB West) din Aremberg, lîngă Koblenz, la o distanţă de aproximativ 193 km, feldmareşalul Gerd von Rundstedt – deşi continua să creadă că forţele aeropurtate vor fi folosite numai pentru un atac împotriva Ruhrului – pretindea mai multe informaţii. În anexa 2 227 la raportrd zilnic din 17 septembrie, şeful secţiei operaţii notă că von Rundstedt îi ceruse lui Model să verifice dacă nu cumva e în curs de pregătire o invazie combinată, de pe mare şi din aer, în nordul Olandei. Nota suna astfel:

„Situaţia generală şi mai ales intensificarea acţiunilor de cercetare ale inamicului... l-au determinat pe comandantul şef al frontului de vest să ia din nou în considerare posibilitatea unei debarcări de pe mare şi a unui desant aerian... Rezultatele verificării vor fi raportate la OKW [Hitler]”.

Acest mesaj a ajuns la comandamentul lui Model tocmai cînd primele avioane ale marii flote aeriene survolau coasta.

La 11,30, deasupra Arnhemului se ridicau trombe de fum negru de la incendiile care cuprinseseră întreg oraşul, după un

bombardament continuu de trei ore. La Wolfheze, Oosterbeck, Nijmegen şi Eindhoven, clădiri întregi fuseseră rase de pe faţa pământului, străzile, desfundate, erau acoperite de dărîmături şi cioburi de sticlă, iar numărul morţilor şi al răniţilor creştea mereu. Chiar şi acum, avioanele de vînătoare atacau în zbor aproape razant cuiburile de mitraliere şi poziţiile pieselor antiaeriene din întreaga zonă. Starea de spirit a olandezilor, care se refugiaseră în biserici, case, pivniţe şi în adăposturi, sau a celor care, cu un curaj nebun, străbăteau străzile pe bicicletă ori se căţărau pe acoperişuri ca să vadă mai bine ce se întîmplă, trecea de la groază la exaltare. Nimeni nu ştia ce să creadă, sau la ce să se aştepte. În sud, la aproximativ 134 km de Nijmegen, Maastricht, primul oraş olandez eliberat, salutase intrarea Armatei 1 americane la 14 septembrie. Mulţi olandezi se aşteptau ca infanteria americană să sosească, dintr-o clipă într-alta, în oraşele şi în satele lor. Radio Orania, care transmitea din Londra, alimenta această impresie cu un torent de buletine: „A sosit clipa cea mare. Ceea ce am aşteptat atîta vreme este pe cale să se înfăptuiască în sfîrşit... Datorită înaintării rapide a armatelor aliate... e posibil ca trupele să nu aibă încă bani olandezi. Dacă aliaţii noştri oferă monede franceze sau belgiene... colaboraţi şi acceptaţi aceşti bani drept plată... Agricultorii trebuie să termine repede muncile cîmpului şi să salveze recolta...”. Într-un mesaj radiodifuzat, prinţul Bernhard îi ruga pe olandezi „să nu-şi exprime bucuria oferind flori sau fructe trupelor aliate care vor veni să elibereze teritoriul Ţărilor de Jos... s-a întîmplat în trecut ca inamicul să ascundă explozivi în darurile oferite eliberatorilor”. Dominantă în mintea mai tuturor olandezilor era certitudinea că aceste bombardamente intense erau preludiul invaziei aliate, al declanşării ofensivei terestre. Ca şi ocupanţii germani, olandezii nu se aşteptau cîtuşi de puţin la un desant aerian iminent.

Jan şi Bertha Voskuil, refugiaţi în casa socrului lui Voskuil la Oosterbeek, se gîndeau că atacurile bombardierelor în zona lor aveau drept ţintă comandamentul lui Model din hotelul Tafelberg. Ziua era frumoasă, îşi aminteşte Voskuil, „vremea era ideală pentru bombardament”. Cu toate acestea, îi venea greu „să împace războiul, care se anunţa, cu parfumul sfeclei de zahăr coapte şi cu priveliştea sutelor de floarea-soarelui încovoiate sub greutatea pălăriilor mari. Mintea nu concepea că

erau oameni care mureau şi case care ardeau”. Voskuil se simţea ciudat de liniştit. Din veranda casei socrului, vedea avioanele de vînătoare săgetînd cerul şi era convins că ţinta lor era hotelul. Deodată apăru în grădină un soldat german, fără cască şi fără puşcă, numai în pantaloni şi cămaşă. Intrusul îl întrebă politicos pe Voskuil: „Pot să mă adăpostesc aici?” Voskuil îl privi mirat. „De ce?, îl întrebă el. Aveţi tranşeele voastre”. Germanul zîmbi. „Ştiu, răspunse el, dar sînt pline”. Soldatul se apropie de verandă. „E un bombardament înspăimîntător, îi spuse lui Voskuil, dar nu cred că obiectivul e Oosterbeek. Se pare că se concentrează mai mult spre estul şi spre vestul satului”.

Voskuil auzi voci din casă. O prietenă a familiei tocmai sosise din zona Wolfheze. A fost un bombardament îngrozitor, le spuse ea, şi mulţi au murit. „Mi-e teamă, adăugă ea tremurînd ca varga, că e ultima noastră cină”. Voskuil îi aruncă o privire germanului: „Poate că bombardează Tafelbergul din cauza lui Model”, spuse el liniştit. Chipul germanului rămase impasibil. „Nu, răspunse el, nu cred. N-au fost lansate bombe în partea aceea”. Mai tîrziu, după ce soldatul plecă, Voskuil ieşi să vadă ce s-a întîmplat. Circulau tot felul de zvonuri. Auzi spunîndu-se că Arnhemul a fost puternic bombardat şi că Wolfheze fusese aproape ras de pe faţa pămîntului. Desigur, gîndi el, aliaţii sînt acum în marş şi trebuie să sosească din clipă în clipă. Era, în acelaşi timp, vesel şi trist. Caen, în Normandia, îşi aminteşte el, a fost făcut una cu pămîntul în timpul debarcării. Era convins că Oosterbeek, unde se refugiase împreună cu familia sa, avea să devină un morman de ruine.

În zona Wolfheze, explodă muniţia ascunsă de germani în păduri şi faimosul spital de psihiatrie fu lovit în plin. Patru pavilioane din jurul clădirii administraţiei au fost şterse de pe faţa pămîntului, 45 de pacienţi au murit (pînă la urmă vor fi peste 80) şi nenumăraţi alţii au fost răniţi. Şaizeci de pacienţi îngroziţi, majoritatea femei, rătăceau prin pădurile din preajmă. Curentul electric se întrerupsese şi doctorul Marius van der Beek, directorul adjunct al sanatoriului, nu putea cere ajutor. Aştepta nervos sosirea unor medici din Oosterbeek şi Arnhem, care, era convins, aflaseră în mod cert ultimele veşti şi trebuiau să vină. Avea nevoie, cît mai urgent cu putinţă, de două mese de operaţie şi două echipe de chirurgi.

Unul dintre „pacienţi”, Hendrik Wijburg, era în realitate un membru al rezistenţei, ascuns în ospiciu. „Germanii, îşi aminteşte el, nu se aflau în incinta spitalului în acel moment, deşi aveau poziţii în apropiere şi un depozit artileristic şi de muniţie în pădure”. În timpul bombardamentului, cînd a fost lovit depozitul, Wijburg, care se afla pe veranda uneia dintre clădiri, a fost trîntit la pămînt. „Explozia a fost îngrozitoare, îşi aminteşte el, proiectilele şi schijele pătrundeau şuierînd în sălile spitalului, ucigînd şi rănind o mulţime de oameni”. Wijburg se ridică în grabă şi se duse să ajute infirmierele care, chiar în toiul atacurilor în zbor razant, întindeau pe iarbă cearşafuri albe ca să formeze o cruce mare. Întreaga zonă a fost atît de puternic bombardată, încît ţi se părea că „în curînd clădirea avea să fie plină de sus pînă jos cu morţi şi muribunzi”.

La Arnhem pompierii luptau cu disperare să stingă incendiile ce se răspîndeau în tot oraşul. Dirk Hiddink, comandantul unei mici subunităţi de cincisprezece pompieri, dotată cu echipament învechit (oamenii săi împingeau două cărucioare – unul încărcat cu furtunuri strînse colac, celălalt cu scări), primi ordin să se ducă la cazarma Willems, ocupată de germani, pe care avioanele Mosquito, zburînd la mică înălţime, o loviseră în plin. Cazarma era în flăcări, dar instrucţiunile pe care le primi Hiddink de la comandamentul brigăzii de pompieri din Arnhem erau stranii: să lase să ardă cazarma dar să încerce să protejeze casele din jurul ei. Cînd ajunse la locul cu pricina, Hiddink constată că, oricum, ar fi fost imposibil să salveze cazarma. Incendiul luase proporţii prea mari.

Din casa tatălui său, situată în piaţa Willemsplein 28, Gerhardus Gysbers văzu că flăcările cuprinseseră totul în jurul său. Nu numai cazarma, dar şi clădirea liceului de lîngă ea şi restaurantul Royal de vizavi. Dogoarea era atît de puternică, încît, după cum îşi aminteşte Gysbers, „geamurile de la ferestrele casei noastre au început deodată să se onduleze, iar apoi s-au topit complet”. Membrii familiei Gysbers părăsiră clădirea imediat şi se duseră în piaţă, călcînd anevoie peste dărîmături. Gysbers văzu germani, care ieşeau clătinîndu-se dintre ruinele fumegînde ale cazărmii, cu feţele şiroind de sînge. Vatmanul Hendrik Karel ajunse în piaţă cu totul întîmplător. Din cauza bombardamentului, se întrerupsese curentul şi tramvaiul lui galben, aflîndu-se pe o pantă uşor înclinată, mai merse în

virtutea inerţiei şi se opri în piaţă. Aici Karel găsi o mulţime de alte tramvaie care, ca şi al lui, coborîseră panta spre piaţă şi nu mai puteau să pornească. Prin fumul gros care se înălţa în piaţa plină de oameni şi de dărîmături, Karel văzu chelnerii de la restaurantul Royal fugind din clădirea cuprinsă de flăcări. Abandonîndu-i pe cei cîţiva clienţi care alergau spre uşi, chelnerii săreau pe fereastră.

La Uzina municipală de gaz, situată la sud-est de marele pod din Arnhem, în imediata lui apropiere, tehnicianul Nicolaas Unck admira abilitatea piloţilor de pe bombardiere. Privind peste Rin văzu că douăsprezece amplasamente ale antiaerienei fuseseră complet distruse. Rămăsese un singur tun jumelat, dar ţevile lui erau răsucite şi îndoite. Oraşul fiind lipsit de curent electric, Unck avea de făcut faţă unor probleme cu totul speciale. Uzina nu mai putea să producă gaz. După ce se va consuma combustibilul din cele trei mari gazometre, nu va mai fi nici o rezervă. În afară de cărbune şi lemn, Arnhemul rămăsese acum şi fără electricitate sau alţi combustibili pentru încălzire şi gătit.

Mii de persoane rămăseseră în diverse biserici. După cîte îşi aminteşte paracliserul Jan Mijnhart, numai în marea biserică reformată olandeză „Grote Kerk” erau 1 200 de oameni. „Deşi am auzit bombele explodînd la mică distanţă, spune el, reverendul Yohan Gerritsen şi-a continuat calm predica. Cînd s-a întrerupt curentul, orga s-a oprit. Un enoriaş a ieşit din rînduri şi a început să umfle burduful manual”. Atunci, pe un fundal de sirene, explozii şi huruit de motoare de avion, orga a răsunat din nou şi toţi cei prezenţi, ridicîndu-se în picioare, au intonat „Wilhelmus”, imnul naţional olandez.

În vecinătatea bisericii calvine, aproape de-gara din Arnhem, Gijsbert Numan, din mişcarea de rezistenţă, asculta o predică a pastorului Both. Numan era sigur că nici bombardamentul vîolent nu-i va împiedica pe germani să ducă la îndeplinire, cîndva în cursul zilei, ameninţarea de a executa ostateci civili drept represalii pentru explozia de la viaduct. Ascultînd predica pastorului Both, care vorbea despre „răspunderea pentru faptele tale în faţa lui Dumnezeu şi în faţa semenilor tăi”, pe Numan începu să-l mustre conştiinţa. Se decise ca după terminarea slujbei să se predea germanilor. La ieşire, Numan parcurse străzile pline de dărîmături în căutarea unui telefon. Formă numărul lui Pieter Kruyff, comandantul regional al

rezistenţei, şi îi comunică hotărîrea sa. Kruyff fu categoric. „Îţi interzic, îi spuse el lui Numan. Continuă-ţi activitatea”. Dar nu Kruyff avea să aibă cuvîntul hotărîtor în privinţa soartei ostatecilor. Operaţia „Market-Garden” îi va salva.

În Nijmegen, la 18 km spre sud, bombele loviseră poziţiile tunurilor antiaeriene cu atîta precizie, încît numai unul mai era în măsură să tragă. Impozanta centrală electrică PGEM, care furniza curent pentru toată provincia Gelderland, fusese doar uşor lovită, dar cablurile de înaltă tensiune fuseseră rupte, astfel că întreaga regiune a rămas fără curent. O fabrică de mătase vegetală din apropierea centralei electrice fusese grav avariată, iar acum era cuprinsă de flăcări. Numeroase case din diverse părţi ale oraşului fuseseră lovite în plin. Căzuseră bombe pe o şcoală de fete şi pe un mare centru social catolic. Pe celălalt mal al rîului Waal, în localitatea Lent, a fost distrusă o fabrică şi au explodat depozitele de muniţie.

La punctul de urmărire a raidurilor aeriene, organizat în oraş, se lucra la lumina lumînării. Toţi erau din ce în ce mai uluiţi de torentul de informaţii pe care le primeau. La biroul său, în semiîntuneric, Albertus Uijen înregistra rapoartele pe care le primea şi era din ce în ce mai deconcertat. Bombardamentul pe o rază mare nu dădea o imagine clară a ceea ce se întîmpla, în afară de faptul că fuseseră atacate toate poziţiile germane din perimetrul oraşului Nijmegen. Căile de acces mai importante spre oraş – Waalbrug, St. Annastraat şi Groesbeekseweg – erau acum blocate. Se părea că aliaţii urmăreau să izoleze oraşul.

Ca şi la Arnhem, majoritatea locuitorilor din Nijmegen căutau un adăpost pentru a se apăra împotriva atacului avioanelor care mitraliau continuu străzile. Elias Broekkamp, însă, a cărui casă nu era departe de podul peste Waal, se urcase pe acoperiş ca să vadă mai bine ce se întîmplă. Observă cu stupoare că şi germanii de la primărie, la cinci case de a lui, procedaseră la fel. Broekkamp îşi aminteşte: „Arătau foarte îngrijoraţi. Eu, bineînţeles, eram în al nouălea cer. Am remarcat chiar că era o vreme splendidă”.

Infirmiera Johanna Breman urmărea forfota germanilor, cuprinşi de panică, în timpul atacului avioanelor în zbor razant. De la etajul doi al unei case situate la sud de podul peste Waal, ea văzu „soldaţi germani răniţi ajutîndu-se unii pe alţii. Unii şchiopătau destul de rău, mulţi erau bandajaţi. Aveau

vestoanele descheiate şi majoritatea renunţaseră să-şi mai pună căştile pe cap. În spatele lor veneau infanterişti germani. Se duceau cu toţii spre pod şi ori de cîte ori vedeau un olandez privind de la vreo fereastră trăgeau cu armele". Cînd ajunseră în apropiere de pod, germanii se apucară să sape locaşuri de tragere. „Săpau pretutindeni, îşi aminteşte infirmiera Breman, pe marginea străzii care ducea spre pod, în peluzele din vecinătate şi sub copaci. Eram sigură că invazia era iminentă şi îmi amintesc că îmi spuneam: «Ce privelişte frumoasă a bătăliei o să avem de aici». Încercam un sentiment de speranţă". Speranţele infirmierei Breman nu includeau căsătoria ei, care avea să aibă loc cîteva luni mai tîrziu, cu sergentul Charles Mason din Divizia 82. Acesta avea să aterizeze cu planorul 13 lîngă colinele Groesbeek, la aproximativ 3 km sud-vest de locuinţa ei.

Unele oraşe şi sate care se aflau la periferia obiectivelor principale ale operaţiei „Market-Garden" au suferit distrugeri şi pierderi tot atît de serioase ca şi ţintele principale şi aveau – dacă aveau – puţine echipe de salvare. Lîngă cătunul Zeelst, la aproximativ 8 km vest de Eindhoven, Gerhardus de Wit s-a adăpostit în timpul bombardamentului într-un cîmp cultivat cu sfeclă. Acolo nu se dăduse alarmă aeriană. A văzut avioanele în înaltul cerului şi deodată a început să plouă cu bombe; de Wit, care se ducea să-şi viziteze fratele în satul Veldhoven, la 6 km sud, s-a întors, a părăsit şoseaua şi s-a pitit într-un şanţ la marginea ogorului. Curînd nu şi-a mai putut înfrîna dorinţa de a se înapoia la soţia sa şi la cei unsprezece copii ai lor.

Deşi avioanele mitraliau în zbor razant, de Wit se decise să rişte. Ridicîndu-şi capul ca să arunce o privire în jur văzu că „pînă şi frunzele erau arse". Lăsîndu-şi bicicleta, ieşi din şanţ şi o luă peste cîmp. În apropierea satului observă că bombele, lansate probabil asupra aerodromului Welschap, de lîngă Eindhoven, căzuseră chiar pe cătunul Zeelst. De Wit nu vedea decît ruine. Mai multe case erau în flăcări, altele se prăbuşiseră; oamenii priveau năuciţi şi se văitau. O cunoştinţă de a lui de Wit, doamna von Helmont, văduvă, îl rugă să vină cu ea pentru a acoperi cu un cearşaf cadavrul unui băiat. Îi explică plîngînd că ea nu o poate face. Copilul fusese decapitat, iar de Wit îşi dădu seama că era fiul unui vecin. Acoperi repede cadavrul. „Nu m-am mai uitat la nimic, îşi aminteşte el. Voiam doar să ajung la

ai mei cît mai repede cu putinţă". Era aproape de casă cînd un vecin încercă să-l reţină. „Sîngerez de moarte, îi spuse omul. M-a lovit o schijă".

În momentul acela de Wit îşi văzu soţia, Adriana, în mijlocul străzii, plîngînd. Zărindu-l, alergă spre el. „Credeam că n-o să mai ajungi, îi spuse ea. Vino repede. Tiny a fost lovit". De Wit nu-l mai ascultă pe vecinul rănit. „Nu mă mai gîndeam decît la fiul meu. Cînd am ajuns lîngă el, am văzut că toată partea dreaptă îi fusese atinsă, iar piciorul drept – aproape retezat. Încă absolut conştient, copilul a cerut apă. Am văzut că nu mai avea braţul drept. M-a întrebat unde-i este braţul şi, pentru a-l alina, i-am spus: „Stai culcat pe el". De Wit stătea în genunchi lîngă băiat cînd sosi un doctor. „Mi-a spus că nu se mai poate face absolut nimic, îşi aminteşte de Wit. Fiul nostru era pe moarte". Totuşi, luînd copilul în braţe, de Wit se duse la fabrica de ţigări Duc George, unde se înfiinţase un post de Crucea Roşie. Înainte de a ajunge la fabrică, fiul său, în vîrstă de patruzprezece ani, îi muri în braţe.

În această atmosferă de groază, confuzie şi speranţă, puţini olandezi văzură eşalonul precursor al armatei aeropurtate aliate. Pe la ora 12,40, douăsprezece bombardiere britanice Stirling ajunseră în zona Arnhem. La 12,47, patru C-47 americane apărură deasupra cîmpiilor la nord de Eindhoven, în timp ce alte două zburară peste cîmpiile descoperite de la sud-vest de Nijmegen, aproape de oraşul Overasselt. La bordul avioanelor erau marcatori englezi şi americani.

Întorcîndu-se la ferma sa de la marginea cîmpiei Renkum, la mai puţin de 1,5 km de Wolfheze, Jan Pennings văzu avioane care zburau la mică înălţime, venind dinspre vest. Se gîndi că se întorceau să bombardeze linia ferată. Le urmări cu teamă, gata să-şi caute adăpost dacă bombele ar fi căzut în apropiere. Cînd avioanele ajunseră deasupra cîmpiei Renkum, Pennings rămase stupefiat. Văzu „lansîndu-se pachete enorme, apoi paraşutişti. Ştiam că în Normandia aliaţii folosiseră paraşutişti şi eram sigur că ceea ce vedeam era începutul debarcării în ţara *noastră*".

Cîteva minute mai tîrziu, ducîndu-se cu bicicleta pînă la fermă, Jan îi strigă soţiei sale: „Vino afară! Sîntem liberi!" Apoi, primii paraşutişti pe care îi vedea în viaţa sa intrară în curtea fermei. Buimăcit şi înspăimîntat, Pennings le strînse mîinile. „Într-o jumătate de oră, îi spuseră ei, vor sosi sute de-ai noştri".

Şi şoferul Jan Peelen văzu marcatorii aterizînd pe cîmpia Renkum. El îşi aminteşte: „Coborau aproape fără zgomot. Erau foarte disciplinaţi şi au început imediat să marcheze terenul”. Ca şi alţi marcatori lansaţi la nord de calea ferată, aceştia trebuiau să delimiteze zonele de lansare şi de aterizare.

La aproximativ 25 km spre sud, lîngă oraşul Overasselt, Theodorus Roelofs, în vîrstă de nouăsprezece ani, care se ascundea de germani, fu deodată eliberat de marcatorii Diviziei 82 aeropurtate care aterizară nu departe de ferma alor săi. Americanii, îşi aminteşte el, erau „cercetaşi şi teama mea cea mare era că acel grup mic de curajoşi putea fi uşor lichidat”. Marcatorii nu pierdură timpul. Văzînd că tînărul olandez vorbeşte engleza, îl luară imediat să-i ajute ca ghid şi interpret. Confirmînd poziţiile indicate pe hărţile lor şi îndrumîndu-i spre locurile de aterizare stabilite, Roelofs privea fascinat oamenii care marcau zona cu „benzi colorate şi sobiţe fumegînde”. În trei minute un „O” cu chenar galben şi un fum violet indicau clar aria.

Cele patru avioane C – 47, care îi duceau pe marcatorii Diviziei 101 la nord de Eindhoven, pătrunseră în zona unui puternic tir antiaerian. Un avion căzu cuprins de flăcări. Numai patru oameni au supravieţuit. Celelalte trei avioane îşi continuară zborul şi marcatorii coborîră cu precizie în cele două zone destinate Diviziei 101. La 12,54 în întreaga fîşie a operaţiei „Market-Garden” zonele de lansare şi de aterizare erau identificate şi marcate. De necrezut, dar germanii încă nu dăduseră alarma.

În cazarma din Hoenderloo, locotenent-colonelul Walter Harzer, comandantul diviziei „Hohenstaufen”, toasta pentru proaspăt decoratul căpitan Paul Gräbner. Cu cîteva minute înainte, Harzer văzuse nişte paraşute care coborau la vest de Arnhem. Nu fu surprins. Crezu că sînt echipajele unor avioane lovite, care încercau să se salveze. În Oosterbeck, la hotelul Tafelberg, feldmareşalul Model lua un apetitiv – un pahar de vin de Mosella la gheaţă – cu şeful său de stat major, generalul-locotenent Hans Krebs, cu colonelul Hans von Tempelhof, şeful secţiei operaţii, şi cu colonelul Leodegard Freyberg, şeful comenduirii statului major. Aşa cum îşi aminteşte locotenentul Gustav Sedelhauser, ofiţer din serviciul administrativ: „Ori de

cîte ori se afla la comandament, feldmareşalul era extrem de punctual. Prînzul se servea întotdeauna fix la ora 13,00”. Aceasta era şi ora H pentru forţele „Market”.

3

În formaţii strînse, marea procesiune de avioane C – 47 avînd la bord Divizia 101 aeropurtată trecea cu zgomot asurzitor pe deasupra Belgiei ocupate de aliaţi. La vreo 40 km dincolo de Bruxelles, tandemurile de avioane de remorcare şi planoare virară spre nord, îndreptîndu-se către graniţa olandeză. Atunci, cei din avioane priviră în jos şi pentru prima oară văzură pandantul lor, forţele „Garden”, a căror ofensivă terestră urma să fie sincronizată cu atacul desantului aerian. Era o privelişte de neuitat. Corpul 30 al generalului Horrocks îşi desfăşurase forţele pe toate cîmpurile, cărările şi şoselele. Coloane de tancuri, vehicule semişenilate, autoblindate şi transportoare blindate, plus şiruri întregi de piese de artilerie erau gata de plecare la primul semnal. Pe antenele tancurilor fluturau fanioane, şi mii de englezi, cocoţaţi pe maşinile de luptă sau grupaţi pe ogoare, salutau cu mîna forţele aeropurtate. O perdea uşoară de fum portocaliu marca linia frontului englez. De partea cealaltă era inamicul.

Zburînd la firul ierbii, avioanele de vînătoare-bombardament indicau direcţia spre zonele de lansare, încercînd în acelaşi timp să radă de pe faţa pămîntului tot ce ar fi putut stînjeni zborul formaţiilor. Cu toate că bombardamentul intens care precedase desantarea distrusese multe baterii antiaeriene, de sub plasele de mascare brusc date la o parte apăreau piese antiaeriene bine adăpostite. Unii soldaţi îşi amintesc că au văzut şire de paie desfăcîndu-se, pentru ca din ele să iasă la iveală tunuri de 88 şi mitraliere antiaeriene. În ciuda faptului că avioanele de vînătoare şi-au îndeplinit strălucit misiunea, acţiunile lor n-au reuşit să anihileze complet rezistenţa inamicului. Chiar cu şapte minute înainte de-a ajunge deasupra zonelor de lansare, la nord de Eindhoven, avioanele şi planoarele care transportau Divizia 101 au fost luate în primire de un puternic tir antiaerian.

Soldatul John Cipolla moţăia cînd fu trezit brusc de „pocnetul

sec al tunurilor antiaeriene şi de răpăitul schijelor care străpunseră avionul nostru". Ca toţi ceilalţi, Cipolla era atît de împovărat de echipament, că abia se mai putea mişca. În afară de puşcă, raniţă, manta de ploaie şi pătură, peste umeri îi atîrnau cartuşiere, buzunarele îi erau ticsite cu grenade de mînă şi raţia de hrană, şi apoi mai era paraşuta de spate şi cea de rezervă. În plus, în avionul său, fiecare ducea o mină terestră. El îşi aminteşte că „un C – 47 de la flancul nostru stîng a luat foc, după care a urmat un altul, şi eu îmi ziceam: «Dumnezeule, acum e rîndul nostru! Cum am să ies vreodată din acest avion?»„.

Avionul său C – 47 fu zguduit puternic şi toţi cei de la bord urlară într-un glas: „Să ieşim! Am fost loviţi". „Saltmaistrul" comandă: „Ridicaţi-vă şi acroşaţi!" Apoi, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat, începu să controleze echipamentul. Cipolla îşi auzea camarazii spunînd pe rînd: „unu – gata, doi – gata, trei – gata". I se păru că au trecut ore pînă ce s-a ajuns la el. Cipolla, ultimul din grup, reuşi să strige şi el „douăzeci şi unu – gata". Atunci se aprinse lumina verde şi, aproape fulgerător, oamenii săriră în gol, iar în cîteva clipe se deschiseră paraşutele deasupra lor. Uitîndu-se în sus ca să controleze cupola paraşutei sale, Cipolla văzu că C – 47 pe care tocmai îl părăsise se prăbuşea cuprins de flăcări.

Deşi în jurul avioanelor exploda o grindină de proiectile, formaţiile nu s-au dezorganizat. Piloţii din Comandamentul 9 al aviaţiei de transport desant menţinură direcţia şi nu se abătură din drum. Locotenentul Robert O'Connell îşi aminteşte că formaţia sa zbura atît de strîns, încît „aveam impresia că pilotul nostru avea să-şi înfigă o aripă în urechea pilotului de pe avionul din stînga noastră". Avionul lui O'Connell ardea. Lumina roşie de avertizare pentru lansare era aprinsă şi „un fum atît de des năvălise în cabină, încît nu puteam să văd ultimul paraşutist din grup". Paraşutiştii tuşeau şi strigau că vor să iasă din avion. O'Connell se propti „în uşă ca să-i împiedice s-o facă". Piloţii continuau să menţină direcţia, fără a încerca vreo manevră de evitare a tirului antiaerian. O'Connell observă că formaţia începea să piardă, treptat, din înălţime şi să reducă viteza în vederea lansării. Cu o umbră de speranţă îşi zise în gînd: „Dacă pilotul ar fi considerat că avionul se prăbuşeşte, ar fi aprins din timp lumina verde pentru ca oamenii să se lanseze cu

paraşutele”. Foarte calm, pilotul menţinu avionul cuprins de flăcări pe direcţie pînă ajunse exact deasupra zonei de lansare. Apoi se aprinse lumina verde şi O’Connell şi paraşutiştii lui săriră cu bine. Ulterior, O’Connell a aflat că avionul s-a prăbuşit, dar echipajul a supravieţuit.

Fără să le pese cîtuşi de puţin de soarta lor, piloţii avioanelor care transportau trupele îşi conduseră aeronavele prin barajul de foc antiaerian pînă deasupra zonelor de lansare. „Nu-ţi face griji în privinţa mea, îi transmise prin radio sublocotenentul Herbert E. Shulman, care pilota un C – 47 cuprins de flăcări, comandantului său de patrulă. Am să-i duc pe aceşti oameni exact în zona de lansare”. Şi aşa a şi făcut. Paraşutiştii au părăsit cu bine avionul care peste cîteva clipe s-a prăbuşit în flăcări. Sergentul Charles A. Mitchell observă îngrozit că dintr-un motor al avionului din stînga sa ţîşneau flăcări. Pilotul îl menţinu pe direcţie şi Mitchell văzu întregul grup de paraşutişti lansîndu-se prin para de foc.

Tragediile nu s-au terminat aici. Soldatul Paul Johnson era în faţă, lîngă carlinga pilotului, cînd avionul în care se afla fu lovit în plin şi ambele rezervoare de benzină luară foc. Din cei 16 paraşutişti, plus pilotul prim şi pilotul secund, numai Johnson şi alţi doi soldaţi reuşiră să se salveze. Fură nevoiţi să treacă peste trupurile morţilor din interiorul avionului ca să poată sări cu paraşuta. Cei trei supravieţuitori s-au ales cu arsuri grave, iar părul lui Johnson s-a carbonizat complet. Ei aterizară în zona bivuacurilor unei unităţi de tancuri germane. Timp de o jumătate de oră ţinură piept inamicului trăgînd dintr-un şanţ, apoi, răniţi toţi trei, fură luaţi prizonieri.

Cînd se aprinse lumina verde într-un alt avion, paraşutistul

din

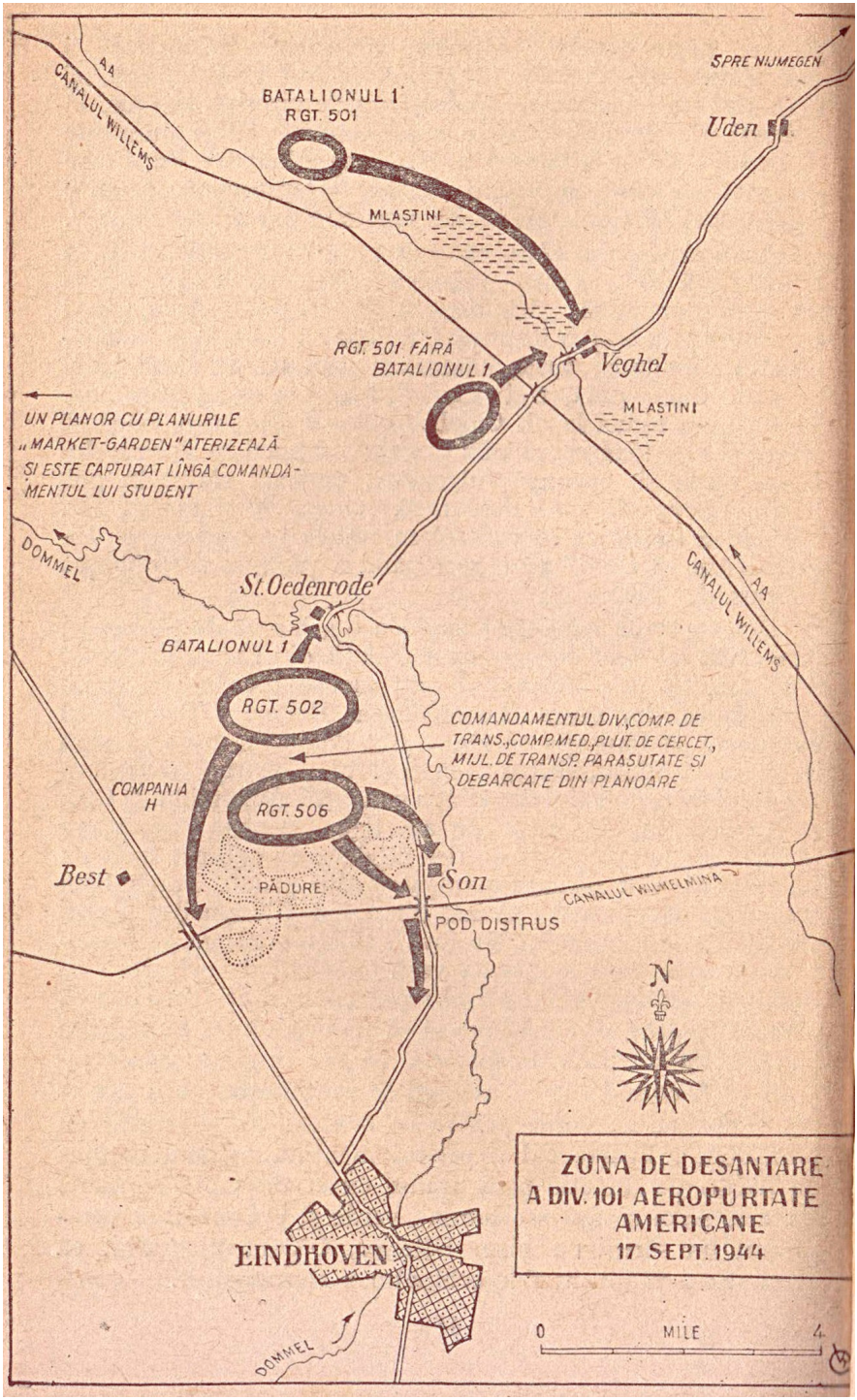

fruntea grupului, care stătea în uşă, fu ucis pe loc şi se prăbuşi

pe spate peste caporalul John Altomare. Trupul său fu repede dat la o parte şi restul grupului se lansă. În timp ce un alt grup de paraşutişti plutea spre sol, un C – 47, nemaifiind stăpînit de pilot, lovi doi dintre ei cu elicele, făcîndu-i bucăţi.

Aşa cum le e firea, americanii făceau haz chiar şi în aceste clipe înspăimîntătoare cînd se apropiau de zonele de lansare. Căpitanul Cecil Lee tocmai se ridicase să acroşeze carabina-cîrlig de cablu, cînd avionûl fu lovit. O schijă făcu o gaură în scaunul pe care stătuse pînă atunci. Un soldat de alături exclamă cu un aer dezgustat: „Uite că ne-au făcut şi o latrină!" Într-un alt avion, sublocotenentul Anthony Borrelli era convins că a paralizat. Lumina roşie se aprinsese şi toţi îşi acroşaseră carabinele-cîrlig de cablu, în afară de Borrelli care nu reuşea să se mişte. Numai cu două săptămîni în urmă fusese făcut ofiţer şi aceasta era prima sa misiune de luptă. Borrelli, care era numărul 1 în grupul de paraşutişti, îşi dădea seama că toţi ochii erau aţintiţi asupra sa. Descoperi, jenat, că îşi prinsese centura de scaun. Soldatul Robert Boyce se îmbarcase în ciuda bunelor intenţii ale dentistului diviziei care îl declarase „L.O.B". (Left Out of Battle [1]). În urma intervenţiei comandantului companiei sale, Boyce, participant la debarcarea din Normandia, primise permisiunea să plece şi el. În afară de durerea de dinţi, mai avea şi alte necazuri. Cîteva inovaţii pentru paraşutişti – tocuri pentru prinderea pistoalelor-mitralieră de picior, un lacăt cu deschidere instantanee la unele paraşute, bocanci înalţi de campanie în locul ghetelor speciale folosite în mod obişnuit de paraşutişti – îi făceau atît pe el, cît şi pe mulţi alţii, foarte nervoşi. Îi îngrijora mai ales faptul că suspantele se puteau agăţa de cataramele noilor bocanci. În timp ce avionul zbura la mică înălţime apropiindu-se de ţintă, Boyce văzu jos civili olandezi care făceau cu două degete, în chip de salut, semnul V (victorie). Asta îi mai lipsea lui Boyce: „Hei, priviţi, le strigă el celorlalţi, pariază doi contra unu că nu vom reuşi!"

Mulţi considerau că şansele lor de-a ajunge în zonele de lansare erau mici. Colonelul Robert F. Sink, care comanda Regimentul 506, observă „un tir antiaerian năprasnic în întîmpinarea noastră". În timp ce privea din uşă, avionul se zdruncină violent şi Sink văzu o parte a aripii rupîndu-se şi rămînînd atîrnată. Se întoarse spre paraşutiştii din grupul său şi

[1] Inapt pentru luptă. – *Nota trad*.

spuse: „Ei bine, s-a dus aripa!” Spre uşurarea lui Sink, „nici unul nu păru să dea prea multă importanţă acestui lucru. Toţi considerau că, de fapt, am ajuns la destinaţie”.

În avionul nr. 2, locotenent-colonelul Charles Chase, locţiitorul lui Sink, constată că aripa stîngă a avionului era în flăcări. Căpitanul Thomas Mulvey îşi aminteşte că Chase o privi o clipă, după care spuse cît se poate de liniştit: „Mi se pare că ne-au nimerit. Ar fi bine să coborîm”. Cînd se aprinseră luminile verzi în ambele avioane, oamenii săriră cu bine. Avionul în care fusese Chase s-a prăbuşit. Cel al lui Sink, cu aripa ruptă, a reuşit, se pare, să se întoarcă fără alte avarii în Anglia.

Un tir antiaerian la fel de intens întîmpină şi tandemurile Regimentului 502, iar avioanele a doua grupe erau cît pe ce să se ciocnească. Unul dintre ele, care se abătuse puţin din drum, ieşi în faţa celuilalt obligîndu-l să ia înălţime, astfel că paraşutiştii de la bordul lui au fost nevoiţi să sară de la o altitudine mai mare decît cea prevăzută iniţial. În avionul din capul unei formaţii se găseau comandantul diviziei, generalul Maxwell D. Taylor, şi locotenent-colonelul Patrick Cassidy, comandantul Batalionului 1 din Regimentul 502. În picioare în faţa uşii, Cassidy văzu unul dintre avioanele formaţiei luînd foc. Numără numai şapte paraşutişti lansîndu-se. Apoi izbucni focul într-un alt C-47, chiar în stînga lor, dar întregul grup de paraşutişti reuşi să părăsească avionul. Hipnotizat de priveliştea avionului în flăcări, Cassidy nu observă că se aprinsese lumina verde. Generalul Taylor, care stătea în spatele lui, îi spuse calm: „Cassidy, s-a aprins lumina”. Cassidy răspunse automat: „Da, domnule. Ştiu”, şi sări. Taylor îl urmă imediat.

Pentru generalul Taylor lansarea Diviziei 101 a fost „neobişnuit de reuşită, aproape ca un exerciţiu”. La elaborarea planului, statul major al lui Taylor prevăzuse pierderi de 30 la sută. Din 6 695 de paraşutişti cîţi au fost îmbarcaţi în Anglia, 6 669 au efectuat cu bine saltul. În ciuda focului intens al artileriei antiaeriene, curajul piloţilor de pe aeronavele C-47 şi de pe avioanele de vînătoare a asigurat o lansare aproape perfectă. Deşi unele subunităţi au fost lansate la 2 – 3 km nord de zonele stabilite, ele au aterizat atît de aproape unele de altele, încît au putut să se grupeze imediat. Numai două avioane n-au ajuns exact în zona de lansare, iar piloţii Comandamentului 9 al aviaţiei de transport desant au suferit pierderile cele mai grave

din cauza hotărîrii lor eroice de a duce trupele la obiectivele lor. Din cele 424 avioane C – 47 care transportau Divizia 101, fiecare al patrulea a fost avariat, iar şaisprezece s-au prăbuşit fără ca echipajele să se poată salva.

Pierderi grele s-au înregistrat şi la planoare. Cînd au început să sosească tandemurile, din 70 cîte decolaseră numai 53 au ajuns cu bine în zona de aterizare de lîngă Son. Totuşi, în ciuda dificultăţilor, a focului dezlănţuit de inamic şi a aterizărilor forţate, planoarele au reuşit să aducă la destinaţie aproape 80 la sută din efective şi 75 la sută din jeepurile şi materialele pe care le transportau[1]. „Şoimii urlători” ai lui Taylor începură să se îndrepte spre obiectivele lor – podurile şi intersecţiile de drumuri din sectorul de importanţă vitală, în lungime de 25 km, reprezentînd tronsonul cel mai înaintat al coridorului ce trebuia menţinut deschis pentru forţele terestre britanice.

4

Generalul-colonel Kurt Student şi şeful său de stat-major, colonelul Reinhard, stăteau pe balconul vilei generalului de lîngă localitatea Vught. „Ne uitam năuciţi, ca doi cretini, îşi aminteşte Student. În orice parte ne îndreptam ochii, deasupra capetelor noastre vedeam şiruri întregi de avioane – avioane de vînătoare, aeronave pentru transportul trupelor şi materialelor. Ne-am urcat pe acoperişul clădirii pentru a încerca să ne dăm seama

[1] Întrucît operaţia „Market-Garden” era considerată o acţiune în întregime britanică, puţini ziarişti americani au fost acreditaţi să urmărească atacul. Nici unul n-a fost la Arnhem. Unul dintre americani, pe nume Walter Cronkite, ataşat pe lîngă Divizia 101, era corespondent al agenţiei „United Press”. El a aterizat cu un planor. Iată ce-şi aminteşte: „Credeam că roţile aparatului erau destinate să servească la aterizare. Imaginaţi-vă surprinderea mea cînd am atins pămîntul şi am văzut roţile răsărind din duşumeaua planorului. Am mai avut şi alt şoc. Căştile noastre, despre care credeam cu toţii că erau bine prinse, începură să zboare din cauza izbiturii şi păreau mai periculoase decît gloanţele care şuierau în jurul nostru. După ce am aterizat, am înşfăcat prima cască pe care am văzut-o şi am început să mă tîrăsc, nedespărţit de geanta mea în care aveam maşina de scris Olivetti, spre canalul unde era locul de întîlnire. Uitîndu-mă înapoi am văzut vreo 5 – 6 băieţi care se ţineau după mine tot tîrîş. Se pare că luasem o cască ce nu-mi aparţinea. Într-adevăr, casca avea două dungi la spate, semn că era a unui locotenent”.

mai bine în ce direcţie zboară”. Valuri-valuri avioanele se îndreptau spre Grave şi Nijmegen şi la numai cîţiva kilometri mai la sud, lîngă Eindhoven şi Son, se vedeau clar avioanele de transport care soseau unul după altul şi lansau paraşutişti şi materiale. Unele zburau atît de jos încît, instinctiv, Student şi Reinhard îşi aplecau capul. „De jur împrejurul comandamentului, funcţionarii noştri, intendenţii, şoferii şi radiotelegrafiştii ieşiseră afară şi trăgeau cu tot felul de arme. Ca de obicei, nu era nici urmă de vreun avion de vînătoare de-al nostru”. Student era deconcertat. „Nu reuşeam să-mi dau seama ce se întîmpla şi nici încotro se îndreptau acele unităţi. În acele momente nici nu mi-a trecut prin minte că noi înşine eram în primejdie”. Student, specialistul în acţiuni întreprinse cu trupe de paraşutişti, era plin de admiraţie şi de invidie. „Desfăşurarea aceea de forţă m-a impresionat profund. Mă gîndeam cu nostalgie la operaţiile noastre de desant aerian şi i-am spus lui Reinhard: „O, dacă aş fi avut vreodată asemenea mijloace la dispoziţie. Măcar o singură dată să fi avut atîtea avioane!” Reinhard se gîndea însă la prezent. „Herr General, îi spuse el lui Student, trebuie să *facem* ceva!” Coborîră de pe acoperiş şi se întoarseră în biroul lui Student.

Cu numai o seară în urmă, în raportul său zilnic, Student atrăsese atenţia că: „Mari coloane gata de plecare la sud de canalul Maas-Schelde indică un atac iminent”. Problema era: începuse atacul? În acest caz obiectivele unităţilor aeropurtate erau podurile din apropiere de Eindhoven, Grave şi Nijmegen. Toate podurile erau pregătite pentru distrugere şi apărate de grupuri speciale de genişti şi de detaşamente de pază. La fiecare pod fusese numit un comandant cu ordine precise de a-l distruge în caz de atac. „Intenţia evidentă a aliaţilor, gîndi Student, este de a folosi trupe aeropurtate pentru a cuceri podurile înainte ca noi să le putem distruge”. În momentul acela Student nici nu se gîndea măcar la importanţa podului de la Arnhem de pe cursul inferior al Rinului. „Dă-mi legătura cu Model”, îi spuse el lui Reinhard.

Cînd ridică receptorul, Reinhard constată că liniile erau tăiate. Comandamentul era deja izolat.

La hotelul Tafelberg din Oosterbeek, la aproximativ 60 km, locotenentul Gustav Sedelhauser, ofiţer din serviciul

administrativ al lui Model, era furios la culme. „Nu ţi-a trecut încă beţia de aseară?” urlă el într-un telefon de campanie. Subofiţerul Youppinger, din compania de 250 de oameni, care, sub comanda lui Sedelhauser, aveau misiunea de a asigura paza statului major al lui Model, repetă ceea ce spusese: „La Wolfheze aterizează planoare, în spatele nostru”. Sedelhauser trînti receptorul şi alergă la secţia operaţii, unde raportă mesajul ofiţerului de serviciu, un locotenent-colonel, care rămase uluit cînd îl auzi. Se repeziră împreună în sala de mese, unde Model lua prînzul cu şeful de stat major, generalul Krebs. „Ni s-a comunicat chiar acum că la Wolfheze aterizează planoare”, spuse locotenent-colonelul. Colonelul Tempelhof, şeful secţiei operaţii, rămase ca o stană de piatră, iar lui Krebs îi căzu monoclul de la ochi. „Ei bine, să pornim”, făcu Tempelhof.

Model sări în picioare şi dădu o mulţime de ordine pentru evacuarea imediată a comandamentului. În timp ce ieşea din sala de mese pentru a se duce să-şi ia lucrurile personale, strigă peste umăr: „Pe mine vor să mă prindă! Pe mine şi comandamentul meu!” Cîteva minute mai tîrziu, luînd cu sine numai o valijoară, Model părăsi în goană hotelul. Pe trotuar scăpă valiza care se deschise, iar lenjeria şi obiectele de toaletă se împrăştiară pe jos.

Krebs îl urmă pe Model cu atîta grabă încît Sedelhauser observă că „îşi uitase chiar şi chipiul, pistolul şi centura”. Tempelhof nu avu timp nici măcar să ia hărţile cu dispozitivele de luptă din secţia operaţii. Colonelul Freyberg, şeful comenduirii statului major, era la fel de grăbit. Trecînd glonţ pe lîngă Sedelhauser, îi strigă: „Nu uita ţigările mele!” În maşină, Model îi spuse şoferului Frombeck: „Repede! Doetinchem! La comandamentul lui Bittrich!”

Sedelhauser aşteptă să plece maşina, apoi reintră în hotel. În secţia operaţii văzu pe masă hărţile pe care erau trecute toate poziţiile germane din Olanda pînă în Elveţia. Le strînse sul şi le luă cu el. Apoi dădu ordin de evacuare imediată a hotelurilor Hartenstein şi Tafelberg; toate mijloacele de transport, spuse el, „automobile, camioane şi motociclete trebuie să plece de aici imediat”. Ultima informaţie pe care o primi înainte de a porni spre Doetinchem era că englezii se aflau la o distanţă de mai puţin de 3 km. În toată zăpăceala aceea uită complet de ţigările lui Freyberg.

5

Puternica flotă britanică de planoare ateriza într-un văl de ceaţă uşoară, în timp ce de jur-împrejur trîmbe de fum şi flăcări se învolburau deasupra clădirilor incendiate. Terenurile marcate cu fîşii de nylon portocalii şi cărămizii începeau să capete aspectul unor vaste parcuri de avioane. De pe cele două zone de aterizare – „Ferma Reyers Camp" la nord şi „Cîmpia Renkum" la sud-vest – se ridicau rotocoale de fum albăstrui. De la aceste zone, tandemurile de avioane şi planoare se întindeau pe aproape 33 km pînă în zona de intrare pe direcţia de aterizare din preajma oraşului Hertogenbosch, la sud-vest de Nijmegen. Nenumărate avioane de vînătoare protejau imensele coloane. Aglomeraţia era atît de mare, încît le amintea piloţilor de orele de vîrf în Piccadilly Circus din Londra.

Tandemurile – fiecare grup era la o distanţă de patru minute de următorul – zburau încet pe deasupra întinselor cîmpii olandeze, întretăiate de ape. Reperele care le fuseseră indicate piloţilor pentru a recunoaşte locurile începeau acum să defileze pe sub ei: marele fluviu Maas şi rîul Waal şi, mai departe, cursul inferior al Rinului. Apoi, pe măsură ce fiecare tandem începea să coboare, oamenii vedeau Arnhemul în dreapta şi obiectivele la care trebuiau să ajungă: podul de cale ferată şi cel de şosea. De necrezut, dar, în ciuda previziunilor R.A.F. care anunţase un puternic tir antiaerian, marea cavalcadă a planoarelor nu întîmpina, se poate spune, nici o rezistenţă. Bombardamentele care precedaseră desantarea fuseseră, mult mai eficace la Arnhem decît în zona Eindhoven. Nici un remorcher sau planor n-a fost doborît în timpul angajării pe direcţia de aterizare.

Abilii piloţi ai R.A.F. şi ai Regimentului de planoare au ajuns deasupra zonelor cu o precizie de ceasornic. Pe măsură ce planoarele se decuplau, avioanele de remorcare luau înălţime pentru a lăsa liber spaţiul aerian tandemurilor din urma lor. Aceste manevre complicate şi traficul intens din aer au creat noi probleme. Sergentul pilot Bryan Tomblin îşi aminteşte îmbulzeala, de-a dreptul haotică, de deasupra zonei de aterizare. „Cerul era înţesat cu planoare, avioane de remorcare,

cabluri şi ce vrei şi nu vrei. Trebuia să fii tot timpul cu ochii în patru”.

Sergentul Victor Miller, care pilota un Horsa, îşi aminteşte că văzuse cursul inferior al Rinului şi i se păruse „incredibil de liniştit”. Ceva mai încolo identifică deodată zona sa de aterizare „cu fîşiile ei de pădure în formă triunghiulară şi cu o mică fermă cuibărită în unghiul cel mai îndepărtat”. După cîteva secunde Miller auzi vocea navigatorului din Stirlingul care îl remorca: „În regulă, nr. 2, cînd sînteţi gata”. Miller confirmă că sînt gata. „Noroc, nr. 2”, îi ură navigatorul. Miller decuplă planorul. Avionul de remorcare dispăru cu cablul fluturînd în urma sa. Peste cîteva clipe va fi lăsat să cadă, Miller o ştia, „deasupra inamicului, ca un cadou de despărţire, înainte ca Stirlingul s-o ia spre casă”.

Viteza planorului scădea şi pămîntul se apropia din ce în ce mai mult. Miller dădu comenzile de aterizare pilotului său secund, sergentul Tom Hollingsworth, şi acesta împinse imediat o manetă. O clipă planorul s-a zdruncinat „cînd au fost coborîte flapsurile de sub aripi pentru a reduce viteza”. După părerea lui Miller, zona de aterizare era acum la 1 km şi ceva. „I-am spus lui Tom să arunce o privire ca să vadă dacă nu sînt alte planoare pe partea sa. Unul plana chiar deasupra, aproape perpendicular pe direcţia noastră de zbor, la mai puţin de 50 de metri” şi, spre stupoarea lui Miller, „a virat direct spre noi. Un alt planor părea a se afla în derivă şi pe punctul de a se înfige în noi din dreapta. Cred că pilotul nici nu ne-a văzut, preocupat cum era să execute bine manevra de aterizare”. Pentru a evita ciocnirea, Miller coborî, în mod deliberat, sub planorul care venea spre el. „O matahală neagră a săgetat pe deasupra noastră, prea aproape după gustul meu. Doream atît de mult să ajungem teferi jos, încît nu m-am întrebat nici o clipă dacă inamicul trage sau nu în noi. De altfel tot nu puteam face mare lucru”.

Miller continuă coborîrea: „Vîrfurile copacilor mîngîiau uşor partea inferioară a planorului şi aripile. În timp ce solul se apropia tot mai mult, un alt planor a apărut alături, bord la bord cu noi. Am tras manşa şi-am redresat planorul. Apoi aparatul a atins pămîntul, a făcut un salt de vreun metru şi s-a aşezat pe sol. Tom a apăsat cu putere pe frîne şi am continuat să rulăm pe cîmpul arat pînă ce roţile s-au înfundat în solul afînat şi ne-am oprit în cele din urmă la mai puţin de 50 de metri de un şir de copaci groşi”. În liniştea care se lăsă, după şuieratul asurzitor

provocat de curent pe panta de aterizare, Miller auzi din depărtare răpăitul unor arme portative. „Dar singurul meu gînd era să ies din planor înainte ca un altul să ne lovească sau să aterizeze pe noi. L-am părăsit ultimul. Nici nu m-am uitat în jur şi am sărit din uşă direct pe pămînt, de la o înălţime de peste un metru; contactul cu solul Olandei a fost destul de dur”.

Planorul în care se afla transmisionistul Graham Marples făcu mai întîi un tur, apoi reveni deasupra zonei de aterizare foarte aglomerate. „Dar acum nu mai aveam viteză, îşi aminteşte Marples. Am văzut vîrfurile copacilor pătrunzînd prin duşumeaua planorului. Au distrus-o, şi următorul lucru de care îmi amintesc e că am ajuns la sol cu botul în jos. Totul trosnea, de parcă planorul ar fi fost făcut din ramuri uscate care se rupeau. Am aterizat chiar pe bot, dar din fericire ne-am ales doar cu cîteva zgîrieturi”. Mai tîrziu pilotul i-a spus lui Marples că a fost nevoit să facă acea manevră ca să evite ciocnirea cu un alt planor.

După ce au învins toate greutăţile legate de lunga călătorie, nu puţine planoare au sfîrşit într-un mod dezastruos. Sergentul George Davis stătea lîngă Horsa al său, acum gol, şi urmărea sosirea celorlalte planoare. Aterizase printre primii, transportînd 32 de ostaşi din Brigada 1 aeropurtată. Văzu două planoare care „aproape lovindu-se unul de celălalt, înaintau în salturi peste cîmp direct spre nişte copaci. Amîndouă au rămas fără aripi”. După cîteva secunde sosi un alt Horsa. Avea o viteză atît de mare, încît Davis îşi dădu seama că nu se putea opri la timp. Într-adevăr, planorul intră în copaci. Nimeni nu mai ieşi din el. Davis alergă spre aparat împreună cu pilotul său secund, sergentul Williams. Uitîndu-se prin cupola de plexiglas văzură că toţi oamenii de la bord erau morţi. Un aruncător de 75 mm se desprinsese din lanţurile cu care era ancorat zdrobind servanţii şi decapitîndu-i pe cei doi piloţi.

Locotenentul Michael Dauncey tocmai aterizase cu planorul său, care transporta un jeep, o remorcă şi şase tunari dintr-o baterie de artilerie, cînd observă un enorm planor Hamilcar de 8 tone atingînd solul. „Terenul era moale, îşi aminteşte el, şi am văzut botul planorului afundîndu-se în pămînt”. Greutatea şi viteza la sol îl făcură să se înfunde din ce în ce mai mult pînă cînd coada lui mare se înălţă în aer şi Hamilcarul capotă. Dauncey îşi dădu seama că „era inutil să încercăm să-i scoatem.

Planorul Horsa are plafonul plat, pe cînd planorul Hamilcar are o calotă în care stau piloţii; ştiam că piloţii erau pierduţi”.

În timp ce se apropia într-un alt Hamilcar, sergentul Gordon

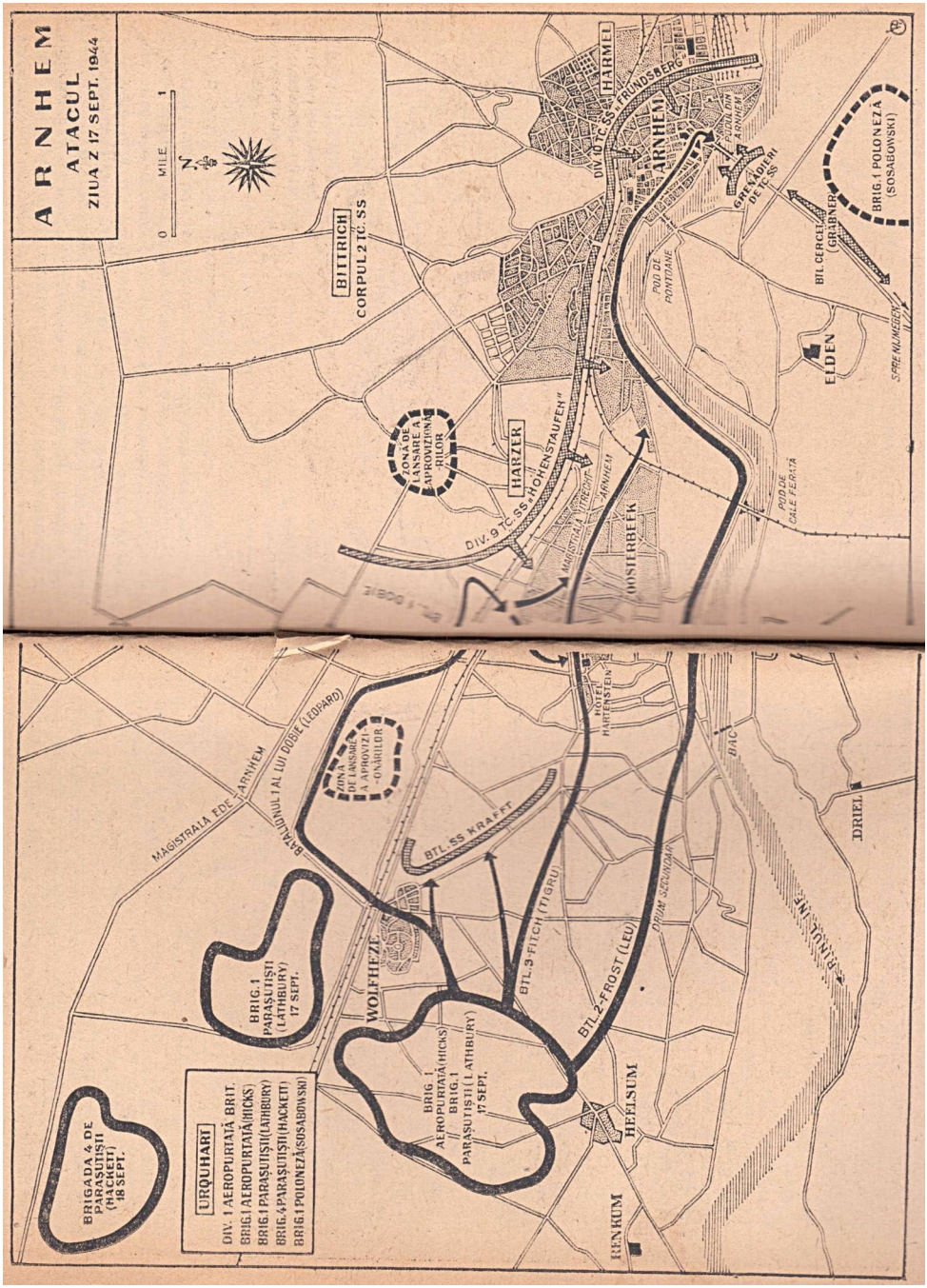

Jenks văzu şi el catastrofa descrisă mai sus şi deduse că terenul

era prea moale. Decise imediat să nu aterizeze pe acel cîmp. „Am făcut calculul că mai aveam suficientă viteză ca să planez pînă dincolo de gard şi să cobor cu bine pe cîmpul vecin”. Jenks împinse manşa, coborî în picaj, apoi plană la aproximativ doi metri de pămînt. Conducînd încet uriaşul planor peste gard, Jenks îl aşează „în cîmpul situat mai departe, ca pe un fulg”.

În toate zonele de aterizare soldaţii desfăceau cozile planoarelor şi descărcau piesele de artilerie, materialele, alimentele, jeepurile şi remorcile. Soldaţii din planorul caporalului Henry Brook descoperiră, ca mulţi alţii dealtfel, că manevra de descărcare era mult mai uşoară în teorie decît în practică. „Opt buloane cu o sîrmă protectoare ţineau fixată coada planorului, explică Brook. În timpul exerciţiilor din Anglia, puteam întotdeauna să desfacem coada şi să scoatem jeepul şi remorca lui exact în două minute. În timpul acţiunii, lucrurile au stat altfel. Am tăiat sîrma, am scos buloanele, dar coada nu se urnea”. Brook şi ceilalţi sfîrşiră prin a o reteza. J.W. Crook şi echipa sa întîmpinară aceeaşi dificultate, dar legară un cablu de coada planorului şi o smulseseră cu ajutorul unui jeep aflat în apropiere.

În ambele zone oamenii se apucară să salveze încărcătura planoarelor care se prăbuşiseră. Cele două uriaşe Hamilcaruri reprezentau o mare pierdere. La bordul lor se aflau două piese de artilerie de 17 livre, plus camioane de trei tone şi chesoane cu muniţie. În schimb, toate cele 15 obuziere de 75 mm ale Regimentului 1 artilerie uşoară aeropurtată au ajuns intacte.

Majoritatea celor care au participat la această debarcare îşi amintesc că imediat după aterizare s-a aşternut o linişte stranie, aproape ireală. Apoi, de la punctul de adunare, oamenii au auzit cimpoaie intonînd „Beretele albastre”. Aproape în acelaşi timp, soldaţii de la marginea cîmpiei Renkum văzură civili olandezi rătăcind fără ţintă prin pădure, sau ascunzîndu-se cuprinşi de spaimă. Locotenentul Neville Hay, comandantul subunităţii de transmisiuni „Phantom” a Cartierului general, îşi aminteşte că „era un spectacol răscolitor. Unii purtau cămăşi albe de spital; se părea că aveau însoţitori. Bărbaţi şi femei ţopăiau, făceau gesturi de salut, rîdeau şi vorbeau fără noimă. Se vedea că erau alienaţi”. Victor Miller, pilot de planor, fu uluit cînd auzi voci în pădure. Apoi văzu „trecînd la mică distanţă grupuri ciudate de bărbaţi şi femei, îmbrăcaţi în alb”. Abia mai tîrziu au aflat

soldaţii că civilii aceia bizari erau pacienţii Spitalului de psihiatrie din Wolfheze, care fusese bombardat.

Generalul Urquhart a aterizat pe cîmpia Renkum. Şi el a fost impresionat de liniştea care domnea acolo. „Era o linişte de necrezut, îşi aminteşte el, ireală”. În timp ce colonelul Charles Mackenzie, şeful său de stat major, instala punctul de comandă al diviziei la marginea pădurii, Urquhart se îndreptă spre zona de aterizare a paraşutiştilor, care se afla la vreo 400 de metri. Era aproximativ ora cînd ar fi trebuit să sosească Brigada 1 de paraşutişti a generalului Lathbury. Din depărtare se auzea zgomotul avioanelor. Activitatea febrilă din întreaga zonă în care aterizaseră planoarele încetă: toţi scrutau cerul ca să zărească coloanele lungi de aparate C-47. Pe timpul lansării paraşutiştilor tirul armelor portative şi al tunurilor antiaeriene era la fel de redus şi de spasmodic ca şi în timpul aterizării planoarelor. Începînd exact de la ora 13,53, în următoarele 15 minute cerul fu acoperit de paraşutele viu colorate ale Brigăzii 1. Aproximativ 650 de paraşute pentru materiale, cu voalurile galbene, roşii şi maro, transportînd arme, muniţie şi echipament, coborau repede printre paraşutişti. Alte paraşute, lansate din avioane înainte ca oamenii să sară, planau în aer transportînd tot felul de încărcături, inclusiv mici motociclete pliante. Mulţi paraşutişti, şi aşa supraîncărcaţi, mai aveau asupra lor şi nişte baloturi cu obiecte personale. În teorie, acestea trebuiau coborîte cu ajutorul unei corzi, înainte ca oamenii să atingă solul. Multe din aceste baloturi alunecau din mîinile soldaţilor şi, căzînd cu viteză, se făceau praf. Unele conţineau preţioase staţii de radio.

Soldatul englez Harry Wright sări dintr-un C-47 american. În timpul coborîrii pierdu şi casca şi balotul personal. Contactul cu pămîntul fu violent. Sergentul Robertson, şeful gospodăriei batalionului, alergă spre el. Fruntea lui Wright şiroia de sînge. „Te-au nimerit nemţii?”, îl întrebă Robertson. Wright dădu încet din cap. „Nu, d-le sergent, răspunse el. Ticălosul acela de yankeu. Avionul avea o viteză prea mare cînd am sărit”. Robertson îi pansă rana apoi, spre surprinderea lui Wright, îi oferi un pateu cu carne pe care îl scoase din sacul portmască. „Era să pic jos de uimire, îşi aminteşte Wright. În primul rînd, Robertson era scoţian, şi apoi, ca şef al gospodăriei, nu oferea nimic nimănui”.

Se pare că în toate zonele de aterizare s-au întîmplat lucruri stranii. Prima persoană pe care a văzut-o sergentul Norman Swift cînd a atins pămîntul a fost sergentul major Les Ellis, care a trecut pe lîngă el ţinînd în mînă o potîrniche moartă. Stupefiat, Swift îl întrebă de unde a luat pasărea. „Am aterizat pe ea, îi explică Ellis. Cine ştie? Poate o să ne prindă bine mai tîrziu, dacă o să ne fie foame”.

Pionierul-miner Ronald Emery tocmai îşi desfăcuse chingile, cînd o olandeză mai în vîrstă veni fuga peste cîmp, înşfăcă paraşuta şi o luă la goană. Emery rămase trăsnit privind în urma ei. În altă parte a cîmpului, caporalul Geoffrey Stanners, aproape strivit sub greutatea echipamentului, ateriză pe aripa unui planor. Asemenea unei trambuline, aripa îl proiectă din nou în aer. Pe urmă Stanners atinse pămîntul cu ambele picioare deodată.

Buimac din cauza căzăturii bruşte, locotenentul Robin Vlasto rămase nemişcat cîteva clipe încercînd să se orienteze. Observă „un număr incredibil de oameni şi de containere care cădeau în jurul meu şi avioanele continuau să lanseze mereu alţi paraşutişti”. Vlasto se gîndi că ar fi bine să părăsească în grabă zona de aterizare. În timp ce se chinuia să se debaraseze de chingile paraşutei auzi un sunet straniu. Uitîndu-se în jur îl văzu pe locotenent-colonelul John Frost, comandantul Batalionului 2, care trecea pe aproape suflînd în cornul său de vînătoare din alamă.

Frost fu văzut şi de soldatul James W. Sims, care mai suferise un şoc în ziua aceea, chiar înainte de îmbarcare. Sims zburase întotdeauna cu aviatori din R.A.F., care, îşi aminteşte el, îi îmbărbătau: „Nu vă faceţi griji, băieţi, orice s-ar întîmpla, vă vom salva”. Şi, cînd văzuse că pilotul era american, Sims rămăsese perplex: „Era locotenent-colonel şi purta o bonetă din acelea moi pe cap. Avea bunda de zbor descheiată neglijent şi pufăia dintr-o ţigară groasă de foi. Locotenentul nostru l-a salutat respectuos şi l-a întrebat dacă era cazul să-şi aducă oamenii în faţă la decolare”. Americanul zîmbi. „Pe dracu! Nu, locotenente, l-a auzit Sims spunînd. Am să ridic rabla asta nenorocită în aer chiar dacă ar fi s-o tîrăsc cu fundul pe toată pista”. Ofiţerul lui Sims fu prea uluit ca să mai spună ceva. Iar acum, deşi ţinea la Frost, colonelul său, Sims, văzîndu-l cum trecea pe lîngă el, ajunse la capătul răbdării. Aşezat direct pe

pămînt, înconjurat de echipamentul său, Sims mormăi: „Iată-l şi pe bătrînul Johnny Frost, cu Coltul într-o mînă şi cu blestematul ăla de corn în cealaltă”.

În toate zonele de aterizare, pe care sosiseră cu bine 5 191 de oameni ai diviziei, unităţile se grupau, îşi constituiau dispozitivele şi se puneau în mişcare. Generalul Urquhart era „cît se poate de mulţumit. Totul părea să meargă strună”. Aşa gîndea şi sergentul major John G. Lord. Încercatul paraşutist îşi aminteşte că „aceasta a fost una din cele mai reuşite aplicaţii la care am participat, totul s-a desfăşurat cu calm şi cu precizie”. Dar îndoielile pe care le avusese înainte de decolare le mai avea şi acum. Uitîndu-se în jurul său şi văzînd oamenii care se adunau în grabă, fără să întîmpine vreo reacţie din partea inamicului, îşi spuse: „E prea frumos ca să fie adevărat”. Şi alţii gîndeau la fel. În timp ce un grup se pregătea de plecare, locotenentul Peter Stainforth îl auzi pe locotenentul Dennis Simpson spunînd încet: „Totul merge prea bine, nu-mi place”.

Persoana care trebuia să îndeplinească misiunea cea mai urgentă, de îndată ce ateriza, era maiorul Freddie Gough, în vîrstă de patruzeci şi trei de ani, din subunitatea de cercetare a Diviziei 1 aeropurtate. Conducînd o companie de patru plutoane în jeepuri, dotate cu armament puternic, Gough trebuia să facă un salt impetuos pînă la pod ca să ajungă înaintea batalionului colonelului John Frost, care urma să vină pe jos. De îndată ce coborîră cu paraşutele, maiorul şi oamenii săi se duseră să-şi caute vehiculele care trebuiau să fi ajuns cu planoarele. Gough îl găsi imediat pe locţiitorul său, căpitanul David Allsop, dar acesta îi dădu veşti proaste. Mijloacele de transport pentru unul din cele patru plutoane – aproximativ douăzeci şi două de vehicule – nu sosiseră. Treizeci şi şase din cele 320 de planoare decolate cu destinaţia Arnhem se pierduseră, şi odată cu ele s-au pierdut şi jeepurile plutonului A al lui Gough. Cu toate acestea, atît Gough, cît şi Allsop considerară că aveau suficiente vehicule pentru a străbate rapid distanţa pînă la podul din Arnhem. Gough dădu ordinul de plecare. Avînd în vedere că forţele sale fuseseră reduse, totul depindea acum de reacţia germanilor.

6

În atmosfera aceea de panică şi confuzie, primul comandant superior german care a dat alarma a fost generalul Wilhelm Bittrich, comandantul Corpului 2 de tancuri SS. La ora 13,30, Bittrich primi întîiul raport de la reţeaua de transmisiuni a Luftwaffei, care semnala aterizarea unor trupe aeropurtate în regiunea Arnhemului. Un al doilea raport, sosit la cîteva minute după primul, indica zonele de debarcare: Arnhem şi Nijmegen. Bittrich nu reuşi să găsească pe nimeni la comandamentul feldmareşalului Model de la hotelul Tafelberg din Oosterbeek şi nu reuşi să ia contact nici cu comandantul oraşului Arnhem sau cu generalul Student la comandamentul lui din Vught. Deşi situaţia era confuză, Bittrich se gîndi imediat la Armata 15 a generalului von Zangen, care izbutise, în mare parte, să se strecoare peste estuarul fluviului Schelde şi să ajungă în Olanda. „Primul meu gînd a fost că acest desant aerian era destinat să imobilizeze armata lui von Zangen şi să o împiedice să facă joncţiunea cu restul forţelor noastre. După aceea avea să urmeze, probabil, o înaintare a armatei engleze peste Rin, în Germania.” Dacă raţionamentul său era just, cheia unei asemenea operaţii erau podurile din Arnhem şi Nijmegen. El avertiză imediat diviziile sale de tancuri SS: 9 „Hohenstaufen” şi 10 „Frundsberg”.

Locotenent-colonelul Walter Harzer, comandantul Diviziei „Hohenstaufen”, care lua parte la masa dată cu prilejul decorării căpitanului Paul Gräbner, „tocmai servea supa” cînd Bittrich îl chemă la telefon. Generalul îi explică în cîteva cuvinte situaţia şi îi dădu ordin „să întreprindă acţiuni de cercetare pe direcţia Arnhem şi Nijmegen”. Divizia „Hohenstaufen” trebuia să se pună imediat în mişcare, să menţină zona Arnhem şi să distrugă forţele aeropurtate de la vest de Arnhem, din apropiere de Oosterbeek. Bittrich l-a prevenit pe Harzer că „este absolut necesar să acţioneze repede”. Ocuparea şi menţinerea fermă a podului din Arnhem prezenta o importanţă decisivă. În acelaşi timp, Bittrich dădu ordin Diviziei „Frundsberg”, al cărei comandant, generalul Harmel, era la Berlin, să se îndrepte spre Nijmegen, „pentru a ocupa, menţine şi apăra podurile oraşului”.

Harzer avea de rezolvat acum problema debarcării din vagoane a ultimelor subunităţi ale Diviziei „Hohenstaufen”, care ar fi trebuit să plece cu trenul în mai puţin de o oră spre

Germania, inclusiv tancurile, vehiculele semişenilate şi transportoarele blindate ce fuseseră declarate „avariate” pentru a nu fi cedate lui Harmel. Harzer se uită la Gräbner. „Şi acum, ce facem? întrebă el. Maşinile sînt în parte demontate şi îmbarcate în tren”. Dintre acestea, patruzeci de maşini aparţineau batalionului de cercetare al lui Gräbner. „În cît timp puteţi monta la loc şenilele şi armamentul?” întrebă Harzer. Gräbner îi consultă imediat pe mecanicii săi. „Vom fi gata de plecare în trei, pînă la cinci ore, îi spuse lui Harzer. Trei ore sînt de ajuns”, decretă Harzer în timp ce se întorcea la comandamentul său.

Intuind corect situaţia, în ciuda unor ipoteze eronate, generalul Bittrich pusese în mişcare tocmai acele divizii blindate pe care ofiţerii din serviciul de informaţii al lui Montgomery nu le mai luaseră deloc în considerare.

Ofiţerul care fusese evacuat din Oosterbeek, ca să facă loc comandamentului feldmareşalului Model, se pomeni cu oamenii săi aproape în mijlocul zonelor de aterizare britanice. Maiorul Sepp Krafft, comandantul Batalionului de grenadieri de tancuri SS de instrucţie şi rezervă, simţea că „i se face rău de la stomac” de frică. Ultimul său punct de comandă, în hotelul din Wolfheze, se afla la mai puţin de 1 km şi jumătate de cîmpia Renkum. Două din companiile sale erau instalate în bivuacuri în apropiere, în timp ce a treia se afla în rezervă la Arnhem. Din hotel, Krafft vedea cîmpia „înţesată de planoare şi soldaţi, unii la o distanţă de numai cîteva sute de metri”. Crezuse întotdeauna că e nevoie de cel puţin cîteva ore pentru gruparea unor trupe aeropurtate, dar constată că „pretutindeni englezii se şi adunaseră şi se puseseră în mişcare, gata de luptă”. Nu înţelegea deloc de ce fusese desantată o asemenea forţă în zona aceea. „Unicul obiectiv militar pe care îl consideram de o oarecare importanţă era podul din Arnhem”.

Din cîte ştia înspăimîntatul comandant, în afară de propriul său batalion, descompletat, nu existau alte trupe de infanterie germană în apropiere. În aşteptarea unui ajutor, Krafft îşi spuse: „Mie îmi revine misiunea de a-i împiedica să ajungă la pod – dacă într-adevăr aceasta este ţinta lor”. Companiile sale au fost dispuse într-un fel de triunghi, baza lui – şoseaua spre Wolfheze – trecînd aproape pe la marginea cîmpiei Renkum. Latura de la nord de punctul de comandă al lui Krafft o formau şoseaua principală Ede-Arnhem şi calea ferată Amsterdam-Utrecht-

Arnhem; cea de la sud, şoseaua de la Utrecht, care ducea, prin Renkum şi Oosterbeek, la Arnhem. Deoarece nu dispunea de forţe suficiente pentru a menţine o poziţie de apărare continuă între cele două şosele, Krafft hotărî să ocupe o poziţie aproximativ între calea ferată, la nord, şi şoseaua Utrecht-Arnhem, la sud. El dădu ordin în grabă companiei din rezervă de la Arnhem să se alăture restului batalionului la Wolfheze. Trimise cîte un pluton de mitraliere să apere cele două extremităţi ale poziţiei, iar celelalte subunităţi le instală în evantai în pădure.

Dacă ducea lipsă de oameni, Krafft dispunea în schimb de o armă experimentală nouă: un aruncător reactiv cu mai multe ţevi, care putea să lanseze bombe supracalibru [1]. Cîteva din aceste arme noi îi fuseseră lăsate pentru instrucţie. Acum intenţiona să le întrebuinţeze ca să-i inducă în eroare pe englezi şi să le dea impresia că au de-a face cu forţe mai mari; în acelaşi timp, ordonă să se constituie grupuri de cîte 25 de soldaţi, care să întreprindă incursiuni rapide pentru a deruta trupele paraşutate.

În timp ce Krafft dădea aceste ordine, la punctul lui de comandă sosi o maşină de comandament. Din maşină descinse generalul maior Kussin, comandantul oraşului Arnhem, care se repezi în biroul lui Krafft. Kussin străbătuse tot drumul de la Arnhem cu cea mai mare viteză, ca să vadă cu ochii săi ce se întîmplă. Pe şosea se întîlnise cu feldmareşalul Model, care se îndrepta spre est, către Doetinchem. Oprindu-se pentru cîteva clipe, Model îi ordonase lui Kussin să dea alarma şi să informeze Berlinul asupra desfăşurării evenimentelor. Acum, privind spre cîmpie, Kussin rămase uluit văzînd amploarea operaţiei de desant engleze. Aproape desperat, îi spuse lui Krafft că, într-un fel sau altul, va primi întăriri în sectorul său pînă la ora 18,00. Kussin se urcase deja în maşină ca să se întoarcă la Arnhem, cînd Krafft îl sfătui să nu meargă pe şoseaua Utrecht-Arnhem.

[1] Această armă nu trebuie confundată cu aruncătorul mai mic german *Nebelwerfer*. Krafft susţine că nu existau decît patru asemenea aruncătoare experimentale. N-am putut să verific această afirmaţie, dar n-am găsit nici o menţiune despre existenţa unei arme de acest gen pe frontul de vest. Nu încape îndoială c-a fost folosită, cu un efect dezastruos, împotriva englezilor. Nenumăraţi martori descriu şuieratul şi exploziile acestor bombe de mare calibru, dar în mod inexplicabil în nici unul din rapoartele engleze, referitoare la acea acţiune, nu se vorbeşte despre această armă.

Tocmai i se raportase că pe acolo se deplasau trupele engleze. „Luaţi-o pe drumuri lăturalnice, îi spuse Krafft lui Kussin. S-ar putea ca şoseaua principală să fie deja blocată”. Kussin răspunse încruntat: „O să mă descurc eu”. Krafft urmări cu privirea maşina care să se îndrepta cu toată viteza spre şoseaua principală.

Era convins că întăririle promise de Kussin nu vor mai ajunge niciodată pînă la el şi că era numai o chestiune de timp pînă ce forţele sale, puţine la număr, aveau să fie copleşite. Chiar în timp ce-şi instala subunităţile de-a lungul şoselei de la Wolfheze, Krafft îşi trimise şoferul, soldatul Wilhelm Rauh, să-i strîngă obiectele personale. „Pune-le în maşină şi du totul în Germania, îi spuse Krafft lui Rauh. Nu cred să scap de aici cu viaţă”.

La Bad Saarnow, în apropiere de Berlin, generalul Heinz Harmel, comandantul Diviziei 10 „Frundsberg”, conferea cu şeful secţiei operaţii a trupelor SS, generalul-maior Hans Juttner, şi îi prezenta dificultăţile Corpului 2 de tancuri al lui Bittrich. Dacă voia ca acel corp să mai fie o mare unitate cu adevărat combatantă, insistă Harmel, „trebuie satisfăcută imediat cererea urgentă a lui Bittrich de oameni, tancuri, vehicule şi armament”. Juttner promise că va face tot ce îi va sta în putinţă, dar îl preveni că „în acest moment toate unităţile combatante sînt epuizate şi descompletate”. Toţi cereau să li se acorde prioritate, şi Juttner nu putea promite nici un ajutor imediat. În timp ce cei doi discutau, adjutantul lui Juttner intră în birou cu o radiogramă în mînă. Juttner o citi şi, fără a scoate o vorbă, i-o întinse lui Harmel. Succintul mesaj suna astfel: „Desant aerian la Arnhem. Întoarceţi-vă imediat. Bittrich”. Harmel se repezi afară şi, dintr-un salt, fu în automobilul său. De la Bad Saarnow la Arnhem era cale de vreo unsprezece ore şi jumătate cu maşina. Şoferului său, caporalul Sepp Hinterholzer, Harmel îi spuse: „Înapoi la Arnhem – şi să zbori ca vîntul”.

7

Maiorul Anthony Deane-Drummond, locţiitorul şefului transmisiunilor Diviziei 1 aeropurtate britanice, nu reuşea să-şi dea seama ce era în neregulă. Iniţial staţiile sale de radio

recepţionaseră perfect comunicările transmise de brigada generalului Lathbury, aflată în marş spre obiectivele sale, printre care se număra şi podul din Arnhem. Dar pe măsură ce batalioanele lui Lathbury se apropiau de Arnhem, semnalele radio deveneau tot mai slabe. Pe Deane- Drummond îl nedumerea şi îl deconcerta torentul de rapoarte pe care le primea într-una de la operatorii săi. Majoritatea spuneau că nu pot să intre în legătură cu nici una din staţiile de pe jeepuri şi că semnalele transmise de altele erau atît de slabe, încît aproape nu se auzeau. Şi, totuşi, batalioanele brigăzii lui Lathbury şi compania de cercetare a maiorului Freddie Gough nu puteau fi la o distanţă mai mare de 4 – 5 km.

Ceea ce îl îngrijora cel mai mult pe Deane-Drummond era faptul că nu recepţionase radiogramele de la Lathbury, care aveau pentru generalul Urquhart o importanţa vitală în conducerea luptei. Deane-Drummond decise să trimită înainte un jeep cu o staţie de radio şi un operator ca să capteze semnalele lui Lathbury şi să le retransmită comandamentului diviziei. Dădu dispoziţii echipei să se instaleze într-un punct, cam la mijlocul distanţei dintre divizie şi staţiile de radio mobile ale lui Lathbury. După scurt timp auzi semnale de la echipa staţiei care servea ca radioreleu. Bătaia staţiei părea să se fi redus brusc – staţia de radio „22” ar fi trebuit să bată la o distanţă de cel puţin 8 km – iar semnalul era foarte slab. Înseamnă, îşi zise maiorul, fie că staţia nu funcţionează cum trebuie, fie că operatorul n-a ales o poziţie adecvată. Chiar în timp ce asculta, semnalul se pierdu complet. Deane-Drummond nu reuşi să ia legătura cu nimeni. Şi nu reuşi s-o facă nici o echipă specială de operatori americani cu două staţii de radio mobile montate pe jeepuri. Acestea fuseseră asamblate în grabă şi trimise la comandamentul Diviziei aeropurtate britanice pe data de 17, cu numai cîteva ore înainte de decolare; americanii trebuiau să asigure legătura sol-aer pe „o frecvenţă foarte înaltă”, pentru a chema avioanele de vînătoare în sprijinul trupelor debarcate. În primele ore ale luptei, aceste staţii mobile ar fi putut fi extrem de preţioase. Ele însă se dovediră inutile. Nici o staţie de pe jeepuri nu fusese acordată pe frecvenţele necesare stabilirii legăturii cu avioanele. În momentul acela, cînd bătălia abia începuse, mijloacele de transmitsiuni radio

engleze erau cu totul inutilizabile[1].

8

Ca la un semnal, artileria germană începu să tragă chiar în timp ce avioanele care transportau Divizia 82 aeropurtată se apropiau de zonele de lansare. Uitîndu-se în jos, generalul de brigadă James M. Gavin văzu că se trăgea dintr-o linie de tranşee săpate paralel cu Canalul Maas-Waal. Şi în unele zone împădurite, baterii, care pînă atunci rămăseseră mute şi camuflate, deschiseră focul. Privind de sus, Gavin se întreba dacă planul său de luptă pentru Divizia 82, întocmit în ideea unui risc calculat, nu va eşua.

Divizia primise misiunea să ocupe sectorul central al coridorului operaţiei „Market-Garden" şi avea obiective răspîndite pe o zonă care se întindea pe aproximativ 16 km de la sud la nord şi 19 km de la vest la est. În afară de lansarea unei companii de paraşutişti lîngă extremitatea de vest a podului de la Grave, care trebuia cucerit prin surprindere, printr-un atac fulgerător, Gavin alesese trei zone de lansare şi un vast raion de aterizare. Acesta din urmă era destinat celor 50 de planoare Waco ale sale şi 38 de planoare Horsa şi Waco ale comandamentului Corpului 1 aeropurtat britanic al generalului Frederick Browning. Gavin, însă, dăduse ordin să fie marcată numai o zonă de lansare, la nord de Overasselt. Celelalte trei, care erau foarte aproape de colinele Groesbeek şi de graniţa germană, nu fuseseră, în mod deliberat, marcate. Paraşutiştii şi planoarele lui Gavin urmau să aterizeze fără semne indicatoare

[1] În The Battle of Arnhem, de Christopher Hibbert, autorul se ocupă în special de acţiunile englezilor la Arnhem şi, în acelaşi timp, critică, p.96, sistemul britanic de transmisiuni, afirmînd: „Echipele americane pentru dirijarea aviaţiei tactice n-au fost suficient instruite... consecinţa dezastruoasă a fost că numai în ultima zi a operaţiei... s-a dat un sprijin de aviaţie eficient trupelor aeropurtate". După cît se pare, nu se ştie precis cine a comis eroarea în alocarea frecvenţelor, şi nici nu se cunosc numele americanilor. Cele două echipe, care în focarul bătăliei se aflau în posesia unor mijloace ce ar fi schimbat, poate, întregul curs al istoriei în acea zi fatidică, n-au fost depistate. Şi, totuşi, aceste două echipe sînt singurele formaţiuni americane despre care se ştie că au luat parte la bătălia de la Arnhem.

sau lumînări fumigene pentru ca inamicul să nu-şi dea seama care sînt locurile alese pentru desantare. La aproximativ 30 de minute după Divizia 82, urma să aterizeze comandamentul lui Browning.

Întrucît îi era teamă că din Reichswald – o pădure ce se întindea de-a lungul frontierei germane, la est de vasta zonă de aterizare a planoarelor şi paraşutiştilor – ar fi putut să apară brusc tancuri inamice, Gavin dăduse două ordine neobişnuite. Pentru a proteja atît divizia sa cît şi comandamentul lui Browning, ordonase ca paraşutiştii să fie lansaţi cît mai aproape de bateriile antiaeriene pe care le puteau identifica din aer şi să le reducă la tăcere cît mai repede cu putinţă. Şi, pentru prima oară în istoria acţiunilor cu trupe aeropurtate, Gavin paraşuta un divizion întreg de artilerie de cîmp într-o zonă vastă aflată exact în faţa unei păduri şi la aproximativ 2 km de frontiera germană. Acum, văzînd tirul intens al artileriei antiaeriene şi gîndindu-se la posibilitatea ca în Reichswald să fie tancuri inamice, Gavin îşi dădu seama că, deşi concepuse planul luînd în considerare aproape toate eventualităţile, Divizia 82 avea de făcut faţă unei misiuni foarte grele.

Ostaşii lui Gavin, participanţi la debarcarea din Normandia, nu uitaseră masacrul de la St. Mère Église. Lansaţi din greşeală deasupra acelui sat, au fost mitraliaţi de germani chiar pe cînd coborau; mulţi paraşutişti au fost ucişi în timp ce atîrnau neputincioşi în aer, cu paraşutele agăţate în firele de telefon sau în copacii din jurul pieţei satului. Abia cînd localitatea St. Mère Église a fost cucerită de trupele locotenent-colonelului Ben Vandervoort, morţii au putut fi coborîţi şi îngropaţi. Acum, cînd paraşutiştii Diviziei 82 erau gata de lansare deasupra Olandei, la executarea saltului unii le strigau celor din spatele lor, acroşaţi încă de cablu: „Amintiţi-vă de St. Mère Église”. Deşi era periculos, mulţi soldaţi începură să tragă cu pistoalele mitralieră chiar la părăsirea avionului.

Căpitanul Briand Beaudin, lansat lîngă colinele Groesbeek, văzu că paraşuta îl purta direct spre un amplasament antiaerian german, cu tunurile îndreptate spre el. Beaudin începu să tragă cu pistolul său. „Deodată mi-am dat seama, îşi aminteşte el, cît de zadarnic era să trag cu arma mea minusculă, în timp ce mă legănam în aer deasupra acelor tunuri de calibru mare” Ateriză lîngă poziţia de tragere a inamicului şi îi făcu prizonieri pe toţi

servanţii. Părerea lui este că germanii au fost „atît de uluiţi, încît n-au fost în stare să tragă nici un foc”.

Locotenentul James J. Coyle avea impresia că va ateriza pe cortul unui spital de campanie german. Deodată văzu nişte soldaţi ieşind în grabă din cort şi alergînd spre mitralierele antiaeriene de 20 mm, instalate în preajmă. Coyle îşi scoase pistolul din toc, dar paraşuta începu să se legene şi-l duse mai departe de cort. Unul dintre germani începu să alerge spre el: „N-am reuşit să trag în neamţul acela, îşi aminteşte Coyle. Trăgeam cînd în pămînt, cînd în cer. Am avut destulă prezenţă de spirit să pun pistolul la loc în toc, pentru a fi sigur că nu-l pierd sau nu mă împuşc cînd ating pamîntul”. La sol, încă înainte de a se debarasa de paraşută, Coyle scoase din nou pistolul. „Neamţul era doar la cîţiva paşi de mine, dar se comporta de parcă nici nu ştia că eram acolo”. Deodată mi-am dat seama că nu alerga spre mine, ci pur şi simplu voia s-o ia la sănătoasa”. Cînd trecu în goană pe lîngă Coyle, germanul aruncă arma şi casca şi Coyle văzu că „era un copil, de vreo optsprezece ani. Nu puteam să trag într-un om neînarmat. Doar l-am urmărit cu privirea în timp ce se îndrepta spre graniţa germană”.

Cînd gloanţele trasoare începură să sfîşie voalura paraşutei sale, soldatul Edwin C. Raub se înfurie atît de tare încît înclină în mod deliberat calota paraşutei ca să poată ateriza lîngă mitraliera antiaeriană. Fără să se debaraseze de ham şi trăgînd paraşuta după el, Raub îi atacă pe germani cu pistolul-mitralieră Thompson. Omorî unul, îi captură pe ceilalţi şi, apoi, cu un exploziv plastic, distruse ţevile mitralierei.

Deşi oficial s-a apreciat că în zona Groesbeek inamicul a opus o rezistenţă neglijabilă, regimentele 505 şi 508 au fost întîmpinate cu foc puternic de piese antiaeriene şi armament de infanterie din pădurile ce înconjurau zona. Fără a mai aştepta să se adune, soldaţii Diviziei 82, individual sau în grupuri mici, atacară aceste cuiburi de rezistenţă, le reduseră imediat la tăcere şi făcură prizonieri. Simultan avioanele de vînătoare, aproape mîngîind vîrfurile copacilor, mitraliară poziţiile inamicului. Germanii ripostară violent la aceste atacuri în zbor razant. În cîteva minute, trei avioane de vînătoare fură lovite şi se prăbuşiră la marginea pădurii. Sergentul Michael Vuletich a văzut unul dintre ele. Avionul se dădu de cîteva ori peste cap,

de-a latul zonei de aterizare, şi cînd, în sfîrşit, se opri, numai fuzelajul era intact. Cîteva clipe mai tîrziu, pilotul ieşi nevătămat şi se opri lîngă epavă ca să-şi aprindă o ţigară. Vuletich îşi aminteşte că aviatorul doborît a rămas apoi să lupte cu compania, ca infanterist.

De la sol, sergentul James Jones observă un P-47 în flăcări, la o înălţime de aproximativ 500 de metri. Se aştepta să-l vadă pe pilot lansîndu-se cu paraşuta, dar avionul se prăbuşi, alunecă peste cîmp şi se sfărîmă. Coada fu proiectată într-o parte, motorul se rostogoli în alta, dar carlinga rămase pe cîmp. Jones era sigur că pilotul murise, dar, în timp ce privea, capota carlingii se deschise şi „un tînăr blond, în capul gol şi cu un pistol sub braţ, alergă spre noi". Jones îşi aminteşte că l-a întrebat: „Bine, omule, de ce dracu n-ai sărit cu paraşuta?" Pilotul rîse. „Mi-a fost frică", îi spuse el lui Jones.

Sergentul Russell O'Neal tocmai aterizase şi îşi punea în ordine echipamentul, cînd văzu un avion de vînătoare P-51 coborînd în picaj şi mitraliind un amplasament german bine mascat în apropierea cîmpului. După ce trecu de două ori pe deasupra cuibului de mitralieră, avionul fu lovit; pilotul reuşi, totuşi, să facă un viraj, şi avionul ateriză cu bine pe burtă. După cum îşi aminteşte O'Neal „băiatul ăsta sări din carlingă şi alergă spre mine strigînd: «Dă-mi repede un pistol-mitralieră! Ştiu exact unde e ticălosul ăla de neamţ; n-o să-mi scape el!»„. În timp ce O'Neal îl privea uluit, pilotul îi înşfăcă pistolul-mitralieră şi porni glonţ spre pădure.

În 18 minute, 4 511 oameni din regimentele 505 şi 508 ale Diviziei 82, împreună cu geniştii şi cu 70 de tone de materiale, erau la sol în zonele sau în apropierea zonelor lor de aterizare care învăluiau oraşul Groesbeek de pe pantele de est ale înălţimilor împădurite. În timp ce soldaţii se adunau, părăseau zonele şi se îndreptau spre obiectivele lor, echipe speciale marcau sectoarele pentru debarcarea pieselor de artilerie şi aterizarea planoarelor Diviziei 82 şi ale comandamentului corpului britanic. Pînă în acel moment, riscul calculat pe care se baza Gavin s-a dovedit perfect îndreptăţit. Totuşi, deşi legătura radio între regimente a fost stabilită aproape imediat, era încă prea devreme ca Gavin, care se lansase cu Regimentul 505, să ştie ce se întîmpla la 13 km mai la vest, unde, la nord de Overasselt, fusese lansat Regimentul 504. Nu ştia nici dacă

atacul special împotriva podului din Grave se desfăşura conform planului.

Ca şi celelalte avioane destinate transportului diviziei, cele 137 aeronave C-47, care transportau Regimentul 504 al colonelului Reuben H. Tucker, fură luate în primire de un violent tir antiaerian în timp ce se apropiau de zona de lansare de la Overasselt. La fel ca în celelalte sectoare, piloţii continuară să menţină direcţia de zbor şi la ora 13,15 cei
2 016 paraşutişti începură lansarea. Unsprezece avioane virară uşor spre vest, îndreptîndu-se către o mică zonă de lansare situată lîngă un pod peste fluviul Maas în apropiere de Grave. Era vorba de un pod de însemnătate vitală, cu nouă deschideri, lung de 500 de metri. Aceste C-47 transportau Compania E a Batalionului 2 al maiorului Edward Wellems spre cel mai important obiectiv imediat al Diviziei 82. Compania avea misiunea să ocupe, printr-un atac impetuos, extremitatea de vest a podului; restul batalionului lui Wellems, pornind din zona Overasselt, urma să se îndrepte spre extremitatea de est. Dacă podul de la Grave nu era cucerit repede şi intact, planul riguros al operaţiei „Market-Garden” nu mai putea fi respectat. Pierderea podului putea să însemne eşecul întregii operaţii.

În timp ce avioanele care transportau Compania E se îndreptau spre zona de lansare de la vest de pod, locotenentul John S. Thompson, comandant de pluton, vedea clar fluviul Maas, oraşul Grave, mulţimea de paraşutişti din Regimentul 504 în dreapta sa, lîngă Overasselt şi apoi, din ce în ce mai aproape, cîmpurile brăzdate de canale pe care trebuia să aterizeze compania sa. Pe cînd Thompson privea, alţi ostaşi din companie părăsiseră avioanele şi coborau spre zona podului de la Grave; în avionul locotenentului lumina verde încă nu se aprinsese. Cînd se aprinse, Thompson văzu că erau exact deasupra unor clădiri. Aşteptă cîteva secunde, zări un cîmp ceva mai încolo şi atunci sări din avion urmat de plutonul său. Astfel, dintr-o eroare, el şi soldaţii săi coborîră la numai 500 de metri de extremitatea de sud-vest a podului.

Thompson auzi împuşcături sporadice din direcţia oraşului, dar în împrejurimile podului totul părea liniştit. Se întreba dacă e cazul să aştepte restul companiei sau să atace cu cei 16 soldaţi ai plutonului său. „Întrucît era o misiune de importanţă capitală, am decis să atac”, spune Thompson. Şi fără să mai stea pe

gînduri, îl trimise pe caporalul Hugh H. Perry la comandantul companiei cu un raport laconic: „Ne îndreptăm spre pod”.

Tirul din oraş şi din unele case din apropiere deveni acum mai intens şi Thompson îşi conduse plutonul printr-un canal de drenaj. Oamenii îşi croiau drum spre pod înotînd prin apă pînă la gît. O mitralieră antiaeriană, instalată în apropierea podului, începu să tragă asupra lor şi Thompson observă nişte soldaţi inamici care, cu saci în mînă, intrau şi ieşeau în goană dintr-o clădire de lîngă pod. Se gîndi că trebuie să fie vreun canton, sau o centrală electrică. Temîndu-se că germanii transportau încărcături de exploziv la pod, ca să-l arunce în aer, Thompson îşi desfăşură imediat oamenii în dispozitiv de luptă, încercui clădirea şi deschise focul. „Am mitraliat sectorul şi, cînd am ocupat centrala electrică, am găsit patru germani morţi şi unul rănit, îşi aminteşte Thompson. Din cîte am văzut, ceea ce transportau erau efectele lor personale şi pături”. Deodată, pe şoseaua principală dinspre Grave au apărut două camioane îndreptîndu-se în mare viteză spre pod. Unul dintre soldaţii lui Thompson ucise cu o rafală un şofer şi camionul derapă şi se înclină la marginea drumului; soldaţii germani se străduiau să iasă afară. Cel de-al doilea vehicul se opri imediat, iar soldaţii săriră jos. Oamenii lui Thompson deschiseră focul, dar germanii nu dădură nici un semn că ar vrea să lupte: fără să riposteze, o luară la sănătoasa.

Mitraliera antiaeriană mai trăgea încă din foişorul de la capătul podului, dar acum proiectilele treceau pe deasupra plutonului. „Servanţii nu reuşeau să încline suficient ţeava mitralierei antiaeriene ca să ne poată lovi”, îşi aminteşte Thompson. Soldatul Robert McGraw, servantul aruncătorului de grenade antitanc cu reacţie „bazooka”, din dotarea plutonului, înaintă tîrîş şi, ajungînd la o distanţă de aproximativ 70 de metri, aruncă trei grenade; două nimeriră vîrful foişorului, şi mitraliera amuţi.

Deşi o mitralieră jumelată continua să tragă dintr-un foişor de dincolo de fluviu, Thompson şi soldaţii săi reuşiră să distrugă echipamentul electric şi cablurile care, după cum bănuiau ei, fuseseră instalate pentru distrugerea podului. Apoi plutonul scoase cîteva blocuri de piatră din pavaj şi plantă mine de-a curmezişul şoselei şi pe căile de acces către pod dinspre sud-vest. În foişorul mitralierei antiaeriene pe care o reduseseră la

tăcere găsiră servantul mort, dar mitraliera era intactă. Soldaţii lui Thompson deschiseră imediat focul, cu mitraliera capturată, asupra foişorului de pe cealaltă parte a fluviului. Thompson ştia că foarte curînd plutonului i se va alătura restul Companiei E, care trebuia să fie pe aproape şi, în scurt timp, şi batalionul maiorului Wellems, care în acel moment pornise probabil de la Overasselt pentru a cuceri capătul de nord-est al podului. În ceea ce îl privea pe locotenentul Thompson, primul obiectiv era cucerit[1].

Acum, celelalte batalioane din Regimentul 504 al lui Tucker se îndreptau spre est, desfăşurate în evantai, pentru a ajunge la cele trei poduri de şosea şi la podul de cale ferată de peste Canalul Maas-Waal. În aceeaşi direcţie se îndreptau şi subunităţile din regimentele 505 şi 508, avînd misiunea să cucerească podurile atacînd din partea opusă. Nu toate aceste obiective aveau o importanţă capitală pentru operaţia „Market-Garden”. Declanşînd atacul prin surprindere şi profitînd de confuzia care avea să se creeze, Gavin spera să le poată cuceri pe toate, dar, în afară de podul extrem de important de la Grave, unul singur ar fi fost suficient.

Pentru a menţine inamicul într-o stare de derută, a apăra poziţiile cucerite, a proteja comandamentul lui Browning şi a-i sprijini pe paraşutiştii săi în timpul înaintării spre obiectivele lor, Gavin conta foarte mult pe obuzierele sale, şi iată că gurile de foc ale Divizionului 376 artilerie de cîmp, paraşutată, erau acum pe drum. Mici subunităţi de artilerie fuseseră lansate cu paraşutele şi în operaţiile anterioare, dar ele se dispersaseră în asemenea hal, încît a fost nevoie de mult timp ca să se adune şi să deschidă focul. Subunitatea care se apropia acum era formată din 544 de artilerişti aleşi pe sprînceană, fiecare dintre ei fiind un paraşutist cu experienţă. În cele 48 de avioane care transportau divizionul se aflau şi gurile de foc – 12 obuziere de 75 mm, fiecare demontat în şapte părţi. Obuzierele aveau să fie

[1] Raportul Diviziei 82 despre rezultatele acestei acţiuni şi cel al colonelului Tucker, comandantul Regimentului 504, afirmă că podul a fost „luat” la ora 14,30. Dar în relatarea maiorului Wellems se arată că, întrucît podul era încă bătut cu foc, primii oameni care l-au traversat de fapt dinspre nord-est au trecut peste el la ora 15,35. Totuşi, plutonul locotenentului Thompson din Compania E a ţinut podul sub controlul său, împiedicînd distrugerea lui, de la 13,45 pînă în momentul în care, la ora17,00, a fost declarat „în siguranţă”.

lansate primele, urmate de 700 de proiectile. Avioanele C – 47 sosiră unul după altul şi, într-o succesiune rapidă, piesele de artilerie fură coborîte pe sol, urmate de muniţie şi de artilerişti, toată operaţia desfăşurîndu-se aproape cum scrie la carte.

Un accident provocă o pauză, dar de scurtă durată. Locotenent-colonelul Wilbur Griffith, comandantul Divizionului 376, îşi fractură glezna la aterizare, dar soldaţii săi găsiră imediat o roabă cu care să-l transporte. „N-am să-l uit niciodată pe colonel, cărat de colo-colo cu roaba, îşi aminteşte maiorul Augustin Hart, şi dînd tuturor ordine, cu o voce tunătoare, să se adune în cea mai mare viteză". După ce misiunea a fost încheiată, Griffith fu dus, tot cu roaba, la generalul Gavin. Ajuns acolo, raportă scurt: „Obuzierele sînt pe poziţie, domnule general, şi gata să deschidă focul la cerere". Doar într-o oră şi ceva, după cea mai reuşită lansare de acest gen realizată vreodată, întregul divizion era adunat, iar zece din obuzierele lui – pregătite pentru tragere.

La patrusprezece minute după aterizarea artileriei de cîmp a Diviziei 82, începură să sosească planoarele Waco. Ele transportau un divion antitanc aeropurtat, genişti, subunitaţi ale statului major al diviziei, armament, muniţie, remorci şi jeepuri. Din cele 50 de planoare cîte au decolat din Anglia, numai 4 nu au ajuns în Olanda. Nu toate însă au aterizat în zona stabilită. Cîteva au coborît cu 2 – 3 km mai departe. Unul, avîndu-l ca pilot secund pe căpitanul Anthony Jedrziewski, se decuplă prea tîrziu de avionul de remorcare şi căpitanul constată cu groază că „ne îndreptam direct spre Germania ca s-o invadăm cu un singur planor". Pilotul reuşi să facă un viraj de 180° şi începu să caute un loc pentru aterizare. În timpul coborîrii, îşi aminteşte Jedrziewski, „am pierdut o aripă pe o şiră de fîn, cealaltă pe un gard şi ne-am pomenit cu botul planorului înfipt în sol. Cînd am văzut că pămîntul mi-a ajuns pînă la genunchi, m-am întrebat dacă mai am picioare. Apoi am auzit păcănitul deloc amical al unui tun de 88 mm şi, în doi timpi şi trei mişcări, am scos jeepul şi ne-am îndreptat cu cea mai mare viteză spre zona noastră".

Ei au fost mai norocoşi decît căpitanul John Connelly, al cărui pilot a fost omorît după decuplarea de avion. Connelly, care nu mai zburase niciodată cu un planor, preluă manşa şi ateriză cu Waco-ul dincolo de graniţa germană, la 10 sau 11 km de pista de aterizare din apropierea oraşului Wyler. Doar Connelly şi un

soldat n-au fost luaţi prizonieri. Au reuşit să se ascundă pînă la lăsarea întunericului şi în cele din urmă au ajuns la subunităţile lor în dimineaţa de 18 septembrie.

În ciuda tuturor dificultăţilor, Divizia 82 adusese cu succes în Olanda 7 467 de oameni: paraşutişti şi trupe transportate cu planoarele. Ultimele aparate care au atins pămîntul în zona stabilită au fost 35 planoare Horsa şi Waco, care transportau comandamentul lui Friedrick Browning. Trei planoare s-au pierdut pe drum, două înainte de a ajunge deasupra continentului, iar al treilea s-a prăbuşit la sud de Vught, în apropiere de comandamentul lui Student. Comandamentul lui Browning a aterizat aproape pe graniţa germană. „Focul artileriei antiaeriene era foarte slab şi inamicul n-a opus aproape nici un fel de rezistenţă, îşi aminteşte şeful de stat-major al lui Browning, generalul Gordon Walch. Am aterizat la aproximativ 100 de metri vest de Reichswald şi planorul meu era la vreo 50 de metri de cel al lui Browning”.

Colonelul George S. Chatterton, comandantul Regimentului de planoare, pilota planorul Horsa în care se afla Browning. După ce a pierdut o roată din faţă, retezată de un cablu electric, Chatterton a aterizat în glisadă pe o parcelă cultivată cu varză. „Am coborît, îşi aminteşte Chatterton, iar Browning, privind în jur, mi-a spus: «Slavă domnului că sîntem aici, George!»„ Generalul Walch, aflat în apropiere, îl văzu pe Browning alergînd spre pădure. Cînd se întoarse, după cîteva minute, îi explică lui Walch: „Am vrut să fiu primul ofiţer englez care a urinat în Germania”.

În timp ce soldaţii descărcau jeepul lui Browning, cîteva proiectile germane explodară chiar prin preajmă. Colonelul Chatterton se aruncă imediat în cel mai apropiat şanţ. „N-am să-l uit niciodată pe Browning cum stătea în picioare pe marginea şanţului, cu aerul unui explorator, şi mă întreba: «George, ce naiba faci acolo?»„ Chatterton fu sincer. „Mă ascund al naibii de bine, domnule general”, răspunse el. „Ai face al naibii de bine să ieşi, îi spuse Browning. E timpul să plecăm”. Dintr-un buzunar al tunicii, Browning scoase un pacheţel înfăşurat în foiţă. Înmînîndu-l lui Chatterton, îi spuse: „Pune-l la jeepul meu”. Chatterton îl desfăcu şi văzu un fanion cu un Pegas albastru-deschis pe un fond maroniu: semnul de armă al trupelor

aeropurtate britanice [1]. Cu fanionul fluturînd pe aripa jeepului, comandantul forţelor „Market-Garden” se îndepărtă în viteză.

În cîmpia Renkum, la vest de Arnhem, locotenentul Neville Hay, specialistul atît de bine pregătit, însărcinat să conducă subunitatea de transmisiuni „Phantom” a Cartierului general, era complet descumpănit. Echipa lui de experţi instalase staţia de radio cu antena ei specială şi se aştepta să stabilească imediat legătura cu comandamentul corpului lui Browning. Primul lucru pe care trebuia să-l facă Hay după aterizare era să ia contact prin radio cu corpul aeropurtat şi să comunice poziţia lui exactă. Aflase cu puţin timp înainte că transmisiunile diviziei nu funcţionau. Dacă putea să se aştepte că vor apare probleme pentru radiotelegrafiştii mai puţin experimentaţi din trupele de transmisiuni britanice, nu era deloc pregătit să creadă că dificultăţile pe care le întîmpina se datorau propriilor săi oameni. „Eram instalaţi în zona de aterizare; ce-i drept, era înconjurată de o pădure de pini, dar în alte rînduri am reuşit să stabilim legătura în terenuri mult mai nefavorabile decît acesta, îşi aminteşte el. Oricîte tentative am făcut, n-am obţinut nici un rezultat”. Pînă nu descoperea cauza, nu exista nici o modalitate de a-l informa pe generalul Browning asupra acţiunilor diviziei generalului Urquhart, sau de a retransmite Diviziei 1 aeropurtate britanice ordinele lui Browning. Ironia soartei, sistemul telefonic olandez funcţiona foarte bine, inclusiv o reţea specială deţinută şi exploatată de centrala electrică PGEM din Nijmegen şi conectată cu întreaga provincie. Dacă Hay ar fi ştiut, ar fi fost suficient să folosească, cu ajutorul rezistenţei olandeze, un telefon oarecare.

La 24 km distanţă, la comandamentul lui Browning, acum instalat pe creasta colinei Groesbeek, se şi simţea o anumită nelinişte. Ambele staţii radio de mare putere ale Diviziei 82

[1] În unele relatări s-a afirmat că fanionul lui Browning fusese confecţionat de soţia sa, romanciera Daphne du Maurier. „Îmi pare rău, scrie ea, că trebuie să-i dezamăgesc pe făuritorii de legende... dar oricine ar vedea cît mă chinuiesc să bag aţa în ac şi-ar da seama că aşa ceva ar fi fost peste puterile mele. Ideea îmi face plăcere, în orice caz, şi ea l-ar fi amuzat foarte mult pe soţul meu”. În realitate, fanionul a fost făcut de firma Hobson & Sons Ltd. din Londra, sub supravegherea domnişoarei Claire Miller, care, tot la cererea lui Browning, a cusut de mînă, înainte de operaţia „Market-Garden”, 500 de busole mici pe 500 de cămăşi şi de centuri.

aeropurtate fuseseră avariate la aterizare. Cele ale lui Browning erau în bună stare şi una din ele a fost cedată Diviziei 82, pentru a putea stabili imediat legătura cu comandantul ei, generalul Gavin. Secţia de transmisiuni a corpului stabilise, de asemenea, legătura radio cu Armata 2 britanică a generalului Dempsey şi cu eşalonul de spate al statului major al corpului aeropurtat, aflat în Anglia, şi Browning avea legătură radio şi cu Divizia 101. Dar radiotelegrafiştii nu reuşeau să recepţioneze nimic de la divizia lui Urquhart. Generalul Walch crede că vina a fost a radiotelegrafiştilor corpului. „Cînd operaţia era încă în studiu, am cerut o echipă corespunzătoare de radiotelegrafişti pentru statul major. Ştiam foarte bine că staţiile noastre de radio erau necorespunzătoare, iar radiotelegrafiştii – slabi şi lipsiţi de experienţă”. Browning avea posibilitatea să conducă acţiunile diviziilor 82 şi 101, precum şi ale Corpului 30 al lui Horrocks, în schimb tocmai bătălia cea mai importantă, de la Arnhem, era în acel moment crucial în afara controlului său. După cum spune Walch: „Nu aveam nici cea mai vagă idee despre ceea ce se întîmpla la Arnhem”.

Un fel de paralizie progresivă a început să afecteze planul lui Montgomery. Dar în acest prim stadiu nimeni n-o ştia. În Olanda, în întreaga zonă de desfăşurare a operaţiei „Market-Garden”, aproximativ 20 000 de soldaţi aliaţi se puseră în mişcare să cucerească podurile şi să ţină deschis coridorul pentru impunătoarele forţe „Garden”, ale căror subunităţi înaintate de tancuri trebuiau să facă, la căderea nopţii, joncţiunea cu paraşutiştii Diviziei 101.

9

De pe terasa unei mari fabrici din apropierea Canalului Meuse-Escaut, generalul Brian Horrocks, comandantul Corpului 30 britanic, urmărea ultima dintre imensele formaţii de planoare care treceau în zbor pe deasupra tancurilor sale aflate pe baza de plecare. Stătea pe terasă de la ora 11 dimineaţa şi, după propriile lui cuvinte: „Am avut timp suficient pentru a medita”. Panorama marii flote aeriene era „liniştitoare, dar nu-mi făceam

iluzii că va fi o bătălie uşoară”, îşi aminteşte Horrocks. Cîntărise cu meticulozitate toate posibilităţile şi chiar dăduse ordin unităţilor sale să ia cît mai multe alimente, carburanţi şi muniţie „deoarece era foarte prohabil că pentru un timp aveam să depindem numai de propriile noastre resurse”. Generalul încerca totuşi o nelinişte de care nu putea să scape, dar nu o mărturisea nimănui – nu-i plăcea că pleca la atac duminica. „Ori de cîte ori am luat parte în timpul războiului, la un asalt sau atac, început duminica succesul n-a fost deplin”. Punîndu-şi binoclul la ochi, Horrocks privi banda albă a şoselei care se întindea spre nord, către Valkenswaard şi Eindhoven. Satisfăcut că trupele aeropurtate trecuseră la acţiune, Horrocks dădu ordin forţelor „Garden” să declanşeze atacul. Exact la ora 14,15, cu un bubuit asurzitor, 350 de tunuri au deschis focul.

Bombardamentul a fost înspăimîntător. Mereu alte tone de proiectile se revărsau asupra poziţiilor inamicului. Uraganul de foc, care se abătu asupra unui sector cu o dezvoltare frontală de numai 1,5 km şi o adîncime de 8 km, făcu să se cutremure pămîntul sub tancurile Regimentului blindat de gardă irlandez care porniseră spre aliniamentul de atac. În spatele escadroanelor din primul eşalon, sute de tancuri şi vehicule blindate începură să iasă încet din poziţiile de aşteptare, gata să intre în dispozitiv de îndată ce tancurile din cap se puneau în mişcare. Sus pe cer, o formaţie de avioane de vînătoare Typhoon, lansatoare de rachete, evolua în zonă, aşteptînd ca locotenent-colonelul Joe Vandeleur, comandantul Regimentului blindat de gardă irlandez, să le indice obiectivele pe care trebuiau să le lovească. La ora 14,35, stînd în picioare în turela tancului din cap al escadronului 3, locotenentul Keith Heathcote strigă la microfon: „Conductor, înainte!”

Încet, tancurile porniră huruind din capul de pod şi se angajară pe şosea cu o viteză de aproximativ 13 km pe oră. Acum perdeaua de foc de artilerie se mută mai departe, înaintînd exact cu aceeaşi viteză ca blindatele. Tanchiştii puteau vedea proiectilele explodînd la mai puţin de 100 metri în faţa lor. În timp ce escadroanele înaintau, învăluite în praful stîrnit de valul de foc, soldaţii nu puteau să spună întotdeauna cu certitudine că tancurile lor se aflau la o distanţă suficient de mare în urma focului artileriei proprii pentru a fi în siguranţă.

În spatele escadroanelor din primul eşalon veneau

autovehiculele de cercetare ale locotenent-colonelului Joe Vandeleur şi ale vărului său Giles. Stînd în picioare în autovehiculul său, Vandeleur putea să-i vadă, atît în faţa sa cît şi în spatele său, pe infanteriştii îmbarcaţi pe tancurile marcate cu benzi galbene pentru a fi recunoscute de avioanele Typhoon. „Era un vacarm de nedescris, îşi aminteşte Vandeleur, dar totul se desfăşura conform planului". Acum, primele tancuri care părăsiseră capul de pod treceau graniţa olandeză. Căpitanul „Mick" O'Cock, care comanda escadronul 3, raportă prin radio: „Înaintarea decurge bine. Escadronul din cap a trecut". Apoi, în cîteva secunde, se produse o schimbare bruscă. După cum îşi aminteşte Vandeleur, „germanii au început să tragă, nu glumă".

Bine adăpostiţi în poziţii fortificate pe ambele părţi ale şoselei, artileriştii germani nu numai că au supravieţuit cumplitului val de foc, dar au rămas pe loc aşteptînd pînă i-a depăşit. Abţinîndu-se să tragă, germanii lăsară primele tancuri să treacă. Apoi, în două minute, trei din tancurile escadronului din cap şi şase din următoarele au fost scoase din luptă. Incendiate şi imobilizate, ele blocau aproape un kilometru de şosea. „Tocmai traversasem graniţa, cînd am căzut într-o ambuscadă, îşi aminteşte locotenentul Cyril Russell. Deodată am văzut tancurile din faţă, fie virînd de-a curmezişu şoselei, fie luînd foc pe locul unde se aflau. Pe dată m-a fulgerat gîndul înspăimîntător că următorul tanc care avea să aibă aceeaşi soartă era cel în care mă aflam eu. Am sărit cu toţii în şanţul de la marginea şoselei". Cînd Russell s-a ridicat să vadă ce s-a întîmplat cu restul plutonului său, o mitralieră deschise focul; rănit la braţ, căzu înapoi în şanţ. Pentru el războiul se terminase.

Tancul pe care se afla caporalul James Doggart fu lovit în plin. „Nu-mi amintesc să fi văzut sau să fi auzit explozia, spune el. M-am pomenit deodată pe spate, într-un şanţ, cu tancul suspendat deasupra mea. O puşcă mitralieră Bren îmi căzuse pe piept, iar lîngă mine se afla un tînăr cu braţul aproape retezat. Mai încolo unul de-ai noştri zăcea mort. Tancul ardea şi nu-mi aduc aminte să fi văzut pe cineva din echipaj ieşind din el".

Locotenentul Barry Quinan, aflat în ultimul tanc al escadronului din cap, îşi aminteşte că Shermanul său a virat brusc la stînga şi a intrat într-un şanţ. Quinan crezu că mecanicul-conductor încerca să depăşească tancurile din faţă, cuprinse de flăcări. Dar tancul fusese lovit de-un proiectil, care a

omorît atît conductorul cît şi pe ajutorul lui. Shermanul a luat foc şi ochitorul lui Quinan, „încercînd să iasă, a deschis gura de acces, săltîndu-mă pe jumătate din turelă încă înainte de a-mi fi dat seama că «ne prăjeam»„. Cînd cei doi ieşiră afară, Quinan văzu alte tancuri apropiindu-se din urmă. Rînd pe rînd, toate au fost lovite. „L-am văzut pe comandantul unui tanc încercînd să-şi apere faţa cu mîinile de o văpaie care a înghiţit întreaga maşină”.

Ofensiva fusese oprită înainte de a fi început propriu-zis şi nouă tancuri avariate blocau şoseaua. Escadroanele care veneau din urmă nu mai puteau înainta. Chiar dacă ar fi reuşit să ocolească carcasele în flăcări, artileriştii germani, bine adăpostiţi, le-ar fi distrus unul cîte unul. Ca să poată relua înaintarea, Vandeleur chemă în ajutor avioanele Typhoon lansatoare de rachete. Ghidîndu-se după fumul purpuriu al proiectilelor trase de pe tancuri pentru a indica punctele unde se presupunea că sînt poziţiile germane, avioanele de vînătoare se angajară în picaj cu un şuierat înfiorător. „Pentru prima dată vedeam avioane Typhoon în acţiune, îşi aminteşte Vandeleur, şi am fost uimit de curajul acelor piloţi. Veneau în şir indian, cu botul în coada celui din faţă, zburînd prin propriul nostru val de foc. Am văzut unul dezintegrîndu-se chiar deasupra mea. Era ceva de neînchipuit – tunurile care trăgeau, zgomotul avioanelor, urletele şi înjurăturile oamenilor. În toiul acelui vacarm, comandamentul diviziei a întrebat cum se desfăşoară lupta. Locţiitorul meu s-a mărginit să ridice puţin microfonul şi să spună: «Ascultaţi»„.

În timp ce avioanele atacau obiectivele indicate, Vandeleur trimise înainte un buldozer blindat ca să dea la o parte tancurile cuprinse de flăcări. Vîrtejul luptei se întindea pe o arie de cîţiva kilometri, de-o parte şi de alta a şoselei, iar în spate, pînă la vehiculul lui Vandeleur şi autoduba de transmisiuni a R.A.F., care chema avioanele la cerere. Căpitanul de aviaţie Donald Love, pilot de vînătoare-cercetare ataşat pe lîngă echipa de transmisiuni, era convins acum că n-ar fi trebuit să se ofere voluntar pentru această misiune. În timp ce maiorul de aviaţie Max Sutherland dirija avioanele Typhoon, Love ieşi să vadă ce se întîmplă. Un nor de fum negru şi dens se ridica de pe şosea, iar în faţa autodubei de transmisiuni un tun antitanc autopropulsat era în flăcări. Văzu şi un transportor blindat,

înarmat cu o puşcă mitralieră Bren, venind înapoi cu răniţi. Unul dintre ei avea umărul complet retezat, iar echipamentul de pe el era ars şi carbonizat. „Nu aveam nici o îndoială că eram încercuiţi, spune Love. Eram îngrozit şi mă întrebam într-una de ce n-am rămas la unitatea mea de aviaţie”.

Tanchiştii care aşteptau în coloanele imobilizate încercau, aşa cum descrie căpitanul Roland Langton, „un sentiment ciudat de neputinţă. Nu ne puteam deplasa nici înainte, nici înapoi. Langton urmărea nişte infanterişti care, precedaţi de două transportoare blindate, cu puşti-mitraliere Bren, porniseră să cureţe pădurile de pe ambele părţi ale şoselei. Langton şi-a închipuit că soldaţii erau un pichet mobil de cap al Diviziei 43 infanterie. „Deodată am văzut amîndouă transportoarele catapultate în aer, îşi aminteşte Langton. Intraseră într-un cîmp de mine inamic”. După ce s-a risipit fumul, Langton văzu „trupuri în copaci. N-aş putea să spun cîte, era imposibil să le numeri. Hălci din trupurile oamenilor atîrnau de fiecare ramură”.

În timp ce avioanele Typhoon mitraliau la numai cîţiva metri în faţa lor, infanteriştii englezi se apucară, cu furie, să-i scoată pe germani din tranşeele lor bine mascate. Caporalul Doggart, ieşind din şanţul în care fusese proiectat cînd a fost lovit tancul său, traversă în fugă şoseaua şi sări într-o tranşee inamică goală. „În acelaşi moment, doi germani – unul tînăr, fără tunică, celălalt, un vlăjgan de vreo treizeci de ani – au sărit înăuntru după mine, din direcţie opusă”, povesteşte Doggart. Fără să ezite, Doggart îl izbi în faţă pe germanul mai în vîrstă. Cel tînăr, speriat, se predă. Cu puşca îndreptată spre ei, Doggart îi expedie înapoi pe şosea, „unde şiruri de alţi germani mergeau în pas alergător cu mîinile la ceafă. Cei care se mişcau prea încet căpătau un picior în fund”.

Din păduri, din tranşee, din jurul şirelor de paie şi de pe şosea, acum treptat-treptat degajată de tancurile avariate, se auzea răpăitul pistoalelor-mitralieră Sten: infanteriştii curăţau terenul de inamic. Irlandezii nu manifestau nici un fel de îndurare, mai ales faţă de lunetiştii din ascunzători. Unii îşi amintesc că-i sileau pe prizonieri să alerge, şi, dacă încetineau pasul, îi împungeau imediat cu baionetele. Alţii povestesc că, la un moment dat, un prizonier din şirurile tot mai compacte încercă să fugă, dar în apropiere era mai mult decît o companie de infanterie, şi germanul – după cum spune un soldat din cei

aflaţi de faţă – „a fost mort chiar în secunda în care i-a trecut prin minte să evadeze”.

Joe Vandeleur privea prizonierii care treceau pe lîngă autovehiculul său de cercetare. Deodată îl surprinse pe unul făcînd o mişcare bruscă. „Ticălosul ăla a scos o grenadă pe care o ţinuse ascunsă şi a aruncat-o într-unul din transportoarele noastre blindate. S-a produs o explozie îngrozitoare şi am văzut pe unul din sergenţii mei trîntit la pămînt cu un picior retezat. Germanul a fost doborît de o rafală de mitralieră”.

La punctul său de comandă, generalul Horrocks a fost informat că şoseaua era treptat degajată şi că infanteria, deşi a suferit pierderi grele, i-a curăţat pe germanii de pe flancuri. După cum a spus ulterior: „Irlandezii se săturaseră să tot fie întîmpinaţi cu gloanţe şi, aşa cum se întîmplă adesea cu aceşti mari luptători, şi-au pierdut răbdarea”.

Poate că nici unul n-a fost mai furios decît căpitanul Eamon Fitzgerald, ofiţer cu cercetarea al Batalionului 2, care îi interoga pe servanţii unui tun antitanc, luaţi prizonieri. Potrivit locotenent-colonelului Giles Vandeleur: „Fitzgerald avea un mod interesant de a obţine informaţii. Era în tip înalt şi solid, vorbea bine germana, dar cu un accent groaznic. Şi iată cum proceda: îşi scotea pistolul, îl înfigea în burta germanului şi, aproape lipindu-se de el, îi punea întrebări urlîndu-i drept în faţă”. Rezultatele, aprecia Vandeleur, „erau de-a dreptul miraculoase”. La cîteva minute după ce interogase echipa de servanţi, tancurile noastre au reuşit să lovească cu mare precizie poziţiile antitanc inamice, excelent mascate, astfel că şoseaua a fost suficient de bine curăţată pentru a ne permite să continuăm înaintarea”.

Mulţi soldaţi din Garda irlandeză consideră că sergentul Bertie Cowan a schimbat soarta bătăliei. Comandînd un Sherman înzestrat cu un tun de 17 livre, Cowan descoperise un amplasament de tun antitanc şi îl redusese la tăcere dintr-o singură lovitură, în timpul luptei, maiorul Edward G. Tyler, comandantul escadronului, rămase stupefiat cînd zări pe tancul lui Cowan un german care-i indica direcţia. Tancul traversă şoseaua şi deschise focul, apoi, absorbit de treburi, Tyler uită de această întîmplare. Mai tîrziu, află că Bertie Cowan scosese din luptă trei tunuri germane. „Cînd am prins un moment liber, m-am dus să-l felicit, spune Tyler. Cowan mi-a explicat că

germanul de pe tancul său fusese comandantul primului tun lovit de el şi că s-a predat”. Apoi a fost interogat de căpitanul Fitzgerald şi s-a întors la Cowan unde a manifestat „un înalt spirit de cooperare”.

Garda irlandeză se pusese din nou în mişcare, dar luptele continuau. Rezistenţa germană era mult mai puternică decît se presupusese. Printre prizonieri se aflau soldaţi din celebrele batalioane de paraşutişti şi, spre marea surprindere a englezilor, infanterişti încercaţi din diviziile 9 şi 10 de tancuri SS: era vorba de subunităţi din grupurile de luptă pe care generalul Bittrich le trimisese ca întăriri la Armata 1 de paraşutişti a lui Student. Pentru ca surpriza să fie şi mai mare, s-a descoperit că unii dintre prizonieri făceau parte din Armata 15 a generalului von Zangen. În jurnalul acţiunilor de luptă al Gărzii irlandeze se poate citi: „Cercetarea noastră era surprinsă şi indignată: unul după altul apăreau regimente germane care nu mai trebuiau să existe”.

Generalul Horrocks se aşteptase ca primele tancuri să parcurgă cei 21 km pînă la Eindhoven, „în două sau trei ore”. S-a pierdut un timp preţios şi în ziua aceea Garda irlandeză avea să parcurgă numai vreo 11 km, ajungînd la Valkenswaard pe înserat. Operaţia „Market-Garden” intrase într-o îngrozitoare întîrziere în raport cu planul.

Pentru a asigura trupelor maximum de mobilitate posibilă, planoarele generalului Maxwell D. Taylor transportaseră cu precădere jeepuri – fără nici un fel de artilerie. Faptul că englezii aveau să ajungă cu întîrziere la Eindhoven a constituit o lovitură puternică. Taylor contase că de-a lungul coridorului de 24 km, pe care trebuiau să-l controleze „Şoimii urlători”, va beneficia de sprijinul tunurilor de pe tancuri. Ofiţerii de legătură olandezi, ataşaţi pe lîngă comandamentul lui Taylor, descoperiră aproape imediat adevărata situaţie, anume că Divizia 101 trebuia să acţioneze pe cont propriu un timp mai îndelungat decît se prevăzuse; cu ajutorul mişcării de rezistenţă, ei folosiră pur şi simplu telefonul pentru a afla ce se întîmplă cu englezii.

Cu o rapiditate fulgerătoare, paraşutiştii lui Taylor cuceriră Veghel (obiectivul cel mai nordic din sectorul de coridor repartizat diviziei sale) şi patru poduri – cele de cale ferată şi cele de şosea peste rîul Aa şi Canalul Willems. Ulterior aveau să

aibă loc lupte grele; în orice caz, aceste patru obiective au fost cucerite în două ore. Mai la sud, la jumătatea drumului dintre Veghel şi Son, oraşul St. Oedenrode şi respectivul pod de şosea peste rîul Dommel au fost ocupate relativ uşor. Potrivit registrului de serviciu al Societăţii de telefoane olandeze, Johanna Lathouwers, o conştiincioasă operatoare de la centrala telefonică de stat, a auzit „o voce, cu siguranţă americană, care, a intrat pe linia Oed 1 (St. Oedenrode) la ora 14,25 şi a cerut legătura cu Valkenswaard; convorbirea a durat 40 de minute”[1].

Americanii aflară imediat că unitatea înaintată a forţelor „Garden” n-a ajuns încă nici măcar la Valkenswaard. Părea acum puţin probabil că tancurile lui Horrocks, care erau în întîrziere, aveau să ajungă la Eindhoven, extremitatea de sud a sectorului de coridor repartizat lor, la căderea serii, ceea ce însemna că avea să fie prea tîrziu pentru a-i ajuta pe americani să cucerească şi să menţină ferm obiectivele lor, răspîndite pe o suprafaţă mare. Ostaşii Diviziei 101 obţinuseră un succes spectaculos. Acum începeau problemele.

Obiectivul la care Taylor trebuia să ajungă cu maximă urgenţă era podul de şosea peste Canalul Wilhelmina la Son, aproximativ 8 km nord de Eindhoven. În eventualitatea că acest important punct de trecere ar fi fost aruncat în aer, Taylor luase hotărîrea să cucerească podul de peste canal din apropiere de Best, aproximativ 6 km mai la vest. Acel pod era considerat de importanţă secundară, astfel că acolo fu trimisă o singură companie din Regimentul 502, apreciindu-se că în sectorul respectiv erau puţini germani. Secţia cercetare a lui Taylor nu ştia că la numai 16 km nord-vest de zonele de aterizare ale Diviziei 101 se afla comandamentul generalului-colonel Student şi că lîngă Tilburg erau instalate unităţi din Armata 15 a lui von Zangen, sosite de curînd. Printre aceste forţe se afla ceea ce mai rămăsese din Divizia 59 infanterie a generalului-maior Walter Poppe, plus o cantitate considerabilă de artilerie.

De îndată ce s-a apropiat de pod, Compania H a raportat prin radio că pe şosea sînt baraje şi că a întîmpinat o puternică rezistenţă din partea inamicului. Mesajul semnala începutul unei lupte îndîrjite care avea să dureze toată noaptea şi mare parte din următoarele două zile. Ceea ce începuse ca o acţiune care

[1] Pentru aliaţi era 15,25; era un ceas diferenţă între ora oficială din Germania şi cea din Anglia.

trebuia dusă la îndeplinire de o singură companie a antrenat, în cele din urmă, mai mult decît un regiment întreg. Eroicii ostaşi ai Companiei H au suferit pierderi grele, dar au slăbit rezistenţa neaşteptată opusă de germani la început.

În timp ce Compania H pornise spre podul de lîngă Best, Regimentul 506 al colonelului Robert F. Sink se îndrepta spre importantul pod de şosea de la Son. N-a întîmpinat aproape nici o rezistenţă pînă ce subunităţile au ajuns la marginea de nord a satului, cînd germanii au început să tragă cu un tun de 88. În mai puţin de zece minute, pichetul mobil din cap reuşi să distrugă, cu o bazooka, amplasamentul tunului, lichidînd servanţii. Angajaţi în lupte de stradă, americanii se găseau la mai puţin de 50 de metri de canal, cînd podul sări în aer şi sfărîmăturile lui căzură în jurul paraşutiştilor. Pentru colonelul Sink, care avea misiunea să cucerească Eindhoven şi podurile din oraş pînă la ora 20,00, pierderea acelui pod însemna o lovitură grea. Reacţia a fost promptă. Sub focul inamicului, trei oameni – maiorul James La Prade, locotenentul Millford F. Weller şi sergentul John Dunning – plonjară în apă şi trecură înot pe malul opus. Alţi ostaşi din batalion îi imitară, sau traversară canalul în bărci cu vîsle. Pe malul de sud ei înfrînseră rezistenţa germanilor şi creară un cap de pod.

Pilonul central al podului era încă intact şi geniştii Diviziei 101 se apucară imediat să amenajeze un punct de trecere provizoriu. Ajutorul veni de unde nu se aşteptau. Civili olandezi le spuseră că într-un garaj din apropiere se află o cantitate considerabilă de lemn, dosită pentru a fi vîndută la bursa neagră. Într-o oră şi jumătate, geniştii, utilizînd pilonul central al podului şi lemnul scos din garaj, asigurară trecerea peste canal. După cum îşi aminteşte colonelul Sink „podul era nesatisfăcător din toate punctele de vedere, dar mie mi-a dat posibilitatea să trec restul regimentului pe malul celălalt în şir indian”. Pînă la sosirea materialul necesar construirii unui pod veritabil, coridorul operaţiei „Market-Garden” era redus la Son la o unică punte de lemn pentru infanterie.

10

Feldmareşalul Model era încă zguduit cînd sosi la comandamentul lui Bittrich de la Doetinchem. În condiţii normale ar fi parcurs distanţa aceea în cel mult o jumătate de oră, dar, întrucît s-a oprit de mai multe ori pentru a-i alerta pe diverşii comandanţi din zonă în legătură cu debarcarea desantului aerian, drumul a durat peste o oră. Deşi feldmareşalul părea calm, Bittrich îşi aminteşte că „primele lui cuvinte au fost: «Erau cît pe ce să pună mîna pe mine! Se ţineau după comandament. Îţi dai scama! Erau cît pe ce să pună mîna pe mine!»„

Bittrich l-a pus imediat la curent pe Model cu ultimele informaţii primite la Corpul 2 de tancuri SS. Încă nu reieşea limpede care era intenţia aliaţilor, dar Bittrich îi expuse lui Model teoria sa: desantul urmărea să ţină în loc Armata 15, în timp ce Armata 2 engleză se îndrepta spre Ruhr. În acest scop, aliaţii trebuiau să cucerească podurile de la Nijmegen şi Arhhem. Model n-a fost de acord. Nu podul din Arnhem era obiectivul, spuse el. Aceste trupe aeropurtate se vor abate şi se vor îndrepta spre nord-est în direcţia Ruhrului. După părerea lui Model, situaţia era prea confuză pentru a se putea trage concluzii definitive. Se întreba, însă, de ce fuseseră lansate forţe aeropurtate în zona Nijmegen. În orice caz, aprobă măsurile luate de Bittrich.

Bittrich ridică, totuşi, din nou problema podurilor: „Domnule feldmareşal, insist ca podurile de la Nijmegen şi Arnhem să fie imediat distruse”. Model se uită la el stupefiat. „Nu vor fi distruse, îi spuse lui Bittrich pe un ton hotărît. Oricare ar fi planul englezilor, podurile acestea pot fi apărate. Nu. Categoric nu. Podurile nu trebuie aruncate în aer”. Apoi, schimbînd subiectul, Model adăugă: „Sînt în căutarea unui nou sediu pentru comandament, Bittrich”. Înainte ca acesta să poată răspunde ceva, Model repetă, maşinal: „Ştii, erau cît pe ce să pună mîna pe mine”.

La comandamentul său din Vught, generalul-colonel Kurt Student se găsea în faţa unei dileme: Armata 1 de paraşutişti fusese împărţită în două de desantul aerian. Nemaiavînd legătură telefonică, depindea numai de radio şi nu mai putea să-şi conducă armata, acum scindată. Pentru moment, unităţile luptau pe cont propriu fără o conducere unică. Dar, printr-un

noroc fantastic, cu consecinţe de-o importanţă capitală, lui Student îi fu adusă o servietă intactă găsită într-un planor Waco, doborît în apropiere de comandamentul său.

„Era de necrezut, spuse Student. Servieta conţinea întregul ordin de atac al inamicului pentru operaţia în curs". Student şi statul său major studiară planurile pe care puseseră urma. „Ne arătau totul: zonele de desantare, coridorul, obiectivele, pînă şi denumirile diviziilor participante. Totul! Am putut să descifrăm imediat implicaţiile strategice. Intenţionau să cucerească podurile înainte ca noi să le putem distruge. M-am gîndit la un singur lucru: «S-a făcut dreptate! Istoria se repetă!» În 1940, în timpul operaţiei noastre de desant din Olanda, unul dintre ofiţerii mei, în pofida ordinelor foarte stricte, luase cu el hărţile cu planul detaliat al atacului nostru şi aceste hărţi au căzut în mîna inamicului. Acum roata s-a întors. Ştiam precis ce aveam de făcut"[1].

Model, în schimb, încă nu ştia ce trebuie să facă. Student nu s-a simţit niciodată atît de neputincios. Din cauza întreruperii legăturilor sale, avea să aibă nevoie de aproximativ zece ore pentru a-i aduce la cunoştinţă lui Model secretul operaţiei „Market-Garden". Şi secretul era că podul din Arnhem avea o importanţă capitală. Din planul capturat rezulta clar că exact pe acolo trecea drumul lui Montgomery spre Ruhr.

Acesta era genul de bătălie preferat de Model: reclama

[1] În legenda Arnhemului, episodul documentelor pierdute, ca şi cel cu spionul Lindemans sînt întotdeauna nelipsite. Unele relatări pretind că planurile operaţiei „Market-Garden" s-au găsit asupra cadavrului unui căpitan american. I-am luat un interviu lui Student şi am examinat toate documentele lui. Nici un detaliu nu confirmă că servieta ar fi aparţinut unui căpitan. Documentele oficiale engleze şi americane nu fac nici ele vreo menţiune în acest sens. Student spune că planurile care i-au fost aduse proveneau de pe un „planor de transport Waco". şi poate de aceea se consideră, în general, că la bord nu putea fi decît personal american. Se ştie în schimb că o parte a statului major al lui Browning a fost transportată în Olanda la bordul unor planoare de tip Waco şi unul din acestea a căzut, într-adevăr, lîngă comandamentul lui Student. În orice caz, indiferent dacă oamenii de la bord erau englezi sau americani, mi se pare foarte puţin probabil ca întregul plan al operaţiei „Market-Garden" să se fi aflat în mîinile unui căpitan. În primul rînd, planul a fost distribuit cu o deosebită precauţie; în al doilea rînd, fiecare exemplar era numerotat şi destinat numai ofiţerilor din comandament.

improvizaţie, îndrăzneală şi, în primul rînd, rapiditate. De la comandamentul lui Bittrich, Model telefonă la OB West, lui von Rundstedt. Cu concizia-i caracteristică, îi prezentă situaţia şi ceru să i se dea imediat întăriri. „Unicul mod de a înfrînge acest desant aerian este de a-i da lovituri puternice în primele douăzeci şi patru de ore”, îi spuse lui von Rundstedt. Model ceru mijloace antiaeriene, tunuri de asalt, tancuri şi infanterie; şi voia ca toate să pornească spre Arnhem înainte de căderea nopţii. Von Rundstedt îi răspunse că îi va trimite toate întăririle de care dispunea. Întorcîndu-se spre Bittrich, Model spuse triumfător: „Acum vom primi întăriri”. Model se decisese să-şi stabilească punctul de comandă la Doetinchem, dar, deşi se părea că îşi revenise de pe urma şocului provocat de plecarea zorită din Oosterbeek, de astă dată nu mai voia să se expună riscului de a fi luat prin surprindere. Refuză să se instaleze în castel; avea să conducă bătălia din căsuţa grădinarului din parc.

Previziunea lui Bittrich începea să dea roade. Părţi din Divizia „Hohenstaufen” a lui Harzer se îndreptau în mare viteză spre zona de luptă. Divizia „Frundsberg” a lui Harmel – Harmel însuşi urma să se întoarcă din Germania în timpul nopţii – se pusese şi ea în mişcare. Bittrich îi dăduse ordin lui Harzer să-şi instaleze comandamentul într-o şcoală de la periferia de nord a Arnhemului, care domina oraşul. Şi această mutare era acum în curs de desfăşurare. Dar Harzer trepida de nerăbdare. Şenilele şi armamentul maşinilor blindate, îmbarcate în vagoane pentru a fi expediate în Germania în primele ore ale după-amiezii, încă nu fuseseră montate la loc. Harzer deplasase trupele disponibile cît mai aproape de zonele de lansare şi de aterizare engleze, în poziţii-cheie la vest de Arnhem. Pentru moment, avea doar foarte puţine autoblindate, cîteva tunuri de asalt, un număr redus de tancuri şi ceva infanterie. Totuşi Harzer spera că, recurgînd la tactica atacurilor prin surprindere, fără a se angaja în lupte serioase, va reuşi să provoace derută în rîndurile inamicului şi să-l ţină în loc pînă ce grosul diviziei sale va fi din nou gata să intre în acţiune.

Oricît ar părea de ciudat, Harzer nu ştia nici măcar că Batalionul de grenadieri de tancuri SS de instrucţie şi rezervă al maiorului Sepp Krafft se afla în apropiere şi că, în acel moment, era singura unitate ce bara calea forţelor aeropurtate engleze. Harzer îşi concentră trupele pe cele două artere principale care

duceau la Arnhem: şoseaua Ede-Arnhem şi şoseaua Utrecht-Arnhem. Convins că paraşutiştii aveau să fie nevoiţi să folosească cele două artere, îşi dispuse trupele în semicerc de-a curmezişul celor două şosele. Dintr-o scăpare, sau poate pentru că nu avea suficiente trupe în acel moment, nu instală nici măcar o grupă de-a lungul unei şosele secundare, liniştite, care mergea paralel cu malul de nord al Rinului. Era unicul drum neprotejat pe care se puteau angaja englezii pentru a ajunge la podul din Arnhem.

11

În salopete de mascare şi cu căştile lor speciale, împovăraţi de arme şi muniţie, ostaşii Brigăzii 1 de paraşutişti a generalului Lathbury se îndreptau spre Arnhem. Jeepuri, intercalate printre coloanele de soldaţi în marş, tractau piese de artilerie şi cărucioare încărcate cu arme şi materiale. Văzîndu-i trecînd, generalul Roy Urquhart îşi aminti de un compliment pe care i-l făcuse cu cîteva luni înainte generalul Horrocks. „Oamenii dumitale sînt grozavi”, îi spusese Horrocks plin de admiraţie. Atunci, Urquhart considerase lauda cam exagerată. În duminica aceasta, însă, nu mai gîndea la fel. Acum, în timp ce urmărea cu privirea trupele Brigăzii 1 îndreptîndu-se spre zona de luptă, simţea că inima i se umple de mîndrie.

Conform planului, cele trei batalioane ale brigăzii lui Lathbury trebuiau să conveargă către Arnhem, venind fiecare din altă direcţie. Misiunea principală fusese încredinţată Batalionului 2 al locotenent-colonelului John Frost: înaintînd pe o şosea secundară din apropierea malului de nord al Rinului, paraşutiştii lui Frost trebuiau să cucerească principalul pod de şosea. Pe parcurs, ei urmau să ocupe podul de cale ferată şi cel de pontoane de la vest de podul mare din Arnhem. Batalionul 3, de sub comanda locotenent-colonelului J.A.C. Fitch, trebuia să înainteze de-a lungul şoselei Utrecht-Arnhem şi să se apropie de pod dinspre nord, pentru a-l sprijini pe Frost. De îndată ce aceste două batalioane se puneau în mişcare, Batalionul 1 al locotenent-colonelului D. Dobie urma să înceapă înaintarea de-a lungul şoselei principale Ede-Arnhem – şoseaua cea mai nordică

dintre toate – şi să ocupe platoul de la nord de oraş. Lathbury dăduse fiecăruia din aceste itinerare o denumire codificată. Cel al lui Dobie, respectiv cel mai nordic, purta denumirea de „Leopard”, cel al lui Fitch, la centru – „Tigru”, în timp ce itinerarul cel mai important, cel al lui Frost, fusese denumit „Leu”. În faţa întregii brigăzi înaintau în viteză jeepurile companiei de cercetare a maiorului Freddie Gough, avînd misiunea să ajungă la pod, să-l ocupe prin surprindere şi să-l menţină pînă la sosirea lui Frost.

Pînă acum, se gîndea Urquhart, fazele iniţiale s-au desfăşurat bine. Nu era încă excesiv de alarmat din cauza întreruperii legăturii în cadrul diviziei. I se întîmplase adeseori să i se dezorganizeze temporar legătura şi în campaniile din deşertul Africii de Nord. Întrucît nu putea lua contact cu Brigada 1 aeropurtată de sub comanda generalului Hicks, care trebuia să apere zonele de lansare şi de aterizare pentru transporturile aeriene din următoarele două zile, Urquhart se duse personal la comandamentul lui Hicks. Aici i se spuse că brigada ocupase poziţiile stabilite, iar Hicks plecase pentru moment să controleze cum s-au instalat batalioanele sale. Dar tot la comandamentul lui Hicks, Urquhart află că o parte vitală a planului de cucerire a podului din Arnhem eşuase. I se raportă – ceea ce nu corespundea realităţii – că aproape toate vehiculele de cercetare ale maiorului Freddie Gough au fost pierdute, deoarece planoarele care le transportau s-au prăbuşit; la comandamentul lui Hicks nimeni nu ştia unde se afla Gough. Fără să-l mai aştepte pe Hicks, Urquhart se înapoie la comandamentul său. Trebuia să-l găsească urgent pe Gough şi să elaboreze un alt plan, dar preocuparea lui cea mai mare era să-l prevină pe Lathbury şi, mai ales, pe Frost, că Batalionul 2 trebuia să se bizuie numai pe forţele proprii. Frost urma să cucerească principalul pod din Arnhem fără ajutorul lui Gough care, conform planului, ar fi trebuit să întreprindă un atac prin surprindere.

La comandamentul diviziei, pe Urquhart îl aşteptau alte veşti proaste. „Nu numai că nu se primise nici o informaţie de la Gough, îşi aminteşte Urquhart, dar, în afară de cîteva staţii radio cu bătaie mică, transmisiunile comandamentului nu mai funcţionau deloc. Nu se putea stabili legătura nici cu Brigada 1 de paraşutişti şi de fapt cu nimeni”. Colonelul Charles

Mackenzie, şeful de stat major al lui Urquhart, observă că generalul se plimba încoace şi încolo „agitat şi nerăbdător să primească veşti”. Urquhart dădu ordin locţiitorului şefului transmisiunilor, maiorul Anthony Deane-Drummond, să cerceteze „cauza întreruperii legăturii, să vadă ce s-a întîmplat cu echipamentul radio şi să-l pună la punct”. Totodată ordonă să fie trimişi oameni în căutarea lui Gough. Întrucît timpul trecea fără să primească alte informaţii, Urquhart, din ce în ce mai îngrijorat, decise să nu mai aştepte. În condiţii normale ar fi condus lupta de la punctul de comandă al diviziei, dar, pe măsură ce timpul trecea fără ca transmisiunile să funcţioneze, simţea că de această dată lupta nu era cîtuşi de puţin normală. Întorcîndu-se spre Mackenzie, îi spuse: „Cred că ar fi mai bine să mă duc personal să văd ce se întîmplă”. Mackenzie nu încercă să-l oprească. „În momentul acela, îşi aminteşte Mackenzie, cum nu aveam, practic, nici un fel de informaţie, nu mi se părea că face rău”. Luînd cu el numai şoferul şi un radiotelegrafist, Urquhart porni cu jeepul spre Lathbury. Era ora 16,30.

Înaintînd pe itinerarul nordic, „Leopard”, adică pe şoseaua Ede-Arnhem, maiorul Freddie Gough, comandantul subunităţii de cercetare a Brigăzii 1 aeropurtate, realizase o bună performanţă. Deşi vehiculele unui pluton nu sosiseră, Gough plecase din zona de aterizare cu restul companiei la ora 15,30. Era convins că jeepurile de care dispunea erau suficiente pentru tentativa de a ocupa podul prin surprindere. „De fapt, îşi aminteşte el, lăsasem cîteva jeepuri în rezervă, în zona de aterizare. Aveam mai mult decît strictul necesar pentru a ajunge la Arnhem”. Gough trimisese chiar doisprezece soldaţi din subunitatea sa spre sud pentru a face legătura cu Batalionul 2 care înainta spre pod pe itinerarul „Leu”. Maiorul nu ştia că pierderea jeepurilor plutonului A dăduse naştere la o mulţime de zvonuri false[1].

Gough a avut, din capul locului, unele rezerve în privinţa rolului încredinţat subunităţii de cercetare în cadrul planului

[1] În unele relatări ale bătăliei de la Arnhem se afirmă că subunitatea lui Gough n-a putut acţiona deoarece multe din vehiculele sale, care trebuiau să fie aduse cu planoarele, n-au ajuns la destinaţie. „Eşecul, dacă poate fi numit aşa, spune Gough, nu s-a datorat lipsei jeepurilor, ci faptului că nimeni nu ne-a prevenit că în zonă se aflau diviziile 9 şi 10 de tancuri SS”.

elaborat pentru acţiunea de la Arnhem. În loc să se întreprindă un atac prin surprindere, Gough insistase să se trimită, în faţa fiecăruia din cele trei batalioane, patrule de cercetare îmbarcate pe jeepuri. „În felul acesta, spune el, am fi descoperit imediat calea cea mai bună şi mai uşoară pentru a ajunge la pod”. Cum această idee n-a fost acceptată, ceruse să fie adusă cu planoarele o subunitate de tancuri uşoare pentru a escorta forţele destinate atacului prin surprindere. Ambele cereri au fost respinse. Totuşi Gough era optimist. „Nu eram cîtuşi de puţin îngrijorat. Se presupunea că la Arnhem nu erau decît cîţiva germani bătrîni, cu părul cărunt, şi cîteva tancuri şi tunuri învechite. Mă aşteptam să terminăm cu ei în doi timpi şi trei mişcări”.

Pe cînd înaintau repede de-a lungul itinerarului „Leopard”, jeepurile din capul subunităţii au căzut deodată într-o ambuscadă de tancuri şi mitraliere. Întîmplător, locţiitorul lui Gough, căpitanul David Allsop, s-a uitat la ceas. Era exact ora 16,00. Gough îşi părăsi locul normal din cadrul dispozitivului subunităţii, cu intenţia de a se îndrepta spre capul coloanei pentru a vedea ce se întîmplase. „Tocmai cînd eram pe punctul de a lua viteză, mi s-a comunicat că Urquhart vrea să mă vadă imediat. Nu ştiam ce dracu să fac, spune Gough. Eram sub ordinele lui Lathbury şi mă gîndeam că ar trebui măcar să-l informez că plec, dar habar n-aveam unde era. Subunitatea era acum angajată într-un schimb violent de focuri şi ţintuită locului, fiind obligată să ocupe o poziţie de apărare în apropiere de calea ferată de la marginea localităţii Wolfheze. Mi-am făcut socoteala că un timp nu vor fi probleme, aşa că m-am întors să mă duc la comandamentul diviziei, în zona de aterizare. Era ora 16,30”.

Exact în momentul în care generalul Urquhart a plecat în căutarea lui Lathbury, Gough se îndrepta cu toată viteza spre comandamentul diviziei, spre a raporta lui Urquhart.

De-a lungul celor trei itinerare principale de marş, ostaşii Brigăzii 1 de paraşutişti întîlneau mulţimi de olandezi exaltaţi, aproape în delir. Mulţi civili de pe la ferme şi din cătunele risipite pe cîmpie i-au însoţit pe paraşutişti din clipa în care au plecat din zonele de aterizare şi, pe măsură ce grupurile deveneau mai numeroase, primirea entuziastă risca să împiedice marşul

subunităţilor. Pe căpitanul Eric Mackay, care înainta pe itinerarul „Leu”, aflat cel mai la sud, cu Batalionul 2 al colonelului Frost, îl deranja această atmosferă de sărbătoare. „Civilii olandezi ne stînjeneau, spune el. Ne făceau cu mîna, ne ovaţionau, ne aplaudau, ne ofereau mere, pere şi chiar cîte ceva de băut. Aceste mulţimi de oameni ne împiedicau însă înaintarea, şi mă îngrozea gîndul că vor dezvălui inamicului prezenţa noastră”. Locotenentul Robin Vlasto îşi aminteşte că „prima parte a marşului nostru a fost asemenea unei parăzi a victoriei, iar olandezii, de bucurie, erau pur şi simplu în delir. Totul era atît de incredibil, încît aproape că ne aşteptam să vedem tancurile Corpului 30 al lui Horrocks venindu-ne în întîmpinare de la Arnhem. Populaţia se înşiruia de-a lungul şoselei şi ne oferea tăvi cu bere, lapte şi fructe. Şi era foarte greu să-i facem pe oameni să nu piardă din vedere posibilitatea unui atac german”.

Tînăra Anje van Maanen, fiica unui medic din Oosterbeek, îşi aminteşte că a primit un telefon entuziast de la familia Tromp din Heelsum, situat chiar la sud de zona de aterizare engleză, pe cîmpia Renkum. „Sîntem liberi. Liberi!, îi spuseră. Englezii au coborît cu paraşutele în spatele casei noastre şi se îndreaptă spre Oosterbeek. Sînt atît de simpatici! Fumăm ţigări *Players* şi mîncăm ciocolată”. Anje puse receptorul în furcă „nebună de bucurie. Am început cu toţii să ţopăim şi să dansăm. Asta e debarcarea! Straşnic!” Anje, care avea şaptesprezece ani, abia aştepta ca tatăl ei să se întoarcă acasă: Dr. van Maanen asista o pacientă să nască, la domiciliu, şi Anje se gîndi că „trebuie să fie foarte neplăcut, mai ales acum, deoarece soţul femeii era un nazist olandez”. Doamna Ida Clous, soţia unui dentist din Oosterbeek şi prietenă a familiei van Maanen, aflase şi ea că se apropiau paraşutiştii. Se apucă imediat să scotocească prin cutii şi sertare, căutînd petice de pînză portocalie. Intenţiona ca, atunci cînd aveau să sosească englezii la Oosterbeek, să le iasă în întîmpinare cu cei trei copilaşi ai ei şi să-i salute pe eliberatori agitînd steguleţe portocalii improvizate.

În sufletul lui Jan Voskuil, care se refugiase în casa socrilor săi din Oosterbeek, se dădea o luptă între dorinţa de a se duce pînă la şoseaua Utrecht-Arnhem ca să-i întîmpine pe paraşutişti şi necesitatea de a-l împiedica pe socrul său să vină cu el. Dar bătrînul era de neclintit. „Am şaptezeci şi opt de ani şi n-am fost niciodată în război, pe acesta vreau să-l văd”. În cele din urmă

familia reuşi să-l determine pe bătrîn să rămînă în grădină, în timp ce Voskuil, alăturîndu-se unui grup de alţi civili care se duceau să-i întîmpine pe englezi, fu întors din drum de un poliţist la periferia Oosterbeekului. „Este prea primejdios, spuse ofiţerul mulţimii. Întoarceţi-vă”. Voskuil o luă încet spre casă. Întîmplarea făcu să-l întîlnească pe acelaşi soldat german care, în cursul dimineţii, îi ceruse permisiunea de a se refugia la el cînd începuse bombardamentul. Acum soldatul era în uniformă, cu tunică de mascare, cască şi puşcă. Germanul îi dădu lui Voskuil ciocolată şi ţigări. „Plec, îi zise el. Vin englezii”. Voskuil îi explică zîmbind: „Acum vă întoarceţi în Germania”. Soldatul îl privi cîteva clipe. Apoi clătină încet din cap. „Nu, domnule, răspunse el. Vom lupta”. Olandezul îl urmări cu privirea în timp ce se îndepărta. „Acuşi o să înceapă, îşi zise Voskuil, dar ce pot să fac?” Se plimba nervos în lung şi în lat prin curtea casei sale. Nu putea să facă nimic, doar să aştepte.

Neţinînd seama de avertismentele poliţiei, care îi invita să nu iasă din casă, fermierii olandezi şi familiile lor se înşirau de-a lungul tuturor itinerarelor de marş, în rînduri compacte. Sergentul major Harry Callaghan, care se deplasa pe itinerarul „Tigru”, cel din mijloc, îşi aminteşte că o ţărancă şi-a croit drum prin mulţime şi i-a oferit o cană cu lapte. El i-a mulţumit, iar femeia i-a spus zîmbind: „Bun, Tommy. Bun”. Dar, ca şi Eric Mackay de pe itinerarul situat mai la sud, Callaghan, participant la acţiunile de la Dunkerque, era neliniştit din cauza mulţimii care se îmbulzea în jurul soldaţilor. „Alergau pe lîngă noi purtînd banderole, sorturi şi panglici, toate de culoare portocalie, îşi aminteşte el. Copiii, cu bucăţele de pînză portocalie prinse pe pantalonaşi, fustiţe sau pe bluze, ţopăiau în jurul nostru, chiuind de bucurie. Soldaţii scotoceau în raniţe să le dea ciocolată. Era o atmosferă atît de neobişnuită, încît paraşutiştii se comportau de parcă erau la instrucţie. Mi-era teamă ca nu cumva să înceapă să tragă niscai lunetişti”.

Tocmai cînd Callaghan încerca acest sentiment de teamă, „parada victoriei” încetă brusc. „Totul s-a petrecut extrem de repede, spune el. Mergeam întins spre Arnhem; în clipa următoare eram cu toţii în şanţuri. Trăgători camuflaţi deschiseseră focul şi trei soldaţi de-ai noştri zăceau morţi pe şosea”. Încercatul sergent-major nu pierdu timpul. Observase o flacără printre copaci, la aproximativ cincizeci de metri mai în

faţă. În timp ce civilii olandezi se împrăştiară ca potîrnichile, Callaghan se repezi înainte cu o patrulă de doisprezece soldaţi. Se opri lîngă un copac şi, privind în sus, văzu cîteva străfulgerări. Ridică pistolul-mitralieră Sten şi trase o rafală printre crengi. Un pistol automat Schmeisser căzu la pămînt şi, în timp ce Callaghan încerca să ochească mai bine de-a lungul trunchiului copacului, văzu un german atîrnînd inert de o coardă.

În acelaşi timp, tot pe itinerarul din mijloc, alţi soldaţi din Batalionul 3 al locotenent-colonelului Fitch se pomeniră angajaţi într-o neaşteptată încleştare. Soldatul Frederick Bennett tocmai împărţise nişte mere camarazilor săi cînd zări o maşină germană de comandament venind spre ei cu toată viteza. Bennett deschise focul cu pistolul-mitralieră Sten. Maşina se opri cu un scrîşnet de frîne îngrozitor; şoferul încercă să dea înapoi, dar era prea tîrziu. Toţi cei care se aflau lîngă Bennett începură să tragă şi automobilul se opri ciuruit de gloanţe. Cînd se apropiară cu multă precauţie, soldaţii văzură că şoferul atîrna pe jumătate afară din maşină. Pe partea cealaltă, zăcea corpul unui ofiţer superior german. Bennett avu impresia că „era un ofiţer cu un grad înalt”, cum şi era de fapt. Generalul maior Kussin, comandantul oraşului Arnhem, nu luase în seamă avertismentul maiorului Sepp Krafft din SS şi nu evitase şoseaua principală Utrecht-Arnhem[1].

Mulţi îşi amintesc că germanii au început să opună o rezistenţă serioasă după prima oră de marş – pe la 16,30. Atunci, două din cele trei batalioane – al lui Dobie de pe itinerarul de nord, şi cel al lui Fitch, de pe itinerarul din mijloc, se pomeniră angajate în încleştări crîncene cu inamicul care întreprindea mereu atacuri prin surprindere. Subunitatea de cercetare a maiorului Gough, aflată acum sub comanda căpitanului Allsop, încerca cu disperare să iasă în flancul forţelor germane ca să croiască drum Batalionului 1 al lui Dobie. Dar,

[1] Potrivit ordinelor date de feldmareşalul Model, cînd o pornise în grabă la ora prînzului, Kussin informase cartierul general al lui Hitler despre desantul aliat, adăugînd că Model era cît pe-aci să fie prins. Atacul aliaţilor îi provocă lui Hitler un acces de isterie. „Dacă s-ar întîmpla aşa ceva aici, urlă el, unde mă aflu eu şi comandamentul meu suprem – Göring, Himmler, Ribbentrop – ei bine, ar fi o captură nemaipomenită. E clar ca bună ziua. N-aş ezita o clipă să expun riscului două divizii de paraşutişti, dacă dintr-o singură lovitură aş putea pune mîna pe întregul comandament german”.

după cum spune Allsop, „inamicul din faţa noastră nu ne lăsa să facem nici o mişcare”. Soldatul William Chandler, din subunitatea de cercetare, îşi aminteşte că în timp ce Plutonul C tatona terenul, „gloanţele germane – o adevărată ploaie – şuierau atît de aproape, încît nu lipsea mult să ne ciuruiască”.

În apropiere de ’Wolfheze, batalionul fu practic obligat să se oprească. „Ne-am oprit, îşi aminteşte soldatul Walter Boldock. Apoi am pornit din nou. Apoi ne-am oprit şi ne-am adăpostit în şanţuri. După puţin timp eram din nou în mişcare, pe o altă direcţie. Înaintarea noastră depindea de progresiunea companiilor din cap. În jurul nostru cădeau mereu bombe de aruncător şi o grindină de gloanţe”. Boldock văzu un sergent cunoscut zăcînd grav rănit lîngă un gard. Ceva mai departe, dădu peste trupul arzînd al unui locotenent, care fusese lovit de o bombă incendiară cu fosfor. Un alt soldat, Roy Edwards, avea impresia că „toată după-amiaza ne-am învîrtit în acelaşi loc, susţinînd într-una lupte”.

Paraşutiştii erau năuciţi de violenţa atacurilor inamicului, cu totul neaşteptate. Soldatul Andrew Milbourne, de pe itinerarul de nord, auzi împuşcături în depărtare, undeva spre sud şi, pentru moment, se bucură la gîndul că Batalionului 1 i se dăduse misiunea de a ocupa platoul de la noul de Arnhem. Dar apoi, cînd se apropiară de Wolfheze, Milbourne îşi dădu seama că coloana sa se abătuse de pe şoseaua principală spre sud. Văzu gara şi, în apropiere de ea, un tanc. Prima sa reacţie fu de exaltare. „Dumnezeule! îşi zise el, Monty a avut dreptate, Armata 2 a şi ajuns aici”. Dar apoi, cînd turela se roti încet, Milbourne zări pe tanc o cruce neagră. Deodată i se păru că vede pretutindeni germani. Se aruncă într-un şanţ şi, ridicîndu-şi cu grijă capul, căută un loc cît mai potrivit ca să-şi instaleze mitraliera Vickers.

Sergentul Reginald Isherwood văzu acelaşi tanc. Un jeep care remorca o piesă de artilerie uşoară se apropie şi începu să vireze pentru a instala tunul în poziţie de tragere. „Unul dintre sergenţii artilerişti urlă: «Trebuie să tragem primii. Altminteri ne fac praf», îşi aminteşte Isherwood. Întoarseră tunul într-o clipită, dar tocmai cînd al nostru strigă «Foc!», comandantul german făcu acelaşi lucru. Nemţii au reuşit probabil să tragă cu o zecime de secundă înaintea noastră”. Tunul de pe tanc a tras o lovitură în plin. Jeepul a explodat şi toţi servanţii tunului nostru au fost

uciși.

În atmosfera de confuzie tot mai accentuată, întîmpinat cu un foc intens din toate părțile, colonelul Dobie își dădu seama că avea de înfruntat o rezistență mult mai puternică decît se așteptase oricine. Nu mai credea cîtuși de puțin că ar putea să ocupe platoul de la nord de Arnhem. Nu reușea să stabilească legătura radio cu generalul Lathbury, iar pierderile sale creșteau din minut în minut. În această situație, Dobie se hotărî să rabată batalionul și mai mult spre sud și să facă joncțiunea cu Frost, care se îndrepta spre podul principal din Arnhem.

Dezorganizarea legăturii și, ca urmare, lipsa oricărui contact cu eșalonul superior și chiar cu unele companii îi punea pe comandanții de batalioane în situația de a nu ști cu precizie ce se întîmplă. În terenul acela necunoscut, cu hărți care se dovedeau adesea cu totul imprecise, se întîmpla frecvent ca și companiile și plutoanele să piardă legătura între ele. La o răspîntie din apropiere de șoseaua pe care soldații din Batalionul 3 al colonelului Fitch îl uciseseră pe generalul Kussin, englezii au simțit din plin efectul tirului aruncătoarelor cu reacție și al mitralierelor maiorului SS Krafft. Coloanele în marș se destrămară și oamenii se risipiră prin păduri. Cu un vîjîit strident, bombele explodau în aer și deasupra capetelor, împroșcînd schije ucigașe în toate direcțiile.

Radiotelegrafistul Stanley Heyes își amintește și azi cît de intens era focul inamicului. Se repezise spre pădure și a scăpat din mînă o piesă din stația de radioemisie; aplecîndu-se s-o ridice, fu lovit la gleznă. Heyes reuși să se tîrască pînă în pădure. Cînd se trînti într-un tufiș își dădu seama că alături de el mai era cineva: un soldat german. „Era tînăr și la fel de speriat ca și mine, spune Heyes, dar i-am dat pachetul meu de pansament și el mi-a bandajat glezna. Puțin după aceea am fost răniți amîndoi de schijele unei bombe de aruncător și a trebuit să rămînem acolo în așteptarea unui ajutor”. Heyes și tînărul german au stat împreună pînă noaptea tîrziu, cînd i-au găsit brancardierii englezi și i-au evacuat.

Ca și Batalionul 1, Batalionul 3 era și el țintuit loului. În două ore de marș ambele străbătuseră doar 4 km. Colonelul Fitch ajunsese la aceeași concluzie ca și Dobie de pe itinerarul aflat mai la nord: va trebui să găsească alt drum pentru a răzbi pînă la podul din Arnhem. Fiecare clipă era prețioasă, și pînă la pod

mai erau pe puţin 7 km.

În pădurile din preajma localităţii Wolfheze, maiorul SS Sepp Krafft era convins că e încercuit. După cum aprecia el, englezii aveau o superioritate de douăzeci la unu faţă de batalionul său descompletat. Considera o „nebunie” tentativa sa de a menţine poziţia de apărare şi nu prea credea în succesul acţiunii sale de blocare a înaintării englezilor. Aruncătoarele cu reacţie semănaseră panică în rîndurile lor şi soldaţii săi îi raportau acum că paraşutiştii care înaintau pe şoseaua Utrecht-Arnhem fuseseră opriţi în unele locuri, iar în altele se părea că părăseau cu totul şoseaua principală. Krafft încă mai credea că în zona aceea singurele trupe germane erau cele ale lui şi nu-şi făcea nici fel de iluzii în privinţa posibilităţii de a-i opri pe englezi pentru mult timp. Muniţia pentru aruncătoarele sale se împuţina, avusese pierderi grele, iar unul dintre locotenenţii săi dezertase. Cu toate acestea, era entuziasmat „de curajul şi de elanul băieţilor mei”. Ambiţiosul Krafft, care ulterior avea să trimită lui Himmler un raport dezgustător de lăudăros cu privire la acţiunile batalionului său de grenadieri, habar n-avea că „băieţii săi” erau sprijiniţi acum de tancurile, artileria şi autoblindatele Diviziei „Hohenstaufen” a locotenent-colonelului Walter Harzer, care se găsea doar la vreo 2 – 3 km est de punctul său de comandă.

Maiorul Freddie Gough era complet descumpănit. Ordinul lui Urquhart prin care i se ceruse să se prezinte la comandamentul diviziei nu conţinea nici o indicaţie cu privire la ceea ce voia să-i spună generalul. Cînd a părăsit itinerarul „Leopard” al Batalionului 1, Gough a luat cu el, ca escortă, patru jeepuri şi cîţiva soldaţi din subunitatea sa de cercetare. Ajungînd la comandamentul diviziei, constată că nici şeful de stat major al lui Urquhart, colonelul Charles Mackenzie, nu ştia nimic. După spusele lui Mackenzie, generalul se dusese în căutarea lui Lathbury, al cărui comandament se deplasa în urma batalionului colonelului Frost pe itinerarul sudic „Leu”. Gough porni din nou la drum cu escorta sa. Cu siguranţă, undeva pe acest traseu, avea să găsească pe unul din cei doi comandanţi.

12

Jeepul generalului Urquhart o luă pe şoseaua Utrecht-Arnhem, apoi se îndreptă spre sud, pe un drum lăturalnic care îl scoase pe itinerarul „Leu” al lui Frost. În cîteva minute ajunse din urmă ariergarda Batalionului 2. Paraşutiştii mergeau în şir indian de o parte şi de alta a şoselei; Urquhart auzea bubuitul exploziilor în depărtare, dar avea impresia că „soldaţii nu-şi dădeau seama că trebuie să se grăbească. Toţi păreau să se mişte încet”. Mergînd cu viteză pe şoseaua pietruită, Urquhart ajunse din urmă compania de comandă a lui Frost ca să afle că acesta se dusese înainte, la subunităţile din cap care au întîmpinat rezistenţă din partea inamicului. „Am încercat să-i fac pe toţi să înţeleagă că e necesar să se grăbească, sperînd că acet lucru îi va fi transmis şi lui Frost, scrie Urquhart, şi le-am spus ce soartă nenorocită a avut compania de cercetare”. Aflînd că Lathbury s-a dus pe itinerarul din mijloc pentru a vedea cum merg treburile la Batalionul 3, Urquhart o luă înapoi. Din nou Urquhart şi Gough nu s-au întîlnit şi a fost o chestiune de numai cîteva minute.

Ajungînd din urmă ariergarda Batalionului 3 pe itinerarul „Tigru”, generalul fu informat că Lathbury s-a dus înainte. Urquhart porni după el şi în cele din urmă îl întîlni la o răspîntie pe şoseaua Utrecht-Arnhem. Sectorul era puternic bătut cu foc de aruncător. „Cîte o bombă cădea cu o precizie neliniştitoare chiar pe răspîntie şi în pădurea în care îşi căutaseră adăpost mulţi oameni din Batalionul 3, avea să scrie ulterior Urquhart. Era prima dovadă reală care îmi demonstra promptitudinea şi fermitatea reacţiei germane”.

Adăpostindu-se într-o tranşee, Urquhart şi Lathbury examinară situaţia. Amîndoi erau îngrijoraţi de încetineala cu care înainta brigada şi de lipsa legăturilor care paraliza eforturile lor de a comanda trupele. Lathbury pierduse complet contactul cu Batalionul 1 şi avea doar o legătură intermitentă cu Frost. Era evident că amîndoi puteau să conducă acţiunile de luptă numai în zona în care se găseau propriu-zis. În acel moment, preocuparea lui Lathbury era să îndepărteze Batalionul 3 din preajma răspîntiei, să-i adune pe soldaţii care se adăpostiseră în pădure şi să reia înaintarea. Urquhart se hotărî să încerce să ia

legătura cu comandamentul diviziei cu ajutorul staţiei radio instalate pe jeepul său. Cînd se apropie de vehicul văzu că fusese lovit de o bombă de aruncător şi că radiotelegrafistul său era grav rănit. Deşi staţia părea intactă, Urquhart nu reuşi să stabilească legătura cu divizia. „Am blestemat cu năduf afurisitele de transmisiuni, a scris Urquhart mai tîrziu. Lathbury m-a sfătuit să nu încerc să mă întorc la comandamentul diviziei. Între noi şi zonele de aterizare erau acum destul de multe trupe inamice... mi-am zis că are dreptate... şi am rămas pe loc. Dar în momentul acela mi-am dat seama că pierdeam controlul situaţiei".

Batalioanele 1 şi 3 erau permanent angajate în schimburi de focuri extrem de violente. Soldaţii din trupele SS, îndîrjiţi şi disperaţi, inferiori numericeşte, dar sprijiniţi de vehicule semişenilate, artilerie şi tancuri, îi obligau pe englezi să înainteze cu o încetineală de melc pe cele două şosele aflate mai spre nord. În confuzia creată, oamenii se pomeniră despărţiţi de ofiţerii şi de camarazii lor, deoarece companiile erau nevoite să se împrăştie prin păduri sau să angajeze lupte de-a lungul unor drumuri lăturalnice ori în grădinile din spatele caselor. „Diavolii roşii" îşi reveniseră din uluirea iniţială provocată de prezenţa neaşteptată a forţelor blindate germane şi, cu toate că sufereau pierderi grele, ripostau, individual sau în grupuri mici, cu o deosebită tenacitate. Totuşi, erau puţine şanse ca batalioanele 1 şi 3 să poată ajunge la obiectivele din Arnhem în termen, conform planului. Acum totul depindea de Batalionul 2 al colonelului John Frost, care înainta în ritm susţinut de-a lungul şoselei secundare, paralelă cu Rinul, pe care germanii o lăsaseră complet descoperită.

Deşi batalionul lui Frost fusese oprit de cîteva ori, pentru scurt timp, de focul inamicului, comandantul nu permisese subunităţilor sale să se disperseze sau să se desfăşoare. Compania A, din capul coloanei, comandată de maiorul Digby Tatham-Warter, înainta de zor lăsîndu-i pe cei care rămîneau în urmă să se alăture companiilor din spate. Frost află de la prizonierii luaţi de pichetul mobil de cap că probabil o companie SS apăra căile de acces dinspre vest către Arnhem. Folosind cîteva vehicule capturate de la inamic şi jeepurile sale pentru acţiuni rapide de cercetare în faţă şi pe flancuri, batalionul continua să înainteze fără oprire. Puţin după ora 18,00, în

cîmpul de vedere apăru primul dintre obiectivele lui Frost, podul de cale ferată peste Rin, de la sud-est de Oosterbeek. Conform planului, Compania C a maiorului Victor Dover se desprinse din coloană şi se îndreptă spre fluviu. Pe pod nu se zărea nimeni şi se părea că nu e apărat. Locotenentul Peter Barry, în vîrstă de douăzeci şi unu de ani, primi ordin să-l traverseze cu plutonul său. „Domnea o linişte deplină cînd am pornit, îşi aminteşte Barry. În timp ce alergam peste cîmp am văzut pretutindeni vite moarte”. Plutonul lui Barry se afla la aproximativ 250 metri de pod cînd Barry văzu „un german intrînd în fugă pe pod din partea opusă. Ajuns la mijloc, îngenunche şi începu să meşterească ceva. Imediat am dat ordin unei grupe să deschidă focul, iar celeilalte să dea năvală pe pod. Dar între timp germanul dispăruse”.

După cum îşi aminteşte Barry: „Ne-am urcat pe pod cu intenţia de a-l traversa în cea mai mare viteză. Deodată s-a produs o explozie îngrozitoare şi podul a sărit în aer sub ochii noştri”. Căpitanul de geniu Eric Mackay simţi pămîntul cutremurîndu-se sub picioare, „Întîi se înălţă o flacără galben-portocalie, după care un fum negru acoperi podul. Cred că sărise în aer arcada a doua dinspre malul de sud”, spune Mackay. Pe pod, locotenentul Barry dădu ordin oamenilor săi să arunce cîteva grenade fumigene şi să se întoarcă pe malul de nord, sub protecţia fumului. De îndată ce plutonul se puse în mişcare, germanii, adăpostiţi pe celălalt mal al fluviului, deschiseră focul. Barry fu lovit la picior şi la braţ, iar alţi doi oameni fură răniţi mai grav. Privindu-şi soldaţii care făceau cale întoarsă prin valul de fum şi vijelia de gloanţe, Mackay, care de la bun început n-a avut prea multă încredere în întreaga operaţie, îşi aminteşte că şi-a zis în gînd: „Prin urmare, obiectivul numărul unu s-a dus”. Colonelul Frost cugeta mai profund: „Ştiam că unul din cele trei poduri e pierdut, dar era cel mai puţin important. Nu mi-am dat seama pe moment ce pierdere reprezenta pentru noi. Ceasul arăta ora 18,30 şi mai erau alte două poduri de cucerit”.

13

Mecanicii Diviziei „Hohenstaufen” au avut nevoie de cinci ore pentru a pune la punct toate tancurile, vehiculele semişenilate şi transportoarele blindate pe care Harzer intenţionase să le trimită în Germania. Proaspătul cavaler al Crucii de fier, căpitanul Paul Gräbner, avînd gata pregătit batalionul său de cercetare dotat cu 40 de maşini, părăsi cazarma din Hoenderloo de la nord de Arnhem şi se îndreptă în viteză spre sud. Harzer îi dăduse ordin să cerceteze zona dintre Arnhem şi Nijmegen pentru a stabili ce forţe aeropurtate aliate se aflau acolo. Gräbner străbătu rapid Arnhemul şi informă, prin radio, comandamentul Diviziei „Hohenstaufen” că oraşul părea aproape pustiu. Nici un indiciu că ar exista trupe inamice. Cu puţin înainte de ora 19,00 batalionul lui Gräbner trecu peste marele pod de şosea din Arnhem. La aproximativ un kilometru şi jumătate de ieşirea dinspre sud căpitanul opri maşina pentru a raporta: „Nici urmă de inamic. Nu sînt paraşutişti”. Kilometru după kilometru, pe măsură ce maşinile sale blindate cercetau cele două laturi ale şoselei principale, radiogramele lui Gräbner repetau aceeaşi informaţie. Şi din Nijmegen transmise acelaşi lucru. Din ordinul comandamentului Diviziei „Hohenstaufen”, înainte de a se înapoia, Gräbner cercetă şi împrejurimile oraşului Nijmegen.

O diferenţă în timp de o singură oră a făcut ca batalionul lui Gräbner să nu se întîlnească cu elementele înaintate ale Batalionului 2 al lui Frost. Chiar în timp ce Gräbner ieşea din Arnhem, oamenii lui Frost intrau în oraş şi se apropiau în ascuns de obiectivul lor. În mod inexplicabil, în ciuda dispoziţiunilor clare şi categorice ale generalului Bittrich, Harzer nu luase absolut nici un fel de măsuri pentru apărarea podului din Arnhem.

14

Începea să se întunece cînd colonelul Frost grăbi pasul batalionului său pentru a ajunge la al doilea obiectiv, podul de pontoane situat la aproximativ 1,5 km vest de podul din Arnhem. Compania A a maiorului Digby Tatham-Warter, tot în capul coloanei, fu din nou oprită, pentru scurt timp, pe platoul

din partea de vest a Arnhemului. Autoblindate şi mitraliere inamice obligară compania să părăsească şoseaua şi s-o ia prin grădinile din spatele caselor aflate în apropiere. Venind imediat din urmă, Frost găsi zece germani păziţi de un singur soldat din Compania A şi, aşa cum avea să scrie ulterior, deduse că „manevra de strecurare prin grădini aplicată de Digby a avut succes deplin, iar compania şi-a reluat înaintarea”. Frost se întoarse la batalion. În amurg, snopuri de gloanţe măturau din cînd în cînd şoseaua, dar pe măsură ce înaintau, paraşutiştii întîlneau vehicule avariate şi germani morţi sau răniţi, dovadă evidentă, îşi zicea Frost, că „Digby progresa satisfăcător”.

Parcurgînd repede străzile Arnhemului, batalionul ajunse la podul de pontoane şi se opri. Pentru a doua oară i se juca festa. Secţiunea centrală a podului fusese demontată, făcîndu-l astfel inutilizabil. În timp ce privea podul distrus, căpitanul Mackay îşi spuse: „Mi se părea tipic pentru toată operaţia aceea nenorocită. Aveam un singur gînd: «Acum *trebuie* să cucerim cu orice preţ celălalt pod blestemat»”.

Privi în depărtare. La mai puţin de 2 km, în ultimele raze de lumină se contura marea arcadă de oţel şi beton.

Generalul Urquhart, aflat pe itinerarul „Tigru”, pe care Batalionul 3 înainta cu greu spre Arnhem, ştia acum cu certitudine că rămăsese izolat de restul forţelor sale. În întunericul tot mai dens, cu incursiunile inamicului care îi hărţuia permanent trupele împiedicînd marşul, nu întrevedea nici o posibilitate de a se întoarce la comandamentul diviziei. Era mohorît. „La fiecare pas mă întrebam ce se întîmpla în celelalte sectoare”. Cu puţin înainte de căderea nopţii, Urquhart află că companiile înaintate ale Batalionului 3 ajunseseră la periferia Oosterbeekului, „lîngă un loc care se numeşte Hartenstein Hotel… Înaintam foarte încet, avea să scrie Urquhart mai tîrziu, şi Lathbury, după o discuţie cu Fitch, comandantul batalionului, îi dădu ordin să se oprească”.

Urquhart şi Lathbury s-au pregătit să-şi petreacă noaptea într-o casă mare, situată la oarecare distanţă de şosea. Proprietarul casei, un olandez înalt, de vîrstă mijlocie, îi spuse generalului că nu e cazul să se scuze pentru că i-ar deranja pe el şi pe soţia sa şi puse la dispoziţie celor doi ofiţeri o cameră la parter, de unde se vedea şoseaua. Urquhart era neliniştit şi nu

putea să se relaxeze. „Mă interesam într-una dacă nu s-a stabilit legătura cu Gough sau cu Frost, dar radiotelegrafiştii nu recepţionau nimic, nici de la comandamentul meu, nici de la altcineva”.

Marele pod se zărea nedesluşit în depărtare. Rampele de acces din beton armat erau ele însele nişte complexe gigantice, cu şosele care treceau pe dedesubtul lor şi de-a lungul malului, de la vest la est. De ambele părţi acoperişurile caselor şi clădirile fabricilor erau la nivelul rampelor. În amurg, masivele căi de acces şi fermele înalte arcuite peste Rin păreau maiestuoase şi înfricoşătoare. Iată, în sfîrşit, obiectivul principal – pivotul planului îndrăzneţ al lui Montgomery – şi pînă a ajunge la el oamenii lui Frost au fost nevoiţi să ducă lupte în timpul marşului aproximativ şapte ore.

Cînd se apropiară de pod primele subunităţi ale Batalionului 2, locotenentul Robin Vlasto, comandantul unui pluton din Compania A, rămase uluit de „înălţimea lui incredibilă”. După cum avea să spună Vlasto ulterior, „cazematele de la ambele capete, chiar şi în atmosfera generală de părăsire, aveau un aspect ameninţător”. În întuneric, Compania A ocupă în linişte poziţii sub pilonii enormi de la capătul de nord. De sus răzbătea slab huruitul circulaţiei.

Căpitanul de geniu Eric Mackay, apropiindu-se de pod printr-un labirint de străzi, ajunse într-o piaţă care ducea la rampa de acces. El îşi aminteşte: „În timp ce străbăteam străzile, în jurul nostru stăruia o linişte apăsătoare; totul ni se părea că se mişcă pe furiş. Oamenii începeau să simtă tensiunea şi nu-mi doream altceva decît să cucerim acel pod cît mai repede cu putinţă”. Deodată, în întuneric răsunară împuşcături dinspre o stradă laterală. Unul din cărucioarele cu explozivi luă foc şi văpaia lumină clar siluetele geniştilor. Mackay ordonă imediat oamenilor săi să traverseze în fugă piaţa cu toate materialele. Sfidînd focul inamicului, dintr-un salt trecură cu toţii de partea cealaltă. În cîteva minute, fără să piardă nici un om, au ajuns la pod. Cercetînd terenul de sub rampa de nord, Mackay zări patru case în partea de est. „Una era o şcoală, situată la colţul unei intersecţii, îşi aminteşte el. M-am gîndit că cine va stăpîni acele case va stăpîni şi podul”. Şi Mackay ordonă prompt geniştilor săi să pătrundă în şcoală.

Puţin după ora 20,00 sosi colonelul Frost cu statul major al batalionului său. Frost trimisese Compania B a maiorului Douglas Crawley să ocupe o ridicătură care domina rambleul căii ferate din apropiere şi să instaleze piese antitanc pentru a proteja flancul stîng al batalionului şi a permite astfel Companiei A să înainteze impetuos spre pod [1]. Compania C, de sub comanda maiorului Dover, avea ordin să pătrundă în oraş imediat în urma pichetului mobil de cap şi să ocupe sediul comandamentului german. După ce-a ajuns la pod, Frost n-a reuşit să stabilească legătura prin radio cu nici una din cele două companii. Atunci a trimis imediat agenţi de legătură ca să afle unde se găseau în acel moment.

Decis să nu mai piardă timpul aşteptînd, Frost ordonă plutoanelor Companiei A să pătrundă pe pod. De îndată ce oamenii se puseră în mişcare, germanii îşi făcură simţită prezenţa. O cazemată de la capătul de nord şi un autoblindat izolat, aflat chiar la capătul de sud al podului, îi luară în primire cu o vijelie de foc. Un pluton, ajutat de genieştii lui Eric Mackay înarmaţi cu aruncătoare de flăcări, începu să se strecoare prin ultimele etaje ale clădirilor care aveau acoperişurile şi podurile la acelaşi nivel cu rampa de acces. Concomitent, plutonul locotenentului Vlasto îşi croi drum prin pivniţe şi demisoluri, trecînd din casă în casă, pînă ce ajunse la poziţia indicată de Mackay. De acolo declanşă atacul asupra cazematei. Cînd au intrat în acţiune aruncătoarele de flăcări, îşi aminteşte Frost, „părea că-i iadul pe pămînt. S-a luminat tot cerul şi era un vacarm îngrozitor: răpăit de mitraliere, bubuit de explozii necontenite, trosnetul asurzitor al muniţiei incendiate şi pe deasupra răbufnirile unui tun. O construcţie din lemn, situată în apropiere, a fost cuprinsă de flăcări şi locatarii au izbucnit în urlete de groază şi de durere” [2]. Acum Frost auzea şi pocnetul năprasnic al bombelor Piat [3] trase de Vlasto asupra cazematei.

---

[1] Frost îşi aminteşte că „pe o hartă luată de la un prizonier german... erau notate itinerarele unei subunităţi de cercetare inamice, îmbarcată pe autoblindate, şi mi-am dat seama că în stînga mea se aflau forţe germane”.

[2] În mai multe relatări se afirmă că aruncătoarele de flăcări şi-au greşit ţinta şi că, în loc să-şi îndrepte jeturile asupra cazematei, au incendiat cîteva barăci cu explozivi.

[3] Armă antitanc engleză, cu bătaie scurtă, cîntărind aproximativ 15 kg; trăgea proiectile care puteau să perforeze o placă blindată de oţel cu o grosime de 10 cm.

Deodată, scurta dar apriga luptă încetă. Tunurile din cazemată amuţiră, şi, prin învolburările de flăcări, Frost văzu cîţiva soldaţi germani îndreptîndu-se buimăciţi spre paraşutiştii săi. Compania A curăţase cu succes capătul de nord al podului şi pusese stăpînire pe el. Dar învolburările de flăcări şi muniţia care exploda în depozite făceau imposibil un al doilea atac pentru cucerirea capătului de sud. Cu numai o jumătate de oră mai devreme Frost ar fi putut reuşi [1]. Acum însă, pe malul de sud se instalase pe poziţie un grup de grenadieri de tancuri SS.

Frost încercă încă o dată să ia legătura cu maiorul Crawley. Ar fi vrut ca acesta să facă rost de bărci sau plute cu care compania să poată trece fluviul şi să-i atace pe germanii de pe malul de sud. Din nou legătura radio nu funcţiona. Mai rău, agenţii de legătură se înapoiară spunînd că n-au găsit compania şi că, oricum, pe nicăieri nu văzuseră bărci. În ceea ce priveşte Compania C, patrula care fusese trimisă pentru a stabili legătura cu ea a fost ţintuită locului şi angajată într-o aprigă încleştare lîngă sediul comandamentului german.

Paraşutiştii lui Frost priveau îndîrjiţi podul. Cîtă rezistenţă aveau să opună germanii la capătul de sud? Chiar şi acum Compania A credea că mai exista o şansă de a cuceri capătul de sud executînd un atac prin surprindere peste fluviu dacă s-ar fi găsit oamenii şi bărcile necesare.

În realitate posibilitatea aceasta nu mai exista. Una din marile ironii ale bătăliei de la Arnhem a fost că cursul inferior al Rinului ar fi putut fi traversat în prima oră de după aterizare. La 11 km spre vest, la Heveadorp – un sat pe care batalionul lui Frost îl traversase în marşul său spre obiectivele ce-i fuseseră stabilite –, un bac mare care putea să transporte automobile şi pasageri, funcţionase normal toată ziua în ambele sensuri între satul Heveadorp de pe malul de nord şi Driel de pe malul de sud al cursului inferior al Rinului. Frost nu ştia nimic de el. Bacul nu figura printre obiectivele lui Urquhart. În planurile meticuloase ale operaţiei „Market-Garden”, un element cheie pentru ocuparea podului din Arnhem, şi anume bacul de la Driel, fusese

[1] Potrivit spuselor sergentului de poliţie olandez Johannes van Kuijk, cînd a intrat el în serviciu în seara aceea, la ora 19,30, podul era pustiu şi nepăzit. Cu cîteva ore înainte, afirmă van Kuijk, cînd au început să aterizeze trupele aeropurtate, soldaţii care păzeau podul, 25 de veterani din primul război mondial, au dezertat.

complet omis[2].

Maiorul Freddie Gough reuşi, în sfîrşit, să ajungă la comandamentul brigăzii lui Lathbury, care se deplasa în urma batalionului lui Frost pe itinerarul „Leu”. Aici îl căută imediat pe maiorul Tony Hibbert, locţiitorul comandantului. „Unde sînt cei doi generali?” întrebă Gough. Hibbert nu ştia. „Sînt pe undeva împreună, îi spuse el lui Gough, cert e că au plecat amîndoi”. Gough era acum complet dezorientat. „Nu ştiam ce să fac, îşi aminteşte el. Am încercat să iau legătura cu divizia, dar fără succes, aşa că m-am hotărît să-mi continui drumul ca să-l ajung pe Frost”. Îl părăsi deci pe Hibbert şi o porni din nou.

Se întunecase de-a binelea cînd Gough şi soldaţii săi ajunseră la Arnhem şi îi găsiră pe Frost şi pe oamenii lui instalaţi pe poziţii lîngă extremitatea de nord a podului. Gough întrebă imediat unde este Urquhart. Ca şi Hibbert, Frost nu avea nici cea mai mică idee. Presupunea că Urquhart s-a întors la comandamentul diviziei. Gough încercă încă o dată să ia legătura prin radio. Acum, la toate necazurile se adăuga şi lipsa oricăror informaţii de la propria sa subunitate de cercetare pe care o lăsase în apropiere de Wolfheze. Din nou nu reuşi să ia legătura cu nimeni. După ce dădu ordin însoţitorilor săi istoviţi să ocupe o casă de lîngă pod, Gough se urcă pe acoperiş, tocmai la timp ca să vadă tot capătul de sud al podului „luînd foc” atunci cînd oamenii lui Frost au făcut prima tentativă de a-l ocupa. „Am auzit o explozie înfiorătoare, toată partea aceea a podului părea că arde. Îmi amintesc că cineva spunea: «Am făcut tot drumul ăsta ca să vedem blestematul de pod arzînd»”.

---

[2] În ordinele oficiale date lui Urquhart se pare că nu exista nici o referire la bacul din Driel ca obiectiv. Pe fotografiile aeriene ale R.A.F. care au fost folosite pentru stabilirea misiunilor se vede clar bacul şi e de presupus că într-o anumită etapă a întocmirii planurilor s-a discutat despre el. Totuşi, cînd i-am luat un interviu generalului Urquhart asupra acestui subiect, el mi-a spus: „Nu-mi amintesc să fi fost vreodată vorba despre acest bac”. Cînd Urquhart a aflat, în cele din urmă, de existenţa bacului era prea tîrziu. Iată ce spune generalul: „Atunci nu mai aveam destui oameni pentru a-i trimite pe partea cealaltă a fluviului”. În ordinele verbale, însă, geniştilor li s-a spus că „este deosebit de important să fie capturate toate bacurile, şlepurile şi remorcherele pentru a sprijini înaintarea Corpului 30”. Totuşi, este evident că în ultima fază a întocmirii planurilor, acestor ordine nu li s-a mai acordat aceeaşi importanţă, căci ele n-au fost date oficial. „Nimeni nu ne-a spus nimic despre bacul din Driel, i-a declarat colonelul Frost autorului, şi dacă ştiam de existenţa lui lucrurile ar fi stat cu totul altfel”.

Însuşi Gough, fu pentru o clipă, alarmat. Apoi, cînd fumul se mai risipi puţin, văzu că numai cazemata şi nişte barăci cu muniţie fuseseră distruse. Îngrijorat şi obosit, Gough hotărî să se odihnească cîteva ore. Parcursese şosea după şosea toată ziua în căutarea lui Urquhart. Acum, aici la pod, o problemă cel puţin era rezolvată. Se afla unde primise ordin să ajungă şi avea să rămînă aici.

Prea multe nu mai putea să facă locotenent-colonelul Frost în noaptea aceea, afară doar să apere capătul de nord al podului împotriva atacurilor inamicului dinspre partea de sud. Încă nu restabilise contactul cu companiile sale rătăcite şi acum, într-o casă de la un colţ de stradă orientat spre pod, Frost instală punctul de comandă al batalionului. Caporalul Harold Back, cifrator al Batalionului 2, îşi aminteşte că, de la fereastra din faţă a casei, personalul statului major putea vedea foarte bine rampa podului: „Fereastra laterală a camerei ne oferea privelişte a podului propriu-zis, spune Back. Radiotelegrafiştii noştri au scos antenele prin acoperiş şi au pus în funcţiune staţiile de radio, dar n-au reuşit să stabilească legătura absolut cu nimeni”.

Puţin după aceea sosi comandamentul brigăzii şi se instală în mansarda unei case vecine cu cea a lui Frost. După o scurtă consfătuire cu ofiţerii săi, Frost a ajuns la convingerea că batalioanele 1 şi 3 fie fuseseră oprite pe itinerarele „Tigru” şi „Leopard”, fie luptau la nord de pod, undeva în Arnhem. Lipsiţi cum erau de orice legătură, nu puteau şti ce s-a întîmplat. Dar dacă cele două batalioane nu ajungeau la Arnhem în timpul nopţii, germanii aveau tot timpul să izoleze subunităţile lui Frost de restul diviziei. În plus, lui Frost îi era teamă că marele pod încă mai putea fi aruncat în aer. După părerea geniştilor, dogoarea incendiilor
distrusese cu siguranţă orice fitiluri care ar fi fost instalate între pod şi oraş, iar toate cablurile vizibile fuseseră tăiate de pionieri. Totuşi, nimeni nu ştia exact unde ar mai putea fi ascunse alte cabluri. După cum îşi aminteşte Frost, „din cauza vîlvătăilor, nimeni nu putea urca pe pod pentru a îndepărta eventualele încărcături de explozivi care mai puteau fi acolo”.

Dar capătul de nord al podului din Arnhem era în mîna lui Frost, iar el şi curajoşii săi soldaţi nu aveau cîtuşi de puţin

intenţia de a-l ceda. Deşi era îngrijorat de soarta companiilor despre care nu avea nici o informaţie şi de lipsa oricărei legături cu

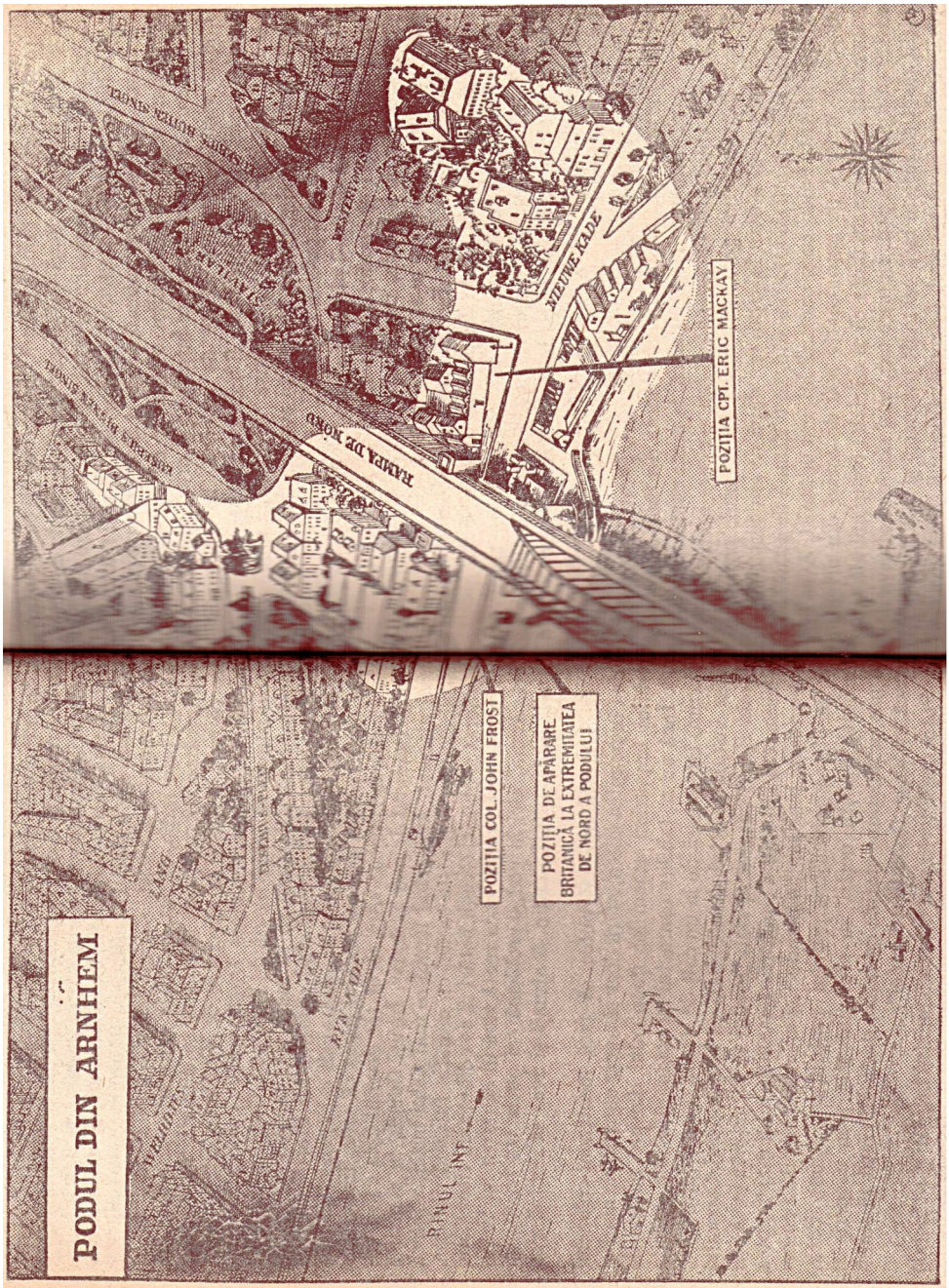

restul diviziei, locotenent-colonelul Frost nu-şi trăda starea de spirit. Inspectînd diverse grupe instalate în cîteva case de lîngă rampa de acces a podului, constată că toţi soldaţii „aveau

moralul ridicat, aşa cum dealtfel era normal să fie”. După cum îşi aminteşte soldatul James Sims: „Eram mulţumiţi de noi înşine, iar colonelul făcea glume şi se interesa dacă ne simţim bine”.

La punctul de comandă al batalionului, Frost îşi îngădui să stea jos pentru prima oară în ziua aceea. În timp ce sorbea dintr-o cană mare de ceai se gîndea că, la urma urmelor, situaţia nu era chiar atît de proastă: „Am parcurs aproximativ 13 km într-un teren greu, sub nasul inamicului, pentru a cuceri obiectivul nostru la şapte ore după ce am fost lansaţi în Olanda… o faptă de arme cu adevărat demnă de admirat”. Deşi neliniştit, Frost, ca şi oamenii lui, era optimist. Avea la dispoziţie o forţă de aproximativ 500 de ostaşi din diverse subunităţi şi nutrea credinţa că şi celelalte companii ale sale aveau să ajungă la pod. În orice caz, nu-i rămînea altceva de făcut decît să reziste încă cel mult patruzeci şi opt de ore – pînă cînd aveau să sosească tancurile Corpului 30 al generalului Horrocks.

15

De la Berlin şi pînă la frontul de vest, toate eşaloanele de comandament germane rămăseseră uluite de neaşteptatul atac aliat. Numai la Arnhem, unde Divizia 1 aeropurtată engleză fusese cît pe-aci să aterizeze chiar peste cele două divizii de tancuri ale generalului Bittrich, reacţia a fost rapidă şi fermă. În alte părţi, comandanţii, stupefiaţi şi derutaţi, se întrebau dacă evenimentele surprinzătoare din 17 septembrie nu constituiau prima fază a unei invazii a Reichului. Se aşteptaseră la un atac terestru al englezilor din Belgia. Toate rezervele disponibile, inclusiv Armata 15 a generalului von Zangen, aflată într-o stare atît de deplorabilă încît oamenii aproape nu mai aveau altceva în afară de puştile lor, au fost instalate pe poziţii de apărare pentru a ţine piept acelei ameninţări. Au fost săpate tranşee şi amenajate poziţii în adîncime, s-a făcut tot ce se putea spre a-i obliga pe englezi să lupte pentru fiecare palmă de pămînt.

Nimeni nu prevăzuse că trupele aeropurtate vor fi folosite concomitent cu ofensiva forţelor terestre engleze. Atacurile acestea cu trupe aeropurtate erau oare preludiul unei invazii a

Olandei de pe mare, cum se temea Berlinul? În cursul nopţii, în timp ce ofiţerii de stat major încercau să analizeze situaţia, soseau mereu informaţii despre alte atacuri cu trupe aeropurtate, care nu făceau decît să sporească deruta. Paraşutişti americani, despre care nu se ştia cîţi sînt la număr şi căror unităţi aparţin, se aflau în zona Eindhoven- Nijmegen, iar Divizia 1 Aeropurtată engleză aterizase în împrejurimile Arnhemului. Dar acum alte comunicări vorbeau de paraşutişti lansaţi în apropiere de Utrecht, şi un raport pretindea – absolut de necrezut – că fuseseră lansate forţe aeropurtate în Varşovia [1].

La comandamentul feldmareşalului Gert von Rundstedt, instalat în Koblenz, reacţia generală a fost de stupoare [2]. Ursuzul, aristocraticul von Rundstedt n-a fost atît de surprins de natura atacului, cît de omul care, considera el, trebuie să-l fi conceput şi condus – Montgomery. La început, von Rundstedt a pus la îndoială faptul că aceste operaţii neaşteptate şi aparent combinate sol-aer ar fi însemnat declanşarea ofensivei lui Eisenhower pentru invadarea Germaniei. De mult timp feldmareşalul era convins că cel mai mare pericol îl constituia Patton cu Armata 3 americană care se îndrepta spre Saar. În faţa acestei ameninţări, von Rundstedt a angajat forţele sale cele mai bune pentru a opri înaintarea rapidă a tancurilor lui Patton. Cel mai celebru ostaş al Germaniei era acum descumpănit. Nu se aşteptase niciodată ca ofensiva principală a lui Eisenhower să fie condusă de Montgomery, pe care el îl considerase întotdeauna „excesiv de precaut, meticulos şi sistematic”.

Era uimit de îndrăzneala lui Montgomery. Rapoartele care soseau întruna de la comandamentul lui Model aveau o notă de isterie, care confirma cu atît mai mult caracterul surprinzător şi seriozitatea atacului: „Trebuie să ne aşteptăm la noi desantări în timpul nopţii; inamicul consideră fără îndoială acest atac de

---

[1] R.A.F. a lansat cu paraşutele nişte momîi pe o zonă mare din jurul Utrechtului, distrăgînd pentru un timp atenţia unor unităţi germane. N-au fost lansate nici un fel de trupe în Varşovia; raportul a fost deformat în timpul transmisiei sau, pur şi simplu, se baza pe un zvon neîntemeiat.

[2] „Cînd am informat prima oară comandamentul lui von Rundstedt asupra acestei debarcări de trupe aeropurtate, mi-a spus colonelul Hans von Tempelhof, şeful secţiei operaţii a lui Model, OB West n-a părut deloc tulburat. Reacţia a fost aproape cinic de liniştită. Apoi însă s-a schimbat rapid”.

importanţă capitală. Englezii au repurtat un succes iniţial considerabil împotriva lui Student şi au ajuns pînă la Valkenswaard... poziţia de aici este deosebit de critică... faptul că nu sosesc rapid rezerve puternice ne agravează dificultăţile... situaţia generală a Grupului de armate „B", suprasolicitat pînă la limită, este critică... Avem nevoie, cît mai urgent posibil, de tancuri, artilerie, armament antitanc greu şi mobil, unităţi de artilerie antiaeriană şi este absolut esenţial să avem avioane de vînătoare pe cer zi şi noapte..."

Model a încheiat cu aceste cuvinte: „... forţele principale ale aliaţilor sînt concentrate în faţa aripii de nord a frontului nostru". A fost una din puţinele dăţi cînd von Rundstedt a dovedit respect pentru opinia acelui mareşal despre care a spus în mod caustic că este dotat cu calităţile unui destoinic plutonier de companie. Cu această frază a raportului său Model a risipit ultimele îndoieli ale lui von Rundstedt cu privire la persoana căreia i se puteau atribui aceste evenimente surprinzătoare. În faţa „aripii de nord" a Grupului de armate „B" *se afla* Montgomery.

În timpul nopţii era imposibil să se estimeze efectivul forţelor aeropurtate aliate care se şi aflau în Olanda, dar von Rundstedt era convins că vor avea loc noi desantări. Se impunea deci nu numai să se astupe breşele de-a lungul frontului german, dar şi să se găsească rezerve pentru Grupul de armate „B" al lui Model. Încă o dată, von Rundstedt a fost constrîns să joace totul pe o carte. Statul său major dădu dispoziţiuni pentru transferarea unor unităţi de pe poziţiile lor de la Aachen de pe care ar fi urmat să-i înfrunte pe americani. Erau manevre riscante, dar extrem de importante. Unităţile respective trebuiau trimise imediat în nord, dar era nevoie de cel puţin patruzeci şi opt de ore pentru a fi introduse în luptă pe noile poziţii. Von Rundstedt dădu apoi o serie de ordine pentru organizarea apărării în diverse zone de-a lungul graniţei de nord-vest a Germaniei, dispunînd ca toate unităţile blindate şi de artilerie antiaeriană disponibile să fie trimise în zona interioară liniştită a Olandei unde, feldmareşalul era acum convins de acest lucru, se contura un pericol iminent pentru cel de-al Treilea Reich. Chiar şi în timpul nopţii, cînd lucra febril la organizarea apărării, „cavalerul de fier" se gîndea la ciudăţenia situaţiei. Era încă uluit de faptul că Montgomery era

comandantul acestei mari ofensive aliate.

Se înserase de mult cînd automobilul care îl aducea pe generalul Wilhelm Bittrich de la comandamentul său din Doetinchem ajunse pe străzile Arnhemului învăluite în întuneric. Bittrich voia să vadă cu ochii lui ce se întîmplă. În timp ce făcea un tur de recunoaştere prin oraş, clădirile mai ardeau, iar străzile erau pline de dărîmături – rezultatul bombardamentelor din cursul dimineţii. În multe puncte cadavrele soldaţilor ucişi şi vehiculele care ardeau mocnit dovedeau, aşa cum avea să spună Bittrich ulterior, „că se dăduseră lupte aprige”. Totuşi, el nu reuşi să-şi facă o idee clară despre ceea ce se întîmplă. Întorcîndu-se la comandament, Bittrich află din rapoartele trimise de două telefoniste ataşate pe lîngă statul major al comandantului garnizoanei din Arnhem – pe care el avea să le decoreze ulterior cu Crucea de fier – că marele pod de şosea a fost cucerit de paraşutiştii englezi. Bittrich era furios la culme. Ordinul precis pe care îl dăduse lui Harzer de a menţine podul nu fusese executat. Acum era deosebit de important ca podul de la Nijmegen peste rîul Waal să fie apărat înainte ca americanii desantaţi la sud de oraş să-l poată ocupa. Unica şansă de succes pentru Bittrich era să împiedice înaintarea aliaţilor de-a lungul coridorului şi să-i pună pe englezi în imposibilitatea de a acţiona în zona Arnhemului. Paraşutiştii care se găseau la capătul de nord al podului din Arnhem şi batalioanele răzleţite care încercau să ajungă la ei trebuie complet nimiciţi.

Planul strict secret al operaţiei „Market-Garden” căzut în mîinile generalului-colonel Kurt Student a ajuns în cele din urmă la noul punct de comandă al feldmareşalului Model. Acesta părăsise căsuţa grădinarului din parcul castelului din Doetinchem şi se mutase la aproximativ 8 km est, lîngă satul Terborg. Lui Student i-au trebuit aproape zece ore ca să afle unde se găseşte feldmareşalul şi să-i transmită documentul prin radio. Recepţionat în trei etape şi descifrat, planul operaţiei „Market-Garden” dezvăluia toate intenţiile aliaţilor.

Model şi statul său major îl studiară atent. Aveau sub ochi întregul plan al lui Montgomery: denumirea diviziilor aeropurtate folosite, lansările succesive de oameni şi materiale eşalonate pe

o perioadă de trei zile, delimitarea exactă a zonelor de lansare şi de aterizare, podurile care constituiau obiectivele principale – pînă şi traiectele de zbor ale avioanelor participante la operaţie. Model, după cum afirmă Harzer că i-ar fi spus-o însuşi feldmareşalul ulterior, a calificat acest plan drept „fantastic”. Atît de fantastic, încît în acele momente cruciale a refuzat să-i dea crezare.

Planurile erau prea precise, prea detaliate ca să fie credibile. Model declară statului său major că însăşi precizia extremă a documentului pledează împotriva autenticităţii lui. El sublinie din nou convingerea sa fermă că desantările de la vest de Arnhem erau „vîrful de lance” al unei ample ofensive cu trupe aeropurtate pe direcţia Ruhr, via Bocholt şi Münster, la aproximativ 64 km est. Era de aşteptat, spunea el, să aibă loc şi alte desantări, şi, odată grupate, trupele se vor îndrepta fără îndoială spre nord şi apoi spre est. Raţionamentul lui Model nu era lipsit de sens. Aşa cum a spus statului său major: „Dacă e să dăm crezare acestor planuri şi să admitem ca podul din Arnhem este adevăratul obiectiv, de ce n-au fost lansate trupele direct în sectorul podului? Or, în plan, ele sosesc pe vaste spaţii descoperite, adecvate pentru adunare, şi, mai mult decît atît, la 13 km vest de pod”.

Model nu-i spuse nimic generalului Bittrich despre acest document. „N-am aflat decît după război, spune Bittrich, că planurile operaţiei «Market-Garden» căzuseră în mîinile noastre. Nu-mi explic de ce Model nu mi-a vorbit despre ele. În orice caz, planurile n-ar fi făcut decît să confirme opinia mea că lucrul cel mai important era să împiedicăm realizarea joncţiunii trupelor aeropurtate cu Armata 2 engleză – iar pentru aceasta ele aveau neapărată nevoie de poduri” [1]. Unul din subordonaţii lui Bittrich ştia însă de document. Locotenent-colonelul Harzer era, pare-se, singurul ofiţer din afara statului major al feldmareşalului căruia Model îi vorbise despre plan. Harzer îşi aminteşte că „Model era întotdeauna pregătit pentru ce era mai rău, astfel că n-a făcut complet abstracţie de plan. După cum mi-a spus, nu avea

[1] Comandamentul Frontului de vest n-a fost nici el informat despre capturarea planurilor operaţiei „Market-Garden”; rapoartele lui Model către von Rundstedt nu conţin absolut nici o menţiune cu privire la acest document. Dintr-un motiv sau altul, Model a dat atît de puţină crezare planurilor încît nu le-a transmis nici măcar comandamentelor superioare.

intenţia să se lase prins în plasă”. Numai timpul avea să le arate germanilor dacă documentul era sau nu autentic. Deşi pătimaşul şi nehotărîtul feldmareşal nu era dispus să recunoască proba evidentă din faţa lui, cei mai mulţi ofiţeri din statul său major n-au desconsiderat-o. Avînd planul operaţiei „Market-Garden” în mînă, statul major al lui Model a alertat toate unităţile de artilerie antiaeriană, care se puseseră deja în mişcare, asupra lansărilor care, potrivit planului, aveau să aibă loc peste cîteva ore.

O ipoteză, cel puţin, fu definitiv înlăturată. Locotenentul Gustav Sedelhauser, ofiţer din serviciul administrativ al comandamentului lui Model, îşi aminteşte că, văzînd documentele capturate, feldmareşalul s-a convins că, la urma urmelor, nici el şi nici comandamentul din Oosterbeek nu figurau ca obiectiv al desantului aerian.

16

Exact în momentul în care locotenent-colonelul John Frost ocupa capătul de nord al podului din Arnhem, începea o acţiune de apropiere precaută de un alt obiectiv principal, situat la o distanţă de 18 km: podul de şosea cu cinci deschideri peste rîul Waal, de la Nijmegen. Situat în zona de acţiune a Diviziei 82 aeropurtate, respectiv în sectorul central al coridorului, acest pod era ultimul pe care urmau să treacă tancurile Corpului 30 al generalului Horrocks în înaintarea lor spre Arnhem.

Paraşutiştii Regimentului 504 din divizia generalului James M. Gavin reuşiseră, printr-o acţiune spectaculoasă, să pună stăpînire pe importantul pod de la Grave, la aproximativ 13 km sud-vest de Nijmegen, şi, pe la 19,30, subunităţi din regimentele 504 şi 505 au ocupat un pod peste Canalul Maas-Waal lîngă satul Heumen, la mai puţin de 8 km est de Grave. Gavin sperase să poată cuceri toate cele trei poduri de şosea peste canal şi un pod de cale ferată. Dar podurile fuseseră aruncate în aer sau serios avariate de către germani înainte ca Divizia 82 să le poată ocupa. Totuşi, la şase ore după aterizare, trupele lui Gavin deschiseseră un drum pe care forţele terestre engleze aveau să poată înainta. În plus, patrulele Regimentului 505, cercetînd

terenul dintre zonele de aterizare ale Diviziei 82 din apropiere de colinele Groesbeek şi Reichswald, întîmpinaseră doar o slabă rezistenţă. Odată cu căderea nopţii, alte subunităţi din Regimentul 508 au reuşit să ocupe o fîşie de pădure de vreo 6 km de-a lungul graniţei dintre Olanda şi Germania. Aflată la nord de zona de aterizare de la Groesbeek această fîşie se întindea aproape pînă la periferia de sud-est a oraşului Nijmegen. Întrucît Divizia 82 stăpînea trei din cele patru obiective principale ale sale, totul depindea de ocuparea podului de şosea, lung de aproximativ 650 metri, de la Nijmegen.

Deşi generalul Browning îi dăduse dispoziţuni lui Gavin să nu încerce să ocupe podul de la Nijmegen înainte de a fi consolidat înălţimile din jurul localităţii Groesbeek, Gavin nutrea credinţa că toate obiectivele Diviziei 82 puteau fi cucerite în prima zi. Analizînd situaţia cu douăzeci şi patru de ore înainte de lansare, Gavin îl chemase pe colonelul Roy E. Lindquist, comandantul Regimentului 508, şi îi dăduse ordin să destineze un batalion pentru ocuparea podului printr-o acţiune fulgerătoare. Gavin socotea că merita să se întreprindă această tentativă profitînd de surprinderea şi deruta create de aterizări. „L-am prevenit pe Lindquist că era periculos să străbată străzile oraşului, îşi aminteşte Gavin, şi i-am spus că modul cel mai indicat de a ajunge la pod era de a se apropia pe la est de oraş, fără a trece prin zona aglomerărilor de clădiri”. Fie dintr-o neînţelegere, fie din dorinţa de a duce la bun sfîrşit misiunile primite iniţial, ceea ce îşi amintea Lindquist era că nu trebuia să-şi angajeze oamenii într-un asalt asupra podului înainte ca regimentul să cucerească celelalte obiective. Ca urmare, Lindquist încredinţă Batalionului 1, comandat de locotenent-colonelul Shields Warren jr., misiunea de a ocupa poziţii de acoperire de-a lungul şoselei Groesbeek-Nijmegen, la aproximativ 2 km sud-est de oraş. Warren trebuia să apere acel sector şi să facă joncţiunea cu cele două batalioane ale regimentului care rămîneau la vest şi la est. Numai după ce îndeplinea aceste două misiuni, îşi amintea Warren, trebuia să se pregătească pentru a intra în Nijmegen. Astfel, în loc să se îndrepte spre pod din zonele agricole de cîmpie, aflate în partea de est, batalionul lui Warren se pomeni chiar în centrul zonelor de aglomerări de clădiri pe care Gavin ar fi vrut să le evite.

Era aproape întuneric cînd Warren ajunse la celelalte

obiective care îi fuseseră încredinţate. Acum, după ce pierduse timp

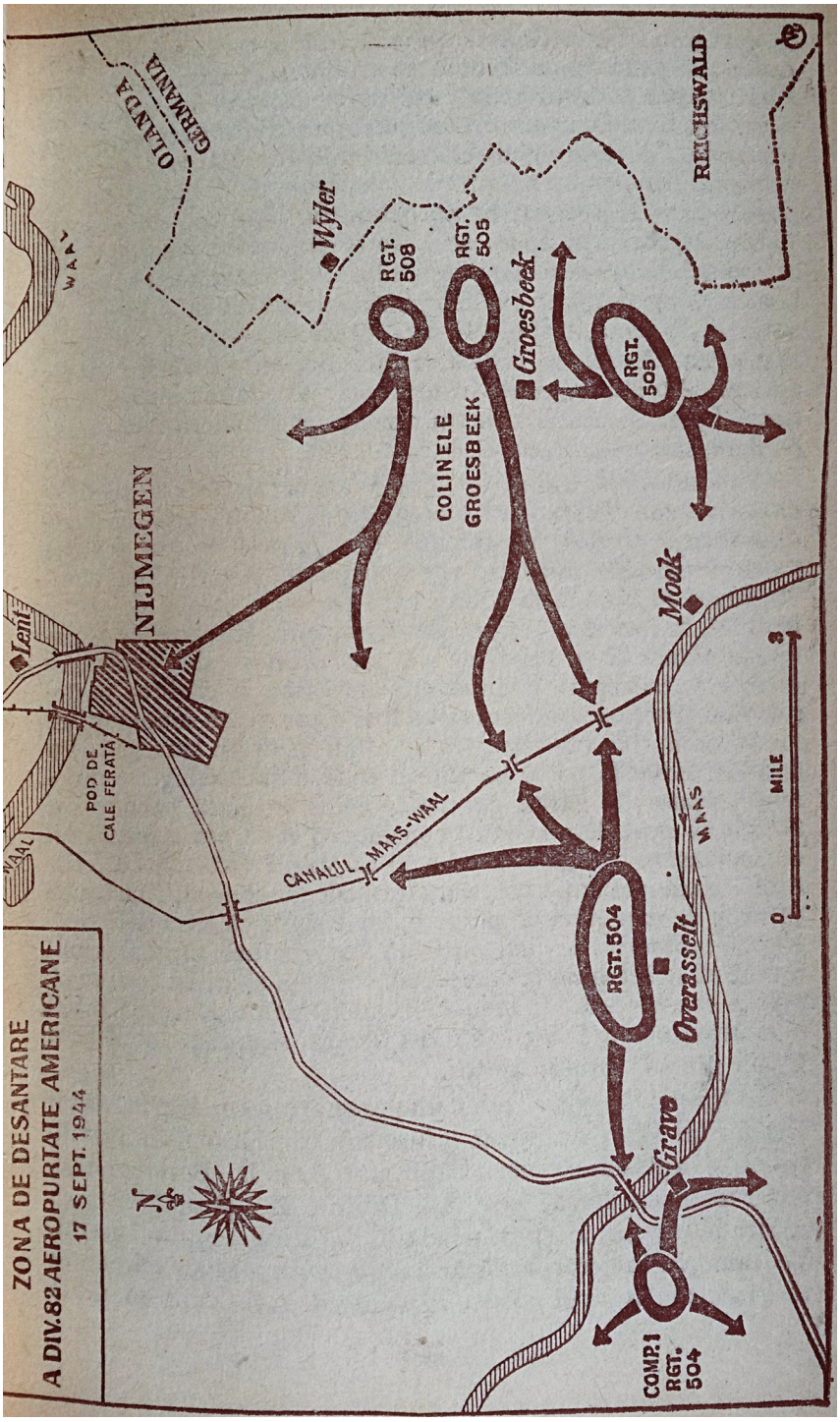

preţios, companiile din primul eşalon porniră încet pe străzile liniştite, aproape pustii, ale Nijmegenului. Trebuiau să ajungă la artera care ducea la rampa de sud a podului. A fost şi o acţiune de diversiune. Mişcarea de rezistenţă olandeză a raportat că mecanismul de explodare pentru distrugerea podului era amplasat în clădirea poştei centrale. Preţioasa informaţie a fost comunicată subunităţilor lui Warren abia cînd acestea se aflau în drum spre pod. Fu trimis imediat la poştă un pluton unde, după înfrîngerea rezistenţei opuse de garda germană, geniştii tăiară cablurile şi făcură să explodeze ceea ce considerau ei că era mecanismul de declanşare a exploziei. Nimeni nu va şti vreodată cu certitudine dacă instalaţia aceea era într-adevăr conectată cu încărcăturile de explozivi de pe pod, dar e sigur că circuitele electrice şi tablourile de distribuţie au fost distruse. Cînd plutonul a vrut să se întoarcă la companie, oamenii şi-au dat seama că ieşirea era blocată de inamic. S-au pomenit complet izolaţi şi în următoarele trei zile au fost nevoiţi să reziste în clădirea poştei pînă au primit ajutor.

În timp ce se apropiau de un parc care ducea la pod, restul forţelor lui Warren au fost prinse sub focul intens al mitralierelor şi autoblindatelor. Căpitanul Arie D. Bestebreurtje, ofiţer olandez ataşat pe lîngă Divizia 82, îşi aminteşte că „mitralierele au început deodată să tragă asupra noastră. Vedeam străfulgerările flăcărilor de la gura ţevii. Păreau să fie peste tot în jurul nostru”. Înainte de a fi reuşit să ridice carabina pentru a trage, la rîndul său, Bestebreurtje fu lovit în mîna stîngă, în cotul stîng şi în degetul arătător drept [1]. Pentru caporalul James R. Blue, lupta cumplită care se dădea pe străzile cufundate în întuneric era ca un coşmar. „Deodată ne-am pomenit angajaţi într-o luptă corp la corp”, îşi aminteşte Blue. Străbătea strada împreună cu soldatul Ray Johnson, amîndoi înarmaţi cu pistoale-mitralieră cu baioneta pusă, cînd se pomeniră faţă în faţă cu cîţiva soldaţi din trupele SS. Johnson încercă să-l lichideze pe unul dintre germani cu baioneta, iar Blue se repezi după un ofiţer cu un pumnal. „Primiserăm ordin să nu tragem. Dacă eram puşi în situaţia să angajăm o luptă corp la corp, trebuia să

[1] Cîteva zile mai tîrziu, medicii îi spuseră lui Bestebreurtje că degetul trebuie amputat. „M-am opus categoric, îşi aminteşte Bestebreurtje. Era degetul meu şi nu voiam să le permit să mi-l taie, cu atît mai mult cu cît n-aş mai fi putut să cînt la pian”. Degetul îl are şi acum.

folosim pumnalul şi baioneta”. „Dar, îşi aminteşte Blue, pumnalul acela de campanie mi s-a părut prea scurt şi am făcut uz de pistolul-mitralieră. Aşa am scos-o la capăt, dar aproape imediat după aceea un tun de asalt a început să tragă în direcţia noastră. Ne-am grăbit să intrăm în parc şi să ne alăturăm altor plutoane”. Soldatul James Allardyce îşi aminteşte că a auzit pe cineva strigînd să vină sanitarii, dar „gloanţele şuierau pe stradă, şi pe întuneric învălmăşeala era atît de mare, încît nimeni nu ştia unde erau ceilalţi. Am organizat o apărare circulară în jurul unei şcoli moderne de cărămidă. În faţa noastră auzeam vocile germanilor şi gemetele şi strigătele răniţilor. N-am reuşit să ajungem la pod. Ne-am dat seama în cele din urmă că nemţii ne prinseseră în capcană”.

Într-adevăr aşa stăteau lucrurile. Batalionul de cercetare al căpitanului Paul Gräbner, care nu se întîlnise cu Frost la podul din Arnhem, ajunsese la Nijmegen cu mult înaintea americanilor, care porniseră mai tîrziu.

La miezul nopţii, după această primă zi de acţiune a celui mai mare desant aerian cunoscut în istorie, paraşutiştii englezi şi americani ajunseseră, sau luptau ca să ajungă, la obiectivele lor principale. După ore îndelungate de marş şi de ciocniri violente cu un inamic neaşteptat de puternic şi de tenace, ei atinseseră majoritatea obiectivelor care, după părerea celor ce întocmiseră planurile, puteau fi cucerite rapid şi cu uşurinţă. De la bravii soldaţi ai Batalionului 2 al colonelului John Frost, agăţaţi de capătul de nord al podului din Arnhem, de-a lungul întregului coridor pînă la extremitatea lui de sud, unde soldaţii regimentului de sub comanda colonelului Robert Sink din Divizia 101 se străduiau să repare podul de la Son, starea de spirit era de hotărîre fermă; trebuiau să ţină deschisă magistrala pe care urmau să înainteze tancurile şi infanteria Armatei 2 britanice. În acest miez de noapte soldaţii nu aveau nici o îndoială că ajutoarele erau pe drum şi că întăririle şi aprovizionările, prevăzute să sosească pe data de 18, aveau să le consolideze poziţiile. În ciuda pierderilor grele, confuziei şi dezorganizării legăturii, oamenii armatei aeropurtate erau absolut optimişti. Una peste alta, nu fusese o excursie de duminică ratată.

17

O văpaie purpurie se aşternea pe cer deasupra Arnhemului cînd automobilul care îl aducea înapoi pe generalul-maior Hainz Harmel de la Berlin se apropia de oraş. Neliniştit şi obosit din pricina lungii călătorii, Harmel sosi la comandamentul Diviziei „Frundsberg” din Ruurlo pentru a descoperi că punctul său de comandă se afla acum în Velp, la aproximativ 5 km nord-est de Arnhem. Acolo îl găsi pe şeful său de stat major, locotenent-colonelul Paetsch, care părea epuizat. „Slavă Domnului că v-aţi întors!” spuse Paetsch. Apoi îl informă imediat asupra evenimentelor zilei şi ordinelor primite de la generalul Bittrich. „Am rămas înmărmurit, îşi aminteşte Harmel. Totul era confuz şi incert. Nu mă mai ţineau picioarele de oboseală, dar gravitatea situaţiei m-a determinat să-i telefonez lui Bittrich ca să-i spun că vin imediat la el”.

Nici Bittrich nu dormise. De îndată ce Harmel fu poftit înăuntru, Bittrich începu să-i prezinte situaţia. Furios şi nemulţumit, el se aplecă asupra hărţilor. „Trupe de paraşutişti engleze au fost lansate aici, la vest de Arnhem, îi spuse lui Harmel. Habar n-avem ce forţe reprezintă şi ce intenţii au”. Indicînd pe hartă oraşele Nijmegen şi Eindhoven, comandantul corpului de tancuri adaugă: „Trupe aeropurtate americane au ocupat poziţii în aceste două zone. Concomitent, forţele lui Montgomery au declanşat un atac la nord de Canalul Meuse-Escaut. Cred că vor să scindeze forţele noastre. După părerea mea, obiectivele lor sînt podurile. De îndată ce vor pune mîna pe ele, Montgomery poate să pătrundă vijelios direct pînă în inima Olandei şi de acolo în Ruhr”. Bittrich urmă gesticulînd: „Model este de altă părere. Continuă să creadă că vor fi lansate şi alte forţe aeropurtate la nord de Rin, la est şi la vest de Arnhem pentru a se îndrepta spre Ruhr”.

Diviziei „Hohenstaufen” a lui Harzer, explică apoi Bittrich, i s-a dat ordin să cureţe de englezi zonele de la vest şi nord de Arnhem. Comandantul forţelor armate din Olanda, generalul Christiansen, a primit dispoziţiuni să trimită acolo trupele sale – un amestec de batalioane de garnizoană şi de instrucţie – sub comanda generalului-locotenent Hans von Tettau. Misiunea lor este să ajute Divizia „Hohenstaufen”, acţionînd pe flancuri, într-

un efort de a cuceri zonele de lansare şi aterizare britanice.

Divizia „Frundsberg”, continuă Bittrich, are în sarcina sa toate acţiunile care trebuie desfăşurate la est de Arnhem şi spre sud pînă la Nijmegen. Plimbîndu-şi mereu degetul pe hartă, Bittrich îi spuse lui Harmel: „Podul de la Nijmegen trebuie apărat cu orice preţ. Tot dumitale îţi revine răspunderea pentru podul din Arnhem şi pentru întregul sector al şoselei de la sud de el, pînă la Nijmegen”. Bittrich făcu o pauză şi măsură de cîteva ori cu paşi mari camera. „Problemele dumitale, continuă el, au devenit şi mai dificile. Harzer n-a lăsat blindate la capătul de nord al podului din Arnhem. Acum acolo sînt englezii”.

În timp ce asculta, Harmel îşi dădea seama, cu o îngrijorare crescîndă, că, dacă podul din Arnhem era deja în mîinile englezilor, nu mai putea să-şi treacă rapid tancurile peste Rin ca să se îndrepte vertiginos spre Nijmegen. La est de podul din Arnhem nu exista nici un alt pod peste fluviu. Toată divizia lui va trebui să treacă Rinul cu bacul la Pannerden, un sat la circa 13 km sud-est de Arnhem. Bittrich, care prevăzuse acest lucru, dăduse ordin să înceapă traversarea cu bacul. Avea să fie un drum lung şi întortocheat pînă la Nijmegen, iar trecerea cu bacul a camioanelor, tancurilor şi oamenilor peste fluviu va angaja toate resursele lui Harmel.

Înainte de a părăsi comandamentul lui Bittrich, Harmel îl întrebă pe comandantul său: „De ce să nu distrugem podul de la Nijmegen pînă nu e prea tîrziu?” Bittrich răspunse pe un ton ironic: „Model a refuzat categoric să ia în considerare această idee. S-ar putea să avem nevoie de el pentru o contralovitură”. Harmel făcu ochii mari de mirare. „Cu ce?”, întrebă el.

Harmel porni din nou în noapte, îndreptîndu-se spre Pannerden. Unităţile sale erau în drum spre bac, astfel că şoselele erau înţesate de trupe şi de vehicule. Ajuns în Pannerden, Harmel intui cauza haosului la care asistase pe şosea. O îmbulzeală de nedescris a vehiculelor blocase circulaţia pe străzi. Bacuri improvizate din plute de cauciuc transportau, încet, camioane pe malul celălalt. Harmel află de la şeful său de stat major că un batalion ajunsese pe malul opus şi se îndrepta spre Nijmegen. Şi unele camioane şi vehicule mai mici fuseseră trecute pe malul celălalt. Dar maşinile blindate mai grele nu fuseseră nici măcar îmbarcate. După părerea lui Paetsch, unităţile Diviziei „Frundsberg” nu puteau să intre în acţiune în

zona Arnhem-Nijmegen înainte de 24 septembrie, dacă nu se găsea un mijloc de a accelera sistemul lent, greoi de trecere a fluviului.

Harmel ştia că problema avea o singură soluţie. Va trebui să recucerească podul din Arnhem şi să deschidă drumul spre Nijmegen. La sfîrşitul acestei prime zile a operaţiei „Market-Garden”, 17 septembrie, tot necazul germanilor se concentra asupra unui singur om, foarte dîrz – colonelul John Frost, aflat la podul din Arnhem.

PARTEA A PATRA

ASEDIUL

1

În zorii zilei o pîclă uşoară se înălţa deasupra Rinului, învăluind podul din Arnhem şi clădirile întunecate şi tăcute din împrejurimi. La o aruncătură de băţ de rampa de nord se putea vedea Eusebius Buiten Singel, un bulevard lung străjuit de copaci, care delimitează centrul istoric al oraşului şi ajunge pînă la periferiile de nord şi de est, terminîndu-se la Musis Sacrum, cunoscuta sală de concerte din Arnhem. În acea zi de luni, 18 septembrie, în lumina palidă a dimineţii, străvechea capitală a Gelderland-ului părea pustie. Nu se zărea nici ţipenie de om pe străzi, în grădini, în pieţe sau în parcuri.

De pe poziţiile lor din jurul extremităţii de nord a podului, oamenii colonelului Frost puteau vedea, pentru întîia oară, întreaga panoramă a oraşului, casele şi edificiile publice: tribunalul, sediul guvernului regional, clădirea arhivelor statului, primăria, poşta centrală şi gara la numai 1 km spre nord-vest. Ceva mai aproape se profila, dominînd oraşul, biserica St. Eusebius cu clopotniţa ei înaltă de 90 de metri. Cîţiva dintre paraşutiştii luă Frost, privind cu precauţie pe ferestrele sparte

sau din locaşurile de tragere săpate la repezeală într-un perimetru compus din optsprezece case, îşi dădură seama că marea biserică avea acum o semnificaţie sinistră. În timpul nopţii în turn se urcaseră lunetişti germani. Bine adăpostiţi, aşteptau încordaţi, ca dealtfel şi englezii, să se lumineze de ziuă.

Lupta pentru pod a continuat cu îndîrjire toată noaptea. O pauză intervenită către miezul nopţii a durat foarte puţin. Cînd lupta a reizbucnit, se părea că fiecare combatant este angajat într-o încăierare personală. De două ori în cursul nopţii au încercat oamenii lui Frost să se avînte spre capătul de sud al podului, dar de fiecare dată au fost respinşi. Locotenentul John Grayburn, care a condus ambele atacuri, a fost grav rănit la faţă, dar a rămas pe pod pînă ce şi-a văzut toţi soldaţii în siguranţă [1]. Apoi, camioane încărcate cu infanterişti germani au încercat să-şi croiască drum peste pod, dar au fost întîmpinate de focul intens al englezilor. Ostaşii lui Frost au incendiat vehiculele cu aruncătoare de flăcări. Grenadierii de tancuri germani au ars de vii în acel infern, ori s-au prăbuşit urlînd în Rin, de la o înălţime de peste 30 de metri. Mirosul sufocant de cauciuc ars şi fumul negru, de nepătruns, care se învolbura deasupra dărîmăturilor, nu permiteau nici uneia din părţi să trimită echipe de salvare pentru a-şi căuta răniţii printre cadavrele împrăştiate pe pod. Caporalul Harold Back, cu una din aceste echipe, ajuta la transportarea răniţilor în pivniţa uneia din casele ocupate de oamenii lui Frost. În bezna beciului i se păru că vede nişte lumînări aprinse. Soldaţii zăceau întinşi pe jos şi deodată Back îşi dădu seama că ceea ce credea el că sînt lumînări erau minuscule sfărîmături metalice care sclipeau pe trupurile unora dintre răniţi. Loviţi de schijele bombelor cu fosfor, oamenii scînteiau în întuneric.

În mod inexplicabil, în acele prime momente ale revărsatului de ziuă, lupta încetă din nou. Era ca şi cum ambele părţi ar fi vrut să mai respire puţin. Dincolo de şosea, vizavi de punctul de comandă al batalionului lui Frost, pe o stradă ce trecea chiar pe

[1] Grayburn a căzut în lupta de la Arnhem. La 20 septembrie a înfruntat focul unui tanc inamic pentru a conduce retragerea soldaţilor săi pe aliniamentul principal de apărare. Pentru eroismul său, pentru modul în care şi-a condus subunitatea şi pentru înaltul simţ al datoriei de care a dat dovadă în tot timpul luptei, i s-a conferit post-mortem cea mai înaltă decoraţie militară engleză, „Crucea Victoria”.

sub rampă, căpitanul Eric Mackay făcea o recunoaştere prudentă a caselor controlate de micul său grup format din genişti şi din soldaţi aparţinînd altor subunităţi. În infernala încleştare din timpul nopţii, Mackay reuşise să menţină în mîinile sale două din cele patru case care se aflau în sectorul respectiv şi în una din ele, clădirea de cărămidă a unei şcoli, îşi instalase punctul de comandă. La un contraatac, germanii se tîrîseră prin grădini şi aruncaseră grenade de mînă în interiorul caselor. Apoi, furişîndu-se în clădiri, angajaseră cu englezii o luptă îndîrjită, corp la corp, într-o linişte aproape totală. Strecurîndu-se prin subsoluri şi trecînd dintr-o cameră într-alta, oamenii lui Mackay respinseseră inamicul cu baionetele şi cu pumnalele. Apoi, luînd un grup mic de soldaţi, Mackay ieşise din casă urmărindu-i prin boschete pe germanii care se retrăgeau. Făcînd din nou uz de baionete şi de grenade, englezii puseseră inamicul pe fugă. Mackay a fost rănit de schije la ambele picioare, iar un glonţ i-a găurit casca zgîrîindu-i uşor pielea capului.

Cînd îşi controlă oamenii, constată că mulţi aveau aceleaşi răni ca şi el. În plus, stătea prost cu aprovizionarea. Avea şase puşti-mitralieră Bren, muniţie, grenade şi ceva explozivi. Îi lipseau însă complet armele antitanc, alimentele erau pe sponci şi, în afară de morfină şi de pachetele individuale de pansament, nu avea nici un fel de materiale medico-sanitare. Pe deasupra, germanii opriseră apa. Englezii nu mai dispuneau decît de apa pe care o avea fiecare în bidonul său.

Lupta dusă în timpul nopţii fusese cumplită, dar Mackay era hotărît să nu cedeze. „Lucrurile mergeau bine şi pierderile noastre erau relativ uşoare, îşi aminteşte el. În afară de aceasta, odată cu ivirea zorilor puteam vedea ce facem şi eram pregătiţi pentru orice”. Ca şi Frost, Mackay nu-şi făcea mari iluzii. În această luptă pe viaţă şi pe moarte – pentru fiecare stradă, pentru fiecare casă, pentru fiecare cameră – ştia că era numai o chestiune de timp: garnizoana engleză de la pod avea să fie învinsă. Evident, germanii sperau ca, profitînd de superioritatea lor numerică, să nimicească neînsemnatele efective de care dispunea Frost doar în cîteva ore. Singura salvare a curajoşilor apărători ai podului în faţa unor atacuri atît de violente, cu forţe concentrate, era sosirea Corpului 30 sau a restului batalioanelor Brigăzii 1 de paraşutişti care luptau încă pentru a-şi croi drum spre oraş.

A fost o noapte îngrozitoare pentru soldaţii SS care au luptat în preajma podului. Colonelul Harzer, aparent mulţumit că oprise batalioanele lui Urquhart, subapreciase numărul şi valoarea oamenilor care ajunseseră la capătul de nord al podului. Harzer nici măcar n-a considerat necesar să dea ordin să fie aduse în sprijin cele cîteva tunuri de asalt aflate la dispoziţia sa. În schimb, împotriva poziţiilor britanice din clădirile situate în apropierea rampei au fost trimise mereu noi detaşamente SS. Aceste subunităţi formate din oameni căliţi în luptă au întîlnit la inamic, aşa cum îşi aminteşte majoritatea lor, cei mai înverşunaţi soldaţi cu care au luptat vreodată.

Comandantul unei grupe SS, Alfred Ringsdorf, în vîrstă de douăzeci şi unu de ani, un soldat cu experienţă care luptase şi în Uniunea Sovietică, se afla într-un marfar care se îndrepta spre Arnhem unde, după cum i se spusese, grupa sa urma să fie completată cu oameni şi armament. Cînd Ringsdorf şi soldaţii săi au ajuns la destinaţie, în gara Arnhem era o învălmăşeală de nedescris. Soldaţi din cele mai diverse unităţi forfoteau peste tot, se adunau şi plecau în diferite direcţii. Grupa lui Ringsdorf avusese ordin să se prezinte imediat la un punct de comandă din oraş. Acolo, un maior i-a repartizat la o companie din Regimentul 21 de grenadieri de tancuri SS. Grupa venise fără arme, dar chiar în seara acelei duminici au primit mitraliere, carabine, grenade şi cîteva Panzerfäuste [1]. Cînd s-au mirat văzînd ce puţină muniţie li se distribuie, li s-a spus că noi stocuri erau pe drum. „În acel moment, relatează Ringsdorf, habar n-aveam unde urma să luptăm, unde se dădea lupta, şi apoi nu mai fusesem niciodată în Arnhem”.

Din cele văzute în centrul oraşului, şi-a dat seama că avuseseră loc violente lupte de stradă. De-abia atunci Ringsdorf află că au fost desantaţi paraşutişti englezi, care au ocupat capătul de nord al podului din Arnhem, dar se părea că nimeni nu ştia cît de numeroase erau aceste forţe. Grupa a fost adunată într-o biserică şi acolo a primit ordine. Trebuiau să se infiltreze în spatele edificiilor de pe cele două părţi ale rampei podului şi să-i pună pe fugă pe englezi. Ringsdorf ştia din experienţă cît de periculoase erau aceste acţiuni, avusese parte

[1] Armă antitanc germană, fără recul, asemănătoare cu bazooka americană; trăgea cu foarte mare precizie cu proiectile de cca. 80 mm.

de ele şi în Uniunea Sovietică. Dar soldaţii de sub comanda sa, deşi tineri, erau încercaţi în lupte şi considerau că încleştarea va fi scurtă.

În tot sectorul din preajma podului, oamenii lui Ringsdorf văzură case grav avariate de bombardamente şi trebuiră să-şi croiască drum printre dărîmături. Cînd se apropiară de poziţiile pregătite pentru apărare circulară, ocupate de englezi în jurul extremităţii de nord a podului, fură întîmpinaţi de un foc intens de mitraliere. Obligaţi să se oprească, germanii nu reuşiră să străbată cei aproximativ 500 de metri cît mai aveau pînă la pod. Un locotenent întrebă cine se oferă voluntar să traverseze piaţa şi să arunce o încărcătură de explozivi în casa din care se părea că se trage cel mai intens. Se oferi Ringsdorf. Acoperit de focul soldaţilor săi, el traversă în fugă piaţa. „M-am oprit în spatele unui copac lîngă fereastra unei pivniţe de unde trăgea mitraliera şi am aruncat încărcătura de exploziv înăuntru. Apoi m-am întors într-un suflet la oamenii mei". Culcat la pămînt în mijlocul dărîmăturilor, aşteptînd să se producă explozia, Ringsdorf privi înapoi, spre o casă înaltă situată pe colţ, unde se adăpostise un grup de pionieri germani. Deodată întreaga faţadă se prăbuşi lovită de proiectilele inamicului, îngropîndu-i pe toţi cei dinăuntru sub dărîmături. Pe loc îl fulgeră gîndul că dacă soldaţii săi ar fi fost acolo, întreaga grupă ar fi pierit. În clipa aceea încărcătura pe care o aruncase în pivniţă explodă pe stradă, nu departe de locul unde era el adăpostit. Englezii o azvîrliseră înapoi pe fereastră.

Cînd se lăsă întunericul, mai multe grupe începură să se infiltreze în case ca să-i scoată afară pe englezi. Obiectivul lui Ringsdorf era o clădire mare, roşie – o şcoală, după cum i se spusese. Cînd se îndreptară spre ea, el şi oamenii săi fură luaţi în primire de focul unor trăgători de elită englezi, care îi obligă să caute adăpost într-o casă din apropiere. SS-iştii sparseră geamurile şi deschiseră focul. Englezii se adăpostiră imediat într-o casă vecină şi începu o îndîrjită luptă prin foc. „Tirul englezilor era necruţător, îşi aminteşte Ringsdorf. Trebuia să avem mare grijă ca englezii să nu ne zărească. Ei ţinteau capul şi oamenii din jurul meu începură să cadă, fiecare cu cîte o gaură mică, perfect rotundă, în mijlocul frunţii".

Văzînd că pierderile lor sînt din ce în ce mai mari, germanii traseră un *Panzerfaust* direct în casa ocupată de englezi. Cînd

proiectilul explodă în clădire, grupa lui Ringsdorf porni la atac. „Lupta a fost crîncenă, îşi aminteşte el. I-am obligat să se retragă cameră cu cameră, metru cu metru, provocîndu-le pierderi îngrozitoare”. În toiul încăierării, tînărul comandant de grupă primi ordin să se prezinte la comandantul batalionului, care îi spuse că englezii trebuie scoşi din casă cu orice preţ. Întorcîndu-se la oamenii săi, Ringsdorf le ordonă să facă un salt impetuos aruncînd grenade pentru a-i ţine pe englezi sub un foc continuu. „Numai astfel, spune Ringsdorf, am reuşit să cîştigăm teren şi să ne continuăm înaintarea. Cînd am sosit din Germania nu m-am aşteptat să mă pomenesc angajat deodată într-o luptă aprigă într-un spaţiu atît de limitat. A fost mai înverşunată decît oricare din luptele date în Uniunea Sovietică, o încleştare neîntreruptă, la mică distanţă, corp la corp. Englezii erau pretutindeni. Străzile, în cea mai mare parte foarte înguste, pe alocuri nu depăşeau 4 sau 5 metri lăţime, aşa că trăgeam unii în alţii de la numai cîţiva paşi. Luptam ca să cîştigăm centimetri, golind cameră după cameră. Era un adevărat infern!”

Înaintînd cu grijă spre o clădire, Ringsdorf zări prin uşa deschisă a unei pivniţe o cască engleză cu plasă de mascare. Cînd ridică mîna să arunce o grenadă, auzi un glas stins şi un geamăt. Ringsdorf nu aruncă grenada. Cobori fără zgomot treptele pivniţei şi urlă din răsputeri: „Mîinile sus”. Inutil însă, pentru că, după cum relatează Ringsdorf: „Aveam în faţa ochilor un tablou îngrozitor. Pivniţa era o criptă plină de soldaţi englezi răniţi”. Ringsdorf li se adresă pe un ton liniştitor, ştiind că englezii nu-i vor înţelege cuvintele, dar poate vor prinde sensul: „Este O.K., le-a spus el răniţilor. Este în regulă”. Trimise după sanitari şi, adunîndu-şi prizonierii, dădu ordin să fie transportaţi în spatele poziţiilor germane spre a li se da îngrijirile necesare.

În timp ce soldaţii erau scoşi din pivniţă, Ringsdori se apucă să percheziţioneze pe unul dintre răniţii care mai puteau să meargă. Spre surprinderea sa, omul scoase un geamăt şi se prăbuşi la picioarele lui, mort: „Glonţul acela îmi era destinat mie”, adăugă Ringsdorf. „Englezii îi protejau pe-ai lor. N-aveau de unde şti că încercam să salvăm viaţa răniţilor. Pe moment însă am rămas ca trăsnit. Apoi am simţit că mă năpădeşte o sudoare rece şi am rupt-o la fugă”.

Soldaţii englezi nu părăseau şcoala. Ringsdorf îşi dădu seama că nici măcar subunitatea sa de elită nu era destul de

puternică pentru a-i obliga să se predea. În zorii zilei de luni, Ringsdorf se retrase cu oamenii săi istoviţi pînă la Eusebius Buiten Singel. Întîlnind un ofiţer de artilerie, Ringsdorf îi spuse: „Singurul mod de a-i scoate afară pe englezi este să distrugem casele, cărămidă cu cărămidă. Credeţi-mă, ăştia sînt oameni adevăraţi. Nu vor părăsi podul pînă ce nu-i vom scoate cu picioarele înainte”.

Sergentul-major Emil Petersen avea toate motivele să ajungă la aceeaşi concluzie. Făcea parte din *Reichsarbeitsdienst* (Serviciul de muncă al Reichului) şi cum lipsa de efective era din ce în ce mai acută, Petersen şi plutonul său de 35 de oameni au fost transferaţi întîi la o unitate de artilerie antiaeriană grea şi apoi la infanterie. Participaseră la toată retragerea din Franţa.

În după-amiaza acelei duminici, în timp ce aşteptau în gara din Arnhem să fie transportaţi înapoi în Germania, unde urmau să fie reorganizaţi, oamenii lui Petersen fură din nou mobilizaţi pentru front. Un locotenent le spuse că aveau să lupte împotriva trupelor engleze aeropurtate care au aterizat în oraş. „Subunitatea la care am fost trimişi era formată din 250 de oameni, îşi aminteşte Petersen. De arme nici pomeneală. Numai eu şi alţi patru aveam pistoale-mitralieră”.

Oamenii lui Petersen erau istoviţi. Nu mîncaseră de douăzeci şi patru de ore, şi sergentul îşi aminteşte că s-a gîndit că dacă trenul ar fi respectat orarul, plutonul ar fi primit hrană, n-ar mai fi trebuit să intre în luptă şi ar fi ajuns acasă în Germania.

Într-o cazarmă a SS-ului, grupului i s-au dat arme. „Era mai mare rîsul, spune Petersen. În primul rînd, nici unuia dintre noi nu-i făcea plăcere să lupte alături de soldaţi din SS. Aveau faima de a fi necruţători. Armele pe care ni le-au dat erau nişte carabine vechi. Ca să deschid închizătorul carabinei mele a trebuit s-o izbesc de-o masă. Bineînţeles, moralul oamenilor mei nu s-a ridicat deloc cînd au văzut aceste arme învechite”.

A durat destul de mult ca să punem armele la punct, totuşi în acest răstimp subunitatea n-a primit nici un ordin. Se părea că nimeni nu ştia ce se întîmplă, nici unde trebuiau trimişi soldaţii.

În cele din urmă, către asfinţit, grupul fu încolonat şi trimis la statul major al comandantului oraşului. Ajunşi acolo, nu găsiră pe nimeni. Aşteptară din nou. „Nu ne gîndeam decît la mîncare”, mărturiseşte Petersen. În sfîrşit, veni un locotenent SS şi anunţă

că oamenii trebuiau să străbată centrul oraşului şi să se îndrepte spre podul de peste Rin.

Subunitatea porni pe plutoane pe strada Markt, spre Rin. Era întuneric şi nu se vedea nimic, dar, îşi aminteşte Petersen, „simţeam în jurul nostru mişcare. Din cînd în cînd auzeam o împuşcătură în depărtare şi huruit de vehicule. O dată sau de două ori mi s-a părut că văd conturul întunecat al unei căşti".

La mai puţin de 300 de metri de pod, Petersen îşi dădu seama că treceau printre şiruri de soldaţi şi îşi zise că grupul său urma să-i înlocuiască. Apoi unul dintre soldaţi mormăi ceva ce Petersen nu reuşi să înţeleagă. Deodată se dumiri că omul vorbise englezeşte. „Mergeam alături de o subunitate engleză care se îndrepta, ca şi noi, spre pod". Într-o clipă toţi îşi dădură seama de eroare. O voce exclamă în engleză: „Sînt nemţi!" Petersen îşi aminteşte că a strigat: „Foc!"

În cîteva secunde strada răsună de ţăcănitul pistoalelor-mitralieră şi puştilor; cele două forţe luptau corp la corp. Petersen era cît pe-aci să fie atins de un snop de gloanţe care îi găuriseră raniţa. Şocul îl trînti la pămînt. Se adăposti în grabă în spatele unui camarad mort.

„De jur-împrejur oamenii trăgeau la întîmplare din orice poziţie, nimerindu-i adesea din greşeală pe propriii lor camarazi", îşi aminteşte Petersen. Începu să se tîrască cu precauţie mai departe. Ajunse la un grilaj de fier care împrejmuia un părculeţ, se căţără şi trecu de partea cealaltă. Acolo dădu peste majoritatea celorlalţi supravieţuitori din plutoanele germane, adăpostiţi printre copaci şi arbuşti. Englezii se retrăseseră într-un grup de case care se înălţau pe ambele laturi ale parcului şi acum, în acest mic scuar, germanii erau prinşi sub un foc încrucişat. „Auzeam urletele răniţilor, spune Petersen. Englezii au început să tragă rachete luminoase ca să identifice poziţiile noastre şi ne-au făcut grupul harcea-parcea. Cincisprezece oameni din plutonul meu au fost ucişi în mai puţin de cinci minute".

În zori englezii încetară focul. Germanii făcură la fel. La lumina palidă a revărsatului de ziuă, Petersen constată că din 250 de oameni, cîţi fuseseră trimişi cu el spre pod, mai mult de jumătate erau morţi sau răniţi. „N-am mai ajuns la căile de acces spre pod. Am rămas acolo unde ne găseam şi am suferit, fără nici un ajutor de la înfumuratele trupe SS şi fără nici un tun

de asalt. Aşa s-a desfăşurat, spune Petersen, introducerea noastră în lupta de la Arnhem. Pentru noi n-a fost decît un masacru”.

Treptat, treptat, oamenii celor două batalioane din Divizia 1 aeropurtată, cărora li se pierduse urma, ajunseră într-un fel sau altul la pod. Reuşiseră, în grupuri de cîte doi sau trei, să-şi croiască drum prin poziţia de apărare a colonelului Harzer, de la nord şi de la vest. Mulţi erau răniţi, înfometaţi şi rebegiţi de frig. Sosirea lor avea să agraveze problemele sanitare şi de aprovizionare ale grupului colonelului Frost. Dar în aceste prime ore, noii sosiţi erau mîndri şi cu moralul ridicat, în ciuda oboselii şi a rănilor. Se aflau acolo unde le spuseseră să ajungă ofiţerii care le făcuseră instructajul în Anglia şi propriii lor comandanţi. Veneau din toate unităţile care porniseră atît de pline de încredere spre podul din Arnhem în după-amiaza zilei precedente; în zorii zilei de 18 Frost aprecia că avea 600 sau 700 de oameni în preajma rampei de acces de nord. Dar cu fiecare oră care aducea noi soldaţi la pod, se înteţea şi un huruit de mijloace mecanizate – unităţile blindate ale generalului Harmel intrau în oraş şi se instalau pe poziţii.

Şi pentru blindatele germane, Arnhemul se dovedi un loc periculos şi înfricoşător. De-a lungul diverselor itinerare care traversau oraşul, civilii olandezi blocaseră drumul. Sfidînd gloanţele germane şi engleze, bărbaţi şi femei care locuiau în sectoarele unde se dădeau lupte începuseră să adune morţii – englezi, germani şi propriii lor compatrioţi. Sergentul Reginald Isherwood, din Batalionul 1, după o noapte de marş istovitor, a reuşit în cele din urmă să găsească drumul spre centrul oraşului Arnhem în zorii zilei. Acolo văzu „un tablou pe care n-am să-l uit pînă la sfîrşitul zilelor”. Olandezii, ieşind din subsoluri, pivniţe, grădini şi din clădiri distruse, adunau cadavre. „Cărau răniţii la posturi improvizate de prim ajutor şi îi adăposteau în subsoluri, îşi aminteşte Isherwood, dar trupurile morţilor le puneau ca pe saci cu nisip, în rînduri lungi, fiecare cu capul la picioarele celui dinaintea sa”. Mîndrii şi îndureraţii cetăţeni ai Arnhemului aşezau corpurile amicilor şi inamicilor fără deosebire de-a latul străzilor, formînd baricade umane, înalte de aproximativ 2 metri, pentru a împiedica tancurile germane să ajungă la Frost, pe pod.

Pentru civilii din inima oraşului, zorile n-au atenuat cîtuşi de puţin atmosfera de teroare şi confuzie. Incendiile nu puteau fi izolate şi se extindeau rapid. Înghesuiţi în pivniţe şi în subsoluri, puţini dintre ei apucaseră să doarmă. Bubuitul exploziilor de proiectile, pocnetul surd al aruncătoarelor, şuieratul gloanţelor trase de lunetişti şi ţăcănitul mitralierelor n-au contenit toată noaptea. Oricît ar părea de straniu, dincolo de perimetrul oraşului vechi locuitorii Arnhemului habar n-aveau de ceea ce se întîmpla şi erau complet dezorientaţi. Unii le telefonară prietenilor din centrul oraşului cerîndu-le informaţii, iar aceştia le spuneau, înspăimîntaţi, că se dădea o luptă înverşunată în jurul rampei de acces de la capătul de nord al podului, ocupată de englezi, care respingeau atacurile repetate ale germanilor. Pentru cei care telefonau era evident că trupele şi vehiculele germane se îndreptau spre oraş din toate direcţiile. Totuşi olandezii nu-şi pierdură speranţa. Erau convinşi că din clipă în clipa englezii şi americanii trebuie să-i elibereze. În aceste cartiere periferice, oamenii se pregăteau de lucru ca de obicei. Brutarii îşi deschiseră prăvăliile, lăptarii îşi făcură rondul, telefonistele, angajaţii de la căile ferate, lucrătorii din serviciile publice erau cu toţii la datorie. Funcţionarii de stat se pregăteau să plece la lucru, pompierii tot mai încercau să ţină piept incendiilor care cuprindeau un număr din ce în ce mai mare de clădiri, iar la cîţiva kilometri nord de Arnhem, dr. Reinier van Hooff, directorul grădinii zoologice din Burgers, se străduia să-şi potolească pensionarii săi agitaţi [1]. Poate că singurii olandezi care îşi dădeau seama de amploarea luptei erau medicii şi infirmierele care au răspuns la chemări în tot cursul nopţii. Ambulanţele traversau în goana mare oraşul adunînd răniţii şi transportîndu-i la spitalul St. Elizabeth de la periferia de nord-vest, sau la clinicile mai mici din oraş. Nici unul dintre locuitorii Arnhemului nu-şi dădea seama că urbea lor devenise o ţară a nimănui şi că situaţia avea să se înrăutăţească şi mai mult. Arnhem, unul din oraşele cele mai pitoreşti din Olanda, avea să fie curînd un Stalingrad în miniatură.

[1] În grădina zoologică se aflau 12 000 de porumbei călători pe care germanii îi adunaseră de la columbofilii din toată regiunea Arnhem. Fiindu-le teamă că olandezii ar putea folosi porumbeii pentru a trimite mesaje, păsările fuseseră confiscate şi expediate la grădina zoologică. Soldaţii germani veneau zilnic să numere porumbeii; chiar şi cei morţi trebuiau ţinuţi pînă controlau germanii numerele lor de înregistrare.

Olandezii din centrul oraşului intuiseră însă aproape de la început că eliberarea nu se va produce aşa de uşor. La miezul nopţii, la comisariatul de poliţie de pe Eusebiusplein, situat la mai puţin de 400 metri de pod, sergentul Joannes van Kuijk, în vîrstă de douăzeci şi şapte de ani, auzi pe cineva bătînd uşor la uşă. Deschise şi văzu în faţa lui soldaţi englezi. Van Kuijk îi pofti imediat înăuntru. „Mi-au pus tot felul de întrebări cu privire la poziţiile diverselor edificii şi puncte de reper, îşi aminteşte el. Apoi cîţiva dintre ei s-au dus pe partea cealaltă a străzii, în direcţia podului, şi au început să sape locaşuri în care să se adăpostească – totul în cea mai mare linişte posibilă". Ceva mai încolo, în faţa casei unui medic, van Kuijk văzu nişte englezi pregătind un amplasament de aruncător şi alţii instalînd un tun antitanc de 57 mm într-un colţ al grădinii medicului. În zori van Kuijk îşi dădu seama că englezii organizaseră o centură de apărare continuă în jurul extremităţii de nord a podului. După el, aceşti soldaţi se comportau nu atît ca nişte eliberatori, cît ca nişte apărători îndîrjiţi.

Pe partea cealaltă a lui Eusebius Buiten Singel, bulevardul şerpuitor smălţat cu straturi de flori, din apropierea podului, Coenraad Hulleman, un agent de plasare a braţelor de muncă care se afla cu logodnica sa, Truid van der Sande, şi cu părinţii acesteia în vila lor, a stat treaz toată noaptea ascultînd împuşcăturile şi exploziile din jurul şcolii situate în apropiere, unde oamenii căpitanului Mackay respingeau atacurile germanilor. Din cauza intensităţii luptei, familia van der Sande şi Hulleman s-au refugiat într-o pivniţă mică, fără ferestre, sub partea centrală a casei lor.

În zori, Hulleman şi viitorul său socru au urcat cu grijă într-o cameră de la etajul doi de unde se vedea bulevardul. Priviră în jos uluiţi. În mijlocul unui strat de gălbinele zăcea un german mort, şi în toate rondurile de pe bulevard erau germani adăpostiţi în locaşuri individuale de tragere. Aruncînd o privire de-a lungul bulevardului în dreapta sa, Hulleman văzu cîteva blindate germane în aşteptare, parcate lîngă un zid înalt de cărămidă. În timp ce cei doi bărbaţi urmăreau ce se întîmplă, izbucni o nouă luptă. Mitralierele de pe tancuri începură deodată să tragă în turlele bisericii Walburg situate în apropiere şi Hulleman văzu revărsîndu-se o pulbere fină de culoare roşie. Deduse că acolo sus îşi instalaseră posturi de observare

paraşutiştii. Aproape imediat englezii ripostară la focul tancurilor şi germanii din locaşurile de tragere începură să mitralieze casele de pe latura opusă a străzii. Într-una din ele se afla un magazin de costume de teatru şi în vitrină erau expuşi cavaleri în armură. În timp ce Hulleman privea, gloanţele sparseră vitrina şi dădură peste cap cavalerii. Mişcat pînă la lacrimi, Hulleman plecă de la geam. Spera ca priveliştea să nu fie profetică.

Ceva mai spre nord, într-o casă situată lîngă sala de concerte, Willem Onck fu trezit, puţin după ivirea zorilor, de zgomotul deplasării trupelor pe stradă. Cineva ciocăni la uşă şi o voce ordonă în germană întregii familii să nu iasă şi să tragă jaluzelele. Onck nu se supuse imediat. Alergînd la fereastră văzu că germanii instalaseră mitraliere la fiecare colţ al străzii. În faţă, la Musis Sacrum era o baterie de 88 mm şi, spre stupoarea lui Onck, soldaţii germani se lăfăiau în fotoliile sălii de concerte, pe care le scoseseră în stradă. Văzîndu-i cum sporovăiau liniştiţi între ei, Onck îşi zise că păreau să aştepte începerea unui concert.

În tot sectorul, civilii cei mai supăraţi şi mai furioşi erau membrii rezistenţei olandeze. Cîţiva dintre ei luaseră aproape imediat legătura cu englezii de la pod, dar ajutorul lor a fost refuzat în mod politicos. Ceva mai înainte, şeful mişcării de rezistenţă din Arnhem, Pieter Kruyff, îi trimisese pe Toon van Daalen şi Gijsbert Numan la Oosterbeek să stabilească contactul cu englezii, dar şi ei au constatat că ajutorul lor nu era dorit. Numan îşi aminteşte că îi prevenise pe soldaţi că în zonă erau lunetişti şi că îi sfătuise să evite şoselele principale. „Unul din ei mi-a răspuns că aveau ordine exprese să ajungă la pod şi că trebuiau să urmeze itinerarele stabilite în prealabil, relatează Numan. Am avut impresia că le era teamă de provocatori şi că pur şi simplu nu aveau încredere în noi”.

În zori, Johannus Penseel s-a întîlnit cu echipa lui de membri ai rezistenţei în pivniţa casei sale. Penseel intenţiona să ocupe un post de radio local ca să lanseze o proclamaţie prin care să anunţe eliberarea oraşului. Un telefon primit de la Numan îl făcu să-şi schimbe planul. „Lucrurile merg prost, îi spuse Numan. Situaţia este critică şi mă tem că totul e pierdut”. Penseel rămase ca trăsnit. „Ce vrei să spui?”, întrebă el. Numan, aflat în acel moment lîngă spitalul St. Elizabeth, îi spuse că englezii nu reuşeau să străpungă poziţiile germane şi să înainteze pînă la

pod. Penseel îi telefonă imediat lui Pieter Kruyff, care sfătui grupul să renunţe la toate acţiunile proiectate – „o neintervenţie temporară”, după cîte îşi aminteşte Henri Knap, care a fost prezent la întrunire. Dar acum speranţele nutrite atîta vreme de membrii rezistenţei se spulberaseră. „Eram gata să facem orice, îşi aminteşte Penseel, chiar să ne sacrificăm viaţa dacă era necesar. Dar, în loc să acţionăm, stăteam acolo, inutili şi indezirabili. Devenea tot mai evident că englezii nu aveau încredere în noi şi nici nu intenţionau să recurgă la sprijinul nostru”.

Printr-o ironie a soartei, în aceste prime ore ale zilei de luni, 18 septembrie, cînd nici SHAEF, nici Montgomery, nici comandanţii operaţiei „Market-Garden” nu aveau o viziune clară asupra situaţiei, membrii rezistenţei olandeze transmiseră, prin liniile telefonice clandestine, un raport căpitanului Arie Bestebreurtje, ofiţerul olandez de legătură de pe lîngă Divizia 82 aeropurtată, informîndu-l că englezii erau încercuiţi de divizii de tancuri la Arnhem. În registrul de note telefonice al Diviziei 82 se poate citi această însemnare: „Olandezii raportează victoria germanilor asupra englezilor la Arnhem”. În absenţa oricăror comunicări directe din zona de luptă de la Arnhem, acest mesaj fu prima indicaţie primită de Înaltul Comandament Aliat cu privire la dificultăţile prin care trecea Divizia 1 aeropurtată britanică.

2

La debarcaderul bacului din sătuleţul Driel, situat la 11 km sud-vest de podul din Arnhem, Pieter barcagiul se pregătea pentru întîia traversare a Rinului din acea zi. Navetiştii din primele ore ale dimineţii, care lucrau în oraşele şi satele de pe malul de nord al fluviului, se strîngeau în grupuri mici, înfrigurați din cauza ceţii. Pieter nu lua parte la discuţiile pasagerilor săi despre luptele care se dădeau la vest de Arnhem şi chiar în oraş. Singura lui preocupare era să asigure cursele peste fluviu şi să respecte, aşa cum făcea de ani şi ani, orarul zilnic al bacului.

La început au fost îmbarcate cîteva automobile şi cîteva

căruţe încărcate cu produse pentru magazinele şi pieţele din nord. Apoi au urcat bărbaţi şi femei împreună cu bicicletele lor. Era exact ora 7 dimineaţa cînd bacul lui Pieter se desprinse de mal, începînd să alunece lin de-a lungul cablului. Cursa dură numai cîteva minute. Ajungînd la debarcaderul de pe malul de nord, mai jos de satul Heveadorp, pasagerii şi vehiculele debarcară. În apropiere, Westbouwing, o colină de vreo 30 de metri înălţime, domina întreaga cîmpie. De pe malul de nord, aproape toţi navetiştii au luat-o spre est, pe drumurile care duceau la Oosterbeek. În zare se profila vechea clopotniţă a bisericii din secolul al X-lea, înalţîndu-se deasupra pădurilor de stejari şi a landelor acoperite de lupini. Dincolo de Oosterbeek era Arnhemul.

Alţi oameni aşteptau cursa de înapoiere a bacului la Driel. Acolo, Pieter îmbarcă din nou pasageri pentru malul de nord. Printre ei se afla şi tînăra Cora Baltussen. Cu numai două săptămîni înainte, în ziua aceea de 5 septembrie pe care olandezii şi-o vor aminti întotdeauna ca „marţea nebună", urmărise retragerea zorită a germanilor. Invadatorii nu se mai întorseseră la Driel. Pentru prima dată după multe luni, Cora se simţise liberă, dar acum era din nou temătoare. Bucuria la auzul ştirii că în ziua precedentă fuseseră debarcaţi paraşutişti a fost umbrită de zvonurile că la Arnhem se dau lupte violente. Totuşi, Corei nu-i venea a crede că germanii vor reuşi să înfrîngă puternicele forţe aliate venite să-i elibereze patria.

Ajungînd la debarcaderul din Heveadorp, de pe malul de nord, Cora urcă pe bicicletă şi porni spre brutăria din Oosterbeek. Pusese deoparte infimele sale raţii de zahăr ca să le dea la patiserie în vederea unei ocazii speciale. În acea luni de 18 septembrie, fabrica de conserve a familiei Baltussen celebra şaptezeci şi cinci de ani de activitate, iar mama Corei împlinea şaizeci şi doi de ani. Pentru prima oară după multe luni întreaga familie avea să fie din nou împreună. Cora plecase devreme la Oosterbeek ca să ia tortul comandat pentru a marca atît aniversarea întreprinderii, cît şi ziua de naştere a doamnei Baltussen.

Cîţiva prieteni încercaseră s-o convingă să nu plece la drum în aceste momente, dar Cora refuză să le-a dea ascultare. „Ce-ar putea să mi se întîmple?, îi replicase unei prietene. Englezii sînt la Oosterbeek şi la Arnhem. Războiul este aproape

terminat”.

Călătoria decursese fără incidente. În acele prime ore ale dimineţii, la Oosterbeek domnea pacea. Pe străzi – soldaţi englezi, prăvăliile deschise, pretutindeni o atmosferă de sărbătoare. Pentru moment, deşi se auzeau bubuituri de tun la numai cîţiva kilometri, orăşelul era liniştit, vîrtejul bătăliei încă nu ajunsese pînă acolo. Deşi comanda ei era gata, brutarul se miră cînd o văzu. „Războiul s-a terminat”, îi spuse ea ca să-i risipească nedumerirea. Luîndu-şi pachetul, se înapoie cu bicicleta la Heveadorp şi aşteptă să revină Pieter cu bacul. Ajungînd pe malul de sud, se reîntoarse în pacea somnolentă a sătuleţului Driel, unde, ca de obicei, nu se întîmpla absolut nimic.

3

În zonele de lansare şi de aterizare britanice, ofiţerul care avea, poate, misiunea cea mai puţin strălucitoare dintre toţi o îndeplinea cu obişnuita-i pricepere. În tot cursul nopţii oamenii Brigăzii 1 aeropurtate, de sub comanda generalului Philip „Pip” Hicks, respinseseră o serie de atacuri inamice furibunde, dezlănţuite de trupele adunate sub comanda lui von Tettau, care hărţuiau într-una brigada. Ostaşii lui Hicks se îngropaseră la teren ocupînd poziţii de apărare circulare în jurul zonelor unde se aştepta ca la ora 10 dimineaţa să aterizeze Brigada 4 de paraşutişti a generalului Shan Hachett, iar apoi să sosească, tot pe calea aerului, noi transporturi de aprovizionare. Zonele apărate de Hicks serveau, de asemenea, ca baze de aprovizionare pentru Divizia 1 aeropurtată engleză.

Nici Hicks, nici oamenii săi nu reuşiseră să doarmă mai mult de o oră sau două. Germanii, atacînd din păduri, în unele puncte dăduseră foc copacilor în speranţa că-i vor obliga pe apărătorii englezi să se predea. „Diavolii roşii” ripostară prompt. Strecurîndu-se în spatele inamicului, se avîntară la atac cu baioneta şi îi aruncară pe germani în vîlvătăile incendiilor provocate de ei înşişi. Transmisionistul Graham Marples îşi aminteşte foarte bine luptele înverşunate din noaptea aceea. El şi alţi cîţiva soldaţi au dat peste un pluton complet măcelărit:

englezii fuseseră încercuiţi şi omorîţi pînă la unul. „Nimeni nu scoase o vorbă, îşi aminteşte Marples. Am pus baionetele şi am intrat în pădure. Noi ne-am întors, germanii însă nu”. Soldatul Robert Edwards, care luptase în Africa de nord, în Sicilia şi în Peninsula italică, îşi aminteşte: „Reuşisem să ies mai mult sau mai puţin nevătămat din toate acţiunile acelea, dar în Olanda, într-o singura zi, am susţinut mai multe lupte decît în toate celelalte campanii laolaltă”.

Acţiunile de hărţuială necontenite îi costaseră scump. De cîteva ori în timpul nopţii Hicks ceruse sprijinul artileriei locotenent-colonelului W.F.K. „Sheriff” Thompson pentru a respinge atacurile îndîrjite ale inamicului. Îi era teamă că blindatele germane, despre care ştia acum că opriseră înaintarea batalioanelor spre pod, ar putea să străpungă fragilele sale poziţii de apărare şi să-l împingă în afara zonelor de lansare şi de aterizare. „Am trăit cele mai îngrozitoare ore din viaţa mea, îşi aminteşte Hicks. Două lucruri erau clare: deşi în momentul acela n-o ştiam, practic aterizaserăm aproape în centrul dispozitivului a două divizii de tancuri germane – despre care cercetarea noastră habar n-avea că erau acolo – şi germanii reacţionaseră cu o rapiditate extraordinară”. Atacaţi de grupurile lui von Tettau dinspre vest şi de blindatele lui Harzer dinspre est, paraşutiştii lui Hicks, înzestraţi numai cu armament uşor, nu aveau altă alegere decît să reziste pînă aveau să primească ajutoare, sau pînă aveau să aterizeze cu bine întăririle şi aprovizionările planificate a fi transportate pe calea aerului.

Colonelul Charles Mackenzie, şeful de stat major al lui Urquhart, îşi petrecuse noaptea în zona de aterizare de pe cîmpia Renkum, la mai puţin de 5 km de punctul de comandă al lui Hicks. Din cauza luptelor violente, comandamentul diviziei a fost mutat în afara pădurii, în cîmp. Acolo, statul major şi-a petrecut restul nopţii în planoare. Ceea ce îl îngrijora pe Mackenzie era lipsa oricăror informaţii de la Urquhart. „De mai bine de nouă ore nu ştiam nimic despre general, îşi aminteşte el. Presupuneam că era cu Brigada 1 a lui Lathbury, dar transmisiunile nu funcţionau şi nu ştiam nimic nici despre unul, nici despre celălalt. Se punea problema să se ia o decizie cu privire la comanda diviziei. Nu era exclus ca Urquhart să fi fost

luat prizonier sau ucis”.

Luni dimineaţa, în continuare lipsit de orice informaţii, Mackenzie se hotărî să se consulte cu doi ofiţeri superiori din statul major, locotenent-colonelul R.G. Loder-Symonds şi locotenent-colonelul P.H. Preston. Mackenzie le comunică ce îi spusese Urquhart în Anglia înainte de decolare; succesiunea la comanda diviziei, în cazul în care i se întîmpla ceva lui Urquhart, trebuia să fie: Lathbury, Hicks şi apoi Hackett. Întrucît acum lipsea şi Lathbury, Mackenzie considera că trebuia să ia legătura cu generalul Hicks. Ceilalţi doi ofiţeri fură de acord. Au plecat imediat spre punctul de comandă al lui Hicks. Acolo, într-o casă de lîngă şoseaua Heelsum-Arnhem, Mackenzie îi comunică lui Hicks ce ştia în acel moment. „Avem un raport laconic din care rezultă ca Frost a ocupat podul, dar că batalioanele 1 şi 3 au fost angajate în lupte de stradă şi n-au reuşit încă să ajungă la el”, îşi aminteşte Mackenzie.

Cel mai bun lucru, după părerea lui Mackenzie, era ca Hicks să scoată de pe poziţie unul din batalioanele brigăzii sale aeropurtate şi să-l trimită la pod. Ulterior, putea să fie întărit cu subunităţi din Brigada 4 de paraşutişti a lui Hachett, după ce avea să sosească în aceeaşi dimineaţă, ceva mai tîrziu. Totodată, Mackenzie îi propuse lui Hicks să preia imediat comanda diviziei.

Hicks rămase uluit. Forţele sale erau foarte slăbite şi nu avea un batalion complet pe care să-l poată trimite la pod. Pe de altă parte, aşa cum se prezentau lucrurile în acel moment, întregul plan de bătaie al englezilor era în pericol. Dacă Frost nu primea ajutor imediat, putea să piardă podul, iar dacă zonele de aterizare erau ocupate de germani, Brigada 4 a lui Hackett avea să fie distrusă chiar înainte de a se fi grupat.

În plus, se părea că toţi recunoşteau în mod tacit că el, Hicks, urma să-şi asume comanda unei divizii aflate într-un proces de dezintegrare din cauza dezorganizării totale a legăturii şi a absenţei comandantului ei. Cu părere de rău, Hicks se lipsi de o jumătate de batalion – tot ce putea să dea – pentru a-l trimite să apere podul [1]. Evident, era vorba de o decizie foarte urgentă. Podul trebuia menţinut neapărat. Apoi, după

[1] A dat ordin ca jumătate din Batalionul South Stafford să plece spre Arnhem. Cealaltă jumătate avea să sosească abia cu al doilea transport, şi atunci, afectată Batalionului 11 al lui Hackett, ea va putea fi trimisă spre pod.

cum îşi aminteşte Mackenzie, „în cele din urmă am reuşit să-l convingem pe Hicks că trebuie să preia comanda diviziei”.

Puţini au fost cei cărora li s-a cerut vreodată să accepte responsabilitatea unei întregi divizii pe cîmpul de luptă în împrejurări atît de complexe. Hicks descoperi imediat cît de mult afecta operaţiile dezorganizarea legăturii. Cele cîteva rapoarte transmise de Frost de la pod au fost primite prin locotenent-colonelul Sheriff Thompson, comandantul Regimentului de artilerie uşoară aeropurtată. De la un post de observare din clopotniţa bisericii din Oosterbeek Laag, situată la vreo 4 km de pod, Thompson reuşise să stabilească legătura prin radio cu maiorul D.S. Munford de la punctul de observare al artileriei, instalat lîngă comandamentul brigăzii, care se afla într-o clădire a uzinei de apă din apropierea podului. Legătura Thompson-Munford era singurul mijloc de transmisiuni radio pe care putea conta Hicks.

La fel de grav era şi faptul că divizia nu reuşea să stabilească legătura cu comandamentul lui Browning de lîngă Nijmegen şi nici cu staţiile de radio speciale ale „reţelei Phantom” de la comandamentul lui Montgomery. Cele cîteva radiograme importante care au ajuns în Anglia au fost transmise în majoritate printr-o staţie de radio a B.B.C. care fusese adusă special pentru corespondenţii de război englezi. Semnalele ei erau slabe şi distorsionate. Un post german de mare putere şi staţia engleză lucrau pe aceeaşi frecvenţă. Culmea ironiei, divizia putea recepţiona semnalele transmise de la eşalonul de spate al statului major al corpului aflat în Anglia, dar nu putea transmite radiogramele ei. Puţinele comunicări care soseau prin intermediul B.B.C. erau recepţionate la eşalonul de spate al statului major al lui Browning, instalat la Moor Park, şi de acolo retransmise pe continent. Era nevoie de ore întregi pentru orice transmisie şi, atunci cînd soseau, radiogramele erau depăşite şi adesea, de fapt, lipsite de sens.

Deconcertat şi îngrijorat, Hicks avea trei preocupări stringente: condiţiile atmosferice din Anglia; imposibilitatea de a obţine o confirmare în privinţa orei planificate pentru sosirea celui de-al doilea transport; lipsa unui mijloc de-a informa eşaloanele superioare asupra adevăratei situaţii din zona Arnhem. În plus, nu putea să-l prevină pe Hackett cît de precară era situaţia englezilor de pe poziţiile din jurul zonelor de

aterizare, unde Brigada 4 se aştepta să găsească terenul curăţat şi bine protejat.

Mai puţin gravă, dar destul de supărătoare era perspectiva întîlnirii cu generalul de brigadă Shan Hackett. Mackenzie îi spusese lui Hicks că impulsivul Hackett va trebui informat imediat după aterizare asupra hotărîrii luate de Urquhart în privinţa succesiunii la comanda diviziei. „Cunoşteam temperamentul lui Hackett, îşi aminteşte Mackenzie, şi nu aşteptam cu plăcere întîlnirea. Dar cădea în sarcina mea să i-o spun şi nu făceam altceva decît să urmez ordinele generalului Urquhart. Nu mai puteam să las lucrurile în suspensie în speranţa că nu i s-a întîmplat nimic nici generalului, nici lui Lathbury".

Hicks, cel puţin, era scutit de această confruntare delicată. Noul comandant al diviziei avea destule pe cap. „Situaţia era mai mult decît confuză, îşi aminteşte el. A naibii încurcătură".

4

În suburbiile de vest ale Arnhemului, parcurile atît de îngrijite şi străzile atît de curate erau presărate cu locaşuri de tragere şi gropi de obuze cînd batalioanele 1 şi 3 engleze începură să-şi croiască drum pentru a ajunge la pod. Pretutindeni pe caldarîm numai geamuri sparte, dărîmaturi şi crengi de fagi ruginii. Arbuştii de rododendron şi şirurile de gălbinele de toate nuanţele zăceau smulse din rădăcini şi călcate în picioare, iar grădinile de zarzavat din spatele frumoaselor case olandeze erau distruse. Gurile tunurilor antitanc engleze ieşeau prin vitrinele sparte ale magazinelor, în timp ce vehiculele semişenilate germane, instalate în mod deliberat în interiorul clădirilor în aşa fel încît să fie protejate de ruinele lor, ţineau sub ameninţare continuă străzile. Rotocoale de fum negru se învolburau deasupra maşinilor engleze şi germane incendiate, şi o grindină de schije cădea de fiecare dată cînd obuzele loveau punctele de sprijin. Peste tot zăceau corpurile închircite ale răniţilor şi morţilor. Mulţi soldaţi îşi amintesc că au văzut olandezi, bărbaţi şi femei, purtînd căşti şi halate albe cu crucea roşie şi alergînd fără să le pese de pericol,

prin ploaia de gloanţe trase de ambele părţi, ca să tîrască răniţii şi muribunzii în locuri mai ferite.

Această luptă stranie, pe viaţă şi pe moarte, care devasta suburbiile oraşului la numai 3 km şi ceva de podul din Armhem, părea să se desfăşoare fără nici un plan, fără o concepţie tactică. Ca orice luptă de stradă, devenise o încleştare violentă, corp la corp, pe o tablă de şah formată din străzi.

„Diavolii roşii" erau înfriguraţi, nebărbieriţi, murdari şi flămînzi. Încăierările prea se ţinuseră lanţ pentru a permite oamenilor mai mult decît, eventual, „să-şi prepare" un ceai. Muniţia se împuţina mereu, iar pierderile creşteau; unele companii rămăseseră doar cu jumătate din efective. De somn nici vorbă, cel mult dacă apucau să aţipească o clipă. Mulţi soldaţi, epuizaţi, mărşăluind de ore în şir, pierduseră noţiunea timpului. Puţini ştiau exact unde se aflau, sau cît mai aveau de mers pînă la pod, dar toţi erau ferm hotărîţi să ajungă acolo. După mulţi ani, oameni ca soldatul Henry Bennett, din Batalionul 3 al colonelului Fitch, de pe itinerarul „Tigru", din mijloc, îşi amintesc că în ciuda hărţuielilor continue, a focului lunetiştilor şi aruncătoarelor, nu se auzea decît o singură comandă: „Înainte! Înainte! Înainte!".

Cu toate acestea, generalului Urquhart, plecat de la comandamentul diviziei de aproximativ şaisprezece ore şi lipsit de orice legătură radio, înaintarea i se părea îngrozitor de lentă. De la ora 3 dimineaţa, cînd s-a trezit în vila în care petrecuse cîteva ore agitate, Urquhart, împreună cu generalul Lathbury, urmase fără întrerupere Batalionul 3. „Ciocniri violente, rafale de mitralieră opreau mereu întreaga coloană", spune Urquhart. Efectul psihologic al tirului lunetiştilor germani îl îngrijora pe general. El anticipase că unii dintre oamenii săi care nu mai participaseră la acţiuni de luptă vor fi „la început puţin înspăimîntaţi de gloanţe", dar îşi vor reveni imediat. În fapt însă, pe unele rute a fost suficient ca numai lunetiştii să deschidă focul pentru a încetini înaintarea întregului batalion. Cu toate acestea, Urquhart a preferat să tacă, decît să se amestece în treburile lui Fitch. „În calitate de comandant de divizie, implicat într-o ciocnire de batalion…mă aflam în cea mai proastă situaţie posibilă pentru a interveni, dar îmi dădeam permanent seama cît de preţioasă era fiecare secundă pe care o pierdeam". Pînă la urmă, lunetiştii germani depuneau armele, dar Urquhart era

îngrozit văzînd cît timp necesita scoaterea lor din ascunzători…

La fel gîndea şi sergentul-major John C. Lord. Ca şi generalul, Lord era furios din cauza întîrzierii. „Germanii opuneau permanent o rezistenţă înverşunată, dar întîrzierea noastră se datora în bună parte şi olandezilor care împînziseră străzile încă din zorii zilei şi se îmbulzeau să ne facă semne cu mîna, ne zîmbeau, se grăbeau să ne ofere surogat de cafea. Unii întinseseră chiar şi drapelul englez pe garduri. Stăteau acolo, în vîrtejul luptei, şi se părea că nici măcar nu-şi dădeau seama ce se întîmplă. În ciuda bunelor intenţii, ne stînjeneau şi pe noi şi pe germani”.

Deodată tirul intens al lunetiştilor încetă, fiind înlocuit cu altul, mult mai năprasnic: artileria inamică de 88 mm şi tunurile de asalt începură să bubuie asurzitor. În acel moment subunităţile din primul eşalon al batalionului lui Fitch se aflau lîngă clădirea mare a spitalului St. Elisabeth, adică la vreo 3 km nord-vest de podul din Arnhem. Spitalul era situat aproape de intersecţia a două mari şosele care duceau la Arnhem şi de-a lungul cărora batalioanele 1 şi 3 încercau să ajungă la pod. În cursul nopţii aici ocupaseră poziţii cîteva subunităţi din Divizia de tancuri „Hohenstaufen”. Atît Batalionul 1 al colonelului Dobie, aflat pe şoseaua Ede-Arnhem, cît şi Batalionul 3 al lui Fitch, aflat pe şoseaua Utrecht-Arnhem, trebuiau să treacă pe la acea intersecţie în drum spre pod. Batalionul lui Dobie simţi cel dintîi forţa fanaticelor subunităţi SS ale colonelului Harzer.

Instalaţi pe o centură de apărare în formă de potcoavă, care acoperea căile de acces spre oraş dinspre nord şi vest, germanii îi obligaseră pe ostaşii lui Dobie să părăsească şoseaua şi să caute adăpost printre clădirile din împrejurimi. Soldaţii SS, pitiţi pe acoperişuri, şi lunetiştii, adăpostiţi în poduri, lăsaseră subunităţile din cap să treacă nestingherite apoi deschiseseră un foc ucigător asupra trupelor care le urmau. În confuzia provocată de acest atac prin surprindere, companiile şi plutoanele se împrăştiară în toate părţile.

Folosind aceeaşi tactică, germanii îşi concentrară apoi focul asupra Batalionului 3 al lui Fitch. Astfel că, într-o situaţie care putea să aibă consecinţe dezastruoase, patru ofiţeri cu funcţii-cheie – comandanţii batalioanelor 1 şi 3, ofiţerul căruia îi fusese încredinţată comanda Brigăzii 1 de paraşutişti şi comandantul Diviziei 1 aeropurtate britanice – se pomeniră cu toţii prinşi în

capcană în aceeaşi zonă mică, dens populată. Ironia soartei a făcut ca, aşa cum s-a întîmplat cu Model şi cu ofiţerii săi la Oosterbeek, generalii Urquhart şi Lathbury să fie înconjuraţi de un inamic care nu ştia de prezenţa lor.

Prinse între două focuri, din faţă şi din spate, coloanele engleze se risipiră. Unii paraşutişti se îndreptară spre clădirile de pe malul Rinului, alţii, mai numeroşi, o luară spre pădurea din apropiere, iar alţii – printre care Urquhart şi Lathbury – alergară să se pună la adăpost pe străduţele înguste cu case-tip, din cărămidă.

Urquhart şi grupul său tocmai ajunseseră la o casă cu trei etaje, dintr-un cvartal de lîngă şoseaua Utrecht-Arnhem, cînd un proiectil german lovi clădirea. Englezii scăpară nevătămaţi, dar tancurile germane, cum avea să scrie Urquhart ulterior, „circulau pe străzi cu o nepăsare aproape dezinvoltă”. Cînd un tanc veni chiar pe strada aceea, cu comandantul stînd în picioare în turela deschisă căutînd ţinte, maiorul Peter Waddy se aplecă pe o fereastră de la etajul de sus al unei case vecine cu cea în care se afla Urquhart şi aruncă cu îndemînare o încărcătură de exploziv plastic exact în turelă. Tancul sări în aer [1]. Alţii, urmînd exemplul lui Waddy, distruseră încă două tancuri. Dar, deşi luptau cu îndîrjire, englezii, avînd numai armament uşor, nu puteau să facă faţă tancurilor germane.

Situaţia dificilă în care se afla Urquhart se agrava din minut în minut. În momentele acelea nu avea altă dorinţă decît să se înapoieze la comandamentul diviziei şi să preia controlul acţiunilor. Prins în vîrtejul luptei, se gîndea că singura modalitate de a ieşi de acolo era s-o pornească pe străzi şi, profitînd de învălmăşeală, să încerce să se strecoare prin poziţiile germane. Fiindu-le teamă să nu i se întîmple ceva, ofiţerii săi obiectau dar Urquhart era de neclintit. Lupta intensă, aşa cum o vedea el, avea deocamdată caracterul „unei acţiuni la nivel de companie”, şi, întrucît clădirile pe care le ocupau englezii nu fuseseră încă încercuite, susţinea că grupul său trebuie să plece de acolo cît mai repede, înainte ca germanii să-şi sporească forţele şi cercul să se închidă.

În timpul acestei consfătuiri ţinute în grabă, în vacarmul luptei, Urquhart şi ofiţerii săi rămaseră uluiţi cînd văzură un

[1] La scurt timp după aceea, plecînd în recunoaştere ca să identifice poziţiile engleze, Waddy fu ucis de explozia unei bombe de aruncător.

transportor englez, dotat cu o puşcă-mitralieră Bren, huruind în viteză pe stradă cu atîta nepăsare de parcă nici n-ar fi auzit focul inamicului şi oprindu-se exact în faţa casei. Un locotenent canadian, Leo Heaps, care, după cum spune Urquhart, „părea vrăjit", sări de pe scaunul conductorului şi se repezi spre clădire, urmat de Charles „Frenchie" Labouchère, din rezistenţa olandeză, care îi servea de ghid. Transportorul era încărcat cu alimente şi muniţie pe care Heaps spera să le poată preda colonelului Frost, pe pod. Deşi pretutindeni întîlnise tancuri germane, micul vehicul şi cei doi ocupanţi au supravieţuit ca prin minune focului inamic şi, pe drum, au dat din întîmplare peste Urquhart. Pentru prima dată după multe ore, generalul află, datorită lui Heaps, ce se întîmpla în celelalte sectoare. „Veştile nu erau cîtuşi de puţin încurajatoare, îşi aminteşte Urquhart. Sistemul de transmisiuni nu funcţiona încă. Frost se afla la extremitatea de nord a podului şi, în ciuda atacurilor violente întreprinse de inamic, rezista cu îndîrjire. Despre mine se spunea că eram dispărut sau prizonier". După ce l-a ascultat pe Heaps, Urquhart i-a spus lui Lathbury că era absolut necesar „să încercăm să plecăm înainte de a fi definitiv prinşi în capcană".

Întorcîndu-se spre Heaps, Urquhart îi spuse că dacă va ajunge la comandamentul diviziei, după ce îşi va fi terminat misiunea la pod, va trebui să-i sublinieze lui Mackenzie necesitatea „de a trimite cît mai mult ajutor posibil pentru batalionul lui Frost". Urquhart era decis să facă orice, la nevoie chiar să-şi rişte viaţa, pentru ca Frost să primească muniţia, alimentele şi oamenii necesari ca să ţină piept inamicului pînă la sosirea tancurilor lui Horrocks.

După ce Heaps şi Labouchère plecară, Urquhart şi Lathbury schiţară un plan de „evadare". Strada era continuu măturată de focul inamicului şi casele se prăbuşeau sub loviturile obuzelor. Urquhart observă că „grămada de morţi din jurul caselor ocupate de noi creştea mereu" şi trase concluzia că era imposibil să iasă în stradă. Cei doi comandanţi, împreună cu însoţitorii lor, hotărîră să iasă prin spatele clădirii, unde, sub protecţia focului şi a grenadelor fumigene, vor reuşi, poate, să treacă neobservaţi. Apoi, strecurîndu-se prin grădinile din spatele caselor, Urquhart şi Lathbury sperau să ajungă în cele din urmă într-un sector liniştit şi de-acolo să se îndrepte spre

comandament.

Drumul a fost un coşmar. Paraşutiştii lansară o perdea de fum gros, la adăpostul căruia Urquhart şi grupul lui ieşiră pe uşă, traversară în fugă o grădină de zarzavat şi săriră peste un gard care despărţea casa din care plecaseră de cea învecinată. Cînd se opriră pentru o clipă lîngă gardul următor, pistolul-mitralieră al lui Lathbury se descărcă din greşeală şi era cît pe-aci să nimerească piciorul drept al lui Urquhart. „L-am mustrat pe Lathbury, avea să scrie ulterior generalul, spunîndu-i că soldaţii trebuie să ştie cum se ţine o armă. Era, oricum, destul de neplăcut ca un comandant de divizie s-o facă pe saltimbancul sărind garduri... dar ar fi fost culmea ironiei să mă doboare un glonţ tras de unul din comandanţii mei de brigadă".

Sărind un gard după altul, şi, o dată, un zid de cărămidă de peste 3 metri, se strecurară pe lîngă tot acel grup de case pînă ce ajunseră la o intersecţie cu o stradă pietruită. Atunci, dezorientaţi şi obosiţi comiseră o gravă eroare. În loc s-o ia spre stînga, ceea ce le-ar fi oferit o marjă de siguranţă, au luat-o la dreapta, spre spitalul St. Elizabeth, aflat direct în bătaia gloanţelor germane.

În faţa lui Urquhart şi a lui Lathbury alergau alţi doi ofiţeri, căpitanul William Taylor, din statul major al brigăzii, şi căpitanul James Cleminson, din Batalionul 3. Unul dintre ei strigă ceva la un moment dat, dar nici Urquhart, nici Lathbury n-au înţeles ce-a spus. Înainte ca Taylor şi Cleminson să-i poată opri, cei doi generali nimeriră într-un labirint de străzi; de la intersecţia lor, după cum i s-a părut lui Urquhart, „o mitralieră germană le mătura cu foc pe fiecare". În timp ce grupul încerca să traverseze în fugă una din acele străzi înguste, Lathbury fu rănit.

Ceilalţi îl tîrîră imediat într-o casă. Un glonţ îl lovise pe Lathbury în partea de jos a coloanei vertebrale şi, pentru moment, era paralizat. „Ştiam cu toţii, îşi aminteşte Urquhart, că nu va putea să meargă mai departe". Lathbury insistă ca generalul să plece imediat fără el. „Dacă rămîneţi aici, domnule general, veţi fi cu siguranţă izolat", i-a spus el lui Urquhart. În timp ce discutau, Urquhart văzu un soldat german ivindu-se pe fereastră. Îşi ridică pistolul şi trase în plin. Faţa germanului – devenită o masă însîngerată – dispăru într-o clipă. Acum, întrucît germanii se aflau atît de aproape, era clar că Urquhart trebuia

să plece imediat. Înainte de a porni din nou, vorbi cu stăpînii casei, o pereche de vîrstă mijlocie, care ştia puţină engleza. Gazdele promiseră că îl vor duce pe Lathbury la spitalul St. Elizabeth de îndată ce va interveni un moment de acalmie. Pentru a-i feri pe oamenii aceia de represaliile germanilor, Urquhart şi însoţitorii lui îl ascunseră pe Lathbury într-o boxă de sub scară, unde urma să rămînă pînă avea să fie dus la spital. Apoi, îşi aminteşte Urquhart, „am ieşit pe uşa din dos şi ne-am pomenit într-un alt labirint de grădini micuţe, despărţite prin garduri". Cei trei n-au ajuns prea departe, dar se poate spune că intervenţia promptă a lui Antoon Derksen, un om de cincizeci şi cinci de ani, proprietarul casei cu nr. 14 de pe Zwarteweg i-a salvat viaţa lui Urquhart.

Din cauza tirului continuu, Antoon, soţia sa Anna, fiul lor Jan şi fiica lor Hermina se adăpostiseră în bucătărie, în spatele casei. Uitîndu-se pe fereastră, Derksen fu extrem de mirat cînd văzu trei ofiţeri englezi sărind peste gard în grădina lui şi îndreptîndu-se spre uşa bucătăriei. Deschise imediat şi-i pofti înăuntru.

Neputînd să se înţeleagă – el nu vorbea engleza şi nici unul din grupul lui Urquhart nu ştia olandeza – Antoon încercă să-i prevină pe englezi prin gesturi că sectorul era încercuit. „Erau germani şi în stradă, avea să-şi amintească el ulterior, şi în spatele casei, în direcţia în care voiau să meargă ofiţerii. La capătul şirului de grădini, chiar la colţ, germanii ocupau o poziţie de apărare".

Derksen îşi conduse repede vizitatorii pe o scară îngustă, pînă la un palier şi de acolo într-un dormitor. O trapă din tavan prevăzută cu o scară, ducea la pod. Privind cu grijă pe fereastra dormitorului, cei trei ofiţeri înţeleseră motivul pantomimei desperate a lui Derksen. La cîţiva metri sub ei, instalaţi de-a lungul întregii străzi, se aflau soldaţi germani. „Eram atît de aproape de ei, îşi aminteşte Urquhart, încît îi auzeam vorbind".

Generalul nu putea să-şi dea seama dacă germanii îi reperaseră cînd au intrat prin spatele casei şi dacă nu vor năvăli în casă dintr-un moment într-altul. Deşi Derksen l-a prevenit că tot sectorul e încercuit, Urquhart se întreba dacă n-ar fi mai bine ori să continue să se strecoare prin lanţul de grădini, ori să se năpustească în stradă, folosind grenade de mînă ca să-şi croiască drum. Era gata să înfrunte orice pericol pentru a se

întoarce la punctul său de comandă. Ofiţerii săi, preocupaţi de securitatea generalului, ridicau obiecţii. În momentul acela nu exista nici o şansă de succes. Era mult mai bine, susţineau ei, să aştepte pînă ce trupele britanice aveau să ocupe sectorul, decît să se expună riscului de a fi luat prizonier sau de a fi ucis.

Urquhart ştia că sfatul ofiţerilor era judicios, şi apoi nu voia să le impună un risc care putea să echivaleze cu o sinucidere. Totuşi „nimic nu mă preocupa mai mult decît absenţa mea îndelungată de la comandamentul diviziei şi orice alternativă mi se părea mai bună decît să stau aşa, în afara bătăliei”.

Huruitul binecunoscut al şenilelor îl convinse pe Urquhart să rămînă pe loc. Cei trei ofiţeri văzură de la fereastră un tun de asalt înaintînd încet de-a lungul străzii, apoi oprindu-se chiar în faţa casei lui Derksen. Partea superioară a maşinii blindate era aproape la nivelul ferestrei dormitorului. Echipajul coborî şi soldaţii începură să discute şi să fumeze chiar sub geam. Evident, nu intenţionau să mai plece şi englezii se gîndeau că din clipă în clipă ar putea chiar să intre în casă.

Căpitanul Taylor trase imediat trapa în jos şi cei trei ofiţeri urcară repede pe scară în pod. Stînd ghemuit şi uitîndu-se în jurul său, Urquhart, înalt de 1,80 m, constată că podul era atît de scund, încît abia puteai să te tîrăşti de-a buşilea. Se simţea „un idiot ridicol, inutil în această luptă, un simplu spectator”.

În casă domnea acum o linişte desăvîrşită. Antoon Derksen, ca bun olandez, le oferise adăpost englezilor, dar apoi, temîndu-se de eventuale represalii dacă ar fi fost descoperit Urquhart, îşi evacuă prudent familia într-o casă învecinată. În podul aproape lipsit de aer, fără mîncare şi fără apă, Urquhart şi ofiţerii săi nu aveau altă alternativă decît să aştepte, plini de îngrijorare, sperînd fie să se retragă germanii, fie să sosească trupele britanice. În ziua aceea de luni, 18 septembrie, la mai puţin de douăzeci şi patru de ore de la declanşarea operaţiei „Market-Garden”, germanii aproape opriseră ofensiva asupra Arnhemului, iar Urquhart, singurul om în măsură să imprime coeziune atacului britanic, era izolat într-un pod, prins în capcană între poziţiile germanilor şi nu putea face altceva decît să treacă în revistă toate erorile şi toate calculele greşite ale planificatorilor operaţiei.

Căpitanul Paul Gräbner şi batalionul său de cercetare

aparţinînd Diviziei 9 de tancuri SS îndepliniseră o misiune îndelungată şi obositoare. Paraşutiştii aliaţi nu aterizaseră în fîşia de aproximativ 18 km dintre Arnhem şi Nijmegen. Gräbner era aproape sigur de acest lucru. Dar la Nijmegen existau unităţi inamice. De îndată ce cîteva din maşinile lui Gräbner au traversat marele pod peste Wall, a avut loc o ciocnire scurtă, violentă, cu arme uşoare. În întuneric, inamicul nu dăduse semne că ar fi dispus să continue lupta împotriva maşinilor sale blindate, şi Gräbner raportase la comandament că aliaţii, după cîte se părea, nu aveau deocamdată decît puţine forţe în oraş.

Odată îndeplinită misiunea sa de cercetare, Gräbner dădu ordin ca vreo cîteva tunuri de asalt din subunitatea sa de patruzeci de maşini de luptă să protejeze căile de acces dinspre sud către podul din Nijmegen. Cu restul batalionului său o luă spre nord, către Arnhem. Cînd traversase podul din Arnhem cu o noapte înainte nu văzuse nici paraşutişti, nici vreun indiciu de activitate inamică. Totuşi, din radiograme aflase că la un capăt al podului ar fi trupe britanice. Comandamentul lui Harzer menţionase doar „nişte subunităţi de avangardă". Gräbner făcu încă o haltă, de data aceasta în oraşul Elst, cam la jumătatea drumului între Arnhem şi Nijmegen. Pentru a avea forţe la o distanţă de la care să poată interveni la oricare din cele două poduri de şosea, lăsă şi acolo o parte din coloana sa. Cu restul de douăzeci şi două de maşini porni înapoi spre podul din Arnhem pentru a lichida cele cîteva subunităţi inamice care s-ar mai afla acolo. Gräbner spera să nu întîmpine prea multe dificultăţi în ciocnirea cu nişte paraşutişti înarmaţi numai cu puşti şi mitraliere. Puternicele sale subunităţi blindate vor străpunge dintr-o singură lovitură slabele poziţii de apărare engleze şi vor da peste cap inamicul.

La ora 9,30 fix, caporalul Don Lumb, instalat pe un acoperiş, lîngă pod, strigă emoţionat: „Tancuri! Corpul 30!" La punctul de comandă al batalionului, aflat în apropiere, colonelul John Frost auzi strigătul observatorului său. Ca şi caporalul Lumb, Frost avu un moment de exaltare: „Îmi amintesc că mă gîndeam ce mare cinste era pentru noi să întîmpinăm singuri Corpul 30 la Arnhem". Şi alţii erau la fel de bucuroşi. De cealaltă parte a rampei de nord, ostaşii aflaţi sub ea, în apropiere de punctul de comandă al căpitanului Eric Mackay, auzeau deasupra lor

zgomotul maşinilor grele care înaintau pe pod. Sergentul Charles Storey se repezi sus pe trepte la postul de observare al caporalului Lumb. Scrutînd norul de fum ce se înălţa încă dinspre capătul de sud al podului, Storey zări coloana pe care o reperase Lumb. Reacţia sa fu imediată. Era un ostaş încercat în luptă încă înainte de Dunkerque. Coborî în grabă treptele urlînd: „Sînt germani! Tancuri pe pod!”.

Avangarda forţei de asalt a căpitanului Paul Gräbner străbătea podul cu cea mai mare viteză. Cu o abilitate extraordinară, conductorii de tancuri germani, virînd cînd la dreapta, cînd la stînga, nu numai că au ocolit mormanele de sfărîmături fumegînde răspîndite pe tot podul, dar au reuşit să treacă şi printr-un cîmp de mine – un şir de mine Teller, în formă de farfurie, pe care englezii le puseseră în timpul nopţii. Numai una din primele cinci maşini de luptă ale lui Gräbner atinse o mină, dar, fiind doar uşor avariată, nu se opri. De pe partea rampei unde se afla poziţia sa, căpitanul Mackay privea stupefiat primul dintre tancurile scunde, cenuşii, care înainta nestingherit pe pod trăgînd continuu cu mitralierele. Trecînd vijelios prin poziţia de apărare engleză, tancul îşi continuă drumul direct spre centrul oraşului Arnhem. Aproape imediat, Mackay văzu un alt tanc trecînd. „Nu aveam tunuri antitanc pe partea noastră, spune Mackay, aşa că n-am putut să fac altceva decît să urmăresc neputincios, doar cu privirea, alte trei tancuri trecînd în viteză pe lîngă noi şi îndepărtîndu-se pe şosea”.

Planul îndrăzneţ al lui Gräbner de a-şi croi drum peste pod în forţă şi cu toată viteza era în plină desfăşurare. Căpitanul îşi grupase coloana la extremitatea de sud a podului, la adăpost de vederea englezilor. Acum, vehicule semişenilate, tancuri, transportoare şi chiar şi cîteva camioane cu infanterişti, care trăgeau la adăpostul unor saci mari de grîu, se puseră în mişcare. Ghemuiţi în partea din spate a vehiculelor semişenilate, alţi soldaţi germani trăgeau neîntrerupt.

Pătrunderea în iureş surprinzător a primelor tancuri ale lui Gräbner îi năucise pe englezi. Dar îşi reveniră repede. Tunurile antitanc pe care le avea Frost pe partea sa începură să-şi regleze tirul. De pe întregul sector de nord un foc ucigător se abătu asupra coloanei germane. De pe parapete, de pe acoperişuri, de la ferestre şi din locaşurile de tragere, englezii deschiseră focul cu toate armele aflate la dispoziţia lor, de la

mitraliere la grenade de mînă. Pionierul Ronald Emery, care se afla pe partea lui Mackay, ucise din cîteva focuri conductorul şi ajutorul conductorului de pe primul vehicul semişenilat care se angajase pe pod. La fel făcu şi cînd apăru al doilea. Vehiculul se opri chiar la marginea rampei gata-gata să se prăbuşească în gol şi, în timp ce se grăbeau să-l abandoneze, ceilalţi patru membri ai echipajului fură şi ei împuşcaţi unul cîte unul.

Coloana lui Gräbner continua să înainteze. Alte două vehicule semişenilate rămaseră imobilizate de-a curmezişul podului. Deodată germanii intrară în derută. Conductorul celui de-al treilea vehicul fu rănit. Cuprins de panică, dădu înapoi, tamponînd vehiculul din spatele său. Cele două maşini, nemaiputîndu-se desprinde una de cealaltă, se răsuciră de-a curmezişul drumului, una din ele fiind cuprinsă de flăcări. Germanii care veneau din urmă încercau cu încăpăţînare să forţeze trecerea. Accelerînd viteza, avîntîndu-se nebuneşte ca să ajungă la capătul de nord al podului, intrau unii în alţii şi în mormanele mari de sfărîmături provocate de exploziile obuzelor şi bombelor. Din cauza derutei conductorilor, unele vehicule semişenilate se izbiră cu atîta putere de parapetul rampei încît se răsturnară prăbuşindu-se pe străzile de sub ea. Infanteriştii germani care veneau în urma vehiculelor semişenilate căzeau pe capete seceraţi de un foc necruţător. Neputînd să treacă dincolo de centrul podului, supravieţuitorii o luară la goană înapoi, spre capătul de sud. Ploaia de gloanţe ricoşa lovindu-se de fermele podului. Acum asupra maşinilor lui Gräbner se abătu şi canonada artileriei locotenent-colonelului Sheriff Thompson, din Oosterbeek, declanşată la cererea maiorului Dennis Munford, instalat în podul comandamentului brigăzii din vecinătatea clădirii în care se găsea Frost. Prin tot vacarmul acela răzbea strigătul de luptă al paraşutiştiilor englezi, din nou cuprinşi de înflăcărare: „Ho, Mohammed!” urlau ei înfricoşător. „Diavolii roşii” folosiseră pentru prima oară acest strigăt pe colinele aride ale Africii de Nord în 1942 [1].

[1] În acea campanie, paraşutiştii observaseră că arabii, cînd îşi comunicau ceva de la distanţă, păreau să înceapă întotdeauna cu aceste două cuvinte. La Arnhem, strigătul de luptă avea să capete o semnificaţie specială. El le dădea posibilitate paraşutiştilor de pe cele două părţi ale rampei de nord să identifice cu uşurinţă amicii sau inamicii din diferitele clădiri şi poziţii, deoarece pe cît se pare germanii nu reuşeau să pronunţe corect cuvintele acelea. După cum scrie Hilary St. George Saunders în *By Air to Battle*,

Olandezii din sectorul acela erau îngroziţi de înverşunarea luptei. Lambert Schaap, care locuia cu familia sa pe Rijnkade – stradă la est şi la vest de pod – îşi duse în grabă soţia şi cei nouă copii într-un adăpost. Schaap rămase în casă pînă ce o grindină de gloanţe pătrunse prin ferestre ciuruind pereţii şi distrugînd mobila. Intensitatea focului îl determină şi pe Schaap să se refugieze în adăpost. Sergentului de poliţie Joannes van Kuijk lupta i se părea fără sfîrşit. „Tirul era năprasnic, îşi aminteşte el. Ai fi zis că nu e clădire care să nu fie lovită în plin sau incendiată. Primeam necontenit telefoane de la colegi şi prieteni care întrebau ce se întîmplă. Edificiul nostru era mereu atins de proiectile, iar clădirile învecinate ardeau. Şi pe Eusebius Buiten Singel casele erau în flăcări”.

Pe bulevardul acela larg de lîngă rampa de acces dinspre nord, Coenraad Hulleman, în locuinţa logodnicei sale aflată la numai cîteva case de punctul de comandă al căpitanului Mackay, stătea cu restul familiei van der Sande în adăpostul de la subsol. „Un zgomot ciudat le acoperea pe toate celelalte şi cineva a spus că plouă, îşi aminteşte Hulleman. Am urcat la etajul întîi, m-am uitat afară şi mi-am dat seama că ceea ce se auzea era pîrîitul incendiilor. Soldaţii alergau în toate direcţiile şi întregul cartier părea cuprins de flăcări. Lupta s-a mutat chiar pe bulevard şi deodată a venit rîndul nostru. Gloanţele au pătruns în casă spărgînd geamurile; de sus am auzit sunete muzicale cînd au atins pianul. Apoi, în mod cu totul straniu, ni se păru că cineva bate la maşină în biroul domnului van der Sande: gloanţele fărîmiţau pur şi simplu maşina de scris”. Truid, logodnica lui Hulleman, care îl urmase sus, văzu cîteva proiectile lovind turnul marii biserici St. Eusebius. În timp ce privea uluită, braţele de aur ale uriaşului orologiu începură să se învîrtească nebuneşte ca şi cum, îşi aminteşte Truid, „timpul ar fi luat-o la goană”.

Luptătorii de pe pod pierduseră noţiunea timpului. Surprinderea, viteza şi ferocitatea luptei i-au făcut pe mulţi să creadă că se băteau de ore în şir. În realitate, atacul lui Gräbner durase mai puţin de două ore. Douăsprezece dintre maşinile blindate, pe care colonelul Harzer le tăinuise cu invidie ca să nu le ia generalul Harmel, zăceau distruse sau în flăcări pe malul de

---

strigătul de luptă „părea să-i electrizeze pe oameni, determinîndu-i să manifeste cel mai înalt spirit de sacrificiu”.

nord. Restul maşinilor au reuşit să evite măcelul şi s-au întors la Elst, lipsite de comandantul lor. În lupta crîncenă, necruţătoare, căpitanul Paul Gräbner a fost ucis.

Englezii, mîndri şi triumfători, se apucară să facă bilanţul pierderilor. Sanitari şi brancardieri, sfidînd tirul neîncetat al lunetiştilor, circulau printre dărîmăturile învăluite în nori de fum, transportînd în locuri ferite răniţii ambelor părţi. „Diavolii roşii" de pe pod respinseseră un atac cu blindate şi supravieţuiseră grozăviilor lui, iar acum, aproape ca o recompensă pentru succesul lor, radiotelegrafiştii Batalionului 2 reuşiră deodată să prindă semnale puternice şi clare de la Corpul 30. Murdari şi istoviţi, soldaţii îşi imaginau că, în fine, chinurile lor vor lua sfîrşit. Acum nu mai aveau nici o îndoială că tancurile lui Horrocks erau la o distanţă de cîteva ore.

De pe aerodromurile din spatele graniţei germane se înălţară în zbor nenumărate avioane de vînătoare. Pentru a concentra şi a alimenta atîtea avioane, Luftwaffe, aproape epuizată, se mobilizase într-un suprem efort. După o noapte de agitaţie cumplită, fără pic de răgaz, în cursul căreia în zonă au fost aduse în mare grabă avioane de pe tot cuprinsul Germaniei, între orele 9 şi 10 dimineaţa pe cerul Olandei au apărut 190 de aparate. Misiunea lor era să distrugă al doilea transport aerian al operaţiei „Market". Spre deosebire de scepticul feldmareşal Model, generalii Luftwaffei considerau că planurile operaţiei „Market-Garden" căzute în mîinile lor erau autentice şi întrevedeau o excelentă posibilitate de a obţine un succes de amploare. Datorită planurilor, comandanţii de aviaţie germani cunoşteau traiectele, zonele de aterizare şi orele de lansare ale transportului de luni. Escadrile de avioane de vînătoare germane patrulau de-a lungul coastei olandeze. Cunoscînd traiectele de zbor şi zonele de lansare ale aliaţilor, ele aşteptau coloanele de avioane de transport pentru a se năpusti asupra lor. Lansările trebuiau să înceapă la ora 10 dimineaţa, dar ora H a trecut şi nici urmă de flotă aeriană aliată. Avioanele de vînătoare cu rază mică de acţiune au primit ordin să aterizeze, să se realimenteze şi apoi să decoleze din nou. Cerul a rămas însă pustiu. Nimic din ceea ce se anticipase nu s-a materializat. Deconcertat şi derutat, înaltul comandament al Luftwaffei nu putea face altceva decît să se întrebe ce s-a întîmplat.

Răspunsul era foarte simplu. Spre deosebire de Olanda, unde vremea era frumoasă, Anglia era învăluită în ceaţă. La bazele de plecare, trupele aeropurtate engleze şi americane, gata de îmbarcare, aşteptau nerăbdătoare lîngă avioanele şi planoarele lor. În dimineaţa aceea de importanţă capitală, cînd fiecare oră conta, generalul Lewis H. Brereton, comandantul Armatei 1 aeropurtate aliate, era, ca şi ostaşii săi din al doilea transport, la discreţia vremii. După ce s-a consultat cu meteorologii, Brereton a fost nevoit să amîne ora decolării. Englezii aflaţi în Arnhem şi în împrejurimile lui, precum şi americanii din coridor – reţinuţi de rezistenţa germană din ce în ce mai puternică – vor trebui să mai aştepte patru ore lungi. Al doilea transport nu va putea ajunge în zonele de lansare înainte de ora 14,00.

5

La Valkenswaard, 92 km sud de Arnhem, din cauza ceţii tancurile Corpului 30 n-au putut începe atacul la 6,30, aşa cum prevedea planul. Autovehiculele de cercetare au trecut însă la acţiune la ora stabilită. Patrulînd încă din zorii zilei în faţa dispozitivului, spre est şi spre vest, ele încercau să determine valoarea forţelor germane. Spre est, terenul nisipos, acoperit de tufărişuri şi brăzdat de mici cursuri de apă, era destul de greu accesibil chiar şi pentru autovehiculele de cercetare. La vest de sat, podurile de lemn de peste rîuri şi pîrîuri au fost considerate insuficient de rezistente pentru a suporta tancuri. Cînd autovehiculele de cercetare de la centru porniră pe şoseaua principală, foarte îngustă – lăţimea ei aproape nu depăşea pe cea a unui tanc – întîlniră deodată un tanc german şi două tunuri de asalt care se îndreptară spre Eindhoven cînd se apropie patrula. Din toate rapoartele părea clar că drumul cel mai rapid spre Eindhoven era totuşi şoseaua principală, deşi aici fuseseră semnalate blindate germane şi era de aşteptat că, pe măsură ce se vor apropia de oraş, britanicii vor întîlni şi altele, mai numeroase. Trei ore mai tîrziu, tancurile generalului Horrocks abia începeau să demareze din nou. În timp ce paraşutiştii colonelului Frost luptau împotriva subunităţilor

căpitanului Gräbner la podul din Arnhem, Regimentul de gardă irlandez din capul coloanei se puse în sfîrşit în mişcare, îndreptîndu-se pe şoseaua principală, spre Eindhoven.

Rezistenţa îndîrjită opusă de germani zădărnicise planul lui Horrocks de a înainta vertiginos, încă duminică, de la Canalul Meuse-Escaut şi de a face joncţiunea cu Divizia 101 aeropurtată a generalului Taylor la Eindhoven în mai puţin de trei ore. Pe data de 17, la căderea nopţii, tancurile locotenent-colonelului Joe Vandeleur înaintaseră spre Valkenswaard numai 11 km, adică le rămăseseră încă 10 km ca să atingă obiectivul zilei. Totuşi s-a apreciat că nu e oportun să se continue înaintarea în cursul nopţii. Generalul Normau Gwatkin, şef de stat major al Diviziei blindate de gardă, îi spusese lui Vandeleur că podul de la Son, de dincolo de Eindhoven, este distrus. Trebuia să se aducă materialele necesare pentru a-l reface şi abia după aceea tancurile lui Vandeleur puteau să-l traverseze. După cum îşi aminteşte Vandeleur, Gwatkin i-a spus: „Porneşte spre Eindhoven mîine, băiete, nu e nici o grabă. Am pierdut un pod”.

Neştiind de existenţa acestei piedici, oamenii erau nervoşi din cauza întîrzierii. Locotenentul John Gorman, care luase parte la instructajul făcut de generalul Horrocks la Leopoldsburg înainte de declanşarea operaţiei, se gîndise atunci că erau prea multe poduri de trecut. Acum, Gorman, care primise „Crucea Militară” cu cîteva săptămîni mai înainte, era furios. Temerile sale iniţiale păreau să se adeverească. Nerăbdător să pornească mai departe, Gorman nu putea înţelege de ce Regimentul blindat de gardă îşi petrecuse noaptea în Valkenswaard. Obişnuinţa, observă el, „părea să dicteze ca noaptea să fie pentru somn, iar ziua pentru lucru”, dar în acele împrejurări, gîndea Gorman, nu era cazul să fie aplicată această regulă. „Trebuie să pornim, îşi aminteşte că a spus. Nu putem aştepta”. Locotenentul Rupert Mahaffey era iritat şi el din cauza încetinelii cu care înainta Garda. „Am început să am primele vagi presimţiri, spune el. Înaintarea noastră părea mai lentă decît se prevăzuse, şi ştiam că dacă nu recuperam curînd timpul pierdut aveam să ajungem la Arnhem prea tîrziu”.

Deşi patrulele de cercetare ale Regimentului de cavalerie de gardă[1] semnalaseră prezenţa blindatelor şi infanteriei germane,

[1] Denumire păstrată prin tradiţie. În fapt este vorba de un regiment de tancuri. – *Nota trad*.

tancurile Regimentului blindat de gardă irlandez n-au întîmpinat o rezistenţă serioasă înainte de a ajunge la satul Aalst, la jumătatea drumului pînă la Eindboven. Apoi, din pădurile de pini care flancau şoseaua, un foc intens de infanterie se abătu asupra coloanei şi un tun de asalt începu să tragă asupra tancurilor din cap. Tunul fu repede scos din luptă şi maşinile lui Vandeleur traversară huruind satul. La 3 km şi ceva mai la nord, pe un mic pod peste Dommel, irlandezii au fost din nou ţinuţi în loc, de data aceasta de un puternic foc de artilerie. Patru tunuri de 88 mm trăgeau asupra podului. Infanterişti cu mitraliere grele ocupau poziţii în casele învecinate şi în spatele zidurilor de beton. Maşinile de luptă din capul coloanei se opriră imediat şi soldaţii englezi, sărind de pe tancuri, îi dădură peste cap.

Ca să poată înainta cît mai repede posibil, Vandeleur hotărî să ceară sprijinul avioanelor Typhoon lansatoare de rachete, care ajutaseră cu atîta eficienţă coloana în ziua precedentă. Căpitanul de aviaţie Donald Love, care purta acum întreaga răspundere pentru legătura sol-aer, transmise cererea colonelului. Spre surprinderea sa, răspunsul a fost negativ. În Belgia, escadrilele nu-şi puteau luă zborul din cauza ceţii. Vandeleur, îşi aminteşte Love, „era livid”. Privind cerul senin de deasupra Olandei, el îl întrebă ironic pe Love „dacă nu cumva R.A.F. se teme de strălucirea soarelui”.

Acum, întreaga coloană, care se întindea în spate pînă aproape de graniţa belgiană, îşi încetinise viteza din cauza focului bine organizat al tunurilor inamice. Ori de cîte ori tancurile din cap încercau să înainteze, un tun, care trăgea exact de-a lungul şoselei, le oprea la distanţa loviturii directe. În timp ce tancurile sale ripostau germanilor, Vandeleur a cerut sprijinul artileriei grele şi a trimis imediat patrule spre vest, de-a lungul rîului, să caute un pod sau un vad pe unde maşinile sale de luptă ar putea să treacă, să execute o manevră de întoarcere şi să atace bateria germană din spate.

Un vifor de oţel începu să şuiere pe deasupra tancurilor din cap cînd bateriile engleze deschiseseră focul asupra inamicului. Bine adăpostiţi, germanii continuară să tragă cu înverşunare. Lupta a durat două ore. Deşi exasperat din cauza întîrzierii, Vandeleur era neputincios. Nu putea face altceva decît să aştepte.

Dar, la numai 6,5 km spre nord, una din subunităţile de

cercetare înregistrase un succes neaşteptat. După un lung ocol printr-un teren accidentat, brăzdat de ape, trecînd prin mlaştini şi peste poduri fragile de lemn, un pluton de autovehicule de cercetare, strecurîndu-se pe lîngă poziţiile germane, a dat deodată, la nord de Eindhoven, peste paraşutiştii americani. Cu puţin înainte de amiază, locotenentul John Palmer, care comanda subunitatea de cercetare a Cavaleriei de gardă, fu întîmpinat cu căldură de generalul Gerald Higgins, locţiitorul comandantului „Şoimilor urlători" din Divizia 101. Jubilînd, Palmer informă prin radio comandamentul său că „băieţii de la grajd au luat legătura cu prietenii noştri împănaţi". Primul din cele trei contacte vitale de-a lungul coridorului s-a stabilit cu o întîrziere de optsprezece ore faţă de termenul prevăzut în planul operaţiei „Market-Garden".

Odată luată legătura, discuţiile s-au concentrat imediat asupra podului de la Son. Subunităţile de genişti englezi, în aşteptare, aveau nevoie de date cît mai exacte şi complete pentru a aduce echipamentul şi materialele necesare reparării podului avariat. Geniştii, care se aflau alături de subunităţile înaintate ale lui Vandeleur, erau pregătiţi să se avînte spre pod de îndată ce s-ar fi reluat înaintarea. Informaţiile ar fi putut fi transmise prin radio, dar americanii descoperiseră o metodă mai simplă. Ei au comunicat printr-o radiogramă englezilor stupefiaţi să le spună geniştilor lor să telefoneze la „Son 244". Convorbirea avu loc imediat prin centrala telefonică automată controlată de germani, şi în cîteva minute americanii de la podul de lîngă Son le dădură geniştilor britanici informaţiile vitale de care aveau nevoie pentru a aduce materialele necesare.

În satul Aalst, tanchiştii lui Vandeleur fură uluiţi de încetarea bruscă a focului german, care îi ţinuse atîta timp imobilizaţi pe şoseaua principală. Unul din escadroanele lor deschisese drumul. Strecurîndu-se încet de-a lungul malului de vest al rîului Dommel, o patrulă de cercetare britanică descoperise un pod la aproximativ 1,5 km nord de Aalst, în spatele poziţiilor germane. Compania atacă tunurile germane din spate, ocupă poziţiile de tragere şi, fireşte, tirul încetă.

Neştiind de această manevră, tanchiştii blocaţi la Aalst credeau că liniştea care se lăsase brusc era doar o acalmie de moment. Maiorul Edward Tyler, comandantul Escadronului 2, tocmai se întreba dacă trebuie să profite de încetarea focului şi

să dea ordin ca tancurile sale să se avînte mai departe, cînd văzu pe şosea un om pe bicicletă pedalînd de zor spre ei. Oprindu-se pe malul celălalt, omul sări de pe bicicletă, şi, gesticulînd agitat, traversă podul în goană. Uluit, Tyler îl auzi rostind: „Spuneţi generalului vostru! Spuneţi-i generalului! Fritz-ii au plecat!”

Gîfîind, olandezul se prezentă. Cornelis Los, în vîrstă de patruzeci şi unu de ani, inginer; lucra la Eindhoven, dar locuia în Aalst. „Şoseaua, îi spuse Los lui Tyler, este liberă, aţi scos din luptă unicul tanc german care se afla la intrarea în sat”. Apoi, îşi aminteşte Tyler, „a scos din buzunar o schiţă detaliată a tuturor poziţiilor germane dintre Aalst şi Eindhoven”.

Tyler dădu imediat ordin de înaintare. Tancurile traversară podul şi o luară în viteză de-a lungul şoselei, trecînd prin faţa poziţiilor artileriei germane, acum distruse şi părăsite. O oră mai tîrziu, în faţa ochilor lui Tyler se desfăşura întreaga panoramă a oraşului Eindhoven, cu mii de olandezi îmbulzindu-se pe străzi, ovaţionînd şi agitînd steguleţe. „Singurul obstacol în calea înaintării noastre sînt mulţimile de olandezi”, transmise prin radio maiorul E. Fisher-Rowe coloanei din spate. În această atmosferă sărbătorească, de adevărat carnaval, greoaiele tancuri ale Corpului 30 au avut nevoie de mai bine de patru ore pentru a traversa oraşul. Era trecut de ora 7 seara cînd subunităţile din cap au ajuns la podul de la Son, unde geniştii sfîrşiţi de oboseală ai colonelului Robert F. Sink lucrau la repararea lui. Se apucaseră de treabă imediat după ce fusese distrus.

Din capul locului, graficul sincronizat al operaţiei „Market-Garden” a lăsat o marjă foarte mică pentru erori. Ca şi înaintarea dificilă a batalioanelor britanice în Arnhem, avarierea podului de la Son constituia un mare impediment, periclitînd succesul întregii operaţii. Patruzeci şi cinci de km din coridor – de la graniţa belgiană spre nord, pînă la Veghel – erau controlaţi de anglo-americani. Divizia 101 parcursese cu o viteză extraordinară cei 24 km de şosea, ocupînd importantele oraşe Eindhoven, St. Oedenrode, Veghel şi nouă din cele unsprezece poduri. Şi, totuşi, coloana celor 20 000 de maşini ale lui Horrocks, care trebuiau să vină în ajutorul trupelor desantate, nu putea să mai înainteze pînă nu se repara podul de la Son.

Geniştii englezi, sosiţi odată cu tancurile din cap, aducînd materialele necesare, trebuiau să lucreze contra cronometru pentru a repara podul şi a da astfel posibilitate Corpului 30 să traverseze Canalul Wilhelmina, deoarece nu mai exista alt drum pentru tancurile lui Horrocks.

În faza de planificare a operaţiei, generalul Maxwell Taylor, ştiind că podul de la Son avea o importanţă capitală pentru o înaintare impetuoasă de-a lungul coridorului, inclusese în plan şi un alt obiectiv. Pentru a contracara tocmai un asemenea impediment ca acela ivit la Son, Taylor dăduse ordin să fie ocupat şi un pod de beton, lung de aproximativ 30 de metri, construit peste canal lîngă satul Best. Deşi se afla la 6,5 km vest de şoseaua principală, podul putea fi extrem de util în caz de necesitate. Întrucît serviciile de informaţii apreciaseră că în zonă se află puţine trupe germane, pentru a ocupa atît podul, cît şi un pasaj de nivel din apropiere, fusese destinată o singură companie.

Best [1] avea să devină o denumire tragică pentru soldaţii americani trimişi să-l cucerească. Plutonul întărit al locotenentului Edward L. Wierzbowski suferise pierderi grele în luptele cumplite din noaptea de 17/18. Infiltrîndu-se de-a lungul digurilor, malurilor canalului şi prin mlaştini, soldaţii dîrji de sub comanda lui Wierzbowski au reuşit să înainteze, deşi aveau în faţă forţe germane covîrşitoare; odată s-au aflat la vreo 5 metri de pod, dar au fost opriţi de un foc de baraj. De cîteva ori în timpul nopţii, de-a lungul coloanei s-a răspîndit zvonul ca podul a fost cucerit. Alte rapoarte pretindeau că întregul pluton al lui Wierzbowski a fost lichidat. Întăririle trimise, ca şi prima companie, au fost imediat înghiţite în lupta disperată şi inegală. La comandamentul Diviziei 101 s-a înţeles de îndată că la Best erau concentrate puternice forţe inamice. Departe de a fi slab apărat, satul număra peste 1 000 de soldaţi – trupe ale uitatei Armate 15 germane. Aidoma unui burete, Best absorbea din ce în ce mai multe forţe americane. În luptele înverşunate care se dădeau în tot sectorul, Wierzbowski şi cei cîţiva supravieţuitori din plutonul său se aflau aproape în focarul încleştării. Deşi erau atît de strîns încercuiţi încît nici întăririle trimise nu reuşeau să le dea de urmă, ei au continuat să lupte pentru cucerirea podului.

[1] În engleză cuvîntul *best* înseamnă excelent, minunat. – *Nota trad*.

Pe la amiază, cînd subunităţile înaintate engleze şi americane au făcut joncţiunea la Eindhoven, germanii au aruncat în aer podul din Best. Wierzbowski şi oamenii săi erau atît de aproape încît, la rănile pe care le căpătaseră, s-au adăugat cele provocate de sfărîmăturile căzute peste ei. Şi în alte părţi, în sector, pierderile au fost grele. Locotenent-colonelul Robert Cole, unul din ofiţerii cei mai străluciţi şi mai dîrji ai Diviziei 101, care fusese decorat cu „Medalia de onoare a Congresului” [2] a fost ucis. Aceeaşi medalie a fost conferită post-mortem unui alt combatant. Soldatul Joe E. Mann, care fusese atît de grav rănit la pod încît avea ambele braţe bandajate şi legate de corp, văzu căzînd o grenadă în mijlocul grupului în care se afla. Neputînd să-şi elibereze mîinile, Mann se aruncă pe grenadă salvînd astfel viaţa celorlalţi. Cînd Wierzbowski ajunse lîngă el, Mann spuse doar atît: „S-a zis cu spinarea mea”. Apoi muri.

Odată pierdut podul de la Best, succesul operaţiei „Market-Garden” depindea acum mai mult ca oricînd de rapiditatea cu care genieştii reuşeau să repare podul de la Son. În acele etape ale operaţiei, atît de strîns legate unele de altele, – fiecare verigă depindea de următoarea – pe şoseaua de dincolo de Son nu se afla nici unul din tancurile care ar fi trebuit s-o străbată cu multe ore înainte. Ofensiva îndrăzneaţă a lui Montgomery se împotmolea din ce în ce mai mult.

Cu cît mai îndepărtate erau diversele sectoare ale coridorului, cu atît problemele deveneau mai complicate. În sectorul central, izolată de „Şoimii urlători” ai generalului Taylor aflaţi în sud şi de „Diavolii roşii” din Arnhem, Divizia 82 aeropurtată a generalului Gavin ţinea ferm în mîinile sale podul de la Grave, lung de aproape 500 de metri, şi un altul, mai mic, de lîngă Heumen. La sud-vest, după o luptă îndîrjită, cîteva plutoane din regimentele 504 şi 508, atacînd simultan de pe ambele maluri ale Canalului Maas-Waal, ocupară un alt pod pe şoseaua Grave-Nijmegen, lîngă satul Honinghutie, deschizînd tancurilor lui Horrocks un alt drum către Nijmegen. Dar, aşa cum avarierea podului de la Son întîrzia înaintarea englezilor în sectorul central al coridorului, tot astfel incapacitatea Diviziei 82 de a cuceri rapid podul de la Nijmegen crease alte probleme.

[2] Cea mai înaltă distincţie în S.U.A. – *Nota trad*.

Acolo, trupe SS se îngropaseră la teren pe căile de acces dinspre sud. Bine adăpostite şi mascate, ele respinseseră în repetate rînduri atacurile unei companii din Regimentul 508. Cu fiecare oră, forţele germanilor sporeau, iar Gavin nu avea posibilitatea să adune mai mulţi oameni într-un efort suprem pentru a cuceri podul, deoarece în întregul sector al Diviziei 82 – o zonă ce se întindea pe 16 km de la nord la sud şi 19 km de la est la vest – atacurile furibunde ale inamicului, aparent necoordonate, puteau avea consecinţe dezastruoase pentru divizie.

De-a lungul şoselei Grave-Nijmegen patrulele erau mereu atacate de trupele inamice infiltrate pînă aici. Caporalul Earl Oldfather, preocupat să descopere eventualii lunetişti, zări trei oameni pe un cîmp ocupat de Regimentul 504. „Unul scotea apa din groapa sa, ceilalţi doi săpau, îşi aminteşte Oldfather. Le-am făcut cu mîna şi l-am văzut pe unul din ei ridicînd puşca. Erau germani: nimeriseră în cîmpul nostru şi trăgeau în noi din propriile noastre locaşuri”.

Ceva mai departe, spre est, cele două zone de aterizare extrem de importante situate între colinele Groesbeek şi graniţa germană s-au transformat curînd în cîmpuri de luptă, cînd împotriva aliaţilor au fost trimise în grabă valuri de trupe de infanterie germane de strînsură. Erau acolo soldaţi din marină şi din aviaţie, transmisionişti, ostaşi rechemaţi din permisie, infirmieri de spital şi chiar convalescenţi recent declaraţi inapţi. Caporalul Frank Ruppe îşi aminteşte că primii germani pe care i-a văzut purtau o uluitoare diversitate de uniforme şi însemne de grad. Atacul a fost atît de neaşteptat, îşi aminteşte el, încît „ne-am pomenit că tabără pe noi chiar din faţa propriilor noastre avanposturi”. Subunităţile inamicului apăreau ca din pămînt. În primele cîteva minute locotenentul Harold Gensemer făcu prizonier un colonel german extrem de încrezător care se lăuda că „oamenii mei vă vor alunga curînd de pe această colină”. Aproape că au reuşit s-o facă.

Traversînd în număr din ce în ce mai mare graniţa germană, fie venind din oraşul Wyler, fie ieşind din Reichswald, germanii străpunseră poziţiile de apărare ale Diviziei 82 şi ocupară repede zonele, capturînd stocurile de alimente şi de muniţie. Un timp lupta a avut un caracter haotic. Ostaşii Diviziei 82 şi-au menţinut poziţiile cît au putut, apoi, însă, au început încet să bată în retragere. Unităţi din întreaga zona au fost chemate

urgent în ajutor. Subunităţile de la periferia oraşului Nijmegen au parcurs în marş forţat tot drumul pînă la zonele de aterizare pentru a da sprijin apărătorilor.

Un fel de panică părea să se răspîndească şi printre olandezi. Soldatul Pat O'Hagan a observat că atunci cînd plutonul său s-a retras de la periferia Nijmegenului, steagurile olandeze pe care le văzuse în mare număr la sosirea în oraş au fost strînse în grabă. Soldatul Arthur „Dutch" Schultz [1], participant la acţiunile din Normandia şi mitralior în plutonul său, observă că „toţi erau nervoşi şi nu auzeai altceva decît refrenul: «Pune zăvorul la poartă»". Oriunde se uita, vedea germani. „Erau de jur împrejurul nostru, hotărîţi să ne alunge din zonele de aterizare". Era limpede pentru toţi că, pînă ce nu soseau tancuri germane şi întăriri călite în luptă, subunităţile inamice, estimate la aproximativ două batalioane, fuseseră trimise într-o misiune de sinucidere: să scoată din poziţii Divizia 82 cu orice preţ şi să menţină zonele de aterizare – ancora de salvare a diviziei, singurul „drum" pentru primirea de întăriri şi aprovizionări. Dacă reuşeau, germanii puteau să nimicească al doilea transport chiar în momentul aterizării.

La ora aceea, generalul Gravin credea că transportul părăsise Anglia conform planului iniţial. Nu exista nici o posibilitate de a-l opri sau de a-l dirija din timp în altă parte. Ca atare, Gavin dispunea de mai puţin de două ore pentru a curăţa zonele şi avea nevoie de toţi oamenii disponibili. În afară de cei angajaţi, singurele rezerve aflate la dispoziţie erau două companii de pionieri. Gavin le aruncă imediat în luptă.

Sprijiniţi de focul aruncătoarelor şi al artileriei, soldaţii au luptat toată dimineaţa, uneori unul contra cinci, pentru a curăţa zonele [2]. Apoi, cu baionetele la armă, mulţi se năpustiră în jos pe pantă în urmărirea germanilor. Abia în momentul culminant al luptei a aflat Gavin că al doilea transport nu va sosi înaintea orei 14,00. Pădurile gemeau de infanterişti germani adunaţi la

---

[1] Vezi Cornelius Ryan, *Ziua cea mai lungă*, Bucureşti, Editura politică, 1965, p.62, 245.

[2] În luptele crîncene şi haotice care au durat peste patru ore în zonele de aterizare, unul din ofiţerii cei mai iubiţi ai Diviziei 82, campionul ei la categoria grea, căpitanul Anthony Stefanich, a fost rănit mortal. „Am străbătut un drum lung împreună, le-a spus el subalternilor aflaţi în preajma sa în acel moment. Spuneţi-le băieţilor să facă treabă bună". Apoi a închis ochii.

repezeală, şi era clar că aceste incursiuni ale inamicului anunţau atacuri mai înverşunate cu forţe mult mai numeroase. Manevrîndu-şi cu abilitate trupele dintr-o parte în alta, Gavin nu avea îndoieli că va rezista, dar îşi dădea foarte bine seama că pentru moment situaţia Diviziei 82 era precară. În plus, fusese informat că podul de la Son a fost aruncat în aer şi că se lucra la repararea lui, astfel că nu putea spera că va realiza joncţiunea cu englezii în mai puţin de două sau poate trei zile. Nerăbdător şi din ce în ce mai îngrijorat, Gavin aştepta al doilea transport care trebuia să-i aducă artileria, muniţia şi oamenii de care avea stringentă nevoie.

6

De la ruinele fumegînde din Arnhem pînă la podul avariat de lîngă Son, în locaşurile de tragere, în păduri, de-a lungul digurilor, în molozul clădirilor dărîmate, pe tancuri şi pe căile de acces spre podurile mai importante, participanţii la operaţia „Market-Garden” şi germanii împotriva cărora luptau auziră un zgomot surd venind dinspre vest. Coloană după coloană, întunecînd cerul, avioanele şi planoarele celui de-al doilea transport se apropiau de zonele de aterizare. Vuietul constant şi crescînd al motoarelor a reinsuflat vigoare şi speranţă englezilor şi americanilor, precum şi populaţiei olandeze. Pentru majoritatea germanilor, zgomotul era ca un avertisment al destinului. Combatanţi şi civili priveau ţintă cerul, în aşteptare. Era puţin înainte de ora 14,00, luni, 18 septembrie.

Flota aeriană era imensă, lăsînd în umbră pînă şi tabloul ce se înfăţişase ochilor în ziua precedentă. În ziua de 17 coloanele urmaseră două traiecte distincte: cel de nord şi cel de sud. Acum, din cauza timpului nefavorabil şi în speranţa de a asigura o protecţie mai eficace împotriva Luftwaffei, întreg transportul al doilea a fost dirijat de-a lungul traiectului de nord, pe deasupra Olandei. Grupate într-o singură coloană imensă care acoperea kilometri de cer, aproape 4 OOO de avioane se apropiau, în eşaloane etajate, la altitudini variind între 300 şi 800 de metri.

Zburînd aripă lîngă aripă, 1 336 de avioane C-47 americane şi 340 de bombardiere Stirling engleze formau grosul convoiului

aerian. Unele aparate transportau trupe. Altele remorcau un număr uluitor de planoare – 1 205 Horsa, Wacco şi uriaşe Hamilcar. Convoiul, lung de 150 kilometri, era încheiat de 252 bombardiere cvadrimotoare Liberator, care transportau diverse încărcături. Protejînd formaţiile, deasupra şi pe flancuri, zbura o escortă de 867 de avioane de vînătoare – de la escadrile de Spitfire şi Typhoon lansatoare de rachete britanice, la Thunderbolt şi Lightning, americane. În total, în momentul decolării, cea de-a doua „cursă" transporta 6 674 ostaşi din trupele aeropurtate, 681 vehicule plus remorci încărcate, 60 piese de artilerie cu muniţie, aproximativ 600 tone de materiale şi două buldozere[1].

Însoţită de exploziile proiectilelor artileriei antiaeriene germane, imensa flotă a survolat coasta olandeză în dreptul Insulei Schouwen, apoi s-a îndreptat spre est, către un punct de control de la sud de oraşul Hertogenbosch. Acolo, coloana s-a împărţit în trei grupuri, fiecare precedat de escadrile de avioane de vînătoare. Cu o precizie cronometrică, executînd manevre dificile şi periculoase, contingentele americane au luat-o spre sud şi spre est în direcţia zonelor diviziilor 101 şi 82, în timp ce formaţiile britanice s-au îndreptat spre nord, în direcţia Arnhemului.

Ca şi în ziua precedentă, s-au ivit unele probleme, deşi oarecum mai puţine la număr. Confuzia, eşecurile, accidentele fatale au afectat în special flotele de planoare. Cu mult înainte ca al doilea transport să ajungă la zonele de aterizare, 54 de planoare au fost pierdute din cauza unor defecţiuni de construcţie, sau greşeli de pilotaj. Vreo 26 s-au prăbuşit deasupra Angliei şi a Canalului Mînecii; două au fost văzute dezintegrîndu-se în timpul zborului, iar alte 26 au fost decuplate

[1] În privinţa numărului de avioane există unele discrepanţe. Sursele americane indică un total de 3 807 avioane; cele engleze vorbesc de 4 000. Cifrele menţionate de mine mai sus sînt extrase din raportul întocmit de generalul Browning după acţiune; diferenţa pare să fie determinată de numărul avioanelor de vînătoare. Potrivit surselor americane, cel de-al doilea transport a fost escortat de 674 avioane de vînătoare cu baza în Anglia; în acest număr nu sînt incluse 193 avioane cu baza în Belgia, ceea ce ridică totalul la 867 avioane de vînătoare. Cea mai reuşită relatare a acţiunii aeriene din cadrul operaţiei „Market-Garden", mai ales în ceea ce priveşte avioanele care transportau trupele, este studiul oficial al departamentului de istorie pentru forţele aeriene ale S.U.A. nr. 97, de dr. John C. Warren, intitulat *Airborne Operations in World War II, European Theater*.

prea devreme pe parcursul celor 130 km de zbor deasupra teritoriului ocupat de inamic, aterizînd departe de zonele lor, în Belgia, în Olanda şi chiar dincolo de graniţa germană. Un incident cu totul bizar se petrecu cînd un soldat, înnebunind subit, se repezi în cabina de pilotaj şi acţionă manivela de decuplare a planorului de avionul de remorcare. În total, însă, pierderile în oameni au fost reduse. Ca şi în ziua precedentă, cele mai grave pierderi au fost unele încărcături deosebit de preţioase. Încă o dată părea că destinul îi persecută pe oamenii lui Urquhart – mai mult de jumătate din planoarele pierdute transportau diverse încărcături cu destinaţia Arnhem.

Soarta i-a jucat o festă şi Luftwaffei. La ora 10 dimineaţa, întrucît nimic nu indica apropierea flotei aliate, comandanţii de aviaţie germani au retras mai bine de jumătate din cele 190 de avioane la bazele lor, în timp ce celelalte au ramas să patruleze deasupra Olandei de nord şi de sud. Jumătate din aceste escadrile se găseau în cu totul alte sectoare, sau se alimentau cînd a apărut al doilea transport. Ca urmare, în zonele Arnhem şi Eindhoven s-au angajat în luptă mai puţin de 100 de Messerschmitturi şi FW-190. Nici un avion inamic n-a reuşit să străpungă ecranul de avioane de vînătoare care proteja coloanele de transport. După îndeplinirea misiunii, piloţii aliaţi au raportat că au fost distruse 29 de Messerschmitturi, faţă de o pierdere de numai cinci avioane de vînătoare americane.

Un tir antiaerian tot mai intens întîmpina flota aeriană pe măsură ce se apropia de zonele de aterizare. În vecinătatea zonelor de aterizare ale Diviziei 101 de la nord la Son, lentele tandemuri de planoare au pătruns într-o perdea de ceaţă şi ploaie care le ascundea, într-o oarecare măsură, vederii artileriştilor germani. Dar tirul violent şi neîntrerupt al artileriei antiaeriene din sectorul Best provocă pierderi grele coloanelor în curs de apropiere. Lovit în plin de un proiectil antiaerian, un planor, transportînd probabil muniţie, explodă în aer şi se pulverizã. Patru avioane de remorcare au fost lovite unul după altul în timp ce-şi decuplau planoarele. Două au luat foc imediat; unul s-a prăbuşit, iar al patrulea a reuşit să aterizeze cu bine. Trei planoare, ciuruite de gloanţe, s-au prăbuşit la aterizare, dar ocupanţii lor au scăpat ca prin minune neatinşi. În total, din cele 450 de planoare destinate Diviziei 101 a generalului Taylor, 428 au ajuns în zonele stabilite, cu 2 656 soldaţi şi cu vehiculele şi

remorcile respective.

La aproximativ 24 km mai la nord, al doilea transport al generalului Gavin era periclitat de luptele care se mai dădeau în zonele de aterizare cînd au început să sosească planoarele. La Divizia 82 pierderile au fost mai mari decît cele din sectorul Diviziei 101. Avioanele şi planoarele au fost luate în primire de un tir antiaerian năprasnic. Deşi trăgeau cu mai puţină precizie decît în ziua precedentă, artileriştii germani au reuşit să doboare şase avioane de remorcare, în timp ce degajau în viraj strîns după decuplarea planoarelor. Unul din ele rămăsese fără o aripă, alte trei s-au prăbuşit în flăcări, un altul a aterizat în Germania. Lupta desperată pentru stăpînirea zonelor a obligat multe planoare să aterizeze în alte părţi. Unele au coborît la o distanţă de 5 pînă la 8 km de obiectivele lor; altele au ajuns în Germania; totuşi majoritatea piloţilor au hotărît să coboare repede în zonele de aterizare stabilite în prealabil. Presărate cu gropi de obuze şi de bombe de aruncător, măturate în toate sensurile de focul mitralierelor, fiecare zonă era o ţară a nimănui. Coborînd brusc din cauza grabei, multe planoare şi-au rupt trenurile de aterizare, ori s-au dat peste cap. Totuşi, piloţii au reuşit să manevreze în aşa fel încît, cu totul surprinzător, pierderile atît în materiale, cît şi în oameni au fost minime. Nu s-a semnalat nici un om rănit în accidente la aterizare, şi numai 45 au fost ucişi sau răniţi de focul inamic în timpul zborului sau în zonele de debarcare. Din 454 de planoare, 385 au ajuns la destinaţie, în zona Diviziei 82, aducînd 1 782 de artilerişti, 177 de jeepuri şi 60 de tunuri. În primul moment s-a crezut c-au pierit peste o sută de paraşutişti, dar mai tîrziu mai mult de jumătate dintre ei, lansaţi la distanţă mai mare, au ajuns pe poziţiile Diviziei 82. Pierderile cele mai grele au fost înregistrate în rîndul curajoşilor piloţi ai planoarelor: 54 şi-au pierdut viaţa sau au fost daţi dispăruţi.

Dacă germanii n-au reuşit să împiedice serios aterizarea celui de-al doilea transport, ei au creat în schimb mari dificultăţi bombardierelor cu misiuni de aprovizionare care veneau în urma avioanelor cu trupe şi a planoarelor. Cînd primele din cele 252 cvadrimotoare imense B-24 Liberator s-au apropiat de zonele diviziilor 101 şi 82, artileria antiaeriană îşi reglase tirul. Zburînd la mică înălţime în faţa bombardierelor care transportau materiale, avioanele de vînatoare încearcă să neutralizeze

tunurile antiaeriene. Dar, aşa cum au procedat bateriile germane cînd tancurile lui Horrocks au declanşat ofensiva în ziua de 17, la fel şi acum piesele antiaeriene au rămas mute pînă ce avioanele de vînătoare au ajuns deasupra lor. Apoi, deodată, au deschis focul. În cîteva minute 21 de avioane de escortă au fost doborîte.

Imediat în urma avioanelor de vînătoare veneau formaţiile de bombardiere, zburînd la altitudini între 250 şi 15 metri. Focul şi ceaţa de deasupra zonelor ascundeau vederii fumul de recunoaştere şi marcajele de pe teren, astfel că pînă şi cei mai experimentaţi comandanţi ai echipelor de lansare a încărcăturilor de la bordul avioanelor n-au reuşit să identifice sectoarele pentru paraşutarea materialelor. Din compartimentele avioanelor B-24, transportînd fiecare aproximativ două tone de încărcături, baloturile cu materiale începură să cadă la întîmplare, împrăştiindu-se pe o suprafaţă foarte vastă. Alergînd într-un suflet de-a lungul şi de-a latul zonelor lor de aterizare, soldaţii Diviziei 82 izbutiră să recupereze 80% din materiale aproape sub ochii germanilor. Divizia 101 n-a fost atît de norocoasă. Multe din baloturile ei au căzut aproape pe poziţiile germanilor în zona Best. S-au recuperat mai puţin de 50% din materiale. Pentru oamenii generalului Taylor, care se aflau în partea de jos a coridorului, pierderea era mare, deoarece peste 100 de tone din încărcăturile destinate lor conţineau benzină, muniţie şi alimente. Tirul artileriei antiaeriene germane a fost atît de violent, încît vreo 130 de bombardiere au fost avariate, şapte au fost doborîte, iar alte patru au aterizat forţat. Ziua care începuse cu atîtea speranţe pentru americanii împresuraţi de-a lungul coridorului, s-a transformat, curînd, într-o luptă aprigă pentru supravieţuire.

Locotenentul Pat Glover din Brigada 4 de paraşutişti a generalului Shan Hackett părăsise avionul şi cobora în cădere liberă spre zona de aterizare de la sud de şoseaua Ede – Arnhem. Simţi smucitura cînd se deschise paraşuta şi instinctiv întinse mîna să pipăie sacul de pînză cu fermoar, prins de chingă pe umărul stîng. Dinăuntrul sacului, Myrtle, „puica paraşutistă”, cîrîi şi Glover se simţi liniştit. Aşa cum proiectase el în Anglia, Myrtle efectua primul său salt cu paraşuta pe cîmpul

de luptă.

Privind în jos, Glover avu impresia că toată cîmpia de sub el era în flăcări. Vedea obuze şi bombe de aruncător explodînd pe tot cuprinsul zonei de aterizare. Totul era învăluit în fum şi flăcări şi unii paraşutişti, nefiind în stare să piloteze corect paraşuta, aterizau direct în mijlocul acelui infern. În depărtare, unde aterizase restul Brigăzii aeropurtate a generalului Pip Hicks, Glover văzu sfărîmături de planoare şi oameni alergînd în toate direcţiile. Trebuia să se fi întîmplat ceva foarte grav. Din cele ce i se spusese la instructaj, Glover ştia că Arnhemul era slab apărat şi că, la sosirea sa, zonele de aterizare aveau să fie curăţate şi liniştite. Înainte ca cel de-al doilea transport să părăsească Anglia, nu existase nici un indiciu că lucrurile nu mergeau bine. Şi totuşi Glover avea impresia că dedesubtul lui, spre dreapta, se dădea o luptă în toată regula. Se întreba dacă nu cumva au fost lansaţi din greşeală în cu totul altă zonă.

Cînd se apropie de sol, ţăcănitul mitralierelor şi pocnetul înfundat al exploziilor bombelor de aruncător îl asurziră complet. La atingerea solului se rostogoli cu grijă pe partea dreaptă ca s-o protejeze pe Myrtle şi desfăcu repede chingile paraşutei. Soldatul Joe Scott, ordonanţa sa, tocmai aterizase în apropiere. Glover îi înmînă sacul cu Myrtle. „Ai grijă de ea ca de ochii din cap”, îi spuse lui Scott. Prin ceaţa aşternută peste cîmp, Glover reperă fumul galben care marca punctul de întîlnire. „Să mergem”, îi strigă lui Scott. Alergînd în zig-zag, aplecaţi, cei doi se îndreptară spre locul de adunare. Oriunde îşi arunca ochii, pretutindeni domnea o învălmăşeală cumplită. Glover simţi o strîngere de inimă. Era clar că lucrurile mergeau prost.

Şi maiorul J.L. Waddy a auzit, în timpul coborîrii, ţăcănitul ameninţător al mitralierelor, care păreau să tragă din toate părţile. „Nu pricepeam nimic, îşi aminteşte el. Ni se spusese că germanii se retrăgeau în mare grabă, că în rîndurile lor domnea dezordinea”. Legănîndu-se sub cupola paraşutei, Waddy îşi dădu seama că zona de aterizare era aproape complet învăluită în fumul exploziilor necontenite. Waddy atinse solul în partea de sud a cîmpului şi porni spre punctul de adunare al batalionului. „Pretutindeni explodau bombe de aruncător. Am văzut nenumăraţi morţi şi răniţi în drumul meu”. Cînd s-a apropiat de punctul de adunare, Waddy a fost întîmpinat de un căpitan furios din statul major al batalionului, care fusese lansat în

Olanda în ziua precedentă. Waddy îşi aminteşte că ofiţerul i-a strigat: „Aţi întîrziat îngrozitor de mult. Vă daţi seama că vă aşteptăm de patru ore?”. Nervos, căpitanul se apucă imediat să-i precizeze lui Waddy misiunea. „Am avut un şoc cînd am auzit ce-mi spune, îşi aminteşte Waddy. Pentru prima oară aflam că lucrurile se desfăşurau cu totul altfel decît se prevăzuse. Ne-am adunat imediat, dar privind în jur mi se părea că tot cerul era o mare de flăcări”.

În ambele zone de aterizare de la vest de gara din Wolfheze – pe Cîmpia Ginkel şi pe Cîmpia Reyers – paraşutiştii şi infanteriştii transportaţi cu planoarele coborau în vălmăşagul a ceea ce părea să fie o luptă aprigă. Din documentele referitoare la operaţia „Market-Garden” care le căzuseră în mînă, germanii ştiau unde sînt zonele de aterizare. În plus, cu ajutorul instalaţiilor radar din porturile de la Canalul Mînecii aflate încă sub ocupaţia lor, de exemplu Dunkerque, ei au putut, spre deosebire de englezii din Olanda, să calculeze cu exactitate ora de sosire a celui de-al doilea transport. Unităţi SS şi antiaeriene au fost dezangajate în grabă din Arnhem şi trimise urgent în zonele respective. Douăzeci de avioane de vînătoare ale Luftwaffei, dirijate prin radio, mitraliau necontenit sectoarele. Luptele la sol erau la fel de intense. Pentru a curăţa de inamicul cotropitor o parte din cîmpie, englezii, aşa cum făcuseră şi în timpul nopţii şi în zorii zilei, trecuseră la atac cu baionetele.

Lovite de bombele de aruncător, planoarele sosite cu o zi înainte se transformaseră în făclii enorme care, la rîndul lor, incendiau cîmpia. Unele subunităţi inamice încercau să se infiltreze, folosind planoarele drept acoperire în timpul atacurilor şi atunci englezii le incendiau intenţionat pentru a nu le lăsa să cadă în mîna inamicului. Într-un sector al cîmpului ardeau vreo 50 de planoare, alcătuind un tablou apocaliptic. Şi totuşi, brigada aeropurtată a generalului Pip Hicks – mai puţin jumătate de batalion care fusese trimis la Arnhem – reuşea cu un curaj extraordinar să apere zonele. Aterizările paraşutiştilor şi planoarelor, care au adus 2 119 oameni, au fost mult mai reuşite decît credeau oamenii aflaţi în zbor sau cei de pe sol. Deşi luptele n-au contenit o clipă, 90 la sută din transport a aterizat, şi încă în locurile stabilite.

Sergentul de aviaţie Ronald Bedford, trăgător în turela de coadă a unui Stirling cvadrimotor, găsi misiunea de luni mult

diferită de cea îndeplinită duminică. Bedford, în vîrstă de nouăsprezece ani, pur şi simplu se plictisise duminică din cauza monotoniei zborului. Acum, avionul se apropia de zona de aterizare sub un foc intens, neîntrerupt. Reperînd o piesă antiaeriană instalată pe un camion la marginea cîmpului, Bedford încercă disperat să-şi îndrepte mitraliera spre ea. Văzu trasoarele armei sale descriind o curbă, după care piesa antiaeriană încetă să mai tragă. Bedford jubila. „I-am nimerit! strigă el. Auziţi? I-am nimerit!" În timp ce Stirling-ul îşi continua cursa, Bedford observă că planoarele din jur se desprindeau de avioanele care le remorcau prea devreme. Deduse că focul intens îi determinase pe mulţi piloţi de planoare să decupleze şi să încerce să aterizeze cît mai repede posibil. Apoi văzu atîrnînd şi cablul planorului Horsa pe care îl remorca avionul său. În timp ce urmărea cu privirea planorul care cobora, Bedford era convins că se va ciocni cu altele înainte de a ateriza. „Întreaga scenă era haotică, îşi aminteşte el. Planoarele coborau în picaj pronunţat după care redresau şi continuau să zboare în virtutea inerţiei, dînd impresia, în timp ce se pregăteau de aterizare, că intră unele în altele. Mă întrebam chiar cum or să se descurce".

Cînd sergentul Roy Hatch, pilot secund pe un planor Horsa care transporta un jeep, două remorci încărcate cu muniţie pentru aruncătoare şi trei soldaţi, văzu în faţa sa perdeaua de foc antiaerian, se întrebă cum aveau să coboare. Pilotul, sergentul Alec Young, angajă planorul într-un picaj pronunţat, apoi redresă şi Hatch observă cu stupoare că toate planoarele, inclusiv o vacă ce alerga zăludă chiar în faţa lor, păreau să se îndrepte spre acelaşi punct. Pînă la urmă, Young reuşi să aterizeze cu bine. Imediat oamenii au sărit afară şi au început să desfacă partea din spate. Hatch văzu în apropiere trei planoare răsturnate. Deodată, cu un scrîşnet îngrozitor, un alt Horsa aterizează forţat chiar peste ele, apoi se îndreptă direct spre planorul lui Hatch, îi reteză botul, inclusiv cupola şi carlinga în care stătuseră cu numai cîteva minute înainte Hatch şi Young, după care mai alunecă puţin, oprindu-se chiar în faţa lor.

Alte planoare nici n-au ajuns în zonele stabilite, unele au aterizat forţat la o distanţă de aproximativ 5 km. Două au aterizat pe malul de sud al Rinului, unul din ele în apropiere de satul Driel. Lăsînd răniţii în grija civililor olandezi, ostaşii au ajuns la subunităţile lor traversînd Rinul cu bacul dat uitării, dar

încă în stare de funcţionare[1].

Cîteva C-47 au fost lovite şi au luat foc în timp ce se apropiau de zonele de debarcare. Cu vreo zece minute înainte de aterizare, sergentul Francis Fitzpatrick observă că focul apărării antiaeriene devenea tot mai intens. Un boboc, soldatul Ginger MacFadden, scoase un strigăt şi îşi prinse piciorul drept cu mîinile. „Sînt rănit", murmură el. Fitzpatrick îl examină imediat şi îi dădu o doză de morfină. Apoi sergentul văzu că avionul pare să fie în dificultate. În timp ce se apleca pentru a privi afară, se deschise uşa cabinei pilotului şi apăru navigatorul cu chipul încordat. „Fiţi gata pentru salt imediat", spuse el. Fitzpatrick privi şirul de paraşutişti pregătiţi de lansare. Văzu că din motorul din stînga ieşea fum. Fitzpatrick sări primul. Cînd se deschise paraşuta, avionul se angajă într-un picaj vertiginos. Înainte de a atinge solul, Fitzpatrick văzu avionul C-47 în dreapta sa căzînd pe un cîmp şi dîndu-se peste cap. Era convins că piloţii şi Ginger MacFadden nu s-au salvat.

Într-un alt C-47, comandantul echipajului, un american, îi spuse glumind căpitanului Frank D. King: „În curînd dv. o să fiţi acolo jos, iar eu am s-o iau spre casă, unde mă aşteaptă o porţie de ochiuri cu slănină". Americanul şedea faţă în faţă cu King. După cîteva minute se aprinse lumina verde. King se uită la comandant. Părea c-a adormit, prăbuşit pe scaun, cu bărbia în piept şi cu mîinile pe genunchi. Simţind că ceva nu era în regulă, King îl zgîlţîi de umăr pe american şi omul căzu într-o parte. Era mort. În spatele lui, King văzu o gaură mare în fuzelaj, care părea să fi fost făcută de un proiectil de tun antiaerian de 37 mm. Stînd în uşă, gata de salt, King observă că din aripa stîngă ieşeau flăcări. „Am luat foc, strigă el sergentului major George Gatland. Anunţă pilotul". Gatland se duse în faţă. Cînd deschise uşa carlingii, dinăuntru ţîşni o jerbă de foc, învăluind tot avionul. Gatland trînti imediat uşa la loc şi King ordonă paraşutiştilor să părăsească avionul. Credea că rămăseseră fără pilot.

În timp ce oamenii săreau din avion, Gatland a apreciat că acesta se afla la o înălţime de aproximativ 60 – 90 metri de sol.

[1] Istorioara de mai jos este probabil născocită, dar olandezilor le place s-o povestească. Potrivit spuselor doamnei Ter Horst din Oosterbeek, cînd soldaţii englezi s-au urcat pe bac cu echipamentul lor, inclusiv un tun antitanc, Pieter s-a aflat în faţa unei dileme: dacă să-i pună sau nu să plătească taxa de transbordare. Pînă au ajuns pe malul de nord, Pieter s-a decis să le ofere călătoria gratis.

Gatland ateriză cu o bufnitură şi se apucă să-şi numere oamenii. Lipseau patru. Unul a fost ucis de un proiectil pe cînd era în uşă şi se pregătea să părăsească avionul. Altul sărise, dar i-a luat foc paraşuta; un al treilea, Gatland şi King au aflat-o mai tîrziu, a aterizat ceva mai departe, Apoi sosi al patrulea, avînd încă paraşuta în spate. Coborîse odată cu avionul. Echipajul, le spuse el, aterizase forţat, avionul se sfărîmase, dar, în mod miraculos, oamenii au reuşit să iasă din el. Grupul lui King, aflat acum la 24 km de Oosterbeek şi departe de poziţiile britanice, porni la drum şi în acel moment avionul C-47, cuprins de flăcări la vreo 400 de metri, explodă.

În unele părţi paraşutiştii n-au avut neplăceri la lansare, dar au nimerit apoi într-o vijelie de gloanţe incendiare. Trăgînd disperaţi de suspante pentru a încerca să evite trasoarele, mulţi au aterizat la marginea zonelor, în mijlocul unor păduri dese. Unii, în timp ce se străduiau să se debaraseze de paraşute, au fost ucişi de focul lunetiştilor. Alţii au aterizat la mare distanţă de zonele lor. O subunitate dintr-un batalion a coborît în spatele poziţiilor germane, şi, cînd s-a prezentat la punctul de întîlnire, a adus şi 80 de prizonieri.

Paraşutiştii ajunşi în zonele bătute cu foc se grăbeau să largheze voalurile paraşutelor şi să-şi găsească un adăpost. Peste tot erau mici grupuri de ostaşi grav răniţi. Soldatul Reginald Bryant a suferit un şoc atît de puternic din cauza exploziei unei bombe de aruncător, încît pentru moment paralizase. Era conştient de ceea ce se întîmplă în jurul lui, dar nu putea să mişte nici un muşchi. Se uita neputincios la paraşutiştii lansaţi odată cu el din acelaşi avion care, crezîndu-l mort, i-au luat puşca şi muniţia şi au pornit-o în goană spre punctul de adunare.

Mulţi ostaşi, surprinşi de focul neaşteptat şi continuu al mitralierelor şi lunetiştilor care literalmente măturau zonele, alergară să se ascundă în pădure. În cîteva minute locurile de aterizare au devenit pustii; n-au rămas decît morţii şi răniţii. Sergentul Ginger Green, instructorul de educaţie fizică, adusese cu el, plin de optimism, o minge de fotbal ca să facă un meci după terminarea acţiunii, pe care o considerase uşoară. La aterizare, Green se lovi atît de rău încît îşi rupse două coaste. Nu ştie cît a zăcut acolo. Cînd îşi recăpătă cunoştinţa se pomeni singur cu morţii. Se săltă cu greu în capul oaselor, dar aproape

imediat un lunetist trase asupra lui. Green se ridică în picioare şi prinse să alerge în zig-zag spre pădure. Gloanţele şuierau în jurul lui. Durerea din coaste îl obliga mereu să se trîntească la pămînt. Era convins că va fi lovit. În fumul care învăluia cîmpia, i s-a părut că straniul său duel cu lunetistul durează de ore întregi. „Nu puteam să parcurg decît patru-cinci metri o dată, îşi aminteşte el. Mă gîndeam că am de-a face fie cu un monstru sadic, fie cu un trăgător teribil de prost". În cele din urmă, apăsîndu-şi cu putere coastele rupte, Green făcu un ultim salt pînă la pădure. Acolo se trînti la pămînt şi se rostogoli pînă la un copac, tocmai în momentul în care un ultim glonţ lovi, fără să-l atingă, crengile de deasupra capului său. Parcursese un traseu decisiv în împrejurările cele mai disperate din viaţa sa. Epuizat şi cu dureri în coaste, Green scoase încet balonul dezumflat de sub tunica de mascare şi, cu un efort dureros, îl aruncă.

Mulţi nu vor uita niciodată grozăvia primelor clipe de după lansare. Cel puţin zece soldaţi îşi amintesc că, în timp ce fugeau ca să se adăpostească de gloanţe şi de flăcările care mistuiau tufărişul din Cîmpia Ginkel, au văzut un tînăr locotenent de douăzeci de ani care zăcea în iarbă grav rănit. Fusese lovit la picioare şi în piept de gloanţe incendiare în timp ce cobora cu paraşuta, în imposibilitate de a se apăra. Locotenentul Pat Glover îl văzu pe tînărul ofiţer cînd părăsi zona. „Avea dureri îngrozitoare, îşi aminteşte Glover, şi era netransportabil". I-am dat o doză de morfină şi i-am promis că-i voi trimite un sanitar de îndată ce voi putea". Soldatul Reginald Bryant, revenindu-şi după paralizia de care fusese atins cînd a aterizat, dădu peste ofiţer în timp ce se îndrepta spre punctul de adunare. „Cînd m-am apropiat de el îi ieşea fum din piept. Suferea cumplit. Cîţiva dintre noi ajunseserăm lîngă locotenent în acelaşi timp şi el ne implora să-l omorîm". Unul din cei de faţă, Bryant nu-şi aminteşte cine, se aplecă încet şi îi dădu locotenentului pistolul său gata armat. În timp ce oamenii se îndepărtau în grabă, focul din cîmpie înainta încet spre locul unde zăcea ofiţerul rănit. Mai tîrziu, echipele de salvare au găsit cadavrul. S-a tras concluzia că locotenentul s-a sinucis[1].

[1] Deşi numeroşi martori confirmă această istorie, mă abţin să dau numele ofiţerului. Este totuşi îndoielnic că s-a sinucis. Era iubit de camarazi şi curajos. S-ar putea, într-adevăr, să fi folosit pistolul, dar s-ar putea, tot atît de bine, să fi fost ucis de un lunetist.

Cu precizia-i caracteristică, generalul de brigadă Shan Hackett, comandantul Brigăzii 4 de paraşutişti, ateriză la mai puţin de 300 de metri de locul pe care îl alesese pentru comandamentul său. În ciuda focului inamic, prima preocupare a generalului a fost să-şi găsească bastonul pe care îl scăpase din mînă la coborîre. În timp ce-l căuta, dădu peste un grup de germani. „Eram mai speriat decît ei, îşi aminteştel el, dar păreau nerăbdători să se predea". Hackett, care vorbea germana fluent, le spuse pe un ton răstit să aştepte; apoi, după ce-şi recuperă bastonul, elegantul general, cu mustaţa potrivită cu grijă, le ordonă calm prizonierilor săi să se pună în mişcare.

Lui Hackett, fire nervoasă, ironic şi pătimaş chiar şi în împrejurări fericite, nu-i plăcea ceea ce vedea. Şi el se aşteptase ca zonele să fie bine protejate şi organizate. Acum, înconjurat de ofiţerii săi, se pregătea să-şi pună în mişcare brigada. În acel moment sosi cu o maşină colonelul Charles Mackenzie, şeful de stat major al generalului Urquhart, pentru a îndeplini dificila sa misiune. Luîndu-l pe Hackett deoparte, Mackenzie i-a spus – redau propriile sale cuvinte –
„ceea ce se hotărîse în legătură cu problema delicată a succesiunii la comandă". În absenţa lui Urquhart şi a lui Lathbury, comanda diviziei a fost încredinţată generalului de brigadă Pip Hicks. Mackenzie i-a explicat apoi că această hotărîre fusese luată de Urquhart în Anglia pentru cazul în care atît el cît şi Lathbury vor fi daţi dispăruţi sau vor fi ucişi.

Hackett n-a fost deloc încîntat, îşi aminteşte Mackenzie. „Ascultă, Charles, eu îi sînt superior în grad lui Hicks, îi spuse lui Mackenzie. Prin urmare eu ar trebui să comand divizia". Mackenzie a fost ferm. „Vă înţeleg, domnule, dar comandantul mi-a indicat ordinea succesiunii şi trebuie să ne supunem. Şi apoi, generalul Hicks se află aici de douăzeci şi patru de ore şi cunoaşte acum mai bine situaţia". Hackett, spune Mackenzie, putea doar să agraveze situaţia dacă „încerca să schimbe ceea ce se hotărîse".

Pentru Mackenzie era însă limpede că lucrurile nu se vor termina aici. Între Urquhart şi Hackett au existat întotdeauna mici neînţelegeri. Deşi impetuosul general era foarte potrivit pentru comanda diviziei, Urquhart era de părere că îi lipsea experienţa de infanterist pe care o avea mai vîrstnicul Hicks. În

plus, Hackett era cavalerist şi se ştia că Urquhart avea o părere mai puţin bună despre generalii proveniţi din cavalerie decît despre cei proveniţi din infanterie, cu care avusese legături vreme îndelungată. Odată, referindu-se la Hackett în public, l-a numit în glumă „acel cavalerist doborît de pe cal” – o remarcă pe care Hackett n-a găsit-o deloc amuzantă.

Mackenzie îi spuse lui Hackett că Batalionul 11 din brigada sa va fi detaşat imediat la podul din Arnhem. Hackett a apreciat măsura ca o culme a ofensei. Era mîndru de brigada sa, între altele, pentru calităţile ei de unitate foarte bine instruită şi închegată, capabilă să ducă cu succes acţiuni de luptă pe cont propriu. Îl îngrozea gîndul că avea să fie fragmentată, divizată în părţi. „Nu-mi place să mi se ordone să cedez un batalion fără să fiu consultat”, i-a spus înfierbîntat lui Mackenzie. Apoi, reflectînd, adăugă: „Bineînţeles, dacă trebuie trimis un batalion, acela este Batalionul 11. A fost lansat la extremitatea de sud-est a zonei şi se află cel mai aproape de Arnhem şi de pod”. Dar el ceru un alt batalion în schimb şi Mackenzie îi răspunse că probabil Hicks îi va da unul. Pentru moment, discuţia s-a încheiat aici. Eminentul, explozivul şi dinamicul Hackett s-a înclinat în faţa inevitabilului. Deocamdată, Hicks putea să conducă lupta, dar Hackett era hotărît să-şi conducă propria brigadă.

Pentru englezi a fost o după-amiază cumplită, sîngeroasă. Al doilea transport întîmpinase o sumedenie de dificultăţi, soarta generalilor Urquhart şi Lathbury continua sa rămînă necunoscută; micile forţe ale colonelului Frost abia se ţineau agăţate de extremitatea de nord a podului din Arnhem; un conflict pe considerente de orgoliu izbucnise între doi generali; şi la toate acestea s-a mai adăugat un alt dezastru, tot neprevăzut.

Cu rîndurile rărite, epuizaţi din cauza luptelor neîntrerupte, soldaţii brigăzii aeropurtate a lui Hicks constatau disperaţi că cele treizeci şi cinci de bombardiere Stirling lansau materialele pretutindeni, în afară de zonele în care se aflau ei. Din cele optzeci şi şapte de tone de muniţie şi alimente destinate oamenilor din Arnhem, numai douăsprezece au ajuns la trupele engleze. Restul, risipite pe o suprafaţă mare spre sud-vest, au căzut în mîinile germanilor.

La o distanţă de mai puţin de 8 km, în casa lui Antoon Derksen, generalul Urquhart era încă înconjurat de germani. Tunul de asalt şi echipajul lui aflat jos în stradă erau atît de aproape, încît Urquhart şi cei doi ofiţeri care-l însoţeau nu îndrăzneau nici să vorbească, nici să se mişte. În afară de puţină ciocolată şi nişte bomboane, nu aveau nimic de mîncare. Apa fusese tăiată şi nu existau nici un fel de instalaţii sanitare. Urquhart încerca un sentiment de disperare. Neputînd să se odihnească sau să doarmă, se gîndea la desfăşurarea bătăliei şi la sosirea celui de-al doilea transport, fără să ştie, bineînţeles, că acesta decolase cu întîrziere. Se întreba pînă unde au înaintat tancurile lui Horrocks şi dacă Frost mai rezista la pod. „Dacă aş fi ştiut care era situaţia în acel moment, a spus el ulterior, n-aş fi ţinut seama de temerile ofiţerilor mei şi aş fi încercat să fug, în ciuda prezenţei germanilor”. În timp ce tăcea, cufundat în gîndurile sale, Urquhart se pomeni privind ţintă la mustaţa căpitanului James Cleminson. „Nu remarcasem pînă atunci, a scris el, enorma lui mustaţă în furculiţă, dar acum nu prea aveam la ce să mă uit”. Mustaţa îl irita. Părea „îngrozitor de stupidă”.

În ciuda frămîntărilor sale, Urquhart nu s-a gîndit nici o clipă la hotărîrea pe care o luase în legătură cu succesiunea la comanda diviziei, o dispoziţie pe care o dăduse în ultimul moment şi care avea să creeze o mare rivalitate între Hicks şi Hackett. Acum, la ora 16,00, luni, 18 septembrie, se împlinea aproape o zi întreagă de cînd Urquhart lipsea de la comandamentul său.

Generalul Wilhelm Bittrich, comandantul Corpului 2 de tancuri SS, era uluit de proporţiile celui de-al doilea transport. Feldmareşalul Model îl pistona să recucerească imediat podul din Arnhem, iar colonelul Harzer şi generalul Harmel îl bombardau cu cererile de întăriri, astfel că se găsea în faţa unor probleme din ce în ce mai presante. Privind încruntat cerul la vest de Arnhem, împestriţat cu sute de paraşute multicolore, apoi întunecat de o coloană aparent neîntreruptă de planoare, Bittrich se simţi descurajat. De la reţeaua de transmisiuni a Luftwaffei află că au mai avut loc alte două lansări masive. Încercînd să estimeze efectivele aliate, Bittrich a supraevaluat numărul englezilor şi americanilor aflaţi în Olanda. Era convins

că a fost lansată o altă divizie, ceea ce ar fi fost suficient să încline balanţa în favoarea atacanţilor.

Pentru Bittrich întrecerea între sporirea forţei aliaţilor şi sosirea întăririlor germane echivala cu o cursă pe viaţă şi pe moarte. Pînă acum primise oameni şi materiale cu ţîrîita. Comparativ, se părea că aliaţii au resurse inepuizabile. Se temea ca a doua zi să nu aibă loc o nouă lansare. Date fiind teritoriul nu prea întins al Olandei, terenul dificil, numărul mare de poduri şi apropierea de graniţele lipsite de apărare ale Germaniei, un asemenea lucru ar fi însemnat o catastrofă.

Nu exista o cooperare prea strînsă între forţele lui Bittrich şi Armata 1 de paraşutişti a generalului-colonel Student în sud. Deşi armata lui Student era permanent întărită cu ceea ce rămăsese din Armata 15 a lui von Zangen, aceste forţe, supuse la grele încercări, duceau o lipsă acută de mijloace de transport, armament şi muniţie. Era nevoie de zile, poate chiar de săptămîni întregi pentru a le reînzestra cu cele necesare. Între timp, toată responsabilitatea pentru oprirea ofensivei lui Montgomery cădea pe umerii lui Bittrich, iar problemele lui cele mai presante rămîneau podul de la Nijmegen şi incredibil de dîrza apărare a englezilor de la extremitatea de nord a podului din Arnhem.

Atîta timp cît soldaţii aliaţi rezistau acolo, Bittrich nu putea să-şi deplaseze forţele pe şosea în direcţia Nijmegen. Pe de altă parte, divizia „Frundsberg” a lui Harmel, care încerca să treacă Rinul, depindea în întregime de bacul de la Pannerden – un mijloc de trecere lent şi foarte greoi. Culmea ironiei, în timp ce la Arnhem englezii începeau să se îndoiască de capacitatea lor de a-şi menţine poziţiile, Bittrich era extrem de îngrijorat în privinţa deznodămîntului bătăliei. I se părea că Reichul este pe punctul de a fi invadat şi că următoarele douăzeci şi patru de ore ar putea fi decisive.

Superiorii lui Bittrich aveau probleme de mai mare anvergură. De-a lungul vastului front al Grupului de armate „B”, feldmareşalul Model îşi manevra cu febrilitate forţele în încercarea de a stăvili atacurile neîncetate ale armatelor 1 şi 3 americane. Deşi reinstalarea ilustrului von Rundstedt în vechea lui funcţie imprimase o oarecare ordine şi coeziune, pentru a găsi întăriri Model era nevoit să adune rămăşiţele efectivelor de care mai dispunea naţiunea. Procurarea benzinei pentru

deplasarea unităţilor dintr-o zonă în alta devenea, de asemenea, o problemă din ce în ce mai dificilă, iar ajutorul din partea cartierului general al lui Hitler era virtual inexistent. Berlinul părea mai preocupat de ameninţarea sovieticilor din est decît de ofensiva aliaţilor din vest.

În ciuda multiplelor probleme, Model era încrezător: spera să înlăture ameninţarea din Olanda. Era convins că mlaştinile, digurile şi stăvilarele vor acţiona în favoarea lui, în sensul că îi vor oferi răgazul necesar pentru a opri şi a respinge ofensiva lui Montgomery. Bittrich nu era chiar atît de optimist. Insista mereu ca Model să ia măsuri decisive înainte ca situaţia să se înrăutăţească şi mai mult. După părerea lui Bittrich, era necesar ca podurile de la Nijmegen şi Arnhem să fie distruse imediat, dar propunerea aceasta îl înfuria pe Model, ori de cîte ori Bittrich aducea vorba despre ea. „Model, care îşi vîra nasul în toate şi cerea întotdeauna imposibilul, mă vizita în fiecare zi, avea să-şi amintească Bittrich ulterior. Dădea prompt o serie de ordine referitoare la situaţii imediate, dar nu stătea niciodată destul timp la vreo conferinţă pentru a asculta sau a aproba planuri de perspectivă”. Bittrich se temea că Model nu-şi dădea seama de consecinţele tragice pe care le-ar avea pentru Germania un succes al ofensivei aliaţilor. În schimb, părea obsedat de detalii; îl preocupa în special faptul că germanii nu reuşeau să recucerească podul din Arnhem. Simţind în aceasta o critică la adresa lui, Bittrich îi spuse feldmareşalului: „Sînt soldat de mulţi ani, dar n-am văzut niciodată oameni care să lupte cu atîta îndîrjire”. Model nu se lăsă impresionat. „Vreau podul acela”, replică el rece.

În după-amiaza de 18 septembrie, Bittrich încercă din nou să explice punctul său de vedere asupra situaţiei generale unui Model nerăbdător. Podul de la Nijmegen este cheia întregii operaţii, susţinea el. E suficient să fie distrus, pentru a desprinde capul ofensivei aliaţilor de trupul ei. „Domnule feldmareşal, trebuie să distrugem podul peste Waal pînă nu e prea tîrziu”, spuse Bittrich. Model era de neclintit. „Nu!, replică el. Răspunsul este nu!”. Nu numai că a insistat că podul poate fi apărat, dar a cerut ca armata lui Student şi Divizia „Frundsberg” să-i oprească pe englezi şi pe americani înainte de a ajunge la el. Bittrich declară fără ocol că, în ceea ce îl priveşte, era departe de a fi sigur că aliaţii pot fi opriţi. Pînă în acel moment,

în zonă nu erau aproape deloc tancuri germane şi, îi spuse el lui Model, exista marele pericol ca tancurile lui Montgomery, copleşitoare ca forţă, să rupă frontul apărării. Apoi Bittrich îşi exprimă teama că s-ar putea să aibă loc alte desantări de trupe aeropurtate. „Dacă aliaţii reuşesc să înainteze dinspre sud şi dacă desantează încă o divizie aeropurtată în zona Arnhem, s-a zis cu noi, adăugă el. Drumul spre Ruhr şi Germania va fi deschis". Model nu se lăsă convins. „Ordinele mele rămîn în vigoare, spuse el. Podul de la Nijmegen nu trebuie distrus, iar în ceea ce priveşte podul din Arnhem, vreau să fie cucerit în douăzeci şi patru de ore".

Şi alţii îşi dădeau seama că ordinele lui Model erau greu de executat. Locotenent-colonelul Harzer, comandantul Diviziei „Hohenstaufen", nu mai avea nici un om disponibil. Toate forţele sale erau angajate. Întăriri nu sosiseră, iar anvergura celui de-al doilea transport aliat suscita multe îndoieli în privinţa capacităţii soldaţilor săi de a opri şi a ţintui locului inamicul. Ca şi Bittrich, Harzer era sigur că „aliaţii desantaseră doar o avangardă de trupe aeropurtate. Aveam convingerea fermă că vor mai desanta şi alte trupe, apoi se vor îndrepta vijelios spre Reich". Cu puţinele blindate pe care le avea la dispoziţie, Harzer nu ştia dacă putea opri inamicul. Un sector reuşise însă să-l asigure împotriva oricăror pericole: cel în care era dispus comandamentul său. Ignorînd cu cinism drepturile prizonierilor de război, dăduse ordin ca vreo cîteva sute de soldaţi britanici să fie ţinuţi sub pază, în ţarcuri de sîrmă ghimpată. „Eram sigur, îşi va aminti el mai tîrziu, că RAF nu va bombarda propriile sale trupe".

Harzer, care se declara anglofil („Aveam o adevărată slăbiciune pentru englezi"), urmase cîndva cursuri în Marea Britanie în cadrul unui schimb de studenţi. Îi plăcea să se plimbe printre prizonieri, încercînd să intre în vorbă cu ei ca să-şi perfecţioneze cunoştinţele de engleză şi în speranţa de a obţine unele informaţii. Era uluit de moralul englezilor. „Erau dispreţuitori şi încrezători în ei, aşa cum pot fi numai nişte soldaţi încercaţi", îşi amintea el. Comportarea prizonierilor săi îl convinse pe Harzer că bătălia era departe de a fi cîştigată. Pentru a împiedica forţele lui Urquhart să-şi consolideze poziţiile şi să întreprindă acţiuni ofensive bine coordonate, a dat ordin, în seara de 18, ca Divizia „Hohenstaufen" „să atace continuu, cu

orice preţ, toată noaptea”.

Comandantul Diviziei „Frundsberg”, generalul Harmel, era „ocupat pînă peste cap ca să mă mai gîndesc ce se putea întîmpla ulterior. Îmi ajungeau luptele de la Rin”. Avînd ordin să ocupe podul din Arnhem şi să apere podul peste Waal şi zona dintre ele, problemele lui Harmel erau mult mai acute decît cele ale lui Harzer. Trecerea diviziei sale peste fluviu cu bacul se desfăşura cu o viteză de melc. Oameni, echipament şi tancuri erau îmbarcaţi pe plute improvizate din cauciuc sau din trunchiuri de copac. Drumurile care duceau jos la marginea apei deveniseră nişte smîrcuri. Unele tancuri şi autovehicule alunecaseră de pe plute şi cîteva au fost chiar tîrîte de curent. Mai rău, din cauza atacurilor permanente ale aviaţiei aliate, aproape toate operaţiile de trecere şi deplasarea spre fluviu trebuiau efectuate în timpul nopţii. În douăzeci şi patru de ore genistii lui Harmel reuşiseră să treacă în zona Arnhem-Nijmegen numai două batalioane cu maşinile şi echipamentul lor. Pentru a accelera operaţiile, cîteva camioane făceau naveta între debarcaderul de pe malul de sud şi Nijmegen transportînd trupele. Totuşi, deplasarea se făcea mult prea lent. De fapt, oamenii lui Harmel se aflau acum în centrul Nijmegenului şi la capătul de sud al podului de şosea, dar generalul se îndoia că ei ar putea să oprească un atac hotărît al anglo-americanilor. Deşi primise ordin să nu distrugă podul, Harmel era pregătit pentru această eventualitate. Genistii săi aşezaseră încărcăturile de explozivi şi instalaseră un explozor într-o cazemată de la marginea şoselei în apropiere de Lent, un sat situat pe malul de nord. Harmel spera că Bittrich îi va aproba să arunce în aer podul de şosea şi cel de cale ferată dacă trupele lui nu vor reuşi să le menţină. Dar dacă nu va aproba, Harmel luase o hotărîre în această privinţă. În cazul cînd tancurile engleze pătrundeau pînă acolo şi încercau să treacă mai departe, nu va ţine seama de superiorii săi şi va distruge podurile.

7

Prospera suburbie Oosterbeek părea cuprinsă de un straniu amestec de veselie şi nelinişte. Asemenea unei insule în mijlocul

bătăliei, era asaltată de zgomotul luptei din trei părţi. Din zonele de aterizare de la vest răzbea bubuitul aproape continuu al tunurilor. Dinspre nord-vest se auzea clar, pe străzile cu răzoare de flori, ţăcănitul mitralierelor şi pocnetul sacadat al aruncătoarelor. În est, la o distanţă de aproximativ 4 km, în dreptul Arnhemului, un val de fum negru acoperea orizontul – fundal sumbru pentru canonada neîncetată a artileriei grele.

Bombardamentele care precedaseră aterizările cu o zi înainte, ca şi tirul prost reglat al unui aruncător, precum şi cîţiva lunetişti care reuşiseră să se infiltreze în sat făcuseră cîteva victime printre locuitori şi avariaseră unele case şi prăvălii, dar războiul nu irupsese încă în toată grozăvia sa pe străzile Oosterbeekului. Elegantele hoteluri de vilegiatură, vilele înconjurate de grădini şi străzile străjuite de copaci erau încă în mare parte neatinse. Totuşi, cu fiecare oră, devenea limpede că luptele se apropiau tot mai mult. Pe neaşteptate, ici şi colo, suflul exploziilor îndepărtate făcea ţăndări geamurile ferestrelor. Purtate de vînt, fărîme carbonizate de hîrtie, ţesături şi lemn căzeau pe străzi ca nişte confeti, iar în aer se simţea mirosul acru de cordită.

Duminică Oosterbeek fusese înţesat de soldaţi, căci englezii sosiseră aproape imediat după plecarea pripită a germanilor. Nimeni nu dormise în timpul nopţii. Starea de nervozitate, sporită de huruitul surd al jeepurilor, de zăngănitul transportoarelor şi de tropăitul subunităţilor în marş făcuseră imposibilă odihna. Mişcările de trupe au continuat în tot cursul zilei de 18. Locuitorii, bucuroşi, dar puţin îngrijoraţi, decoraseră străzile şi casele cu steaguri olandeze şi oferiseră englezilor eliberatori, în timp ce treceau grăbiţi, mîncare, fructe şi băuturi. Majoritatea avuseseră impresia ca războiul se terminase. Acum, aproape imperceptibil, atmosfera se schimba. Se părea că unele subunităţi britanice s-au instalat ferm în localitate, iar observatorii artileriei locotenent-colonelului Sheriff Thompson au ocupat clopotniţa bisericii reformate olandeze, din secolul al X-lea, situată în apropiere de Rin, în partea de jos a Oosterbeekului. Mişcarea trupelor se încetinise însă considerabil. Spre seară, cea mare parte a arterelor principale de circulaţie erau nelinştitor de goale şi olandezii observară că pe şoseaua principală, în punctele-cheie, erau amplasate tunuri antitanc şi mitraliere Bren. Văzîndu-le, locuitorii încercară un

sentiment de teamă.

Jan Voskuil îşi aminteşte că, în timp ce parcurgea străzile Oosterbeekului încercînd să-şi dea seama ce se petrece cu adevărat, a văzut un ofiţer englez care dădea ordin civililor să strîngă steagurile. „Sîntem în război, îl auzi spunînd unui localnic, iar voi vă aflaţi chiar în focarul lui”. Voskuil observă că starea de spirit a populaţiei începea să se schimbe. De la brutarul Jaap Koning află că mulţi olandezi erau pesimişti. Circulă zvonuri, îi spuse Koning, că „lucrurile nu merg bine”. Teama lua locul sentimentului îmbătător de eliberare. „Englezii, spunea Koning, sînt respinşi peste tot”. Voskuil era extrem de îngrijorat. Koning era întotdeauna foarte bine informat şi, cu toate că erau primele veşti proaste pe care le auzea Voskuil, ele îi confirmau temerile. Cu fiecare oră, avea impresia că obuzele care treceau şuierînd pe deasupra Oosterbeekului în direcţia Arnhemului erau din ce în ce mai numeroase. Amintindu-şi de distrugerea cumplită a satelor din Normandia, Voskuil nu se putea elibera de un sentiment copleşitor de deznădejde.

Un alt negustor, brutarul Dirk van Beek, era tot atît de deprimat ca şi Koning şi Voskuil. Veştile pe care le auzise cînd făcuse un tur pe la clienţi ca să le livreze marfa îi atenuaseră entuziasmul iniţial generat de sosirea aliaţilor. „Ce facem dacă vine războiul aici?”, o întrebă el pe soţia sa, Riek. Dar el cunoştea răspunsul: va rămîne în Oosterbeek şi va continua să facă pîine. „Oamenii trebuie să mănînce, îi spuse lui Riek. Şi, oricum, unde am putea să mergem dacă am părăsi prăvălia?”. Lăsîndu-se absorbit de munca lui, van Beek încerca să se liniştească, spunîndu-şi că pînă la urmă totul va fi bine. Cu, cîteva zile în urmă primise raţia lunară de grîu şi de drojdie. Acum, hotărît să rămînă şi să ţină prăvălia deschisă, îşi aminti că un brutar bătrîn îi vorbise odată de o metodă de a face pîine cu mai puţin de jumătate din cantitatea obişnuită de drojdie. Decise să-şi împartă rezervele astfel încît să-i ajungă pentru o perioadă cît mai lungă. Va continua să facă pîine, pînă se vor sfîrşi toate necazurile.

La hotelurile Tafelberg, Schoonoord şi Vreewijk devenise clar că bătălia luase o întorsătură serioasă: clădirile acestea splendide, confortabile, fuseseră transformate în posturi de prim-ajutor. La Schoonoord, personalul sanitar englez, ajutat de civili olandezi, se apucase să facă curăţenie generală, ca să-i

poată primi pe răniţi. Jan Eijkelhoff, din mişcarea de rezistenţă, constată că germanii, în graba cu care plecaseră, lăsaseră hotelul într-un hal fără hal „încît semăna cu o cocină. Peste tot, resturi de mîncare, mese răsturnate, farfurii sparte. Oriunde îţi aruncai ochii, vedeai haine şi materiale alandala. În toate camerele zăceau pe jos grămezi de hîrtii şi gunoaie". Oamenii au adus din casele învecinate saltele şi le-au pus pe duşumea la parter. În sălile de recepţie au fost instalate şiruri de paturi, iar pe veranda închisă cu geamuri au fost aşezate brancarde. Olandezilor li s-a spus că toate camerele, inclusiv pivniţele, vor fi folosite încă înainte de căderea nopţii. Eijkelhoff află că spitalul St. Elizabeth din Arnhem era plin pînă la refuz. Totuşi, sanitarii englezi cu care lucra erau optimişti. „Nu-ţi face griji, i-a spus unul dintre ei, în curînd Monty va fi aici".

La hotelul Tafelberg, unde doctorul Gerrit van Maanen organiza un spital, Anje van Maanen, în vîrstă de şaptesprezece ani, care venise să-şi ajute tatăl, remarcă schimbarea surprinzătoare intervenită în starea de spirit a altor voluntari. „Ne este teamă, notă în jurnalul său, dar nu ştim de ce. Avem un sentiment ciudat: ca şi cum ar fi trecut săptămîni de ieri pînă azi". Ca şi la Schoonoord, şi la Tafelberg circula zvonul că forţele lui Montgomery sînt pe cale să sosească. În dorinţa de a le vedea cît mai repede, scria Anje, „ne uităm mereu pe ferestrele de la etaj. Tirul este tot mai intens. Se văd lumini şi incendii, dar marea armată încă n-a sosit".

Cîteva cvartale mai departe, fastuosul hotel Hartenstein, cu douăsprezece camere, situat în mijlocul unui adevărat parc, avea un aspect dezolant. Într-o neorînduială cum numai într-un tablou de Dalí se poate vedea, mese şi scaune erau risipite pe frumoasa pajişte verde, iar printre ele zăceau, victime ale ciocnirii violente din ziua precedentă, cadavrele chircite ale unor soldaţi germani.

În timp ce se apropia cu bicicleta de clădire, William Giebing, în vîrstă de douăzeci şi şapte de ani, a avut o strîngere de inimă cînd a văzut starea hotelului, cîndva foarte elegant. La cîteva luni după ce intrase în posesia clădirii, închiriind-o de la primăria Oosterbeekului în 1942, germanii ocupaseră suburbia şi rechiziţionaseră hotelul. Din acel moment, Giebing şi soţia sa Truus au fost reduşi la rolul de servitori. Germanii le îngăduiau să facă curat şi să supravegheze bucătăria, dar administrarea

hotelului era în mîinile lor. În cele din urmă, la 6 septembrie, lui Giebing i-au dat pur şi simplu ordin să plece, dar soţia sa şi două cameriste aveau voie să vină în fiecare zi să facă curăţenie.

Pe data de 17, „nebun de bucurie la auzul veştii că au aterizat englezii”, Giebing, aflat la Westerbouwing – unde socrul său, Johan van Kalkschoten, conducea un restaurant situat pe vîrful unei coline care domina valea cu punctul de trecere pe bac de la Heveadorp-Driel – urcă pe bicicletă şi porni spre Hartenstein. Sosi tocmai la timp ca să-i vadă plecînd pe ultimii germani. Dădu buzna în clădire, simţind pentru prima oară că „hotelul era în sfîrşit al meu”. Dar atmosfera aceea de casă părăsită îl umplu de groază. În sufragerie, două mese lungi, acoperite cu feţe de masă albe de damasc, erau puse pentru douăzeci de persoane: farfurii de supă, argintărie, şerveţele şi pahare de vin, iar în mijlocul fiecărei mese un castron mare cu supă cu fidea. Atingînd unul, Giebind constată că nici nu se răcise. Pe tăvi de argint, aşezate pe bufet, era felul doi: calcan prăjit.

Giebing trecu din cameră în cameră privind pereţii tapisaţi cu damasc galben, ciubucele cu îngeri şi ghirlande, camera nupţială cu plafonul ei albastru presărat cu stele aurii. Avu un sentiment de uşurare constatînd că germanii nu jefuiseră hotelul. Nu lipsea nici o lingură, iar frigiderele erau încă pline cu alimente. La un moment dat, Giebing auzi voci pe verandă. Alergă într-acolo şi găsi cîţiva soldaţi englezi bînd din vinul său. Erau opt sticle goale pe jos. În mod inexplicabil, după toate zilele acelea de ocupaţie, Giebing îşi ieşi din fire. Germanii, cel puţin, îi lăsaseră absolut curat hotelul la care ţinea atît de mult. „Va să zică ăsta e primul lucru pe care îl faceţi, urlă el la soldaţi. Îmi spargeţi pivniţa şi îmi furaţi vinul”. Englezii se simţiră jenaţi, îşi cerură scuze şi Giebing se calmă, dar, din nou, i se spuse că nu poate rămîne acolo. Englezii îl asigurară, însă, că proprietatea lui nu va avea de suferit.

În ziua următoare, sperînd că englezii au plecat, Giebing se întoarse la hotel. Îl cuprinse deznădejdea cînd se apropie de clădire. În spatele hotelului erau parcate jeepuri, iar pe terenul de tenis înconjurat cu plasă de sîrmă, văzu prizonieri germani. De jur împrejur fuseseră săpate locaşuri de tragere şi amplasamente pentru tunuri. Pretutindeni forfoteau ofiţeri de stat major. Descurajat, Giebing se întoarse la Westerbouwing.

Soţia sa s-a dus după-amiază la Hartenstein şi a explicat cine era. „Am fost tratată foarte politicos, îşi aminteşte ea, dar nu ni s-a permis să revenim. Englezii, aşa cum făcuseră şi germanii, au rechiziţionat hotelul”. Există o consolare, se gîndea ea: războiul se va termina curînd şi atunci ea şi soţul ei vor putea să administreze aşa cum se cuvine acest hotel pe care îl considerau cel mai bun din Oosterbeek. Amabilii ofiţeri englezi cu care vorbise nu-i spuseseră însă că, din ziua de 18 septembrie ora 17,00, Hartenstein devenise sediul comandamentului Diviziei 1 aeropurtate britanice.

În amestecul straniu de teamă şi bucurie care domnea la Oosterbeek, un incident îi îngrozi pe locuitori, mai mult decît gîndul la bătălia care se apropia. În ziua aceea fuseseră eliberaţi deţinuţii aflaţi în închisoarea din Arnhem. Mulţi erau luptători din rezistenţă, dar alţii erau delincvenţi periculoşi. În hainele lor vărgate, se împrăştiaseră în toate părţile, iar mai bine de cincizeci ajunseseră la Oosterbeek. „Prezenţa lor a sporit nebunia generală, îşi aminteşte Jan Ter Horst, fost căpitan de artilerie olandez, avocat şi membru marcant al mişcării de rezistenţa din Oosterbeek. I-am strîns la un loc pe aceşti puşcăriaşi şi i-am plasat provizoriu în sala de concerte. Dar problema era, ce să facem cu ei? Păreau destul de inofensivi pe moment, însă mulţi dintre ei stătuseră în închisoare ani de zile. Ne gîndeam cu groază – mai ales de teamă pentru femeile noastre – la ceea ce putea să se întîmple cînd aveau să-şi dea în sfîrşit seama că sînt liberi”.

Stînd de vorbă cu puşcăriaşii, Ter Horst află că ei voiau în primul rînd să plece din zona luptelor. Singurul mijloc de a traversa Rinul era bacul de la Heveadorp-Driel. Pieter, luntraşul de la bac, refuză categoric să colaboreze. Nu voia ca cincizeci de puşcăriaşi să ajungă în libertate pe malul de sud. În plus, bacul era legat acum la debarcaderul de pe malul de nord şi Pieter voia ca acesta să rămînă acolo. După cîteva ore de discuţii aprinse, Ter Horst l-a convins în cele din urmă pe Pieter să-i treacă dincolo pe puşcăriaşi. „Eram bucuroşi că îi vedeam plecînd, îşi aminteşte el. Femeile erau mai speriate de ei decît fuseseră de germani”. Prudent, Ter Horst insistă ca bacul să fie adus înapoi pe malul de nord unde putea să fie util englezilor.

Ca fost ofiţer, Ter Horst nu reuşea să înţeleagă de ce englezii n-au pus imediat stăpînire pe bacul de la Heveadorp-

Driel. Cînd au intrat primele subunităţi în Oosterbeek, s-a interesat ce intenţii au în legătură cu bacul. Spre stupoarea sa, descoperi că englezii nu ştiau de existenţa lui. Ca fost artilerist, se mira că englezii nu ocupaseră Westerbouwing, singura înălţime care domina Rinul. Cine stăpînea această colină, amplasîndu-şi aici artileria, controla şi bacul. Apoi, nu-i plăcea nici alegerea hotelului Hartenstein ca sediu al comandamentului britanic. După părerea sa, restaurantul şi clădirile înconjurătoare de pe colinele Westerbouwing ar fi fost, fără îndoială, mult mai potrivite pentru instalarea comandamentului. „Puneţi stăpînire pe bac şi pe Westerbouwing", insistă el pe lîngă cîţiva ofiţeri de stat major englezi. Ei au fost politicoşi, dar n-au manifestat nici un fel de interes. Unul dintre ofiţeri i-a spus lui Ter Horst: „Nu intenţionăm să rămînem aici. Odată ce podul se află în mîinile noastre şi sosesc tancurile lui Horrocks, nu avem nevoie de bac". Ter Horst spera ca omul să aibă dreptate. Dacă germanii ajungeau la Westerbouwing, aflat la aproximativ 3 km, tunurile lor puteau nu numai să ţină sub foc bacul, dar şi să radă de pe faţa pămîntului sediul comandamentului englez de la Hartenstein. Englezii ştiau acum de existenţa bacului şi fuseseră informaţi despre valoarea tactică a colinelor Westerbouwing. Era tot ce putea să facă Ter Horst. Fostul ofiţer olandez scosese în evidenţă, de fapt, una din cele mai grave omisiuni din cadrul întregii operaţii – faptul că englezii nu sesizaseră importanţa crucială a bacului şi a înălţimilor Westerbouwing. Dacă generalul Urquhart ar fi stat la comandamentul său şi ar fi condus personal lupta, poate că situaţia ar fi putut fi îndreptată la timp [1].

Generalul Hicks, care comanda divizia în absenţa lui Urquhart, era aproape permanent confruntat cu probleme grele legate de orientarea sa în mişcările complexe şi continue ale

[1] Acelaşi punct de vedere poate fi găsit în cîteva monografii scrise de un eminent istoric militar olandez, locotenent-colonelul Theodor A. Boeree. „Dacă Urquhart ar fi fost acolo, scrie Boeree, el ar fi renunţat probabil la apărarea podului, ar fi rechemat batalionul lui Frost şi, dacă ar fi fost posibil, ar fi concentrat cele şase batalioane iniţiale şi cele trei din Brigada 4 de paraşutişti care tocmai aterizaseră; apoi, ar fi realizat un puternic cap de pod într-un alt loc pe malul de nord al Rinului... cu înălţimile Westerbouwing... ca centru al capului de pod. Acolo ar fi putut aştepta sosirea Armatei 2 britanice".

unităţilor desantate, supuse unei puternice presiuni din partea inamicului. Din cauza dezorganizării legăturii radio între comandamentul diviziei şi batalioane, Hicks nu dispunea decît de puţine informaţii precise referitoare la desfăşurarea acţiunilor şi nici nu era în măsură să evalueze efectivele şi potenţialul forţelor inamice aflate în faţa trupelor sale. Puţinele informaţii care-i parveneau erau aduse cu riscul vieţii de agenţi de legătură sfîrşiţi de oboseală, murdari din cap pînă în picioare. Din păcate, acestea erau deseori cu totul depăşite cînd ajungeau la comandament. Diverşi membri ai mişcării de rezistenţă olandeze aduceau şi ei informaţii, dar de cele mai multe ori relatările lor nu erau luate în seamă sau erau considerate suspecte. Hicks se pomeni depinzînd de un singur canal slab de comunicaţie: firava legătură radio a artileriei „Thompson – Munford" existentă între Oosterbeek şi forţele lui Frost de la pod.

Supuşi la grele încercări, oamenii Batalionului 2 şi bravii soldaţi care i-au ajuns din urmă menţineau încă poziţiile, dar situaţia lui Frost era disperată de mai multe ore şi se agrava rapid. „Primeam mereu rapoarte de la pod prin care ni se cereau întăriri şi muniţie, îşi amintea Hicks. Presiunea inamicului era din ce în ce mai puternică şi numărul blindatelor germane sporea neîntrerupt, iar noi nu aveam absolut nici un contact cu Urquhart, Lathbury, Dobie sau Fitch. Nu puteam să luăm legătura nici cu Browning la comandamentul corpului, ca să-i explicăm gravitatea situaţiei, şi aveam neapărată nevoie de ajutor". Interogîndu-i pe prizonieri, Hicks află că soldaţii săi luptau împotriva unor unităţi SS călite în luptă, care făceau parte din diviziile 9 „Hohenstaufen" şi 10 „Frundsberg". Nimeni nu era în măsură să-i spună ce efective aveau aceste unităţi, sau să estimeze numărul tancurilor trimise împotriva lui. Mai rău, Hicks nu ştia dacă planul iniţial al atacului mai rămînea în vigoare, dată fiind puternica presiune exercitată de germani. Dacă inamicul primea întăriri masive, întreaga misiune putea să fie ratată.

Ştia că va primi curînd ajutor. Pe data de 19 urma să sosească cu al treilea transport Brigada poloneză a generalului-maior Stanisław Sosabowski. Şi tancurile lui Horrocks ar trebui să sosească, ba erau chiar în întîrziere. La ce distanţă se aflau de Arnhem? Puteau să ajungă la timp pentru a redresa situaţia?

„În ciuda tuturor dificultăţilor, îşi aminteşte Hicks, aveam convingerea că Frost va menţine extremitatea de nord a podului pînă la sosirea tancurilor lui Monty. Podul, la urma urmei, rămînea încă obiectivul nostru şi hotărîrile şi acţiunile mele erau concentrate numai asupra cuceririi şi menţinerii acestui obiectiv”. Cîntărind toţi factorii, Hicks ajunse la concluzia că trebuie să se ţină de planul iniţial; tot aşa gîndea în acel moment şi generalul Hackett.

Misiunea iniţială a Brigăzii 4 de paraşutişti a lui Hackett era de a ocupa înălţimile de la nord de Arnhem şi de a împiedica întăririle germane să ajungă la pod. Dar atunci cînd fusese conceput planul, se credea că inamicul va opune o rezistenţă neglijabilă sau, în cel mai rău caz, uşor de înfrînt. În realitate, reacţia inamicului a fost atît de rapidă, de puternică şi de eficientă, încît Hicks nu era în măsură să evalueze adevărata situaţie. Corpul de tancuri al lui Bittrich ocupa partea de nord a Arnhemului; trupele lui îl izolaseră pe Frost la pod împiedicînd batalioanele lui Dobie şi Fitch să-i vină în ajutor. Înaintarea acestor două unităţi era practic oprită. Batalioanele erau ţintuite locului în zonele de locuinţe din jurul spitalului St. Elizabeth, la mai puţin de 2 km de pod. Oamenii din Regimentul South Staffordshire, care porniseră pentru a veni în ajutorul lui Frost, şi Batalionul 11 din brigada lui Hackett nu erau într-o situaţie mai bună. „Cînd am ajuns într-un sector descoperit, pe splaiul din faţa spitalului St. Elizabeth, s-a revărsat dintr-odată asupra noastră o ploaie de gloanţe, îşi aminteşte soldatul Robert C. Edwards din Regimentul South Staffordshire. Arătam probabil ca nişte ţinte într-un poligon de tragere. Tot ceea ce trebuiau să facă nemţii era să-şi îndrepte mitralierele şi aruncătoarele spre acel «splai» – larg de aproximativ 400 de metri – şi să tragă. Nu se putea să nu nimerească”. Edwards îl văzu pe căpitanul Edward Weiss, locţiitorul comandantului companiei sale, alergînd neobosit în sus şi în jos de-a lungul coloanei „fără să-i pese cîtuşi de puţin de gloanţele care zburau în jurul lui şi strigînd cu o voce din ce în ce mai răguşită: «Înainte, Companie D, înainte»”.

Weiss părea omniprezent, deşi în jurul lui oamenii cădeau unul după altul. Dacă soldaţii se opreau sau ezitau, Weiss era „imediat alături de ei, îndemnîndu-i să înainteze. Nu te puteai tîrî cînd îl vedeai pe el stînd drept în picioare. Trebuia să-i

urmezi exemplul în infernul acela”. Edwards a aruncat cîteva grenade fumigene pentru a încerca să mascheze înaintarea subunităţii şi „apoi, cu capul în piept, am alergat ca un iepure”. „Mă împiedicam de grămezi de morţi, alunecam în bălţi de sînge pînă ce am ajuns la un oarecare adăpost îndărătul caselor de pe partea cealaltă a şoselei”. Acolo a văzut că şi căpitanul Weiss fusese lovit în timp ce traversa şoseaua. „Maiorul Phillips fusese grav rănit. Se părea că nimeni nu ştia ce se întîiîtiplă sau ce trebuie să facem mai departe”. În ceea ce priveşte Compania D, cînd s-a făcut numărătoarea oamenilor, s-a constatat că „am rămas numai 20 % şi era evident ca nu puteam continua lupta împotriva unor forţe germane atît de numeroase. Încă plini de speranţă, am aşteptat zorile”.

Părea că un zid solid fusese înălţat între divizie şi sărmanii oameni ai lui Frost de la pod.

În schimbul Batalionului 11, Hackett a primit Batalionul 7 din Regimentul King’s Own Scottish. Borderers (KOSB’s) [1]. Oamenii din acest regiment păziseră zonele de debarcare de cînd aterizaseră pe data de 17. Acum au plecat cu batalioanele 10 şi 156 ale lui Hackett, via Wolfheze, spre o zonă de la nord-vest de Oosterbeek. Acolo, soldaţii din KOSB’s aveau să păzească ferma Johannahoeve, o zonă de aterizare unde urma să sosească, cu planoarele celui de-al treilea transport, artileria Brigăzii poloneze.

După cîteva lupte în zone, brigada lui Hackett s-a pus în mişcare fără incidente şi, la căderea nopţii, KOBS’s au ocupat poziţii în jurul fermei Johannahoeve. Acolo, însă, batalioanele au întîmpinat deodată o rezistenţă puternică. Germanii aveau puncte de sprijin înţesate cu cuiburi de mitralieră. A început o luptă aprigă. În întunericul din ce în ce mai dens au fost trimise mici detaşamente să ocupe poziţii şi apoi, cînd se luminează de ziuă, să încerce să nimicească inamicul. Era extrem de important ca zona să fie cucerită şi menţinută cu fermitate. Paraşutiştii lui Sosabowski urmau să aterizeze pe data de 19 la sud de podul din Arnhem, pe un teren aflat sub nivelul mării pe care Urquhart şi R.A.F. îl consideraseră nepotrivit – pe motiv că avantaja apărarea antiaeriană – pentru primele aterizări pe scară mare. Se spera că pînă la sosirea polonezilor, podul avea să fie în mîinile englezilor. Dacă nu, polonezii trebuiau să-l

[1] Regimentul de grăniceri scoţian al Maiestăţii Sale. – *Nota trad*.

cucerească. La eşalonul de spate al statului major al lui Browning, în Anglia, unde nimeni nu era la curent cu dificultăţile din Arnhem, lansarea polonezilor era încă programată să aibă loc conform planului. Dacă Frost putea să reziste şi polonezii aterizau cu bine, mai exista o şansă, chiar şi în acele condiţii, ca operaţia „Market-Garden” să fie încununată de succes.

Pretutindeni paraşutiştii duceau încă lupte, străduindu-se să-şi croiască drum spre pod. Pe şoseaua parcursă de Frost în acea zi, care multora li se părea acum foarte îndepărtată, soldatul Andrew Milbourne şi un mic grup de soldaţi rătăciţi din alte batalioane s-au furişat pe lîngă ruinele podului de cale ferată pe care oamenii lui Frost încercaseră să-l ocupe în timp ce se îndreptau spre obiectivul principal. Pe cîmpul din stînga sa, Milbourne văzu nişte mormane albe licărind în întuneric. „Erau zeci de cadavre. Olandezii se mişcau în tăcere acoperind trupurile camarazilor noştri cu cearşafuri albe”, îşi aminteşte el. În faţă, incendiile înroşeau cerul, iar din cînd în cînd străfulgerările flăcărilor de la gura ţevii tunurilor smulgeau din întuneric silueta imensului pod. Toată după-amiaza micul grup de soldaţi fusese ţinut în loc de forţe germane superioare. Acum, încă odată, erau imobilizaţi. În timp ce-şi căutau adăpost într-un hangar pentru bărci de pe malul fluviului, Milbourne a început să-şi piardă speranţa că va mai ajunge la pod. Un radiotelegrafist, aflat şi el cu grupul, se apucă să pună în funcţiune staţia de radio şi, în timp ce oamenii se adunau ciorchine în jurul lui, reuşi să prindă BBC-ul. Milbourne auzi vocea clară, răspicată, a crainicului care prezenta evenimentele de pe frontul de vest. „Trupele britanice din Olanda, anunţa el, întîmpină doar o slabă rezistenţă”. În întunericul hangarului cineva rîse sarcastic. „Mincinos ordinar”, spuse Milbourne.

Acum, în timp ce curajoşii oameni ai Diviziei 1 aeropurtate britanice luptau pur şi simplu ca să scape cu viaţă, doi dintre generalii Maiestăţii Sale găsiseră cu cale să aibă o discuţie aprinsă pentru a stabili căruia dintre ei i se cuvine comanda diviziei. Disputa a fost declanşată de generalul Shan Hackett, care fierbea de mînie de cînd sosise. În seara de 18 el a declarat că situaţia nu era numai îngrijorătoare, dar şi „total haotică”. Inamicul părea să deţină superioritatea pretutindeni.

Batalioanele britanice erau împrăştiate şi luptau fiecare pe cont propriu, fără să ştie unele de altele. Lipsite de legătură, imobilizate în zone construite, multe subunităţi se întîlneau absolut întîmplător. Lui Hackett i se părea că lipsea o conducere unitară, o coordonare a eforturilor. Seara tîrziu, simţindu-se încă jignit în urma veştii pe care i-o comunicase Mackenzie cu privire la comanda diviziei, susceptibilul Hackett se duse la hotelul Hartenstein din Oosterbeek, pentru a avea o explicaţie cu Hicks. „A sosit pe la miezul nopţii, îşi aminteşte Hicks. Eram în camera secţiei operaţii, şi imediat mi-am dat perfect seama că Hackett, fiindu-mi superior în grad, nu era cîtuşi de puţin mulţumit de faptul că mi se încredinţase mie comanda. Era tînăr, ţinea la ideile sale şi avea un spirit polemic".

La început, Hackett s-a limitat să-şi exprime nemulţumirea pentru că Hicks îi luase Batalionul 11. Voia să ştie ce ordine au fost date batalionului şi cine comanda sectorul în care fusese trimis. „Avea impresia, îşi aminteşte Hicks, că situaţia era prea fluidă şi, evident, nu era de acord cu hotărîrile pe care le luasem eu". Hicks, mai în vîrstă decît Hackett, îi explică plin de răbdare că, din cauza puternicei rezistenţe germane, actuala situaţie de pe cîmpul de luptă era complet diferită de ceea ce se prevăzuse. Ca atare, batalioanele duceau lupta fiecare pe cont propriu, străduindu-se să ajungă la pod şi, cu toate că li se indicaseră itinerare precise, fuseseră prevenite că din cauza condiţiilor neobişnuite s-ar putea produce unele suprapuneri. Era posibil ca două sau mai multe subunităţi să fie constrînse să urmeze acelaşi itinerar. Hackett remarcă pe un ton răstit că „organizarea conducerii trupelor este, evident, nesatisfăcătoare".

Hicks îi dădu dreptate, dar scopul, îi spuse el lui Hackett, „este de a-i da ajutor lui Frost la pod, în orice mod şi cît mai repede posibil". Deşi a recunoscut că Frost trebuia să primească rapid întăriri, Hackett a insinuat sarcastic că acest lucru s-ar fi putut face într-o „manieră mai coordonată printr-o acţiune ofensivă mai energică şi o cooperare mai strînsă". Desigur că Hackett avea dreptate: o acţiune ofensivă energică şi coordonată ar fi reuşit, într-adevăr, să străpungă încercuirea germană şi să asigure realizarea joncţiunii cu Frost, dar, lipsit de legătură şi mereu hărţuit de atacurile germane, Hicks nu avusese timp să organizeze un asemenea atac cu toate forţele.

Cei doi bărbaţi au început apoi să discute despre acţiunile pe care urma să le întreprindă brigada lui Hackett în ziua următoare. După părerea lui Hicks, Hackett nu trebuia să încerce să ocupe înălţimile de la nord de Arnhem. „Mi se părea că putea să-i fie de mai mare folos lui Frost dacă pătrundea în Arnhem şi ajuta la menţinerea capătului de nord al podului". Hackett obiectă ritos. Voia un obiectiv precis şi părea că ştie care va trebui să fie acesta. Mai întîi, va pune stăpînire pe înălţimile de la est de Johannahoeve, declară el, şi apoi „am să văd ce pot să fac pentru a sprijini acţiunile din Arnhem". În duelul verbal calm în aparenţă, dar înverşunat, Hackett insistă să i se dea un grafic precis spre a-şi putea coordona acţiunile cu ale celorlalţi. Voia „un plan raţional". Altminteri, spuse Hackett, va fi nevoit „să ridice problema modului cum e condusă divizia".

Locotenent-colonelul P.H. Preston, şeful serviciului administrativ, a asistat la ceea ce Hicks a numit ulterior, cu mult tact, „discuţia noastră". Preston îşi aminteşte că Hicks se întorsese spre el „cu faţa crispată" şi îi spusese: „Generalul Hackett consideră că el ar trebui să comande divizia". Hackett protestă împotriva interpretării date cuvintelor sale. Preston, simţind că discuţia devine mai aprinsă, părăsi imediat camera şi îl trimise pe ofiţerul de serviciu, Gordon Grieve, să-l caute pe şeful de stat major, colonelul Mackenzie.

Mackenzie încerca să se odihnească într-o cameră de la etaj, dar nu reuşea să aţipească. „Eram acolo de vreo jumătate de oră cînd a intrat Gordon Grieve. Mi-a spus să cobor imediat pentru că cei doi generali, Hicks şi Hackett, «au un schimb violent de cuvinte». Eram îmbrăcat. În timp ce coboram am încercat să-mi adun în grabă gîndurile. Ştiam de ce se ceartă şi eram sigur că va trebui să acţionez cu hotărîre. Nu aveam intenţia să intru în camera secţiei operaţii pentru a face un schimb de vorbe de duh. Presimţeam că fuseseră puse în discuţie ordinele generalului Urquhart şi intenţionam să-l sprijin pe Hicks întru totul".

Cînd intră Mackenzie, discuţia dintre cei doi generali încetă brusc. „Amîndoi făceau eforturi să se calmeze, îşi aminteşte Mackenzie, şi mi-am dat seama imediat că momentul critic trecuse". Îndreptîndu-şi privirea spre Mackenzie, Hicks i se adresă pe un ton aproape degajat: „O, noroc, Charles", şi, după cum îşi aminteşte Mackenzie, a adăugat: „Am avut o mică

ciondăneală cu generalul Hackett, dar acum totul e în regulă". Hicks era sigur că „lucrurile au revenit la normal. Am fost categoric cu Hackett şi cînd a plecat ştiam că o să-mi execute ordinele". Dar, deşi se părea că Hackett se impăcase cu noul rol al lui Hicks, punctul lui de vedere nu s-a schimbat prea mult. „Intenţionam să mă supun ordinelor lui Pip în măsura în care erau judicioase, îşi aminteşte el. Ceea ce mi s-a spus să fac nu întrunea nici pe departe această condiţie. De aceea n-aş fi ezitat să fac uz de poziţia mea de general mai vechi în grad şi să dau ordine judicioase pentru acţiunile brigăzii mele"[1].

În orice alte împrejurări, confruntarea dintre cei doi generali ar fi meritat o simplă notă de subsol într-un text istoric. Doi oameni curajoşi, cu un înalt simţ al datoriei, ambii supuşi la o mare tensiune şi avînd acelaşi scop, şi-au ieşit din fire pentru o clipă. Într-un moment cînd planul „Market Garden" era atît de grav periclitat şi cînd pentru a întreprinde un efort coordonat cu scopul de a cuceri podul din Arnhem era nevoie de fiecare soldat, colaborarea dintre comandanţi şi coeziunea strînsă atîrnau extrem de greu în balanţa operaţiei. Cu atît mai mult, cu cît destinul îi pregătea Armatei 1 aeropurtate aliate o altă surpriză neplăcută: în toată zona de desfăşurare a operaţiei „Market-Garden", de pe întregul front de vest soseau, fără întrerupere, aidoma unui torent, întăririle promise de feldmareşalul von Rundstedt.

Nicolaas de Bode, iscusitul tehnician care reuşise să realizeze prima legătură telefonică secretă pentru mişcarea de rezistenţă între nordul şi sudul Olandei, rămăsese în camera sa toată ziua. Conform instrucţiunilor primite de la Pieter Kruyff, şeful rezistenţei regionale, de Bode a stat în spatele unei ferestruici laterale cu vedere spre Velper Weg, strada largă ce ducea din partea de est a Arnhemului spre Zutphen, în nord. Deşi nu şi-a părăsit nici o clipă postul, telefoanele pe care le primise din zonele situate mai la vest îl tulburaseră profund. Din

[1] Cred că cearta a fost mult mai aprinsă decît s-a arătat mai sus, dar se înţelege că Hicks şi Hackett, care sînt buni prieteni, nu vor să vorbească despre ea mai detaliat. Există cel puţin patru versiuni despre acest incident, dar nici una nu este, probabil, absolut exactă. Reconstituirea mea se bazează pe interviurile luate lui Hackett, Hicks şi Mackenzie şi pe relatările din *Arnhem*, de Urquhart, p.77 – 90 şi *The Battle of Arnhem*, de Hibbert, p.101 – 103.

zonele Wolfheze şi Oosterbeek, membrii rezistenţei anunţau veşti proaste. Nici pomeneală de discuţii entuziaste despre eliberare. De cîteva ore de Bode auzea doar că situaţia se înrăutăţea. Lui i s-a cerut să supravegheze şoseaua şi să semnaleze orice indiciu de mişcări importante de trupe germane dinspre nord şi dinspre est. Nu observase încă nimic. Rapoartele pe care le transmitea telefonic, din oră în oră, la statul major al rezistenţei conţineau invariabil una şi aceeaşi informaţie laconică: „Şoseaua este goală”.

Seara tîrziu, cu vreo douăzeci de minute înainte de ora stabilită pentru următorul său telefon, de Bode auzi „huruit de autoblindate rulînd pe roţile lor cu anvelope de cauciuc, şi zdrăngănit de tancuri”. Obosit, se îndreptă spre fereastră şi scrută strada. Velper Weg părea goală, ca şi înainte. Dar, în depărtare, zări două tancuri mari, perfect distincte la lumina văpăii purpurii ce învăluia oraşul. Înaintînd unul lîngă altul de-a lungul străzii largi, ele se îndreptau spre partea veche a oraşului. Holbînd ochii, de Bode văzu alături de tancuri camioane „ce transportau soldaţi cu ţinuta îngrijită, stînd neclintiţi pe bănci, fiecare cu puşca în faţa lui. Apoi, alte şi alte tancuri şi alţi şi alţi soldaţi riguros rînduiţi în camioane”. Telefonă imediat lui Kruyff şi îi spuse: „Se pare că o întreagă armata germană, înzestrată cu tancuri şi alte arme, se îndreaptă direct spre Arnhem”.

Henri Knap, şeful serviciului de informaţii al rezistenţei din Arnhem, cel care avertizase Londra la 14 septembrie asupra prezenţei Corpului 2 de tancuri SS al lui Bittrich, primea acum de la reţeaua sa de informatori un torent continuu de rapoarte anunţînd sosirea întăririlor germane. Knap renunţă la toate măsurile de precauţie, telefonă direct la comandamentul englez de la hotelul Hartenstein şi vorbi cu ofiţerul de serviciu. Fără nici o introducere, Knap îi spuse: „O coloană de tancuri, printre care cîteva de tipul Tigru, intră în Arnhem, iar altele se îndreaptă spre Oosterbeek”. Ofiţerul îl rugă politicos pe Knap să rămînă la aparat. După cîteva minute se întoarse şi, mulţumindu-i lui Knap, adăugă: „Căpitanul are îndoieli în privinţa acestei informaţii, după toate născocirile pe care le-a auzit”. Dar scepticismul de la comandamentul englez dispăru pe dată, cînd Pieter Kruyff confirmă, prin intermediul locotenent-colonelului Arnoldus Wolters, din Marina regală olandeză, ofiţer de legătură

pe linie de informaţii pe lîngă comandamentul diviziei, că cel puţin „cincizeci de tancuri se îndreaptă către Arnhem dinspre nord-est”.

Tot oraşul vechi era îmbîcsit de mirosul greu al luptei. Pe pod, dărîmăturile se prăbuşeau peste grinzile de beton şi se îngrămădeau pe splai, de-a lungul Rinului. Straturi groase de funingine se depuneau pe clădiri şi grădini. Pe toată lungimea cheiului bîntuiau nenumărate incendii de care nimeni nu se sinchisea, iar oamenii îşi amintesc că pămîntul se cutremura necontenit din cauza puternicelor explozii ale proiectilelor de mare calibru; în aceste ultime ore ale celei de-a doua zile de luptă germanii trăgeau fără încetare asupra poziţiilor engleze din preajma rampei de nord, în înfruntarea aprigă pentru ocuparea principalului obiectiv al lui Montgomery.

Pe la mijlocul nopţii, locotenent-colonelul John Frost şi-a părăsit punctul de comandă de pe partea de vest a rampei şi a pornit de-a lungul poziţiei de apărare ca să-şi controleze oamenii. Deşi din momentul atacului tancurilor lui Gräbner, în cursul dimineţii, lupta nu contenise aproape nici o clipă, moralul se menţinea încă ridicat. Frost era mîndru de soldaţii săi, murdari şi istoviţi. Toată ziua respinseseră cu îndîrjire atac după atac. Nici un german şi nici o maşină inamică n-a ajuns la extremitatea de nord a podului.

În cursul după-amiezii, germanii şi-au schimbat tactica. Folosind muniţie cu fosfor, au încercat să-i scoată pe englezi din poziţiile lor. Un tun de 150 mm, cu ţeavă lungă, a tras cîteva obuze de 100 de livre direct în clădirea în care se afla punctul de comandă al lui Frost, obligîndu-i pe englezi să se refugieze în pivniţă. Aruncătoarele engleze şi-au reglat tirul şi au lovit ţinta în plin, omorînd servanţii tunului. În timp ce soldaţii englezi ţopăiau de bucurie şi scoteau strigăte batjocoritoare, alţi germani veniră în fugă şi, sub focul inamicului, luară tunul de acolo. Casele din jur ardeau, dar englezii rămîneau în ele pînă în ultima clipă, apoi se mutau pe alte poziţii. Distrugerile erau înspăimîntatoare. Străzile erau blocate de camioane şi autovehicule incendiate, transportoare semişenilate avariate şi mormane de dărîmături fumegînde. Sergentului Robert H. Jones i s-a părut că vede „o mare pe care pluteau, ca nişte insule de alge, clădiri dărîmate cuprinse de flăcări, vehicule semişenilate,

camioane şi jeepuri”. Lupta se transformase într-o probă de rezistenţă şi Frost ştia că oamenii săi n-o vor putea cîştiga fără ajutor.

Pivniţele şi subsolurile erau pline de răniţi. Capelanul batalionului, reverendul Bernard Egan, şi căpitanul James Logan, medicul batalionului – care se împrieteniseră încă din timpul campaniei din Africa de nord – pansau răniţii, dar materialele sanitare nu mai ajungeau. Erau pe sfîrşite atît morfina, cît şi pansamentele. Subunităţile porniseră spre pod cu raţii doar pentru patruzeci şi opt de ore. Acum acestea erau aproape epuizate, iar germanii opriseră apa. În lipsa altor alimente, soldaţii se hrăneau cu mere şi pere depozitate în pivniţele şi cămările caselor pe care le ocupau. Soldatul G.W. Jukes îşi aduce aminte că sergentul său le spunea oamenilor: „N-aveţi nevoie de apă dacă mîncaţi multe mere”. Jukes îşi imagina cum vor fi găsiţi „în caz de eventuală despresurare, aşezaţi spate în spate, într-o atitudine de sfidare, cu pansamentele însîngerate, înconjuraţi de germani morţi, tuburi de cartuşe goale şi cotoare de mere”.

Oră de oră Frost aştepta zadarnic ca batalioanele lui Dobie sau Fitch să străpungă încercuirea germană şi să ajungă la pod. Deşi se auzeau zgomote de luptă din partea de vest a Arnhemului, nu erau indicii de mişcări de trupe pe scară mare. În tot cursul zilei Frost sperase să primească un mesaj din partea Corpului 30 al lui Horrocks. Nu s-a primit nimic de la el după semnalul radio destul de puternic care fusese recepţionat dimineaţa. Soldaţi răzleţi din Batalionul 3, care reuşiseră să răzbească pînă la Frost, au adus vestea că tancurile lui Horrocks erau încă la mare distanţă în partea de jos a coridorului. Unii auziseră chiar de la partizani olandezi că pînă în acel moment coloana nu ajunsese încă la Nijmegen. Îngrijorat şi nesigur, Frost hotărî să păstreze această informaţie pentru el. Începea să creadă că oamenii minunatului său Batalion 2, pe care îl comanda de la formarea sa, vor rămîne singuri mult mai mult timp decît considerase că ar putea să reziste pe poziţie.

În ultimele ore ale acelei zile de luni, Frost îşi punea toate speranţele în cel de-al treilea transport şi în sosirea Brigăzii 1 de paraşutişti poloneze a generalului-maior Stanislaw Sosabowrki. „Ei urmau să fie lansaţi la sud de pod, va scrie Frost ulterior, şi mă temeam de primirea care avea să li se facă... dar important

era să găsească o mînă de prieteni care să-i întîmpine”. În vederea sosirii polonezilor, Frost organiză „un grup de asalt mobil”. Folosind două dintre jeepurile blindate pentru cercetare ale maiorului Freddie Gough şi un transportor cu puşcă-mitralieră Bren, Frost spera să străbată în viteză podul şi, profitînd de surprindere şi învălmăşeală, să deschidă drum pentru trecerea polonezilor. Maiorul Gough, care urma să conducă grupul, era „absolut consternat şi nu manifesta nici un entuziasm în legătură cu această idee”. Îşi sărbătorise a 43-a aniversare pe data de 16 septembrie. Dacă planul lui Frost urma să fie pus în aplicare, Gough era sigur că nu o va apuca pe a patruzeci şi patra[1].

Polonezii nu erau aşteptaţi înainte de ora 10, în ziua de 19. Trecînd pe la oamenii săi cuibăriţi în locaşuri de tragere, în amplasamente de mitralieră, în subsoluri şi pivniţe, Frost îi preveni să economisească la maximum muniţia atît de preţioasă. Trebuiau să tragă numai de la mică distanţă pentru a fi siguri că nu irosesc nici un glonţ. Transmisionistul James Haysom tocmai îşi potrivea arma să tragă într-un german, cînd auzi ordinul colonelului. „Stai liniştit, idiotule, urlă Haysom. Gloanţele astea costă bani”.

Frost ştia că reducînd intensitatea focului va permite inamicului să-şi îmbunătăţească poziţiile, dar era convins totodată că îi va induce în eroare pe germani, făcîndu-i să creadă că englezii au pierdut nu numai mulţi oameni, dar şi curajul. Şi aceasta, Frost era sigur, îi va costa scump pe germani.

Pe partea cealaltă a rampei, micul grup de oameni de sub comanda căpitanului Eric Mackay verifica teoria lui Frost.

În clădirea şcolii, pe jumătate distrusă, situată chiar lîngă rampa de acces, Mackay îşi înghesui puţinii săi oameni în două camere şi lăsă cîţiva în vestibul pentru a respinge orice tentativă a inamicului de a se infiltra. Mackay tocmai îşi instalase oamenii pe poziţie, cînd germanii dezlănţuiră un foc

[1] După război Gough a aflat că generalul Horrocks avusese o idee asemănătoare. Amintindu-şi cum a reuşit o subunitate de cercetare să-şi croiască drum în faţa coloanei britanice şi să facă joncţiunea cu Divizia 101, el s-a gîndit că o patrulă rapidă similară ar putea să-şi încerce norocul şi să ajungă la podul din Arnhem. „Colonelul Vincent Dunkerly fusese însărcinat cu comanda grupului spune Gough, şi, ca şi mine, a mărturisit că toată ziua a făcut pe el de frică numai gîndindu-se la misiunea pe care o avea”.

ucigător de mitraliere şi aruncătoare. Caporalul Arthur Hendy îşi aminteşte că tirul era atît de intens, încît gloanţele „şuierau prin ferestrele sparte, ciuruiau podelele de scînduri şi în afară de gloanţe trebuia să ne ferim şi de schijele care zburau în jurul nostru”.

În timp ce oamenii încercau să se adăpostească, Mackay descoperi că germanii aduseseră un aruncător de flăcări şi în cîteva minute un autovehicul semişenilat avariat din apropierea şcolii începu să ardă. Atunci, îşi aminteşte Mackay, „germanii incendiară casa de la nord de noi şi aceasta începu să ardă cu flăcări jucăuşe, răspîndind scîntei pe acoperişul de lemn al clădirii noastre care luă imediat foc”. În infernul acela, oamenii alergară sus, pe acoperiş, unde timp de peste trei ore, folosind extinctoarele şcolii şi tunicile lor de mascare, munciră din răsputeri să stingă flăcările. Caporalului Hendy, i se părea că duhneşte a „brînză şi carne arsă. Tot sectorul era iluminat ca ziua. În pod domnea o căldură insuportabilă, iar germanii trăgeau tot timpul în noi. În cele din urmă am reuşit, totuşi, să stingem focul”.

Cînd soldaţii, extenuaţi, se adunară din nou în cele două camere, Mackay le dădu ordin să-şi înfăşoare picioarele cu tunicile şi cămăşile. „Pardoselile de piatră erau acoperite cu cioburi de sticlă, bucăţi de tencuială şi schije, iar scările erau alunecoase din cauza sîngelui. Totul scîrţîia sub picioarele noastre şi făcea un zgomot îngrozitor”. Pe cînd se pregătea să coboare în pivniţă pentru a-şi număra răniţii, Mackay a văzut „o lumină orbitoare după care s-a produs o explozie puternică. Următorul lucru pe care îl ştiu este că cineva îmi dădea palme”. În timpul incendiului, germanii aduseseră *Panzerfäuste* în tentativa de a nimici, odată pentru totdeauna, micul grup de englezi. Nevenindu-i să-şi creadă ochilor, Mackay văzu că întregul colţ de sud-vest al şcolii şi o parte din acoperişul care mai ardea înăbuşit dispăruseră. Mai rău, sălile de clasă păreau acum o criptă cu morţi şi răniţi. „După cîteva minute doar, îşi aminteşte Mackay, cineva veni şi spuse că are impresia că sîntem încercuiţi. Am privit de la o fereastră. Jos erau o mulţime de germani. Oricît ar părea de bizar, nu făceau nimic, ci stateau doar acolo în picioare, pe iarbă. Eram înconjuraţi din toate părţile, cu excepţia părţii de vest. Credeau, probabil, că *Panzerfäuste* ne lichidaseră definitiv, deoarece încetaserăm să

mai tragem”.

Păşind cu grijă printre trupurile de pe podea, Mackay dădu ordin oamenilor săi să ia grenade. „Cînd strig «foc!» trageţi cu tot ce aveţi”, spuse el. Întorcîndu-se la fereastra de pe latura de sud-est, Mackay dădu comanda. „Băieţii au aruncat grenadele în germanii de-afară, apoi am deschis fulgerător focul cu tot ce ne mai rămăsese: şase puşti mitralieră Bren şi patrusprezece pistoale-mitralieră Sten, trăgînd cu cadenţă maximă”. În vacarmul acela, la ferestre apărură siluetele paraşutiştilor care trăgeau cu armele sprijinite de şold şi scoteau strigătul lor de război: „Ho, Mohammed”. În cîteva minute contraatacul s-a încheiat. După cum îşi aminteşte Mackay, „cînd m-am uitat din nou afară, tot ce am văzut jos era un covor cenuşiu. Trebuie să fi lichidat între treizeci şi cincizeci de germani”.

Oamenii lui au început să adune morţii şi răniţii. Un muribund avea cincisprezece gloanţe în piept. Alţi cinci erau grav răniţi şi aproape toţi soldaţii se aleseseră cu arsuri în încercarea de a stinge focul de pe acoperiş. Însuşi Mackay fusese din nou lovit de un şrapnel. El constată că avea piciorul ţintuit de bocanc. Nici el, nici pionierul Pinky White, care o făcea pe sanitarul, n-au putut extrage schija, astfel că Mackay a legat mai strîns şireturile de la bocanci pentru ca piciorul să nu i se umfle şi mai mult. Din cei cincizeci de oameni ai lui Mackay, acum numai douăzeci şi unu erau valizi; patru zăceau morţi, iar douăzeci şi cinci fuseseră răniţi. Deşi nu avea hrană şi dispunea de puţină apă, strînsese doze mari de morfină, ceea ce îi permitea să aline durerile răniţilor. „Aproape toţi aveam contuzii şi eram extrem de obosiţi, îşi aminteşte el, dar ne creasem un răgaz pentru a ne trage sufletul. Nu aveam deloc impresia că situaţia e strălucită, dar am ascultat BBC care spunea că totul se desfăşoară conform planului. Am luat legătura prin radio cu colonelul, i-am raportat numărul supravieţuitorilor şi i-am spus că sîntem toţi mulţumiţi şi că rezistăm în continuare”.

Cînd caporalul Hendy încercă să ciupească cîteva minute de somn, auzi în depărtare clopotul unei biserici. Primul său gînd a fost că anunţa apropierea tancurilor lui Horrocks, dar sunetul nu era ritmic şi constant. Hendy îşi dădu seama că clopotul suna lovit de gloanţe sau schije. Se gîndi la oamenii din jurul punctului de comandă al colonelului Frost de pe partea cealaltă

a rampei şi se întrebă dacă mai rezistă. Auzi clopotul din nou şi simţi că tremură. Nu putea să scape de o senzaţie de teamă. Sunetul acela i se părea funest.

Ajutorul de care avea atîta nevoie Frost era cumplit de aproape – la mai puţin de 2 km. Patru batalioane răspîndite între spitalul St. Elizabeth şi Rin făceau eforturi desperate să ajungă la Frost. Batalionul 3 al locotenent-colonelului J.A.C. Fitch încercase să-şi croiască drum pe itinerarul „Leu" – şoseaua care mergea de-a lungul Rinului şi pe care o folosise Frost cu două zile în urmă pentru a ajunge la pod. În întuneric, fără mijloace de transmisiuni, Fitch nu ştia că alte trei batalioane erau, de asemenea, în marş – nr. 1 al locotenent-colonelului David Dobie, nr. 11 al locotenent-colonelului G.H. Lea şi nr. 2 din Regimentul South Staffordshire de sub comanda locotenent-colonelului W.D.H. McCardie; oamenii lui Dobie erau la numai cîteva sute de metri de el.

Marţi, 19 septembrie, la ora 4 dimineaţa, Batalionul 11 şi Batalionul 2 din Regimentul South Staffordshire au început să se deplaseze prin zona dens construită dintre spitalul St. Elizabeth şi Muzeul municipal din Arnhem. Mai la sud, pe itinerarul „Leu", unde Fitch întîmpinase o rezistenţă foarte puternică, încerca acum să-şi croiască drum Batalionul 1. La început, cele trei batalioane, coordonîndu-şi mişcările, au cîştigat teren. Dar apoi, odată cu ivirea zorilor, întunericul protector s-a risipit. Rezistenţa germană, sporadică în timpul nopţii, a devenit deodată foarte îndîrjită Batalioanele au fost nevoite să se oprească, deoarece căzuseră într-o cursă, înconjurate din trei părţi de un inamic care părea să le fi aşteptat pe acea poziţie organizată din timp. Germanii erau pregătiţi pentru un masacru.

Subunităţile din cap au fost oprite în înaintarea lor de tancuri şi vehicule semişenilate germane care blocau străzile. De la ferestrele caselor situate pe povîrnişul înalt al staţiei de triaj, din nord, mitralierele, pînă atunci în aşteptare, deschiseră focul. Şi dintr-o fabrică de cărămizi de dincolo de Rin, tunurile antiaeriene jumelate, trăgînd orizontal, au provocat pierderi grele batalionului lui Dobie şi oamenilor lui Fitch, în timp ce încercau să înainteze de-a lungul şoselei la un nivel mai jos care urma cursul inferior al Rinului. Batalionul lui Fitch, greu încercat în luptele susţinute fără încetare de la sosire, cu două zile în urmă, era acum decimat de tirul neîntrerupt al tunurilor

antiaeriene, astfel că nu mai mai putea fi considerat o unitate propriu-zisă. Oamenii nu mai ştiau nici pe ce lume se află. Nu puteau merge nici înainte, nici înapoi. Lipsiţi practic de protecţie pe şoseaua descoperită, cădeau unul după altul seceraţi de un foc metodic.

„Era dureros de evident, spune căpitanul Ernest Seccombe, că nemţii aveau mult mai multă muniţie decît noi. Am încercat să ne deplasăm în salturi, de la un adăpost la altul. Tocmai făcusem cîţiva paşi în fugă, cînd am fost prins sub un ucigător foc încrucişat. M-am prăvălit ca un sac de cartofi. Nu puteam nici măcar să mă tîrăsc". Succombe, care fusese lovit la ambele picioare, văzu neputincios cum se apropie de el doi germani. Cum vorbea fluent germana, căpitanul englez le spuse să se uite la picioarele lui. Cei doi se aplecară şi îi examinară rănile. Apoi unul dintre ei se ridică. „Îmi pare rău, *Herr Hauptmann*, îi spuse lui Seccombe. Mă tem că pentru dv. războiul s-a terminat". Germanii chemară sanitarii lor şi Seccombe fu dus la spitalul St. Elizabeth[1].

Absolut întîmplător, unul dintre ofiţerii lui Fitch descoperi prezenţa oamenilor lui Dobie pe şoseaua situată la nivel inferior şi soldaţii Batalionului 1, în pofida propriilor lor pierderi grele, se îndreptară repede spre rămăşiţele vrednice de milă ale grupului lui Fitch. Dobie era acum mai hotărît ca oricînd să ajungă la pod, dar dificultăţile erau enorme. În timp ce înainta sub focul intens al inamicului, sărind peste oamenii căzuţi ai lui Fitch, Dobie însuşi a fost rănit şi luat prizonier (ulterior a reuşit să evadeze); la sfîrşitul zilei s-a estimat că din tot batalionul său rămăseseră numai patruzeci de oameni. Soldatul Walter Boldock era unu dintre ei. „Încercam întruna să înaintăm, dar situaţia era dezastruoasă. Aruncătoarele trăgeau continuu asupra noastră, iar tancurile germane veneau direct spre noi. Am încercat să lovesc unul cu puşca mitralieră, apoi am început să ne retragem. Am trecut pe lîngă o conductă de apă spartă. În canal zăcea un civil mort, îmbrăcat într-o salopetă albastră; apa curgea liniştit în jurul corpului său. Cînd am părăsit periferia

[1] Aproape în tot cursul bătăliei de la Arnhem, spitalul a fost folosit atît de medicii şi sanitarii englezi, cît şi de cei germani pentru îngrijirea răniţilor lor. Seccombe, ca prizonier englez, a fost mutat în orăşelul olandez Enschede, la aproximativ 8 km de graniţa germană. Acolo i-au fost amputate ambele picioare. A fost eliberat în aprilie 1945.

Arnhemului simţeam că n-o să ne mai întoarcem”.

Încercînd să urmeze batalionul lui Dobie, oamenii lui Fitch au fost din nou sfirtecaţi. Marşul îşi pierduse orice sens; rapoartele întocmite după acţiune indică totala confuzie care domnea în rîndurile batalionului în acel moment.

„Înaintarea a fost satisfăcătoare pînă cînd am ajuns în apropierea podului de pontoane distrus, se spune în raportul Batalionului 3. Apoi au început să se scurgă prin dispozitivul nostru răniţii Batalionului 1. Inamicul a declanşat un foc intens de mitraliere şi de aruncătoare... pierderile noastre erau din ce în ce mai numeroase şi din minut în minut sanitarii transportau mici grupuri de răniţi”.

Întrucît exista pericolul ca forţele sale să fie complet nimicite, Fitch ordonă oamenilor să se retragă la Rhine Pavilion, un mare complex de clădiri de pe malul fluviului, în care se afla un restaurant; aici, rămăşiţele batalionului puteau să se regrupeze şi să ocupe noi poziţii. „Fiecare dintre voi, ofiţer sau soldat, trebuie să încerce să ajungă acolo cum poate, le spuse Fitch oamenilor săi. Se pare că tot sectorul este bătut cu foc şi unica speranţă de a ieşi cu bine de aici este să ne strecurăm individual”. Soldatul Robert Edwards îşi aminteşte de un sergent „cu bocancii năclăiţi de sîngele ce i se scurgea din răni. El ne spuse să ne retragem pînă la prima subunitate organizată pe care o vom întîlni”. Colonelul Fitch n-a ajuns la Rhine Pavilion. Pe tragicul drum de înapoiere, a fost ucis de o bombă de aruncător.

Printr-un straniu concurs de împrejurări, doi oameni care n-ar fi trebuit să fie acolo au reuşit să ajungă în Arnhem. Maiorul Anthony Deane-Drummond, locţiitorul şefului transmisiunilor diviziei, fusese atît de alarmat din cauza dezorganizării legăturii încît plecase, împreună cu caporalul Arthur Turner, şoferul şi ordonanţa sa, la unităţile înaintate, pentru a descoperi unde este defecţiunea. Drummond şi Turner erau pe drum din primele ore ale zilei de luni. Întîi au întîlnit batalionul lui Dobie şi au aflat că Frost este pe pod şi că Dobie se pregăteşte să atace ca să ajungă la el. Luînd-o pe şoseaua care mergea de-a lungul fluviului, Deane-Drummond ajunse din urmă subunităţi din Batalionul 3 care înaintau cu greu spre Arnhem şi merse o bucată de drum cu ele. Grupul a fost prins sub un foc năprasnic şi în lupta care a urmat Deane-Drummond se pomeni în fruntea

resturilor unei companii al cărei comandant fusese ucis.

Sub focul neîntrerupt al armelor portative şi cu germanii atît de aproape încît Deane-Drummond îşi aminteşte că aceştia aruncau cu grenade de mînă în oamenii săi, el se îndreptă cu grupul spre nişte case de lîngă un golfuleţ. În faţă se putea vedea podul. „Pe ultima sută de metri pînă la casele unde hotărîsem să ajungem, oamenii cădeau literalmente cu muştele, îşi aminteşte el. Rămăseserăm vreo douăzeci şi mi-am dat seama că restul batalionului era mult în urmă şi nu putea să ne ajungă". Împărţindu-şi oamenii în trei echipe, Deane-Drummond hotărî să aştepte pînă se întunecă, să coboare apoi la fluviu, să-l treacă înot şi s-o ia înapoi spre vest ca să ajungă la divizie. Pînă una alta se instală într-o căsuţă de pe colţ, înconjurată din toate părţile de germani. Deodată auzi ciocănituri la uşa de la intrare. Deane-Drummond şi cei trei oameni care erau cu el fugiră în spatele casei şi se încuiară într-o toaletă. După zarva de afară înţeleseră că germanii voiau să transforme casa într-un punct de sprijin. Deane-Drummond era prins în cursă. El avea să rămînă închis acolo, împreună cu ceilalţi, aproape trei zile[1].

Între timp, Batalionul 11 şi oamenii din Regimentul South Staffordshire, după cîteva ore de neîncetate lupte de stradă, au fost de asemenea nevoiţi să se oprească. Tancurile germane îi ţineau sub foc continuu, obligîndu-i să se retragă pas cu pas.

Soldatul Maurice Faulkner îşi aminteşte că unele subunităţi au ajuns la muzeu înregistrînd mari pierderi, iar acolo au dat peste tancuri. „Am văzut un soldat sărind de la o fereastră direct pe turela unui tanc şi încercînd să arunce o grenadă înăuntru, îşi aminteşte Faulkner. El a fost ucis de un lunetist, dar cred că oricum fusese prins într-o cursă şi îşi închipuise că

[1] Deane-Drummond a fost luat prizonier vineri, 22 septembrie, la scurt timp după ce părăsise casa de lîngă podul din Arnhem. Într-o vilă veche din apropiere de Velp, folosită ca loc de adunare a prizonierilor de război, maiorul descoperi un dulap în perete şi se ascunse în el. A stat în spaţiul acela strîmt timp de treisprezece zile, mulţumindu-se doar cu cîteva picături de apă şi un coltuc de pîine. La 5 octombrie a evadat, a luat legătura cu mişcarea de rezistenţă olandeză şi în noaptea de 22 octombrie a fost dus la Nijmegen, la staţia de evacuare a răniţilor Diviziei 1 aeropurtate. Unul din cei trei oameni care au fost cu el la Arnhem, ordonanţa sa, caporalul Arthur Turner, a fost de asemenea luat prizonier şi dus la vila de lîngă Velp. În cele din urmă a fost trimis într-un lagăr de prizonieri de război în Germania, de unde a fost eliberat în aprilie 1945. Povestea lui Deane-Drummond este prezentată deosebit de sugestiv în propria sa carte intitulată *Return Tichet*.

aceasta era singura cale de a scăpa”. Soldatul William O’Brien spune că situaţia a devenit „dintr-o dată haotică. Nimeni nu ştia ce să facă. Germanii aduseseră aruncătoare *Nebelwerfer* şi şuieratul lor înfiorător ne-a făcut să ne pierdem capul. Am început să mă gîndesc că generalii ne-au angajat într-o acţiune pe care nu aveau dreptul s-o întreprindă. Mă întrebam întruna unde naiba era blestemata de Armată 2”.

Soldatul Andrew Milbourne, aflat lîngă biserica din Oosterbeek, auzi că se cer voluntari dintre mitraliori. Milbourne se oferi imediat şi i se spuse să-şi ducă arma şi servanţii la o răscruce de drumuri de lîngă spitalul St. Elisabeth, pentru a asigura acoperirea şi protecţia celor două batalioane cînd se vor desprinde de inamic. Urcîndu-şi mitraliera Vickers într-un jeep, Milbourne porni numaidecît cu alţi trei oameni. Ajuns la răspîntie, îşi instală mitraliera în grădina unei case de pe colţ. Aproape imediat i s-a părut că este angajat într-o luptă strict personală. Avea impresia că obuzele şi bombele de aruncător erau îndreptate numai asupra lui. Cînd soldaţii englezi din preajma lui au început să se retragă, Milbourne a plasat în faţa lor o perdea de gloanţe. El îşi aminteşte că la scurt timp a auzit un zgomot asemănător unei rafale de vînt, urmat de o strălfulgerare orbitoare. Cîteva secunde mai tîrziu, şi-a dat seama că a fost rănit la ochi şi la mîini. După cum îşi aduce aminte, cineva a spus: „Dumnezeule, s-a zis cu el”.

Soldatul Thomas Pritchard auzi vocea şi alergă spre locul unde oamenii se adunaseră în jurul lui Milbourne. „Căzuse cu ambele mîini atîrnînd doar de un fir de piele şi cu un ochi ieşit din orbită peste mitraliera Vickers, contorsionată. Am început să strigăm după un sanitar”. Nu departe, prietenul cel mai bun al lui Milbourne, caporalul Terry „Taffy” Brace din Detaşamentul 16 sanitar auzi că cineva strigă. Părăsind un soldat rănit de un şrapnel, pe care-l tratase pînă atunci, Brace porni în fugă spre casa de la răscruce. „Repede, îi spuse cineva, cel de la Vickers a fost rănit”. Brace îşi aminteşte că în timp ce alerga, auzea un ţăcănit aproape neîntrerupt de mitraliere şi din toate părţile părea să plouă cu obuze şi bombe de aruncător. Apropiindu-se de grupul de oameni, îşi făcu loc printre ei şi văzu cu groază că Milbourne zăcea la pămînt. Brace îi bandajă în grabă braţele şi îi puse un pansament pe obrazul rănit, ca să-i protejeze ochiul stîng. Brace îşi aminteşte că, în timp ce-şi pansa prietenul, căuta

mereu să-l încurajeze. „E doar o zgîrietură, Andy, îi spunea el întruna. Doar o zgîrietură”. Brace îşi duse prietenul la un punct sanitar din apropiere, unde un medic olandez se apucă imediat de lucru. Apoi se întoarse la locul luptei[1].

Brace trecu pe lîngă sute de oameni care zăceau pe cîmp şi de-a lungul şoselei. „M-am oprit la fiecare, îşi aminteşte el. Singurul lucru pe care puteam să-l fac pentru cea mai mare parte dintre ei era să le scot tunicile pentru a le acoperi faţa”. Brace pansă cum putu mai bine un sergent rănit, apoi vru să plece mai departe. Omul întinse braţul spre el. „N-am s-o mai duc mult, îi spuse lui Brace. Te rog ţine-mă de mînă”. Brace se aşează şi luă mîna sergentului în ale sale. Se gîndi la Milbourne, prietenul lui cel mai bun, şi la numeroşii oameni care au fost nevoiţi să-ţi croiască drum înapoi prin liniile inamicului în ziua aceea. După cîteva minute Brace simţi o uşoară smucitură. Privind în jos, văzu că sergentul murise.

În rîndurile englezilor domnea confuzie; nu aveau tunuri antitanc, îşi epuizaseră muniţia pentru aruncătoarele de grenade antitanc Piat şi suferiseră pierderi grele. Lupta se transformase într-un masacru. Cele două batalioane nu puteau răzbi pînă dincolo de zonele construite din jurul spitalului St. Elizabeth. Dar în acel labirint de străzi o acţiune s-a dovedit deosebit de utilă. Atacanţii au reuşit să pună stăpînire pe o casă cu terasă de pe Zwarteweg nr. 14, clădirea din care generalul Roy Urquhart nu reuşise să fugă.

„Am auzit afară zgomotul caracteristic al tunului de asalt şi zdrăngănitul şenilelor sale, a scris Urquhart mai tîrziu. Pleca”. Apoi a apărut Antoon Derksen şi „ne-a spus emoţionat că englezii erau la capătul străzii”. Am alergat afară şi am mulţumit lui Dumnezeu că am putut restabili contactul cu ai noştri”.

Urquhart află de la un ofiţer din Regimentul South Staffordshire că acum comandamentul său se găsea într-un hotel numit Hartenstein din Oosterbeek. Opri primul jeep şi porni cu toată viteza, în ciuda focului intens din jurul lui, ajungînd în cele din urmă la divizia sa.

Era ora 7,25. Timp de aproape treizeci şi nouă de ore fusese

---

[1] Mai tîrziu Milbourne a fost făcut prizonier în pivniţa casei familiei Ter Horst din Oosterbeek. El şi-a pierdut ochiul stîng, iar mîinile i-au fost amputate de către un chirurg german la Apeldoorn. Pînă la terminarea războiului a stat într-un lagăr de prizonieri din Germania.

absent şi în imposibilitate de a conduce lupta tocmai în cele mai importante momente ale ei.

La Hartenstein, una dintre primele persoane care l-au văzut pe Urquhart a fost capelanul G.A. Pare. „Veştile nu erau prea bune, îşi aminteşte el. Se spunea că generalul fusese făcut prizonier şi nu era nici urmă de Armata *2”.* Pare cobora pe scara hotelului, cînd: „Cine urca? Generalul în persoană. Eram mai mulţi acolo, dar nimeni nu scoase o vorbă. Îl priveam cu ochi mari, complet năuciţi”. Murdar şi cu „o barbă de două zile, arătam probabil îngrozitor”, spune Urquhart. În momentul acela colonelul Charles Mackenzie, şeful de stat-major, alergă spre el. Uitîndu-se stupefiat la Urquhart, Mackenzie spuse: „Credeam, domnule general, că v-am pierdut definitiv”.

Urquhart era nerăbdător să afle cum stau lucrurile, astfel că Mackenzie îi prezentă imediat un raport asupra evenimentelor care avuseseră loc în absenţa sa şi asupra situaţiei în momentul respectiv, atît cît se ştia la comandamentul diviziei. Tabloul era înfricoşător. Urquhart constată cu amărăciune că viteaza sa divizie era risipită şi fărîmiţată. Se gîndi la toate necazurile pe care le înduraseră forţele „Market”: distanţa de la zonele de aterizare la pod; ineficienţa aproape totală a mijloacelor de transmisiuni; vremea rea care a amînat decolarea Brigăzii 4 a lui Hackett, plus pierderea unor încărcături preţioase şi înaintarea lentă a tancurilor lui Horrocks. Urquhart fu consternat cînd auzi că, după cîte se părea, Corpul 30 nu ajunsese încă nici la Nijmegen. Disputa dintre Hackett şi Hicks pe tema comenzii era un lucru neplăcut, cu atît mai mult cu cît fusese cauzată de absenţa neprevăzută a lui Urquhart şi a lui Lathbury în momentele cruciale ale bătăliei, cînd ar fi fost necesare ordine precise. Ceea ce incrimina Urquhart cel mai mult era incredibilul exces de optimism al planului iniţial, cînd nu se acordase importanţa cuvenită prezenţei corpului de tancuri al lui Bittrich.

Toţi aceşti factori, suprapuşi, aduseseră divizia în pragul catastrofei. Numai o disciplină extraordinară şi un curaj de necrezut îi ţinea laolaltă pe greu-încercaţii „Diavoli roşii”. Urquhart era hotărît să găsească un mod de a insufla din nou speranţă, de a coordona eforturile oamenilor săi pînă jos, la nivelul companiilor. Ştia că pentru a face acest lucru trebuia să le ceară soldaţilor săi, istoviţi şi deprimaţi, mai mult decît ceruse vreodată un comandant de trupe aeropurtate. Nu avea de ales.

Dată fiind afluirea neîncetată a întăririlor germane, generalul scoţian, care nu se dădea înapoi de la nimic şi vorbea întotdeauna cu calm, intuise că dacă nu acţiona imediat „divizia mea avea să fie complet distrusă”. Şi aşa putea fi prea tîrziu pentru a salva divizia sa iubită de la distrugere.

Era suficient să arunci o privire pe hartă pentru a vedea cît de desperată era situaţia. Pur şi simplu nu exista o linie a frontului. Sosiseră toţi oamenii săi, cu excepţia Brigăzii poloneze, astfel că principalele zone de aterizare din partea de vest fuseseră abandonate şi, cu excepţia zonelor de aprovizionare, poziţiile de apărare din jurul lor, menţinute de oamenii lui Hicks, fuseseră scurtate şi împinse înapoi. Hackett plecase spre platoul de la nord-est de Wolfheze şi de ferma Johannahoeve. Batalionul 11 şi Regimentul South Staffordshire luptau lîngă spitalul St. Elizabeth. Nu se ştia nimic despre înaintarea batalioanelor 1 şi 3 pe şoseaua paralelă cu Rinul. Cu toate acestea, Frost, află Urquhart cu muidrie, rezista încă la pod. Pe harta cu situaţia, săgeţi roşii indicau pretutindeni concentrări de tancuri şi trupe inamice recent semnalate; unele erau marcate chiar *în spatele* unităţilor britanice. Urquhart nu ştia dacă avea timp suficient pentru a reorganiza şi coordona înaintarea forţelor sale, care se diminuau tot mai mult, şi a le trimite spre pod într-o ultimă încercare desperată. Necunoscînd deocamdată pierderile cumplite suferite de batalioanele 1 şi 3, Urquhart credea că ar mai putea exista o şansă.

„Ceea ce mă neliniştea, îşi aminteşte el, era faptul că nu ştiam cine conduce lupta din oraş. Cine coordona acţiunile? Lathbury era rănit şi nu se mai afla acolo. Nimeni nu fusese desemnat să întocmească un plan”. Cînd începu să examineze starea lucrurilor, sosi generalul Hicks. A fost extrem de fericit să-l vadă pe Urquhart şi să-i predea comanda diviziei. „I-am spus, relatează Urquhart, că trebuie să trimitem imediat pe cineva în oraş. Un ofiţer superior care să poată coordona atacul lui Lea şi al lui McCardie. Mi-am dat seama că fuseseră la numai cîteva sute de metri de mine şi că ar fi fost mai bine să fi rămas în oraş să conduc acţiunile. L-am trimis pe colonelul Hilary Barlow, locţiitorul lui Hicks. Era omul cel mai indicat pentru această misiune. I-am spus să se ducă în oraş şi să pună lucrurile în ordine. I-am explicat exact unde se află Lea şi McCardie şi l-am trimis cu un jeep şi o staţie de radio, dîndu-i ordin să organizeze

un atac coordonat”.

Barlow n-a mai ajuns la batalioane. Undeva, pe drum, a fost ucis. „A dispărut, pur şi simplu”, îşi aminteşte Urquhart. Cadavrul său n-a fost găsit.

Sosirea polonezilor cu cel de-al treilea transport era o chestiune aproape la fel de presantă. Acum ei urmau să aterizeze direct în mijlocul poziţiilor pregătite de inamic la extremitatea de sud a podului, aşa cum Frost o ştia foarte bine; şi între timp, îşi spuse Urquhart, desigur că germanii au fost întăriţi cu blindate. Aterizarea putea să se transforme într-un măcel. În încercarea de a-i opri, cu toate că legătura era nesigură – nimeni nu ştia dacă radiogramele ajungeau la destinaţie – Urquhart a avertizat eşalonul de spate al statului major al Corpului din Anglia, cerînd să se indice polonezilor o altă zonă de aterizare. Radiograma lui n-a ajuns la destinaţie. Dar, oricum, nu avea importanţă. La toate ghinioanele se mai adăuga unul: o ceaţă deasă acoperise multe din aerodromurile engleze, unde avioanele şi planoarele celui de-al treilea transport, vital pentru operaţia în curs, erau pregătite de decolare.

Coridorul pe care trebuiau să înainteze tancurile lui Horrocks era din nou deschis. În localitatea Son, la 74 km sud de Arnhem, genieştii priveau primele blindate engleze care traversau huruind podul provizoriu întins de ei peste cursul de apă. Divizia blindată de gardă se pusese din nou în mişcare, în fruntea ei fiind grenadierii. În ziua de 19 septembrie, ora 6,45, forţele „Garden” erau în întîrziere cu treizeci şi şase de ore.

Nimeni din acel sector al coridorului nu era încă în măsură să prevadă ce consecinţe avea să aibă acel timp pierdut – şi răul abia avea să vină. Marele pod peste Waal de la Nijmegen, 56 km mai la nord, era încă în mîinile germanilor. Comandanţii forţelor aeropurtate îşi exprimau temerea că dacă acest pod nu era cucerit imediat şi intact, germanii îl vor arunca în aer.

Teama aceasta a accelerat la maximum înaintarea blindatelor. Pentru generalul Gavin, pentru generalul Browning, comandantul corpului, şi pentru Horrocks, podul de la Nijmegen era acum obiectivul cel mai important din plan. Comandanţii nu ştiau încă în ce situaţie grea se afla Divizia 1 aeropurtată britanică. În emisiunile sale de radio, propaganda germană

anunţase cu lăudăroşenie că generalul Urquhart era mort [1] şi că divizia sa fusese nimicită, dar de la divizie nu se primiseră nici un fel de informaţii. La coloanele de tancuri, oamenii credeau că operaţia „Market-Garden” se desfăşoară cu succes. Tot aşa credeau şi „Şoimii urlători” a generalului Taylor. „Pentru fiecare soldat din Divizia 101 huruitul tancurilor şi apariţia tunurilor erau o garanţie şi o promisiune, avea să scrie ulterior generalul S.L.A. Marshall – garanţia că există un plan şi promisiunea că planul va fi îndeplinit”.

Cînd au văzut trecînd tancurile, soldaţii Diviziei 101 a generalului Taylor au fost mîndri de ceea ce au realizat. În ciuda unei rezistenţe neaşteptat de puternice, ei ocupaseră şi ţinuseră în mîinile lor un tronson de 24 km de şosea, de la Eindhoven pînă la Veghel. Pe tot traseul oamenii aplaudau şi salutau în timp ce treceau autoblindatele Cavaleriei de gardă, tancurile grenadierilor şi impunătoarele forţe principale ale Corpului 30. În cîteva minute, coloana a străbătut distanţa de la Son la Veghel. Apoi, cu acea impetuozitate pe care Montgomery o preconizase pentru întreaga ofensivă, avangarda blindată, flancată de mulţimea de olandezi care aplaudau şi fluturau steguleţe, şi-a continuat înaintarea cu toată viteza, ajungînd la ora 8,30 dimineaţa la primul său punct de destinaţie: Grave. Acolo tancurile au făcut joncţiunea cu Divizia 82 a lui Gavin. „Ştiam că ajunsesem la ei, îşi aminteşte caporalul William Chennell, care era într-unul dintre autoblindatele din capul coloanei, deoarece americanii, care nu voiau să rişte, au tras cîteva lovituri de avertisment, obligîndu-ne să ne oprim”.

Înaintînd rapid, primele tancuri au ajuns în suburbiile Nijmegenului la amiază. Două treimi din vitalul coridor al operaţiei „Market-Garden” fuseseră parcurse. Circulaţia pe această unică şosea înţesată de vehicule ar fi putut fi întreruptă în orice moment, dacă n-ar fi fost vigilenţa şi tenacitatea paraşutiştilor care au luptat şi s-au jertfit pentru a ţine calea liberă. Coridorul acela era vital pentru reuşita îndrăzneţului plan al lui Montgomery. Oamenii erau plini de entuziasm. Potrivit unor declaraţii oficiale, inclusiv cele de la cartierul general al lui Eisenhower, totul decurgea conform planului. Nu exista nici

[1] Potrivit lui Bittrich, germanii aflaseră de la prizonierii de război că Urquhart era ori mort, ori dispărut; în afară de aceasta, afirmă el, „noi interceptam radiogramele şi convorbirile lor telefonice”.

măcar o aluzie la prăpădul care îi înghiţea, încetul cu încetul, pe oamenii aflaţi la Arnhem.

Totuşi, generalul Frederick Browning era neliniştit. În după-amiaza de 18 se întîlnise cu generalul Gavin. Comandantul corpului nu avea nici o veste de la Arnhem. În afară de cîteva informaţii de la mişcarea de rezistenţă olandeza, transmisioniştii lui Browning nu primiseră nici un raport asupra situaţiei. În ciuda anunţurilor oficiale potrivit cărora operaţia se desfăşura satisfăcător, radiogramele care ajungeau la Browning de la eşalonul de spate al statului său major şi de la Armata 2 a generalului Dempsey îl îngrijorau peste măsură. Browning nu se putea debarasa de sentimentul că Urquhart ar putea fi în mare dificultate.

Două comunicări în special îi alimentau teama. Era evident că reacţia şi forţele germane din Arnhem se dovediseră mult mai rapide şi mai puternice decît se anticipase, iar din informaţiile furnizate de cercetarea fotoaeriană a RAF rezulta că numai extremitatea de nord a podului din Arnhem era ocupată de englezi. Browning încă nu ştia că în sectorul lui Urquhart se aflau două divizii de tancuri germane. Neliniştit din pricina dezorganizării legăturii şi torturat de bănuielile sale, Browning l-a prevenit pe Gavin că „podul de la Nijmegen trebuie cucerit astăzi. Cel mai tîrziu, mîine”. Din primul moment în care a aflat de operaţia „Market-Garden”, podul din Arnhem l-a îngrijorat pe Browning. Montgomery, plin de încredere, prevăzuse ca Horrocks să ajungă la pod în patruzeci şi opt de ore. Pe atunci, Browning apreciase că paraşutiştii lui Urquhart pot rezista patru zile. Acum, în ziua Z + 2 – cu o zi mai puţin faţă de cît considerase el că divizia poate să acţioneze pe cont propriu – deşi nu cunoştea situaţia grea în care se afla Divizia 1 aeropurtată britanică, Browning îi spuse lui Gavin: „Trebuie să ajungem la Arnhem cît mai repede posibil”[1].

[1] Multe relatări engleze ale bătăliei de la Arnhem, printre care excelenta lucrare a lui Chester Wilmot *Struggle for Europe*, lasă să se înţeleagă că în acele momente Browning ştia mai mult despre situaţia lui Urquhart, ceea ce nu corespunde realităţii. O examinare atentă a informaţiilor sporadice şi neconcludente sosite la comandamentul corpului arată că prima radiogramă directă din sectorul Arnhem a ajuns la Browning la ora 8,25 dimineaţa, pe data de 19. Alte două au sosit în cursul zilei şi conţineau referiri la pod şi la poziţia trupelor, precum şi o cerere de sprijin de aviaţie. Deşi au fost trimise multe radiograme care prezentau situaţia exactă, ele n-au fost primite, iar cele trei menţionate mai sus nu făceau nici o aluzie la faptul că divizia lui

Imediat după realizarea joncţiunii în sectorul Diviziei 82, Browning convocă o consfătuire. Cîteva autoblindate de gardă din capul coloanei au fost trimise înapoi ca să-i aducă pe generalul Horrocks, comandantul Corpului 30 şi pe generalul Allan Adair, comandantul Diviziei blindate de gardă. Împreună cu Browning, cei doi generali s-au deplasat într-un punct la nord-est de Nijmegen, de unde se vedea bine rîul. Caporalul William Chennell, care îl adusese pe unul din cei doi generali, a rămas împreună cu micul grup şi acum supraveghea podul. „Spre surprinderea mea, îşi aminteşte Chennell, am văzut trupe şi maşini germane circulînd în ambele sensuri pe pod, ca şi cînd nimic nu s-ar fi întîmplat. N-am auzit trăgîndu-se nici un foc şi totuşi nu eram decît la o distanţă de cîteva sute de metri”.

La comandamentul lui Browning, Horrocks şi Adair aflară pentru prima oară despre rezistenţa înverşunată opusă de germani în sectorul Diviziei 82. „Am fost surprins să descopăr, la sosire, că nu ocupaserăm podul de la Nijmegen, spune Adair. Anterior, presupusesem că va fi în mîinile trupelor aeropurtate cînd vom fi sosit noi şi că nu vom avea altceva de făcut decît, pur şi simplu, să trecem peste el”. Soldaţii lui Gavin, aflară acum generalii, au fost supuşi unei presiuni atît de puternice în timp ce depuneau eforturi să-şi menţină poziţiile, încît pentru protejarea zonelor de aterizare împotriva atacurilor masate, întreprinse de inamic, au fost rechemate cîteva companii din Nijmegen. Subunităţile Batalionului 508 nu reuşiseră să dea peste cap puternicele unităţi SS care apărau căile de acces spre pod. Singura modalitate de a cuceri rapid podul, considera Browning, era un atac combinat cu tancuri şi infanterie. „Ca să-i scoatem pe germani de aici va trebui să folosim şi alte forţe în afară de trupele aeropurtate”, îi spuse Browning lui Adair.

Podul de la Nijmegen era ultima verigă de importanţă capitală în cadrul planului „Market-Garden”. Întrucît limita de timp stabilită de Browning paraşutiştilor pentru a rezista era pe cale de a expira, ritmul operaţiei trebuia accelerat. Mai rămăsese un tronson de aproximativ 18 km care trebuia deschis printr-o acţiune în forţă. Podul de la Nijmegen, insista Browning,

---

Urquhart era lichidată sistematic. În unele cercuri, Montgomery şi Browning au fost criticaţi pe nedrept pentru faptul că n-au luat măsuri mai rapide şi mai eficiente. Atunci ei nu ştiau, practic, nimic despre dificultăţile prin care trecea Urquhart.

trebuia ocupat într-un timp record.

Generalul-maior Heinz Harmel, comandantul Diviziei „Frundsberg”, era iritat şi cît se poate de nemulţumit. În ciuda presiunilor constante din partea generalului Bittrich, nu reuşise încă să-l respingă pe Frost şi pe oamenii lui de la podul din Arnhem. „Aveam impresia că sunt un idiot”, îşi aminteşte Harmel.

Acum nu mai avea nici o îndoială că paraşutiştii erau pe cale de a-şi epuiza alimentele şi muniţia. Şi pierderile lor, apreciate în raport cu ale sale, trebuiau să fie extrem de mari. „Hotărîsem să aduc tancuri şi artilerie pentru a rade de pe faţa pămîntului toate clădirile pe care le ocupau, spune Harmel, dar avînd în vedere vitejia de care dădeau dovadă, mi s-a părut că ar trebui mai întîi să le propun să se predea”. Harmel ordonă statului major să aranjeze un armistiţiu temporar. Urma să fie ales un prizonier de război englez care să meargă la Frost cu ultimatumul lui Harmel. Ostaşul ales a fost un genist de puţin timp capturat, sergentul Stanley Halliwell, în vîrstă de douăzeci şi cinci de ani, din subunitatea căpitanului Mackay.

I s-a spus să treacă prin poziţia britanică purtînd un steag alb şi să-i comunice lui Frost că va veni un ofiţer german pentru a discuta cu el condiţiile de predare. Dacă Frost era de acord, Halliwell urma să se întoarcă la pod şi acolo, împreună cu Frost, să aştepte, neînarmaţi, pe ofiţerul german. „Ca prizonier de război, trebuia să mă întorc la friţi de îndată ce predam mesajul şi primeam răspunsul colonelului, şi această parte a afacerii nu-mi plăcea deloc”, spune Halliwell. Germanii îl aduseră pe Halliwell pînă aproape de poziţia britanică, unde acesta, purtînd steagul alb, trecu în sectorul ocupat de englezi şi se duse la punctul de comandă al lui Frost. Nervos, Halliwell îi explică colonelului situaţia. Germanii, spuse el, consideră că e inutil să continuaţi lupta. Englezii, susţin ei, sunt încercuiţi, fără nici o speranţă de a primi ajutor. N-au de ales decît între a muri, sau a se preda. Frost află de la Halliwell că „inamicul pare foarte descurajat din cauza propriilor sale pierderi”. Pentru moment, această veste îi ridică moralul şi îşi aminteşte că şi-a zis atunci: „Dacă ar mai sosi muniţie, le-am veni curînd de hac adversarilor noştri SS-işti”. În privinţa cererii germanilor de a negocia, răspunsul dat de Frost lui Halliwell fu explicit: „Spune-le să se

ducă dracului”.

Halliwell era întru totul de acord. Ca prizonier de război trebuia să se întoarcă la germani, dar ideea de a repeta întocmai cuvintele colonelului nu-i surîdea deloc şi, îi spuse el lui Frost, s-ar putea să fie dificil să traverseze din nou poziţiile. „Tu singur trebuie să hotărăşti”, spuse Frost. Halliwel hotărîse deja. „Dacă nu vă deranjează, domnule colonel, am să rămîn. Mai curînd sau mai tîrziu, friţii tot vor primi răspunsul”.

Pe partea cealaltă a rampei, căpitanul Eric Mackay tocmai primise o invitaţie similară, dar a preferat s-o interpreteze invers. „M-am uitat afară şi am văzut un friţ stînd cu o batistă nu tocmai albă legată de puşcă. Şi, odată, l-am auzit strigînd: «Predare!». Am presupus pe moment că ei vor să se predea, dar se părea că strigătul ne viza pe noi”. În clădirea şcolii aproape complet distrusă, în care micul său grup mai rezista, Mackay, închipuindu-şi în continuare că germanul făcea o ofertă de predare, se gîndi că ideea era inaplicabilă. „Aveam numai două camere, spune el. Am fi fost cam înghesuiţi dacă ar fi trebuit să luăm prizonieri”.

Făcîndu-i semne cu mîna germanului, Mackay strigă: „Du-te dracului! Nu luăm prizonieri”. Sanitarul Pinky White veni lîngă Mackay la fereastră. *„Raus*! strigă el. Ia-o din loc!” Urmară o serie de fluierături şi huiduieli, în timp ce alţi soldaţi urlau: „Întinde-o! Întoarce-te la ai tăi şi luptă pînă la capăt, nemernicule!” Germanul păru să înţeleagă pînă la urmă. După cîte îşi aminteşte Mackay, el făcu stinga-mprejur şi se îndreptă repede spre clădirea ocupată de ai săi, „fluturîndu-şi încă batista murdară”.

Tentativa lui Harmel de a-i face să se predea pe oamenii aceia neînfricaţi, asediaţi pe pod, eşuase. Lupta începu din nou cu toată furia.

8

La bazele învăluite în ceaţă de lîngă localitatea Grantham din Anglia, Brigada 1 de paraşutişti poloneză aştepta să decoleze. Lansarea fusese fixată pentru ora 10 dimineaţa, dar condiţiile atmosferice determinaseră o amînare de cinci ore.

Brigada urma să ajungă la destinaţie la ora 15,00. Generalul-maior Stanislaw Sosabowski, comandantul mîndru, cu spirit de iniţiativă şi energic al polonezilor, îşi ţinuse oamenii lîngă avioane în acest răstimp. Sosabowski, în vîrstă de cincizeci şi doi de ani, avea impresia că Anglia este cufundată în ceaţă în fiecare dimineaţă. Dacă vremea se îmbunătăţea mai repede decît se prevăzuse, ordinele puteau fi schimbate şi Sosabowski intenţiona să fie gata de plecare în cel mai scurt timp posibil. Ştia foarte bine că acum fiecare oră contează şi presimţea că Urquhart este în mare dificultate.

În afară de instinct, nu exista nici un alt motiv special care să justifice această presupunere a lui Sosabowski. Fapt e că de la început nu-i plăcuse ideea operaţiei „Market-Garden”. Era convins că zonele de aterizare se aflau prea departe de pod pentru a asigura realizarea surprinderii. În plus, se părea că în Anglia nimeni nu ştia ce se întîmplă la Arnhem, şi Sosabowski s-a alarmat cînd a descoperit la statul major al brigăzii că legătura cu Divizia 1 aeropurtată britanică se întrerupsese şi nu putea fi restabilită. Tot ceea ce se ştia era că extremitatea de nord a podului din Arnhem se află în mîinile englezilor. Întrucît planul nu suferise nici o modificare, paraşutiştii lui Sosabowski, care urmau să fie lansaţi la sud de pod, lîngă satul Elden, trebuiau să cucerească cealaltă extremitate.

Lipsa de informaţii îl îngrijora, însă, foarte mult. Generalul nu avea certitudinea absolută că oamenii lui Urquhart se mai aflau pe pod. Ofiţerii de legătură de la eşalonul de spate al statului major al lui Browning, unica lui sursă de informaţii, păreau să ştie foarte puţin despre ceea ce se întîmplă de fapt. Generalul polonez se gîndise să se ducă la comandamentul Armatei 1 aeropurtate aliate de la Ascot ca să discute direct cu generalul Lewis Brereton, comandantul armatei. Protocolul, însă, nu-i permitea să facă un asemenea pas. Trupele sale erau sub comanda generalului Browning, iar Sosabowski nu voia să încalce ierarhia militară. Numai Browning putea să aducă modificări planului, şi pînă în acel moment nu se primise nimic în acest sens. Totuşi, Sosabowski simţea că ceva nu mergea bine. Dacă englezii au ocupat numai extremitatea de nord a podului, înseamnă că germanii au forţe puternice la extremitatea de sud şi, ca atare, polonezii vor trebui să lupte pe viaţă şi pe moarte. Mijloacele de transport şi piesele de artilerie

ale brigăzii lui Sosabowski, care urmau să plece de la bazele Down Ampney şi Torrant Rushton din sud cu patruzeci şi şase de planoare, erau încă programate pentru decolare la amiază. Întrucît această parte a planului rămăsese neschimbată, Sosabowski încerca să se convingă că totul va merge bine.

Locotenentul Albert Smaczny era la fel de neliniştit. El urma să-şi conducă compania peste podul din Arnhem şi să ocupe cîteva clădiri în partea de răsărit a oraşului. Dacă podul nu fusese cucerit, se întreba ce putea să facă pentru a-şi trece oamenii peste Rin. I se dăduseră asigurări ca podul va fi în mîinile englezilor, dar de cînd izbutise să scape de germani evadînd în 1939 (fratele său în vîrstă de şaisprezece ani fusese împuşcat de Gestapo drept represalii), Smaczny se învăţase „să se aştepte la ceea ce nu era de aşteptat”.

Polonezii au stat în expectativă ore întregi, dar ceaţa nu se ridica în Midlands. Caporalul Wladijslaw Korob îşi aminteşte: „Începusem să devin nervos. Ardeam de nerăbdare să plecăm. Aşteptarea aceasta pe aerodrom nu era, după părerea mea, modul cel mai nimerit de a-i nimici pe germani”. Privind mulţimea de avioane de pe aerodrom, locotenentul Stefan Kaczmarek simţea „o bucurie care aproape îi făcea rău”. Şi pe el îl obosea ideea de a sta cu braţele încrucişate. Operaţia, spuse el oamenilor săi, „este cea mai bună alternativă pe care o avem pentru a elibera Varşovia. Dacă reuşim, vom intra în Germania direct prin bucătărie”.

Dar polonezii aveau să fie dezamăgiţi. La prînz Sosabowski a primit noi ordine. Avioanele de pe aerodromurile din sud puteau să-şi ia zborul, în schimb de pe bazele Midlands nu se putea decola din cauza condiţiilor atmosferice. Lansarea a fost amînată pentru a doua zi. „N-are nici un rost, domnule general, îi spuse locotenent-colonelul George Stevens, şeful grupului de ofiţeri de legătură, lui Sosabowski care protesta. Nu vă putem lăsa să plecaţi”. Decolarea a fost amînată pentru a doua zi dimineaţă, miercuri, 20 septembrie. „Vom încerca la ora 10”, i s-a spus. Nu era timp pentru a transfera trupele la bazele din sud. Sosabowski află cu părere de rău că planoarele care transportau autovehiculele şi artileria sa decolaseră şi se aflau în drum spre Olanda. Generalul ardea de nerăbdare. Fiecare oră pierdută însemna intensificarea rezistenţei inamicul şi în ziua următoare lupta putea să fie infinit mai grea – în afară de cazul că temerile

sale chinuitoare erau complet nejustificate.

Dar nu erau nejustificate. Coloana de planoare cu oameni, artilerie şi autovehicule pentru Sosabowski se îndreapta spre o lichidare aproape totală. Cel de-al treilea transport aerian avea să fie un dezastru.

Nori joşi, mînaţi de vînt, au acoperit traiectul de sud tot timpul cît a durat traversarea Canalului Mînecii. Cel de-al treilea transport, care se îndrepta spre zonele de aterizare ale diviziilor 101 şi 82 ale englezilor, a avut de înfruntat dificultăţi de la bun început. Se anunţase timp senin pentru după-amiază, dar vremea începuse să se înrăutăţească încă din momentul cînd formaţiile şi-au luat zborul. Escadrilele de avioane de vînătoare, care din cauza norilor nu puteau vedea obiectivele de la sol, au fost obligate să se întoarcă. Întrucît vizibilitatea era nulă, multe planoare, neputînd să vadă avioanele care le remorcau, s-au decuplat şi au aterizat forţat în Anglia ori s-au prăbuşit în Canalul Mînecii, iar numeroase tandemuri au fost nevoite să renunţe la a continua zborul şi să se întoarcă la bază.

Din cele 655 de avioane de transport cu trupe şi 431 de planoare care au decolat efectiv, ceva mai mult de jumătate au ajuns în zonele de lansare şi de aterizare, în timp ce majoritatea tandemurilor avion-planor cu trupe la bord abia au reuşit să aterizeze în Anglia sau în alte părţi. Dar deasupra continentului, focul intens al apărării antiaeriene inamice şi atacurile Luftwaffei, combinate cu vremea rea, au provocat pierderi grele: 112 planoare şi 40 de avioane de transport. Numai 1341 din cei 2 310 oameni şi numai 40 din cele 68 de piese de artilerie ale Diviziei 101 aeropurtate au ajuns la destinaţie. Soldaţii generalului Taylor erau supuşi unei presiuni atît de puternice, încît cele 40 de tunuri au intrat în acţiune aproape de îndată ce-au ajuns la sol.

Divizia 82 aeropurtată a generalului Gavin se afla într-o situaţie şi mai grea. În acele clipe, cînd fiecare soldat era deosebit de preţios pentru desfăşurarea atacului asupra importantelor poduri de la Nijmegen, Regimentul 325 infanterie aeropurtată al lui Gavin n-a mai sosit. Ca şi paraşutiştii polonezi, avioanele şi planoarele Regimentului 325, avînd baza tot în zona Grantham, n-au putut decola. Mai rău, din 265 tone de materiale şi muniţie destinate Diviziei 82, numai vreo 40 de tone au fost recuperate.

În sectorul britanic, unde Urquhart îi aştepta nu numai pe polonezi, ci şi un întreg transport de aprovizionare, a fost o adevărată tragedie. Zonele stabilite pentru lansarea materialelor fuseseră ocupate de inamic şi, cu toate că s-au depus mari eforturi pentru a îndrepta cele 163 de avioane spre o altă zonă, la sud de hotelul Hartenstein, încercarea s-a dovedit zadarnică. Aflaţi într-o situaţie desperată, lipsiţi de toate, în special de muniţie, oamenii lui Urquhart au văzut formaţiile apropiindu-se printr-o adevărată vijelie de foc antiaerian. Apoi au apărut avioanele de vînătoare inamice şi au început să atace formaţiile şi să mitralieze zonele de lansare.

Era aproximativ ora 16,00 cînd reverendul G.A. Pare, capelanul Regimentului de planoare, a auzit pe cineva strigînd: „Vine transportul al treilea!”. Deodată, îşi aminteşte capelanul, „m-a asurzit un crescendo nemaipomenit: părea că însuşi aerul vibra din cauza înfricoşătorului foc de baraj. Nu puteam face altceva decît să-i privim consternaţi pe prietenii noştri îndreptîndu-se spre o moarte inevitabilă”.

G.A. Pare se uita „cu durere, la bombardierele acelea care în mod obişnuit zburau la 4 500 de metri înălţime în timpul nopţii şi care acum coborau, în plină zi, la 450 de metri. Am văzut mai multe avioane în flăcări, care au continuat să-şi menţină direcţia de zbor pînă au lansat toate containerele. Devenise limpede pentru noi că aveam un adversar foarte puternic. Fusese transmisă o radiogramă prin care se cerea ca materialele să fie lansate lîngă comandamentul nostru, dar foarte puţine au ajuns acolo”.

Deşi nu erau escortate formaţiile şi-au menţinut cu îndîrjire traiectul, lansînd fără ezitare încărcăturile în vechile zone de aterizare. Oamenii de la sol au încercat dispereţi să atragă atenţia piloţilor prin semnale luminoase, aprinzînd lumînări fumigene, fluturînd paraşute şi chiar dînd foc la părţi din cîmpie – şi între timp au fost permanent atacaţi în picaj şi mitraliaţi de avioane inamice Messerschmitt.

Mulţi soldaţi îşi amintesc de un avion Dakota britanic, cu aripa stîngă în flăcări, care se îndrepta spre zona de lansare ocupată între timp de germani. Sergentul Victor Miller, unul dintre piloţii de planoare care aterizaseră cu primul transport, de duminică, „a simţit o strîngere de inimă cînd a văzut flăcările învăluind aproape toată partea de jos a fuzelajului”. În timp ce

aştepta ca echipajul să părăsească avionul, Miller se pomeni murmurînd: „Săriţi! Săriţi!” Cînd avionul se lăsă mai jos, Miller îl văzu pe soldatul care stătea în uşă şi arunca containerele. Ca hipnotizat, urmări cu privirea avionul cuprins de flăcări făcînd un viraj şi un nou tur şi, prin fum, zări alte containere coborînd spre sol. Sergentul Douglas Ątwell, un alt pilot de planor, îşi aminteşte că oamenii ieşeau din locaşurile de tragere şi priveau tăcuţi cerul. „Eram sfîrşiţi de oboseală şi nu prea mai aveam nici hrană şi nici apă, dar în clipa aceea nu mă puteam gîndi decît la avionul acela. Era ca şi cum ar fi fost singurul avion de pe cer. Oamenii păreau ţintuiţi acolo unde se găseau, iar soldatul acela continua să arunce mereu alte containere şi baloturi”. Pilotul continuă să conducă avionul cuprins de flăcări şi făcu un al doilea tur, cu viteză redusă. „Am rămas îngrozit cînd am văzut ce face, spune maiorul George Powell. Nu-mi puteam lua ochii de la avion. Deodată a încetat să mai fie avion: devenise un glob mare de foc, de culoare portocalie”. Cînd avionul cuprins de flăcări se prăbuşi, fără ca pilotul lui, căpitanul de aviaţie David Lord, în vîrstă de treizeci şi unu de ani, să-l fi părăsit, Miller văzu dincolo de şirul de copaci „doar o coloană de fum înălţîndu-se deasupra locului de veci al unui echipaj neînfricat, care şi-a dat viaţa pentru ca noi să putem trăi”.

Dar sergentul Miller se înşelase. Un membru al echipajului de pe ghinionistul Dakota a supravieţuit. Locotenentul major de aviaţie Henry Arthur King, navigator în timpul acelei misiuni, îşi aminteşte că, exact cu cîteva minute înainte de ora 16,00, în timp ce avionul se apropia de zona de lansare, antiaeriana a lovit motorul din stînga şi acesta a luat foc. Lord l-a întrebat prin instalaţia de intercomunicaţie: „Sînt toţi bine? Cît mai este pînă la zona de lansare, Harry?” King a răspuns: „Trei minute de zbor”. Avionul se înclina tare spre dreapta şi King observă ca pierdeau repede din înălţime. Flăcările începuseră să se întindă de-a lungul aripii spre rezervorul principal. „Acolo jos au nevoie de aceste lucruri, îl auzi el pe Lord spunînd. Mergem întîi într-acolo şi după aceea părăsim avionul. Puneţi-vă toţi paraşutele”.

King identifică zona de lansare şi îl informă pe Lord. „În regulă, Harry, o văd, spuse pilotul. Du-te în spate şi ajută la aruncarea încărcăturilor”. King se îndreptă spre uşa deschisă. Un proiectil antiaerian distrusese rulourile folosite pentru deplasarea baloturilor grele, şi caporalul Philip Nixon, cu trei

soldaţi din Serviciul de aprovizionare şi transport împingeau opt lăzi cu muniţie spre uşă. Soldaţii îşi scoseseră paraşutele ca să poată împinge mai tare. Împreună, cei cinci oameni aruncaseră şase baloturi cînd se aprinse lumina roşie pentru a atrage atenţia că avionul depăşise zona de lansare. King luă legătura cu pilotul prin instalaţia de intercomunicaţie. „Dave, îi spuse el lui Lord, ne-au mai rămas două". Lord făcu un viraj foarte strkîns pe stînga. „Ne întoarcem, răspunse el. Ţineţi-vă bine".

King văzu că zbura la o înălţime de aproximativ 150 de metri şi Lord „manevra aeronava noastră ca pe un avion de vînătoare. Încercam să-i ajut pe băieţii din Serviciul de aprovizionare şi transport să-şi pună din nou paraşutele. S-a aprins lumina verde şi am aruncat baloturile. Următorul lucru pe care mi-l amintesc este că Lord a început să strige: «Săriţi! Săriţi! Pentru numele lui Dumnezeu, săriţi!» A urmat o explozie îngrozitoare şi m-am pomenit zburînd prin aer. Nu-mi aduc aminte să fi declanşat paraşuta, dar probabil că am făcut-o instinctiv. Am aterizat pe spate şi contactul cu solul a fost foarte dur. Ştiu că m-am uitat la ceas şi am văzut că nu trecuseră decît nouă minute de cînd avionul fusese lovit de artileria antiaeriană. Uniforma mea era toată arsă şi nu-mi găseam pantofii".

După aproximativ o oră, King dădu peste o companie din Batalionul 10. Cineva îi oferi ceai şi un baton de ciocolată. „Asta e tot ce avem", îi spuse soldatul. King se uită la el uluit. „Ce vrei să spui cînd afirmi că asta e tot ce aveţi? Tocmai v-am lansat provizii". Soldatul clătină din cap. „Aţi lansat, ce-i drept, cutiile noastre de sardele, dar le-au luat friţii. Noi nu ne-am ales cu nimic". King rămase fără grai. Se gîndi la căpitanul Lord, la echipaj şi la băieţii care şi-au scos paraşutele într-un efort disperat de a arunca preţioasele baloturi cu muniţie trupelor care le aşteptau cu nerăbdare la sol. Dintre toţi aceşti oameni numai King era în viaţă. Şi acum afla că sacrificiul echipajului său fusese zadarnic[1].

Avioanele aterizau forţat în toată zona, mai ales în jurul

[1] Căpitanul de aviaţie David Lord, distins cu Crucea specială de zbor, a fost decorat post-mortem cu Crucea Victoria. Trupurile celor trei ofiţeri din RAF şi patru ostaşi din Serviciul de aprovizionare şi transport – locotenentul de aviaţie R.E.H. Medhurst, locotenentul major de aviaţie A. Ballantyne, caporalul Nixon, şoferii James Ricketts, Leonard Sidney Harper şi Arthur Rowbotham – au fost identificate şi înhumate în Cimitirul militar britanic din Arnhem.

localităţilor Wageningen şi Renkum. Unele s-au prăbuşit pe malul de sud al Rinului. Sergentul Walter Simpson îşi aminteşte că l-a auzit pe pilotul său strigînd prin instalaţia de intercomunicaţie: „Dumnezeule, ne-au lovit!” Privind afară, văzu că motorul din stînga a luat foc. Zgomotul motoarelor deveni din ce în ce mai slab, apoi avionul începu să pice. Simpson era îngrozit. El îşi aminteşte că avionul „şi-a tîrît coada pe malul de nord al fluviului, s-a ridicat uşor, apoi a făcut un salt peste apă şi a căzut din nou pe malul de sud”.

În momentul impactului, Simpson fu proiectat înainte şi se izbi de un perete al fuzelajului. Radiotelegrafistul, sergentul Runsdale, se lovi de Simpson şi căzu peste el. Interiorul avionului arăta aidoma unei scene de măcel, benzina ardea şi Simpson auzea pîrîitul flăcărilor. Cînd încercă să-şi elibereze picioarele de sub radiotelegrafist, Runsdale scoase un urlet, apoi leşină. Avea coloana vertebrală fracturată. Simpson se ridică anevoie şi îl scoase afară pe sergent prin trapa de salvare. Patru membri ai echipajului, buimăciţi şi şocaţi, reuşiseră să iasă. Simpson se întoarse după cei care mai erau înăuntru. Îl găsi pe bombardier fără cunoştinţă. „Un bocanc îi fusese smuls împreună cu o parte din călcîi şi avea ambele braţe fracturate”, îşi aminteşte el. Simpson îl scoase afară. Deşi avionul era acum în întregime o vîlvătaie, Simpson s-a întors pentru a treia oară ca să-l ia pe mecanic, care avea un picior rupt. Şi pe acesta a reuşit să-l scoată cu bine.

În satul Driel, tînăra Cora Baltussen, sora ei Reat şi fratele lor Albert au văzut avionul lui Simpson prăbuşindu-se. Cei trei au pornit imediat spre locul unde căzuse. „A fost îngrozitor, îşi aminteşte Cora. Erau opt, şi unii dintre ei grav răniţi. Am reuşit să-i ducem de lîngă avionul cuprins de flăcări cu o clipă înainte ca acesta să explodeze. Ştiam că germanii vor căuta echipajul. I-am spus pilotului, locotenentul major de aviaţie Jeffrey Liggens, care scăpase nevătămat, că o să-l ascundem, iar pe răniţi îi vom duce la mica infirmerie din sat. Pe el şi pe alţi doi i-am ascuns într-o fabrică de cărămizi din apropiere, spunîndu-le că o să ne întoarcem cînd se întunecă”. În seara aceea Cora l-a asistat pe unicul medic din sat, o femeie, dr. Sanderbobrorg, care a amputat piciorul bombardierului. Războiul ajunsese în cele din urmă pînă la Cora şi în sătucul Driel.

În total, din 100 de bombardiere şi 63 avioane Dakota, 97 au

fost avariate şi 13 doborîte – şi, în ciuda eroismului de care au dat dovadă piloţii şi echipajele, divizia lui Urquhart, aflată într-o situaţie foarte grea, n-a beneficiat de nici un ajutor. Cele 390 de tone de alimente şi muniţie lansate au ajuns aproape toate în mîinile germanilor. S-a apreciat că numai 21 de tone au fost recuperate.

Dificultăţi şi mai mari aveau să înfrunte polonezii şi artileria lor. Înainte de a decola din Anglia cu transportul polonez, sergentul Kenneth Travis-Davison, pilot secund pe un planor Horsa, fusese uluit de absenţa aproape totală a informaţiilor referitoare la condiţiile existente la destinaţie. Pe hărţi erau marcate traiectele şi zonele de lansare pentru polonezi şi artileria lor, dar, afirmă Travis-Davison, „ni s-a spus că nu se cunoaşte care este situaţia la faţa locului”. Singura indicaţie pentru aterizare era următoarea: „Planoarele trebuie să aterizeze în zona marcată cu fum roşu”. După părerea lui Travis-Davison, „instructajul fusese ridicol”.

Totuşi, în ciuda insuficienţei informaţiilor, avioanele RAF au identificat cu precizie zona de aterizare de lîngă ferma Johannahoeve şi 31 din 46 de planoare au ajuns în zonă. Pe măsură ce soseau, ele deveneau ţinta focului inamic. O escadrilă de avioane Messerschmitt a lovit în plin multe aparate, ciuruind fuzelajul de pînză şi placaj, găurind rezervoarele de benzină ale jeepurilor şi incendiind unele dintre ele. Altele au fost lovite de artileria antiaeriană. Cele care au reuşit să aterizeze s-au pomenit în mijlocul unui cîmp de luptă. Soldaţii Brigăzii 4 a lui Hackett, căutînd să se desprindă de un inamic care ameninţa să-i nimicească complet, n-au reuşit să ajungă în timp util la zona de aterizare de dincolo de înălţimi pentru a asigura protecţia sectorului respectiv. În timp ce englezii şi germanii luptau cu înverşunare, au aterizat polonezii, chiar acolo unde infernala încăierare era în toi. În învălmăşeala aceea cumplită, polonezii au fost luaţi în primire cu foc din ambele părţi. Planoarele, multe dintre ele în flăcări, se prăbuşeau pe cîmp sau intrau în copacii din apropiere. Artileriştii polonezi, prinşi în bătaia acestui foc încrucişat şi incapabili să distingă trupele amice de cele inamice, trăgeau atît în germani, cît şi în englezi. Apoi, descărcînd în grabă jeepurile şi piesele de artilerie care mai puteau fi utilizate, complet năuciţi, îşi croiră drum prin luptă şi se îndepărtară de zonele de aterizare. Surprinzător,

pierderile la sol au fost mici, dar mulţi soldaţi, nedumeriţi şi şocaţi, au fost luaţi prizonieri. Majoritatea jeepurilor şi a încărcăturilor au fost distruse, iar din cele opt tunuri antitanc de şase livre de care era atîta nevoie, numai trei au ajuns neavariate. Temerile generalului Stanislaw Sosabowski s-au dovedit mai mult decît justificate. Şi drama Brigăzii 1 de paraşutişti poloneze abia începea.

La aproximativ 65 km spre sud, de-a lungul şoselei principale, soldaţii Diviziei 101 a generalului Maxwell Taylor duceau lupte crîncene pentru a ţine deschis coridorul. Dar apărarea dîrză a Armatei 15 germane la Best secătuia forţele lui Taylor. Tot mai mulţi oameni erau angajaţi în confruntarea aceea aprigă, pe care un ofiţer din secţia de cercetare a diviziei a numit-o ironic „o mică greşeală de calcul". Presiunea creştea în tot sectorul de aproximativ 24 km, repartizat lui Taylor, pe care „Şoimii urlători" îl botezaseră „Şoseaua iadului". Era evident acum că inamicul intenţiona să izoleze avangarda tancurilor lui Horrocks, folosind satul Best ca bază.

Coloanele de maşini care umpleau şoseaua pînă la refuz erau ţinte uşoare pentru artilerie. Buldozere şi tancuri circulau continuu pe şosea, în ambele sensuri, împingînd la o parte maşinile avariate pentru a permite coloanelor să-şi continue înaintarea. Începînd de duminică, Best, un obiectiv de importanţă secundară, căpătase asemenea proporţii, încît ameninţa să pună în pericol orice altă acţiune a lui Taylor în sectorul de şosea care îi fusese încredinţat. Acum, comandantul Diviziei 101 era hotărît să lichideze definitiv inamicul instalat la Best.

În primele ore ale după-amiezii de marţi, cu sprijinul tancurilor britanice, Taylor aruncă aproape întregul Regiment 502 împotriva oamenilor lui von Zangen de la Best. Acest atac puternic a luat inamicul prin surprindere. Sprijinite de Regimentul 327 infanterie aeropurtată, proaspăt sosit, şi de blindatele britanice de pe şosea, batalioanele 2 şi 3 au curăţat fără milă terenurile împădurite din partea de est a satului Best. Prinşi într-un cerc uriaş şi obligaţi să se retragă spre Canalul Wilhelmina, germanii au cedat brusc. După intrarea în acţiune a acestor forţe proaspete, lupta, care durase fără întrerupere aproximativ patruzeci şi şase de ore, se încheie subit, în numai

două ore. Oamenii lui Taylor au obţinut prima victorie importantă din cadrul operaţiei „Market-Garden. Peste 300 de germani şi-au pierdut viaţa, iar mai bine de 1 000 au fost capturaţi, împreună cu 15 piese de artilerie de 88 mm. „Tîrziu după-amiază, se poate citi într-o relatare oficială, cînd s-au predat sute de germani, s-a cerut să fie trimisă la faţa locului toată poliţia militară disponibilă". Locotenentul Edward Wierzbowski, comandantul de pluton care fusese cît pe ce să ocupe podul de la Best înainte de a fi aruncat în aer, a venit cu propriii săi prizonieri, după ce mai întîi fusese el însuşi făcut prizonier. Rămas fără grenade şi muniţie, înconjurat de morţi şi răniţi – numai trei soldaţi din eroicul său pluton rămăseseră nevătămaţi – Wierzbowski se predase în cele din urmă. Sfîrşiţi de oboseală şi murdari ca vai de ei, Wierzbowski şi oamenii săi, inclusiv cîţiva dintre răniţi, îi dezarmaseră pe medicii şi pe infirmierii spitalul de campanie german unde fuseseră duşi după predare şi acum se întorceau la divizie aducînd cu ei prizonierii.

Cu toate că lupta se soldase cu un succes, dificultăţile generalului Taylor erau departe de a fi luat sfîrşit. Nici nu se terminase bine lupta de la Best şi blindatele germane se şi năpustiseră spre podul care abia fusese întins la Son, într-o nouă tentativă de a tăia coridorul. Însuşi Taylor, în fruntea subunităţilor statului major – singurele lui întăriri disponibile – intrase în acţiune. Cu o bazooka şi un singur tun antitanc a fost grav avariat un tanc german Pantera tocmai cînd era să ajungă la pod. Tot astfel, alte cîteva tancuri au fost repede scoase din luptă. Atacul german a eşuat şi coloana a continuat să înainteze. Dar „Şoimii urlători" nu şi-au permis nici un moment de relaxare. „Situaţia noastră, avea să noteze Taylor mai tîrziu, îmi amintea de Vestul american timpuriu, cînd mici garnizoane trebuiau să ţină piept atacurilor neprevăzute ale indienilor în orice punct, de-a lungul unor mari porţiuni de cale ferată".

Tactica acţiunilor de hărţuială rapide şi violente, aplicată de germani, dădea roade. Aproape 300 de ostaşi din Divizia 101 fuseseră ucişi, răniţi sau daţi dispăruţi. Oamenii din locaşurile de tragere, săpate pe ambele părţi ale şoselei sau pe ogoarele din jurul localităţii Best, erau tot timpul în pericol de a fi zdrobiţi prin atacuri din flanc şi fiecare noapte îşi avea partea ei de groază. În bezna care înlesnea infiltrarea germanilor în poziţiile Diviziei 101, nimeni nu ştia dacă soldatul din locaşul vecin va mai fi în

viaţă în dimineaţa următoare. În vălmăşagul acestor acţiuni îndîrjite, dezlănţuite de inamic prin surprindere, oamenii dispăreau subit şi, după ce schimbul violent de focuri înceta, prietenii lor îi căutau printre morţi şi răniţi pe cîmpul de luptă, la posturile de prim ajutor sau la spitalele de campanie.

Cînd s-a terminat lupta de la Best, în timp ce şirurile lungi de prizonieri erau trimise la divizie, sergentul Charles Dohun, în vîrstă de treizeci şi unu de ani, porni în căutarea comandantului său, căpitanul LeGrand Johnson. În Anglia, înainte de decolare, Dohun fusese aproape „paralizat de spaimă". Johnson, în vîrstă de douăzeci şi doi de ani, avusese aceeaşi senzaţie. Se „împăcase" cu gîndul că nu se va mai întoarce. În dimineaţa de 19, Johnson îşi condusese compania la atac lîngă Best. „Nu aveam altă alegere: ori atacam, ori ne lăsam măcelăriţi", îşi aminteşte el. În lupta aceea aprigă, despre care Johnson spune că a fost „cea mai cumplită din cîte am văzut sau am auzit", un glonţ i-a pătruns în umărul stîng. Cu compania sa redusă de la 180 la 38 de oameni şi încercuit pe un cîmp plin de şire de fîn care ardeau, Johnson a ţinut piept germanilor pînă la sosirea altor companii care, respingînd inamicul, i-au evacuat pe supravieţuitori. În timp ce un sanitar îl ajuta să ajungă la un post de prim ajutor, Johnson a fost din nou rănit, de astă dată la cap. La postul de prim ajutor al batalionului a fost pus, împreună cu alţi răniţi în stare foarte gravă, în ceea ce personalul sanitar numea „grămada morţilor". După îndelungată căutare, l-a găsit acolo sergentul Dohun. Îngenunchind lîngă prietenul său, Dohun era convins că în trupul acestuia mai exista o licărire de viaţă.

Ridicînd corpul inert al ofiţerului, Dohun îl aşează într-un jeep, alături de alţi patru răniţi din compania lui, şi porni spre spitalul de campanie din Son. Pentru a evita o patrulă germană, Dohun intră cu jeepul în pădure şi se adăposti acolo. După ce patrula se îndepărtă, porni din nou. Ajuns la spital, văzu şiruri lungi de răniţi aşteptînd să fie consultaţi. Dohun, convins că Johnson poate să moară dintr-o clipă în alta, trecu printre şirurile de răniţi şi ajunse la un chirurg. Acesta examina răniţii pentru a stabili care aveau nevoie de ajutor imediat. „Domnule maior, îi spuse Dohun doctorului, căpitanul meu are nevoie de o intervenţie chiar acum". Maiorul clătină din cap. „Îmi pare rău, sergent, îi spuse el lui Dohun. O să ajungem şi la el. Trebuie să-şi aştepte rîndul". Dohun insistă. „Domnule maior, moare dacă

nu vă ocupaţi de el imediat”. Doctorul era de neclintit. „Avem o mulţime de răniţi aici, spuse el. Căpitanul dumitale va primi îngrijirile necesare de îndată ce îi va veni rîndul”. Dohun îşi scoase revolverul şi trase piedica. „Va fi prea tîrziu, spuse el calm. Domnule maior, vă ucid aici pe loc dacă nu-l consultaţi imediat”. Chirurgul se uită încremenit la Dohun. „Adu-l înăuntru”, spuse el.

În sala de operaţie Dohun a stat cu revolverul în mînă tot timpul cît doctorul şi echipa de infirmieri s-au ocupat de Johnson. A văzut că i-au făcut transfuzie, i-au dezinfectat rănile şi i-au scos un glonţ din craniu şi un altul din umărul stîng. După ce s-a terminat operaţia şi Johnson a fost pansat, Dohun s-a apropiat de medic şi i-a înmînat revolverul. „E-n regulă, spuse el, mulţumesc. Acum mă puteţi preda”.

Dohun a fost trimis înapoi la Batalionul 2 din Regimentul 502. Acolo l-au dus în faţa comandantului. Sergentul a încremenit în poziţia de drepţi. Comandantul l-a întrebat dacă era absolut conştient de ceea ce făcuse şi dacă îşi dădea seama că pentru fapta lui ar putea fi deferit curţii marţiale. „Da, domnule, îmi dau seama” răspunse Dohun. Comandantul începu să se plimbe agitat, apoi se opri brusc. „Sergent, spuse el, te pun la arest – făcu o pauză şi se uită la ceas – pentru exact un minut”. Cei doi aşteptară în tăcere. Apoi ofiţerul se uită la Dohun. „Eşti liber, îi spuse. Acum întoarce-te la subunitatea dumitale”. Dohun salută şi răspunse prompt: „Am înţeles, domnule”. Făcu stînga-mprejur şi plecă[1].

Acum, în sectorul încredinţat generalului Gavin, cucerirea rapidă a podurilor de la Nijmegen avea o importanţă capitală, întrucît tancurile lui Horrocks se îndreptau spre acest oraş. În

[1] Rămîn îndatorat pentru acest episod doamnei Johnson. Ea însăşi l-a auzit pentru prima oară de la căpitanul Hugh Robert, şeful de stat major al Regimentului 502. Deşi căpitanul Robert n-a menţionat numele ofiţerului comandant, presupun că e vorba de locotenent-colonelul Steve Chappuis din Batalionul 2. Căpitanul Johnson îşi aminteşte doar că „s-a trezit în Anglia şase săptămîni mai tîrziu – orb, surd, mut, cu vreo 20 kg mai slab şi cu o placă mare de metal la cap”. În afară de vedere, pe care şi-a recăpătat-o doar parţial, Johnson s-a vindecat. Sergentul Dohun, în corespondenţa sa şi în interviul pe care i l-am luat pentru această carte, s-a referit foarte puţin la rolul pe care l-a avut în salvarea vieţii căpitanului Johnson. Dar nu neagă că aşa s-au întîmplat lucrurile. „Nici în ziua de azi, a scris el, nu ştiu dacă l-aş fi împuşcat pe medicul acela sau nu”.

ziua de 17 germanii avuseseră acolo doar cîţiva soldaţi care păzeau căile de acces spre podul de peste Waal. În după-amiaza de 19, Gavin aprecia că avea în faţa sa peste cinci sute de grenadieri SS, instalaţi pe poziţii bine amenajate şi sprijiniţi de artilerie şi de blindate. Grosul Diviziei blindate de gardă se afla încă în drum spre oraş. Numai subunităţile înaintate ale coloanei britanice – părţi din Batalionul 1 al Regimentului de grenadieri de gardă de sub comanda locotenent-colonelului Edward H. Goulburn – erau disponibile pentru un atac, în timp ce trupele Diviziei 82 a lui Gavin erau risipite pe un spaţiu vast de-a lungul sectorului de coridor de 18 km, încredinţat lor, încercînd să respingă un inamic care ataca mereu. Întrucît Regimentul de infanterie aeropurtată al lui Gavin nu reuşise să decoleze din cauza ceţii de pe baza din Midlands, el nu putea să destineze decît un batalion pentru un atac combinat cu tancurile din capul coloanei britanice. Gavin a ales în acest scop Batalionul 2 din Regimentul 505 de sub comanda locotenent-colonelului Ben Vandervoort. Exista o şansă ca un atac bazat pe viteză şi pe surprindere să fie încununat de succes. Dacă era cineva care să-l ducă la bun sfîrşit, acesta, după părerea lui Gavin, nu putea fi altul decît rezervatul şi calmul Vandervoort [1]. Totuşi, era vorba de o acţiune foarte riscantă. Gavin avea impresia că englezii subapreciau forţele germanilor, ceea ce era adevărat. În raportul despre rezultatele luptei, întocmit de Regimentul de grenadieri de gardă stă scris: „Se credea că prezenţa în număr mare a tancurilor va determina probabil inamicul să se retragă”.

La ora 15,30 a început atacul combinat. Trupele au pătruns rapid pînă în centrul oraşului, fără să întîmpine prea mare rezistenţă. Acolo, tunurile şi autoblindatele britanice, în număr de aproximativ 40, s-au împărţit în două coloane. O parte din soldaţii americani urcaseră pe tancuri, alţii veneau în urma lor. Pe tancurile din cap şi în autovehiculele de cercetare se aflau doisprezece cercetaşi din rezistenţa olandeză, special aleşi, care le indicau drumul – printre ei era un student, Jan van Hoof, în vîrstă de douăzeci şi doi de ani, ale cărui acţiuni ulterioare aveau să devină subiectul unei aprige dispute. „Nu prea vroiam să mă folosesc de serviciile lui, îşi aminteşte căpitanul Arie D. Bestebreurtje, ofiţerul de legătură olandez pe lîngă Divizia 82.

[1] În Normandia, Vandervoort luptase patruzeci de zile cu glezna zdrobită. Vezi C. Ryan, *Ziua cea mai lungă*, Editura politică, 1965, p.134.

Părea foarte agitat, dar un alt membru al rezistenţei a garantat pentru el. S-a urcat într-un autovehicul de cercetare britanic şi aceea a fost ultima oară cînd l-am văzut". Dintre cele două coloane, una s-a îndreptat spre podul de cale ferată, iar cealaltă, cu Goulburn şi Vandervoort, spre importantul pod de şosea peste Waal.

În preajma ambelor obiective, germanii îi aşteptau cu forţe importante. Sergentul Paul Nunan îşi aminteşte că atunci cînd plutonul său s-a apropiat de un pasaj denivelat de lîngă podul de cale ferată „am fost întîmpinaţi cu gloanţe de lunetişti. Existau mii de locuri în care puteau să se adăpostească perfect, astfel că era greu să spui din ce parte trăgeau". Oamenii căutară adăpost şi începură, încet, să bată în retragere. Nici blindatelor britanice nu le-a mers mai bine. Cînd au început să se îndrepte spre pod, tancurile au fost scoase din luptă de tunuri de calibrul 88, care trăgeau razant din celălalt capăt al străzii. O stradă largă, Kraijenhoff Laan, ducea la un parc în forma triunghiulară situat la vest de pod.

Acolo, în clădirile de pe cele trei laturi ale parcului, paraşutiştii se regrupară pentru un alt atac. Dar germanii îi opriră din nou. Lunetiştii de pe acoperişuri şi mitralierele care trăgeau de pe o pasarelă de peste calea ferată îi ţintuiră locului.

Cîţiva soldaţi şi-l amintesc pe locotenentul Russ Parker, strîngînd o ţigară în dinţi, ridicîndu-se în picioare în văzul tuturora şi mitraliind acoperişurile, ca să nu le permită lunetiştilor să ridice capul. S-a cerut sprijinul tancurilor şi Nunan îşi aduce aminte că „în clipa aceea tot parcul părea împînzit de trasoare de la o armă automată cu cadenţă de tragere rapidă instalată în stînga noastră, pe latura opusă a străzii". Nunan se întoarse spre Herbert Buffalo Boy, un indian din tribul Sioux, soldat vechi în Divizia 82. „Cred că or să trimită un tanc german", îi spuse Nunan. „Ei bine, dacă trimit cu el şi infanterie, o să fie o zi foarte grea", răspunse Buffalo Boy cu o grimasă. Tancul german n-a apărut, în schimb a început să tragă o mitralieră antiaeriană. Soldaţii au continuat lupta cu grenade, mitraliere şi bazooka pînă s-a primit ordin ca plutoanele din faţă să se retragă şi să-şi consolideze poziţiile în vederea nopţii. Cînd oamenii se puseră în mişcare, germanii incendiară clădirile situate de-a lungul fluviului, astfel că soldaţii lui Vandervoort n-au putut să se infiltreze, să ocupe poziţiile artileriei inamicului şi

să lichideze cuiburile de rezistenţă. Atacul asupra podului de cale ferată se împotmolise.

Sub protecţia focului puternic al artileriei americane, cea de-a doua coloană se îndreptase spre Huner Park, o frumoasă grădină din vecinătatea căilor de acces spre podul de şosea. Aici, toate drumurile care duc la pod converg într-o piaţă circulară; nişte ruine străvechi, cu o capelă avînd şaisprezece laturi – Valkhof – odinioară palat al lui Carol cel Mare, iar mai tîrziu reconstruită de Barbarossa, dominau tot sectorul. Inamicul îşi concentrase forţele în această citadelă. Colonelului Goulburn i se părea că „friţii bănuiau ce intenţionam să facem". Aşa şi era.

Batalionul de grenadieri de tancuri SS al căpitanului Karl Heinz Euling a fost una din primele unităţi care au traversat Rinul la Pannerden. Executînd ordinele generalului Harmel de a apăra podul cu orice preţ, Euling amplasase în jurul grădinii Huner Park tunuri de asalt şi-şi instalase soldaţii în străvechea capelă. Cînd tancurile britanice au apărut pe după colţurile străzilor care duceau spre parc, s-au pomenit direct în bătaia tunurilor lui Euling. Întîmpinate cu un foc de baraj nimicitor, tancurile s-au retras. Colonelul Vandervoort se dădu imediat jos şi, ordonînd servanţilor unui aruncător să deschidă foc de acoperire, trimise o companie înainte. Cînd plutonul din capul companiei, comandat de locotenentul James J. Coyle, făcu un salt pînă la un şir de case care dădea spre parc, asupra lui se abătu o vijelie de foc de arme portative şi de aruncătoare. Locotenentul William J. Meddaugh, locţiitor al comandantului companiei, îşi dădu seama că era vorba de un „foc metodic corectat în timpul tragerii. Servanţii tunurilor şi lunetiştii erau dirijaţi prin radio. Tancurile engleze au acoperit înaintarea noastră şi locotenentul Coyle a reuşit să ajungă la un grup de clădiri care dominau toată poziţia inamicului. Celelalte plutoane au fost în imposibilitate de a se mai mişca, astfel că situaţia era cam albastră".

Sub protecţia grenadelor fumigene britanice, Meddaugh reuşi să aducă şi restul companiei, iar comandantul, locotenentul J.J. Smith, luă măsuri ca oamenii săi să-şi consolideze poziţiile în casele din jurul lui Coyle. După cum îşi aminteşte Meddaugh, „plutonul lui Coyle vedea acum perfect inamicul, dar cînd au început să înainteze tancurile, cîteva

tunuri cu mare viteză iniţială, care nu trăseseră pînă atunci, au deschis focul. Două tancuri au fost scoase din luptă, iar celelalte s-au retras". Cînd oamenii lui Coyle au răspuns cu mitralierele, au atras imediat asupra lor focul unor tunuri antitanc de pe cealaltă parte a străzii. La căderea întunericului, SS-iştii lui Euling au încercat să se infiltreze în poziţiile americane. Un grup a ajuns la cîţiva metri de plutonul lui Coyle, înainte de a fi descoperit: a urmat o luptă crîncenă. Plutonul lui Coyle a suferit pierderi, iar trei germani au fost ucişi înainte ca atacul să fie respins. Mai tîrziu, Euling a trimis sanitari să ridice răniţii, paraşutiştii lui Coyle au aşteptat pînă cînd au fost evacuaţi germanii răniţi şi apoi au reluat lupta. În toiul încleştării, soldatul John Keller a auzit un zgomot care aducea a lovituri de ciocan. Apropiindu-se de o fereastră, rămase uluit văzînd un olandez cocoţat pe o scară, care repara calm şindrila de pe casa vecină, ca şi cînd nimic nu se întîmpla.

Întrucît se întunecase de-a binelea, iar armele portative trăgeau fără încetare, orice tentativă de a înainta a fost amînată pentru a doua zi. Asaltul anglo-american a fost oprit brusc la numai 360 de metri de podul peste Waal – ultimul curs de apă înainte de Arnhem.

Pentru comandanţii aliaţi era acum evident că germanii menţineau cu fermitate podurile în mîinile lor. Browning, îngrijorat de faptul că podurile puteau fi distruse în orice moment, convocă o altă consfătuire pe data de 19, seara tîrziu. Trebuia găsită o modalitate de a traversa rîul Waal, lat de 360 de metri. Generalul Gavin concepuse un plan pe care i-l prezentase lui Browning cînd s-a făcut joncţiunea. Atunci comandantul corpului îl respinsese. La această a doua consfătuire, Gavin îl propuse din nou. „Există un singur mod de a ocupa acest pod, le spuse el ofiţerilor prezenţi. Să-l cucerim printr-un atac simultan de la ambele extremităţi". Gavin insistă asupra faptului că „trebuie aduse imediat toate ambarcaţiunile de care dispun coloanele de geniu ale lui Horrocks, deoarece vom avea nevoie de ele". Englezii îl priviră stupefiaţi. Comandantul Diviziei 82 se gîndea, evident, la o forţare a rîului de către paraşutişti.

Gavin îşi dezvoltă ideea. În decurs de aproape trei zile de luptă a avut pierderi considerabile – peste 200 de morţi şi aproape 700 de răniţi. Alte cîteva sute de oameni erau izolaţi

sau risipiţi şi consideraţi dispăruţi. Pierderile, argumenta Gavin, vor creşte progresiv dacă se va aplica în continuare tactica atacurilor frontale. Era necesar să se găsească o modalitate de a cuceri podul repede şi cu pierderi minime. Gavin propunea ca în timp ce continua atacul pentru cucerirea căilor de acces dinspre sud să se trimită trupe cu bărcile pe malul celălalt al rîului, la vreo 1,5 km în aval. Sprijiniţi de un foc puternic executat de tunurile de pe tancuri, oamenii trebuiau să ia cu asalt lucrările de apărare inamice de pe malul de nord, înainte ca germanii să-şi dea seama ce se întîmplă.

Totuşi realizarea unei surprinderi totale nu intra în discuţie. Rîul era prea lat pentru ca numeroasele ambarcaţiuni cu oameni la bord să-l poată trece neobservate, iar malul celălalt nu oferea nici o acoperire, aşa încît oamenii, odată ajunşi dincolo, aveau de străbătut aproape 200 de metri de teren plan şi complet descoperit. Ceva mai încolo se afla un dig, de unde artileriştii germani puteau trage asupra paraşutiştilor invadatori. Şi această poziţie va trebui să fie ocupată. Deşi la început pierderile vor fi grele, după părerea lui Gavin ele vor fi totuşi mai reduse decît în cazul continuării atacului numai împotriva căilor de acces dinspre sud către pod. „Trebuie să încercăm, îi spuse lui Browning, dacă vrem ca operaţia «Market-Garden» să reuşească”.

Colonelul George S. Chatterton, comandantul Regimentului englez de planoare, îşi aminteşte că în afară de Browning şi de Horrocks la consfătuire au fost prezenţi comandanţii regimentelor de gardă irlandez, scoţian şi de grenadieri. Era de faţă, morfolind într-una o ţigară, şi colonelul Reuben Tucker, comandantul Regimentului 504 din Divizia 82, pe ai cărui oameni Gavin îi alesese pentru forţarea rîului în cazul cînd planul său era aprobat. Deşi urmărea atent argumentarea lui Gavin, Chatterton nu putu să nu remarce cît de pestriţ era echipamentul celor prezenţi. „Un general de brigadă purta pantofi de şevro şi şedea pe un scăunel pliant de vînătoare, îşi aminteşte el. Cei trei comandanţi ai regimentelor de gardă purtau pantaloni de catifea reiată destul de uzaţi, ghete de polo pe iarbă şi la gît eşarfe cu culorile respectivelor şcoli militare”. Lui Chatterton i se păreau „relaxaţi, ca şi cînd discutau despre o aplicaţie; nu puteam să nu observ contrastul dintre ei şi americanii prezenţi, mai ales colonelul Tucker, cu casca lui care-

i acoperea aproape toată faţa. Avea pistolul într-un toc sub braţul stîng şi pe şold un pumnal prins de centură". Spre amuzamentul lui Chatterton, „din cînd în cînd Tucker îşi scotea ţigara, suficient timp ca să tragă un scuipat şi, de fiecare dată cînd o făcea, pe feţele ofiţerilor din regimentele de gardă se întipărea surpriza".

Dar adevărata surpriză avea s-o provoace cutezanţa planului propus de Gavin. „Ştiam că suna bizar, îşi aminteşte Gavin, dar viteza avea o importanţă esenţială. Nu era vreme nici pentru a face o recunoaştere. În timp ce îmi continuam expunerea, Tucker era singura persoană din cameră care părea netulburată. Participase la debarcarea de la Anzio şi ştia la ce se putea aştepta. Pentru el, forţarea rîului echivala cu una din numeroasele aplicaţii pe care Regimentul 504 le făcuse la Fort Bragg". Dar, pentru paraşutişti era ceva cu totul neobişnuit şi generalul Gordon Walch, şeful de stat major al lui Browning, îşi aminteşte că de fapt comandantul corpului era „acum plin de admiraţie faţă de cutezanţa ideii". De astă-dată Browning şi-a dat consimţămîntul.

Problema de maximă urgenţă era să se găsească ambarcaţiunile necesare. Luînd legătura cu geniştii săi, Horrocks află că aveau douăzeci şi opt de bărci mici din pînză şi placaj. Acestea trebuiau să sosească la Nijmegen în timpul nopţii. Dacă elaborarea în detaliu a planului putea fi încheiată la timp, operaţia preconizată de Gavin, o miniatură a debarcării din Normandia, urma să aibă loc a doua zi, 20 septembrie, la ora 13,00. Niciodată nu se mai angajaseră paraşutiştii într-o asemenea acţiune de luptă. Dar planul lui Gavin părea să ofere cea mai mare speranţă de a cuceri podul de la Nijmegen intact, după care, aşa cum mai credeau cu toţii, printr-o nouă înaintare rapidă de-a lungul coridorului avea să se realizeze joncţiunea cu trupele din Arnhem.

Pe vastul covor de iarbă de pe Eusebius Buiten Singel, generalul Heinz Harmel a dirijat personal deschiderea focului împotriva oamenilor lui Frost de la pod. Tentativa lui de a-l determina pe Frost să se predea eşuase. Acum, adunîndu-i pe comandanţii unităţilor de tancuri şi de artilerie le-a dat dispoziţii precise: trebuiau să radă de pe suprafaţa pămîntului toate clădirile în care se aflau paraşutiştii. „Întrucît englezii nu vor să

iasă din vizuinile lor, îi vom arunca în aer", le spuse Harmel. El ordonă artileriştilor „să ochească întîi direct în cornişe şi apoi să bată cu foc metru cu metru, etaj cu etaj pînă ce toate casele acelea se vor nărui". Harmel era hotărît să pună capăt asediului şi, pentru că nu reuşise altminteri, aceasta i se părea singura cale. „Cînd vom termina, adăugă Harmel, nu va mai rămîne decît un morman de moloz". Culcat la pămînt între două piese de artilerie, Harmel îşi îndreptă binoclul spre poziţiile engleze şi dădu ordinul de deschidere a focului. Cînd primele salve se abătură asupra obiectivului, se ridică mulţumit şi-i lăsă pe ofiţerii săi să conducă focul în continuare. „Mi-ar fi plăcut să rămîn, îşi aminteşte el. Era pentru mine o nouă experienţă pe cîmpul luptă. Dar întrucît anglo-americanii atacau podurile de la Nijmegen, prezenţa mea era necesară acolo". După ce plecă Harmel, artileriştii începură să distrugă cu o precizie metodică ultimele poziţii ale lui Frost, transformîndu-le în moloz.

Din cele optsprezece clădiri pe care Batalionul 2 le ocupase iniţial, paraşutiştii lui Frost deţineau acum numai zece. În timp ce tancurile loveau poziţiile orientate spre est şi vest, artileria trăgea asupra celor orientate spre nord. Tirul era necruţător. „Era cea mai reuşită, cea mai eficace tragere pe care am văzut-o vreodată, îşi aminteşte soldatul Horst Weber, grenadier SS. Clădirile se năruiau, începînd de la acoperiş, ca nişte case de păpuşi. Nu vedeam cum ar mai putea cineva să supravieţuiască unui asemenea infern. Realmente îi deplîngeam pe englezi".

Weber urmărea cu ochii trei tancuri de tip Tigru care înaintau încet spre Groote Markt şi în timp ce mitralierele trăgeau în fiecare fereastră a unui grup de clădiri de pe căile de acces dinspre nord către pod, tancurile „revărsau proiectil după proiectil asupra fiecărei case, rînd pe rînd". El îşi aminteşte de o casă situată pe colţ al cărei „acoperiş a cedat, ultimele două etaje au început să se clatine, apoi, aşa cum ai jupui pielea de pe un schelet, întreaga faţadă s-a prăbuşit, dezvăluind toate etajele pline de englezi care alergau de colo-colo înnebuniţi. Din cauza prafului şi a dărîmăturilor, spune Weber, curînd n-am mai putut vedea nimic. Era un vacarm îngrozitor, dar, chiar şi în aceste condiţii răzbăteau urletele răniţilor".

Tancurile au distrus una cîte una toate casele situate de-a lungul Rinului şi chiar pe cele de sub pod. În multe cazuri, cînd englezii ţîşneau afară, tancurile treceau peste ruine, ca nişte

buldozere, nivelînd complet terenul. La punctul de comandă de lîngă rampă al căpitanului Mackay, în şcoala aproape distrusă, locotenentul Peter Stainforth calculă că „proiectilele explozive loveau latura de sud a clădirii la interval de una pînă la zece secunde”. Situaţia era „foarte proastă, îşi aminteşte el, şi toţi aveam cîte o rană mai mult sau mai puţin gravă”. Totuşi, soldaţii rezistau cu încăpăţînare, părăsind camerele rînd pe rînd, „cînd se prăbuşeau tavanele, cînd apăreau fisuri în pereţi şi cînd nu mai puteau fi folosite pentru apărare”. În mijlocul dărîmăturilor, economisind cu grijă cartuşele, „Diavolii roşii”, îşi aminteşte Stainforth cu mîndrie, „supravieţuiau ca nişte cîrtiţe. Germanii nu reuşeau nicicum să ne scoată din ascunzători”. Dar în alte părţi oamenii considerau că situaţia lor era aproape de nesuportat. „Germanii se hotărîseră să ne lichideze cu artileria, explică soldatul James W. Sims. Părea imposibil ca tirul tunurilor şi aruncătoarelor să se mai intensifice, dar aşa s-a întîmplat. Proiectilele cădeau grindină. Exploziile se ţineau lanţ contopindu-se într-o singură detonaţie continuă”. La fiecare salvă Sims repeta o rugă disperată: „Rezistaţi! Rezistaţi! Nu mai poate dura mult”. Singur, ghemuit în locaşul său de tragere, Sims îşi zicea că „stătea într-un mormînt proaspăt săpat, aşteptînd doar să fie îngropat de viu”. Îşi aminteşte că în minte îi stăruia un singur gînd: „Dacă nu se grăbeşte Corpul 30, s-a zis cu noi”.

Colonelul Frost şi-a dat seama că Batalionul 2 se afla într-o situaţie dezastruoasă. Batalioanele trimise în ajutorul lui nu reuşiseră să-şi croiască drum pînă la el şi Frost se îndoia că mai puteau veni. Lansarea polonezilor nu avusese loc. Muniţia era pe sfîrşite. Răniţii erau atît de numeroşi, încît toate pivniţele disponibile erau pline. Oamenii luptau fără răgaz de peste cincizeci de ore. Frost ştia că nu vor mai putea să îndure mult timp acest prăpăd. De jur împrejurul poziţiei sale de apărare, numai case în flăcări, clădiri prăbuşite, iar punctele de sprijin erau rînd pe rînd cucerite de inamic. Nu ştia cît va mai putea rezista. Batalionul 2 la care ţinea ca la ochii din cap era îngropat în ruinele clădirilor din jurul său. Totuşi Frost nu voia să-i facă pe plac inamicului. Deşi lipsit de orice speranţe, era hotărît să nu cedeze germanilor podul din Arnhem pînă la ultima sa picătură de sînge.

Nu era singurul care gîndea astfel. Încercarea grea la care

erau supuşi părea să aibă acelaşi efect şi asupra oamenilor săi. Soldaţii îşi împărţiră muniţia şi luară puţinul pe care puteau să-l găsească asupra răniţilor, pregătindu-se pentru a înfrunta destinul ameninţător. Nu se vedeau semne de teamă. Epuizaţi, înfometaţi şi îndureraţi, oamenii tratau tot ce-i privea pe ei cu un simţ al umorului tot mai manifest, pe măsură ce-şi dădeau seama că-i aşteaptă sacrificiul.

Părintele Egan îşi aminteşte că l-a întîlnit pe Frost care tocmai ieşea dintr-un W.C. „Faţa colonelului – obosită, murdară şi nebărbierită – se lumină de un zîmbet, îşi aduce aminte Egan. «Părinte», îmi spuse el, «geamul e spart, în perete este o gaură mare, iar acoperişul nu mai există. Dar are un lanţ şi funcţionează»".

Ceva mai tîrziu, Egan a încercat să se strecoare pe una din străzi ca să ajungă la răniţii din pivniţe. Sectorul era puternic bătut cu foc de aruncătoare şi capelanul se adăpostea pe unde putea. „Maiorul Digby Tatham-Warter, a cărui companie ocupase iniţial podul, îşi aminteşte el, se plimba nepăsător pe stradă. Cînd a văzut că mă furişez, a venit spre mine, cu o umbrelă în mînă". După cîte îşi aminteşte Egan, Tatham-Warter „a deschis umbrela şi a ţinut-o deasupra capului meu. Ploua cu bombe de aruncător din toate părţile, dar maiorul îmi spuse calm: «Veniţi cu mine, părinte»". Cînd Egan avu un moment de ezitare Tatham-Warter îl linişti: „Fiţi fără grijă. Am umbrela". Locotenentul Patrick Barnett îl întîlni pe temerarul maior curînd după aceea. Barnett traversa strada în goană ca să ajungă la un nou sector de apărare pe care Frost îi dăduse ordin să-l menţină. Reîntors după ce îl escortase pe părintele Egan, Tatham-Warter, ţinînd umbrela deschisă deasupra capului, îşi vizita oamenii din poziţia circulară de apărare care se comprima mereu. Barnett fu atît de surprins încît se opri: „Asta n-o să vă ajute prea mult", îi spuse el maiorului. Tatham-Warter îl privi cu mirare prefăcută. „Dumnezeule, Pat, replică el. Dar dacă o să plouă?".

În cursul după-amiezii, în timp ce tirul continua violent, maiorul Freddie Gough îl văzu pe Tatham-Warter în fruntea companiei, cu umbrela în mînă. Tancurile înaintau pe străzi cu un zgomot infernal, trăgînd în tot ce întîlneau în cale. „Mi s-a făcut aproape rău cînd am văzut enormele tancuri Mark IV trăgînd asupra noastră aproape la gura ţevii", îşi aminteşte

Gough. Apoi tensiunea se risipi subit. „Acolo, pe stradă, conducîndu-şi oamenii într-un atac la baionetă împotriva germanilor care reuşiseră să se infiltreze în poziţiile noastre, l-am văzut pe Tatham-Warter, îşi aminteşte Gough. Găsise un melon vechi pe undeva şi alerga agitîndu-şi umbrela găurită. Era leit Charlie Chaplin”.

Au fost şi alte momente hazlii, la fel de memorabile. Cu trecerea orelor, clădirea punctului de comandă al batalionului fu puternic bombardată şi luă foc. Părintele Egan coborî în pivniţă să vadă de răniţi. „Ei bine, părinte, spuse sergentul Jack Spratt, care era considerat omul cel mai glumeţ din batalion, numai cu maşini de gătit n-au aruncat în noi”. Tocmai spusese aceste cuvinte şi clădirea fu din nou lovită în plin de un obuz. „Tavanul s-a prăbuşit acoperindu-ne cu moloz şi tencuială. Cînd ne-am ridicat, ce să vezi: chiar în faţa noastră o maşină de gătit”. Spratt se uită la ea şi clătină din cap a mirare. „Ştiam că ticăloşii aceia sunt aproape, spuse el, dar nu credeam că pot auzi ce vorbim”.

Spre seara începu să plouă, şi atacul germanilor păru să se intensifice. Căpitanul Mackay, aflat pe latura opusă a podului, luă legătura cu Frost. „I-am spus colonelului că nu mai pot să rezist încă o noapte dacă atacul continuă în acelaşi ritm, avea să scrie Mackay. Mi-a răspuns că nu mă poate ajuta, dar că trebuie să rezist cu orice preţ”.

Mackay îşi dădea seama că germanii presau irezistibil forţele lui Frost. Vedea soldaţi englezi ieşind în goană din casele cuprinse de flăcări de pe malul fluviului şi îndreptîndu-se spre alte două case, aflate vizavi de el, singurele încă în picioare. „Începuseră să ne încercuiască, a notat el, şi era evident că, dacă nu primeam curînd ajutor, ne vor scoate din poziţie. Am urcat la mansardă şi am deschis radioul să ascult buletinul de ştiri al BBC de la ora 18,00. Spre uimirea mea, crainicul anunţa că blindatele britanice au ajuns la trupele aeropurtate”[1].

Aproape imediat Mackay auzi un strigăt de la etajul de dedesubt: „Tancuri Tigru se îndreaptă spre pod”. (Era exact 19,00 după ora Berlinului; 18,00 după ora Londrei.) Două tancuri uriaşe de 60 de tone veneau dinspre nord. Şi Frost le văzu de pe partea unde era. „Arătau incredibil de sinistre în lumina

[1] Mackay credea că ştirea se referă la Arnhem; de fapt era vorba de joncţiunea tancurilor lui Horrocks cu Divizia 82 aeropurtată la Nijmegen.

crepusculului, a notat el. Ca nişte monştri preistorici, cînd tunurile lor mari scuipau foc dintr-o parte în alta. Proiectilele străpungeau zidurile. Praful şi molozul care cădeau, treptat, după fiecare explozie umpleau coridoarele şi camerele".

O întreagă latură a clădirii în care se afla Mackay fusese distrusă. „Unele dintre proiectilele acelea trebuie să fi fost perforante, spune locotenentul Peter Stainforth, deoarece au străpuns şcoala de la un cap la celălalt, făcînd o gaură de aproximativ un metru în fiecare cameră". Tavanele s-au prăbuşit, pereţii au crăpat şi „toată clădirea s-a cutremurat". Privind cele două tancuri de pe rampă, Mackay se gîndi că le sunase ceasul. „Încă două lovituri ca acestea şi s-a zis cu noi", spuse el. Totuşi, avînd în vedere rezistenţa dîrză şi neînfricată de care dăduseră dovadă luptătorii de la pod încă de la sosirea lor acolo, Mackay îşi zise că ar putea „să ia o echipă şi să se ducă să le scoată din luptă. Dar chiar în momentul acela cele două tancuri au început să dea înapoi şi s-au retras. Am scăpat cu viaţă".

La punctul de comandă al lui Frost părintele Egan fusese rănit. Surprins pe o scară cînd proiectilele au început să lovească clădirea în plin, a căzut două etaje pînă aproape la parter. Cînd şi-a recăpătat cunoştinţa, preotul a constatat că în afară de el se mai afla acolo un singur om. Tîrîndu-se pînă la acesta, Egan văzu că soldatul era pe moarte. În momentul acela o altă salvă lovi clădirea şi Egan îşi pierdu din nou cunoştinţa. Cînd se trezi, văzu că încăperea şi hainele sale ardeau. Se rostogoli disperat pe podea încercînd să stingă flăcările cu mîinile. Rănitul pe care îl văzuse mai înainte murise. Egan nu se putea ţine pe picioare. Încet, cu dureri cumplite, se tîrî pînă la o fereastră. Cineva îl strigă pe nume şi locotenentul Bucky Buchanan, ofiţer cu cercetarea, îl ajută să iasă pe fereastră şi îl depuse în braţele sergentul Jack Spratt. În pivniţă, unde doctorul James Logan era la datorie, preotul fu aşezat pe podea alături de alţi răniţi. Avea piciorul drept fracturat, iar spatele şi mîinile îi erau ciuruite de schije. „Fusesem scos din circuit, îşi aminteşte Egan. Nu puteam face altceva decît să zac acolo cu burta în jos". Alături de el se afla, uşor rănit, incredibilul Tatham-Warter, care încă mai încerca să ţină sus moralul oamenilor şi care tot nu renunţase la umbrelă.

Uneori intervenea o pauză în teribila canonadă. Căpitanul

Mackay presupunea că germanii făceau împrospătarea cu muniţie. Cînd se lăsă întunericul, în timpul uneia din aceste pauze, Mackay distribui oamenilor săi istoviţi tablete de benzedrină, cîte două fiecăruia. Efectul asupra acestor oameni epuizaţi, obosiţi a fost neaşteptat şi deosebit de puternic. Unii soldaţi au devenit irascibili şi certăreţi. Alţii au avut tulburări de vedere şi un timp n-au fost capabili să ochească bine. Unii din cei răniţi sau traumatizaţi au fost cuprinşi de o stare de euforie şi de halucinaţie. Caporalul Arthur Hendy îşi aminteşte că un soldat l-a înşfăcat de braţ şi l-a tîrît pînă la o fereastră. „Priveşte, îi porunci el lui Hendy în şoaptă. Este Armata 2. Pe malul celălalt. Priveşte. Îi vezi?" Hendy clătină trist din cap. Omul se înfurie. „Sînt chiar acolo, urlă el, se vede cît se poate de clar".

Mackay se întreba dacă minuscula sa trupă va supravieţui nopţii. Oboseala şi rănile erau din ce în ce mai greu de îndurat. „Judecam limpede, îşi aminteşte Mackay, dar nu mîncaserăm nimic şi nu dormiserăm deloc. Ne limitam la o cană de apă pe zi şi toţi eram răniţi". Muniţia fiind aproape pe sfîrşite, Mackay îşi puse oamenii să improvizeze bombe din puţinii explozivi pe care îi mai aveau. Voia să fie pregătit cînd se vor întoarce tancurile germane. Numărîndu-şi soldaţii, îi raportă lui Frost că avea numai treisprezece oameni apţi pentru luptă.

Din poziţia sa de pe cealaltă parte a podului, la căderea nopţii, marţi, 19 septembrie, Frost văzu că tot oraşul părea să ardă. Clopotniţele celor două biserici mari erau cuprinse de flăcări şi Frost a notat: „Crucea atîrnînd între două turnuri frumoase se profila pe norii care se ridicau sus, pe cer. Pîrîitul lemnăriei care ardea şi ecourile stranii ale zgomotului produs de clădirile ce se prăbuşeau păreau ireale". La etaj, radiotelegrafistul Stanley Copley, lîngă staţia sa de radio, renunţase să mai transmită codificat. Repeta mereu în clar: „Aici Brigada 1 de paraşutişti. Armata 2, mă auzi? Răspunde dacă mă auzi, Armata 2… Răspunde dacă mă auzi, Armata 2".

La comandamentul său, instalat în hotelul Hartenstein din Oosterbeek, generalul Urquhart încerca disperat să salveze ceea ce mai rămăsese din divizia sa. Frost era izolat. Toate încercările de a ajunge la el fuseseră respinse fără cruţare. Germanii primeau continuu întăriri. Prin acţiuni întreprinse dispre vest, nord şi est, forţele lui Bittrich nimiceau metodic brava Divizie 1

aeropurtată britanică. Rebegiţi de frig, uzi, epuizaţi, dar fără să se plîngă, „Diavolii roşii” încercau să reziste – înfruntau tancurile doar cu puşti şi pistoale-mitralieră Sten. Urquhart simţea că i se sfîşie inima. Numai o acţiune rapidă ar fi putut să-i salveze pe eroicii săi oameni. Pentru dimineaţa de miercuri, 20 septembrie, Urquhart avea un plan de salvare a rămăşiţelor trupelor sale şi, poate, de răsturnare a situaţiei în favoarea sa.

19 septembrie – „o zi sumbră şi fatală”, potrivit cuvintelor lui Urquhart – fusese punctul de cotitură. Coeziunea şi avîntul pe care sperase să le insufle au venit prea tîrziu. Totul a eşuat: forţele poloneze n-au sosit; lansările de materiale au fost dezastruoase; batalioanele au fost decimate in încercările lor de a ajunge la Frost. Divizia era expusă din ce în ce mai mult riscului de a fi distrusă. Bilanţul supravieţuitorilor lui Urquhart era înfricoşător. În tot cursul nopţii de 19 spre 20, unităţile care mai aveau legătură cu comandamentul diviziei au raportat efectivele lor. Oricît de neconcludente şi de imprecise erau cifrele, ele prezentau un bilanţ dezolant: divizia lui Urquhart era pe punctul de a pieri.

Din Brigada 1 de paraşutişti a lui Lathbury, numai grupul lui Frost mai lupta ca unitate închegată, dar Urquhart n-avea idee cîţi oameni mai rămăseseră în Batalionul 2. Batalionul 3 al lui Fitch număra vreo 50 de oameni, iar comandantul era mort. Batalionul 1 al lui Dobie avea 116, iar Dobie fusese rănit şi luat prizonier. Efectivul Batalionului 11 se redusese la 150, iar al Batalionului 2 din Regimentul South Staffordshire, la 100 de oameni. Comandanţii ambelor batalioane, Lea şi McCardie, erau răniţi. În brigada lui Hackett, Batalionui 10 număra acum 250 de oameni, iar Batalionul 156 raporta 270 de oameni. Deşi efectivul total al diviziei lui Urquhart era mai mare – cifrele nu includeau alte unităţi, de exemplu un batalion din Regimentul de grăniceri, Batalionul 7 de geniu din Regimentul de grăniceri scoţian al Maiestăţii Sale (KOSB), subunităţi de cercetare şi formaţiuni de servicii, piloţii de planoare etc. – batalioanele sale de atac încetaseră aproape să mai existe. Oamenii din aceste unitaţi minunate erau risipiţi în grupuri mici, buimăciţi, traumatizaţi şi în multe cazuri fără comandanţi.

Încleştarea a fost atît de sîngeroasă şi de cumplită încît pînă şi ostaşi călîţi în lupte n-au mai rezistat. Urquhart şi şeful său de stat major şi-au dat seama că şi la comandament îşi făcea loc o

atmosferă de panică, cînd grupuri mici de ostaşi răzleţiţi străbăteau în goană peluza din faţa hotelului, urlînd cît îi ţinea gura: „Vin nemţii”. De cele mai multe ori era vorba de soldaţi tineri „care îşi pierduseră pentru moment autocontrolul, avea să scrie ulterior Urquhart. Mackenzie şi cu mine a trebuit să intervenim fizic”. Alţii însă au continuat să lupte în condiţii extrem de dificile. Căpitanul L.E. Queripel, rănit la faţă şi la braţe, a condus un atac împotriva unui cuib de mitralieră şi a lichidat servanţii. Cînd alţi germani începură să se apropie de Queripel şi de grupul său aruncînd grenade, acesta, apucînd prompt grenadele de coadă, le-a aruncat înapoi. Dînd ordin oamenilor săi să-l lase singur, căpitanul le acoperi retragerea, continuînd să arunce grenade pînă ce a fost ucis[1].

Acum, resturile zdrobite şi însîngerate ale diviziei lui Urquhart erau supuse unei presiuni din ce în ce mai puternice şi aruncate înapoi spre comandament. Toate drumurile păreau să ducă la Oosterbeek şi grosul trupelor se concentra în jurul hotelului Hartenstein pe un spaţiu de cîţiva kilometri pătraţi cuprins între Heveadorp şi Wolfheze la vest şi Oosterbeek şi ferma Johannahoeve la est. În acest aşa-zis coridor care se termina la Rin, mai exact la Heveadorp, intenţiona Urquhart să organizeze o apărare fermă. Grupîndu-şi aici trupele, el spera să-şi poată cruţa forţele şi să reziste pînă la sosirea blindatelor lui Horrocks.

În tot cursul nopţii de 19 spre 20 au fost trimise ordine trupelor să se retragă în perimetrul Oosterbeek, iar în primele ore ale zilei de 20 i s-a comunicat lui Hackett să renunţe la planul său de a ataca în direcţia podului din Arnhem cu batalioanele 10 şi 156 şi să dezangajeze şi aceste unităţi. „Mi-a fost teribil de greu să iau această hotărîre, a spus Urquhart ulterior. Ea însemna abandonarea Batalionului 2 la pod, dar ştiam că probabilitatea de a ajunge acolo nu era mai mare decît aceea de a ajunge la Berlin”. După părerea lui, unica speranţă era „de a ne consolida, de a organiza un nod de apărare şi de a încerca să menţinem un mic cap de pod la nord de fluviu pentru ca apoi Corpul 30 să poată ajunge la noi”.

Descoperirea bacului în funcţiune între Heveadorp şi Driel a fost un factor important, care l-a determinat pe Urquhart să ia această hotărîre. Bacul era vital pentru planul său de

[1] Queripel a fost decorat post mortem cu Crucea Victoria.

supravieţuire, căci, teoretic, cu el puteau sosi ajutoare de pe malul de sud. În plus, la debarcaderele de pe ambele maluri erau rampe pe care genieştii le puteau folosi pentru întinderea unui pod metalic demontabil „Bailey” peste Rin. Evident, riscurile erau foarte mari. Dar dacă podul din Nijmegen era cucerit repede, dacă Horrocks înainta în viteză şi dacă oamenii lui Urquhart reuşeau să reziste destul timp pe poziţia lor pentru ca genieştii să poată întinde podul peste fluviu – foarte mulţi „dacă” – exista încă o şansă ca Montgomery să cucerească un cap de pod dincolo de Rin şi să se îndrepte spre Ruhr, chiar dacă Frost era zdrobit la Arnhem.

În tot cursul zilei de 19 statul major al lui Urquhart a transmis radiograme prin care cerea să se stabilească o nouă zonă de lansare pentru polonezi. Legătura, deşi încă neregulată, era uşor îmbunătăţită. Subunitatea de transmisiuni „Phantom” a locotenentului Neville Hay a transmis cîteva radiograme statului major al Armatei 2 britanice, care la rîndul lui le-a retransmis lui Browning. În ziua de 20, la ora 15,00, Urquhart a primit o radiogramă de la comandamentul corpului prin care i se cereau sugestii pentru alegerea unei noi zone de aterizare a polonezilor. După părerea lui Urquhart, o singură zonă era posibilă. Avînd în vedere noul său plan, a cerut ca brigada, cu un efectiv de 1 500 de oameni, să fie lansată lîngă debarcaderul de sud al bacului, în vecinătatea sătucului Driel.

Abandonarea lui Frost şi a oamenilor lui era partea cea mai dureroasă a planului. Miercuri, la ora 8 dimineaţa, Urquhart a avut posibilitatea să explice situaţia lui Frost şi lui Gough, aflaţi la pod. Folosind legătura radio Munford- Thompson, Gough chemă comandamentul diviziei şi reuşi să vorbească cu Urquhart. Era prima legătură pe care o stabilea Gough cu generalul de pe data de 17, cînd i se dăduse ordin să se întoarcă la comandamentul diviziei şi descoperise că Urquhart era undeva de-a lungul coloanei aflate în marş. „Dumnezeule, spuse Urquhart, am crezut că eşti mort”. Gough prezentă pe scurt situaţia de la pod. „Moralul este încă ridicat, îşi aminteşte el că a spus, dar nu avem de nici unele. Cu toate acestea, vom continua să rezistăm”. Apoi, după cum îşi aminteşte Urquhart, Gough a întrebat dacă pot spera să primească întăriri”.

Nu era uşor să răspunzi. „I-am spus, îşi aminteşte Urquhart, că nu sunt sigur dacă e cazul ca eu să mă duc la ei sau ei să

vină la noi. Mă tem că puteţi spera să primiţi ajutor numai dinspre sud”. Apoi a trecut la aparat Frost. „Era foarte reconfortant să-l auzi pe general, a scris Frost, dar nu putea să-mi spună nimic încurajator... era evident că ei înşişi aveau mari greutăţi”. Urquhart ceru „să se transmită tuturor felicitări personal din partea lui pentru minunatul efort, împreună cu urările sale de bine”. Era tot ce se putea spune.

Douăzeci de minute mai tîrziu, Urquhart primi o radiogramă de la subunitatea de transmisiuni „Phantom” a locotenentului Neville Hay. Iată conţinutul ei:

200 820 (de la Armata 2), Atacul la Nijmegen oprit de un punct de sprijin la sud de oraş. Brigada 5 a Gărzilor la jumătatea drumului spre oraş. Podul intact dar ocupat de inamic. Atac prevăzut la ora 13,00 astăzi.

Urquhart dădu imediat ordin ca statul major să informeze toate unităţile. Era prima veste bună pe care o primise în ziua aceea.

Cumplită ironie a soartei, Urquhart avea la dispoziţia sa o forţa remarcabilă, a cărei contribuţie, dacă ar fi fost acceptată, ar fi putut să schimbe situaţia grea a Diviziei 1 aeropurtate britanice. Rezistenţa olandeză se număra printre cele mai active şi mai disciplinate mişcări clandestine din toată Europa ocupată. În sectoarele diviziilor 101 şi 82, olandezii luptau alături de paraşutiştii americani. Unul din primele ordine pe care le-au dat generalii Taylor şi Gavin de îndată ce au aterizat a fost să se distribuie arme şi explozivi grupurilor clandestine. La Arnhem, însă, englezii pur şi simplu ignorau prezenţa acestor civili curajoşi şi entuziaşti. Deşi înarmate şi gata să dea un ajutor imediat lui Frost la pod, grupurilor din Arnhem nu li s-a acordat atenţie şi colaborarea lor a fost respinsă politicos. Printr-un straniu concurs de împrejurări, un singur om fusese împuternicit să coordoneze şi să angreneze rezistenţa în asaltul britanic, şi acesta era mort. Locotenent-colonelul Hilary Barlow, ofiţerul pe care Urquhart îl trimisese să coordoneze atacurile disperate ale batalioanelor în suburbiile de vest, fusese ucis înainte de a-şi putea îndeplini misiunea.

Conform planului iniţial, Barlow ar fi trebuit să-şi asume rolul de comandant şi şef al administraţiei militare a oraşului Arnhem de îndată ce s-ar fi terminat luptele. Fuseseră desemnaţi şi

adjunctul său şi reprezentantul olandez pentru provincia Gelderland. Acesta din urmă era locotenent-comandorul Arnoldus Wolters din marina olandeză. Înainte de operaţia „Market-Garden”, un comitet anglo-olandez pentru informaţii îi dăduse lui Barlow o listă strict secretă a membrilor rezistenţei olandeze, cunoscuţi ca persoane de absolută încredere. „Pe baza acestei liste, îşi aminteşte Wolters, Barlow şi cu mine urma să-i grupăm şi să-i folosim potrivit aptitudinilor lor: informaţii, sabotaj, luptă etc. Barlow era singurul care ştia ce misiune aveam în realitate. Cînd a dispărut el, planul a căzut”. La statul major al diviziei se credea că Wolters este fie reprezentant al administraţiei civile, fie ofiţer din serviciul de informaţii. Cînd a scos lista secretă şi a făcut recomandările, a fost privit cu suspiciune. „Barlow avea încredere deplină în mine, spune Wolters. Îmi pare rău că nu pot să spun acelaşi lucru despre ceilalţi ofiţeri din statul major”.

Barlow fiind mort, Wolters era cu mîinile legate. „Englezii se întrebau ce caută printre ei un tip de la marina olandeză”, îşi aminteşte el. Treptat, a reuşit să se facă acceptat în parte şi s-a recurs la colaborarea cîtorva membri ai rezistenţei, dar aceştia erau prea puţini şi ajutorul lor venea prea tîrziu. „Nu mai aveam timp să-i verificăm pe toţi aşa cum ar fi dorit cei din statul major, spune Wolters, şi atitudinea lor ar putea fi redată prin următoarele cuvinte: «În cine putem avea încredere?»” Posibilitatea de a organiza în mod eficient colaborarea cu forţele rezistenţei din Arnhem fusese ratată[1].

---

[1] Englezii erau de multă vreme foarte circumspecţi în privinţa mişcării de rezistenţă olandeze. În 1942, maiorul Herman Giskes, şeful serviciului de spionaj nazist din Olanda, reuşise să pătrundă în reţeaua de spionaj olandeză. Agenţi trimişi din Anglia au fost capturaţi şi constrînşi să lucreze pentru el. Timp de douăzeci de luni, printr-o operaţie de contraspionaj care poate fi considerată cea mai spectaculoasă din cel de-al doilea război mondial, aproape toţi agenţii paraşutaţi în Olanda au fost interceptaţi de germani. Ca o măsură de siguranţă, operatorii de la staţiile de recepţie din Anglia fuseseră instruiţi să ţină cont de anumite erori deliberate în radiogramele transmise în alfabetul Morse. Totuşi mesajele acestor „agenţi dubli” au fost acceptate fără discuţie de serviciul de spionaj şi contraspionaj englez. Abia cînd doi agenţi au reuşit să evadeze s-a pus capăt operaţiei „Polul Nord” a lui Giskes. Izbutind să-i înşele pe aliaţi atîta timp, Giskes n-a putut rezista tentaţiei de a se lăuda cu reuşita lui. Într-un mesaj în clar, adresat englezilor la 23 noiembrie 1943, el a transmis: „Domnilor Hunt, Bingham & Co., Successors Ltd., Londra. Am constatat că de cîtva timp

În Anglia, cu puţin înainte de ora 7, în dimineaţa de 20 septembrie, generalul-maior Stanislaw Sosabowski află că zona de lansare se schimbase. Brigada poloneză urma să aterizeze într-o zonă situată la cîţiva kilometri vest de locul prevăzut iniţial, lîngă satul Driel. Sosabowski a rămas stupefiat cînd ofiţerul de legătură, locotenent-colonelul George Stevens, i-a adus ştirea. Brigada se afla deja pe aerodrom şi urma să decoleze pentru Olanda peste trei ore. În acest interval, Sosabowski trebuia să refacă complet planul atacului pentru un teren cu totul necunoscut. Fuseseră necesare zile întregi pentru a planifica lansarea lîngă Elden, pe căile de acces dinspre sud spre podul din Arnhem. Şi iată că acum, „ni s-au dat, avea să-şi amintească el, doar cîteva indicaţii generale şi în numai cîteva ore trebuia să întocmesc un plan detaliat”.

Ca şi pînă atunci, existau puţine informaţii de la Arnhem, dar cînd Stevens îl informă că trupele sale urmează să treacă Rinul cu bacul, de la Driel la Heveadorp, Sosabowski deduse că situaţia lui Urquhart trebuie să fie destul de grea. Prevedea că se vor ivi nenumărate dificultăţi, dar observă că „ceilalţi nu păreau prea îngrijoraţi. Tot ce ştia Stevens era că situaţia se arăta cam confuză”. Informînd imediat statul său major asupra noii situaţii, Sosabowski amînă decolarea de la ora 10,00 pentru ora 13.00. Avea nevoie de acest interval de timp pentru a aduce la cunoştinţa oamenilor modificările intervenite şi pentru a întocmi noile planuri de atac, şi apoi amînarea de trei ore putea eventual să-i permită lui Stevens să obţină mai multe informaţii de ultim moment despre Arnhem. Sosabowski se îndoia oricum că trupele sale ar fi putut să decoleze la ora 10,00. Zona Midlands era din nou acoperită de ceaţă şi prognoza timpului nu era încurajatoare. „Acest lucru şi cantitatea infimă de informaţii pe care le primeam mă îngrijorau cel mai mult, îşi aminteşte

---

încercaţi să faceţi afaceri în Olanda fără concursul nostru. Regretăm... cu atît mai mult cu cît am lucrat aici multă vreme ca reprezentanţi exclusivi ai dv. Totuşi, vă asigurăm că dacă vă hotărîţi să ne faceţi o vizită în stil mare pe continent îi vom primi pe trimişii dv. cu aceeaşi atenţie ca şi în trecut...” Drept urmare, cu toate că reţeaua de spionaj fusese epurată şi complet reorganizată – şi cu toate că grupurile de rezistenţă olandeze nu aveau nimic de-a face cu acele activităţi secrete – mulţi ofiţeri superiori englezi au fost preveniţi înainte de declanşarea operaţiei „Market-Garden” să nu aibă prea mare încredere în mişcarea de rezistenţă.

Sosabowski. Eram sigur că acţiunile lui Urquhart nu se desfăşurau satisfăcător şi începeam să cred că aveam să fim lansaţi în Olanda numai pentru a lua parte la înfrîngere”.

9

La podul din Arnhem, cei cîţiva viteji care îi sfidau cu atîta îndîrjire pe germani nu mai puteau rezista multă vreme. În zori inamicul reluase cumplitul bombardament. În lumina dimineţii dărîmăturile dezolante, care fuseseră odată case de locuit sau clădiri administrative, au fost din nou supuse unui tir violent. Pe cele două laturi ale podului şi de-a lungul ruinelor înfricoşătoare de pe Eusebius Buiten Singel, cele cîteva puncte de sprijin care mai rămăseseră erau demolate sistematic. Poziţia de apărare semicirculară care protejase căile de acces către pod dinspre nord încetase aproape să mai existe. Totuşi, înconjuraţi de flăcări şi adăpostindu-se în spatele dărîmăturilor, mici grupuri de oameni dîrji continuau să lupte pentru a-i împiedica pe germani să ajungă la pod.

Pînă în acel moment, numai un curaj inconştient îi susţinuse pe oamenii lui Frost, dar a fost nevoie de multă dîrzenie şi perseverenţă pentru a-i ţine la distanţă pe germani timp de trei nopţi şi două zile. Batalionul 2 şi soldaţii din alte subunităţi care, în grupuri de cîte doi, trei, reuşiseră să ajungă la el (o forţă care potrivit estimării celei mai optimiste a lui Frost n-a totalizat niciodată mai mult de şase sau şapte sute de oameni) se legaseră în greaua încercare. Orgoliul şi ţelul comun îi uniseră. Dintr-o întreagă divizie aeropurtată numai ei ajunseseră la obiectiv – şi au rezistat mai mult decît fusese prevăzut să reziste divizia. În orele de teamă şi de disperare, aşteptînd un ajutor care n-a venit niciodată, starea lor de spirit a fost poate cel mai bine rezumată de gîndurile caporalului Gordon Spicer, care a scris: „Cine nu-şi face datoria? Nu noi!”

Dar acum rezistenţa lor era pe sfîrşite. Adăpostiţi în ruine şi în locaşuri de tragere, luptînd pentru a se apăra pe ei înşişi şi a proteja pivniţele pline de răniţi, năuciţi şi ameţiţi de focul aproape neîncetat al inamicului, purtîndu-şi pansamentele murdare şi pătate de sînge ca pe nişte însemne ale onoarei, cu

aceeaşi atitudine sfidătoare, „Diavolii roşii” îşi dădeau seama că nu mai puteau rezista.

Descoperirea aceasta a generat o curioasă stare de calm; nici urmă de panică. Era ca şi cum fiecare ar fi hotărît, pe cont propriu, să lupte pînă la moarte – fie şi numai pentru a-i întărîtă şi mai mult pe germani. Deşi ştiau că lupta era ca şi încheiată, oamenii inventau noi mijloace pentru a o prelungi. Servanţii aruncătoarelor au tras ultimele proiectile fără trepiede sau plăci de bază, ci pur şi simplu îndreptînd ţeava în sus şi susţinînd-o cu banduliera. Alţii, constatînd că nu mai sunt focoase pentru aruncătoarele de grenade Piat, au încercat să facă să detoneze grenadele cu focoase improvizate din cutii de chibrituri. De jur împrejur prietenii lor zăceau morţi sau muribunzi, şi totuşi ei găseau tăria de a rezista şi uneori chiar de a face glume. Unii îşi amintesc de un soldat irlandez care îşi pierduse cunoştinţa în urma exploziei unui obuz. La un moment dat, deschizînd ochii, soldatul spuse: „Sînt mort”. Apoi, după o clipă de reflecţie, adăugă: „Nu pot fi mort. Vorbesc”.

Pentru colonelul John Frost, care îi adunase în jurul său cu cornul de vînătoare în acea duminică însorită ce trebuia să fie începutul marşului lor spre victorie, ei vor rămîne întotdeauna neînvinşi. Dar acum, în această miercure sumbră şi tragică, el ştia că nu mai exista „practic nici o posibilitate de a primi ajutor”.

Numărul ostaşilor încă apţi de luptă era, în cel mai bun caz, între 150 şi 200. Aceştia erau concentraţi în cea mai mare parte în jurul clădirilor avariate în care se afla şi punctul de comandă, pe latura de vest a rampei. Peste 300 de răniţi, englezi şi germani, umpleau pivniţele. „Stăteau claie peste grămadă, a notat Frost, astfel că era greu pentru medici şi sanitari să se mişte printre ei şi să le acorde asistenţă”. În scurt timp trebuia să ia o hotărîre în privinţa acestor oameni. Frost îi spuse maiorului Freddie Gough că dacă punctul de comandă avea să fie lovit din nou, ceea ce era aproape sigur că se va întîmpla, el nu vedea „cum ar putea să lupte pînă în ultima clipă şi apoi să plece şi să-şi lase răniţii să ardă de vii”. Trebuiau luate măsuri pentru evacuarea răniţilor înainte de prăbuşirea sau ocuparea clădirii. Frost nu ştia cît timp mai avea la dispoziţie. Credea că mai poate controla căile de acces cîtva timp, poate chiar încă douăzeci şi patru de ore, dar poziţia sa de apărare era acum atît

de slabă, încît „printr-un asalt hotărît inamicul putea s-o cucerească într-o clipită”.

Pe partea cealaltă a rampei, unde se afla căpitanul Mackay, şcoala complet distrusă arăta, îşi zicea el, „ca un ciur”. După cum avea să-şi amintească Mackay ulterior, „eram singuri. Toate casele de pe partea de est fuseseră complet arse, cu excepţia uneia, la sud, care era ocupată de germani”. În clădirea şcolii, atmosfera devenise tot mai îngrozitoare. „Oamenii erau epuizaţi şi murdari, a scris Mackay, şi mi se făcea rău de la stomac ori de cîte ori mă uitam la ei. Palizi, cu ochii injectaţi şi pleoapele roşii, aproape toţi aveau cîte un pansament murdar şi pretutindeni vedeai sînge”. În timp ce răniţii erau transportaţi pe scară în pivniţă, Mackay observă că „pe fiecare palier sîngele se strînsese în băltoace şi acum şiroia pe trepte”. Cei treisprezece oameni care îi mai rămăseseră se înghesuiau „în grupuri de cîte doi, trei, ocupînd poziţii pentru care ar fi fost nevoie de cel puţin de două ori mai mulţi apărători. Singurele lucruri curate erau armele. La adăpostul zidurilor şcolii Mackay şi oamenii săi au respins trei atacuri inamice în decurs de două ore. În jur germanii morţi erau de patru ori mai numeroşi decît ei.

Lupta a continuat în tot cursul dimineţii. Apoi, pe la amiază, omul care îi sfidase cu atîta tenacitate pe germani a fost rănit. Frost s-a întîlnit cu maiorul Douglas Crawley pentru a discuta dacă nu e cazul să trimită o patrulă pentru a evacua sectorul. Chiar în acel moment, după cum îşi aminteşte el, „o explozie îngrozitoare” l-a săltat în aer şi l-a aruncat cu faţa la pămînt, la o distanţă de cîţiva metri. O bombă de aruncător explodase aproape între cei doi ofiţeri. Printr-un miracol, amîndoi scăpaseră cu viaţă, dar cîteva schije s-au înfipt în glezna stîngă şi în tibia dreaptă al lui Frost, în timp ce Crawley a fost rănit la ambele picioare şi la braţul drept. Lui Frost, semiconştient, îi era ruşine că nu-şi putea „reţine gemetele pe care le scoteam în ciuda voinţei mele, cu atît mai mult cu cît Doug nu scotea un sunet”. Wicks, ordonanţa lui Frost, a ajutat la transportarea celor doi ofiţeri într-un loc ferit şi brancardierii i-au dus în pivniţă cu ceilalţi răniţi.

În subsolul supraaglomerat, părintele Egan încerca să se orienteze. În cotlonul acela întunecos şi rece, locotenentul Bucky Buchanan, ofiţerul cu cercetarea, care ajutase mai înainte

la salvarea lui Egan, părea că se sprijină, cu un aer obosit, de perete. Dar Buchanan era mort. Îl ucisese explozia unei bombe fără să lase nici o urmă. Apoi, buimăcit, şi încă şocat, Egan văzu brancardierii aducîndu-l pe Frost. „Îmi amintesc faţa lui, spune Egan. Părea sfîrşit de oboseală şi deprimat". Şi alţi răniţi din pivniţă l-au văzut pe comandantul batalionului lor. Pentru locotenentul John Blunt, prieten al decedatului Buchanan, apariţia colonelului pe targă a fost o lovitură zdrobitoare. „Noi, subalternii, îl consideraserăm întotdeauna invulnerabil, a scris Blunt. Ţi se strîngea inima de durere să-l vezi adus în felul acela. El nu se dăduse niciodată bătut".

La celălalt capăt al încăperii, soldatul James Sims, care fusese de asemenea rănit de o schijă, îşi aminteşte că cineva l-a întrebat îngrijorat pe Frost: „Domnule colonel, mai putem rezista?".

În Anglia, generalul-maior Sosabowski supraveghea îmbarcarea oamenilor brigăzii sale în lungul şir de avioane Dakota pentru transport de trupe. Încă de duminică observase o anumită stare de tensiune la polonezii care aşteptau nerăbdători plecarea. Marţi fuseseră transportaţi din cantonament la aerodrom ca să li se spună că operaţia s-a amînat. În dimineaţa de miercuri, aflînd de schimbarea zonei de aterizare, Sosabowski însuşi amînase plecarea cu trei ore pentru a întocmi un nou plan. Acum, cu puţin înainte de ora 13,00, cînd paraşutiştii, împovăraţi peste măsură, se îndreptau spre avioane, starea de nerăbdare dispăruse. Oamenii intrau, în sfîrşit, în acţiune şi Sosabowski observă „la ei o atitudine aproape de uşurare".

Cu totul alta era starea lui de spirit. În cele cîteva ore de la schimbarea planurilor, încercase să afle cît mai multe despre situaţia lui Urquhart şi despre noua zonă de aterizare. Dăduse personal misiunile brigăzii sale de trei batalioane pînă la nivel de pluton, dar informaţiile pe care le putea comunica erau sărace. Sosabowski avea impresia că pregătirile în vederea misiunii erau cu totul nesatisfăcătoare, că oamenii „săreau în necunoscut", cum s-ar spune.

Acum, în timp ce elicele se învîrteau la ralanti, batalioanele sale începură îmbarcarea la bordul celor 114 avioane Dakota care aveau să le ducă în Olanda. Mulţumit de felul cum

decursese îmbarcarea, Sosabowski se urcă în avionul cap de formaţie. Motoarele îşi măriră turaţia, Dakota se puse în mişcare, rulă încet pe pistă şi făcu un viraj, pregătindu-se să decoleze. Apoi încetă să ruleze. Spre consternarea lui Sosabowski, motoarele fură oprite. Trecură cîteva minute şi nelinişstea sa crescu. Se întreba din ce cauză întîrzia decolarea.

Deodată se deschise uşa şi apăru un ofiţer al RAF. El se îndreptă spre generalul Sosabowski şi îl informă că turnul de control tocmai primise ordin să oprească decolarea. Se reedita situaţia de marţi: în timp ce aerodromurile din sud erau deschise şi bombardierele cu misiuni de aprovizionare îşi luau zborul, în zona Grantham se adunaseră nori grei. Lui Sosabowski nu-i venea să creadă. Auzi înjurăturile ofiţerilor şi soldaţilor săi cînd fu transmisă ştirea. Zborul a fost amînat cu încă douăzeci şi patru de ore – pînă joi, 21 septembrie, la ora 13,00.

Şi Regimentul de infanterie aeropurtată al generalului Gavin a fost din nou constrîns să rămînă la sol. În acea zi, fixată pentru acţiunea decisivă de forţare a rîului Waal la Nijmegen, cei 3 400 de oameni, cu armamentul şi echipamentul lor, de care Gavin avea nevoie extremă, nu puteau pleca. Bacul Driel-Heveadorp continua să funcţioneze. În acea miercuri crucială, Z + 3, cînd brigada poloneză ar mai fi putut fi transportată cu bacul pe malul celălalt al Rinului pentru a întări trupele greu încercate ale lui Urquhart, vremea rea a dat o nouă lovitură operaţiei „Market-Garden”.

Feldmareşalul Walter Model era, în sfîrşit, gata să declanşeze contraofensiva sa împotriva englezilor şi americanilor în Olanda. În acea zi critică de miercuri, 20 septembrie, întregul coridor a devenit ţinta unor succesive atacuri germane.

Întrucît îi soseau mereu întăriri, Model era sigur acum că avea forţe suficient de puternice pentru a respinge atacul lui Montgomery. El intenţiona să închidă coridorul aliat la Son, Veghel şi Nijmegen. În privinţa podului din Arnhem, ştia că era practic în mîinile sale. În plus, Armata 15 a lui von Zangen – armata ignorată de Montgomery la Anvers – treptat se închega din nou. Unităţile erau în curs de reorganizare; zilnic soseau muniţie şi subzistenţe. Peste patruzeci şi opt de ore, aşa cum reiese din jurnalul de război al Grupului de armate „B”, anexa 2

342, Model avea să raporteze lui von Rundstedt situaţia lui von Zangen în următorii termeni: „Efectivul total al personalului şi echipamentul transportat de Armata 15 cu bacul peste Schelde se cifrează la: 82 000 oameni; 530 tunuri; 4 600 autovehicule; peste 4 000 cai şi o mare cantitate de material preţios…”[1].

Model avea acum atîta încredere în capacitatea lui von Zangen, încît intenţiona ca în şaptezeci şi două de ore să reorganizeze complet structura propriului său comandament.

Von Zangen urma să comande toate forţele Grupului de armate „B” de la vest de coridorul aliat; Armatei 1 de paraşutişti a generalului Student, acum întărită în mod organizat, i se va încredinţa partea de est. Sosise momentul pentru Model să-şi înceapă ofensiva cu intense acţiuni de cercetare prin luptă.

La podul de la Son, în dimineaţa de 20, cîteva tancuri germane pătrunse în sectorul Diviziei 101 erau pe punctul de a cuceri podul. Numai datorită acţiunii rapide a soldaţilor generalului Taylor şi a tancurilor britanice a fost respins atacul. Simultan, în timp ce coloanele lui Horrocks se îndreptau în viteză spre Nijmegen, întregul sector al lui Taylor a fost supus unei puternice presiuni.

La ora 11,00, în sectorul generalului Gavin, trupele germane, precedate de un puternic foc de artilerie, debuşară din Reichswald şi atacară flancul de est al Diviziei 82. În cîteva ore, în zona Mook era în plină desfăşurare o acţiune ofensivă în stil mare care ameninţa podul din Heumen. Venind în grabă la faţa locului, de la Nijmegen, unde oamenii săi se pregăteau pentru forţarea rîului Waal, Gavin constată că aliaţii erau pe cale de a pierde „singurul pod pe care puteau trece blindatele. El era extrem de important pentru supravieţuirea englezilor şi americanilor care umpleau străzile Nijmegenului”, îşi aminteşte generalul. Problema era greu de rezolvat; toate unităţile Diviziei 82 erau angajate. Gavin ceru imediat ajutor Regimentului de gardă Coldstream. Apoi, cu Gavin conducînd personal

[1] Deşi acestea sunt cifrele exacte indicate în jurnalul de război al Grupului de armate „B”, ele par exagerate, mai ales în ceea ce priveşte numărul tunurilor, autovehiculelor şi cailor. Evacuarea Armatei 15 pe celălalt mal al fluviului Schelde, în apropiere de Anvers, fusese condusă de generalul Eugene Felix Schwalbe. În 1946 el a făcut următoarea estimare: 65 000 oameni, 225 tunuri, 750 autocamioane şi furgoane şi 1 000 cai (vezi Milton Shulman, *Defeat in the West,* p.180). Nu pot să explic discrepanţa, dar cifrele lui Schwalbe par mult mai apropiate de realitate.

contraatacul, începu o luptă aprigă, necruţătoare care avea să dureze toată ziua. Deplasîndu-şi forţele înainte şi înapoi ca pe nişte pioni de şah, Gavin îi opri pe germani şi în cele din urmă îi obligă să se retragă. Întotdeauna se temuse de un atac din Reichswald. Acum Gavin şi generalul Browning, comandantul corpului, ştiau că a început o nouă fază a luptei, şi mai cumplită. Printre prizonierii luaţi fuseseră identificaţi şi oameni din bătăiosul Corp 2 de paraşutişti al generalului Mendl. Intenţiile lui Model erau acum clare: să cucerească podurile cheie, să exercite o presiune puternică asupra coridorului şi să zdrobească coloanele lui Horrocks.

În ceea ce-l privea, Model era convins că aliaţii nu vor reuşi niciodată să treacă rîul Waal la Nijmegen şi să străbată ultimii 18 km care-i mai despărţeau de Arnhem. Pînă la sfîrşitul săptămînii, îi spuse el confidenţial generalului Bittrich, spera ca bătălia să se termine. Bittrich era mai puţin sigur. El ar fi mai liniştit, îi spuse lui Model, dacă podurile de la Nijmegen ar fi distruse. Model îl fulgeră cu privirea şi strigă furios: „Nu!”.

Generalul-maior Heinz Harmel era iritat de atitudinea superiorului său, generalul Wilhelm Bittrich. Comandantul Corpului 2 de tancuri SS avea o viziune prea superficială asupra bătăliei, considera Harmel. Bittrich „părea că refuză să ia în considerare problemele legate de transportul cu bacul la Pannerden”. Or, problemele acelea îi creaseră lui Harmel dificultăţi de la bun început. I se părea că Bittrich n-a rămas suficient timp la faţa locului „pentru a vedea cu ochii lui că este aproape imposibil să treci dincolo de fluviu douăzeci de tancuri, dintre care trei de tip Tigru imperial”. Geniştilor lui Harmel le-au trebuit aproape trei zile pentru a construi un bac în măsură să transporte o încărcătură de aproximativ 40 tone de pe un mal pe celălalt al Rinului. Deşi Harmel credea că operaţia putea fi acum accelerată, numai trei plutoane de tancuri (douăsprezece de tip Pantera) au ajuns în împrejurimile Nijmegenului. Restul, inclusiv tancurile sale Tigru, luptau la podul din Arnhem sub comanda maiorului Hans Peter Knaust, participant la luptele de pe frontul de est.

Knaust, în vîrstă de treizeci şi opt de ani, îşi pierduse un picior în luptă, lîngă Moscova, în 1941. Harmel îşi aminteşte că „umbla de colo pînă colo cu un picior de lemn şi, cu toate că

avea veşnic dureri, nu se plîngea niciodată". Totuşi, chiar şi Knaust n-a făcut decît să accentueze nemulţumirea lui Harmel.

Pentru a întări Divizia „Frundsberg", fusese trimisă în mare grabă în Olanda „Knaust *Kampfgruppe"* cu treizeci şi cinci de tancuri, cinci transportoare blindate şi un tun de asalt. Dar soldaţii lui Knaust erau de categorie inferioară. Aproape toţi fuseseră grav răniţi la un moment dat; după părerea lui Harmel, erau „aproape invalizi". În condiţii normale n-ar fi fost încadraţi în armata de operaţii. În afară de aceasta, efectivele lui Knaust fuseseră completate cu tineri recruţi, dintre care mulţi nu făcuseră decît opt săptămîni de instrucţie. Luptele de la podul din Arnhem duraseră atît de mult încît Harmel începea să aibă temeri în privinţa situaţiei de la Nijmegen. Dacă englezii reuşeau să realizeze o străpungere, va avea nevoie de tancurile lui Knaust pentru a menţine podul şi poziţiile de apărare dintre Nijmegen şi Arnhem. Aştepta să mai primească şi alte tancuri, printre care cincisprezece pînă la douăzeci de tip Tigru şi douăzeci de tip Pantera. Dar Harmel nu avea idee cînd vor sosi sau dacă podul din Arnhem va fi liber pentru a permite înaintarea lor rapidă spre sud. Chiar şi după ocuparea podului, Harmel prevedea că va fi nevoie de o zi întreagă pentru a înlătura dărîmăturile şi a face posibilă circulaţia maşinilor.

Pentru a supraveghea toate aceste operaţii, Harmel instalase un punct de comandă înaintat lîngă satul Doornenburg, la 3 km şi ceva vest de Pannerden şi la aproximativ 10 km nord-est de Nijmegen. De acolo plecă spre vest, pînă la un punct situat aproximativ la jumătatea drumului dintre Nijmegen şi Arnhem, ca să facă o recunoaştere a terenului, fixîndu-se automat în minte asupra aliniamentelor care ar putea fi folosite pentru apărare dacă s-ar produce o străpungere. Concluzia acestei recunoaşteri a fost foarte clară: părea imposibil ca tancurile, fie engleze sau germane, să părăsească şoseaua principală. Numai autovehicule uşoare se puteau deplasa pe drumurile secundare, pavate cu un strat subţire de cărămizi. Cînd tancurile sale s-au îndreptat spre Nijmegen după ce au trecut fluviul la Pannerden, s-au împotmolit pe asemenea drumuri, pavajul cedînd sub greutatea lor. Şoseaua principală Nijmegen-Arnhem trecea în unele locuri pe diguri, înalte de la doi la patru metri, mărginite de-o parte şi de alta de terenuri destul de moi. Tancurile care ar străbate

aceste porţiuni înalte de şosea ar fi complet expuse, siluetele lor profilîndu-se pe cer. O artilerie bine instalată le-ar lovi cu uşurinţă. Pentru moment, Harmel nu avea aproape deloc artilerie ca să acopere şoseaua; astfel că era absolut necesar ca tancurile şi tunurile lui Knaust să treacă Rinul şi să ocupe poziţii înainte ca englezii să realizeze o străpungere la Nijmegen.

Cînd Harmel se întoarse la punctul său de comandă de la Doornenburg, colonelul Paetsch, şeful său de stat major, îi comunică ultimele informaţii primite. Veştile din Arnhem erau bune: au mai fost luaţi prizonieri, iar rezistenţa la pod era din ce în ce mai slabă. Knaust considera că va putea cuceri podul pînă la căderea nopţii. La Nijmegen lupta continua, dar căpitanul Karl Heinz Euling, deşi suferise pierderi grele, depunea toate eforturile pentru a ocupa podul de cale ferată şi cel de şosea. Americanii şi englezii fuseseră opriţi pe căile de acces spre ambele poduri. Şi în centrul oraşului trupele engleze fuseseră oprite, dar aici situaţia era mai precară.

Raportul lui Euling vădea un optimism pe care Harmel nu-l împărtăşea. În cele din urmă, prin simplul fapt că sînt mai numeroase, blindatele britanice vor străpunge cu siguranţă poziţia germanilor. Aprinzîndu-şi o ţigară, Harmel îi spuse lui Paetsch că se aşteaptă ca „lovitura principală a atacului anglo-american să fie dată la podul de şosea peste patruzeci şi opt de ore”. Dacă tancurile şi artileriştii lui Knaust vor pune repede stăpînire pe podul din Arnhem, ei vor putea opri înaintarea blindatelor britanice. Dacă, dimpotrivă, tancurile germane vor întîrzia cu respingerea micului grup de englezi de la podul din Arnhem şi cu curăţirea acestuia de dărîmături, Harmel ştia că, în pofida tuturor ordinelor, va trebui să arunce în aer podul de şosea de la Nijmegen.

Deşi analizase atent situaţia, nu-i trecuse prin minte planul cel mai nebunesc cu putinţă: că paraşutiştii americani ar putea încerca să treacă rîul Waal folosind pe scară largă mijloacele amfibii.

10

Paraşutiştii aflaţi în aşteptare se îngrămădiseră nu departe

de punctul de trecere, la aproximativ 1,5 km în aval de podul de cale ferată de la Nijmegen. În tot cursul nopţii de marţi şi o bună parte din dimineaţa de miercuri, în timp ce forţele anglo-americîne de sub comanda locotenent-colonelului Goulburn şi a locotenent-colonelului Vandervoort continuau să lupte în est pentru a cuceri podul de cale ferată şi cel de şosea, alţi soldaţi americani şi englezi depuneau eforturi să lărgească sectorul ocupat în apropierea malului apei, astfel încît tancurile şi artileria grea a Diviziei blindate de gardă să se poată instala în poziţii de tragere pentru a sprijini forţarea. Avioanele de vînătoare Typhoon urmau să intre în acţiune în zbor aproape razant deasupra malului de nord cu treizeci de minute înainte de ora H, mitraliind întregul sector şi lansînd rachete. La rîndul lor, la sol, tancurile şi tunurile aveau să execute o pregătire de artilerie de cincisprezece minute. Apoi, protejaţi de o perdea de fum lansată de tancuri, primul val de oameni, conduşi de maiorul Julian Cook, în vîrstă de douăzeci şi şapte de ani, aveau să înceapă una din cele mai îndrăzneţe forţări de cursuri de apă întreprinse vreodată.

Planul era minuţios – atît cît putea să fie în condiţiile în care comandanţii lucraseră toată noaptea pentru a-l pregăti. Dar ambarcaţiunile care trebuiau să transporte soldaţii lui Cook peste rîul lat de 360 de metri nu sosiseră încă. Ora H, fixată iniţial pentru 13,00 a fost amînată pînă la 15,00.

Americanii aşteptau în grupuri mici, iar Cook umbla de colo pînă colo. „Unde or fi blestematele acelea de bărci?” se întreba el. Cînd generalul Gavin şi comandantul Regimentului 504, colonelul Tucker, îi spuseseră că Batalionul 3 de sub comanda sa urmează să forţeze rîul Waal, Cook rămăsese „înmărmurit”. Tînărului absolvent al şcolii militare din West Point i se părea că „ni se cerea să realizăm o debarcare similară cu aceea de pe plaja Omaha numai cu forţele proprii”. Mulţi din oamenii săi nu se urcaseră într-o barcă mică în viaţa lor.

Cook nu era singurul care aştepta cu înfrigurare sosirea bărcilor. Cu puţin înainte de amiază, generalul Frederick Browning primise cea dintîi indicaţie clară cu privire la gravitatea situaţiei lui Urquhart. În radiograma transmisă de subunitatea de transmisiuni „Phantom” şi recepţionată prin reţeaua Armatei 2 britanice se spunea, între altele:

(201 105)... grosul unităţilor încă în apropiere de extremitatea de

nord a podului principal, dar nu în contact, aprovizionarea imposibilă... Arnhem în întregime în mîinile inamicului. Necesar toate măsurile posibile pentru trimis urgent ajutor. Lupte intense şi rezistenţă foarte puternică. Situaţia destul de grea.

Browning a fost profund impresionat. Acum fiecare oră conta şi cucerirea rapidă a podurilor de la Nijmegen prezenta o importanţă vitală pentru supravieţuirea oamenilor lui Urquhart. Despresurarea apărătorilor din Arnhem depindea în acest moment aproape numai de Cook şi de Batalionul 3 – lucru pe care Cook nu-l ştia.

În orice caz, bărcile nu sosiseră, şi nimeni nu ştia nici măcar cum arătau. În tot cursul nopţii, generalul Horrocks şi statul său major încercaseră să accelereze aducerea lor. La mare distanţă, în spate, în coloana geniştilor, trei autocamioane care transportau ambarcaţiunile îşi croiseră drum, metru cu metru, pe şoseaua înţesată de maşini. La Eindhoven ele fuseseră oprite de un atac violent al Luftwaffei. Tot centrul oraşului fusese devastat. Un mare număr de autocamioane cu materiale au fost distruse şi un întreg convoi care transporta muniţie a luat foc, amplificînd proporţiile dezastrului. Cu mai puţin de o oră înainte de ora H, la punctul ales pentru forţarea rîului Waal, nimic nu indica sosirea autocamioanelor şi a mult aşteptatelor ambarcaţiuni.

Sectorul ales pentru forţare se afla la est de impunătoarea centrală electrică PGEM, şi la început s-a crezut că forţarea se poate face plecînd chiar de la uzină. Acolo, la malul rîului, un mic golf ar fi oferit condiţii de îmbarcare la adăpost de vederea inamicului. Colonelul Tucker a respins această alegere; locul era prea aproape de podul de cale ferată, care se afla în mîinile germanilor. Pe măsură ce soldaţii ar fi ieşit din doc, germanii ar fi mitraliat fiecare val de atacanţi. În plus, aici, la gura golfului, curentul de 13 pînă la 16 km pe oră crea vîrtejuri. Mutînd sectorul de forţare mai la vest, conform planului lui Tucker, oamenii urmau să ducă bărcile în cea mai mare viteză la malul rîului, să le lanseze la apă şi să vîslească spre malul opus. Şi acest plan îl îngrijora pe Cook. Din puţinele informaţii pe care le deţinea, fiecare ambarcaţiune cîntărea aproximativ 100 kg; odată încărcate cu echipamentul soldaţilor şi cu muniţie, cifra aceasta avea probabil să se dubleze.

După lansarea la apă, fiecare barcă avea să transporte

treisprezece paraşutişti şi un echipaj compus din trei genişti care urmau să treacă soldaţii pe malul opus. Operaţia trebuia să decurgă fără întrerupere. Val după val, bărcile de asalt urmau să facă curse dus-întors pînă ce transportau pe malul opus întreg batalionul lui Cook şi o parte din altul, de sub comanda căpitanului John Harrison. Maiorul Edward G. Tyler din Regimentul de gardă irlandez, ale cărui tancuri urmau să asigure sprijinul de foc, se gîndea cu groază la toată acţiunea. „Mi se părea că îl sfidăm pe Dumnezeu", îşi aminteşti Tyler. Îl întrebă pe colonelul Tucker, care, ca de obicei, îşi molfăia ţigara, dacă oamenii săi mai executaseră vreodată o operaţie de acest gen. „Nu, răspunse Tucker laconic. Se califică la locul de muncă".

De la etajul nouă al uzinei electrice, Cook şi locotenent-colonelul Giles Vandeleur, comandantul Batalionului 2 din Regimentul de gardă irlandez, priveau malul de nord cu binoclul. Exact pe partea opusă a rîului, de la malul apei pornea o fîşie de teren plan care se întindea pe o adîncime de 200 pînă la 700 de metri. După debarcare, soldaţii lui Cook trebuiau să străbată această porţiune de teren complet descoperit. Dincolo de malul plat se înălţa un dig în pantă de 4 pînă la 6 metri, pe care trecea, de la vest la est, o şosea lată de aproximativ 6 metri. La vreo 700 de metri dincolo de şosea se afla fortul Hof Van Holland. Cook şi Vandeleur vedeau clar trupe inamice instalate pe creasta digului şi erau aproape siguri că în fort se aflau poziţii de tragere ale artileriei şi puncte de observare. „Cineva, îşi aminteşte Cook că s-a gîndit atunci, vrea să ne ofere un coşmar veritabil". Totuşi, un sprijin eficace din partea artileriei şi a avioanelor de vînătoare la ora H putea să slăbească rezistenţa germană, ajutîndu-i pe soldaţi să pună repede stăpînire pe malul de nord. Cook conta foarte mult pe acest sprijin.

Vandeleur se gîndea că forţarea se putea dovedi „îngrozitoare, cu pierderi extrem de mari". Dar era ferm hotărît să-i sprijine la maximum pe americani cu tancurile sale. Intenţiona să folosească aproximativ 30 de tancuri Sherman – două escadroane sub comanda maiorului Edward G. Tyler şi a maiorului Desmond Fitzgerald. La 14,30, tancurile urmau să se îndrepte spre rîu şi să urce pe dig, „şenilă lîngă şenilă", cu tunurile lor de 75 mm pregătite să lovească malul opus. Focul tancurilor engleze avea să fie intensificat de cel al

aruncătoarelor şi artileriei Diviziei 82. În total 100 de tunuri vor trage asupra malului de nord.

Înainte de a vedea sectorul de forţare propriu-zis, paraşutiştii lui Cook priviseră cu destulă uşurinţă misiunea. Dar lăţimea rîului i-a şocat pe toţi. „La început, cînd ni s-a dat misiunea, am crezut că e vorba de o glumă, îşi aminteşte sublocotenentul John Holabird. Totul părea pură fantezie". Sergentul Theodore Finkbeiner, care urma să plece cu primul val, avea convingerea fermă că „şansele noastre erau destul de bune datorită perdelei de fum". Dar căpitanul T. Moffatt Burriss, comandantul Companiei I, considera că planul nu era altceva decît o misiune de sinucidere.

Tot aşa credea şi căpitanul Delbert Kuehl, capelanul protestant al Regimentului 504. În mod normal, Kuehl n-ar fi mers cu trupele din primul eşalon. Acum a cerut permisiunea să-i însoţească pe soldaţii lui Cook. „A fost cea mai grea hotărîre pe care am luat-o vreodată, îşi aminteşte el, deoarece plecam din proprie iniţiativă. Planul părea absolut irealizabil şi simţeam că dacă oamenii ar avea vreodată nevoie de mine, atunci cu siguranţă ar fi în cursul acestei operaţii".

Căpitanul Henry Baldwin Keep, cunoscut ca milionarul batalionului, deoarece făcea parte din familia Biddle din Philadelphia, considera că „nu aveam sorţi de izbîndă. În optsprezece luni de lupte aproape continue am făcut de toate: de la salturi cu paraşuta la cuceriri de capete de pod; am acţionat ca vînători de munte şi infanterişti. Dar forţarea unui curs de apă era cu totul altceva! Părea ceva absolut imposibil de realizat".

Cook, după cum spune locotenentul Virgil Carmichael, încercă să însenineze atmosfera, anunţînd că îl va imita pe George Washington „stînd în picioare în barcă şi strigînd, cu pumnul strîns şi cu braţul întins: «Înainte, soldaţi! Înainte!»". Căpitanul Carl W. Kappel, comandantul Companiei H, care auzise că atacul de la Arnhem mergea prost, era foarte îngrijorat. Voia „să se urce în blestemata de barcă şi să ajungă odată pe malul celălalt". Avea un prieten bun în Divizia 1 aeropurtată britanică şi simţea că dacă se afla cineva pe podul din Arnhem, acela era „Frosty" – colonelul John Frost.

La ora 14,00 nu exista încă nici un semn care să indice sosirea bărcilor de asalt şi acum era prea tîrziu pentru a

rechema escadrilele de avioane Typhoon, care se apropiau de sectorul de forţare. Paraşutiştii lui Cook şi tancurile lui Vandeleur aşteptau în spatele bazei de plecare, adăpostiţi înapoia digului. Exact la ora 14,30 a început atacul avioanelor Typhoon. Zburînd cu mare viteză, avioanele se desprindeau din formaţie şi se angajau în picaj, unul după altul, lansînd rachete şi mitraliind poziţiile inamicului. După zece minute, în timp ce tancurile lui Vandeleur începeau să-şi ocupe poziţiile pe dig, au sosit cele trei autocamioane cu bărcile de asalt. Oamenii lui Cook au văzut, pentru prima oară, fragilele bărci pliante, de culoare verde, cu numai douăzeci de minute înainte de plecare.

Fiecare barcă avea o lungime de aproximativ 6 metri şi fundul plat, consolidat cu placaj. Pereţii laterali, din pînză, erau susţinuţi din loc în loc de ţăruşi de lemn, care măsurau vreo 60 cm de la fund pînă la rama bărcii. Fiecare barcă ar fi trebuit să aibă opt vîsle, lungi de 1,20 metri, dar în multe dintre ele nu erau decît două. Soldaţii aveau să folosească patul puştii pentru a vîsli.

Geniştii se apucară imediat să asambleze bărcile. Pe măsură ce terminau, paraşutiştii care urmau să se urce în ele îşi îmbarcau echipamentul şi stăteau gata să pornească spre mal. În zgomotul asurzitor al tirului artileriei care lovea malul opus, cele 26 de bărci au fost, în sfîrşit, asamblate. „Cineva strigă: «Porniţi!», îşi aminteşte locotenentul Patrick Mulloy, şi toţi, apucînd de rama bărcilor, începură să le împingă spre rîu”. Peste capetele oamenilor treceau şuierînd obuzele venite din spate, în faţa lor bubuiau tunurile tancurilor de pe dig, şi un văl de fum alb, care lui Mulloy i se părea „destul de gros”, se aşternea pe toată întinderea apei. Forţarea începuse.

Cînd primul val de aproximativ 260 de oameni – două companii, H şi I, plus personalul statului major şi geniştii – ajunse la apă, lansarea luă proporţiile unui dezastru. Lăsate în apa prea puţin adîncă, bărcile s-au împotmolit şi n-au mai putut fi urnite din loc. Răzbătînd cu greu prin nămol, oamenii le-au cărat pe sus la apă mai adîncă, le-au făcut vînt şi apoi s-au căţărat în ele. Cîteva bărci s-au răsturnat cînd soldaţii au încercat să se urce la bord. Altele, supraîncărcate, au fost prinse de curent şi au început să se învîrtă în cerc. Unele s-au lăsat la fund sub greutatea încărcăturii. Vîslele s-au pierdut, iar oamenii au căzut peste bord. Căpitanul Carl Kappel îşi aminteşte de

această scenă ca de „un haos de nedescris”. Barca lui începu să se scufunde. „Soldatul Legacie era în apă şi începuse să se ducă la fund”, îşi aminteşte Kappel. Sărind în apă după el, Kappel fu surprins de iuţeala curentului. Totuşi reuşi să-l prindă pe Legacie şi să-l salveze, „dar cînd am ajuns cu el la mal m-am simţit bătrîn şi sfîrşit”. Sărind într-o altă barcă, Kappel porni din nou. Ambarcaţiunea locotenentului Tom MacLeod luase multă apă şi Kappel se gîndea că aveau să se scufunde. „Vîslele loveau apa într-un ritm nebun”, îşi aminteşte el şi singurul lucru pe care îl auzea în vacarmul acela era vocea lui Cook, aflat într-o barcă din apropiere, care striga întruna: „Înainte! Înainte!”

Maiorul, un catolic evlavios, se şi ruga cu voce tare. Locotenentul Virgil Carmichael observă că el reuşise să imprime un fel de cadenţă fiecărui vers. „Ave Maria – plină de graţie – Ave Maria – plină de graţie – Ave Maria – plină de graţie”, rostea maiorul la fiecare lovitură de vîslă[1]. Apoi, în atmosfera aceea de haos, germanii au început să tragă.

Focul era atît de intens şi de concentrat încît îi aminti locotenentului Mulloy de „momentele cele mai dificile de la Anzio. Trăgeau cu mitraliere grele şi cu aruncătoare, cele mai multe instalate pe dig şi pe podul de cale ferată. Eram o ţintă foarte uşoară”. Capelanului Kuehl i se făcu rău de grozăviile pe care le vedea. Un proiectil retezase capul soldatului de lîngă el. Kuehl repeta într-una: „Doamne, facă-se voia ta”.

De la punctul de comandă din clădirea PGEM, locotenent-colonelul Vandeleur, împreună cu generalul Browning şi generalul Horrocks, urmăreau desfăşurarea acţiunilor într-o tăcere lugubră. „Era un tablou sinistru, absolut sinistru, îşi aminteşte Vandeleur. Bărcile săreau literalmente în aer. Cînd obuzele loveau apa, ţîşneau gheizere uriaşe, iar ploaia de gloanţe trase de arme portative de pe malul de nord făceau ca rîul să arate ca un cazan cu apă în clocot”. Instinctiv oamenii încercau să se ghemuiască în bărci. Locotenentul Holabird, privind fragilii pereţi de pînză, se simţi „complet expus şi lipsit de apărare”. Chiar şi casca „i se păru micuţă cît un bob de fasole”.

---

[1] „«Dumnezeu este cu tine» era prea lung, spune Cook, astfel că repetam într-una «Ave Maria» (o lovitură), «Plină de graţie» (a doua lovitură)”. Căpitanul Keep încerca să-şi amintească antrenamentele de canotaj de la Princeton, dar se pomeni numărînd nervos „7-6-7-7-7-8-9”.

Şrapnelele făceau zob mica „flotă”. Barca în care se afla jumătate din plutonul locotenentului James Megellas s-a scufundat fără urmă. N-a scăpat nimeni. Locotenentul Allen McLain văzu două ambarcaţiuni rupte în două, iar soldaţii proiectaţi în apă. În jurul bărcii căpitanului T. Moffatt Burriss gloanţele cădeau „ca o grindină” şi la un moment dat genistul care conducea barca spuse: „Luaţi cîrma. Sînt rănit”. Îi fusese zdrobită încheietura mîinii. Cînd Burriss se aplecă să-i vină în ajutor, genistul fu lovit din nou, de astă dată la cap. Cîteva schije se înfipseră în şoldul lui Burriss. Genistul căzu peste bord, dar piciorul îi rămăsese prins de rama bărcii astfel că trupul său acţiona ca o cîrmă, făcînd să se învîrtească ambarcaţiunea. Burriss fu nevoit să arunce cadavrul în apă. Între timp alţi doi soldaţi aşezaţi în faţa lui au fost ucişi.

Un vînt destul de puternic împrăştia perdeaua de fum. Acum artileriştii germani ocheau fiecare barcă în parte. Sergentul Clark Fuller văzu oameni care, în graba lor de a trece rîul şi în încercarea disperată de a evita focul, „vîsleau unii în sens contrar celorlalţi, făcînd ca bărcile lor să se învîrtească în cerc”, şi devenind astfel o ţintă uşoară pentru germani. Fuller era „atît de înspăimîntat, încît se simţea paralizat”. La jumătatea drumului, soldatul Leonard G. Tremble fu trîntit deodată pe fundul bărcii. Ambarcaţiunea sa fusese lovită în plin. Rănit la faţă, umăr, braţul drept şi piciorul stîng, Tremble era convins că va muri. Luînd apă, barca începu să se învîrtească nebuneşte în cerc, apoi, încet, curentul o împinse înapoi spre malul de sud; la bord toţi erau morţi în afară de Tremble.

De la punctul de comandă, Vandeleur văzu că „în perdeaua de fum începuseră să apară goluri mari”. Tanchiştii săi trăseseră proiectile fumigene timp de peste zece minute şi acum nu mai aveau nici un fel de muniţie. „Germanii schimbaseră muniţia şi începeau să folosească şrapnele. Îmi amintesc că încercam să-i sugestionez pe americani să meargă mai repede. Era clar că aceşti tineri paraşutişti nu aveau nici un fel de experienţă în mînuirea bărcilor de asalt, care nu sînt lucrul cel mai uşor de manevrat. Mergeau tot timpul în zigzag”.

În sfîrşit, primul val ajunse la malul de nord. Oamenii coborîră cu greu din bărci, sub focul inamicului, şi apoi începură să traverseze în fugă porţiunea de teren descoperit. Sergentul Clark Fuller, care cu cîteva minute în urmă fusese paralizat de

frică, era atît de fericit că se afla în viaţă încît se simţea „cuprins de veselie. Teama de pînă atunci se spulberase şi îi luase locul un flux de cutezanţă. Mi se părea că puteam să birui întreaga armată germană”. Vandeleur, urmărind debarcarea, „văzu una sau două bărci atingînd malul, urmate imediat de alte trei sau patru. Nimeni nu se oprea. Oamenii ieşeau din bărci şi porneau imediat în fugă spre dig. Dumnezeule, ce demonstraţie de bărbăţie! Ostaşii străbăteau fără pic de şovăială terenul acela descoperit. N-am văzut un singur soldat care să se culce la pămînt înainte de a fi rănit. Nu credeam că va reuşi să treacă rîul mai mult de jumătate din «flotă»”. Apoi, spre stupoarea lui Vandeleur, „bărcile au virat şi au pornit înapoi să aducă al doilea val”. Adresîndu-se lui Horrocks, generalul Browning îi spuse: „N-am văzut în viaţa mea o acţiune mai temerară”.

Cînd ambarcaţiunea lui Julian Cook s-a apropiat de mal, maiorul sări din barcă şi se apucă s-o tragă, nerăbdător să ajungă mai repede pe uscat. La un moment dat văzu în dreapta sa o umflătură ciudată în apa cenuşie. „Părea o bulă mare de aer care se apropia încet de mal, îşi aminteşte el. Credeam că am vedenii cînd, deodată, a apărut la suprafaţă calota unei căşti care continua să înainteze. Apoi am văzut şi chipul de sub cască. Era soldatul Joseph Jedlicka, micuţul mitralior. Purta în bandulieră două benzi de cartuşe pentru mitralieră şi cîte o cutie în fiecare mînă”. Jedlicka căzuse în apă la peste doi metri adîncime şi, ţinîndu-şi respiraţia, a mers calm pe fundul rîului pînă a ieşit la suprafaţă.

Sanitarii aveau de lucru pe mal. Cînd locotenentul Tom MacLeod se pregătea să traverseze din nou rîul Waal, pentru a lua alt transport de soldaţi, văzu că puşca fiecărui om căzut fusese înfiptă în pămînt lîngă el.

Puţin după ora 16,00, generalul Heinz Harmel primi o radiogramă alarmantă la comandamentul său din Doornenburg. Era anunţat că „o perdea de fum alb a fost lansată peste rîu, în faţa fortului Hof Van Holland”. Harmel, împreună cu cîţiva ofiţeri, se repezi cu o maşină pînă în satul Lent, pe malul de nord al rîului Waal, la aproximativ 1,5 km de podul de şosea de la Nijmegen. Fumul nu putea avea decît o singură semnificaţie: aliaţii încercau să treacă rîul cu bărcile. Totuşi, generalului nu-i venea să dea crezare propriei sale supoziţii. Lăţimea rîului,

numărul mare de soldaţi de pe malul de nord, raportul optimist al lui Euling din cursul dimineţii şi propria sa evaluare a forţelor engleze şi americane din Nijmegen – toate acestea pledau împotriva unei asemenea operaţii. Dar Harmel se hotărî să vadă cu propriii săi ochi ce se întîmplă. „Nu aveam intenţia, îşi aminteşte el, să fiu arestat şi împuşcat de cei de la Berlin pentru vina de a fi lăsat să cadă podurile în mîinile inamicului – indiferent de ceea ce credea Model despre aceasta”.

Maiorul Julian Cook ştia că pierderile sale sînt îngrozitor de mari, dar nu avea timp să facă un calcul exact în acel moment. Companiile sale debarcaseră de-a lungul întregii fîşii de mal complet descoperite. Subunităţile erau în aşa hal amestecate unele cu altele încît, deocamdată, nu se putea vorbi de nici un fel de organizare. Germanii măturau malul cu foc de mitralieră, dar neînfricaţii săi soldaţi refuzau să se oprească. Ei se avîntau spre dig, individual sau în grupuri de cîte doi, trei. „Aveai de ales între a sta pe loc şi a fi ciuruit, sau a porni în fugă mai departe”, îşi aminteşte Cook. Înaintînd cu greu, soldaţii, înarmaţi cu mitraliere, grenade, cu baionetele la armă, au atacat digul şi, plini de furie, i-au scos pe germani din tranşee. Sergentul Theodore Finkbeiner crede că a fost unul dintre primii care au ajuns la şoseaua de pe digul înalt. „Mi-am ridicat capul deasupra şoselei şi m-am pomenit că privesc chiar în ţeava unei mitraliere”, îşi aminteşte el. S-a ghemuit, dar „suflul de la gura ţevii mi-a zburat casca din cap”. Finkbeiner aruncă o grenadă în amplasamentul german, după care auzi explozia şi urletele servanţilor. Apoi sări repede pe şosea şi se îndreptă spre următorul cuib de mitralieră.

Căpitanul Moffatt Burriss nu avea timp să se gîndească la rana sa de la şold. Cînd a atins pămîntul „eram atît de fericit că sînt în viaţă, încît am vomitat”. Apoi alergă spre dig strigîndu-le oamenilor săi să deschidă focul, „cu o mitralieră la flancul stîng şi cu alta la flancul drept”. Aşa au şi făcut. În spatele digului, Burriss văzu cîteva case. Împingînd cu piciorul uşa uneia dintre ele, surprinse „cîţiva germani care dormiseră pînă atunci şi care păreau că nu ştiu ce se întîmplă”. Burriss scoase cuiul unei grenade, o aruncă în cameră şi trînti uşa.

În fumul, zgomotul şi haosul din jur, unii soldaţi din primul val nici nu-şi amintesc cum au străbătut fîşia de pămînt de pe

mal. Caporalul Jack Bommer, transmisionist, împovărat de echipament, pur şi simplu o luă la goană înainte. „Aveam un singur lucru în minte: să supravieţuiesc dacă e posibil”. Ştia că trebuie să ajungă la dig şi să aştepte noi ordine. Ajungînd pe creastă, văzu „morţi peste tot şi soldaţi germani – unii nu aveau mai mult de cincisprezece ani, alţii aveau peste şaizeci – care cu cîteva minute înainte ne măcelăriseră în bărci şi acum cereau îndurare, încercînd să se predea”. Oamenii erau prea traumatizaţi de cele suferite şi prea îndureraţi de moartea prietenilor lor ca să facă mulţi prizonieri. Bommer îşi aminteşte că unii germani „au fost împuşcaţi imediat cu foc la gura ţevii”.

Epuizaţi din cauza traversării, dar îndîrjiţi la vederea camarazilor lor care zăceau pe mal morţi sau răniţi, oamenii din primul val i-au înfrînt pe germanii instalaţi pe şoseaua de pe dig în mai puţin de 30 de minute. Nu toate poziţiile inamice fuseseră cucerite, dar acum soldaţii au ocupat fostele cuiburi de mitralieră germane pentru a acoperi sosirea valurilor următoare. În timpul celei de-a doua curse au fost pierdute alte două ambarcaţiuni. Aflaţi tot timpul sub focul puternic al artileriei, genieştii, sfîrşiţi de oboseală, au făcut încă cinci curse cu cele unsprezece ambarcaţiuni rămase pentru a-i trece pe toţi americanii peste rîul însîngerat. Viteza conta acum cel mai mult. Oamenii lui Cook trebuiau să cucerească extremităţile de nord ale podurilor înainte ca germanii să-şi dea seama întru totul de ceea ce se întîmplă – şi înainte ca ei să arunce podurile în aer.

Poziţia de apărare de pe dig fusese cucerită şi germanii se retrăgeau pe poziţii de rezervă. Soldaţii lui Cook nu le-au dat răgaz. Căpitanul Henry Keep îşi aminteşte: „Supravieţuitorii batalionului păreau animaţi de un elan febril şi, nebun de furie, oamenii uitau pentru un timp ce este frica. N-am văzut niciodată această metamorfoză umană atît de clar că în ziua aceea. Era o privelişte care inspira veneraţie, dar nu de natură să încînte ochiul”.

Individual sau în grupuri mici, oamenii care stătuseră neputincioşi în bărci în timp ce prietenii lor mureau lîngă ei i-au răzbunat în proporţie de patru sau cinci la unu, folosind grenade, pistoale-mitralieră şi baionetele. I-au scos cu o forţă brutală pe germani din tranşeele lor şi, fără să se oprească pentru a-şi mai trage sufletul sau a se regrupa, au continuat atacul lor furibund. Au luptat pe cîmpiile, în livezile şi în casele

din spatele digului, sub focul mitralierelor şi bateriilor antiaeriene care trăgeau asupra lor din fortul Hof Van Holland, aflat în apropiere. În timp ce unele grupuri se îndreptau spre est de-a lungul şoselei care ducea la poduri, altele asaltară fortul, aproape fără să mai ia în seamă tunurile germane. Cîţiva soldaţi, cu buzunarele îndesate cu grenade, traversară înot şanţul din jurul fortăreţei şi începură să se caţere pe ziduri. Sergentul Leroy Richmond, înotînd sub apă, îl luă prin surprindere pe soldatul care păzea drumul de acces; apoi îi chemă, prin gesturi, pe oamenii săi. După cum relatează locotenentul Virgil F. Carmichael, soldaţii „au reuşit, cum-necum, să se caţere pînă sus de tot, apoi cei aflaţi mai jos le-au pasat grenade, care au fost aruncate una după alta în ambrazurile turnului". Apărătorii germani s-au predat imediat.

Între timp, subunităţi din două companii – Compania I a căpitanului Burriss şi Compania H a căpitanului Kappel – alergau spre poduri. La podul de cale ferată, Compania H întîmpină o rezistenţă atît de îndîrjită, încît se părea că atacul americanilor avea să fie oprit [1]. Apoi presiunea permanentă, exercitată de forţele engleze şi americane la extremitatea de sud şi în Nijmegen, a făcut ca inamicul să cedeze brusc. Spre stupoarea lui Kappel, germanii au început să se retragă pe pod „în număr mare" – exact în direcţia tunurilor americane. De pe tancul său, aflat lîngă uzina PGEM, locotenentul John Gorman îi văzu „pe germani, care păreau să fie cu sutele, dezorientaţi şi cuprinşi de panică, fugind pe pod direct spre americani". Pe malul de nord, locotenentul Richard La Riviere şi locotenentul E.J. Sims i-au văzut şi ei venind. De necrezut, dar germanii îşi abandonau armele şi se îndreptau în grabă spre capătul de nord. „Veneau în masă, îşi aminteşte La Riviere, şi i-am lăsat să parcurgă două treimi din drum". Apoi americanii au deschis focul.

O grindină de gloanţe s-a revărsat asupra apărătorilor. Germanii căzeau în toate părţile – unii între grinzile de sub pod; alţii în apă. Înainte de încetarea focului, peste 260 erau morţi, mulţi erau răniţi şi un număr mare fuseseră luaţi prizonieri. În două ore de la declanşarea acţiunii de forţare a rîului Waal, primul dintre poduri fusese ocupat. Maiorul Edward G. Tyler, din

[1] După cum scrie Charles B. MacDonald, în *The Siegfried Line Campaign*, p.181, germanii de pe pod aveau un sistem de foc formidabil, incluzînd 34 de mitraliere, două tunuri antiaeriene de 20 mm şi un tun universal de 88 mm.

Regimentul de gardă irlandez, văzu „pe cineva făcînd cu mîna. Mă gîndisem atît de mult la podul acela de cale ferată încît, pentru mine, era singurul care exista. Am luat staţia de radio şi am transmis batalionului: «Sînt pe pod! Au cucerit podul!»”. Era ora 17,00. Căpitanul Tony Heywood, din Regimentul de grenadieri de gardă, a primit radiograma maiorului Tyler şi a găsit-o „absolut confuză”. La care pod se referea radiograma? Grenadierii de sub comanda locotenent-colonelului Goulburn luptau încă împreună cu soldaţii colonelului Vandervoort, lîngă Valkhof, unde trupele SS ale lui Euling continuau să apere podul de şosea. Dacă radiograma vroia să spună că fusese cucerit podul de şosea, îşi aminteşte Heywood, „nu puteam să-mi închipui cum reuşiseră să-l traverseze”.

Podul de cale ferată era intact şi se afla, practic, în mîinile aliaţilor, dar germanii – fie că erau hotărîţi să lupte pînă la capăt, fie că erau prea înspăimîntaţi pentru a-şi părăsi poziţiile – se aflau încă pe pod. Americanii cercetară rapid extremitatea de nord pentru a descoperi eventuale încărcături de explozivi. Deşi nu găsiră nimic, mai exista posibilitatea ca încărcăturile să fie conectate la un explozor instalat în altă parte, astfel încît podul să poată fi oricînd aruncat în aer de la distanţă. Căpitanul Kappel luă legătura prin radio cu maiorul Cook şi îi ceru insistent să intervină ca tancurile britanice să treacă podul cît mai repede posibil. Atît el, cît şi căpitanul Burriss, comandantul Companiei I, erau convinşi că, avînd sprijinul acestor tancuri, vor putea cuceri obiectivul principal, podul de şosea de la Nijmegen, aflat la 1,5 km spre est. Apoi, îşi aminteşte Kappel, a sosit colonelul Tucker. Cererea, spuse Tucker, „a fost transmisă, dar germanii ar putea să arunce în aer ambele poduri în orice moment”.

Fără nici o ezitare, soldaţii lui Cook se avîntară spre podul de şosea.

Generalul Harmel nu reuşea să înţeleagă ce se întîmplă. Stătea pe calota unei cazemate, lîngă satul Lent, cu binoclul la ochi. Din punctul acela, situat pe malul de nord al rîului Waal, la 1,5 km de marele pod de şosea de la Nijmegen, vedea fum şi ceaţă în dreapta sa şi auzea bubuitul tunurilor. Dar nimeni nu părea să ştie exact ce se petrece, în afară de faptul că inamicul încercase să forţeze rîul lîngă podul de cale ferată. Harmel vedea clar podul de şosea; nu era nimeni pe el. Apoi, după cum

îşi aminteşte Harmel, „au început să sosească răniţi. Rapoartele primite erau contradictorii”. Americanii, află el, trecuseră rîul, „dar toate informaţiile erau exagerate. Nu puteam şti dacă trecuseră cu zece bărci sau cu o sută. Îmi storceam creierii încercînd să iau o hotărîre”. Harmel îşi consultă genieştii. „Am fost informat că ambele poduri erau pregătite pentru a fi aruncate în aer, îşi aminteşte el. Comandantul sectorului avea instrucţiuni pentru distrugerea podului de cale ferată. Explozorul pentru podul de şosea era ascuns într-o grădină de lîngă cazemata din Lent şi un soldat aştepta acolo ordinul de a apăsa pe tija de contact”. Apoi Harmel primi întîiul raport clar: numai cîteva bărci trecuseră rîul şi lupta era încă în curs. Privind din nou prin binoclu, văzu că podul de şosea era gol şi că nu se vedea nici o mişcare. Deşi „instinctul îmi spunea să distrug acel pod care îmi crea atîtea necazuri şi mă apăsa atît de greu pe umeri, nu aveam intenţia să fac nimic înainte de a fi absolut sigur că era pierdut”. Dacă va fi obligat să arunce podul de şosea în aer, hotărî Harmel, va aştepta pînă ce „va fi ticsit de tancuri britanice şi în felul acesta le va distruge odată cu podul”.

În parcul Huner şi în Valkhof, aflate în apropiere de căile de acces dinspre sud către podul de şosea, grenadierii de tancuri SS ai căpitanului Karl Euling luptau cu disperare. Atacul anglo-american dezlănţuit de grenadierii de gardă ai locotenent-colonelului Edward Goulburn şi de Batalionul 2 al locotenent-colonelului Ben Vandervoort, din Regimentul 505 al Diviziei 82, era motodic şi necruţător. Aruncătoarele şi artileria lui Vandervoort băteau cu foc poziţia de apărare germană şi oamenii săi înaintau din casă în casă. Tancurile lui Goulburn, reducînd tot mai mult spaţiul ce le despărţea de centura de apărare din ce în ce mai restrînsă a lui Euling, înaintau de-a lungul străzilor convergente respingîndu-i pe germani cu focul mitralierelor şi al tunurilor lor de 17 livre.

Germanii luptau cu multă îndîrjire. „A fost cea mai mare densitate de foc pe care am văzut-o vreodată, îşi aminteşte sergentul Spencer Wurst, pe atunci în vîrstă de nouăsprezece ani, care participase la lupte cu Divizia 82 încă din timpul campaniei din Africa de Nord. Aveam impresia că dacă întind braţele pot să prind gloanţele cu mîinile”. Cocoţat pe terasa unei case situate la vreo douăzeci de metri de Valkhof, Wurst vedea

foarte bine poziţiile germane. „Tot parcul era presărat cu locaşuri de tragere, îşi aminteşte el, şi întreaga acţiune părea să aibă drept centru aceste locaşuri şi un turn medieval. I-am văzut pe ai noştri năvălind din dreapta şi din stînga şi înaintînd pînă în piaţa circulară. Eram atît de nerăbdători să cucerim acel pod, încît am văzut cîţiva soldaţi tîrîndu-se pînă la locaşurile de tragere şi, literalmente, trăgîndu-i afară pe germani". Ţeava puştii lui Wurst era atît de fierbinte, încît pe patul puştii a început să se prelingă vaselina.

Wurst rămase încremenit cînd, în acel feroce duel de foc, îl văzu pe colonelul Vandervoort „traversînd strada cu ţigara în gură. El s-a oprit în faţa casei unde eram eu, s-a uitat în sus şi mi-a spus: «Sergent, cred că ar fi mai bine să te duci să vezi dacă reuşeşti să faci tancul acela s-o ia din loc»".

Vandervoort arătă spre intrarea în parc unde se afla un tanc englez cu turela închisă. Coborînd de pe acoperiş, Wurst alergă pînă la tanc şi bătu în blindaj cu casca. Turela se deschise. „Colonelul vrea să vă mutaţi de aici, spuse Wurst. Haideţi. Am să vă arăt unde să trageţi". Mergînd alături de tanc, în văzul germanilor, Wurst indică ţintele. Cînd oamenii lui Vandervoort şi tancurile lui Goulburn îşi intensificară focul, centura de apărare a inamicului începu să cedeze. Formidabilul aliniament de tunuri antitanc, care oprise toate atacurile precedente, nu mai exista. În cele din urmă, numai patru tunuri de asalt, îngropate în central pieţei, mai trăgeau. La scurt timp după ora 16,00, printr-un asalt decisiv cu tancuri şi infanterie, şi acestea au fost reduse la tăcere. În timp ce soldaţii lui Vandervoort atacau cu baionete şi grenade, Goulburn îşi dispuse tancurile cîte patru în rînd şi le trimise să atace parcul. Cuprinşi de panică, germanii fugiră. În timp ce se retrăgeau, unii încercară să se adăpostească între fermele podului; alţii, aflaţi mai departe, o luară la fugă sub focul americanilor şi englezilor, spre fortul medieval. Cînd ajungeau în dreptul lor, soldaţii aliaţi aruncau în ei cu grenade. Asaltul se terminase. „Ne dăduseră mult de furcă, spune Wurst. Îi vedeam pe unii alergînd pe drumul care ducea la pod, în timp ce alţii se îndepărtau spre est. Eram foarte mulţumiţi".

Generalul Allan Adair, Comandantul Diviziei blindate de gardă, care conducea acţiunile dintr-o clădire învecinată, îşi aminteşte: „Strîngeam din dinţi de teamă să n-aud zgomotul unei explozii care să mă anunţe că germanii au aruncat podul în

aer”. N-a auzit nimic. Căile de acces spre marele pod peste Waal erau libere, iar podul propriu-zis era, se pare, intact.

Soldaţii sergentului Peter Robinson, îmbarcaţi pe patru tancuri, aşteptaseră tocmai acel moment. Acum porniră spre pod[1]. Robinson, în vîrstă de douăzeci şi nouă de ani, participant la retragerea de la Dunkerque, fusese anunţat cu cîteva ore mai înainte de către comandantul escadronului său, maiorul John Trotter, „să fie pregătiţi pentru a urca pe pod”. Mai erau germani pe pod şi Trotter îl preveni pe Robinson: „Nu ştiu la ce ne putem aştepta cînd îl traversaţi, dar podul trebuie cucerit. Nu vă opriţi, orice s-ar întîmpla”. Strîngîndu-i mîna sergentului, Trotter îi spuse în glumă: „Nu-ţi face griji. Ştiu unde locuieşte nevastă-ta şi, dacă se întîmpla ceva, am s-o anunţ”. Robinson nu gustă gluma. „Sînteţi teribil de bine dispus, nu-i aşa, domnule maior?”, remarcă el. Căţărîndu-se pe tanc, Robinson se îndreptă primul spre pod.

Grupul de patru tancuri intră în parcul Huner din partea dreaptă a pieţei. Lui Robinson i se părea că „tot oraşul ardea. Clădirile din stînga şi din dreapta mea erau în flăcări”. Învăluit în fum, podul părea „al dracului de mare”. În timp ce tancul său înainta, Robinson ţinea permanent legătura prin radio cu statul major al diviziei. „Se dăduse ordin să nu mai transmită nimeni”, îşi aminteşte el. În timp ce tancurile huruiau pe căile de acces, „inamicul a deschis un foc puternic. S-a produs o explozie. A fost atinsă uşor roata de întindere a uneia dintre şenilele tancului”. Tancul continua să meargă, dar „staţia de radio se defectase şi pierdusem legătura cu statul major”. Strigîndu-i mecanicului-conductor să dea înapoi, Robinson dirijă tancul spre marginea şoselei. Apoi sări jos în grabă, alergă la tancul din spatele său şi îi spuse comandantului, sergentul Billingham, să coboare. Acesta protestă. Robinson strigă că este vorba de „un ordin categoric. Dă-te jos imediat din tancul ăsta şi vino după mine cu

[1] S-a spus că la capătul de nord al podului de cale ferată a fost ridicat un steag american şi, din cauza fumului şi a învălmăşelii, tanchiştii englezi au crezut că acesta flutura la cealaltă extremitate a podului de şosea, pentru a semnala că americanii au cucerit acel capăt al podului. S-ar putea să fi fost aşa, dar în numeroasele interviuri pe care le-am luat, nici un participant la acţiune n-a confirmat acest lucru. Eu însumi am străbătut pe jos locurile acelea şi mi se pare de neconceput ca cineva care priveşte dincolo de podul de şosea să poată confunda un steag care flutură la aproximativ 1,5 km spre vest cu capătul acestui pod.

al meu”. Al treilea tanc din şir, comandat de sergentul Charles W. Pacey, o luase înainte şi se îndrepta spre pod. Sărind pe tancul lui Billingham, Robinson le ordonă celorlalţi să-l urmeze. În timp ce înaintau, îşi aminteşte Robinson, cele patru tancuri au nimerit sub focul unui „tun mare de 88, instalat pe celălalt mal al rîului, lîngă nişte case în flăcări, şi al altuia care de la distanţă părea un tun de asalt”.

Colonelul Vandervoort, care urmărea tancurile, văzu tunul de 88 deschizînd focul. „A fost un spectacol de neuitat, îşi aminteşte el. Tunul de 88 era amplasat la marginea şoselei, la aproximativ 100 metri de extremitatea de nord a podului, şi era protejat de jur împrejur cu saci de nisip. Un tanc şi tunul de 88 au schimbat cam patru focuri fiecare, tancul trăgînd întruna şi trasoare. În seara care se lăsa totul părea foarte spectaculos”. Apoi ochitorul-trăgător al lui Robinson, soldatul de gardă Leslie Johnson, lovi tunul de 88 cu un alt proiectil. Robinson îşi aminteşte că germanii, înarmaţi cu grenade, puşti şi mitraliere, se agăţau de fermele podului. Mitralierele de pe tancuri începură „să-i doboare ca pe nişte popice”. Johnson, răspunzînd la focul puternic al artileriei inamicului, „trăgea proiectil după proiectil cît putea de repede”. Grupul de tancuri al lui Robinson înainta sub o grindină de foc, apropiindu-se acum de semnul care indica jumătatea podului de şosea.

În amurg, fumul din ce în ce mai dens făcea ca podul de şosea peste Waal, aflat la o distanţă destul de mare, să nu mai poată fi văzut. Generalul Heinz Harmel se străduia să distingă ceva prin binoclu de pe poziţia sa înaintată de lîngă Lent. De jur împrejurul său se auzea bubuitul tunurilor şi trupele se retrăgeau prin sat pentru a ocupa noi poziţii. Lucrul de care se temuse Harmel cel mai mult se realizase. Americanii, împotriva oricăror aşteptări, reuşiseră, dînd dovadă de multă cutezanţă, să forţeze rîul Waal. În Nijmegen, optimismul căpitanului Karl Euling să dovedise neîntemeiat. Ultima radiogramă primită de la el era concisă: Euling spunea că este încercuit şi că i-au rămas numai şaizeci de oameni. Harmel nu mai avea acum nici o îndoială că podurile erau pierdute. Nu ştia dacă podul de cale ferată fusese distrus, dar dacă era vorba să arunce în aer podul de şosea, trebuia s-o facă imediat.

„Toate mi se învălmăşeau în minte, îşi aminteşte el. Ce-i de

făcut mai întîi? Care este măsura cea mai urgentă, cea mai importantă care trebuie luată? Totul se reducea la poduri". Nu luase legătura cu Bittrich „în prealabil pentru a-l preveni că s-ar putea să fiu nevoit să arunc în aer podul de şosea. Îmi închipuiam că Bittrich fusese cel care dăduse ordin ca podurile să fie pregătite pentru distrugere". Prin urmare, îşi spunea Harmel, în ciuda ordinului lui Model, „dacă Bittrich ar fi fost în locul meu, el ar fi aruncat în aer podul principal. După părerea mea, ordinul lui Model era în mod automat anulat". Se aştepta dintr-un moment în altul să vadă apărînd tancuri pe podul de şosea.

În picioare, lîngă genistul căruia îi fusese încredinţat explozorul, Harmel scruta podul. La început nu observă nici o mişcare. Apoi, deodată, văzu „un singur tanc înaintînd pînă la mijlocul podului, după aceea un altul în spate, puţin mai la dreapta". Îi spuse genistului: „Fii gata". Apărură alte două tancuri şi Harmel aşteptă ca toate cele patru maşini de luptă să ajungă la mijlocul podului înainte de a da ordin. Apoi strigă: „Dă-i drumul!". Genistul apăsă pe tija de contact. Nu se întîmplă nimic. Tancurile britanice continuară să înainteze. Harmel urlă: „Încă o dată!" Genistul apăsă din nou pe tija de contact, dar exploziile înspăimîntătoare pe care le aştepta Harmel nu se produseră. „Mă aşteptam să văd podul prăbuşindu-se şi tancurile căzînd în apă, îşi amintea el. Cînd colo, ele înaintau necontenit, devenind din ce în ce mai mari şi apropiindu-se tot mai mult". Harmel urlă la ofiţerii din statul său major cuprinşi de spaimă: „Dumnezeule, în două minute vor fi aici!"

Dînd în grabă ordine ofiţerilor săi, Harmel le spuse să blocheze „drumurile dintre Elst şi Lent cu toate tunurile antitanc şi piesele de artilerie disponibile, deoarece, dacă n-o facem, se vor duce direct la Arnhem". Apoi află cu groază că şi podul de cale ferată era intact. Se duse imediat la o grupă de radio de la unul din punctele de comandă învecinate, luă legătura cu punctul său de comandă înaintat şi vorbi cu şeful secţiei operaţii. „Stolley, spuse Harmel, anunţă-l pe Bittrich. Au trecut rîul Waal"[1].

[1] Aceasta este prima relatare a tentativei germane de a distruge podul de şosea de la Nijmegen. Generalul Harmel nu mai dăduse nici un alt interviu asupra acestui subiect. Motivul pentru care nu s-a produs detonaţia încărcăturii explozive rămîne un mister pînă în ziua de astăzi. Mulţi olandezi

Cele patru tancuri ale sergentului Peter Robinson înaintau pe pod. Un alt tun de 88 încetase să mai tragă şi Robinson a dedus că „şi pe acela l-am scos din luptă”. În faţă se profila o baricadă din blocuri grele de beton cu o deschizătură de aproximativ trei metri la mijloc. Robinson văzu tancul sergentului Pacey trecînd prin ea şi oprindu-se de cealaltă parte. Apoi trecu Robinson şi, în timp ce Pacey acoperea cu foc înaintarea celorlalte trei tancuri, luă din nou conducerea. Robinson îşi aminteşte că „vizibilitatea era foarte proastă. Urlam ca un nebun, încercînd să dirijez ochitorul-trăgător şi mecanicul-conductor şi informînd totodată statul major. Din cauza proiectilelor şi gloanţelor care loveau fermele podului era un vacarm de necrezut”. La vreo 300 sau 400 de metri de-a lungul drumului, în dreapta, Robinson văzu un alt tun de 88. El îi strigă ochitorului-trăgător: „Orizontal, dreapta, 400 de metri, foc!” Johnson lovi tunul în plin. Cînd infanteriştii din apropierea tunului începură s-o ia la fugă, Johnson deschise focul cu mitraliera. „A fost un masacru, şi-a amintit el. Nici nu era nevoie să mă uit prin periscop. Erau atîţia, încît ajungea să apăs pe trăgaci”. Simţea tancul „trecînd peste corpurile celor căzuţi pe şosea”.

Robinson văzu din turelă că celelalte trei tancuri înaintau încă neatinse. Le ordonă prin radio „să-şi reia locurile în dispozitiv şi să mărească viteza”. Tancurile se apropiau acum de capătul de nord al podului. După cîteva secunde începu să tragă un tun de asalt. „Două proiectile au explodat chiar în faţa noastră, îşi aminteşte Robinson. Mi-a zburat casca din cap, dar am scăpat neatins”. Johnson a ripostat cu trei sau patru lovituri.

---

cred că podul principal a fost salvat de un tînăr din rezistenţă, Jan van Hoof, care fusese trimis la Nijmegen în ziua de 19 de către ofiţerul de legătură olandez de pe lîngă Divizia 82, căpitanul Arie Bestebreurtje, ca ghid pentru paraşutişti. Se presupune că van Hoof a reuşit să se infiltreze în poziţiile germane şi să ajungă la pod, unde a tăiat cablurile conectate la explozivi. S-ar putea să se fi întîmplat aşa. În 1949 o comisie olandeză a făcut cercetări în această privinţă. S-a adeverit că van Hoof a tăiat nişte cabluri, dar nu s-a putut confirma că acest lucru a fost suficient pentru a salva podul. Încărcăturile de explozivi şi cablurile erau pe malul dinspre Lent şi detractorii lui van Hoof susţin că i-ar fi fost imposibil să ajungă la ele fără să fie descoperit. Controversa dăinuie şi acum. Deşi probele sînt împotriva lui, personal aş vrea să cred că autorul acelei fapte a fost într-adevăr tînărul olandez, împuşcat de germani pentru rolul jucat ca membru al rezistenţei în acea luptă.

Amplasamentul tunului şi o casă învecinată „au luat foc şi tot sectorul s-a luminat ca ziua”. Înainte ca Robinson să-şi dea seama, tancurile lui trecuseră podul.

Dădu ordin ochitorilor-trăgători să înceteze focul şi cînd se mai limpezi atmosfera văzu nişte siluete în şanţ. La început crezu că sînt germani. Apoi, „după forma căştilor, am dedus că sînt yankei. Într-o clipă tancul a fost înconjurat de-o mulţime de americani care mă îmbrăţişau şi mă sărutau, ba sărutau chiar şi tancul”. Căpitanul T. Moffatt Burriss, cu hainele ude şi îmbibate de sînge din cauza rănii de şrapnel cu care se alesese în timpul forţării rîului, îl întîmpină pe Johnson cu un zîmbet larg. „Băieţi, apariţia voastră îmi prilejuieşte cea mai mare bucurie din toţi aceşti ani”, spuse el. Uriaşul pod cu mai multe deschideri de la Nijmegen, care împreună cu rampele de acces are o lungime de aproape 1 km, fusese cucerit intact. Penultimul dintre obiectivele operaţiei „Market-Garden” se afla şi el în mîinile aliaţilor. Era 20 septembrie, ora 19,15. Arnhemul se afla la numai 18 km.

Locotenentul de geniu Tony Jones – pe care generalul Horrocks avea să-l descrie ulterior ca pe „cel mai viteaz dintre viteji” – urmase grupul lui Robinson pe pod. Căutînd cu grijă să descopere încărcăturile de explozivi, Jones era atît de preocupat de ceea ce făcea, încît nici nu şi-a dat seama că nişte germani, aflaţi încă între fermele podului, trăgeau în direcţia lui. „De fapt, zice el, nici nu-mi aduc aminte să fi văzut vreun german”. Lîngă baricada de la mijlocul podului găsi „şase sau opt cabluri care treceau peste parapet şi se întindeau pe trotuarul podului”. Jones tăie imediat cablurile. Ceva mai departe, găsi vreo zece mine Teller frumos aşezate într-un locaş de tragere. Îşi spuse că „acestea urmau probabil să fie plantate în deschizătura de trei metri din baricadă, dar germanii n-au mai avut timp s-o facă”. Jones scoase capsele şi le aruncă în apă. La capătul de nord al podului găsi încărcătura cea mai importantă de explozivi, aşezată într-un pilon. Era „uimit de pregătirile făcute de germani în vederea distrugerii podului”. Cutiile de metal în care se aflau explozivii erau vopsite în verde pentru a fi de aceeaşi culoare cu podul şi „erau executate în aşa fel, încît să se ajusteze perfect la grinzile de care erau fixate. Fiecare avea un număr de serie şi împreună conţineau aproximativ 250 kg de TNT”. Explozivii

trebuiau să fie detonaţi electric, iar capsele erau încă la locul lor şi conectate la cablurile pe care Jones tocmai le tăiase pe pod. Nu înţelegea de ce germanii n-au distrus podul. Poate doar pentru că puternicul atac executat prin surprindere de anglo-americani nu le-a lăsat timp s-o facă. Acum, cînd capsele erau scoase şi toate cablurile tăiate, pe pod puteau trece în deplină siguranţă toate tipurile de vehicule şi tancuri.

Dar gruparea de izbire britanică, formată din blindate, pe care americanii se aşteptau s-o vadă îndreptîndu-se imediat spre Arnhem, nu apărea.

Joncţiunea cu Armata 1 britanică la celălalt capăt al coridorului îi preocupa foarte mult pe americani. Paraşutişti ei înşişi, se simţeau puternic legaţi de oamenii care luptau încă acolo, la Arnhem. Batalionul lui Cook fusese greu încercat la forţarea rîului Waal. „Pierduse mai mult de jumătate din efectivele celor două companii ale sale (lipseau 134 de oameni – morţi, răniţi sau dispăruţi), dar misiunea de a cuceri podurile de la Nijmegen dinspre ambele capete şi de a deschide drumul spre nord fusese îndeplinită. Ofiţerii lui Cook îşi dispuseră repede subunităţile pe o poziţie de apărare în jurul extremităţii de nord a podului de şosea şi rămaseră în aşteptare, cu speranţa de a vedea o coloană de tancuri trecînd în viteză pe lîngă ei şi îndreptîndu-se spre nord pentru a da ajutor paraşutiştilor englezi. Dar pe pod nu se vedea nici o mişcare. Cook nu înţelegea ce se întîmplă. Se aşteptase ca tancurile „să înainteze ca o vijelie” spre Arnhem înainte de a se lăsa întunericul.

Căpitanul Carl Kappel, comandantul Companiei H, al cărui prieten, colonelul John Frost, „se afla acolo, undeva”, era extrem de nervos. Şi oamenii lui descoperiseră şi tăiaseră nişte cabluri la capătul de nord. Era convins că podul nu mai prezenta nici un pericol. În timp ce privea podul gol, împreună cu locotenentul La Riviere, Kappel spuse pe un ton iritat: „Poate ar trebui să trimitem o patrulă care să-i aducă de mînă”.

Sublocotenentul Ernest Murphy, din batalionul lui Cook, se duse la sergentul Peter Robinson, ale cărui tancuri trecuseră podul, şi îi spuse: „Noi am curăţat sectorul din faţă pe o distanţă de aproximativ 400 de metri. Acum e rîndul vostru, băieţi, să continuaţi atacul spre Arnhem”. Robinson ar fi vrut s-o facă, dar i se spusese „să apere şoseaua şi capătul podului cu orice preţ”.

Nu avea ordin să pornească mai departe.

Colonelul Tucker, comandantul Regimentului 504, era furios la culme din cauza întîrzierii englezilor. Îşi închipuise că în momentul în care podul va fi cucerit şi încărcăturile de explozivi îndepărtate, o grupare specială de izbire se va angaja vijelios pe şosea. Momentul pentru a o face, după părerea lui, „era chiar acela, înainte ca germanii să se poată reorganiza". Cum avea să scrie ulterior: „Am fost decimaţi cînd am forţat rîul Waal pentru a cuceri capătul de nord al podului. Şi pe urmă am stat pur şi simplu acolo, clocotind de nerăbdare, în timp ce englezii s-au oprit liniştiţi să se odihnească peste noapte, pierzînd prilejul de a exploata situaţia. Era ceva cu totul de neînţeles pentru noi. Nu aşa procedam în armata americană – mai ales dacă ştiam că la o distanţă de 18 km viaţa băieţilor noştri atîrnă de un fir de păr. Ne-am fi continuat înaintarea fără a ne opri o clipă. Aşa ar fi făcut George Patton, indiferent dacă ar fi fost zi sau noapte".

Locotenentul A.D. Demetras îl auzi întîmplător pe Tucker discutînd cu un maior din Divizia blindată de gardă. „Cred că în acel moment s-a luat cea mai incredibilă hotărîre cu putinţă", îşi aminteşte el. Din interiorul unei case mici în care se afla punctul său de comandă, Demetras îl auzi pe Tucker spunînd plin de mînie: „Băieţii voştri îşi dau viaţa acolo, la Arnhem. Trebuie să porniţi spre ei. Sînt numai 18 km". Maiorul „îi spuse colonelului că blindatele nu pot înainta pînă ce nu soseşte infanteria", îşi aminteşte Demetras. „Englezii poartă războiul cum scrie la carte", i-a replicat colonelul Tucker. „S-au «instalat comod» pentru noapte. Ca de obicei, s-au oprit să-şi bea ceaiul".

Deşi efectivele sale fuseseră reduse la mai puţin de jumătate şi nu mai avea aproape deloc muniţie, Tucker se gîndea că ar trebui trimise spre Arnhem trupe din Divizia 82, care să acţioneze pe cont propriu. Ştia însă că generalul Gavin n-ar fi aprobat niciodată o asemenea acţiune. Divizia 82, înşirată de-a lungul sectorului de coridor care îi fusese repartizat, nu avea oameni suficienţi. Totuşi, Gavin gîndea la fel ca oamenii săi: englezii ar fi trebuit să continue înaintarea fără să mai aştepte nimic. Cum avea să spună ulterior: „Nu exista soldat mai bun ca generalul Browning, comandantul corpului, dar el era un teoretician. Dacă ar fi fost la comandă Ridgway în acel moment, am fi primit ordin să înaintăm în ciuda tuturor

dificultăţilor, pentru a-i salva pe cei de la Arnhem”[1].

În ciuda nepăsării lor aparente, comandanţii britanici – Browning, Horrocks, Dempsey şi Adair – îşi dădeau foarte bine seama de necesitatea de a înainta cît mai repede, dar dificultăţile pe care le întîmpinau erau enorme. Corpul lui Horrocks ducea lipsă de carburanţi şi muniţie. Existau indicii că tancurile sale puteau fi izolate la sud de Nijmegen în orice moment. În centrul oraşului se mai purtau lupte şi Divizia 43 Wessex a generalului-maior G.I. Thomas, aflată departe în spatele coloanei, nu ajunsese încă nici la podul de la Grave, 13 km mai la sud. Precaut şi metodic, Thomas nu reuşise să ţină pasul cu coloanele britanice. Germanii taiaseră şoseaua în cîteva puncte şi oamenii lui Thomas luptaseră cu înverşunare pentru a restabili situaţia şi a respinge atacurile. Deşi îl îngrijora înverşunarea atacurilor întreprinse de germani, care exercitau o presiune puternică asupra ambelor laturi ale coridorului îngust ce ducea la Nijmegen, generalul Browning avea impresia că Thomas ar fi putut să înainteze mai repede. Horrocks nu era atît de sigur. Neliniştit din cauza aglomeraţiei de pe şosea, el îi spuse generalului Gavin: „Jim, să nu mai încerci vreodată să trimiţi un corp de armată pe o singură şosea”.

Terenul – obstacolul pe care Montgomery îl prevăzuse şi pe care Model contase – a influenţat în mare măsură concepţia tactică a înaintării dincolo de podul de la Nijmegen. Pentru generalul Adair, care comanda Divizia blindată de gardă, era clar că tancurile ajunseseră în sectorul cel mai greu al coridorului operaţiei „Market-Garden”. Şoseaua rectilinie care trece pe digul înalt dintre Nijmegen şi Arnhem semăna cu o „insulă”. „Cînd am văzut insula aceea am simţit o strîngere de inimă, şi-a amintit Adair ulterior. Nici nu se poate imagina ceva mai puţin potrivit pentru tancuri: taluzuri abrupte cu şanţuri de ambele părţi. Şoseaua putea fi uşor bătută cu foc de artileria

[1] Generalul Gavin spune: „Nu vă pot descrie mînia şi amărăciunea oamenilor mei. L-am găsit pe Tucker în zori atît de furios, încît aproape că nu putea vorbi. Nu există în lume soldaţi pe care să-i admir mai mult decît pe englezi, dar, într-un anumit sens, comandanţii infanteriei engleze nu înţelegeau spiritul de camaraderie al ostaşilor din trupele aeropurtate. Pentru oamenii noştri exista un singur obiectiv: să-i salveze pe fraţii lor paraşutişti din Arnhem. Situaţia era tragică. Ştiam că Tucker vroia să pornească, dar nu-i puteam permite acest lucru. Aveam o mulţime de alte probleme. Pe de altă parte, Tucker şi ceilalţi ofiţeri combatanţi ai mei nu ţineau scama de dificultăţile pe care le aveau englezii în acel moment”.

germană”. În ciuda temerilor sale, Adair ştia că „vor trebui s-o străbată”, dar pentru moment nu avea infanterie şi „înaintarea de-a lungul acelei şosele era, evident, în primul rînd o misiune pentru infanterie”. Horrocks ajunsese la aceeaşi concluzie. Tancurile trebuiau să aştepte pînă cînd putea să sosească infanteria şi să treacă printre coloanele Diviziei blindate de gardă. Era nevoie de cel puţin optsprezece ore pînă să poată începe un atac cu tancuri în direcţia Arnhem.

Totuşi, comandantul corpului, ca şi americanii, sperase într-o înaintare rapidă de-a lungul coridorului. Imediat după cucerirea podului de la Nijmegen, crezînd că extremitatea de nord a podului din Arnhem era încă în mîinile englezilor, generalul Browning îl informase pe Urquhart că tancurile trecuseră dincolo de Waal. Cu două minute înainte de miezul nopţii, încă optimist în privinţa unei reluări imediate a ofensivei, Browning trimise următoarea radiogramă:

202358... intenţia Diviziei blindate de gardă... cum se luminează să se îndrepte în cea mai mare viteză spre podul din Arnhem...

Patruzeci şi cinci de minute mai tîrziu, aflînd de întîrzierea infanteriei, Browning îi trimise lui Urquhart o a treia radiogramă:

210045... mîine se va da prioritate absolută atacului pentru Divizia 1 aeropurtată, dar ofensiva nu va putea începe înainte de ora 12,00.

Pentru Arnhem „prioritatea absolută” era mult prea tardivă. Paraşutiştii Batalionului 2 al colonelului John Frost fuseseră copleşiţi de tragicul lor destin. Cu trei ore înainte ca grupul de tancuri al sergentului Robinson să fi trecut peste marele pod de la Nijmegen, primele trei tancuri de sub comanda maiorului Hans Peter Knaust reuşiseră, în cele din urmă, să-şi croiască drum peste podul din Arnhem.

11

După-amiază, cînd primul val al paraşutiştilor maiorului Cook a început forţarea rîului Waal, căpitanul Eric Mackay a dat ordin oamenilor săi să evacueze clădirea şcolii din Arnhem pe care o apăraseră mai bine de şaizeci de ore – din seara de 17

septembrie. De la o distanţă de vreo 60 de metri, un tanc Tigru trăgea proiectil după proiectil în faţada de sud a edificiului. „Clădirea era în flăcări, îşi aminteşte Mackay, şi am auzit explodînd micul stoc de explozivi pe care îl lăsasem la etajul de deasupra”. Din cei treisprezece oameni care erau încă în stare să se mişte, fiecare mai avea doar o singură lamă cu cartuşe. Şchiopătînd prin pivniţă, Mackay hotărî ca soldaţii săi să iasă şi să lupte pînă la capăt.

Nu avea nicidecum intenţia să-şi părăsească răniţii. În timp ce paraşutiştii îi scoteau din pivniţă, locotenentul Dennis Simpson mergea înainte, pentru a croi drum, iar Mackay şi doi soldaţi formau ariergarda. Sub protecţia lui Simpson, răniţii au fost duşi în grădină. „Apoi, tocmai cînd Simpson se îndrepta spre casa învecinată, un aruncător a început să tragă şi l-am auzit strigînd: «Încă şase răniţi». Ştiam, îşi aminteşte Mackay, că vom fi masacraţi – sau, în orice caz, că aceasta va fi soarta răniţilor – dacă încercam să scăpăm cu ei. De aceea i-am strigat lui Simpson să se predea”.

Adunîndu-i în jurul său pe cei cinci oameni care-i mai rămăseseră, fiecare înarmat cu o puşcă-mitralieră Bren, Mackay o porni spre est – singura direcţie, credea el, spre care germanii nu se aşteptau să se îndrepte paraşutiştii. Intenţia sa era „să stăm ascunşi în timpul nopţii şi să încercăm apoi să ne strecurăm spre vest pentru a ne alătura grosului trupelor noastre”. Cu Mackay în frunte, ei trecură pe cealaltă parte a străzii, se strecurară printre ruinele caselor de pe partea opusă şi apoi o luară pe strada următoare. Acolo se pomeniră faţă în faţă cu două tancuri însoţite de vreo cincizeci sau şaizeci de soldaţi. Luînd imediat poziţie de tragere pe un singur rînd, cei şase paraşutişti i-au ciuruit pe germanii luaţi prin surprindere. „N-am avut timp decît să tragem cîte un singur încărcător fiecare, îşi aminteşte Mackay. Totul a durat două sau trei secunde. Germanii au căzut ca nişte saci cu grăunţe găuriţi”. Mackay strigă grupului său să se îndrepte spre o casă învecinată, dar între timp un alt paraşutist fu ucis şi unul rănit. Ajungînd pentru moment la adăpost, Mackay le spuse celor trei oameni care-i mai rămăseseră: „Lupta aceasta s-a terminat”, apoi le sugeră să meargă fiecare pe cont propriu. „Dacă avem noroc, spuse el, s-ar putea ca deseară să ne întîlnim din nou cu toţii la pod”.

Oamenii plecară unul cîte unul. Tîrîndu-se printr-o grădină, Mackay se piti într-un boschet de trandafiri. Acolo îşi scoase însemnele de grad şi le aruncă. „Îmi închipuiam că o să pot trage un pui de somn, îşi aminteşte el. Tocmai închisesem ochii şi moţăiam, cînd am auzit vorbindu-se nemţeşte. Am încercat să respir mai încet şi mă gîndeam că, avînd hainele arse şi îmbibate de sînge, o să par mort". Deodată primi „o lovitură îngrozitoare în coaste". Rămase inert, „ca un om de curînd decedat". Apoi, „am simţit o baionetă pătrunzîndu-mi în şezut şi oprindu-se cu un scrîşnet în oasele bazinului". Curios, îşi aminteşte Mackay, „nu m-a durut, am avut doar un şoc cînd mi-a atins osul. Abia după ce germanul a scos baioneta am simţit durerea". Asta l-a înfuriat pe Mackay. Sărind în picioare îşi scoase revolverul. „Blestemaţilor, cum îndrăzniţi să înfigeţi baioneta într-un ofiţer britanic?", urlă el. Luaţi pe nepregătite, germanii s-au tras înapoi şi Mackay şi-a dat seama că „aş fi putut să împuşc cîţiva dintre ei dacă aş fi avut gloanţe. Ei nu puteau să tragă, deoarece stăteau de jur împrejurul meu şi s-ar fi împuşcat unii pe alţii. Erau într-o situaţie atît de caraghioasă, încît am izbucnit în rîs". În timp ce germanii se holbau la el, Mackay îşi aruncă dispreţuitor revolverul peste gardul grădinii „ca ei să nu-l poată lua drept amintire".

Obligîndu-l să se sprijine de un zid, germanii se apucară să-l percheziţioneze. I-au luat ceasul şi un bidon de argint, gol, care fusese al tatălui său, dar n-au dat peste o hartă pe care o luase pentru o eventuală evadare şi o purta într-un buzunar de la piept. Un ofiţer îi restitui bidonul. Cînd Mackay întrebă de ceas i se spuse: „Acolo unde mergi n-o să ai nevoie de el şi apoi noi ducem lipsă de ceasuri". Căpitanul a fost dus, cu mîinile ridicate deasupra capului, într-o clădire unde se aflau şi alţi prizonieri de război englezi. Trecînd de la un grup la altul Mackay le aminti acelor oameni că era de datoria lor să evadeze. Apoi, fiind singurul ofiţer prezent, fu dus într-o altă cameră pentru a fi supus unui interogatoriu. „Am hotărît să trec la atac, îşi aminteşte el. Era un locotenent german care vorbea perfect engleza şi i-am spus, pe un ton ferm dar politicos, că pentru germani totul s-a terminat şi că sînt dispus să accept predarea lor". Locotenentul s-a uitat la el uluit, dar, spune Mackay, „cu aceasta interogatoriul a luat sfîrşit".

Cu puţin înainte de căderea nopţii, prizonierii au fost urcaţi

în nişte camioane care urmau să-i ducă spre est, în Germania. „Era un soldat de pază în spate, ceea ce făcea dificilă o încercare de a evada, îşi aminteşte Mackay, dar le-am spus băieţilor să se îngrămădească în jurul lui în aşa fel încît să nu-şi poată folosi puşca”. Cînd camionul în care se afla încetini la o curbă, Mackay sări şi încercă s-o ia la fugă. „Din păcate am ales locul cel mai nepotrivit cu putinţa, spune el. Am căzut la cîţiva paşi de o santinelă. I-am sărit în spate încercînd să-i frîng gîtul, dar au sosit imediat alţii care m-au bătut pînă mi-am pierdut cunoştinţa”. Cînd şi-a revenit, Mackay s-a văzut înconjurat de alţi prizonieri într-o cameră dintr-un mic han olandez. Căpitanul a reuşit să se tîrască pînă la un perete şi să se aşeze cu spatele rezemat. Apoi, pentru prima oară după nouăzeci de ore, tînărul ofiţer căzu într-un somn adînc[1].

În amurg, în jurul clădirii punctului de comandă al colonelului Frost şi de-a lungul rampei erau încă aproximativ o sută de oameni care luptau în grupuri mici, refuzînd să se dea bătuţi. Acoperişul clădirii era în flăcări şi aproape toţi îşi terminaseră muniţia: mai aveau doar cîte două-trei cartuşe. Totuşi moralul era ridicat ca întotdeauna. Maiorul Freddie Gough susţinea că „dacă am mai putea rezista cîteva ore, am primi ajutor”.

Era ora 19,00 cînd comandantul Batalionului 2 s-a trezit. Deşi rănit, s-a necăjit cînd a constatat că se lăsase furat de somn. Frost auzi „cîţiva răniţi şocaţi din cauza exploziilor delirînd” în întunericul pivniţei. Germanii continuau să tragă cu tunurile asupra clădirii şi Frost îşi dădu seama că în pivniţă, unde se aflau acum peste două sute de răniţi, căldura era insuportabilă. Încercînd să se mişte, simţi o durere acută în picioare. Trimise după Gough. „Va trebui să preiei dumneata comanda, îi spuse Frost maiorului, dar să nu iei nici o hotărîre importantă fără să te consulţi mai întîi cu mine”. Frost ştia că lucrul de care se temuse cel mai mult era pe cale de a se întîmpla: clădirea era în flăcări de sus pînă jos şi răniţii se aflau în pericol „de a fi arşi de vii”. De peste tot, în întuneric, se auzeau oameni tuşind din cauza fumului înţepător. Doctorul

[1] În ziua următoare Mackay, împreună cu alţi trei, a evadat din oraşul german Emmerich. Unul dintre cei care se aflau cu el era locotenentul Dennis Simpson, cel care scosese micul grup din clădirea şcolii. Cei patru bărbaţi au luat-o pe jos şi au reuşit să ajungă pînă la Rin. Apoi au furat o barcă şi au vîslit pînă la poziţie aliaţilor de la Nijmegen.

James Logan, medicul batalionului, îngenunchie lîngă Frost. Sosise momentul, îi spuse Logan, să fie scoşi răniţii. „Trebuie să aranjăm un armistiţiu cu germanii, domnule colonel, insistă Logan. Nu mai putem aştepta”. Întorcîndu-se spre Gough, Frost îi dădu ordin să ia măsurile necesare, „dar să-i ducă pe soldaţii în stare să lupte în alte clădiri şi să nu cedeze. Mi se părea că deşi podul era pierdut, mai puteam controla căile de acces pentru un timp, poate atît cît era necesar ca să sosească tancurile noastre”.

Gough şi Logan au plecat să facă demersuri în vederea armistiţiului. Logan propuse să deschidă poarta grea a clădirii şi să iasă cu steagul Crucii Roşii. Gough era sceptic. Nu avea încredere în SS-işti; puteau foarte bine să deschidă focul în pofida steagului. Întorcîndu-se la Frost, Logan primi permisiunea de a proceda aşa cum voia el. În timp ce doctorul se îndrepta spre uşă, Frost îşi smulse însemnele de grad. Spera, „să treacă neobservat printre soldaţi şi, eventual, să evadeze mai tîrziu”. Wicks, ordonanţa sa, porni în căutarea unei brancarde.

Aflat lîngă Frost, soldatul James Sims, unul dintre răniţi, se posomorî cînd auzi că se fac planuri de evacuare. Logic, el ştia că nu există altă soluţie. „Situaţia noastră era, evident, disperată, îşi aminteşte el. Muniţia era pe sfîrşite, aproape toţi ofiţerii şi subofiţerii erau morţi sau răniţi, clădirea ardea, iar fumul te sufoca”. Îl auzi pe Frost spunînd celor valizi şi răniţilor care puteau umbla „să iasă şi să fugă cît de repede puteau”. Sims ştia că era „unicul mod raţional de a proceda, dar ideea că vom fi lăsaţi în urmă n-a fost bine primită”.

Doctorul Logan descuie uşa de la intrare. Însoţit de doi sanitari şi purtînd steagul Crucii Roşii, Logan ieşi pentru a se întîlni cu germanii. Zgomotul luptei încetă. „Am văzut cîţiva germani fugind în spatele casei unde aveam parcate jeepurile, îşi aminteşte Gough. Aveau nevoie de ele pentru răniţi şi am zis în sinea mea adio pentru totdeauna mijloacelor de transport care ne mai rămăseseră”.

În pivniţă oamenii auziră vocile germanilor care se apropiau şi Sims remarcă „bocănitul cizmelor germane pe trepte”. În încăpere se făcu deodată linişte. Privind în sus Sims văzu un ofiţer german apărînd în uşă şi rămase îngrozit cînd „un paraşutist grav rănit îşi ridică pistolul-mitralieră, dar ostaşul fu repede imobilizat. Ofiţerul, îşi aminteşte Sims, luă notă de

situaţie şi dădu cîteva ordine. Soldaţii germani intrară pe rînd în pivniţă şi începură să care răniţii pe scări". Puţin a lipsit ca aceştia să nu mai poată fi scoşi din pivniţă. Tocmai în timp ce-l duceau pe Sims, „o bucată mare de grindă în flăcări a căzut aproape peste noi". Sims îşi dădea foarte bine seama că germanii erau „nervoşi şi gata oricînd să tragă; mulţi dintre ei aveau asupra lor puşti englezeşti şi pistoale-mitralieră Sten".

Cu ajutorul unui paraşutist şocat, Frost a fost dus pe dig, lîngă podul pe care încercase cu atîta disperare să-l menţină în mîinile sale. De jur împrejur văzu clădiri arzînd pînă la temelii. Observă germani şi englezi, „muncind împreună cu cea mai mare rapiditate pentru a ne scoate din pivniţă, în timp ce întreaga scenă era puternic luminată de flăcări". La numai cîteva minute după ce a fost scos afară ultimul rănit, s-a auzit deodată un trosnet îngrozitor şi întreaga clădire s-a prăbuşit, transformîndu-se într-un morman de moloz arzînd. Întorcîndu-se spre maiorul Douglas Crawley, întins pe o brancardă alături, Frost spuse cu glas obosit: „Ei bine, Doug, de data aceasta n-am reuşit, nu-i aşa?" Crawley dădu trist din cap. „N-am reuşit, domnule colonel, spuse el, dar i-am pus să plătească scump".

În timp ce răniţii englezi îi urmăreau cu uimire şi neîncredere, germanii se mişcau printre ei cu o extraordinară amabilitate, împărţindu-le ţigări, ciocolată şi rachiu. Paraşutiştii constatară cu amărăciune că aproape toate aceste bunătăţi erau ale lor, adunate, evident, cu prilejul lansării subzistenţelor cînd multe baloturi căzuseră în mîinile germanilor. În timp ce oamenii înfometaţi şi însetaţi începură să mănînce, soldaţi germani îngenunchează lîngă ei felicitîndu-i pentru felul cum au luptat. Soldatul Sims rămase cu ochii aţintiţi la un şir de tancuri Mark IV care se întindea de-a lungul şoselei. Văzîndu-i expresia, un german îi spuse: „Da, englezule, erau pentru voi, mîine dimineaţă, dacă nu v-aţi fi predat".

Dar soldaţii îndîrjiţi ai lui Frost, care mai erau în stare să lupte, n-au cedat. Cînd fu scos din pivniţă ultimul rănit, lupta începu din nou, cu aceeaşi intensitate ca înainte cu o oră. „A fost un coşmar, îşi aminteşte Gough. Oriunde te întorceai erau germani – în faţă, în spate, şi pe flancuri. Reuşiseră să se infiltreze în număr mare în sectorul nostru în timpul armistiţiului. Acum ocupau practic toate casele. Eram literalmente încercuiţi".

Gough dădu ordin soldaţilor să se disperseze şi să se

ascundă pe timpul nopţii. Spera că în zori îşi va putea concentra forţele într-un grup de case, pe jumătate distruse, de pe malul fluviului. Încă mai trăgea nădejde că a doua zi dimineaţa vor sosi întăririle şi „credeam că, într-un fel sau altul, vom putea rezista pînă atunci”. În timp ce oamenii se pierdeau în întuneric, Gough se ghemui la pămînt cu staţia sa de radio. Apropiind microfonul de gură spuse: „Aici Brigada 1 de paraşutişti. Nu mai putem rezista mult timp. Situaţia noastră este disperată. Vă rog grăbiţi-vă. Grăbiţi-vă.”

Germanii ştiau că lupta s-a terminat. Acum nu le mai rămînea decît să cureţe terenul de ultimii supravieţuitori. Părea o ironie, dar, deşi tancurile se aflau pe pod, nu puteau să-l traverseze. Aşa cum prezisese generalul Harmel, avea să fie nevoie de multe ore de muncă pentru a înlătura grămezile de dărîmături. Abia joi, 21 septembrie, va fi curăţat un coridor şi va putea începe deplasarea pe pod.

La primele raze de lumină ale zilei de joi, Gough şi cei cîţiva oameni rămaşi pe vechea poziţie au ieşit din ascunzătorile lor. Întăririle nu sosiseră. Germanii ocupau sistematic poziţiile lor obligîndu-i pe paraşutişti, acum lipsiţi de muniţie, să se predea. Cîte unul sau cîte doi, supravieţuitorii care nu fuseseră descoperiţi încercau să se îndepărteze. Astfel, încet, în mod sfidător, luă sfîrşit şi ultima rezistenţă engleză.

Maiorul Gough se îndreptase spre uzina de apă, sperînd să se poată ascunde şi odihni un timp, iar după aceea să pornească spre vest, pentru a ajunge la grosul trupelor de sub comanda lui Urquhart. Chiar lîngă clădirea uzinei de apă auzi vorbindu-se nemţeşte. Fugi spre o stivă de lemne încercînd să se ascundă sub ele, dar tocul cizmei îi rămase afară. Un german îl zări şi-l scoase din ascunzătoare. „Eram atît de obosit, încît m-am uitat la el şi am izbucnit în rîs”, spune Gough. A fost dus cu mîinile ridicate deasupra capului.

Gough se afla într-o cameră plină cu prizonieri, cînd un maior german trimise după el. Ofiţerul englez fu întîmpinat cu salutul hitlerist. „Înţeleg că sînteţi comandantul”, spuse germanul. Gough se uită la el precaut. „Da”, răspunse el. „Vreau să vă felicit pe dv. şi oamenii dv., îi spuse germanul. Sînteţi soldaţi viteji. Am luptat la Stalingrad şi e evident că voi englezii, aveţi multă experienţă în luptele de stradă”. Gough îl privi drept în ochi pe ofiţerul inamic. „Nu, spuse el. Asta a fost prima oară.

Data viitoare o să ne descurcăm mai bine”.

În cursul acelor ultime ore, cineva aflat lîngă pod a transmis la un moment dat prin radio o ultimă radiogramă. Aceasta n-a fost recepţionată nici la comandamentul lui Urquhart, nici de Armata 2 britanică, în schimb o staţie de radio de interceptare de la comandamentul Diviziei 9 SS „Hohenstaufen” a locotenent-colonelului Harzer a prins-o foarte clar. După mulţi ani, Harzer n-a mai putut să-şi amintească întreaga radiogramă, dar rămăsese impresionat de ultimele două propoziţii: „Nu mai avem muniţie. Dumnezeu să-l ocrotească pe rege”.

La cîţiva kilometri spre nord, lîngă Apeldoorn, soldatul James Sims stătea întins pe iarbă, în faţa unui spital militar german, înconjurat de alţi paraşutişti răniţi, aşteptînd să fie examinat de medic. Oamenii erau tăcuţi, închişi în ei. „Gîndul că luptaserăm în zadar era firesc, a scris Sims, dar nu mă puteam împiedica să gîndesc la faptul că principalele forţe ale armatei noastre atît de puternice n-au reuşit să străbată ultimii cîţiva kilometri pentru a ajunge la noi. Cel mai greu de suportat era sentimentul că pur şi simplu am fost «şterşi din controale»”.

12

Era exact joi, 21 septembrie, ora 10,40, cînd căpitanului Roland Langton din Regimentul de garda irlandez i s-a comunicat că escadronul lui, nr.1, trebuia să plece imediat din capul de pod de curînd cucerit la Nijmegen şi să se îndrepte spre Arnhem. Ora H, i-a spus locotenent-colonelul Joe Vandeleur, va fi 11,00. Lui Langton nu-l venea să creadă. Îşi zicea că Vandeleur glumeşte. I se dădeau numai douăzeci de minute pentru a aduce misiunea la cunoştinţa escadronului şi a-l pregăti în vederea unui atac de importanţă capitală. Langton însuşi fusese pus la curent cu misiunea în mare grabă pe o hartă capturată. „Mai aveam una, dar era o hartă rutieră fără detalii”, spune el. Informaţiile asupra poziţiilor artileriei inamicului se rezumau la o singură fotografie aeriană pe care se vedea o baterie antiaeriană situată între localităţile Lent şi Elst şi „se presupunea că aceasta s-ar putea să nu mai fie acolo”.

După părerea lui Langton tot planul era greşit – mai ales

faptul că „voiau efectiv să declanşeze atacul în douăzeci de minute”. Escadronul său va trebui să pornească în grabă şi va fi urmat de o a doua subunitate. Două tancuri vor transporta infanterişti; vor fi trimise, i s-a spus lui Langton, şi alte trupe. Totuşi, nu se putea aştepta la prea mult sprijin din partea artileriei, iar postul de dirijare a avioanelor Typhoon, a căror acoperire s-a dovedit atît de utilă iniţial, nu va fi disponibil imediat: avioanele Typhoon erau obligate să rămînă la sol în Belgia din cauza vremii. Cu toate acestea, lui Langton i s-a spus „să înainteze cu toată viteza pînă la Arnhem”.

Deşi nu se trăda faţă de Langton, Joe Vandeleur era pesimist în privinţa soartei atacului. Ceva mai devreme, împreună cu alţi ofiţeri, printre care şi vărul său, locotenent- colonelul Giles Vandeleur, traversase podul din Nijmegen pentru a cerceta şoseaua de deasupra digului, cea care semăna cu o insulă şi care constituia singurul drum spre nord, către Arnhem. Acestor ofiţeri şoseaua li se păru de rău augur. Maiorul Desmond Fitzgerald, locţiitorul lui Joe Vandeleur, fu primul care-şi spuse părerea. „Domnule colonel, n-o să reuşim să avansăm nici un metru pe această şosea blestemată”. Giles Vandeleur fu de acord. „E pur şi simplu ridicol să încerci să înaintezi cu tancuri pe acolo”. Pînă atunci, de-a lungul coridorului, deşi maşinile de luptă înaintaseră pe un front echivalent cu cel al unui singur tanc, avuseseră întotdeauna posibilitatea ca la nevoie să iasă de pe şoseaua principală. „Aici, îşi aminteşte Giles Vandeleur, nu exista nici o posibilitate de a ieşi de pe şosea. Un dig cu o şosea pe creastă oferă condiţii excelente pentru apărare, dar nu e potrivit pentru înaintarea tancurilor”. Întorcîndu-se spre ceilalţi, Giles spuse: „Mi-i şi imaginez pe germani stînd în aşteptare pe poziţie şi frecîndu-şi mîinile de bucurie cînd or să ne vadă venind”. Joe Vandeleur privi terenul în tăcere. Apoi spuse: „Cu toate acestea, trebuie să riscăm. Trebuie să ne încercăm norocul pe şoseaua aceea blestemată”. După cum îşi aminteşte Giles: „Înaintarea noastră era riguros planificată în timp. Trebuia să avansăm cu o viteză de 25 km în două ore”. Generalul de brigadă Gwatkin, şeful de stat major al Diviziei blindate de gardă, le spusese concis: N-aveţi ce face: daţi-i drumul!”

La 11,00 fix, căpitanul Langton, aflat în autovehiculul său de cercetare, luă microfonul şi ordonă: „Înainte! Înainte! Înainte! Nu vă opriţi, orice s-ar întîmpla!”. Tancurile sale trecură huruind

prin faţa oficiului poştal din Lent şi o luară pe magistrală. Langton îşi spuse în mod fatalist: „Acum ori niciodată”. După cincisprezece sau douăzeci de minute începu să respire mai uşurat. Nu se înregistrase nici o ripostă din partea inamicului şi Langton se simţi „puţin ruşinat pentru că am fost atît de temător mai înainte. Am început să mă întreb ce-o să fac cînd o să ajung la podul din Arnhem. Efectiv nu mă gîndisem încă la asta”.

În spatele tancurilor din capul coloanei veneau cei doi Vandeleur în autovehiculul lor de cercetare, urmaţi de căpitanul de aviaţie Donald Love, în autoduba sa de transmisiuni pentru legătură sol-aer. Alături de el se afla din nou maiorul de aviaţie Max Sutherland, tăcut şi îngrijorat. Urcîndu-se în automobilul blindat de cercetare, Sutherland – care dirijase atacul avioanelor Typhoon cînd începuse ofensiva de la Canalul Meuse-Escaut – îi spuse lui Love că „băieţii transportaţi pe calea aerului la Arnhem sînt într-o situaţie foarte grea şi au o nevoie disperată de ajutor”. Love scrută cerul, căutînd avioanele Typhoon. Era sigur că vor avea nevoie de ele. Amintindu-şi de grozăviile din faza iniţială a atacului, Love spune: „Nu voiam cîtuşi de puţin să mă găsesc într-o situaţie asemănătoare cu cea în care fusesem în duminica precedentă, cînd germanii ne-au oprit înaintarea”.

Tancurile Regimentului de gardă irlandez avansau susţinut, lăsînd satul Oosterhout în stînga şi cătunele Ressen şi Bemmel în dreapta. Din autovehiculul său de cercetare, căpitanul Langton putea să-l audă pe locotenentul Tony Samuelson, comandantul infanteriştilor de pe tancurile din capul coloanei, comunicînd aliniamentele atinse. Samuelson declară că primul tanc se apropia de periferia localităţii Elst. Irlandezii se aflau la aproximativ jumătatea drumului spre Arnhem. În timp ce asculta, Langton îşi zicea: „Sîntem stăpîni pe situaţie”. Toată coloana a răsuflat uşurată. Căpitanul de aviaţie Love a auzit un zgomat venind de sus şi a văzut apărînd primele avioane Typhoon. Vremea se îndreptase în Belgia şi escadrilele începură să sosească una după alta. Cînd le văzură rotindu-se deasupra lor, Love şi Sutherland încercară un sentiment de uşurare.

În autovehiculul său de cercetare, căpitanul Langton studia harta. Întreaga coloană trecuse de a doua curbă de unde un drum secundar ducea spre dreapta, către localitatea Bemmel. În acel moment Langton auzi o explozie violentă. Privind în sus,

văzu „o roată motrice a unui Sherman înălţîndu-se leneş în aer deasupra unor copaci aflaţi mai în faţă”. Îşi dădu imediat seama că unul din tancurile din cap fusese lovit. Locotenentul Samuelson, care era mult mai în faţă, confirmă avaria.

În depărtare începură să se audă bubuind tunuri şi un fum negru se înălţă spre cer. Aflat ceva mai în spate, locotenentul Rupert Mahaffey intui că ceva nu era în regulă. Deodată coloana se opri. Nu era clar ce se întîmplase şi din învălmăşeala de voci care se auzeau la radio nu se putea desluşi nimic din momentul în care începuse lupta. „Erau nişte strigăte continue, îşi aminteşte Giles Vandeleur, şi i-am spus lui Joe că aş vrea să mă duc mai în faţă, să văd ce dracu s-a întîmplat”. Comandantul Regimentului de gardă irlandez consimţi. „Pune-mă şi pe mine la curent de îndată ce poţi”, îi spuse el lui Giles.

Căpitanul Langton plecase spre capul coloanei. Înaintînd cu greu pe lîngă blindatele oprite, Langton ajunse la o curbă. De aici putu vedea că toate cele patru tancuri din capul coloanei, inclusiv cel al lui Samuelson, fuseseră scoase din luptă, iar unele ardeau. Proiectilele proveneau de la un tun de asalt aflat într-o pădure, în stînga, lîngă Elst. Langton ordonă conductorului să intre în curtea unei case de lîngă curbă. După cîteva minute sosi şi Giles Vandeleur. Focul unei mitraliere îi obligă imediat să-şi caute un adăpost. Vandeleur nu reuşea să se întoarcă la autoblindat spre a-i raporta vărului său Joe. Ori de cîte ori îi cerea conductorului, caporalul Goldman, să dea înapoi maşina sa – un Humber cu oblon deasupra şi o portieră laterală – „Goldman ridica oblonul şi germanii îl împroşcau cu o ploaie de gloanţe, obligîndu-l să închidă imediat”. În cele din urmă, exasperat, Giles porni tîrîş de-a lungul unui şanţ pentru a ajunge la maşina de comandament a lui Joe.

Joe Vandeleur dădea ordine. Ceru prin radio sprijinul artileriei; apoi, văzînd pe cer avioanele Typhoon, ordonă lui Love să le cheme şi să le ceară să treacă la atac. Sutherland, în autoduba de transmisiuni a RAF, luă microfonul. „Aici «Winecup»... «Winecup»..., spuse el. Veniţi, vă rog”. Avioanele Typhoon continuau să se rotească deasupra capetelor lor. Disperat, Sutherland chemă din nou. „Aici «Winecup»... «Winecup»... Veniţi”. Nu primi nici un răspuns. Sutherland şi Love se priviră îngrijoraţi. „Staţia nu funcţiona, spune Love. Nu recepţionam nici un semnal. Avioanele continuau să zboare

deasupra noastră, în timp ce la sol focul nu contenea o clipă. Era o situaţie fără ieşire. Nu trăisem niciodată o experienţă atît de deconcertantă: să le vezi acolo sus şi să nu poţi face nimic". Love ştia că piloţii avioanelor care se roteau, încet, „aveau instrucţiuni să nu atace din proprie iniţiativă, la întîmplare". Între timp, Giles Vandeleur ajunsese la vărul său. „Joe, spuse el, dacă mai trimitem şi alte tancuri pe şoseaua asta o să fie un adevărat prăpăd". Cei doi porniră împreună spre poziţia căpitanului Langton.

Infanteriştii Regimentului de gardă irlandez coborîseră de pe tancuri şi încercau să se adăpostească în livezile de pe ambele laturi ale şoselei. Langton trecuse pe unul dintre tancuri. Neputînd să găsească un adăpost şi nici să iasă de pe şosea, el manevra înainte şi înapoi încercînd să tragă în tunul de asalt din pădure. De cîte ori trăgea o lovitură „tunul răspundea cu alte cinci".

Căpitanul de infanterie care încerca să ajungă la aceeaşi ţintă, dar care era nevoit acum, împreună cu oamenii săi, să se ghemuiască într-un şanţ, era livid de furie. „Ce dracu vrei să faci?", urlă el la Langton. Tînărul ofiţer rămase calm. „Încerc să reduc la tăcere un tun ca să putem ajunge la Arnhem", răspunse el.

Cînd apărură cei doi Vandeleur, Langton, care nu reuşise să reducă tunul la tăcere, sări jos în întîmpinarea lor. „Situaţia era dezastruoasă, îşi aminteşte Joe Vandeleur. Am încercat totul. Era imposibil să scoatem tancurile de pe şosea şi să le coborîm pe taluzul abrupt al blestematului acela de dig. Singurul sprijin de artilerie îl puteam obţine de la o baterie de cîmp, care-şi regla prea lent tirul". Unica sa companie de infanterie era ţintuită locului şi nu putea să cheme în ajutor avioanele Typhoon. „Nu se poate să nu primim un sprijin de undeva", spuse Langton. Vandeleur clătină încet din cap: „Mă tem că n-avem de unde". Langton insistă. „Am putea ajunge acolo, susţinu el. Putem ajunge dacă primim sprijin". Vandeleur clătină iarăşi din cap. „Îmi pare rău, spuse el. Rămîneţi unde sînteţi pînă primiţi noi ordine".

Pentru Vandeleur era evident acum că atacul nu putea fi reluat pînă nu sosea infanteria Diviziei 43 Wessex a generalului-maior G.I. Thomas pentru a sprijini Regimentul de gardă irlandez. Pîna atunci, tancurile lui Vandeleur rămîneau

împotmolite, solitare, pe şoseaua aceea înaltă, complet expusă. Un singur tun de asalt îndreptat asupra şoselei fusese suficient pentru a opri întreaga coloană la mai puţin de 10 km de Arnhem.

Undeva mai în spate în şirul de tancuri, în dreptul unei sere de lîngă Elst, ai cărei pereţi de sticlă rămăseseră ca prin minune aproape intacţi, locotenentul John Gorman privea furios şoseaua. Încă de cînd fusese oprită coloana la Valkenswaard, la începutul coridorului, Gorman simţise o puternică dorinţă de a înainta mai repede. „Am parcurs tot drumul din Normandia, am cucerit Bruxellesul, am străbătut luptînd jumătate din Olanda şi am traversat podul de la Nijmegen, spunea el. Arnhemul şi paraşutiştii aceia erau acolo, nu departe, şi tocmai cînd să ni se înfăţişeze înaintea ochilor acel ultim pod blestemat, am fost opriţi în loc. Niciodată n-am încercat o disperare atît de morbidă”.

PARTEA A CINCEA

DER HEXENKESSEL
(Cazanul vrăjitoarelor)

1

„Vin tancurile lui Monty!” De-a lungul întregii poziţii de apărare de la Oosterbeek, care se comprima din ce în ce mai mult – în locaşurile de tragere, în casele transformate în puncte de sprijin, în poziţiile aflate la încrucişări de drumuri, precum şi în păduri şi pe cîmpii – oameni murdari, cu feţele cenuşii, se bucurau şi transmiteau vestea din gură în gură. Li se părea că lungul lor calvar în izolare se apropia de sfîrşit. Capul de pod pe Rin al generalului Urquhart devenise, pe hartă, cît un vîrf de deget. Acum, într-un sector de aproximativ 3 km lungime, 2 km lăţime la centru şi 1,5 km la bază, pe Rin, „Diavolii roşii” erau

înconjuraţi, atacaţi şi, încetul cu încetul, nimiciţi din trei părţi. Apa, medicamentele, rezervele de alimente şi muniţia se împuţinau sau lipseau cu desăvîrşire. Ca divizie, marea unitate aeropurtată britanică încetase practic să mai existe. Acum, în speranţa ajutoarelor, oamenii prindeau din nou curaj. Tot acum, deasupra capetelor lor se dezlănţuise o vijelie de foc; trăgeau tunurile britanice de calibru mijlociu şi cele grele, instalate la mai puţin de 17 km spre sud, dincolo de Rin, bombardîndu-i pe germanii aflaţi la numai cîteva sute de metri de linia frontului lui Urquhart.

Generalul Browning îi promisese prin radio lui Urquhart că bateriile Regimentului 64 artilerie de calibru mijlociu al Corpului 30 vor fi în poziţie de tragere începînd de joi, şi ofiţerii regimentului de artilerie ceruseră să li se indice obiectivele în ordinea urgenţei. Fără să se gîndească la propria lor securitate, ostaşii oţeliţi ai lui Urquhart se conformară imediat. Avînd pentru prima oară o legătură radio sigură, prin reţeaua Regimentului 64, „Diavolii roşii” au dirijat cu furie focul aproape asupra propriilor lor poziţii. Precizia tragerii îi îmbărbăta, în timp ce asupra germanilor avea un efect demoralizant. Tunurile britanice au reuşit în repetate rînduri să oprească puternicele atacuri cu tancuri care ameninţau să-i arunce în fluviu pe paraşutiştii bărboşi, cu echipamentul ferfeniţit.

Chiar şi cu acest ajutor binevenit, Urquhart ştia că un atac german masat şi bine coordonat putea să şteargă de pe faţa pămîntului minuscula sa forţă. Totuşi, oamenii considerau acum că mai există un dram de speranţă – o şansă de a smulge victoria în ceasul al unsprezecelea. În joia aceea perspectivele erau ceva mai luminoase. Urquhart avea posibilitatea – limitată, ce-i drept, – de a comunica şi se simţea în legătură cu ceilalţi datorită sprijinului de artilerie al Regimentului 64. Podul de la Nijmegen era intact şi deschis; tancurile Diviziei blindate de gardă înaintau pe şosea, iar dacă vremea se menţinea frumoasă, 1 500 de paraşutişti din Brigada 1 poloneză a generalului Sosabowski aveau să fie lansaţi în a doua parte a după-amiezii. Dacă polonezii vor fi repede trecuţi cu bacul peste Rin, între Driel şi Heveadorp, tabloul ar deveni mai puţin sumbru.

Totuşi, pentru ca Urquhart să poată rezista, aprovizionarea cu muniţie şi alimente era tot atît de necesară ca şi sosirea

oamenilor lui Sosabowski. În ziua precedentă, dintr-un total de 300 de tone, bombardierele RAF lansaseră numai 41 în zona Hartenstein. Pînă la sosirea artileriei şi a tunurilor antitanc în număr mare, sprijinul nemijlocit de aviaţie era extrem de important. În lipsa legăturii sol-aer – staţia specială americană de frecvenţă ultraînaltă, încredinţată în grabă englezilor cu numai cîteva ore înainte de decolare în Ziua Z (17 septembrie), fusese acordată pe o lungime de undă greşită, fiind deci inutilă – ofiţerii diviziei au fost nevoiţi să admită că RAF nu părea pregătită să renunţe la prudenţă şi să execute acele incursiuni îndrăzneţe care, aşa cum ştiau cei de la sol, erau esenţiale chiar dacă reprezentau un mare pericol pentru ei. Urquhart trimisese lui Browning un torent neîntrerupt de radiograme cerînd ca avioanele de vînătoare şi cele de vînătoare-bombardament să atace „obiectivele oportune” fără să ţină seama de poziţiile „Diavolilor roşii”. Aşa priveau lucrurile paraşutiştii, nu însă şi RAF. Chiar şi în aceste momente atît de critice, piloţii insistau ca obiectivele inamicului să fie indicate cu o precizie maximă, ca pe un plan topografic – lucru absolut imposibil pentru paraşutiştii asediaţi şi ţintuiţi locului într-un spaţiu din ce în ce mai restrîns. Nu avusese loc nici un atac aerian de la înălţime mică, deşi toate şoselele, cîmpiile şi pădurile din jurul poziţiei englezilor şi spre est, în direcţia Arnhem, erau înţesate de maşini de luptă şi de amplasamente pregătite de inamic.

În absenţa atacurilor aeriene pe care le solicitau cu disperare, încercuiţi pe poziţia lor de apărare, supuşi unui foc de aruncătoare aproape continuu şi, în unele locuri, ducînd lupte corp la corp, „Diavolii roşii” îşi puneau toate speranţele în coloanele blindatelor de gardă care, credeau ei, erau pe drum, gata-gata să sosească. Urquhart era mai puţin optimist. Generalul ştia că divizia sa fărîmiţată, asediată de forţe inamice de cel puţin patru ori mai numeroase, bombardată de artilerie şi de tunurile de pe tancuri, cu pierderi din ce în ce mai mari, putea fi salvată numai printr-un efort uriaş şi neprecupeţit. Pe deplin conştient de faptul că germanii puteau să strivească forţa sa îngrozitor de mică, dîrzul şi curajosul scoţian le repeta într-una ofiţerilor din statul său major: „Trebuie să menţinem acest cap de pod cu orice preţ”.

Poziţia de apărare era împărţită între doi comandanţi: generalul de brigadă Pip Hicks răspundea de partea de vest;

generalul de brigadă Shan Hackett – de cea de est. Aripa de vest a lui Hicks era apărată de soldaţi din Regimentul de planoare, de genişti, de resturile Regimentului de grăniceri, de cîţiva polonezi şi de o adunătură pestriţă de alţi soldaţi din diverse unităţi. La est se găseau supravieţuitorii batalioanelor 10 şi 156 ale lui Hackett, alţi planorişti şi Regimentul 1 artilerie uşoară aeropurtată. Ieşindul de la nord, curbîndu-se (din apropierea căii ferate de la Wolfheze), de la aceste poziţii principale, era apărat de oamenii din Compania 21 de paraşutişti independentă de sub comanda maiorului Boy Wilson – marcatorii care jalonaseră drumul – şi de Batalionul 7 al locotenent-colonelului R. Payton-Reid din Regimentul de grăniceri scoţian (KOSB). De-a lungul bazei de sud, care trecea de la est spre vest, aproximativ de la biserica medievală din Oosterbeekul de jos pînă la înălţimile din Westerbouwing, Hackett mai avea sub comanda sa o mînă de ostaşi din Regimentul de grăniceri şi un grup pestriţ compus din ceea ce mai rămăsese din Regimentul South Staffordshire, adică batalioanele 1,3 şi 11, şi diverse subunităţi de servicii în frunte cu maiorul Dickie Lonsdale, care fusese rănit de două ori – „Gruparea Lonsdale”. În centrul capului de pod se aflau „forţele principale” ale locotenent-colonelului Sheriff Thompson, greu încercaţii artilerişti care căutau în permanenţă să sprijine cu bateriile lor slaba poziţie de apărare şi care vedeau că preţioasele lor stocuri de muniţie se împuţinau rapid[1].

Pe hărţile desenate cu grijă care însoţesc rapoartele asupra

[1] Consolidarea laturii de sud-est a poziţiei se datorează în mare măsură acţiunii prompte a colonelului Sheriff Thompson. În vălmăşagul luptei, cînd soldaţii care se retrăgeau din Arnhem în ziua de 19 septembrie s-au pomenit fără comandant, acesta i-a organizat rapid, punîndu-i să apere ultima porţiune de teren înalt din faţa poziţiilor sale de tragere. Oamenii aceştia, împreună cu alţii care se rătăciseră mai înainte de unităţile lor – vreo 150 de planorişti şi propriii săi artilerişti, aproximativ 800 în total – erau cunoscuţi sub numele de „Gruparea Thompson”. Sporindu-şi rîndurile ulterior, ei au fost trecuţi sub comanda maiorului Lonsdale. Pe data de 20 septembrie, spre sfîrşitul zilei, s-au retras, şi Thompson i-a desfăşurat în apropierea poziţiilor sale de tragere. Din cauza schimbărilor la comandă, cît şi a situaţiei generale, a continuat să existe o anumită confuzie în privinţa acestor evenimente, dar cu puţin înainte ca Thompson să fi fost rănit, pe data de 21 septembrie, toată infanteria din sectorul poziţiilor de tragere ale artileriei a trecut sub comanda a ceea ce avea să fie cunoscută mai tîrziu ca „Gruparea Lonsdale”. Planorişti au rămas în subordinea Brigăzii 1 aeropurtate.

rezultatelor luptei, sectorul fiecărei unităţi este delimitat foarte precis, dar supravieţuitorii îşi amintesc, după mulţi ani, că în realitate nu exista nici poziţie, nici aliniament, nici linie de despărţire între unităţi, nici luptă dată cu grupuri bine închegate. Existau numai oameni şocaţi, pansaţi, năclăiţi de sînge, alergînd să astupe golurile oriunde şi ori de cîte ori apăreau. Cînd generalul Hicks se duse la ostaşii săi care, extenuaţi, apărau cu îndîrjire sectoarele repartizate lor, îşi dădu seama că „era începutul sfîrşitului, şi cred că toţi eram conştienţi de acest lucru, deşi încercam să nu ne trădăm”.

Neştiind că eroica rezistenţă a lui Frost la pod încetase – deşi locotenent-colonelul Sheriff Thompson bănuia acest lucru cînd s-a întrerupt brusc legătura sa prin radio cu maiorul Dennis Munford – Urquhart mai spera că blindatele de gardă vor sosi la timp pentru a salva ceea ce mai rămăsese din Batalionul 2 [1]. Acel unic pod peste Rin – ultimul aliniament de apărare natural al Reichului – fusese obiectivul principal de la bun început, trambulina lui Montgomery pentru o ofensivă care să pună repede capăt războiului. Fără el, situaţia dificilă în care se afla Divizia 1 aeropurtată şi, mai ales, suferinţele curajoşilor oameni ai lui Frost aveau să fie zadarnice. Aşa cum le spusese lui Frost şi lui Gough, Urquhart nu mai putea face nimic pentru ei. Ajutorul depindea de viteza şi de forţa de izbire a blindatelor Corpului 30.

Pentru Urquhart avea prioritate absolută în acel moment transportarea polonezilor lui Sosabowski, de îndată ce aveau să aterizeze, peste fluviu şi în interiorul poziţiei de apărare. Bacul cu cablu era foarte potrivit pentru această operaţie. Geniştii lui Urquhart semnalaseră statului major al Corpului că era vorba de „un tip de clasa 24, în măsură să transporte trei tancuri”. Deşi Urquhart era îngrijorat din cauza înălţimilor de la Westerbouwing şi a posibilităţii ca artileria germană să ţină de

[1] Munford şi-a distrus staţia de radio puţin după ivirea zorilor, în dimineaţa de joi, cînd germanii au început să-i încercuiască pe cei cîţiva oameni care mai încercau să reziste. „Tancurile şi infanteria inamicului erau chiar pe pod, îşi aminteşte Munford. Am mai ajutat la transportarea cîtorva răniţi la un punct de adunare, apoi am făcut ţăndări staţia. Colonelul Thompson nu mai putea face nimic pentru noi şi cine era în stare să meargă, nu mai dorea decît să se întoarcă la Divizie, în Oosterbeek”. Munford a fost luat prizonier la periferia Arnhemului, în timp ce încerca să ajungă la poziţiile englezilor.

acolo sub control punctul de trecere cu bacul, trupele inamicului nu ajunseseră încă în sectorul acela. Avînd în vedere numărul redus de oameni care apărau capul de pod, numai un pluton din Batalionul 1 al Regimentului de grăniceri fusese detaşat pentru a apăra acea poziţie. De fapt, înălţimile fuseseră neglijate de ambele părţi. Compania D a maiorului Charles Osborne, din Regimentul de grăniceri, primise această misiune imediat după aterizare în duminica precedentă, dar, spune Osborne, „n-am ocupat niciodată înălţimile de la Westerbouwing. Am fost trimis cu o patrulă de cercetare pentru a stabili unde să se instaleze batalionul, dar cînd m-am întors la comandament planurile se schimbaseră". Pînă joi, oamenii lui Osborne „au fost mutaţi treptat pe o poziţie de lîngă hotelul Hartenstein". Nu era nimeni pe acele înălţimi, care aveau o importanţă vitală.

Geniştii trimiseseră miercuri patrule la Rin pentru a cerceta starea barului, adîncimea apei, starea şi înclinarea malurilor şi viteza curentului. Genistul Tom Hicks credea că această recunoaştere „urma să fie de ajutor Armatei 2 cînd avea să încerce să întindă un pod peste fluviu". Împreună cu alţi trei genişti şi un ghid olandez, Hicks traversase Rinul cu bacul. Observase că „bătrînul Pieter manevra şi deplasa bacul cu ajutorul unui cablu răsucit pe mînă şi se părea că şi curentul ajuta la traversare". Legînd o grenadă de o suspantă de paraşută şi făcînd noduri din metru în metru pe toată lungimea ei, Hicks fu în măsură să sondeze adîncimea apei şi să estimeze viteza curentului. Miercuri noaptea, după ce zona de lansare a polonezilor fusese schimbată la Driel, a fost trimisă o altă patrulă la bac. „Era vorba de o misiune pentru care se ceruseră voluntari, îşi aminteşte soldatul Robert Edwards din Regimentul South Staffordshire. Trebuie să coborîm la fluviu lîngă Heveadorp, să găsim bacul şi să rămînem acolo pentru a-l proteja".

Un sergent, un caporal, şase soldaţi şi patru planorişti au plecat la lăsarea întunericului. „Bombele de aruncător şi obuzele cădeau ca grindina în pădurea deasă care ne despărţea de Heveadorp", spune Edwards. De cîteva ori germani au tras asupra grupului şi un planorist a fost rănit. Ajungînd la malul apei, în punctul marcat pe hărţile lor, oamenii nu găsiră nici urmă de bac. Dispăruse cu totul. Rămînea posibilitatea ca ambarcaţiunea să fie la malul de sud, dar lor li se spusese că o

vor găsi la malul de nord. Ostaşii se împrăştiară în dreapta şi în stînga debarcaderului în căutarea bacului. Au cercetat o fîşie de aproximativ 400 de metri, dar fără nici un rezultat. Bacul lui Pieter nu era de găsit. După cîte îşi aminteşte Edwards, sergentul care comanda patrula a ajuns la concluzia că ambarcaţiunea ori a fost scufundată, ori pur şi simplu n-a existat vreodată. Cînd se iviră primele raze de lumină, oamenii abandonară cercetarea şi o luară pe periculosul drum de întoarcere.

După cîteva minute, rafalele violente ale unei mitraliere răniră alţi trei şi grupul fu împins înapoi spre fluviu. Acolo sergentul hotărî ca fiecare să pornească pe cont propriu, considerînd că astfel aveau şanse mai bune de reîntoarcere. Edwards plecă împreună cu caporalul şi cu doi dintre planorişti. După cîteva „mici ciocniri şi încăierări cu germanii", grupul său ajunse la biserica din Oosterbeekul de jos, chiar în momentul în care în apropiere căzuse o bombă de aruncător. Edwards fu trîntit la pămînt, cu ambele picioare pline de „schije mărunte şi cu bocancii năclăiţi de sînge". Un infirmier îi pansă rănile într-o casă de lîngă biserică şi îi spuse să se odihnească. „Nu mi-a arătat însă unde, îşi aminteşte Edwards, căci fiecare centimetru de spaţiu din casă era ocupat de oameni grav răniţi. Răniţii şi morţii duhneau îngrozitor". Decise să plece la punctul de comandă al companiei, care se instalase într-o spălătorie, „pentru a găsi pe cineva căruia să-i raportez. I-am spus unui ofiţer ceea ce ştiam despre bac şi apoi, împreună cu un planorist, am intrat într-un locaş de tragere. Nu ştiu dacă ceilalţi s-au întors sau nu, nici ce s-a întîmplat cu cei ce-au ajuns împreună cu mine pînă la biserică".

Ceva mai tîrziu, generalul Urquhart, care nu cunoştea încă soarta lui Frost, i-a trimis lui Browning următoarea telegramă:

Inamicul atacă puternic podul principal. Situaţie critică pentru forţele reduse. Inamicul atacă dinspre Heelsum la est şi dinspre Arnhem la vest. Situaţie gravă, dar cu resturile diviziei organizez o poziţie de apărare în jurul hotelului Hartenstein. Absolută nevoie de ajutor în ambele sectoare, cît mai repede posibil. Bacul de la Heveadorp încă sub control.

Chiar în timp ce se transmitea această radiogramă prin reţeaua Regimentului 64, statul major al Diviziei află că bacul nu fusese găsit. Ofiţerii lui Urquhart traseră concluzia că fusese

scufundat de germani. Dar bacul lui Pieter încă mai plutea. Probabil că un proiectil tăiase parîmele cu care era legat de mal. El a fost găsit, prea tîrziu pentru a mai servi la ceva, de nişte civili olandezi, lîngă podul distrus de cale ferată, la aproximativ 1,5 km de debarcader, luat de apă dar încă intact. „Dacă am mai fi căutat cîteva sute de metri spre Oosterbeek, l-am fi descoperit”, spune Edwards.

Urquhart află această ştire dezolantă joi dimineaţa, cînd se întoarse la comandamentul său, după ce inspectase lucrările de apărare din jurul hotelului Hartenstein. Polonezii urmau să fie desantaţi peste cîteva ore. Singurul mijloc pe care contase pentru a întări rapid capul de pod cu oamenii lui Sosabowski nu mai exista[1].

Privind în jos pe ferăstruica unui avion Dakota, aflat în capul lungilor formaţii de avioane care transportau Brigada 1 de paraşutişti poloneză în direcţia zonei de lansare de la Driel, generalul-maior Stanislaw Sosabowski „află adevărul adevărat, ceea ce bănuisem tot timpul”. De la Eindhoven, unde formaţiile virară spre nord, văzu „sute de maşini într-o învălmăşeală de nedescris de-a lungul întregului coridor”. De pe şosea se ridicau trîmbe de fum. În diverse puncte de-a lungul magistralei explodau obuze inamice, se vedeau autocamioane şi alte vehicule în flăcări şi „pretutindeni, de-o parte şi de alta a şoselei, erau îngrămădite maşini avariate”. Totuşi, coloanele încă mai înaintau. Apoi, dincolo de Nijmegen nu se mai zărea nici o mişcare. Prin norii joşi din dreapta sa, Sosabowski văzu şoseaua „insulă” şi tancurile oprite în loc. Inamicul ţinea sub foc capul coloanei. Cîteva clipe mai tîrziu, în timp ce avioanele virau spre Driel, apăru podul din Arnhem. Nişte tancuri treceau pe el

[1] Aici este publicată pentru prima dată adevărata istorie a bacului. Chiar şi în relatările oficiale se afirmă că acesta a fost scufundat. Alte versiuni susţin că, pentru a împiedica folosirea lui, germanii fie l-au distrus cu focul artileriei, fie l-au mulat într-un alt loc, aflat sub controlul lor. În nici un jurnal de război german sau în rapoartele despre rezultatele luptelor nu există vreo referite la aceste conjecturi. Luînd interviuri unor generali şi ofiţeri germani – „ca Bittrich, Harzer, Harmel, şi Krafft – n-am găsit nici unul care să-şi amintească să fi ordonat o asemenea acţiune. Dacă germanii ar fi vrut să pună mîna pe bac, cred că în încercarea de a descoperi locul unde se află ei ar fi întîmpinat dificultăţi identice cu cele raportate de Edwards. În orice caz, nici un ofiţer german nu-şi aminteşte să fi ordonat tăierea cablului pentru a-i împiedica pe englezi să folosească bacul.

de la nord spre sud şi Sosabowski deduse că trebuie să fie germane. Zguduit de această descoperire, ştia acum că englezii pierduseră podul.

În seara de miercuri, îngrijorat din pricina lipsei de informaţii cu privire la situaţia lui Urquhart şi „obsedat de ideea că voi fi trimis în faţa curţii marţiale de propriul meu guvern", Sosabowski hotărîse să lase prudenţa deoparte. El ceruse să fie primit de generalul Brereton, comandantul Armatei 1 aeropurtate aliate. Îi spusese pe un ton iritat colonelului George Stevens, ofiţerul de legătură ataşat pe lîngă Brigada de paraşutişti poloneză, că dacă nu i se dă „situaţia exactă a lui Urquhart în zona Arnhemului, Brigada de paraşutişti poloneză nu va decola". Uluit, Stevens se duse în grabă la comandamentul Armatei 1 aeropurtate aliate cu ultimatumul lui Sosabowski. Joi dimineaţa, la ora 7, el se întoarse cu informaţii de la Brereton. Situaţia nu era clară, recunoscu Stevens, dar atacul se desfăşura conform planului; zona de lansare de la Driel nu fusese schimbată şi „bacul de la Heveadorp era în mîinile englezilor". Sosabowski se linişti. Acum, privind de sus panorama bătăliei, îşi dădu seama că „ştia mai mult decît Brereton". Se înfurie la culme cînd văzu în jurul Oosterbeekului blindate care erau, evident, germane, iar în faţă o grindină de proiectile antiaeriene destinate a-i întîmpina pe oamenii săi. Sosabowski se gîndi că brigada sa urma să fie „sacrificată în dezastrul total al englezilor". Cîteva clipe mai tîrziu era afară din avion şi cobora printr-o perdea de foc antiaerian. Meticulosul general, în vîrstă de cincizeci de ani, reţinuse ora: era exact 17,08.

Aşa cum se temuse Sosabowski, polonezii s-au lansat doar ca să fie sacrificaţi. Ca şi mai înainte, germanii aşteptau. Ei urmăriseră formaţiile încă de la Dunkerque şi calculaseră momentul cînd aveau să ajungă deasupra zonei de aterizare care acum, cu întăririle primite între timp, mult mai numeroase ca înainte, era înţesată cu tunuri antiaeriene. Cînd s-au apropiat avioanele de transport, din nori au apărut deodată 25 de Messerschmitturi deschizînd focul asupra lor.

În timp ce cobora, prin aer, Sosabowski văzu un avion Dakota ce se prăbuşea cu ambele motoare în flăcări. Caporalul Alexander Kochalski văzu un altul precipitîndu-se spre sol. Numai doisprezece paraşutişti au reuşit să se salveze înainte ca

avionul să se sfărîme şi să ia foc. Locotenentul Stefan Kaczmarek rostea rugăciuni în timp ce plutea cu paraşuta în aer. Erau atîtea trasoare încît „mi se părea că toate armele de la sol sînt îndreptate spre mine”. Caporalul Wladijslaw Korob ateriză, cu paraşuta numai găuri, lîngă un camarad al său care fusese decapitat.

În capul de pod de la Oosterbeek, lansarea polonezilor la o distanţă de numai 4 km şi ceva a determinat o scurtă întrerupere a luptei. Fiecare gură de foc germană părea să fie aţintită asupra oamenilor care se legănau, neputincioşi, în aer. „Părea că toate tunurile germane executau ochirea şi trăgeau simultan”, observă artileristul Robert Christie. Pauza intervenită în bombardamentul continuu era prea preţioasă pentru a nu profita de ea: oamenii mutară repede jeepurile şi echipamentul, săpară noi locaşuri de tragere, aduseră bruma de muniţie care le mai rămăsese, aranjară din nou plasele de mascare şi aruncară, din amplasamentele aglomerate, tuburile trase.

La mai puţin de 10 km, pe şoseaua „insulă”, căpitanul Roland Langton, ale cărui tancuri aflate în drum spre Arnhem fuseseră oprite cu aproximativ şase ore mai înainte, urmarea lansarea cu durere în suflet. Era cel mai îngrozitor spectacol pe care îl văzuse vreodată. Vînătorii germani se năpusteau în picaj asupra avioanelor de transport cu polonezi, lipsite de apărare, „ciuruindu-le în aer”. Paraşutiştii încercau să părăsească avioanele cuprinse de flăcări, „dintre care unele se prăbuşeau spre sol”. Corpurile soldaţilor „se rostogoleau prin aer, forme inerte plutind încet în derivă, moarte înainte de a atinge solul”. Langton aproape plîngea. „Unde naiba este sprijinul de aviaţie?, se întreba el. Azi după-amiază ni s-a spus că nu vom putea conta pe aviaţie în timpul înaintării noastre spre Arnhem, deoarece toate avioanele disponibile vor fi folosite pentru sprijinirea polonezilor. Unde sînt acuma? Vremea? Aiurea! Germanii zboară; ai noştri de ce nu pot?” Langton nu se simţise niciodată atît de descurajat şi de neputincios. În adîncul sufletului său ştia că dacă ar fi fost sprijinite de aviaţie, tancurile sale „ar fi putut ajunge la nefericiţii aceia de la Arnhem”. Din cauza tensiunii şi a desperării începu deodată să vomite.

În ciuda focului năprasnic, necruţător, din aer şi de la sol, cea mai mare parte a paraşutiştilor din Brigada poloneză au reuşit, în mod miraculos, să ajungă în zona de aterizare. Chiar şi

după aterizare, printre ei au continuat să explodeze proiectilele antiaeriene şi proiectilele fugase – trase de tunurile de pe tancuri şi de piesele antiaeriene instalate de-a lungul şoselei Nijmegen-Arnhem şi de bateriile de la nord de Driel – şi Sosabowski văzu că întreaga zonă era împînzită şi cu mitraliere. Hărţuiţi în aer şi prinşi sub un năprasnic foc încrucişat la sol, paraşutiştii trebuiau să lupte acum şi pentru a-şi croi drum în afara zonelor de aterizare. Sosabowski atinse pămîntul lîngă un canal. În timp ce alerga în căutarea unui adăpost, dădu peste trupul unui soldat al său. „Zăcea pe iarbă ca şi cum ar fi fost răstignit pe-o cruce, avea să scrie Sosabowski ulterior. Un glonţ sau un şrapnel îi retezase pur şi simplu creştetul capului. Mă întrebam cîţi oameni de-ai mei am să mai văd în halul ăsta pînă la terminarea bătăliei şi dacă sacrificiul lor va servi la ceva”.

Îngrozită de reacţia îndîrjită a germanilor, întreaga populaţie a Drielului se pomeni implicată în lansarea paraşutiştilor. Soldaţii polonezi coborau de jur împrejurul cătunului, aterizînd în livezi, în canale de irigaţie, pe diguri, pe cîmpiile mlăştinoase şi în satul propriu-zis. Cîţiva căzură în Rin şi, neputînd să-şi desfacă chingile paraşutelor, au fost înghiţiţi de apă. În pofida focului tunurilor şi mitralierilor, olandezii alergau în ajutorul nefericiţilor polonezi. Printre ei, ca membră a Crucii Roşii, se afla şi Cora Baltussen.

Aterizarea, concentrată în zone de lansare situate la mai puţin de 3 km de Driel, a fost o totală surpriză pentru săteni. N-au fost folosiţi marcatori, iar rezistenţa olandeză nu era la curent cu planul. Urcîndu-se pe o bicicletă cu roţi de lemn, Cora Baltussen o luă către sud, pe o şosea îngustă de pe creasta unui dig, îndreptîndu-se spre un loc cunoscut sub numele de Honingsveld, unde se părea că aterizaseră mulţi paraşutişti. Revoltată şi înspăimîntată, nu vedea cum ar fi putut cineva să supravieţuiască focului german. Se aştepta la un număr mare de morţi şi răniţi. Spre surprinderea ei, Cora văzu, deşi tirul nu contenea o clipă, oameni care se aranjau în formaţie şi alergau în grupuri să-şi caute adăpost îndărătul digurilor. Nu-i venea a crede că mai sînt atîţia în viaţă, dar, „în sfîrşit, se gîndea ea, englezii au sosit la Driel”.

Cora nu vorbise engleza de mulţi ani, dar era singura din tot satul care cunoştea această limbă. Spera că, în afară de faptul că va fi nevoie de serviciile ei ca infirmieră diplomată a Crucii

Roşii, va putea face şi pe interpreta. Grăbindu-se să ajungă mai repede, îi văzu pe oamenii aceia făcînd gesturi desperate în direcţia ei: evident „pentru a mă preveni să ies de pe şosea din cauza tragerilor”. Dar, „emoţionată şi nesăbuită”, Cora nu ţinea cont de ploaia de gloanţe care cădea în jurul ei. Strigînd „Bine aţi venit, englezilor” primului grup pe care îl întîlni, fu deconcertată de răspunsul lor. Oamenii aceştia vorbeau o altă limbă – nu engleza. Preţ de o clipă stătu şi ascultă. Cu cîţiva ani în urmă, în Driel fuseseră cartiruiţi un număr de polonezi înrolaţi cu forţa în armata germană. Aproape imediat îşi dădu seama că era vorba de limba poloneză. Constatarea o nedumeri şi mai mult.

După ce trăise ani de zile sub ocupaţie inamică, Cora devenise prevăzătoare. În fabrica familiei Baltussen se ascundeau în acel moment cîţiva soldaţi britanici şi echipajul unui avion doborît. Polonezii păreau la fel de neîncrezători în timp ce o studiau cu atenţie. Nu vorbeau olandeza, dar unii dintre ei se hazardară să pună cîteva întrebări într-o engleză sau germană aproximativă. De unde venea? Cîţi locuitori avea Driel? Erau germani în sat? Unde se afla ferma Baarskamp? Referirea la Baarskamp o făcu pe Cora să-şi dea drumul la gură, „jumătate în germană, jumătate în engleză. Ferma se afla la mică distanţă de sat, în partea de est, şi deşi Cora nu făcea parte din mica organizaţie a rezistenţei din Driel, îl auzise pe fratele ei, Josephus, membru activ, vorbind despre proprietarul fermei ca despre un nazist olandez. Ea ştia că în împrejurimile fermei Baarskamp erau trupe germane, dispuse de-a lungul şoselei care trecea pe digul de la Rin, şi amplasamente antiaeriene ocupate în fabrica de cărămizi de pe malul fluviului. „Nu vă duceţi acolo, îi rugă ea. Sînt soldaţi germani de jur împrejur”. Polonezii nu păreau convinşi. „Nu ştiau dacă pot avea încredere în mine, îşi aminteşte Cora, iar eu nu ştiam ce să fac. Mi-era tare teamă că aceşti oameni se vor duce la Baarskamp şi vor cădea într-o cursă”. În grupul din jurul ei se afla generalul Sosabowski. „Cum nu purta nici un semn distinctiv şi arăta ca toţi ceilalţi, continuă Cora, abia a doua zi am aflat că omul acela scund şi vînjos era, generalul”. Sosabowski, îşi aminteşte ea, mînca liniştit un măr. Îl interesa foarte mult ceea ce spunea ea despre ferma Baarskamp; printr-o pură întîmplare, fusese aleasă drept punct de întîlnire pentru brigada sa. Deşi Cora avea

impresia că nimeni nu-i dădea crezare, ofiţerii lui Sosabowski au trimis imediat agenţi să informeze celelalte grupuri despre Baarskamp. Omul scund şi îndesat care mînca mărul o întrebă: „Unde este bacul?”

Unul dintre ofiţeri scoase o hartă şi Cora indică locul. „Dar, îi informă ea, nu funcţionează”. Populaţia din Driel nu-l mai văzuse de miercuri. Aflaseră de la Pieter că fusese tăiat cablul şi presupuneau că bacul fusese distrus.

Sosabowski asculta cu groază. La aterizare trimisese o patrulă de cercetare să identifice poziţia bacului. Acum temerile sale erau confirmate. „Aşteptam încă raportul patrulei, îşi amintea el, dar informaţiile acestei tinere păreau a fi exacte. I-am mulţumit călduros” [1]. Avea de îndeplinit o sarcină formidabilă. Pentru a putea trimite imediat ajutor trupelor asediate ale lui Urquhart, Sosabowski trebuia să-şi treacă oamenii peste Rinul lat de 360 de metri. Trebuia s-o facă pe întuneric, cu bărci sau plute. Nu ştia dacă geniştii lui Urquhart găsiseră bărci şi nici dacă el însuşi va putea găsi destule. Radiotelegrafiştii săi, află Sosabowski, nu reuşeau să ia legătura cu comandamentul Diviziei 1 aeropurtate britanice. Nu ştia dacă nu cumva fuseseră elaborate noi planuri.

În timp ce Cora şi echipa ei începură să-i ajute pe răniţi, Sosabowski îşi urmărea cu privirea oamenii care, sub protecţia bombelor fumigene, învinseseră slaba rezistenţă opusă de inamic în sectorul acela. Pînă atunci, singura împotrivire mai importantă pe care o întîmpinase brigada sa fusese focul artileriei şi al aruncătoarelor. Nu apăruseră încă blindate. Terenul moale nu părea potrivit pentru tancuri. Nedumerit şi îngrijorat, Sosabowski instală punctul de comandă al brigăzii într-o fermă şi rămase în aşteptarea unor veşti de la Urquhart. Starea lui de spirit nu se îmbunătăţi cînd află că din cei 1 500 de ostaşi ai brigăzii sale, 500 nu sosiseră. Din cauza timpului nefavorabil, avioanele care transportau aproape un batalion întreg au fost nevoite să se întoarcă la bazele lor din Anglia. În

[1] Unele relatări pretind că tînăra Cora era membră a mişcării de rezistenţă şi fusese trimisă pentru a-l informa pe Sosabowski că bacul se afla în mîinile germanilor. „Această afirmaţie nu are nimic comun cu adevărul, spune Cora. N-am fost membră a rezistenţei, deşi fraţii mei făceau parte din ea. Englezii nu aveau încredere în această mişcare şi, bineînţeles, noi, cei din Driel, n-am ştiut nimic de lansarea paraşutiştilor pînă n-au aterizat polonezii în satul nostru”.

ceea ce priveşte pierderile, restul efectivelor sale plătiseră un preţ foarte ridicat: nu cunoştea cifrele exacte, dar la căderea nopţii se adunaseră doar vreo 750 de oameni, iar printre aceştia erau zeci de răniţi.

La ora 21,00 au sosit, într-un mod de-a dreptul dramatic, informaţii de la Urquhart. Nereuşind să ia legătura prin radio cu Sosabowski, ofiţerul de legătură polonez de la comandamentul lui Urquhart, căpitanul Zwolanski, a traversat înot Rinul. „Tocmai studiam o hartă, îşi aminteşte Sosabowski, cînd deodată a apărut în faţa mea acest personaj incredibil, ud leoarcă şi plin de noroi, în chiloţi şi cu plasă de mascare".

Zwolanski spuse generalului că Urquhart „voia să trecem fluviul în noaptea aceea şi că pregătise plute în acest scop". Sosabowski trimise imediat cîţiva din oamenii săi pe malul fluviului pentru a aştepta sosirea plutelor. Paraşutiştii au stat acolo aproape toată noaptea, dar plutele n-au apărut. „La ora 3 dimineaţa, spune Sosabowski, ştiam că, dintr-un motiv sau altul, planul eşuase. I-am adunat pe toţi ostaşii mei pe o poziţie de apărare circulară". În zori se aştepta „la atacuri ale infanteriei germane şi la un puternic foc de artilerie". Nu mai exista posibilitatea de a trece Rinul „sub protecţia întunericului".

Dincolo de fluviu, la hotelul Hartenstein, Urquhart trimisese, cu cîteva ore înainte, o radiogramă urgentă adresată lui Browning. Ea suna în felul următor:

(212144) De douăzeci şi patru de ore nici o informaţie despre subunităţile diviziei din Arnhem. Restul diviziei pe o poziţie foarte restrînsă. Foc puternic de aruncătoare şi mitraliere urmat de atacuri locale. Cel mai mult ne hărţuiesc tunurile de asalt. Pierderile noastre sînt grele. Resursele aproape epuizate. Este vital să primim întăriri în 24 de ore.

De la micul său post din Bruxelles, nu departe de comandamentul Grupului 21 de armate al lui Montgomery, prinţul Bernhard, comandant suprem al forţelor armate ale Ţărilor de Jos, urmărea cu inima îndurerată evoluţia sfîşietoare a situaţiei. Olanda, care ar fi putut fi uşor eliberată în primele zile ale lunii septembrie, era transformată într-un vast cîmp de luptă. Bernhard nu acuza pe nimeni. Combatanţii americani şi englezi îşi dădeau viaţa pentru a scăpa Ţările de Jos de un opresor crud. Totuşi, Bernhard îşi pierduse repede iluziile în privinţa lui Montgomery şi a statului său major. Vineri, 22

septembrie, cînd află că blindatele de gardă fuseseră oprite la Elst şi că polonezii fuseseră lansaţi lîngă Driel, şi nu la capătul de sud al podului din Arnhem, prinţul, în vîrstă treizeci şi trei de ani, îşi ieşi din fire: „De ce?, îl întrebă furios pe şeful său de stat-major, generalul-maior «Pete» Doorman. De ce n-au vrut englezii să ne asculte? De ce?”.

Consilierii militari olandezi cu grad înalt fuseseră excluşi de la elaborarea planurilor pentru operaţia „Market Garden”, deşi sfatul lor ar fi putut fi extrem de preţios. „De exemplu, îşi aminteşte Bernhard, dacă am fi cunoscut la timp ce zone au fost alese pentru lansare şi distanţa dintre ele şi podul din Arnhem, oamenii mei ar fi avut cu siguranţă ceva de spus”. Avînd în vedere „vasta experienţă a lui Montgomery, Bernhard şi statul său major, nu ridicaseră nici un fel de obiecţii şi acceptaseră totul”. Dar, din momentul în care generalii olandezi au aflat ce itinerar intenţionau să urmeze coloanele Corpului 30 al lui Horrocks, s-au străduit din răsputeri să-i abată pe cei dispuşi să-i asculte de la această hotărîre, atrăgînd atenţia asupra primejdiilor pe care le prezintă şoselele complet descoperite de deasupra digurilor. „În academia noastră militară, spune Bernhard, am făcut nenumărate studii pe această temă. Ştiam că tancurile nu puteau în nici un caz să acţioneze de-a lungul acestor şosele fără infanterie”. Olandezii le spuseseră în repetate rînduri ofiţerilor din statul major al lui Montgomery că graficul stabilit pentru operaţia „Market-Garden” nu poate fi respectat dacă tancurile nu sînt însoţite de infanterie. Generalul Doorman a arătat că el „personal a făcut manevre cu blindate chiar în zona aceea înainte de război”.

Englezii, spune Bernhard, „nu erau deloc impresionaţi de atitudinea noastră negativă”. Deşi erau „extrem de politicoşi, preferau să facă totul singuri, fără să ţină seama de părerile noastre. Atitudinea predominantă era: «Nu-ţi face griji, băiete, o s-o scoatem noi la capăt»”. Chiar şi acum, nota Bernhard, „dădeau toată vina pe vreme. Impresia generală a statului meu major era că englezii ne considerau nişte idioţi care îndrăzneam să punem la îndoială tactica lor militară”. Cu excepţia cîtorva ofiţeri mai în vîrstă, Bernhard ştia că nu se bucura „de prea multă simpatie la comandamentul lui Montgomery, deoarece spuneam lucruri care, din păcate, se dovedeau adevărate – şi englezului de rînd nu-i place ca un blestemat de străin să-i

spună că nu are dreptate”[1].

De la cartierul său general din Bruxelles, Bernhard o ţinuse la curent cu desfăşurarea evenimentelor pe regina Wilhelmina, în vîrstă de şaizeci şi patru de ani, şi guvernul olandez aflat în exil la Londra. „Nici ei n-ar fi putut influenţa hotărîrile militare britanice, spune Bernhard. N-ar fi servit la nimic ca regina sau guvernul nostru să discute chestiunea cu Churchill. El n-ar fi intervenit într-o operaţie militară în curs de desfăşurare. Reputaţia lui Monty era prea mare. Nu puteam face nimic”.

Regina Wilhelmina urmărea bătălia cu nelinişte. Ca şi ginerele ei, se aşteptase la o eliberare rapidă a Ţărilor de Jos. Dacă operaţia „Market-Garden” eşua, familia regală se temea „că germanii ar fi declanşat represalii cumplite împotriva poporului nostru. Regina nu se aştepta la înţelegere din partea germanilor, faţă de care nutrea o ură înverşunată”.

La începutul operaţiei, Bernhard o informase pe Wilhelmina că „în curînd vom ocupa cîteva din castelele şi proprietăţile regale”. Regina răspunsese: „Daţi-le foc la toate”. Uluit, Bernhard bolborosi: „Poftim?”. Wilhelmina îi spuse: ;N-am să mai pun niciodată piciorul într-un loc unde germanii au stat pe scaunele mele, în camerele mele. Niciodată!”. Bernhard încercă s-o îmbuneze. „Mamă, exagerezi puţin lucrurile. La urma urmei, sînt clădiri utile. Le putem dezinfecta cu DDT”. Regina era de neînduplecat. „Daţi foc palatelor, porunci ea. N-am să mai pun piciorul în nici unul din ele”. Prinţul refuză. „Regina era furioasă pentru că am ocupat palatul cu statul meu major (fără a-l distruge) şi nu i-am cerut permisiunea înainte de a o face. Nu mi-a vorbit săptămîni întregi decît în chestiuni oficiale”.

Acum Bernhard şi statul său major nu puteau decît să

---

[1] Locotenentul Rupert Mahaffey, din Regimentul de gardă irlandez, îşi aminteşte că un ofiţer din Brigada olandeză „Prinţesa Irene” a venit să ia prînzul la popota regimentului la puţin timp după ce tancurile fuseseră oprite la Elst. Aruncînd o privire de jur împrejurul mesei, ofiţerul olandez spuse: „Aţi fi căzut toţi la examen”. El a explicat că una din problemele de examen la Academia militară olandeză se referea exclusiv la modul de a ataca Arnhemul dinspre Nijmegen. Ofiţerii trebuiau să aleagă între două variante: a) a ataca pe şoseaua principală; sau b) a parcurge 2–3 km, a schimba direcţia spre stînga, a forţa Rinul şi a înainta executînd o manevră de întoarcere. „Cei care alegeau şoseaua cădeau la examen, spuse ofiţerul. Cei care schimbau direcţia spre stînga şi apoi se îndreptau spre fluviu promovau”.

aştepte şi să spere. „Eram amărîţi şi deziluzionaţi de întorsătura pe care o luaseră evenimentele. Nu ne gîndiserăm niciodată că se pot face greşeli atît de grave la eşalonul cel mai înalt”. Temerile lui Bernhard erau şi mai mari din cauza soartei pe care avea s-o aibă Olanda. „Dacă englezii erau respinşi la Arnhem, ştiam că repercusiunile pentru poporul olandez, în iarna care venea, vor fi înspăimîntătoare”.

2

Oosterbeek, insula liniştită din mijlocul războiului, era acum chiar centrul bătăliei. În mai puţin de şaptezeci şi două de ore – începînd de miercuri – localitatea devenise teatrul unui măcel. Focul artileriei şi aruncătoarelor o transformase într-un morman de ruine. Ordinea senină a suburbiei dispăruse. Îi luase locul un peisaj devastat cu gropi de obuze, brăzdat de tranşee, plin de aşchii de lemn şi bucăţi de oţel şi acoperit cu un strat gros de cenuşă şi praf roşu de cărămidă. În pomii înnegriţi de foc se legănau sinistru, în bătaia vîntului, fîşii de stofă şi de perdele. Tuburi trase, de alamă, străluceau în colbul pînă la glezne de pe străzi. Drumurile erau baricadate de jeepuri şi vehicule arse, copaci, uşi, saci cu nisip, mobilă – chiar şi căzi de baie şi piane. În spatele caselor şi magaziilor pe jumătate distruse, pe marginea străzilor şi în grădinile devastate zăceau cadavrele soldaţilor şi civililor, unele lîngă altele. Hotelurile, transformate în spitale, se înălţau în mijlocul peluzelor înţesate de mobilă, tablouri şi lămpi sparte, iar perdelele în dungi, viu colorate, care ţinuseră umbră în verandele spaţioase, atîrnau acum murdare şi ferfeniţite. Aproape fiecare casă fusese lovită; unele arseseră complet: puţine ferestre mai rămăseseră intacte în oraş. În acest noian de pustiiri, pe care germanii îl numeau *Der Hexenkessel* (cazanul vrăjitoarelor), olandezii – vreo opt pînă la zece mii de bărbaţi, femei şi copii – luptau pentru a supravieţui. Înghesuiţi în pivniţe, neavînd nici gaze, nici apă, nici electricitate şi, asemenea trupelor din multe sectoare, aproape fără hrană, civilii îngrijeau răniţi – pe ai lor, pe ai apărătorilor englezi, şi, dacă era cazul, pe ai invadatorilor germani.

În hotelul Schoonoord, transformat în unul dintre principalele

puncte de prim ajutor, deoarece se afla aproape pe linia frontului, Hendrika van der Vlist, fiica proprietarului, a scris în jurnalul ei:

Nu ne mai este teamă; am învins-o. De jur împrejurul nostru zac răniţi – unii sînt pe moarte. De ce să nu facem şi noi acelaşi lucru dacă asta ni se cere? În această scurtă perioadă ne-am detaşat cu totul de ceea ce am fost legaţi înainte. Bunurile noastre nu mai există. Hotelul nostru a fost lovit din toate părţile. Nici nu ne mai gîndim la el. Nu avem timp pentru aşa ceva. Dacă această luptă va pretinde sacrificiul nostru, ca şi cel al englezilor, n-o să pregetăm.

Pe alei, pe cîmpii şi pe acoperişuri, în spatele ferestrelor baricadate, în ruinele caselor, lîngă biserica din Oosterbeekul de jos, în parcul cu căprioare de lîngă hotelul Hartenstein pe jumătate distrus, paraşutiştii, încordaţi, cu ochii adînciţi în orbite, erau pe poziţii. Zgomotul bombardamentului era acum aproape continuu, asurzindu-i atît pe soldaţi, cît şi pe civili. În Oosterbeek, englezii şi olandezii fuseseră cuprinşi de un fel de amorţeală. Nu mai aveau noţiunea timpului, iar evenimentele se învălmăşeau în capul lor. Totuşi soldaţii şi civilii se ajutau unii pe alţii, sperînd în sosirea salvatorilor, dar erau prea epuizaţi să se mai preocupe de propria lor supravieţuire. Locotenent-colonelul R. Payton-Reid, comandantul Batalionului 7 din Regimentul de grăniceri scoţian (KOSB), a scris: „Lipsa de somn este cel mai greu de suportat dintre toate torturile. Oamenii ajunseseră la stadiul cînd unicul lucru important în viaţă părea să fie somnul”. Căpitanul Benjamin Clegg, din Batalionul 10 de paraşutişti, spunea: „Ceea ce îmi amintesc în primul rînd este oboseala – aproape pînă la punctul că doreai să fii ucis”. Sergentul Lawrence Goldthorpe, planorist, era atît de extenuat, încît „uneori voiam să fiu rănit pentru a putea să mă întind şi să mă odihnesc puţin”. Dar nu exista odihnă pentru nimeni.

De jur împrejurul poziţiei de apărare – de la hotelul de culoare albă Dreyeroord (căruia soldaţii îi spuneau „Casa albă”), situat la extremitatea de nord a ieşindului în formă de deget, pînă la biserica din secolul al X-lea din Oosterbeekul de jos – oamenii duceau o luptă îndîrjită şi confuză în care armamentul şi forţele apărătorului şi atacatorului erau învălmăşite. Soldaţii englezi se pomeneau deseori folosind muniţie şi arme capturate de la germani. Tancurile germane erau distruse de propriile lor mine. Germanii se serveau de jeepurile engleze şi erau

aprovizionaţi cu subzistenţele care fuseseră lansate pentru trupele aeropurtate. „A fost lupta cea mai puţin costisitoare pe care am purtat-o vreodată, îşi aminteşte colonelul Harzer, comandantul Diviziei «Hohenstaufen». Aveam mîncare, ţigări şi muniţie gratis”. Ambele părţi cuceream şi recucereau poziţiile respective atît de des, încît puţini ştiau cu exactitate de la o oră la alta cine erau cei care deţineau amplasamentul alăturat. Pentru olandezii refugiaţi în pivniţele aflate de-a lungul poziţiei de apărare, schimbările acestea necontenite erau înspăimîntătoare.

Jan Voskuil, inginerul chimist, îşi mută întreaga familie – socrii, soţia sa, Bertha, şi fiul, Henri, în vîrstă de nouă ani – în casa doctorului Onderwater, deoarece pivniţa acestuia, întărită cu saci de nisip, părea mai sigură. În momentul culminant al unei perioade de foc năprasnic şi neîncetat, o echipă antitanc britanică lupta la parterul casei, deasupra lor. Cîteva minute mai tîrziu, uşa pivniţei se deschise brusc şi apăru un ofiţer SS, însoţit de cîţiva soldaţi. Voia să ştie dacă grupul oferise adăpost vreunui englez. Băieţelul Henri se juca cu un tub tras de la tunul unui avion de vînătoare englez. Ofiţerul german ridică tubul. „Este de la o armă engleză, strigă el. Toată lumea să urce sus!”. Voskuil era absolut convins că vor fi împuşcaţi cu toţii. El interveni imediat. „Uitaţi-vă, îi spuse ofiţerului, este un tub tras de la un avion englez. Fiul meu pur şi simplu l-a găsit şi se juca cu el”. Germanul se întoarse brusc la soldaţii săi şi întregul grup urcă la parter, fără să le facă nici un rău olandezilor. După cîtva timp uşa pivniţei fu din nou deschisă cu putere. Spre uşurarea tuturor, de data aceasta intrară paraşutişti englezi. Voskuil îşi zise că arătau ca nişte „fiinţe de pe altă lume cu vestoanele lor de mascare şi cu căştile încă acoperite cu rămurele. Ei împărţiră ciocolată şi ţigări, pe care tocmai le capturaseră dintr-un camion german cu provizii”.

Soldatul Alfred Jones, din grupul de marcatori al maiorului „Boy” Wilson, s-a pomenit, de asemenea, prins în vălmăşagul luptei. În timp ce-şi apărau poziţia într-o casă situată la o răscruce de drumuri lîngă hotelul Schoonoord, Jones şi alţi ostaşi din pluton văzură apropiindu-se o maşină germană de comandament. Înmărmuriţi, soldaţii constatară că autovehiculul se oprise chiar în faţa casei de lîngă ei. „Priveam cu gura căscată, îşi aminteşte Jones. L-am văzut pe şofer deschizînd

portiera şi adresînd salutul hitlerist ofiţerului care se îndreptă spre clădire”. Apoi, relatează Jones, „ne-am dezmeticit, plutonul a deschis focul şi i-am lichidat pe amîndoi”.

Unele ciocniri cu inamicul au fost mai puţin impersonale. Conducînd o patrulă prin hăţişul din partea de nord a capului de pod, lîngă răscrucea de drumuri Dennenkamp, locotenentul Michael Long, din Regimentul de planoare, se pomeni faţă în faţă cu un tînăr german. Acesta era înarmat cu o puşcă-mitralieră Schmeisser; Long avea un revolver. Strigînd către oamenii săi să se împrăştie, locotenentul deschise focul, dar germanul fu mai rapid „cu o fracţiune de secundă”. Long, lovit în coapsă, căzu la pămînt; germanul avea „doar urechea dreaptă crestată”. Long se îngrozi cînd îl văzu pe german aruncînd o grenadă „care a căzut la o jumătate de metru de mine”. Înnebunit, Long îndepărtă grenada cu piciorul. Aceasta explodă fără a-l vătăma. „Germanul m-a percheziţionat, îşi aminteşte Long, mi-a luat două grenade din buzunare şi le-a aruncat în pădure după oamenii mei. Apoi s-a aşezat liniştit pe pieptul meu şi a deschis focul cu Schmeisser-ul”. În timp ce germanul făcea praf arboretul, tuburile de cartuş fierbinţi căzeau pe după guler pe gîtul lui Long, care avea tunica descheiată. Furios, Long îl înghionti pe german şi, arătînd spre tuburile de cartuş, urlă: „*Sehr warm*” [1]. Continuînd să tragă, germanul spuse: „*Ah, ja*!” [2] şi îşi schimbă poziţia astfel că tuburile trase căzeau acum pe pămînt. După cîteva clipe germanul încetă să mai tragă şi îl percheziţionă din nou pe Long. Era pe punctul de-a arunca trusa de prim-ajutor a locotenentului cînd Long arătă spre coapsa sa. La rîndul său germanul îi arătă urechea pe care glonţul lui Long o atinsese uşor. În desişul pădurii, în timp ce de jur împrejurul lor gloanţele şuierau întruna, cei doi şi-au pansat unul altuia rănile. Apoi Long a fost dus în captivitate.

Încet dar sigur, capul de pod se micşora, pe măsură ce oamenii erau ucişi, răniţi sau luaţi prizonieri. Sergentul George Baylis, planoristul care îşi adusese pantofii de bal în Olanda crezînd că olandezilor le place să danseze, a fost „extras” de soldaţi germani dintr-un locaş de tragere bine mascat în mijlocul unei grădini. Pus la zid, Baylis fu percheziţionat şi interogat. Fără

[1] Foarte cald. – *Nota trad*.

[2] Ah, da. – *Nota trad*.

să-i pese cîtuşi de puţin de cel care îi punea întrebări, Baylis scoase calm o oglindă mică şi, examinîndu-şi faţa murdară, nebărbierită, îl întrebă pe german: „Nu cumva ştiţi dacă e vreun bal diseară în oraş?” Fu luat şi dus de-acolo.

Alţi paraşutişti au auzit într-adevăr muzică de dans. Difuzoarele germane transmiteau unul dintre cele mai populare cîntece din cel de-al doilea război mondial: „In the Mood” de Glenn Miller. În locaşurile de tragere şi pe poziţiile întărite soldaţii epuizaţi ascultau în tăcere. Cînd se termină discul, o voce le spuse în engleză: „Ostaşi din Divizia 1 aeropurtată, sînteţi încercuiţi. Ori vă predaţi, ori muriţi!” Sergentul Leonard Overton, din Regimentul de planoare, „era acum absolut sigur că nu va scăpa cu viaţă din Olanda”. Overton şi toţi cei din jurul său răspunseră cu foc de mitralieră. Şi sergentul Lawrence Goldthorpe auzise difuzorul. Cu cîteva ore înainte îşi riscase viaţa pentru a salva un balot – ca să descopere că acesta nu conţinea hrană sau muniţie, ci berete roşii. Acum, cînd auzi îndemnul: „Predaţi-vă cît mai aveţi timp!”, urlă drept răspuns: „Ticăloşilor! Imbecililor!” Cînd îşi ridică puşca auzi şi pe alţii în pădure şi în tranşee repetînd strigătele sale. Focul mitralierelor şi puştilor se contopi într-o singură rafală asurzitoare atunci cînd soldaţii înfuriaţi îşi îndreptară armele în direcţia difuzorului. Vocea amuţi brusc.

După părerea germanilor, unicul lucru raţional pe care puteau să-l facă englezii era – aşa cum constatase maiorul Richard Stewart, din Brigada 1 aeropurtată – să se predea. Stewart fusese luat prizonier; descoperindu-se că vorbea fluent germana, a fost dus la comandament. El şi-l aminteşte foarte bine pe comandant. Generalul Bittrich „era un bărbat înalt, zvelt, probabil de vreo patruzeci şi ceva de ani, îmbrăcat cu o manta lungă de piele neagră şi avînd pe cap o beretă tot din piele neagră”. Bittrich nu l-a interogat. „Mi-a spus doar că vrea să mă duc la comandantul diviziei mele şi să-l conving să se predea pentru a preîntîmpina lichidarea totală a diviziei”. Stewart refuză politicos. Generalul se lansă „într-un lung discurs argumentînd că stătea în puterile mele să salvez «floarea naţiunii»”. Stewart spuse din nou: „Nu pot s-o fac”. Bittrich insistă. Atunci Stewart întrebă: „Domnule general, dacă aţi fi în locul meu, care ar fi răspunsul dv.?” Comandantul german dădu încet din cap. „Răspunsul meu ar fi: Nu!” Stewart replică

prompt: „Acesta este şi al meu”.

Deşi Bittrich „nu mai văzuse oameni care să lupte cu atîta îndîrjire ca englezii la Oosterbeek şi Arnhem”, el continua să subaprecieze dîrzenia soldaţilor lui Urquhart şi interpreta greşit lansarea polonezilor la Driel. Considera sosirea polonezilor „un suport moral” pentru Divizia 1 aeropurtată britanică angajată în lupte grele şi credea că principala misiune a lui Sosabowski era să atace spatele germanilor şi să împiedice Divizia „Frundsberg” a lui Harmel, care folosea acum podul din Arnhem, să ajungă în sectorul Nijmegen. Bittrich considera ameninţarea poloneză atît de serioasă, încît „intervenise în acţiunile de la Oosterbeek” şi ordonase maiorului Hans Peter Knaust să trimită imediat batalionul său blindat spre sud. Puternicul *Kampfgruppe* al lui Knaust, întărit acum cu 25 de tancuri Tigru de 60 de tone şi 20 de tancuri Pantera, trebuia să apere localitatea Elst şi să-i împiedice pe polonezi să ajungă la capătul de sud al podului din Arnhem, iar tancurile lui Horrocks să facă joncţiunea cu ei. După ce divizia „Frundsberg” a lui Harmel a fost regrupată, a primit ordin „să-i arunce pe anglo-americanii din zona Nijmegen înapoi pe celălalt mal al rîului Waal”. După părerea lui Bittrich, înaintarea englezilor dincoace de Nijmegen prezenta un mare pericol. Divizia lui Urquhart, considera generalul german, era încercuită şi incapabilă să mai opună rezistenţă. Nu-i trecuse niciodată prin minte că obiectivul polonezilor era consolidarea capului de pod al lui Urquhart. Cu toate acestea, tactica lui Bittrich, chiar dacă pornea de la o interpretare greşită, avea să pecetluiască soarta Diviziei 1 aeropurtate.

În primele ore ale dimineţii de vineri, 22 septembrie, în timp ce ultimele tancuri ale lui Knaust ajungeau la Elst, generalul Urquhart a primit veşti de la Horrocks, comandantul Corpului 30. În două radiograme transmise prin reţeaua „Phantom” în cursul nopţii, Urquhart comunicase comandamentului Armatei 2 britanice că nu mai deţinea bacul. Se părea că Horrocks nu fusese informat. Radiograma comandantului Corpului suna astfel: „Divizia 43 are ordin să înfrunte orice risc pentru a veni în ajutor astăzi şi se îndreaptă spre bac. Dacă situaţia vă obligă, retrageţi-vă spre bac sau traversaţi cu el”. Urquhart răspunse: „Vom fi bucuroşi să vă vedem”.

În crama hotelului Hartenstein, pe jumătate distrus – „singurul loc care mai era relativ sigur”, îşi aminteşte Urquhart –

generalul se consulta cu şeful său de stat major, colonelul Charles Mackenzie. „Cea mai mare dorinţă a noastră era să nu devenim alarmişti, spune Urquhart, dar simţeam că trebuie să fac ceva pentru a-mi ajuta oamenii – şi că trebuie s-o fac imediat”.

Afară, „grozăvia de dimineaţă”, cum numeau soldaţii obişnuitul tir de aruncătoare care se declanşa în zori, începuse. Hotelul Hartenstein, distrus în mare parte, se cutremura şi vibra la fiecare explozie din apropiere, şi Urquhart, istovit la maximum, se întreba cît vor mai putea rezista. Din cei 10 005 ostaşi – 8 905 ai diviziei şi 1 100 piloţi şi piloţi-secunzi de planoare – care fuseseră debarcaţi în zonele din jurul Arnhemului, Urquhart presupunea că nu mai avea în acel moment nici 3 000. În mai puţin de cinci zile pierduse peste două treimi din divizia sa. Deşi acum avea legătură cu Horrocks şi Browning, Urquhart nu credea că ei îşi dau scama ce se întîmplă. „Eram convins, spune Urquhart, că Horrocks nu cunoştea toate greutăţile noastre şi trebuia să fac ceva pentru a-l informa cît de desperată era situaţia”. El hotărî să trimită la Nijmegen, pentru a vorbi personal cu Browning şi Horrocks, pe colonelul Mackenzie şi pe locotenent-colonelul Eddie Myers, comandantul trupelor de geniu, „care urma să ia măsurile necesare pentru a trece pe celălalt mal oameni, muniţie şi alimente”. „Mi s-a spus, relatează Mackenzie, că era absolut vital să-i fac să înţeleagă pe Horrocks şi pe Browning că divizia ca atare încetase să mai existe – că eram doar o mînă de oameni cramponaţi de poziţiile noastre”. Urquhart considera că se ajunsese la limita rezistenţei şi Mackenzie trebuia să-i convingă că „dacă nu primim oameni, muniţie şi alimente pînă diseară, s-ar putea să fie prea tîrziu”.

În timp ce Mackenzie şi Myers se pregăteau de plecare, Urquhart stătea lîngă ei. Ştia că deplasarea aceasta era primejdioasă, poate imposibilă, totuşi nu părea lipsit de sens să se presupună – dacă era să se dea crezare radiogramelor lui Horrocks şi dacă atacul Diviziei 43 Wessex începuse conform planului, – că pînă ce Mackenzie şi Myers vor fi traversat fluviul, se va fi deschis un drum spre Nijmegen. Cînd au plecat, Urquhart a mai adăugat „o ultimă vorbă către Charles. I-am zis să încerce să-i facă să înţeleagă că eram la mare ananghie. Charles a răspuns că va face tot posîbilui. Ştiam că aşa va fi”.

Luînd cu ei o barcă de cauciuc, Myers şi Mackenzie porniră cu un jeep spre Oosterbeekul de jos şi Rin.

La 16 km, în sectorul Nijmegen, la nord de Waal, căpitanul Lord Richard Wrottesley, în vîrstă de douăzeci şi şase de ani, care comanda o subunitate din Regimentul 2 cavalerie de gardă, stătea într-un autoblindat, gata să dea comanda de plecare. În timpul nopţii subunitatea sa de cercetare primise ordin să devanseze escadronul din capul Diviziei 43 Wessex şi să stabilească contactul cu forţele aeropurtate. Încă din ziua precedentă, cînd Regimentul de gardă irlandez fusese nevoit să se oprească, Wrottesley şi-a dat „limpede seama ce forţe aveau germanii la nord de Nijmegen". Nu se primiseră informaţii nici de la polonezii de la Driel, nici de la Divizia 1 aeropurtată, „astfel că cineva trebuia să afle ce se întîmplă". Misiunea escadronului meu, îşi aminteşte tînărul Wrottesley, consta în „a găsi modul de a străpunge apărarea inamicului". Evitînd magistrala Nijmegen-Arnhem şi luînd-o pe reţeaua de drumuri secundare de la vest, Wrottesley considera că are o oarecare şansă de a trece în viteză prin apărarea inamicului sub protecţia ceţii de dimineaţă, „care putea să ne poarte noroc". La ivirea primelor raze de lumină, Wrottesley dădu ordinul de plecare. Cele două autoblindate şi două autovehicule de cercetare ale subunităţii sale dispărură imediat în ceaţă. În urma lui venea un alt pluton, sub comanda locotenentului Arthur Young. Rulînd cu viteză mare, autovehiculele au luat-o pe la vest de localitatea Oosterhout, urmînd malul rîului Waal pe o distanţă de aproximativ 10 km. Apoi au cotit şi s-au îndreptat spre nord în direcţia Driel. „La un moment dat am văzut cîţiva germani, îşi aminteşte Wrottesley, dar păreau mai uluiţi decît noi". După două ore şi jumătate, în ziua de vineri, 22 septembrie, ora 8 dimineaţa, s-a realizat prima joncţiune între forţele terestre ale operaţiei „Market-Garden" şi Divizia 1 aeropurtată britanică. Cele patruzeci şi opt de ore prevăzute de Montgomery pînă la joncţiune se făcuseră patru zile şi optsprezece ore. Wrottesley şi locotenentul Young, înfăptuind ceea ce nu reuşiseră blindatele de gardă cu o zi înainte, au ajuns la Driel şi la Rin fără să tragă un singur foc.

Al treilea pluton, sub comanda locotenentului H.S. Hopkinson, care venea în urma lor, a dat de necaz. Ceaţa dimineţii se ridicase brusc şi, de îndată ce-au zărit subunitatea,

blindatele inamicului au început să tragă. „Conductorul Read din primul autoblindat a fost ucis pe loc, spune Hopkinson. M-am dus înainte să dau o mînă de ajutor, dar autovehiculul de cercetare ardea şi tancurile inamicului continuau să tragă asupra noastră. Am fost nevoiţi să ne retragem”. Pentru moment, germanii baraseră din nou o cale pe care s-ar fi putut trimite întăriri Diviziei 1 aeropurtate a lui Urquhart.

Strania paralizie progresivă care cuprinsese planul operaţiei „Market-Garden” de la bun început se agrava din ce în ce. În zorii zilei de vineri, 22 septembrie, mult aşteptata Divizie 43 Wessex a generalului Thomas trebuia să pornească de la Nijmegen pentru a ajuta coloana blindatelor de gardă care era încă imobilizată la Elst. Planul prevedea ca o brigadă – a 129-a – să înainteze pe cele două laturi ale şoselei de pe dig, să traverseze localitatea Elst şi să se îndrepte spre Arnhem; concomitent, o a doua brigadă, a 214-a, urma să atace mai la vest prin Oosterhout şi să ocupe satul Driel şi debarcaderul bacului. De necrezut, dar trupelor Diviziei Wessex le-au trebuit aproape trei zile pentru a străbate drumul de la canalul Escaut – o distanţă de aproximativ 100 km. În parte, acest lucru s-a datorat atacurilor întreprinse permanent de inamic de-a lungul coridorului; dar ulterior avea să se spună că de vină a fost şi prudenţa excesivă a metodicului Thomas. Divizia sa ar fi putut să parcurgă distanţa mai repede dacă ar fi mers pe jos.

Acum, Divizia 43 Wessex dăduse de alt necaz. Spre marea dezamăgire a generalului Essame, comandantul Brigăzii 214, unul din batalioanele sale din primul eşalon, Batalionul 7 Somerset, se rătăcise şi nu reuşise să treacă rîul Waal în noaptea de 21. „Unde dracu aţi fost?” întrebă Essame furios pe comandant cînd, în sfîrşit, batalionul apăru. Batalionul Somerset fusese reţinut de mulţime şi de blocările de circulaţie din Nijmegen; în confuzia creată, cîteva companii fuseseră separate şi dirijate spre alt pod. Planul lui Essame de a profita de ceaţa dimineţii şi de a înainta spre Driel nu mai putea fi pus în aplicare. Atacul din două părţi n-a putut începe decît la 8,30 dimineaţa. În plină lumină, inamicul, alarmat de apariţia escadronului de cercetare a cavaleriei de gardă, era pregătit. Pînă la 9,30, la Oosterhout un comandant german descurcăreţ, folosind cu îndemînare tancurile şi artileria, reuşise să imobilizeze Brigada 214; şi Brigada 129, care se îndrepta spre

Elst şi încerca să dea sprijin Regimentului de gardă irlandez al colonelului Vandeleur, a fost prinsă sub focul tancurilor masate ale maiorului Knaust, căruia generalul Bittrich îi dăduse ordin să se îndrepte spre sud pentru a zădărnici înaintarea aliaţilor. În această zi hotărîtoare de vineri, cînd, după părerea lui Urquhart, soarta Diviziei 1 aeropurtate britanice depindea de primirea unui ajutor imediat, Divizia 43 Wessex avea să ocupe Oosterhout abia după-amiază tîrziu – prea tîrziu pentru a trimite întăriri masive în ajutorul soldaţilor încercuiţi la Oosterbeek.

Asemenea lui Essame, şi alţii erau furioşi din cauza progresiunii prea lente a atacului. Locotenent-colonelul George Taylor, care comanda Regimentul 5 infanterie uşoară „Duke of Cornwall” [1], nu putea înţelege „ce ţine totul în loc”. Ştia că forţele „Garden” au deja o întîrziere de trei zile faţă de plan. Era neliniştit şi pentru că-şi dădea seama de îngrijorarea care domnea la eşaloanele superioare. Joi se întîlnise cu generalul Horrocks, comandantul corpului, care îl întrebase: „George, ce-i de făcut?” Fără să ezite, Taylor sugerase ca joi noaptea să se trimită o grupare specială la Rin cu autoamfibii (DUKW) de 2,5 tone, încărcate cu muniţie şi alimente. „Ideea mea a căzut ca un trăsnet”, îşi aminteşte Taylor. „Horrocks părea puţin surprins şi, aşa cum fac uneori oamenii cînd consideră o idee irealizabilă, a schimbat repede subiectul”.

Taylor aştepta acum nerăbdător ordine pentru a-şi trece batalionul pe celălalt mal al rîului Waal. Abia vineri la amiază a sosit un ofiţer de stat major de la Corpul 30, care i-a spus că batalionul său va primi două autoamfibii (DUKW) încărcate cu alimente şi muniţie pentru a le duce la Driel. În plus, lui Taylor i se va da şi un escadron de tancuri din Regimentul de dragoni de gardă. „La Arnhem situaţia este desperată, îi spuse maiorul. Autoamfibiile trebuie să treacă rîul în noaptea aceasta”. Privind ambarcaţiunile încărcate la maximum, care sosiseră în zona de adunare vineri la ora 15,00, Taylor se întreba dacă ele conţineau

[1] Numele celebrelor regimente britanice creau întotdeauna confuzie în rîndurile americanilor – mai ales cînd erau prescurtate. La comandamentul Armatei 1 aeropurtate aliate sosise o radiogramă referitoare la *Duke of Cornwall Light Infantry* (Regimentul de infanterie uşoară „Ducele de Cornwall”) în care se spunea: „5 DCLI urmează să ia contactul cu Divizia 1 aeropurtată…” Ofiţerul de serviciu, stupefiat, a descifrat în cele din urmă radiograma astfel: „Five Duck Craft Landing Infantry” („Cinci ambarcaţiuni de debarcare tip «Raţă» cu infanterie se îndreaptă spre Urquhart”).

suficiente alimente şi muniţie. „În mod cert, îi spuse el locotenentului David Wilcox, ofiţerul său cu cercetarea, va trebui să ducem sărmanilor acelora mai mult decît atît”.

Chiar în timp ce infanteria pornea din capul de pod de la Nijmegen, au sosit la Sosabowski şi la polonezii lui, la Driel, colonelul Mackenzie şi locotenent-colonelul Myers. Spre surprinderea lor, traversaseră Rinul fără incidente. „Germanii au tras spre noi doar de cîteva ori, spune Mackenzie, dar gloanţele au trecut pe deasupra capetelor noastre”. Pe malul de sud se ducea o luptă în toată regula şi polonezii se străduiau din răsputeri să ţină piept atacurilor infanteriei inamicului din direcţia Elst şi Arnhem. Un timp, Mackenzie şi Myers îi aşteptaseră pe polonezi pe malul de sud al Rinului. „Li se comunicase prin radio să ne întîmpine, spune Mackenzie. Dar se dădea o adevărată bătălie şi Sosabowski avea destule pe cap”. În cele din urmă, au fost conduşi pe biciclete pînă la comandamentul lui Sosabowski.

Mackenzie s-a simţit încurajat cînd a văzut subunităţile Regimentului Cavalerie de gardă. Dar speranţele sale de-a ajunge la generalul Browning, la Nijmegen, au fost repede spulberate. Căpitanul Lord Wrottesley şi locotenentul Arthur Young erau siguri că al treilea pluton de cercetare al lui Hopkinson nu ajunsese la Driel, deoarece germanii baraseră drumul în spatele lor; nici atacul Diviziei 13 Wessex nu reuşise încă să străpungă poziţia inamicului. Mackenzie şi Myers trebuiau să aştepte pînă ce avea să se deschidă un drum.

Wrottesley îşi aminteşte că „Mackenzie m-a întrebat imediat dacă poate folosi staţia mea de radio pentru a lua legătura cu comandamentul corpului”. El a început să transmită, prin intermediul staţiei comandantului de escadron al lui Wrottesley, o lungă radiogramă adresată lui Horrocks şi Browning. Şeful de stat major al lui Urquhart nu făcea nici un efort să cifreze comunicarea. Stînd lîngă Mackenzie, Wrottesley îl auzi spunînd „în clar”: „Ducem lipsă de hrană, muniţie şi medicamente. Nu putem rezista mai mult de douăzeci şi patru de ore. Tot ce putem face este să aşteptăm şi să ne rugăm”. Pentru prima oară Wrottesley îşi dădu seama „că divizia lui Urquhart trebuie să fie într-o situaţie foarte grea”.

Mackenzie şi Myers discutară apoi cu Sosabowski despre necesitatea de a-i trece urgent pe polonezi pe celălalt mal al

fluviului. „Chiar şi cîţiva oameni contează acum”, îi spuse Mackenzie. Sosabowski fu de acord, dar întrebă de unde aveau să vină bărcile şi plutele. Dacă totul mergea bine, autoamfibiile care fuseseră cerute aveau să sosească pînă seara. Myers sugeră ca pînă una, alta să fie folosite cîteva bărci pneumatice de două locuri pe care le aveau trupele aeropurtate. Legate cu un cablu, ele puteau fi trase înainte şi înapoi de-a curmezişul fluviului. Sosabowski fu „încîntat de această idee”. Va merge foarte încet, spuse el, dar „dacă nu vom întîmpina rezistenţă din partea inamicului, vreo două sute de oameni ar putea fi trecuţi pe malul celălalt în cursul nopţii”. Myers luă imediat legătura prin radio cu hotelul Hartenstein pentru a aranja să se aducă bărcile pneumatice. S-a hotărît ca această operaţie patetică şi disperată să înceapă la căderea nopţii.

În capul de pod de pe cealaltă parte a fluviului, oamenii lui Urquhart continuau să lupte cu un curaj şi o îndîrjire extraordinare. Totuşi, în unele puncte de-a lungul poziţiei, chiar şi cei mai aprigi luptători începeau să-şi exprime îngrijorarea din cauza întîrzierii ajutorului. Ici, colo, se strecura sentimentul că fuseseră părăsiţi, sentiment care se accentua din ce în ce mai mult, cuprinzîndu-i şi pe olandezi.

Lui Douw van der Krap, fost ofiţer în marina olandeză, îi fusese încredinţată comanda unui grup de douăzeci şi cinci de membri ai rezistenţei olandeze, care urma să lupte alături de englezi. Grupul fusese organizat din iniţiativa locotenent-comandorului Arnoldus Wolters, ofiţerul de legătură olandez pe lîngă comandamentul lui Urquhart. Jan Eijkelhoff, care ajutase luni la pregătirea hotelului Schoonoord pentru găzduirea răniţilor, primise misiunea să procure arme germane pentru grup. Englezii puteau să le dea muniţie – doar cinci cartuşe de fiecare om – dacă găseau arme. Ducîndu-se cu maşina pînă la Wolfheze, Eijkelhoff găsi numai trei sau patru puşti. La început, proaspăt numitul comandant al grupului, Van der Krap, a fost încîntat de această idee, dar acum entuziasmul său scăzuse. Oamenii săi vor fi executaţi pe loc dacă vor fi prinşi luptînd alături de paraşutişti. „Fără sprijin şi neavînd muniţie nici pentru ei, era evident că englezii nu puteau rezista, îşi aminteşte Van der Krap. Nu puteau nici să ne dea arme, nici să ne asigure muniţia necesară, astfel că am hotărît să dizolv grupul”. Van der

Krap, însă, a rămas cu paraşutiştii. „Doream să lupt, spune el, dar nu credeam că aveam vreo şansă”.

Tînara Anje van Maanen, care fusese atît de emoţionată la sosirea paraşutiştilor şi care se aştepta în fiecare zi să vadă „tancurile lui Monty”, era acum îngrozită de tirul necontenit şi de permanenta deplasare a aliniamentelor de luptă. „Zgomotul infernal nu încetează, scria ea în jurnalul său. Nu mai pot suporta. Sînt atît de speriată, încît nu mă pot gîndi decît la obuze şi la moarte”. Tatăl Anjei, dr. Gerritt van Maanen, care lucra alături de medicii englezi la hotelul Tafelberg, aducea veşti familiei sale ori de cîte ori putea, dar pentru Anje lupta luase proporţii ireale. „Nu înţeleg, scria ea. O parte a străzii este engleză, cealaltă germană, şi oamenii se ucid unii pe alţii din ambele părţi. Se dau lupte pentru fiecare casă, pentru fiecare etaj, pentru fiecare încăpere”. Vineri Anje scria: „Englezii spun că Monty trebuie să sosească dintr-o clipă în alta. Nu cred. La dracu cu Monty! N-o să vină niciodată”.

La hotelul Schoonoord, unde răniţii englezi şi germani umpleau veranda cea mare, sălile de recepţie, coridoarele şi toate camerele, Hendrikăi van der Vlist nu-i venea să creadă că e vineri. Spitalul trecea mereu dintr-o mînă într-alta. Miercuri hotelul fusese ocupat de germani, joi de englezi; vineri dimineaţa era din nou ocupat de germani. Nu avea prea mare importanţă cine stăpînea hotelul; totul era să nu fie bombardat. Un steag mare al Crucii Roşii flutura pe acoperiş şi numeroase alte steaguri, mai mici, erau plasate de jur împrejurul clădirii, dar praful şi molozul le acopereau deseori. Infirmieri, surori şi medici munceau fără întrerupere, părînd să nu ia în seamă nimic în afara torentului neîntrerupt de răniţi.

Hendrika dormise doar cîteva ore pe noapte, fără să se dezbrace; se scula să ajute medicii şi infirmierii pe măsură ce soseau noi răniţi. Vorbind curent engleza şi germana, ea observase la început o notă de pesimism printre germani, care contrasta cu voioşia potolită a englezilor. Acum mulţi dintre „Diavolii roşii” grav răniţi erau pregătiţi să-şi accepte cu stoicism soarta. Cînd îi aduse unui soldat minuscula porţie de supă şi un biscuit – singura hrană pe care putea s-o ofere spitalul – acesta arătă spre un rănit care sosise tocmai atunci. „Dă-i-o lui”, îi spuse el Hendrikăi. Trăgînd pătura, tînăra văzu că omul purta o uniformă germană. „E neamţ?”, întrebă soldatul

englez. Hendrika dădu din cap. „Oricum, dă-i-o lui, eu am mîncat ieri”. Hendrika îl privi uluită. „De ce se poartă acest război, zău aşa?”, întrebă ea. Englezul, obosit, clătină din cap. În jurnal, fata îşi notă temerile ei personale: „Oare satul nostru a devenit unul din cele mai sîngeroase cîmpuri de luptă? Ce reţine grosul armatei? Aşa nu se mai poate continua”.

În pivniţa doctorului Onderwater, unde se refugiase familia Voskuil împreună cu alte douăzeci de persoane, atît olandezi cît şi englezi, doamna Voskuil observă la un moment dat că pe podea se prelingea sînge. În timpul nopţii soldaţii englezi aduseseră doi ofiţeri răniţi, maiorul Peter Warr şi locotenent-colonelul Ken Smyth. Amîndoi grav răniţi, Warr la coapsă şi Smyth la abdomen. La scurt timp după aşezarea răniţilor pe podea, în pivniţă au năvălit germanii. Unul dintre ei a aruncat o grenadă. Caporalul George Wyllie, din Batalionul 10 al colonelului Smyth, îşi aminteşte de „o străfulgerare şi apoi de o explozie asurzitoare”. Doamna Voskuil, care stătea în spatele maiorului Warr, simţi o durere ca şi cum „un fier înroşit” i-ar fi sfredelit picioarele. În pivniţa cufundată în întuneric auzi pe cineva strigînd: „Omorîţi-i! Omorîţi-i!”. Femeia simţi corpul unui om căzînd greoi peste ea. Era soldatul Albert Willingham care sărise, pare-se, în faţa doamnei Voskuil pentru a o proteja. Caporalul Wyllie văzu o rană căscîndu-se în spatele lui Willingham. El îşi aminteşte cum femeia stătea pe un scaun, cu un copil lîngă ea şi cu paraşutistul mort căzut peste genunchii ei. Copilul părea acoperit cu sînge. „Dumnezeule!, îi trecu lui Wyllie prin minte înainte de a-şi pierde cunoştinţa, ai noştri au omorît un copil”. Deodată, lupta crîncenă încetă. Cineva aprinse o lanternă. „Trăieşti?”, îl întrebă doamna Voskuil pe soţul ei. Apoi întinse mîna după fiul ei, Henri. Copilul nu răspunse la strigătele mamei. Era sigură că murise. „Dintr-o dată nu mi-a mai păsat ce se întîmplă, spune ea. Nu mai conta absolut nimic”.

Femeia văzu soldaţi şi civili foarte grav răniţi urlînd de durere. În faţa ei, tunica maiorului Warr era „plină de sînge şi cu o gaură mare”. Unii ţipau, alţii suspinau. „Linişte, strigă doamna Voskuil în engleză. Linişte!” Greutatea care o apăsa pe genunchi fu îndepărtată şi atunci îl văzu pe Wyllie lîngă ea. „Tînărul englez se ridică în picioare, tremurînd vizibil. Ţinea puşca cu patul pe podea şi baioneta aproape la nivelul ochilor mei,

bălăbănindu-se înainte şi înapoi în timp ce încerca să se ţină drept. Scotea urlete de animal, ca de cîine sau de lup”.

Caporalul Wyllie începu să-şi revină încetul cu încetul. Cineva aprinse o lumînare în pivniţă şi un ofiţer german îi dădu o înghiţitură de rachiu. Wyllie observă că pe sticlă era emblema Crucii Roşii, iar sub ea scria „His Majesty’s Forces”. În timp ce-l duceau afară, Wyllie privi înapoi la doamna „al cărei copil era mort”. Vru să-i spună ceva, dar „n-a putut găsi cuvintele potrivite”[1].

Ofiţerul german o rugă pe doamna Voskuil să le spună englezilor că „au luptat eroic şi s-au comportat ca nişte gentlemani, dar că acum trebuie să se predea. Spuneţi-le că s-a terminat”. În timp ce paraşutiştii erau duşi afară, un infirmier german îl examină pe Henri. „E în stare de comă, îi spuse el doamnei Voskuil. Are o rană uşoară la abdomen, iar ochii îi sînt spălăciţi şi umflaţi, dar se va face bine”. Incapabilă să vorbească, femeia dădu din cap.

Pe podea, maiorul Warr, cu oasele umărului ieşindu-i prin piele – efect al exploziei – urlă, înjură şi apoi îşi pierdu din nou cunoştinţa. Aplecîndu-se deasupra lui, doamna Voskuil îşi umezi batista şi îi şterse sîngele de pe buze. Ceva mai departe colonelul mormăia ceva. Un german care stătea de pază se întoarse întrebător spre doamna Voskuil. „Vrea un medic”, spuse ea încet. Soldatul părăsi pivniţa şi se întoarse după cîteva minute cu un medic german. Examinîndu-l pe Smyth, medicul zise: „Spuneţi-i ofiţerului că îmi pare rău, dar o să-l doară cînd o să mă ocup de rana lui. Să strîngă din dinţi”. Cînd începu să-i scoată hainele, Smyth leşină.

În zori civilii primiră ordin să plece. Doi soldaţi din SS o scoaseră pe doamna Voskuil şi pe Henri în stradă, şi un lucrător olandez de la Crucea Roşie îi conduse în pivniţa unui dentist, dr. Phillip Clous. Socrii lui Voskuil nu s-au dus acolo. Au preferat să se întoarcă acasă. La dr. Clous, familia a fost întîmpinată cu căldură. „Nu vă faceţi griji, îi spuse dentistul lui Voskuil. Totul o să fie bine. Englezii vor învinge”. Voskuil, stînd lîngă soţia şi fiul său, care erau răniţi, şi avînd încă vii în minte grozăviile din noaptea precedentă, privi cu ochii pierduţi la stăpînul casei:

[1] Wyllie n-a mai revăzut familia Voskuil, dealtfel nici nu-i cunoştea numele. Ani de zile l-a obsedat imaginea femeii din pivniţă şi a copilului pe care îl credea mort. Astăzi tînărul Henri Voskuil este medic.

„Nu, spuse el liniştit, nu vor învinge”.

Deşi nu voiau să admită că puterea lor de rezistenţă ajunsese aproape la limită, mulţi paraşutişti ştiau că nu mai puteau ţine piept fără întăriri. Sergentul Dudley Pearson era sătul „să tot fie hăituit de germani de colo-colo”. La extremitatea de nord a capului de pod, el şi soldaţii săi fuseseră urmăriţi de tancuri, imobilizaţi în păduri şi nevoiţi să-i respingă pe germani cu baionetele. În cele din urmă, joi noaptea, cînd capul de pod s-a micşorat, grupul lui Pearson a primit ordin să se retragă. I s-a spus să acopere retragerea cu o grenadă fumigenă. Sergentul auzi în apropiere o puşcă-mitralieră Bren solitară care mai trăgea. Tîrîndu-se de-a buşilea prin tufişuri, descoperi un caporal ascuns într-o groapă adîncă în pădure. „Ieşi de acolo, îi spuse Pearson. Sînt ultimul rămas aici”. Caporalul clătină din cap. „Nu plec, domnule sergent, spuse el. Eu stau aici. N-am să-i las pe ticăloşii aceia să treacă”. În timp ce se îndepărta, Pearson auzi puşca-mitralieră Bren continuînd să tragă. Situaţia i se părea desperată. Începea să se întrebe dacă n-ar fi mai bine să se predea.

Într-un locaş de tragere săpat lîngă terenurile de tenis de la hotelul Hartenstein – unde pămîntul era acum plin de gropi pe care prizonierii germani primiseră permisiunea să le sape pentru propria lor protecţie – pilotul de planor Victor Miller se uita la cadavrul unui alt pilot care zăcea la o distanţa de cîţiva metri. Focul fusese atît de intens, încît oamenii nu mai putuseră să ridice morţii. Miller observă că acest corp era acum pe jumătate acoperit cu frunze şi ramuri din copacii ciopîrţiţi de schije şi gloanţe. Continua să se uite la cadavru, întrebîndu-se dacă va veni cineva să-l ia. Îi era teamă că trăsăturile prietenului său mort se vor schimba. Era convins că simţea „un miros fetid de hoit”. I se făcu greaţă. Îşi aminteşte că i-a trecut atunci prin minte un gînd cumplit: „Dacă nu se întreprinde nimic, curînd vom fi toţi cadavre. Obuzele ne vor curăţa unul cîte unul, iar locul acesta se va transforma într-un parc al morţilor”.

Alţii aveau impresia că superiorii lor îi îndemnau să nu-şi piardă curajul fără să le spună cum stau lucrurile în realitate. Soldatul William O’Brien, aflat lîngă biserica din Oosterbeekul de jos, îşi aminteşte că „în fiecare seară venea un ofiţer să le spună să reziste deoarece Armata 2 va veni a doua zi. Domnea o stare de apatie. Toţi ne întrebam ce dracu căutam acolo şi unde naiba

se aflau trupele de uscat engleze. Eram la capătul răbdării". Sergentul Edward Mitchell, pilot de planor, instalat într-un locaş de tragere vizavi de biserică, îşi aminteşte că un soldat s-a închis într-o baracă. „Nu lăsa pe nimeni să se apropie. Striga mereu: «Veniţi ticăloşilor!» şi golea cîte un încărcător trăgînd foc de secerare". Ore în şir, soldatul solitar a continuat să urle şi să tragă, după care a urmat o perioadă de tăcere. În timp ce Mitchell şi alţii se întrebau cum ar putea să-l scoată de acolo, a mai răbufnit o rafală şi apoi s-a aşternut din nou liniştea. Cînd au ajuns la baracă, l-au găsit pe paraşutist mort.

Şocaţi de exploziile de obuze, buimăciţi, istoviţi de lupte, oamenii rătăceau în preajma hotelului Hartenstein fără să le mai pese de mersul luptei. Sanitarul Taffy Brace, care pansase marţi corpul aproape ciopîrţit al prietenului său Andy Milbourne, întîlnea mereu aceste figuri tragice şi patetice în timp ce se ocupa de răniţi. Acum Brace nu mai avea morfină şi folosea pansamente de hîrtie. Nu putea spune că nu mai are medicamente. „De ce ţi-ar trebui morfină? întrebă el pe un soldat grav rănit. Morfina este pentru oameni răniţi cu adevărat. La tine-i o nimica toată".

În timp ce-l pansa, Brace auzi un şuierat straniu în spatele său. Întorcîndu-se, văzu un paraşutist complet gol care îşi rotea braţele şi „făcea ca locomotiva". Cînd dădu cu ochii de Brace, soldatul începu să înjure. „Să-l ia dracu pe fochistul ăsta, spuse el. N-a fost niciodată bun de ceva". Ajungînd cu un rănit într-o casă din apropierea poziţiei, Brace auzi un soldat cîntînd încet „Stîncile albe ale Doverului". Crezînd că vrea să-i aline pe ceilalţi răniţi, Brace îi zîmbi şi dădu din cap încurajator. Soldatul sări la Brace şi încercă să-l sugrume. „Te omor, urlă el. Ce ştii tu despre Dover?". Brace îi descleştă degetele de pe beregată. „Stai liniştit, spuse el blînd. Am fost acolo". Omul se dădu înapoi. „Ah, zise el, atunci e în regulă". După cîteva minute, începu din nou să cînte. Alţii îşi amintesc de un soldat şocat care umbla de colo-colo toată noaptea. Aplecîndu-se deasupra celor care stăteau ghemuiţi încercînd să doarmă, el îi zgîlţîia violent, se uita fix în ochii lor şi le punea mereu aceeaşi întrebare: „Mai ai încredere?".

În afară de aceşti oameni vrednici de milă, şocaţi şi cuprinşi de desperare, care îşi pierduseră speranţa, sute de alţi ostaşi

erau electrizaţi de comportarea soldaţilor viteji, puţin bizari, care păreau a nu şti ce-i frica şi care refuzau să se dea bătuţi în faţa rănilor şi a greutăţilor. Maiorul Dickie Lonsdale, comandantul „Grupării Lonsdale”, care ocupa poziţii în jurul bisericii din Oosterbeekul de jos, era omniprezent. „Avea un aspect care inspira groază, îşi aminteşte sergentul Dudley Pearson. Un braţ îi era legat de gît cu un fel de eşarfă, toată pătată de sînge, un pansament la fel de însîngerat îi înfăşura capul şi un altul, uriaş, un picior”. Şonticăind de colo-colo şi încurajîndu-şi oamenii, Lonsdale întreprindea atac după atac.

Sergentul major Harry Callaghan, care adăugase un element de extravaganţă uniformei sale – găsise un cilindru negru într-un dric şi îl purta peste tot, explicînd oamenilor că fusese numit „reprezentantul diviziei aeropurtate la funeraliile lui Hitler” – îşi aduce aminte de Lonsdale, cu aspectul lui înfiorător, ţinîndu-le oamenilor în biserică un discurs răsunător de îmbărbătare. Ofiţerii şi sergenţii adunaseră soldaţii şi îi trimiseseră în străvechea clădire, acum în ruine. „Acoperişul nu mai exista, îşi aminteşte Callaghan, şi la fiecare explozie tencuiala se revărsa în valuri, valuri peste noi”. În timp ce soldaţii stăteau rezemaţi cu indiferenţă de pereţi şi de băncile rupte – fumînd, odihnindu-se sau moţăind – Lonsdale se urcă la amvon. Soldaţii îşi înălţară privirile spre omul acela plin de sînge, dar cu aspect foarte dîrz. „Am luptat cu germanii în Africa de nord, în Sicilia şi în Peninsula italică, îşi aminteşte Callaghan că a spus Lonsdale. Nu ne-au învins atunci! N-au să ne învingă nici acum!” Căpitanul Michael Corrie, din Regimentul de planoare, rămăsese surprins, cînd intrase în biserică, de „atmosfera de sfîrşeală care domnea acolo. Dar cuvîntarea lui Lonsdale era electrizantă. Cuvintele lui mă fascinau şi mă făceau să mă simt mîndru. Cînd au intrat în biserică oamenii aveau un aer de înfrînţi, dar cînd au ieşit, arătau cu totul schimbaţi: pe feţele lor se citea însufleţirea”.

Unii păreau să-şi fi învins chiar şi teama paralizantă de a fi striviţi de forţa nemiloasă a atacurilor întreprinse de blindatele inamicului. Cu cele cîteva tunuri antitanc de care dispuneau, soldaţii erau neputincioşi în faţa tancurilor şi tunurilor de asalt care pătrundeau în interiorul capului de pod, pulverizînd poziţie după poziţie. Totuşi, cum-necum, paraşutiştii rezistau. Pînă şi tancuri Tigru de 60 tone fuseseră distruse – deseori de oameni care nu mai trăseseră niciodată cu un tun antitanc. Caporalul

Sydney Nunn, care fusese nerăbdător să plece la Arnhem pentru a scăpa de „coşmarul” taberei din Anglia şi al cîrtiţei care îi rodea salteaua, înfrunta acum un coşmar mult mai înspăimîntător cu un calm aparent desăvîrşit. El şi un alt paraşutist, soldatul Nobby Clarke, se împrieteniseră cu un pilot de planor care se adăpostea într-un locaş de tragere alăturat. În timpul unei pauze intervenite în bombardamentul dezlănţuit de aruncătoare, pilotul îl chemă la el pe Nunn. „Nu ştiu dacă ai văzut, băiete, dar acolo în faţă, în dreapta noastră, este un cogeamite tanc. Unul din familia Tigru”. Clarke rămase cu privirea pironită la Nunn. „Şi ce-ar trebui să facem? întrebă el. Să-l găurim cu un burghiu?”

Nunn se înălţă prudent ca să arunce o privire afară. Tancul era „enorm”. În tufişurile din apropiere se afla un tun antitanc, dar servanţii fuseseră toţi ucişi şi nimeni din grupul lui Nunn nu ştia cum să-l încarce sau să tragă cu el. Nunn şi pilotul de planor hotărîră să se tîrască pînă la tun. De îndată ce ieşiră din tranşee, cei doi fură descoperiţi şi tunul de pe tanc începu să tragă. „Brăzdam solul cu nasul, atît de strîns ne lipiserăm de pămînt în timp ce ne tîram, îşi aminteşte Nunn. În jurul nostru copacii căzdeau unul după altul, astfel că micul nostru crîng a început să arate ca un sector de exploatare forestieră”. Cei doi oameni ajunseră la tun tocmai cînd tancul „începuse să ne acorde o atenţie specială, îndreptîndu-şi mitraliera spre noi”. Pilotul se uită de-a lungul ţevii tunului şi scoase un strigăt de bucurie. „Tunul era îndreptat direct spre tanc. Nici dacă am fi ştiut cum să-l manevrăm, n-am fi reuşit să ochim mai bine”. Aruncîndu-i o privire lui Nunn, pilotul adăugă: „Sper că funcţionează”. Apăsă pe pîrghia de dare a focului. Urmă o explozie violentă care îi trînti pe amîndoi la pămînt. „Cînd au încetat să ne ţiuie urechile, am auzit ostaşi în jurul nostru rîzînd şi aplaudînd”, spune Nunn. Nu i-a venit să-şi creadă ochilor cînd a văzut că tancul era cuprins de flăcări, iar muniţia de la bordul lui exploda. Întorcîndu-se spre Nunn, pilotul îi strînse mîna solemn. „Unu la zero pentru noi”, îi spuse el.

Mulţi îşi amintesc de maiorul Robert Cain, din Batalionul 2 al Regimentului South Staffordshire, care era considerat un adevărat expert în distrugerea tancurilor şi tunurilor de asalt. Lui Cain i se părea că el şi soldaţii săi fuseseră urmăriţi şi ameninţaţi de tancuri Tigru încă de la sosire. Acum, cu

efectivele sale reduse, instalate lîngă biserica din Oosterbeekul de jos, în casele şi în grădinile de pe cealaltă parte a străzii şi într-o spălătorie, proprietatea familiei van Dolderen, Cain era hotărît să nu lase să-i scape nici o maşină blindată. Căutînd un loc cît mai favorabil de unde să acţioneze, alese casa familiei van Dolderen. Proprietarul spălătoriei nu era dispus să plece. Aruncînd o privire în grădina din spate, Cain spuse: „Ei bine, fie ce-o fi, am să sap acolo o groapă. O să-mi servească pentru depozitarea muniţiei”.

Cain folosea împotriva blindatelor o armă antitanc asemănătoare cu bazooka, cunoscută sub denumirea de Piat. Vineri, cînd luptele de stradă au crescut în intensitate, lui Cain i s-au spart timpanele din cauză că trăgea fără întrerupere. Atunci, îndesîndu-şi vată în urechi, a continuat să lanseze mereu alte grenade antitanc.

La un moment dat cineva îl anunţă pe Cain că pe şosea înaintează două tancuri. Instalîndu-se la colţul unei clădiri, Cain îşi încărcă aruncătorul Piat şi ochi. Sergentul Richard Long, pilot de planor, privea îngrozit. „Era omul cel mai brav pe care îl văzusem vreodată, spune Long. Se aflau la mai puţin de o sută de metri cînd a început să tragă”. Tancul ripostă înainte ca maiorul Cain să-şi poată reîncărca aruncătorul, şi proiectilul lovi clădirea din spatele lui. În volbura de praf şi moloz, Cain continuă să tragă fără încetare. Văzu echipajul primului tanc sărind afară, în timp ce trăgătorul mătura strada cu rafale de mitralieră. Paraşutiştii din jurul lui Cain deschiseră imediat focul cu puşti-mitraliere Bren, şi, după cum îşi aminteşte Cain, „germanii au fost pur şi simplu seceraţi”. Îşi încărcă din nou aruncătorul şi trase o altă lovitură. Sergentul Long văzu „o străfulgerare înspăimîntătoare. Grenada explodase în ţeava aruncătorului. Maiorul Cain îşi ridică braţele şi căzu pe spate. Cînd am ajuns lîngă el, avea faţa neagră. Primele lui cuvinte au fost: «Cred că am orbit»”. Sergentul Walton Ashworth, unul dintre cei care trăseseră în echipajul tancului german cu puştile-mitraliere Bren, privea înmărmurit în timp ce-l duceau pe Cain. „Singurele cuvinte care mi-au venit în minte au fost «nenorocitul de el»”.

După o jumătate de oră Cain şi-a recăpătat vederea, dar faţa îi era plină de fărîme de metal. Maiorul refuză să ia morfină şi, decretînd că „nu era rănit destul de grav pentru a sta unde se

afla acum”, se întoarse să lupte mai departe, sau, aşa cum s-a exprimat căpitanul W.A. Taylor, „să mai vîre în tolbă şi alte tancuri inamice”. Vineri la prînz, maiorul, în vîrstă de treizeci şi cinci de ani, avea o tolbă plină. De cînd aterizase, în ziua de 18, scosese din luptă sau obligase să se retragă în total şase tancuri, plus un număr de tunuri de asalt.

În tot perimetrul capului de pod, oameni deosebit de dîrzi opuneau o rezistenţă eroică fără să le pese de propria lor soartă. Vineri pe înserat, caporalul Leonard Formoy, unul dintre supravieţuitorii Batalionului 3 al colonelului Fitch, cel care făcuse marşul disperat pentru a ajunge la paraşutiştii lui Frost de la podul din Arnhem, a ocupat o poziţie în partea de vest, nu departe de comandamentul diviziei instalat la hotelul Hartenstein. „Trăgeau în noi practic din toate părţile”, îşi aminteşte Formoy. La un moment dat, un tanc Tigru, care venea din direcţia Arnhem, înainta exact spre grupul de oameni din jurul lui Formoy. În lumina amurgului, Formoy văzu turela rotindu-se. Sergentul „Cab” Calloway luă un aruncător Piat şi alergă înaintea tancului. „O să vă duceţi unde mă duc şi eu!”, l-a auzit Formoy strigînd. La aproximativ 50 de metri de tanc, Calloway trase. Lovind şenila, grenada explodă şi tancul se opri, dar Calloway fu ucis aproape în aceeaşi clipă de armamentul de pe tanc. „A fost un act de disperare, îşi aminteşte Formoy. Germanii l-au făcut bucăţi, dar ne-a salvat viaţa”.

Soldatul James Jones îşi aminteşte că un maior, al cărui nume nu-l cunoaşte, i-a cerut lui şi altor trei ostaşi să meargă cu el în afara perimetrului capului de pod ca să caute arme şi muniţie. Micul grup dădu deodată peste germani într-un cuib de mitralieră. Făcînd un salt, maiorul trase strigînd: „Încă nişte ticăloşi care or să crape!”. Cînd germanii deschiseră focul, grupul se împrăştie şi Jones se adăposti după un jeep avariat. „Am spus o rugăciune, am aşteptat ca mitraliera să mai tragă o rafală şi m-am întors în spatele poziţiei noastre”, îşi aminteşte Jones. Pe maior nu l-a mai văzut.

Unii ofiţeri superiori, deseori fără să-şi dea seama ce impresie puternică făceau, dădeau exemple pe care oamenii lor nu aveau să le uite niciodată. Generalul de brigadă Pip Hicks refuză să poarte cască în tot timpul luptei. Soldatul William Chandler, din subunitatea de cercetare a maiorului Freddie Gough, al cărui grup rămăsese izolat duminică pe itinerariul

„Leopard”, cel de nord, şi fusese trimis înapoi la o răscruce de drumuri din Oosterbeek, îşi aminteşte de bereta roşie a lui Hicks care făcea o notă discordantă printre grupurile de oameni cu căşti pe cap. „Hei, domnule general, strigă cineva, puneţi-vă casca pe cap”. Hicks zîmbi şi făcu un gest cu mîna. „Nu că aş fi vrut s-o fac pe grozavul, explică Hicks. Pur şi simplu nu suportam să-mi joace drăcia aia pe cap”. S-ar putea ca şi treburile pe care le avea să-l fi împiedicat s-o poarte. Unii îşi amintesc frecventele deplasări zilnice ale lui Hicks la comandamentul lui Urquhart. Pornea de fiecare dată la pas şi sfîrşea prin a alerga urmărit de proiectilele inamicului. „Îmi simţeam din plin greutatea anilor cînd terminam cursele acelea nebune”, mărturiseşte Hicks.

Generalul de brigadă Shan Hackett, care se înapoiase cu greu încercatele batalioane 10 şi 156 în sectorul Oosterbeek, după tentativa lor eroică dar zadarnică de a străpunge poziţiile de apărare germane la nord şi la est şi a ajunge la Arnhem, trecea mereu pe la oamenii săi şi găsea cuvinte simple de laudă pentru ei. Maiorul George Powell comanda două plutoane din Batalionul 156 care ocupau o poziţie în partea de nord a capului de pod. „Duceam lipsă de alimente, muniţie şi apă, îşi aminteşte Powell, iar materialele sanitare erau pe terminate”. Vineri, Hackett a apărut pe neaşteptate la punctul de comandă al lui Powell, unde, spune acesta din urmă, „eram literalmente înfipţi în poziţiile inamicului”. Hackett îi explică lui Powell că nu avusese timp să vină pînă atunci, „dar ai rezistat atît de bine, George, încît nu mi-am făcut griji în privinţa dumitale”. Powell fu încîntat. „Singura greşeală mare pe care am făcut-o pînă acum, domnule general, spuse el, a fost să-mi instalez punctul de comandă într-un coteţ de găini. Ne-am umplut cu toţii de căpuşe”. Sergentul Dudley Pearson, furier-şef al Brigăzii 4, spune că Hackett se bucura de respect deoarece „împărtăşea soarta noastră, ca şi cînd nu ne-ar fi fost superior în grad. Dacă era de mîncare pentru noi, mînca şi el, dacă nu era, rămînea şi el flamînd. Se pare că nu avea nici măcar un set de tacîmuri personale. Vineri s-a aşezat la masă cu noi şi a mîncat, puţinul care era, cu degetele”. Pearson s-a dus să caute un cuţit şi o furculiţă. La întoarcere a fost rănit la călcîi; dar, spune el, „mi se părea că generalul merită ceva mai bun decît ceea ce aveam noi”.

Radiotelegrafistul Kenneth Pearce, detaşat la grupa de transmisiuni a artileriei de pe lîngă statul major al diviziei, nu-l va uita niciodată pe omul care i-a venit în ajutor. Lui Pearce îi fuseseră încredinţate bateriile grele de acumulator – fiecare cîntărea aproximativ 11 kg şi era aşezată într-o casetă de lemn cu mînere de fontă – care furnizau energie electrică staţiilor de radio. Într-o seară, tîrziu de tot, Pearce se chinuia să scoată o baterie din tranşeea adîncă în care le pusese. Deodată auzi pe cineva în spatele lui zicînd: „Stai să te ajut". Pearce îi spuse să apuce de un mîner şi să tragă. Cei doi duseră împreună caseta incomodă pînă la tranşeea punctului de comandă. „Mai este una, spuse Pearce. Să mergem s-o luăm". O aduseră şi pe a doua şi, ajunşi la punctul de comandă, Pearce sări în tranşee, iar camaradul lui îi dădu casetele. În timp ce acesta se îndepărta, Pearce observă deodată că omul purta insigna de ofiţer de stat-major. Se opri înmărmurit şi bolborosi: „Mulţumesc foarte mult, domnule general". Generalul Urquhart dădu din cap. „N-ai de ce, băiete", spuse el.

Criza devenea din ce în ce mai acută; nimic nu mergea bine în ziua aceea, pe care generalul Horrocks avea s-o numească „vinerea neagră". Condiţiile atmosferice, atît în Anglia cît şi în Olanda, împiedicaseră din nou decolarea avioanelor aliate cu misiuni de aprovizionare. Ca răspuns la cererea lui Urquhart de a se trimite avioane de vînătoare, RAF a comunicat: „... După examinare atentă regretăm din cauza furtunii imposibil să acceptăm..." Şi, chiar în momentul cînd Horrocks avea nevoie de fiecare om, tanc şi tonă de muniţie şi subzistenţe ca să pătrundă pînă la „Diavolii roşii", pentru a menţine capul de pod al lui Montgomery dincolo de Rin, contraofensiva feldmareşalului Model a reuşit în sfîrşit să taie coridorul. La treizeci de minute după ce a primit radiograma lui Mackenzie prin care i se comunica că Urquhart nu mai poate să reziste decît cel mult douăzeci şi patru de ore, generalul Horrocks a recepţionat o altă radiogramă: în sectorul Diviziei 101 aeropurtate, puternice forţe blindate inamice au tăiat coridorul la nord de Veghel.

Cu greu ar fi putut Model să aleagă un punct mai vital sau un moment mai potrivit pentru dezlănţuirea atacului său. Unităţile de infanterie britanice ale corpurilor 12 şi 8, care înaintau pe cele două laturi ale şoselei, pătrunseseră abia acum

pînă la Son, pe o adîncime de numai 8 km, în sectorul Diviziei 101. Luptînd împotriva unor forţe care opuneau o rezistenţă puternică, ele înaintaseră chinuitor de încet. Comandantul Diviziei 101, generalul Taylor, sperase ca englezii să ajungă în sectorul său, „Şoseaua iadului", mult mai devreme. După cinci zile şi ceva de lupte continue, fără nici un sprijin, soldaţii greu încercaţi ai lui Taylor erau risipiţi şi foarte vulnerabili. Unele porţiuni de şosea erau protejate doar de blindatele şi infanteria engleze care se îndreptau spre nord. În alte părţi, „frontul" coincidea literalmente cu laturile şoselei. Feldmareşalul Model hotărîse să contraatace la Veghel din considerente bine determinate: pe toată lungimea coridorului operaţiei „Market-Garden", în sectorul Veghel se găseau cele mai multe poduri – nu mai puţin de patru, dintre care unul era un pod foarte important peste canal. Model spera să taie, cu o singură lovitură, „drumul vieţii", unica posibilitate de salvare a aliaţilor. Aproape că a reuşit s-o facă. Şi ar fi înregistrat un succes deplin, dacă n-ar fi fost mişcarea de rezistenţă olandeză.

În timpul nopţii şi în primele ore ale dimineţii, în satele şi cătunele de la est de Veghel, olandezii, dîndu-şi seama că germanii concentrează forţe în vederea unei operaţii de amploare, au telefonat imediat ofiţerilor de legătură de la Divizia 101. Avertismentul nu sosea cîtuşi de puţin prea devreme. Blindatele germane masate erau gata să-i zdrobească pe soldaţii lui Taylor. De două ori în patru ore, într-o încăierare furibundă pe un tronson de 8 km din coridor, tancurile germane au încercat să-şi croiască drum spre poduri. Luptînd cu disperare, soldaţii lui Taylor, ajutaţi de artileria şi blindatele britanice de pe şosea, au respins atacurile. Dar 6 km mai la nord, la Uden, germanii au reuşit să taie coridorul. Acum, cînd luptele erau încă în toi, iar trupele din spate, izolate, Horrocks a fost nevoit să ia o măsură decisivă: trebuia să trimită unităţi blindate – de care ar fi avut absolută nevoie pentru a putea ajunge la Urquhart – pe coridor în jos, pentru a-l putea ajuta pe generalul Taylor, care avea acum şi mai urgentă nevoie de ajutor. Brigada 32 de gardă a fost trimisă imediat în sud pentru a sprijini Divizia 101, în tentativa de redeschidere a şoselei. Vitejii soldaţi ai Diviziei 101 au reuşit să menţină podurile în mîinile lor, dar în ciuda ajutorului Brigăzii de gardă, în următoarele douăzeci şi patru de ore nici un om, tanc sau

vehicul cu muniţie şi alimente nu se va deplasa spre nord de-a lungul coridorului. Deşi pentru moment n-a fost încununată de succes, contraofensiva lui Model a avut totuşi consecinţe serioase. În ultimă instanţă, bătălia pentru coridor avea să decidă soarta Arnhemului.

Vineri, 22 septembrie, la ora 16,00, în sectorul Nijmegen-Arnhem – la şase ore şi jumătate după ce fuseseră imobilizaţi prima dată de tancurile şi artileria germane – infanteriştii englezi au reuşit în cele din urmă să-şi croiască drum prin Oosterhout. Satul era în flăcări şi tanchiştii adunau prizonierii SS. Itinerarul de la vest de şoseaua „insulă", adică drumurile secundare mai joase folosite în zorii zilei de întreprinzătoarea Cavalerie de gardă în tentativa ei de a ajunge la Driel, era considerat acum liber, sau în cel mai rău caz, slab apărat de inamic. Regimentul 5 infanterie uşoară „Duke of Cornwall", sprijinit de un escadron de tancuri din Regimentul de dragoni de gardă şi avînd în coloană cele două autoamfibii preţioase, încărcate cu muniţie şi alimente, era hotărît să înfrîngă orice rezistenţă şi să înainteze impetuos pînă la Rin. Locotenent-colonelul George Taylor, comandantul acestor forţe, era atît de nerăbdător să ajungă la Urquhart, încît „simţeam o dorinţă nebună să-mi urc infanteria cu mîinile pe tancuri şi să pornesc cît mai curînd".

Maşinile sale încărcate aşteptau să li se dea semnalul de plecare într-o pădurice la nord de Oosterhout. Deodată, Taylor zări în depărtare două tancuri Tigru. El îl preveni în şoaptă pe locotenentul David Wilcox, ofiţerul cu cercetarea: „Să nu spui nimic. Nu vreau să se afle de aceste tancuri. Nu ne putem opri acum". Taylor dădu semnalul şi coloana se puse în mişcare. „Dacă am mai fi aşteptat cinci minute, spune el, sînt sigur că drumul ar fi fost din nou blocat".

Cu infanteria îmbarcată pe tancuri, transportoare blindate şi camioane, coloana lui Taylor trecea în mare viteză prin satele şi cătunele olandeze. Pretutindeni locuitorii, luaţi prin surprindere, i-au întîmpinat cu bucurie, dar viteza de deplasare nu a încetinit deloc. Singura preocupare a lui Taylor era să ajungă la Rin. „Simţeam că e o chestiune de extremă urgenţă, spune el. Orice pierdere de timp putea să dea inamicului posibilitatea de a trimite forţe care să ne blocheze drumul". Coloana n-a

întîmpinat nici o rezistenţă şi, spune Taylor, „am simţit o uşurare cînd a început să se întunece şi capul coloanei a ajuns la Driel”. Străbătuseră cei 16 km în numai treizeci de minute. La 17,30, primele tancuri din Regimentul de dragoni de gardă au ajuns la Rin şi, virînd spre nord-est de-a lungul malului, au pătruns pe străzile de la marginea satului. Taylor auzi o explozie şi ghici imediat ce s-a întîmplat: unul din tancuri dăduse peste o mină poloneză din faţa poziţiei de apărare a prudentului Sosabowski.

Era întuneric cînd Taylor a ajuns la punctul de comandă al lui Sosabowski. Informaţiile pe care le deţinea despre divizia lui Urquhart erau vagi. „Nu ştiam unde se aflau în Arnhem sau dacă mai menţineau vreunul din capetele podului”. Totuşi Taylor intenţiona să trimită imediat infanteria şi tancurile sale spre capătul de sud. Ştia că autoamfibiile trebuie „să treacă fluviul cît mai curînd posibil şi dacă podul se mai afla în mîinile noastre era, evident, mult mai convenabil să le trimit pe uscat decît pe apă”. Taylor fu foarte surprins să-i găsească pe colonelul Charles Mackenzie şi pe locotenent-colonelul Myers la comandamentul lui Sosabowski. Ei îl sfătuiră imediat să nu se îndrepte spre podul din Arnhem. De miercuri seara nu se ştia nimic despre Frost, explică Mackenzie, şi la comandament se presupunea că „la pod totul se sfîrşise”.

Călcîndu-şi pe inimă, Taylor renunţă la planul său şi trimise o patrulă de cercetare pe malul fluviului pentru a identifica un loc de unde puteau fi lansate la apă autoamfibiile. Genistii lui Sosabowski nu erau optimişti; nu va fi uşor de manevrat greoaiele autoamfibii peste şanţuri şi diguri pînă la fluviu, mai ales pe întuneric. Ceva mai tîrziu, patrula de cercetare trimisă de Taylor confirmă părerea polonezilor. Ei spuneau că se poate ajunge la fluviu numai pe un drum foarte îngust între două şanţuri. În ciuda acestor obstacole serioase, soldaţii lui Taylor erau convinşi că pot duce autoamfibiile pînă la Rin. Neputîndu-şi continua drumul spre Nijmegen, colonelul Mackenzie îşi asumă conducerea operaţiei de lansare la apă. Autoamfibiile aveau să treacă fluviul sîmbătă, 23 septembrie, la ora 2 noaptea. Urma să se dea însă prioritate soldaţilor care trebuiau să ajungă în capul de pod: polonezii lui Sosabowski aveau să fie trecuţi pe malul celălalt în bărci de cauciuc legate de un cablu.

Operaţia a început vineri seara la ora 21,00. Stînd ghemuiţi

de-a lungul malului, soldaţii polonezi aşteptau, într-o tăcere desăvîrşită. Pe ambele părţi ale fluviului, genieştii, sub conducerea locotenent-colonelului Myers, erau pregătiţi să tragă, înainte şi înapoi, cablul de care erau legate bărcile pneumatice. Fiind doar patru la număr – două de două locuri şi două de un loc – numai şase oameni puteau să traverseze o dată Rinul lat de 360 de metri. Mai erau cîteva plute de lemn, improvizate de genieştii polonezi pentru a transporta mici cantităţi de muniţie şi alimente. La ordinul lui Sosabowski primii şase oameni săriră în bărci şi porniră. În cîteva minute au ajuns la malul celălalt. În urma lor venea un şir de plute. De îndată ce soldaţii au coborît pe malul de nord, bărcile şi plutele au fost trase înapoi. „A fost o operaţie înceată, laborioasă, a scris Sosabowski, dar se părea că germanii nu prinseseră de veste”.

Deodată, într-un punct la vest de locul de debarcare de pe celălalt mal al fluviului, se înălţă o flacără spre cer şi aproape imediat întregul sector fu inundat de lumina strălucitoare a unei rachete cu paraşută. În aceeaşi clipă, cîteva mitraliere Spandau începură să măture fluviul, „gloanţele fierbinţi învolburînd apa ca o ploaie cu bulbuci”, îşi aminteşte Sosabowski. Concomitent bombele de aruncător începură să cadă printre polonezii care aşteptau pe mal. În cîteva minute două bărci pneumatice au fost ciuruite de gloanţe, iar ocupanţii lor aruncaţi în fluviu. Pe malul de sud, oamenii se împrăştiară trăgînd în racheta luminoasă spre a-i sfîşia paraşuta. Din cauza învălmăşelii de nedescris, Sosabowski suspendă operaţia de trecere. Soldaţii se retraseră şi ocupară noi poziţii încercînd să se pună la adăpost de exploziile bombelor de aruncător. În momentul în care racheta se stinse, paraşutiştii alergară spre bărci şi plute, urcară în ele şi trecerea fluviului reîncepu. O altă rachetă lumină cerul. În acest joc crud de-a v-aţi ascunselea, polonezii, suferind pierderi grele, au continuat să traverseze fluviul toată noaptea cu bărcile care le mai rămăseseră. La şcoala din Driel, care fusese transformată temporar în post de prim ajutor, Cora Baltussen dădea îngrijiri răniţilor pe măsură ce erau aduşi. „Nu-i chip să trecem fluviul, îi spuse un polonez. E un adevărat măcel acolo – şi nici măcar nu putem riposta cu foc”.

La ora 2 noaptea autoamfibiile lui Taylor începură să se deplaseze spre fluviu. Din cauza ploii puternice căzute în timpul zilei, drumul îngust, mărginit de şanţuri, era acoperit cu un strat

gros de noroi. Şi în timp ce autoamfibiile, înconjurate de şaizeci de oameni, se apropiau încet de fluviu, se lăsă o ceaţă deasă. Nu se vedea nici drumul, nici fluviul. Soldaţii se chinuiau întruna să redreseze vehiculele care alunecau în toate părţile. Muniţia şi alimentele au fost descărcare pentru a uşura autoamfibiile, dar nici această măsură n-a fost suficientă. În cele din urmă, în ciuda tuturor eforturilor de a le menţine pe drum, greoaiele vehicule au alunecat în şanţ la numai cîţiva metri de Rin. „Ne chinuim de pomană, îi spuse Mackenzie descurajat lui Taylor. Nu se poate face nimic”. La ora 3 noaptea întreaga operaţie a fost suspendată. Numai cincizeci de oameni şi extrem de puţine muniţie şi alimente au trecut pe malul celălalt în capul de pod deţinut de Urquhart.

3

Cînd a ajuns, în sfîrşit, la comandamentul lui Browning din Nijmegen, sîmbătă, 23 septembrie, în cursul dimineţii, colonelul Charles Mackenzie era „mort de oboseală, înţepenit de frig şi îi clănţăneau dinţii în gură”, după cum îşi aminteşte generalul Gordon Walch, şeful statului major. Deşi insistă să-l vadă pe Browning de urgenţă, Mackenzie fu „vîrît imediat într-o baie, ca să se dezgheţe”.

Forţele britanice care se deplasau pe drumul secundar de la vest, paralel cu şoseaua „insulă”, se îndreptau în ritm susţinut spre Driel, dar drumurile nu erau cîtuşi de puţin curăţate de inamic. Totuşi, Lord Wrottesley hotărîse să facă tot posibilul pentru a-i duce înapoi la Nijmegen pe Mackenzie şi pe locctenent-colonelul Myers. Scurta „călătorie”, într-un mic convoi de autovehicule de cercetare, a fost îngrozitoare. Cînd s-a apropiat de o răscruce de drumuri, grupul a dat peste un vehicul semişenilat german, în parte distrus, care zăcea de-a curmezişul drumului. Wrottesley a coborît să-şi dirijeze autovehiculele, dar tocmai atunci, ceva mai departe, a apărut pe şosea un tanc de tip Tigru. Ca să evite o ciocnire, autoblindatul în care se afla Mackenzie a început să dea înapoi, cînd, deodată, îmbrăcămintea drumului a cedat şi maşina s-a răsturnat. Mackenzie şi echipajul au fost nevoiţi să se

adăpostească într-un ogor pentru a scăpa de focul infanteriei germane, în timp ce Wrottesley, urlînd către conductorul autovehiculului său de cercetare „să zboare ca vîntul”, a luat-o pe şosea spre Nijmegen, fiind sigur că va întîlni soldaţi englezi. Organizînd o echipă de ajutor, Wrottesley s-a întors să-l caute pe Mackenzie. Cînd a sosit micul grup, tancul german nu mai era acolo, iar Mackenzie şi echipajul autoblindatului i-au ieşit în întîmpinare părăsind ogorul unde îşi căutaseră adăpost. În învălmăşeală, Myers, care venea într-un alt autoblindat, s-a rătăcit de grup.

Generalul Browning îl primi pe Mackenzie cu un aer plin de îngrijorare. Potrivit spuselor unui ofiţer din statul său major, „săptămîna aceea fusese o succesiune de întîmplări tragice, de aşteptări chinuitoare”. Ceea ce contribuise cel mai mult la neliniştea lui Browning fusese lipsa unei legături permanente cu Urquhart. Chiar şi acum, deşi se făcea un schimb de radiograme între Divizia 1 aeropurtată britanică şi corpul aeropurtat, Browning nu cunoştea decît foarte vag situaţia lui Urquhart. Conform planului iniţial al operaţiei „Market-Garden”, Divizia 52 Lowland urma să fie transportată pe calea aerului în sectorul Arnhem de îndată ce oamenii lui Urquhart găseau o zonă de aterizare adecvată – ar fi fost ideal ca acest lucru să se întîmple pînă joi, 21 septembrie. Cînd s-a aflat de situaţia disperată a lui Urquhart, generalul-maior Edmund Hakewill Smith, comandantul Diviziei 52, s-a oferit imediat să-şi asume riscul de a transporta o parte din marea sa unitate cu planoarele şi de a ateriza cît mai aproape posibil de sectorul în care era încercuită Divizia 1 aeropurtată. Vineri dimineaţa Browning a respins propunerea transmiţînd prin radio: „Mulţumesc pentru raportul dumitale, dar oferta nu este, repet, nu este necesară, întrucît situaţia este mai bună decît îţi închipui... Armata 2 a decis definitiv... să vă transporte pe aerodromul din Deelen de îndată ce situaţia o va permite”. Ulterior, generalul Brereton, comandantul Armatei 1 aeropurtate aliate, consemnînd această radiogramă în jurnalul său, comenta: „Generalul Browning era prea optimist şi, după cît se pare, pe atunci nu-şi dădea întru totul seama de situaţia grea în care se găseau „Diavolii roşii”. În acele momente se pare că Brereton nu era mai bine informat decît Browning. Într-un raport către Eisenhower, care a fost transmis vineri seara generalului Marshall la Washington, Brereton spunea, referindu-

se la zona Nijmegen Arnhem: „Situaţia în acest sector s-a îmbunătăţit considerabil”.

În cîteva ore optimismul lui Brereton şi al lui Browning s-a spulberat. Eforturile zadarnice, din cursul zilei de vineri, de a ajunge la Urquhart au fost hotărîtoare pentru comandantul corpului. Conform relatărilor unor ofiţeri din statul său major, „el era dezgustat de generalul Thomas şi de Divizia 43 Wessex”. I se părea că nu s-au deplasat destul de repede. Thomas, spunea el ofiţerilor săi, a fost „prea dornic să pună toate lucrurile în ordine în timp ce înainta”. În plus, autoritatea lui Browning era limitată: în momentul în care forţele terestre britanice au intrat în sectorul Nijmegen, controlul administrativ a trecut în mîinile generalului Horrocks, comandantul Corpului 30; hotărîrile erau luate de Horrocks şi de şeful său direct, generalul Miles C. Dempsey, comandantul Armatei 2 britanice. Browning nu putea face mare lucru.

Discutînd cu Mackenzie, care îşi mai revenise puţin, Browning află pentru prima oară detalii despre situaţia desperată a lui Urquhart. Mackenzie descrise tot ce se întîmplase fără să omită nimic. Generalul Walch îşi aminteşte că Mackenzie i-a spus lui Browning: „Divizia se află într-un perimetru foarte restrîns şi duce lipsă de toate – hrană, muniţie şi materiale sanitare”. Situaţia era dramatică, totuşi, spuse Mackenzie, „dacă există posibilitatea ca Armata 2 să ajungă la noi, am putea rezista – dar nu prea mult”. Walch îşi aminteşte concluzia amară a lui Mackenzie: „Divizia aproape că nu mai există”. Browning ascultă în tăcere. Apoi îl asigură pe Mackenzie că el n-a pierdut speranţa. S-au întocmit planuri pentru a trimite oameni, muniţie şi alimente în capul de pod în cursul nopţii de sîmbătă spre duminică. Dar, relatează generalul Walch: „Îmi amintesc foarte bine că Browning i-a spus lui Charles că probabilitatea de a trimite întăriri numeroase pe malul celălalt al fluviului era redusă”.

În timp ce se îndrepta din nou spre Driel, Mackenzie se gîndea la caracterul ambiguu al promisiunilor care i s-au făcut la comandamentul corpului şi la dilema în care-l puneau. Evident, soarta Diviziei 1 aeropurtate era încă incertă. Nimeni nu luase hotărîri definitive. Dar ce-i va spune lui Urquhart? „După ce văzusem cum se prezenta situaţia pe ambele maluri ale fluviului, îşi aminteşte el, eram sigur că tentativa de a-l trece de

la sud spre nord nu va fi încununată de succes şi asta puteam să i-o spun. Sau, puteam să-i raportez, aşa cum mi se spusese, că fiecare se străduia să facă tot posibilul, că va avea loc o trecere şi că noi trebuie să rezistăm. Ce era de făcut? Să-i spun că, după părerea mea, nu exista nici o şansă ca cineva să poată trece fluviul? Sau că întăririle se aflau pe drum?" Mackenzie se decise pentru această ultimă soluţie, deoarece, îşi zicea el, îl va ajuta pe Urquhart „să menţină ridicat moralul soldaţilor".

Ca şi Browning, Înaltul comandament aliat abia acum afla adevărata situaţie în care se găsea Divizia 1 aeropurtată. La conferinţele de presă confidenţiale care aveau loc la cartierul general al lui Eisenhower, ori la comandamentul lui Brereton şi al lui Montgomery, corespondenţilor de război li se spunea că „situaţia este gravă, dar că se iau toate măsurile pentru a-i da ajutor lui Urquhart". Această uşoară notă de îngrijorare reprezenta o schimbare radicală de atitudine. De la început, operaţia „Market-Garden" fusese descrisă în relatările destinate marelui public ca un succes răsunător. Joi, 21 septembrie, sub un titlu care anunţa că „triumful tancurilor este iminent", în articolul de fond al unui ziar englez se spunea: „Flancul de nord al lui Hitler se prăbuşeşte. Feldmareşalul Montgomery, cu ajutorul neprecupeţit al Armatei 1 aeropurtate, a deschis drumul spre Ruhr – şi spre sfîrşitul războiului". Chiar şi sobrul ziar londonez *Times* publica vineri asemenea titluri ca: „În drum spre Arnhem. Tancuri dincolo de Rin"; numai în subtitluri se făcea aluzie la unele dificultăţi: „Lupte iminente pentru Arnhem. Momente grele pentru forţele aeropurtate". Corespondenţilor nu li se putea aduce nici o vină. Lipsa comunicatelor, entuziasmul excesiv al comandanţilor aliaţi şi cenzura riguroasă împiedicau transmiterea unor ştiri exacte. Apoi, peste noapte, tabloul s-a schimbat. Sîmbătă 23, ziarul *Times* apărea cu următoarea manşetă: „Armata 2 întîmpină o rezistenţă îndîrjită. Forţele aeropurtate duc lupte aprige", iar *Daily Express* denumea Arnhemul un „Petic de iad" [1].

[1] Din Arnhem s-au primit unele din cele mai reuşite corespondenţe de război. Echipa de presă ataşată pe lîngă Divizia 1 aeropurtată era formată din zece oameni: maiorul Roy Oliver, ofiţer cu informaţiile destinate marelui public; cenzori: căpitanul de aviaţie Billy Williams şi căpitanul Peter Brett; fotoreporteri militari: sergenţii Lewis şi Walker; corespondenţi: Alan Wood, de la ziarul londonez *Daily Express*; Stanley Maxted şi Guy Byam, de la BBC; Jack Smythe, de la agenţia Reuter, şi Marek Swiecicki, un corespondent

Totuşi, speranţele nu erau pierdute. În sîmbăta aceea, a şaptea zi a operaţiei „Market-Garden”, norii de deasupra Angliei s-au risipit şi avioanele engleze s-au ridicat din nou în aer [2]. Ultimul eşalon al marii flote de planoare, care era ţintuită de marţi în zona Grantham, a decolat în sfîrşit pentru a transporta Diviziei 82 a lui Gavin 3 385 de oameni – mult aşteptatul Regiment 325 de infanterie aeropurtată – şi a completa efectivele greu încercatei Divizii 101 a lui Taylor cu aproximativ 3 000 de soldaţi. În schimb, Sosabowski, supus unor atacuri puternice la Driel, n-a putut să primească pentru întărire restul brigăzii sale. Browning a fost nevoit să trimită polonezii în zonele de lansare ale Diviziei 82. Din cauza vremii, planul lui Brereton de a trimite pe calea aerului 35 000 de oameni în trei zile – cea mai mare operaţie de desant aerian concepută vreodată – a necesitat mai mult decît dublul timpului prevăzut.

Din nou, deşi în alte părţi misiunile de aprovizionare s-au încheiat cu succes, oamenii lui Urquhart, aflaţi în punga ce se comprima rapid din jurul Oosterbeekului, au văzut încărcăturile destinate lor căzînd în mîinile inamicului. Nereuşind să identifice zona de lansare de lîngă Hartenstein şi zburînd prin puternica perdea de foc a antiaerienei, avioanele care transportau materiale au întîmpinat mereu dificultăţi; 6 din cele 123 de avioane trimise au fost doborîte, iar 63 avariate. Într-o radiogramă către Browning, Urquhart raporta:

---

polonez ataşat pe lîngă brigada lui Sosabowski. Deşi limitaţi la buletine de numai cîteva sute de cuvinte pe zi din cauza proastei funcţionări a mijloacelor de transmisiuni, oamenii aceştia, conform celor mai bune tradiţii ale corespondenţei de război, au descris sugestiv agonia ostaşilor lui Urquhart. N-am reuşit să dau de urma nici unui ziarist din această echipă. Probabil că toţi au murit.

[2] În mod inexplicabil, există unele relatări engleze oficiale şi semioficiale în care se afirmă că timpul nefavorabil a împiedicat activitatea aviaţiei în ziua de sîmbătă, 23 septembrie. Din punct de vedere meteorologic, toate rapoartele întocmite de Corpul aeropurtat şi de aviaţia aliată după desfăşurarea acţiunii menţionează că sîmbătă timpul a fost frumos, permiţînd executarea unui număr mai mare de misiuni de zbor decît în oricare din zilele precedente, cu începere de marţi, 19 septembrie. În lucrarea semioficială *Struggle for Europe*, Chester Wilmot a făcut o eroare cînd a afirmat că sîmbătă „aprovizionarea pe calea aerului a fost împiedicată de vremea rea”. Această propoziţiune a modificat succesiunea cronologică a evenimentelor în viziunea lui Wilmot. Şi alte relatări care au luat ca bază afirmaţia lui au confirmat aceste inexactităţi.

231605... Aprovizionare pe calea aerului; primit cantitate foarte mică. Lunetiştii împiedică deplasarea şi deci adunarea încărcăturilor lansate. Drumurile blocate de copaci căzuţi, crengi şi case dărîmate, astfel că jeepurile nu se pot deplasa. Oricum, jeepurile sînt practic scoase din luptă.

Şi sprijinul nemijlocit de aviaţie a fost nesatisfăcător. În zona Arnhem timpul fusese nefavorabil în tot cursul dimineţii, înseninîndu-se abia la amiază. Ca urmare, avioanele Spitfire şi Typhoon au executat doar un număr restrîns de misiuni pentru a ataca obiectivele din jurul poziţiei de apărare. Urquhart nu mai înţelegea nimic. „Avînd în vedere superioritatea noastră aeriană absolută, avea să-şi amintească el ulterior, eram complet dezamăgit de absenţa sprijinului de aviaţie". Dar pentru oamenii săi, care nu mai văzuseră un avion de vînătoare din ziua Z, duminica precedentă, atacurile erau încurajatoare. De asemenea, aproape toţi aflaseră că trupele britanice au atins, în sfîrşit, malul de sud al Rinului, la Driel. Erau convinşi că în curînd vor primi ajutor.

În ciuda tuturor dificultăţilor, acum cînd trupele generalului Thomas se îndreptau pe drumurile laterale spre Driel, generalul Horrocks era convins că situaţia tot mai gravă a lui Urquhart putea fi ameliorată. Horrocks, un om cu o minte strălucită, plin de imaginaţie şi foarte hotărît, nu voia să renunţe la tot ce fusese cucerit. Totuşi, trebuia să găsească un mod de a trimite trupe, muniţie şi alimente în capul de pod. „Sînt sigur, avea să scrie el ulterior, că acestea au fost clipele cele mai negre din viaţa mea". Era atît de chinuit „la gîndul că trupele aeropurtate luptau cu desperare pe celălalt mal al fluviului", încît n-a putut dormi; şi apoi, interceptarea coridorului la nord de Veghel, tăiat de vineri după-amiază, putea să determine eşecul întregii operaţii.

Acum fiecare oră era de importanţă vitală. Ca şi Horrocks, generalul Thomas era hotărît să-şi treacă oamenii pe celălalt mal. Divizia 43 Wessex era angajată în întregime într-o operaţie cu două faze: atacul pentru cucerirea localităţii Elst şi înaintarea spre Driel. Deşi nimeni nu-şi mai făcea iluzii în privinţa posibilităţii de a cuceri podul din Arnhem – fotografiile cercetării aeriene arătau clar că inamicul îl apăra cu forţe numeroase – flancul drept al lui Thomas, care se termina la Elst, trebuia protejat dacă urmau să se întreprindă acţiuni dincolo de Rin

pornind de la Driel. Horrocks spera că, în afară de polonezi, în noaptea de sîmbătă în capul de pod va putea fi trecută şi ceva infanterie engleză.

Optimismul lui era prematur. Pe drumurile secundare de la vest de şoseaua principală Nijmegen-Arnhem, drumul s-a îngustat mult cînd cele două brigăzi ale lui Thomas, fiecare formată din aproximativ 3 000 de oameni – una îndreptîndu-se spre nord-est, către Elst, cealaltă spre nord, în direcţia Driel – au încercat să treacă pe la aceeaşi răscruce de drumuri. Tirul artileriei inamicului sporea învălmăşeala şi confuzia. Drept urmare, se întunecase de-a binelea cînd grosul Brigăzii 130 a lui Thomas a ajuns la Driel – prea tîrziu pentru a se alătura polonezilor într-o încercare organizată de a forţa fluviul.

La scurt timp după miezul nopţii, paraşutiştii lui Sosabowski, puternic sprijiniţi de artilerie, au început forţarea, de data aceasta cu şaisprezece bărci rămase de la acţiunea de forţare a rîului Waal de către Divizia 82. Ei au fost prinşi sub un foc intens şi au suferit pierderi grele. Numai 250 de polonezi au trecut pe malul de nord, iar dintre aceştia numai 200 au ajuns pe poziţiile din jurul hotelului Hartenstein.

În ziua aceea nefastă Horrocks şi Thomas au primit o singură veste bună: la ora 16,00 coridorul de la nord de Veghel a fost redeschis şi trupele s-au pus din nou în mişcare. În coloana genieştilor se aflau mai multe ambarcaţiuni, şi tenacele Horrocks spera că acestea vor putea fi aduse înainte la timp pentru a transporta infanteria dincolo de fluviu în noaptea de duminică.

Dar putea oare divizia să mai reziste douăzeci şi patru de ore? Situaţia lui Urquhart se înrăutăţea rapid. Într-un raport înaintat generalului Browning, în noaptea de sîmbătă, Urquhart spusese:

232015: Numeroase atacuri în cursul zilei cu mici grupuri de infanterie, mitraliere Spandau, tancuri, inclusiv tancuri aruncătoare de flăcări. Fiecare atac însoţit de un foarte puternic foc de aruncătoare şi de tunuri asupra poziţiilor diviziei. După multe alarme şi incursiuni, poziţiile au rămas practic neschimbate, deşi sînt foarte slab apărate. Nici un contact direct cu cei de pe malul de sud al fluviului. Aprovizionarea un fiasco, doar mici cantităţi de muniţie au fost recuperate. Sîntem tot fără hrană şi toţi soldaţii extrem de murdari din lipsă de apă. Moralul încă satisfăcător, dar focul intens şi continuu al aruncătoarelor şi tunurilor a început să aibă efecte vizibile. Vom rezista, dar în acelaşi timp sperăm că următoarele 24 de ore vor fi mai

luminoase.

Uriaşul transport de trupe aliate aduse cu planoarele în acea după-amiază l-a luat pe feldmareşalul Walter Model prin surprindere. Nu se mai aşteptase, după atîta timp de la începerea bătăliei, la alte desantări de trupe aliate. Aceste noi întăriri, care veneau tocmai cînd contraofensiva sa lua avînt, puteau să schimbe soarta bătăliei – şi nu era exclus să mai fie şi alte întăriri pe drum. Pentru prima oară de la declanşarea ofensivei aliate începu să aibă îndoieli asupra deznodămîntului.

Se repezi cu maşina la Doetinchem unde avu o convorbire cu generalul Bittrich, cerîndu-i, după cum îşi aminteşte comandantul Corpului 2 de tancuri SS, „să isprăvească rapid cu englezii de la Oosterbeek". Model avea nevoie de toţi oamenii şi de toate tancurile. A fost imobilizată o forţă prea mare într-o acţiune de luptă căreia „ar fi trebuit să i se pună capăt cu multe zile în urmă". Model era „foarte surescitat, spune Bittrich, şi repeta întruna «Cînd se vor termina în sfîrşit lucrurile acolo?»".

Bittrich a subliniat că „luptăm cum n-am mai luptat niciodată". La Elst, maiorul Hans Peter Knaust ţinea în loc coloanele de tancuri şi de infanterie engleze, împiedicîndu-le să înainteze pe şoseaua principală spre Arnhem. Dar Knaust nu putea rezista la Elst şi în acelaşi timp să întreprindă atacuri spre vest împotriva polonezilor şi englezilor aflaţi la Driel. În momentul în care au intrat în poldere, tancurile sale grele de tip Tigru s-au împotmolit. Înaintarea spre Driel era o misiune potrivită pentru infanterie şi autovehicule mai uşoare, i-a explicat Bittrich. „Pe Model nu-l interesau niciodată scuzele, spune Bittrich, dar m-a înţeles. Totuşi, mi-a dat numai 24 de ore pentru a termina cu englezii".

Bittrich se duse la Elst să se întîlnească cu Knaust. Maiorul era îngrijorat. În tot cursul zilei inamicul din faţa lui părea să-şi fi sporit mereu forţele. Ştia că tancurile engleze nu puteau părăsi şoseaua principală, dar se temea de posibilitatea unor atacuri dinspre vest. „Trebuie să-i împiedicăm cu orice preţ pe englezi să realizeze o străpungere, îi atrase atenţia Bittrich. Mai puteţi rezista douăzeci şi patru de ore, pînă îi lichidăm pe cei de la Oosterbeek?". Knaust îl asigură pe Bittrich că pot rezista. După ce plecă de la Knaust, comandantul corpului de tancuri dădu imediat colonelului Harzer, comandantul Diviziei „Hohenstaufen", următorul ordin: „Intensificaţi mîine atacurile

împotriva trupelor aeropurtate. Vreau să terminăm cu povestea asta”.

Şi problemele lui Harzer erau grele. Deşi Oosterbeek era complet încercuit, străzile sale înguste nu permiteau aproape deloc manevrarea tancurilor – cu atît mai puţin a celor de tip Tigru de 60 de tone, „care desfundau străzile făcîndu-le să arate ca un cîmp arat şi distrugeau trotuarul cînd executau viraje”. În plus, îi zise Harzer lui Bittrich, „ori de cîte ori facem presiuni asupra pungii trupelor aeropurtate şi aceasta se comprimă şi mai mult, englezii se bat cu o îndîrjire sporită”. Bittrich fu de părere „să se întreprindă atacuri puternice dinspre est şi vest, la baza capului de pod, pentru a-i izola pe englezi de Rin”.

Comandantul. Diviziei „Frundsberg”, generalul Harmel, care avea misiunea să ţină în loc şi să respingă forţele aliate în sectorul Nijmegen-Arnhem, a primit de asemenea vizita lui Bittrich. Harmel a avut greutăţi cu regruparea diviziei sale din cauza dărîmăturilor de pe podul din Arnhem, astfel că n-a putut organiza un front continuu pe ambele laturi ale şoselei „insulă” pentru a o bloca. Atacul englezilor la Oosterbeek îi scindase forţele. Numai o parte din divizia sa se aflase pe poziţie de-a lungul laturii de vest cînd au atacat englezii. Acum, ceea ce îi mai rămăsese din efectivele şi din armamentul său se afla la est de şosea. Satul Elst va fi menţinut, îl asigură Harmel pe Bittrich. Englezii nu vor putea înainta pe şoseaua principală. Dar el nu putea opri înaintarea lor spre Driel. „Nu-i pot impiedica nici să continue înaintarea, nici să se întoarcă înapoi”, îi spuse el lui Bittrich. Comandantul Corpului 2 de tancuri SS a fost categoric. Următoarele douăzeci şi patra de ore vor fi critice, îl preveni el pe Harmel. „Englezii vor încerca totul pentru a consolida capul de pod pe care îl deţin şi pentru a înainta spre Arnhem”. Atacurile lui Harzer împotriva poziţiilor de apărare de la Oosterbeek vor fi încununate de succes numai dacă Harmel va rezista. Aşa cum s-a exprimat Bittrich: „Noi vom tăia unghia. Voi va trebui să amputaţi degetul”.

Tunurile Diviziei 43 bubuiau asurzitor, iar la extremitatea de sud-vest a capului de pod de la Oosterbeek a explodat un mare gazometru revărsînd o stranie lumină gălbuie asupra Rinului. Cînd coborî dintr-o barcă pe malul de nord, colonelul Charles Mackenzie înţelese de ce fusese avertizat prin radio să aştepte

pînă ce vine cineva să-i servească drept ghid. Linia malului era de nerecunoscut; sfărîmături de bărci, copaci doborîţi şi gropi de obuze baraseră complet drumul care ducea la capul de pod. Dacă ar fi încercat s-o pornească singur, precis s-ar fi rătăcit. Acum, condus de un genist, ajunse la Hartenstein.

Mackenzie nu-şi schimbase hotărîrea în privinţa raportului pe care avea să i-l prezinte lui Urquhart. În timp ce aşteptase barca cu care urma să traverseze fluviul pentru a ajunge la poziţiile diviziei, reflectase din nou la opţiunile sale. În ciuda tuturor pregătirilor pe care le văzuse la Driel şi pe malul de sud, continua să fie sceptic: se îndoia că ajutoarele vor ajunge la divizie în timp util. Încerca un sentiment de vinovăţie cînd se gîndea la raportul pe care se hotărîse să-l dea. Mai exista, totuşi, şansa, îşi spunea el, ca optica sa să fie prea pesimistă.

Urquhart aştepta în pivniţa hotelului Hartenstein, pe jumătate distrus. Mackenzie i-a comunicat comandantului Diviziei aeropurtate punctul de vedere oficial: „Întăririle sînt pe drum. Trebuie să rezistăm”. Mackenzie îşi aminteşte că Urquhart „l-a ascultat impasibil, nici descurajat, nici încîntat de această veste”. Amîndoi îşi puneau în sinea lor aceeaşi întrebare: *Cît timp* mai trebuie să reziste? În dimineaţa de duminică, 24 septembrie, după opt zile de lupte, Urquhart aprecia că efectivele sale se reduseseră pînă la mai puţin de 2 500 de oameni. Şi toţi erau obsedaţi de o singură întrebare: Cînd vor sosi forţele lui Monty? Se gîndiseră la aceasta în singurătatea locaşurilor de tragere, amplasamentelor, avanposturilor, printre dărîmăturile caselor, în spitale şi la posturile de prim-ajutor, unde răniţii zăceau neliniştiţi, fără să se plîngă, pe paturi de scînduri, pe saltele sau pe podeaua goală.

Ştiind că existau trupe de infanterie pe malul de sud al fluviului, paraşutiştii nu se îndoiau că Armata 2 va ajunge la ei în cele din urmă. Se întrebau însă dacă va mai fi vreunul dintre ei în viaţă pentru a vedea cu ochii lor ajutorul pe care îl aşteptaseră atît de mult. În aceste ultime ore tragice nimicirea totală era teama lor constantă şi, pentru a o mai atenua, oamenii încercau să-şi ridice moralul prin toate mijloacele posibile. Circulau tot felul de glume. Mulţi răniţi continuau să rămînă la posturile de luptă, fără să ia în seamă suferinţele lor. Pildele de curaj extraordinar deveniseră ceva obişnuit. Mai presus de orice, soldaţii lui Urquhart erau mîndri. În acele zile,

spuneau ei ulterior, au fost cu toţii cuprinşi de o exaltare pe care nu aveau s-o mai cunoască niciodată.

Caporalul de artilerie James Jones scoase din raniţa sa singurul obiect nemilitar pe care îl adusese cu sine – flautul la care cîntase din copilărie. „Pur şi simplu simţeam dorinţa de a cînta din nou, îşi aminteşte el. De trei sau patru zile ploua cu bombe de aruncător şi mi-era o frică îngrozitoare. Atunci am luat flautul şi am început să cînt". Aflat lîngă el, locotenentul James Woods, comandantul unei baterii de tragere, avu o idee. Cu Jones în frunte, locotenentul Woods şi alţi doi artilerişti ieşiră din amplasament şi începură să mărşăluiască în jurul poziţiei de tragere. În timp ce se roteau în şir indian, locotenentul Woods începu să cînte din gură. În spatele lui, cei doi soldaţi îşi scoaseră căştile şi se folosiră de ele pentru a bate toba cu nişte beţe. În jurul lor, alţi oameni, sfîrşiţi de oboseală, auziră deodată răsunînd molcom acordurile cîntecelor *British Grenadiers* şi *Scotland the Brave*. Oamenii se apucară să le ţină isonul la început în surdină, dar apoi, cînd Woods „îşi dădu drumul la voce", întreaga poziţie de artilerie irupse într-un cîntec.

La hotelul Schoonoord de pe şoseaua Utrecht-Arnhem, aproximativ pe la mijlocul laturii de est a capului de pod, voluntari olandezi şi sanitari englezi îngrijeau sute de răniţi sub ochiul vigilent al soldaţilor de pază germani. Hendrika van der Vlist notă în jurnalul ei:

Duminică, 24 septembrie. Este ziua Domnului. Războiul vuieşte. Clădirea se cutremură. Doctorii nu pot nici să opereze, nici să pună atele. Nu putem spăla răniţii, deoarece nimeni nu se încumetă să plece în căutarea apei în aceste condiţii. Preotul militar îşi notează ceva în carnet. Îl întreb la ce oră va avea loc slujba.

Părintele G.A. Pare termină de scris. Împreună cu Hendrika, el trecu prin toate camerele hotelului. Bombardamentul părea „deosebit de violent, îşi aminteşte el, astfel că abia îmi auzeam vocea în vacarmul acela". Totuşi, „privind feţele oamenilor întinşi pe podea", capelanul Pare „se simţi inspirat să combată zgomotul de afară cu pacea Domnului în suflete". Citind din Evanghelia după Matei, Pare zise: „Nu vă îngrijiţi pentru viaţa voastră ce veţi mînca, nici pentru trupul vostru cu ce vă veţi îmbrăca". Apoi, ca şi cei din poziţiile de artilerie, se porni să cînte. Cînd începu: „Doamne, nu mă lăsa", oamenii ascultară în tăcere. Apoi îl acompaniară şi ei în surdină. Pe fundalul

bubuiturilor de afară, sute de răniţi şi muribunzi intonară cuvintele: «Cînd alţii nu pot să mă ajute sau nu vor, Dumnezeu al neputincioşilor, nu mă lăsa»”.

Vizavi de biserica din Oosterbeekul de jos, Kate ter Horst îi părăsi pe cei cinci copii ai ei şi pe cei unsprezece civili care se refugiaseră în pivniţa de trei metri pe doi a casei sale şi îşi făcu drum printre răniţii de la parter. Clădirea cu patrusprezece camere, veche de 200 de ani – pe vremuri fusese casă parohială – era absolut de nerecunoscut. Ferestre nu mai existau şi „peste tot – în salon, sufragerie, birou, verandă, dormitoare, coridoare, bucătărie, camera cazanelor şi mansardă – erau numai răniţi”, îşi aminteşte doamna ter Horst. Zăceau pînă şi în garaj şi sub scări. Numărul lor se ridica la peste 300 şi brancardierii aduceau mereu alţii. Kate ter Horst observă că, în dimineaţa aceea de duminică, deasupra cîmpului de luptă plutea un fel de ceaţă. „Nori negri, zdrenţuiţi, brăzdează cerul gălbui, a scris ea. Pămîntului este răscolit”. În grădină, „morţii, morţii noştri, leoarcă de ploaie şi ţepeni, zac cu faţa în jos, exact ca ieri, alaltăieri – iată-l acolo pe bărbatul cu barba ciufulită şi pe celălalt, smead la faţă, şi mulţi, mulţi alţii”. Pînă la urmă cincizeci şi şapte de oameni aveau să fie îngropaţi în grădină. „Unul dintre ei era un băieţandru, a scris doamna ter Horst, care a murit în casă din cauza lipsei de spaţiu”. Căpitanul Randall Martin, unicul medic din echipele sanitare care îi îngrijeau pe răniţii din clădire, i-a spus doamnei ter Horst că băiatul „s-a izbit pur şi simplu cu capul de calorifer pînă ce a murit”.

Mergînd cu băgare de seamă prin camere, Kate ter Horst se gîndea la soţul ei, Jan, care plecase marţi seara cu bicicleta să cerceteze împrejurimile şi să aducă unui ofiţer de artilerie informaţii cu privire la poziţiile germane. Capul de pod a prins contur în timp ce era plecat, astfel că, din cauza luptelor grele, Jan nu s-a putut întoarce. Cei doi soţi nu aveau să se vadă două săptămîni. Lucrînd împreună cu doctorul Martin şi cu infirmierii încă de miercuri, doamna ter Horst nu dormise aproape deloc. Trecînd din cameră în cameră, ea se ruga împreună cu răniţii şi le citea din Psalmul 90: „Nu te vei teme de frica de noapte, de săgeata ce zboară ziua”.

În toată dimineaţa aceea, lunetiştii care se infiltraseră în capul de pod în cursul nopţii trăgeau „cu neruşinare într-o casă din care nu se trăsese nici un foc, a scris ea. Gloanţele şuierau

prin camerele şi coridoarele ticsite de oameni neputincioşi”. Doi infirmieri care cărau o brancardă au fost împuşcaţi în timp ce treceau prin dreptul unei ferestre. Apoi s-a întîmplat lucrul de care se temeau cu toţii: a fost rănit doctorul Martin. „Nu e decît o rană la gleznă, îi spuse el doamnei ter Horst. După-masă am să zburd din nou”.

Afară, focului lunetiştilor îi luă locul tirul artileriei. Bubuiturile tunurilor şi răbufnirile exploziilor bombelor de aruncător „sînt de nedescris”, îşi amintea Kate ter Horst. Soldatului Michael Growe, „doamna i se părea teribil de calmă şi de stăpînă pe sine”. Growe, deja rănit la coapsă de un şrapnel, a fost din nou lovit la piciorul stîng de o schijă. Growe şi alţii de curînd răniţi au fost mutaţi în grabă din dreptul unor ferestre-uşi.

Caporalul Daniel Morgans, rănit la cap şi la genunchiul drept în timp ce apăra o poziţie lîngă biserica din Oosterbeek, a fost adus în casa familiei ter Horst tocmai cînd pe şosea înainta un tanc german. În timp ce un sanitar îi explica lui Morgans că „practic nu mai aveau pansamente, anestezice şi alimente şi că dispuneau doar de foarte puţină apă”, tancul trase un proiectil care lovi casa. Într-o cameră de la etaj, soldatul Walter Boldock, cu răni la şold şi la spinare, asculta îngrozit „zdrăngănitul şenilelor unui tanc. Am auzit ţăcănitul mitralierelor, apoi un proiectil a străpuns zidul chiar deasupra mea. Peste tot cădea tencuială şi moloz şi mulţi răniţi şi-au pierdut viaţa”. Jos, la parter, caporalul E.C. Bolden, artilerist, care dădea o mînă de ajutor ca infirmier, era furios la culme. Înşfăcînd un steag cu Crucea Roşie, se repezi afară şi alergă direct spre tanc. Caporalul Morgans îl auzi clar urlînd către comandantul tancului german: „Ce naiba faceţi? Casa asta este marcată cu steagul Crucii Roşii. Plecaţi! Căraţi-vă la dracu de aici!”. Răniţii, care ascultau cu sufletul la gură, auziră tancul îndepărtîndu-se. Bolden se întoarse „aproape la fel de furios, îşi aminteşte Morgans, ca şi atunci cînd a ieşit. L-am întrebat cu toţii ce s-a întîmplat”. Bolden le-a răspuns sec: „Germanul şi-a cerut scuze, dar a scăpat fir-ar să fie”.

Deşi casa n-a mai fost bombardată, în jurul lor s-a tras tot timpul. Kate ter Horst a notat: „Oamenii aceştia sînt pe moarte. Trebuie să-şi trăiască ultimele clipe într-un asemenea vacarm? Doamne, dă-ne o clipă de linişte. Dă-ne, Doamne, măcar o clipă de linişte pentru ca oamenii aceştia să poată cel puţin muri.

Dăruieşte-le o clipă de linişte sacră în timp ce trec în Eternitate”.

De-a lungul întregului perimetru al capului de pod, tancurile străpungeau poziţiile pe care soldaţii obosiţi, ajunşi la limita puterilor, nu le mai puteau apăra. La tot pasul se petreceau scene înfiorătoare, mai ales cînd intrau în acţiune aruncătoarele de flăcări. Într-un incident de-o brutalitate specifică trupelor SS, un jeep care transporta răniţi, deşi avea un fanion cu Crucea Roşie, a fost oprit de patru germani. Unul dintre sanitari încercă să explice că duceau răniţi la un post de prim-ajutor. Germanii îndreptară spre el jetul unui aruncător de flăcări, după care îşi văzură liniştiţi de drum. Totuşi pe parcursul întregii bătălii, atît la podul din Arnhem, cît şi în capul de pod, au fost pilde remarcabile de purtare cavalerească.

În partea de est a capului de pod, încredinţată generalului Hackett, la un moment dat s-a apropiat de poziţiile engleze o maşină cu un steag alb. În ea se afla un ofiţer german care voia să vorbească cu comandantul. Hackett i-a ieşit în întîmpinare şi a aflat că germanii „intenţionează să atace, dezlănţuind mai întîi un puternic foc de aruncătoare şi artilerie asupra poziţiilor mele înaintate”. Întrucît germanii ştiau că unul din posturile de prim-ajutor se afla pe direcţia de atac, îi cereau lui Hackett să-şi retragă poziţiile înaintate cu vreo 600 de metri. „Nu vrem ca valul nostru de foc să facă victime printre răniţi”, explică germanul. Hackett ştia că nu poate accepta. „Dacă am fi mutat poziţia la distanţa cerută de germani, avea să scrie generalul Urquhart mai tîrziu, comandamentul diviziei ar fi rămas la vreo 200 de metri în spatele primelor linii germane”. Hackett observă că, deşi a refuzat să-şi mute poziţiile cînd a început atacul, valul de foc a fost dirijat cu atenţie spre sud de postul de prim-ajutor.

La Tafelberg, un alt medic, maiorul Guy Rigby-Jones, care opera pe o masă de biliard din sala de jocuri a hotelului, şi-a pierdut toate instrumentele cînd prin acoperişul clădirii a pătruns un proiectil de 88 mm. Începînd de joi el n-a mai putut face intervenţii chirurgicale, deşi unul din detaşamentele medicale pregătise o sală de operaţii la hotelul Petersburg. „Aveam 1 200 pînă la 1 300 de răniţi, dar ne lipseau instrumentarul şi personalul necesar pentru a-i îngriji, îşi aminteşte el. Dispuneam doar de morfină pentru alinarea durerilor. Problema noastră cea mai gravă o constituiau hrana şi apa. Golisem instalaţia de încălzire centrală pentru a mai face

rost de puţină apă, dar acum, întrucît nu mai operam, eram mai mult sau mai puţin un intendent care încerca să asigure hrana răniţilor". Unul dintre aceştia, maiorul John Waddy, din Batalionul 156, care în ziua de marţi fusese lovit în vintre de glonţul unui lunetist, a fost rănit din nou. O bombă de aruncător a explodat pe pervazul unei ferestre mari şi o schijă s-a înfipt în piciorul stîng al lui Waddy. Apoi camera a fost lovită în plin. Cărămizile desprinse din pereţi şi aşchiile de lemn ce săreau în toate părţile i-au zdrobit lui Waddy umărul drept, faţa şi bărbia. Dr. Graeme Warrack, şeful serviciului medical al diviziei, care se instalase la Tafelberg, se repezi afară. Waddy se ridică şi îl văzu pe Warrack stînd în picioare în mijlocul străzii şi urlînd la germani: „Ticăloşilor! Nu ştiţi ce înseamnă o Cruce Roşie?"

Familia Van Maanen – Anje, fratele ei Paul şi mătuşă ei – lucrau zi şi noapte la Tafelberg, sub îndrumarea doctorului Van Maanen. Paul, care era student la medicină, îşi aminteşte că „ziua de duminică a fost îngrozitoare. Ni se părea că tot timpul trag în noi. Îmi amintesc că nu voiam să ne manifestăm teama în faţa pacienţilor, dar îmi venea să fug din cameră şi să urlu. N-am făcut-o pentru că răniţii erau foarte calmi". Şi în timp ce răniţii erau căraţi dintr-o cameră distrusă în alta „am început să cîntăm, îşi aminteşte Paul. Am cîntat pentru englezi, pentru germani, pentru noi înşine. Apoi au început cu toţii să cînte şi din cînd în cînd, din cauza emoţiei, oamenii izbucneau în plîns, dar imediat reluau cîntecul".

Pentru tînăra Anje van Maanen, visul romantic al eliberării aduse de minunaţii şi bravii tineri care căzuseră din cer se spulbera fără nici o speranţă. Mulţi civili olandezi aduşi la Tafelberg muriseră din cauza rănilor; printre ei, a notat Anje în jurnalul ei, erau „două fete drăguţe, bune patinatoare, de vîrsta mea: şaptesprezece ani împliniţi. N-am să le mai văd niciodată". Anjei i se părea acum că hotelul este continuu lovit de obuze. Adăpostită în pivniţă, ea începu să plîngă. „Mi-e o teamă de moarte, a scris ea. Exploziile sînt înspăimîntătoare şi fiecare obuz ucide. Cum poate Dumnezeu să îngăduie acest infern?"

Duminică dimineaţa, la ora 9,30, dr. Warrack hotărî să facă ceva pentru a pune capăt acestui infern. Cele nouă posturi de prim-ajutor şi spitale din zonă erau atît de ticsite cu răniţi ai ambeior părţi beligerante, încît el îşi zise că „lupta nu mai poate continua în acest mod". Echipele de medici „lucrau în condiţii

imposibile, unele fără instrumente chirurgicale". Şi deoarece atacurile germane se intensificau, numărul răniţilor creştea întruna – printre ei se număra acum şi bravul general Shan Hackett, care fusese grav rănit la picior şi la abdomen în urma unei explozii de obuz cu puţin înainte de ora 8 dimineaţa.

Warrack se gîndise la un plan pentru care avea nevoie de aprobarea generalului Urquhart, astfel că plecă la Hartenstein. „I-am spus generalului, îşi aminteşte Warrack, că în pofida steagurilor cu Crucea Roşie toate spitalele erau bombardate. Unul a fost lovit în plin de şase ori şi a luat foc, constrîngîndu-ne să evacuăm în grabă o sută cincizeci de răniţi. Aceştia, spuse el, aveau foarte mult de suferit şi sosise momentul să se ajungă la un acord cu germanii". Întrucît era imposibil ca răniţii să fie evacuaţi dincolo de Rin, Warrack considera că mulţi ar putea fi salvaţi „dacă ar fi predaţi germanilor pentru a fi trataţi în spitalele lor din Arnhem".

După cum îşi aminteşte Warrack, Urquhart „părea resemnat". Acceptă planul, dar în nici un caz, îi atrase el atenţia lui Warrack, „inamicul nu trebuie să creadă că aceasta înseamnă începutul unei cedări din partea noastră". Warrack trebuia să explice clar germanilor că măsura era luată numai din considerente umanitare. Tratativele puteau începe, spuse Urquhart, „cu condiţia ca germanii să înţeleagă că dv. sînteţi un medic care îi reprezintă pe pacienţii săi, nu un emisar oficial al diviziei". Lui Warrack i s-a permis să ceară un armistiţiu în cursul după-amiezii pentru ca să poată fi evacuaţi răniţii de pe cîmpul de luptă înainte ca „cele două părţi să reia ostilităţile".

Warrack plecă imediat în căutarea locotenent-comandorului Arnoldus Wolters, ofiţerul de legătură olandez, şi a doctorului Gerritt van Maanen. Voia ca amîndoi să-l ajute în timpul tratativelor. Întrucît Wolters, care urma să fie interpret, era militar olandez şi „se expunea unui mare risc mergînd la un comandament german", Warrack i-a dat pseudonimul „Johnson". Cei trei s-au îndreptat în grabă spre hotelul Schoonoord pentru a lua legătura cu şeful serviciului medical german.

Printr-o pură coincidenţă, afirmă ofiţerul medic german, maiorul Egon Skalka, în vîrstă de douăzeci şi nouă de ani, el ajunsese la aceeaşi concluzie ca şi Warrack. După cum îşi aminteşte Skalka, în dimineaţa aceea de duminică el şi-a dat

seama că „trebuie să se facă ceva nu numai pentru răniţii noştri, dar şi pentru englezii din *Hexenkessel*. În hotelul Schoonoord răniţii zăceau pretutindeni – chiar şi pe podea”. Potrivit spuselor lui Skalka, el se gîndise să propună „şefului serviciului medical englez evacuarea răniţilor de pe cîmpul de luptă” înainte de a sosi Warrack. Indiferent cine a avut primul ideea, fapt e că cei doi s-au întîlnit. Impresia lui Warrack a fost că tînărul medic german „cu o înfăţişare efeminată era plin de înţelegere şi, după cît se părea, dornic să intre în graţiile englezilor – pentru orice eventualitate”. Faţă în faţă cu zveltul şi spilcuitul ofiţer german, chipeş în uniforma cu o croială perfectă, Warrack, secondat de „Johnson” ca interpret, prezentă propunerea sa. În timp ce discutau, Skalka îl studia pe Warrack: „Un tip înalt şi slab, cu părul negru, flegmatic ca toţi englezii. Părea teribil de obosit, dar altfel nu arăta rău”. Skalka era dispus să accepte planul de evacuare, dar, îi spuse el lui Warrack, „întîi va trebui să mergem la comandamentul meu ca să fim siguri că nu există obiecţii din partea generalului meu”. Skalka refuză să-l ia pe doctorul van Maanen cu ei. Skalka, Warrack şi „Johnson” au pornit spre Arnhem într-un jeep capturat de la englezi, cu Skalka la volan. După cum îşi aminteşte Skalka: „Am condus foarte repede mergînd în zigzag. Nu voiam ca Warrack să se orienteze, şi faţă de cum mergeam eu, ar fi fost greu s-o facă. Parcurgeam străzile oraşului în mare viteză, uneori în bătaia gloanţelor, şi cu foarte multe ocolişuri”.

Pentru Wolters, scurta călătorie prin Arnhem a fost „tristă şi foarte dureroasă”. Peste tot numai dărîmături. Casele încă mai fumegau sau erau năruite. Unele drumuri pe care le-au parcurs, răscolite de şenilele tancurilor şi pline de gropi făcute de obuze, „păreau nişte ogoare de curînd arate”. Tunuri distruse, jeepuri răsturnate, maşini blindate pe jumatate arse şi „corpurile chircite ale morţilor” marcau drumul prin Arnhem. Skalka nu-i legase la ochi pe cei doi ofiţeri, iar Wolters a avut impresia că nu s-a străduit prea mult să-i deruteze în privinţa itinerarului său. Dimpotrivă, i s-a părut ca elegantul ofiţer medic din SS „voia să constatăm forţa germanilor”. Străbătînd străzile pline de dărîmăturile fumegînde ale Arnhemului, Skalka o luă spre nord-est şi se opri în faţa comandamentului diviziei locotenent-colonelului Harzer, clădirea liceului de pe Hezelbergherweg.

Deşi sosirea lui Warrack şi a lui Wolters a produs surpriză în

rîndurile ofiţerilor statului major, Harzer, avertizat prin telefon, îi aştepta. Skalka, lăsîndu-i pe cei doi ofiţeri într-un vestibul, s-a prezentat la comandantul său. Harzer era furios. „Am rămas încremenit, spune el, cînd am văzut că Skalka nu-i legase la ochi. Acum ştiau exact unde se află punctul de comandă al diviziei”. Skalka a rîs. „Aşa cum am condus eu, aş fi foarte surprins dacă ar reuşi să găsească drumul”, spuse el pentru a-l linişti pe Harzer.

Cei doi germani începură discuţiile cu emisarii britanici. „Ofiţerul medic propuse ca răniţii englezi să fie evacuaţi din capul de pod, deoarece nu mai aveau nici spaţiu, nici mijloacele necesare pentru a-i îngriji”, relatează Harzer. „Aceasta însemna un armistiţiu de cîteva ore. I-am spus că îmi pare rău că ţările noastre sînt în război. De ce să luptăm, la urma urmei? Am acceptat propunerea lui”.

Wolters – „un soldat canadian cu numele de Johnson”, după cum l-a prezentat Warrack – îşi aminteşte de această întîlnire într-un mod cu totul diferit. „La început colonelul german din SS a refuzat pînă şi să ia în considerare un armistiţiu, spune el. Erau şi alţi ofiţeri germani în cameră, inclusiv locţiitorul şefului de stat-major, căpitanul Schwarz, care i-a spus în cele din urmă lui Harzer că întreaga chestiune trebuie supusă generalului”. Germanii au părăsit încăperea. „În timp ce aşteptam, continuă Wolters, ni s-au oferit sandwichuri şi coniac. Warrack m-a sfătuit să nu beau pe stomacul gol. Nu ştiu ce mai puseseră în sandwichuri, dar totul era acoperit cu ceapă tăiată subţire”.

Cînd germanii se întoarseră în cameră „toţi au luat poziţia de drepţi şi i-am auzit strigînd «Heil Hitler!»”. În încăpere intră generalul Bittrich. Era cu capul descoperit şi purta mantaua sa obişnuită din piele neagră. „A stat foarte puţin”, îşi aminteşte Wolters. Măsurîndu-i din cap pînă-n picioare pe cei doi emisari, Bittrich spuse: „*Ich bedauere sehr diesen Krieg zwischen unseren Vaterländern*” (Regret foarte mult acest război dintre ţările noastre). Generalul ascultă în tăcere planul de evacuare propus de Warrack şi îşi dădu consimţămîntul. „Am fost de acord, spune Bittrich, deoarece omul nu poate – decît dacă, bineînţeles, e crud din fire – să piardă toate sentimentele umanitare nici chiar în timpul celor mai crîncene lupte”. Apoi Bittrich i-a înmînat lui Warrack o sticlă de coniac. „Pentru generalul dv.”, îi spuse el lui Warrack şi plecă.

Duminică dimineaţa, la ora 10,30, s-a încheiat acordul cu privire la un armistiţiu local, deşi, îşi aminteşte Wolters, „germanii păreau îngrijoraţi. Atît hotelul Tafelberg, cît şi hotelul Schoonoord se aflau pe linia frontului şi germanii nu puteau garanta că focul aruncătoarelor şi al tunurilor va înceta complet". Harzer era preocupat mai ales de tirul tunurilor engleze cu bătaie lungă de la sud de Rin şi de dificultatea de a-l controla în timpul evacuării răniţilor. Skalka spune că după ce s-au dat asigurări în această privinţă, el a primit un mesaj prin radio de la comandamentul Armatei 2 britanice. „Era adresat pur şi simplu şefului serviciului medical al Diviziei 9 de tancuri SS; mi se mulţumea şi eram întrebat dacă încetarea focului va dura suficient de mult pentru ca englezii să poată aduce de dincolo de Rin materiale sanitare, medicamente şi pansamente". Skalka răspunse prin radio: „Nu avem nevoie de ajutorul dv., vă rugăm numai ca avioanele dv. să se abţină de a mai bombarda continuu ambulanţele noastre de Cruce Roşie". I s-a răspuns imediat: „Din păcate, asemenea atacuri sînt întreprinse de ambele părţi". Skalka consideră radiograma „ridicolă". Furios, el replică: „Îm pare rău, dar de doi ani n-am mai văzut avioanele noastre". Englezii răspunseră pe loc: „Respectaţi acordul". Skalka era acum turbat, astfel că, afirmă el, a transmis prin radio: „Pupaţi-mă..."[1].

Acordul, în forma lui finală, prevede un armistiţiu de două ore cu începere de la ora 15,00. Răniţii aveau să părăsească capul de pod pe un itinerar bine stabilit pe lîngă hotelul Tafelberg. Trebuiau depuse toate eforturile „pentru reducerea intensităţii sau chiar pentru încetarea completă a focului". Trupele ambelor părţi, care ocupau poziţii în prima linie, au primit ordin să nu tragă. Cînd Skalka a început să dea dispoziţii ca „toate ambulanţele şi jeepurile disponibile să fie aduse în spatele primelor linii", Warrack şi Wolters, care aşteptau să se întoarcă pe poziţiile lor, au primit permisiunea să-şi umple buzunarele cu morfină şi materiale sanitare. Wolters spune: „Am

[1] Afirmaţia lui Skalka că s-au introdus modificări în acest schimb de radiograme are probabil un sîmbure de adevăr. Conţinutul acestor radiograme nu este demn de crezare, mai ales răspunsul lui referitor la Luftwaffe, care a acţionat în cursul săptămînii aceleia şi a încercat să împiedice lansările englezilor. Apoi, o asemenea afirmaţie echivalează cu o denigrare a forţelor armate ale propriei sale ţări. Or, nu era un lucru obişnuit pentru cei din SS să-şi exprime dispreţul faţă de aviaţia lor în faţa inamicului.

fost bucuros să plec de acolo, mai ales după ce Schwarz mi-a spus: «Nu vorbeşti germana ca un englez»”.

În drumul de întoarcere spre capul de pod, cu un fanion cu Crucea Roşie fluturînd la jeepul lor şi escortaţi de un alt ofiţer medic german, Warrack şi Wolters au primit permisiunea să oprească la spitalul St. Elizabeth spre a vedea care sînt condiţiile şi să-i viziteze pe răniţii englezi – printre ei se afla şi generalul de brigadă Lathbury, care se transformase, întrucît îşi înlăturase însemnele gradului, în „fruntaşul” Lathbury. Ei au fost întîmpinaţi de medicul-şef englez, căpitanul Lipmann Kessel, şeful echipei de chirurgi, maiorul Cedric Longland, şi de chirurgul-şef olandez, dr. van Hengel – toţi, îşi aminteşte Warrack, „aşteptau veşti cu sufletul la gură”. În jurul spitalului avuseseră loc lupte grele. La un moment dat, a raportat Kessel, au fost martorii unei lupte crîncene chiar în clădire. Germanii trăgeau peste capetele pacienţilor din saloane. Dar de joi în sector fusese linişte şi Warrack constată că, spre deosebire de situaţia îngrozitoare a răniţilor din capul de pod, la spitalul St. Elizabeth, „răniţii englezi erau în paturi cu cearşafuri şi pleduri şi primeau o îngrijire bună din partea surorilor şi medicilor olandezi”. Anunţîndu-l pe Kessel să se pregătească pentru un număr mare de răniţi, cei doi se întoarseră la Oosterbeek, tocmai la timp, îşi aminteşte Warrack, „pentru a nimeri sub un puternic foc de aruncător lîngă hotelul Tafelberg”.

La ora 15,00 a început armistiţiul local. Dintr-odată focul a scăzut în intensitate, după care a încetat cu totul. Fruntaşul Percy Parkes, artilerist, pentru care „zgomotul infernal devenise un lucru obişnuit”, a considerat „liniştea aceea atît de ireală încît pentru o clipă am crezut că sînt mort”. Sub supravegherea ofiţerilor medici şi a infirmierilor englezi şi germani, răniţii ambelor părţi au fost urcaţi în ambulanţe şi jeepuri. Sergentul Dudley R. Pearson, furier şef al Brigăzii 4 de paraşutişti, a fost aşezat lîngă brancarda generalului său într-un jeep. „Ai păţit-o şi dumneata, Pearson”, spuse Hackett. Pearson era numai în cizme şi în pantaloni. Umărul său drept era tot bandajat: „un şrapnel făcuse o gaură enormă”. Hackett era pămîntiu la faţă şi se vedea clar că suferea foarte mult din cauza rănii de la abdomen. Cînd porniră spre Arnhem, Hackett îi spuse: „Pearson, sper că n-ai să crezi că vreau să profit de gradul meu, dar cred că starea mea este mai gravă decît a dumitale. Te superi dacă la spital or

să se ocupe întîi de mine?”[1].

Locotenentul Pat Glover, care sărise cu Myrtle, „puica-paraşutistă”, a fost dus la St. Elizabeth în agonie. Un glonţ îi despicase două vene de la mîna dreaptă şi în drum spre postul de prim-ajutor de la Schoonoord a fost lovit din nou de un şrapnel în gamba dreaptă. Era atît de puţină morfină, încît i s-a spus că nu i se poate da decît dacă el consideră că-i absolut necesar. Glover a răspuns că rezistă şi fără morfină. Acum, dormind cu intermitenţe, se pomeni gîndindu-se la Myrtle. Nu-şi amintea în ce zi fusese omorîtă. În timpul luptei, împreună cu ordonanţa sa, soldatul Joe Scott, au cărat cu rîndul săculeţul în care era Myrtle. Pe cînd se afla într-un locaş de tragere, sub un foc puternic, Glover şi-a dat deodată seama că săculeţul nu mai era acolo. „Unde-i Myrtle?” urlase el către Scott. „E acolo sus, domnule locotenent”. Scott arătă spre marginea locaşului lui Glover. Myrtle zăcea în sacul ei, pe spate, cu picioarele în sus. În cursul nopţii Glover şi Scott au înmormîntat găinuşa lîngă un gard viu. În timp ce acoperea groapa cu pămînt, Scott se uită la Glover şi spuse: „Ei bine, Myrtle s-a dovedit curajoasă pînă la ultima răsuflare”. Glover şi-a amintit că nu-i luase insigna de paraşutist. Acum, cînd îşi pierdea aproape cunoştinţa din cauza durerii, era mulţumit că o înmormîntase cu onorurile cuvenite – cu însemnul de grad – aşa cum trebuie să fie înmormîntaţi cei

[1] Atît Lathbury, cît şi Hackett au devenit „fruntaşi” la spital. Sergentul Dave Morris, care a dat sînge pentru Hackett înainte de operaţie, a fost prevenit să nu fie dezvăluită identitatea generalului de brigadă. Lathbury, aflat în spital de pe data de 19, a avut primele veşti despre divizie cînd au sosit răniţii din Oosterbeek – inclusiv informaţia că Urquhart reuşise să ajungă la divizie şi că soldaţii lui Frost menţinuseră podul din Arnhem în mîinile lor aproape patru zile. Ambii generali au reuşit ulterior să evadeze din spital cu ajutorul olandezilor şi să se ascundă. Lathbury l-a întîlnit pe neînfricatul maior Digby Tatham-Warter, care, îmbrăcat în haine civile şi acţionînd mînă-n mînă cu membrii rezistenţei olandeze, „circula dezinvolt şi odată chiar a ajutat la scoaterea unei maşini de comandament germane dintr-un şanţ”. Cu un grup de aproximativ 120 de soldaţi, sanitari şi piloţi care fuseseră ascunşi de olandezi şi conduşi de un ghid olandez, Lathbury ajunse la trupele americane de la sud de Rin în scara de 22 octombrie. Incredibilul Tatham-Warter a ajutat vreo 150 de soldaţi englezi să evadeze. Autorului i-au trebuit şapte ani ca să-i descopere adresa – şi atunci a reuşit printr-o întîmplare. Editorul mai englez l-a întîlnit în Kenya, unde locuieşte de cînd s-a terminat războiul. Tatham-Warter spune că a purtat umbrela în război „mai mult pentru a putea fi lesne identificat, deoarece întotdeauna uitam parola”.

care îşi dau viaţa pe cîmpul de luptă.

La hotelul Schoonoord, Hendrika van der Vlist îi urmărea pe infirmierii germani care începuseră să-i scoată pe răniţi din clădire. Deodată se dezlănţui un tir violent. Unul dintre germani urlă: „Dacă nu încetează, deschidem focul şi nici un rănit, doctor sau infirmieră nu vă scăpa cu viaţă". Hendrika nu-i dădu atenţie. „Soldaţii cei mai tineri sînt cei care strigă întotdeauna cel mai tare, a notat ea, şi apoi ne-am obişnuit cu ameninţările germane". Focul a încetat şi îmbarcarea răniţilor a continuat.

Tirul a mai reizbucnit de cîteva ori în timp ce se îndreptau spre Arnhem şirurile lungi de răniţi care erau în stare să meargă şi coloanele de jeepuri, ambulanţe şi camioane. „Inevitabil, îşi aminteşte generalul Urquhart, s-au produs neînţelegeri. Nu e uşor să suspenzi o bătălie pentru scurt timp". Medicii de la Tafelberg au avut „cîteva momente grele cînd au trebuit să convingă nişte germani mai belicoşi să plece". Şi aproape toţi îşi amintesc că polonezii sosiţi cu puţin timp în urmă nu puteau înţelege necesitatea unei încetări temporare a focului. „Aveau multe socoteli vechi de încheiat, spune Urquhart, şi nu vedeau nici un motiv să nu mai tragă în germani". În cele din urmă au fost „convinşi să-şi înfrîneze nerăbdarea pînă se termina operaţiunea de evacuare".

Maiorul Skalka şi doctorul Warrack au supravegheat plecarea coloanelor în tot cursul după-amiezii. Vreo 200 de răniţi care puteau să umble au mers pe jos şi peste 250 au fost transportaţi cu mijloacele disponibile. „N-am văzut în viaţa mea ceva mai cumplit ca la Oosterbeek, spune Skalka. Pretutindeni – numai moarte şi ruine".

La spitalul St. Elizabeth, locotenentul Peter Stainforth, în convalescenţă în urma unei răni căpătate la piept în Arnhem, îi auzi intrînd pe primii răniţi care veniseră pe jos. „Am simţit un fior de emoţie străbătîndu-mi şira spinării, spune el. N-am fost niciodată atît de mîndru. Pe măsură ce intrau, noi, ceilalţi, ne îngrozeam. Toţi aveau bărbi de-o săptămînă. Uniformele erau rupte şi pătate, pansamentele murdare şi îmbibate de sînge. Ceea ce frapa cel mai mult erau ochii lor – înroşiţi, duşi în fundul capului, cu privirea rătăcită de atîta nesomn. Erau traşi la faţă şi plini de noroi. Şi totuşi intrau în încăpere cu un aer de oameni neînfrînţi. Aveau un aspect atît de fioros, încît păreau că veniseră hotărîţi să cucerească sectorul acela chiar atunci".

Cînd ultima coloană părăsi Oosterbeekul, Warrack îi mulţumi ofiţerului medic din SS pentru ajutorul acordat. „Skalka mă privi în ochi şi spuse: «Puteţi să-mi daţi aceasta în scris?»”. Warrack s-a făcut că nu aude. La ora 17,00 lupta a început din nou ca şi cum n-ar fi fost întreruptă niciodată.

Pentru fruntaşul Percy Parkes, aflat pe o poziţie de tragere lîngă spălătoria Dolderen, „infernul s-a dezlănţuit din nou. Fritzii trăgeau în noi cu tot ce se nimerea”. După liniştea relativă din timpul evacuării răniţilor, Parkes avu un sentiment de uşurare. „Totul revenise la normal. Ştiam ce am de făcut. Îmi reluam activitatea”. Germanii, profitînd de armistiţiul temporar, se infiltraseră în multe sectoare. Se auzeau strigăte şi focuri de armă din toate direcţiile, în timp ce germanii şi englezii se urmăreau unii pe alţii pe străzi şi prin grădini. Din locaşul său de tragere, Parkes văzu un tanc care traversa un teren cultivat cu varză şi se îndrepta spre punctul de comandă al bateriei. Doi artilerişti se repeziră la un tun de 57 mm care se afla pe şosea. Cînd începură să tragă, Parkes văzu cu uimire verzele zburînd pe deasupra locaşului său. Suflul de la gura ţevii tunului smulgea verzele din pămînt şi le proiecta în aer. Apoi am auzit un zgomot infernal: un proiectil lovise tancul”.

Maiorul Robert Cain auzi pe cineva strigînd: „Tancuri Tigru!” Alergă într-un suflet la micul tun antitanc instalat în dreptul unei clădiri din sectorul său. Un tunar veni fuga să-l ajute. Împreună, cei doi instalară tunul în poziţie de tragere. „Foc!” comandă Cain. Proiectilul lovi tancul şi-l scoase din luptă. „Să mai tragem o dată ca să fim siguri”, strigă el. Tunarul se uită la Cain şi dădu din cap. „Nu se poate, domnule maior”, spuse el. „S-a zis cu el. S-a stricat frîna de recul”.

În casa familiei ter Horst zgomotul era atît de puternic, încît nimeni nu mai scotea o vorbă şi toţi aveau impresia că asurziseră. Deodată Kate ter Horst simţi „o zguduitură îngrozitoare. Cărămizile zburau în toate părţile. Grinzile trosneau şi de peste tot se auzeau strigăte înăbuşite”. Suflul exploziei blocase uşa pivniţei. În praful asfixiant care năpădise mica încăpere, Kate auzi „oameni lucrînd cu sape şi tîrnăcoape... tăind grinzi cu fierăstrăul... cărămizi şi moloz trosnind sub picioare... şi zgomot de obiecte grele tîrîte de colo pînă colo”. În cele din urmă uşa pivniţei fu spartă şi intră aer proaspăt. La parter, Kate văzu că o parte din coridor şi camera cu verandă

erau complet deschise spre exterior şi o parte dintr-un zid se prăbuşise în interior. Pe jos zăceau oameni aruncaţi de suflul exploziei. Doctorul Martin fusese lovit din nou şi nu se mai putea deplasa. Un soldat care fusese şocat cu cîteva zile înainte, se învîrtea în neştire prin acel abator. Uitîndu-se fix la Kate ter Horst, spuse: „Cred că te-am mai văzut undeva”. Luîndu-l cu blîndeţe, ea îl duse în pivniţă şi îi găsi un loc pe duşumeaua de piatră. Tînărul adormi aproape instantaneu. Cînd se trezi, se duse la doamna ter Horst şi îi spuse cu un aer liniştit: „Putem fi luaţi acum în orice moment”. Apoi adormi din nou. Rezemîndu-se obosită de perete, cu cei cinci copii în jurul ei, Kate aştepta „să se scurgă, încet, orele acelea cumplite”.

Dintr-un locaş de tragere aflat nu departe de poziţia maiorului Cain, sergentul Alf Roullier văzu un alt tanc făcîndu-şi apariţia pe stradă. Împreună cu un artilerist, alergă spre singurul tun antitanc din plutonul său, care mai rămăsese intact, după cît se părea. Cei doi ajunseră la tun chiar în momentul în care tancul se îndrepta spre ei. Au tras şi au văzut o strălucire cînd tancul a fost lovit. În aceeaşi clipă a deschis focul o mitralieră. Artileristul care era cu Roullier a făcut o mişcare spasmodică şi s-a prăvălit peste el. În timp ce Roullier încerca să aşeze rănitul cît mai comod, un glonţ îi străpunse mîna stîngă. Braţul prinse a-i tremura involuntar şi Roullier presupuse că glonţul i-a atins un nerv. Luînd artileristul în spate, Roullier îl duse în locaşul lui de tragere. „Mă duc după ajutor”, spuse el soldatului plin de sînge. Roullier se opri în faţa casei familiei ter Horst, dar ezită să intre. Auzea urlete şi vaiete, oameni care cereau apă sau rosteau numele celor dragi. „Dumnezeule! îşi zise Roullier. De ce-am venit aici?” În momentul acela apăru caporalul artilerist E.C. Bolden. „Ei drăcia dracului, camarade, spuse Bolden privind mîna lui Roullier care tremura necontenit, te-ai accidentat bătînd la maşina de scris?” Roullier i-a explicat că venise după ajutor pentru artileristul rănit. „În regulă, spuse Bolden pansîndu-i mîna, am să vin imediat acolo”. În drum spre poziţia sa, Roullier trecu prin grădina familiei ter Horst şi se opri privind îngrozit. Niciodată nu mai văzuse atîţia morţi într-un singur loc. Unii aveau ceva pe faţă, alţii însă erau descoperiţi şi „ochii lor lipsiţi de viaţă priveau fix”. Erau grămezi de morţi, astfel că nu puteai păşi printre ei.

Roullier aşteptă în locaşul său de tragere pînă ce veni

Bolden cu doi brancardieri. „Nu-ţi face griji, îi spuse Bolden lui Roullier şi ridică degetul mare în sus, totul va fi bine”. Roullier nu era de aceeaşi părere. În Anglia, sergentul de treizeci şi unu de ani făcuse o serie de demersuri pentru a putea participa la misiune. Impedimentul era vîrsta lui şi, cu toate că era artilerist, pe atunci avea însărcinarea de a se ocupa de bucătăria popotei. Pînă la urmă a obţinut cîştig de cauză şi i s-a permis să plece. Privind soldaţii obosiţi, însetaţi şi flămînzi în jurul lui, îşi aminteşte el, „deodată m-a străfulgerat un gînd. Pur şi simplu am uitat de luptă. Mă obseda ideea de a găsi ceva de mîncare pentru ai noştri”. Nu ştie cît timp s-a tîrît prin grădinile răscolite şi prin casele pe jumătate distruse din sectorul său, scotocind prin rafturi şi prin pivniţe după cîte ceva de-ale gurii. Undeva descoperi un cazan zincat negăurit. Aruncă în el tot ce găsi – cîţiva morcovi veştejiţi, cîteva cepe, cartofi, sare şi cîteva cubuleţe de supă concentrată. Nu departe văzu un coteţ de păsări. Numai un pui mai trăia. Roullier îl luă şi pe acesta.

Pe duşumeaua de piatră a unei case dărîmate puse cîteva cărămizi în cerc pentru a susţine cazanul. Rupînd fîşii de tapet de pe pereţi şi folosind bucăţi de lemn improviză o vatră. Nu-şi aminteşte să fi auzit vuietul bătăliei pe străzi cînd a ieşit din nou să caute apă. S-a întors bălăbănindu-se cu cazanul pe jumătate plin. Tăie puiul, îl jumuli şi apoi îl aruncă în cazan. Începuse să se întunece cînd fiertura era gata. Rupse nişte perdeluţe de la o fereastră pentru a înfăşură toartele fierbinţi ale cazanului şi, cu ajutorul unui soldat, porni spre tranşee. Pentru prima dată după ore întregi îşi dădea seama cît de intens era focul în jurul lui. Cei doi se deplasau cu intermitenţă, oprindu-se ori de cîte ori în apropiere exploda vreo bombă. Ajuns în poziţia de artilerie, Roullier strigă: „Veniţi să vă ospătaţi!” Uluiţi, cu privirea înceţoşată, soldaţii apăreau prudenţi, în grupuri mici, cu bidoanele şi gamelele lovite de schije şi gloanţe. Mormăind năuciţi „mulţumesc”, îşi luau cîte o porţie şi dispăreau în întuneric. În zece minute cazanul se goli. Privind pe fundul lui, Alf Roullier mai zări cîteva bucăţele de cartofi. Le scoase şi pentru prima oară îmbucă şi el ceva în ziua aceea. Niciodată nu s-a simţit mai fericit.

În grădina hotelului Hartenstein, într-o tranşee de cinci persoane, sergentul Leonard Overton, pilot de planor, scruta cu privirea întunericul tot mai dens. Cei patru camarazi care

împărţeau tranşeea cu el îl lăsaseră singur. Deodată Overton văzu apropiindu-se nişte umbre întunecate. „Noi sîntem”, spuse unul în şoaptă. Cei patru soldaţi săriră în tranşee şi Overton văzu că aduceau o pelerină de protecţie strîns împăturită. O desfăşurară cu multă grijă în chip de faţă de masă, puseră deasupra o cutie de conserve şi turnară în ea cam o jumătate de litru de apă de ploaie. Unul dintre ei presără nişte ceai şi începu să amestece lichidul. Overton se uita uluit. „Nu mîncaserăm şi nu băuserăm nimic toată ziua iar sîmbătă avuseserăm doar doi biscuiţi pe care îi împărţiserăm frăţeşte”, spune el. Apoi, spre surprinderea lui Overton, îi oferiră lui cutia de conserve plină cu ceai. Sergentul bău o înghiţitură şi o dădu mai departe. „La mulţi ani”, îi urară pe rînd camarazii săi. Overton uitase că duminică, 24 septembrie, era ziua lui de naştere: împlinea douăzeci şi trei de ani.

Cazurile mai grave şi răniţii care puteau umbla au fost evacuaţi din marele hotel Schoonoord, în schimb rămăseseră cei şocaţi. În timp ce trecea printr-o cameră pe jumătate goală, capelanul Pare auzi o voce subţire şi tremurată fredonînd, în clădirea cu rezonanţă, melodia „Doar un cîntec în amurg”. Urcînd la etajul de deasupra Pare îngenunche lîngă un soldat grav şocat. „Părinte, spuse băiatul, vreţi să-mi trageţi pătura peste cap? Mi-e atît de frică din cauza zgomotului ăsta”. Nu era nici o pătură, dar Pare se prefăcu că îl acoperă. „E minunat, părinte. Mă simt foarte bine acum. Vreţi să-mi mai faceţi o favoare?”. Pare făcu semn că da. „Spuneţi Tatăl Nostru cu mine”. Pare spuse rugăciunea mîngîind tînărul pe păr. „Acum închide ochii, îi spuse Pare. Dormi în pace. Dumnezeu să te binecuvînteze”. Ostaşul zîmbi. „Noapte bună, părinte. Dumnezeu să te binecuvînteze”. După două ore un sanitar veni să-l caute pe Pare. „Vă aduceţi aminte de băiatul cu care aţi spus rugăciunile?”. „Ce s-a întîmplat?”, întrebă Pare. Sanitarul dădu trist din cap. „A murit chiar acum. Mi-a zis să vă spun că n-a mai putut suporta zgomotul de afară”.

Odată cu căderea serii, colonelul R. Payton-Reid din sectorul încredinţat batalionului său din Regimentul de grăniceri scoţian (KOSB) constata cu mîhnire că „ziua de 24 septembrie se apropia de tristul ei sfîrşit. Marile speranţe legate de primirea unui ajutor din partea forţelor terestre erau acum un subiect pe care toţi îl considerau, în mod tacit, tabu”.

Duminică seara, tîrziu, locotenentul Neville Hay, comandantul subunităţii de transmisiuni „Phantom”, a fost chemat la generalul Urquhart, în pivniţa hotelului Hartenstein. „Mi-a înmînat o lungă radiogramă, spune Hay, cu rugămintea de a o aduce înapoi după ce o cifrez, adăugînd că poate atunci nu va mai fi nevoie s-o transmită”. Hay rămase uluit cînd citi radiograma. „Ceea ce voia de fapt să spună era că sau veneau să ne salveze, sau vom fi nimiciţi”. Hay a cifrat textul şi i l-a înapoiat lui Urquhart. „Şi eu speram că nu va trebui s-o transmită”, mărturiseşte Hay. Radiograma, care a fost transmisă, suna astfel:

Urquhart către Browning. Trebuie să vă previn că dacă nu se va stabili un contact direct cu noi în primele ore ale zilei de 25 septembrie, consider că este puţin probabil să mai putem rezista. Toţi soldaţii sînt epuizaţi. Lipsă de alimente, apă, muniţie şi armament. Multe pierderi în rîndul ofiţerilor. Chiar şi o slabă acţiune ofensivă din partea inamicului poate provoca o prăbuşire totală. Într-un asemenea caz, vom face tot posibilul să ne croim drum pentru a ieşi din capul de pod mai degrabă decît să ne predăm. În prezent nu putem face nici o mişcare dată fiind apropierea inamicului. Am făcut tot ce am putut şi vom face în continuare cît va mai fi posibil[1].

Două nopţi consecutive s-au făcut încercări zadarnice de a transporta oameni, muniţie şi alimente în capul de pod al lui Urquhart. Totuşi, generalul Horrocks, tenacele comandant al Corpului 30, nu voia să se dea bătut. Dacă se punea problema să se menţină capul de pod şi să se dea ajutor oamenilor lui Urquhart, trebuia să se acţioneze neapărat în noaptea de duminică. Din nou timpul a fost nefavorabil; nu era de aşteptat ca avioanele cu bazele în Anglia să poată executa misiuni de aprovizionare sau de sprijin. Dar acum erau efective puternice în sectorul Driel-Nijmegen, şi Horrocks – realizînd aproape imposibilul prin deplasarea întregului său corp pe coridorul îngust, de lăţimea unui tanc, pînă la punctul extrem pe Rin – era obsedat de cei 360 metri de fluviu care îl despărţeau de forţele aeropurtate. Succesul era chinuitor de aproape. El dădu ordin generalului Thomas, comandantul Diviziei 43 Wessex, să facă o

[1] În alte relatări ale bătăliei au apărut versiuni diferite ale acestei radiograme. Cea de mai sus este originalul. Locotenentul Neville Hay a păstrat registrul cu toate radiogramele transmise de subunitatea „Phantom” şi mi l-a pus la dispoziţie, lucru pentru care îi sînt extrem de recunoscător.

ultimă tentativă: începînd de la ora 22,00 împreună cu polonezii care mai rămăseseră, cu soldaţii locotenent-colonelului Gerald Tilly din Batalionul 4 al Regimentului Dorsetshire, va încerca să forţeze fluviul şi să ajungă în capul de pod.

Acţiunea lui Tilly trebuia să fie primul pas dintr-un plan mai vast. „Dacă lucrurile mergeau bine, avea să scrie Horrocks ulterior, speram să deplasez Divizia 43 dincolo de Rin mai la vest şi să dau un croşeu de stînga forţelor germane care atacau capul de pod al trupelor aeropurtate”. Alternativa era retragerea. În a opta zi a operaţiei „Market Garden”, Horrocks refuza cu încăpăţînare să aleagă această soluţie. Alţii, însă, se gîndeau în mod serios cum ar putea fi realizată mai bine.

Generalul Browning, comandantul Corpului 1 aeropurtat, vorbea acum „aproape deschis despre retragere”, după cum afirmă şeful său de stat major, generalul Gordon Walch. În timp ce Divizia 43 Wessex se îndrepta spre Driel, nu se luase încă nici o hotărîre, dar „de îndată ce s-a împotmolit şi ea, Browning s-a convins că trebuia să-i scoatem de acolo pe oamenii lui Urquhart”. Generalul Miles C. Dempsey, comandantul Armatei 2 britanice, ajunsese la aceeaşi concluzie. Nu se întîlnise cu Horrocks de la declanşarea atacului. Acum, dat fiind că trecuse atîta timp, Dempsey îi dădu ordin lui Horrocks să vină la o consfătuire la St. Oedenrode. Pe linie de comandă, ultimul cuvînt, potrivit dispoziţiunii lui Montgomery, îi revenea lui Dempsey. Dureroasa hotărîre le va fi impusă de un singur om – feldmareşalul Model.

În timp ce Horrocks se îndrepta spre sud, către St. Oedenrode, locotenent-colonelul Tilly, comandantul Batalionului 4 din Regimentul Dorsetshire, se pregătea să treacă fluviul în cursul nopţii. Batalionul său se îndrepta în grabă spre sectorul de adunare din Driel, iar bărcile de asalt, acum cînd coridorul era din nou deschis, trebuiau să sosească. Dispoziţiile primite de Tilly erau clare. Misiunea i-a fost dată personal de comandantul brigăzii, generalul Ben Walton, care i-a spus „să lărgească baza capului de pod”. Trecerea urma să aibă loc în dreptul vechiului bac, la aproximativ 1,5 km vest de Oosterbeek. Odată ajunşi pe celălalt mal, ostaşii din Regimentul Dorsetshire trebuiau „să reziste pînă la sosirea întăririlor”. Ei nu vor fi prea încărcaţi, vor lua alimente şi muniţie numai pentru trei sau patru zile. Aşa cum a înţeles Tilly, în vîrstă de treizeci şi cinci de ani, oamenii

săi „constituiau o forţă de şoc care deschidea drumul pentru întreaga Armată 2 a lui Dempsey”. El îşi dădea perfect seama de necesitatea de a ajunge cît mai repede la oamenii lui Urquhart. Din cîte a aflat, cu fiecare oră divizia se topea.

În duminica aceea Tilly s-a urcat de trei ori în turla bisericii bombardate din Driel pentru a cerceta cu privirea sectorul în care urmau să fie debarcaţi soldaţii săi pe malul de nord al Rinului. Pe măsură ce se scurgeau orele după-amiezii, locotenent-colonelul aştepta cu nerăbdare, la punctul său de comandă instalat într-o livadă la sud de Driel, sosirea batalionului său din satul Homoet, situat la cîţiva km sud-vest de Driel, şi a bărcilor de asalt care urmau să fie aduse din coridor.

Puţin după ora 18,00 generalul Ben Walton trimise după Tilly. Punctul de comandă al lui Walton era într-o casă la sud de Driel. Tilly presupunea că generalul voia să examineze încă odată detaliile acţiunii ce urma să aibă loc în cursul nopţii. Dar nu s-a întîmplat aşa. Dimpotrivă, Walton i-a comunicat că planul a suferit o schimbare. S-a anunţat, spune Walton, că „întreaga operaţie – trecerea fluviului pe scară largă – a fost contramandată”. Batalionul lui Tilly va trece totuşi dincolo, dar cu un alt scop. Tilly asculta cu o nedumerire crescîndă. Oamenii săi trebuiau să menţină baza capului de pod în timp ce se retrăgea Divizia 1 aeropurtată a lui Urquhart! Urma să ia cu el cît mai puţini oameni posibil – „numai atîţia de cît e nevoie pentru această treabă”, aproximativ 400 de soldaţi şi 20 de ofiţeri. Nu era necesar să meargă şi Tilly; putea să-l trimită pe locţiitorul său, maiorul James Grafton. Deşi Tilly a răspuns că avea să se mai gîndească la acest lucru, în sinea sa era decis să-şi conducă personal oamenii pe celălalt mal. Cînd a părăsit punctul de comandă al lui Walton, Tilly avea sentimentul că soldaţii săi erau sacrificaţi. Walton nu spusese nimic despre aducerea lor înapoi. Ştia însă că Walton nu putea schimba situaţia. Era curios să ştie ce se întîmplase; de ce fusese modificat planul?

Hotărîrea de a retrage trupele lui Urquhart a fost luată de generalul Dempsey în timpul discuţiei pe care a avut-o cu Horrocks şi cu generalul Browning duminică după-amiază la St. Oedenrode. Era nevoie şi de consimţămîntul lui Montgomery care avea să-şi dea aprobarea definitivă abia luni, 25 septembrie, la ora 9,30. După ce a examinat planul întorcmit de

comandantul corpului pentru o trecere a Rinului cu efective numeroase, Dempsey l-a respins. Spre deosebire de Horrocks, Dempsey nu credea că un asemenea atac ar putea fi încununat de succes. „Nu, îi spuse el lui Horrocks. Trebuie să-i scoatem de acolo”. Şi întorcîndu-se spre Browning, Dempsey îl întrebă: „Dv. sînteţi de acord?”. Abătut, fără a scoate o vorbă, Browning dădu din cap. Dempsey îl avertiză imediat pe generalul Thomas, aflat la Driel. Chiar în timp ce se desfăşura consfătuirea de la St. Oedenrode, germanii au blocat din nou coridorul la nord de Veghel. Izolat, Horrocks folosi un transportor blindat şi îşi croi drum prin dispozitivul germanilor pentru a se întoarce la comandamentul său din Nijmegen. Ultimele atacuri date de trupele feldmareşalului Model vor ţine închis coridorul peste patruzeci de ore.

Între timp, la Driel sosise cea mai mare parte a batalionului locotenent-colonelului Tilly. Acesta din urmă se plimba printre soldaţi alegîndu-i pe cei pe care îi lua cu el. Îi bătea pe umăr zicîndu-le: „Tu mergi... Tu nu mergi”. Adevăratul scop al atacului era secret. Nu le putea spune celor care protestau de ce erau lăsaţi pe loc. Tilly alegea „soldaţi încercaţi, care inspirau cea mai mare încredere – lucru esenţial – lăsîndu-i pe ceilalţi în spate”.

Era greu să hotărăşti. Privind ofiţerii şi soldaţii care, credea el, „mergeau la o moarte sigură”, Tilly îl chemă deoparte pe maiorul Grafton. „Jimmy, îşi aminteşte Grafton cuvintele lui Tilly, trebuie să-ţi spun ceva, pentru ca şi altcineva în afară de mine să cunoască adevăratul scop al trecerii fluviului”. Prezentîndu-i pe scurt modificarea adusă planului, Tilly adăugă liniştit: „Mă tem că dau cu noi de- azvîrlita”.

Stupefiat, Grafton se uita ţintă la Tilly. „Este vital, spuse locotenent-colonelul, să nu mai afle nimeni despre asta. Ar fi prea riscant”, explică el.

Grafton îşi dădea scama ce voia să spună Tilly. S-ar fi dat o lovitură îngrozitoare moralului dacă s-ar fi dezvăluit adevărul. În timp ce Grafton se pregătea de plecare, Tilly îi spuse: „Jimmy, sper că ştii să înoţi”. Grafton zîmbi. „Sper şi eu”, răspunse el.

La 21,30, în timp ce ostaşii lui Tilly se îndreptau spre fluviu, nici pomeneală nu era încă de bărci de asalt. „Cum naiba vor să

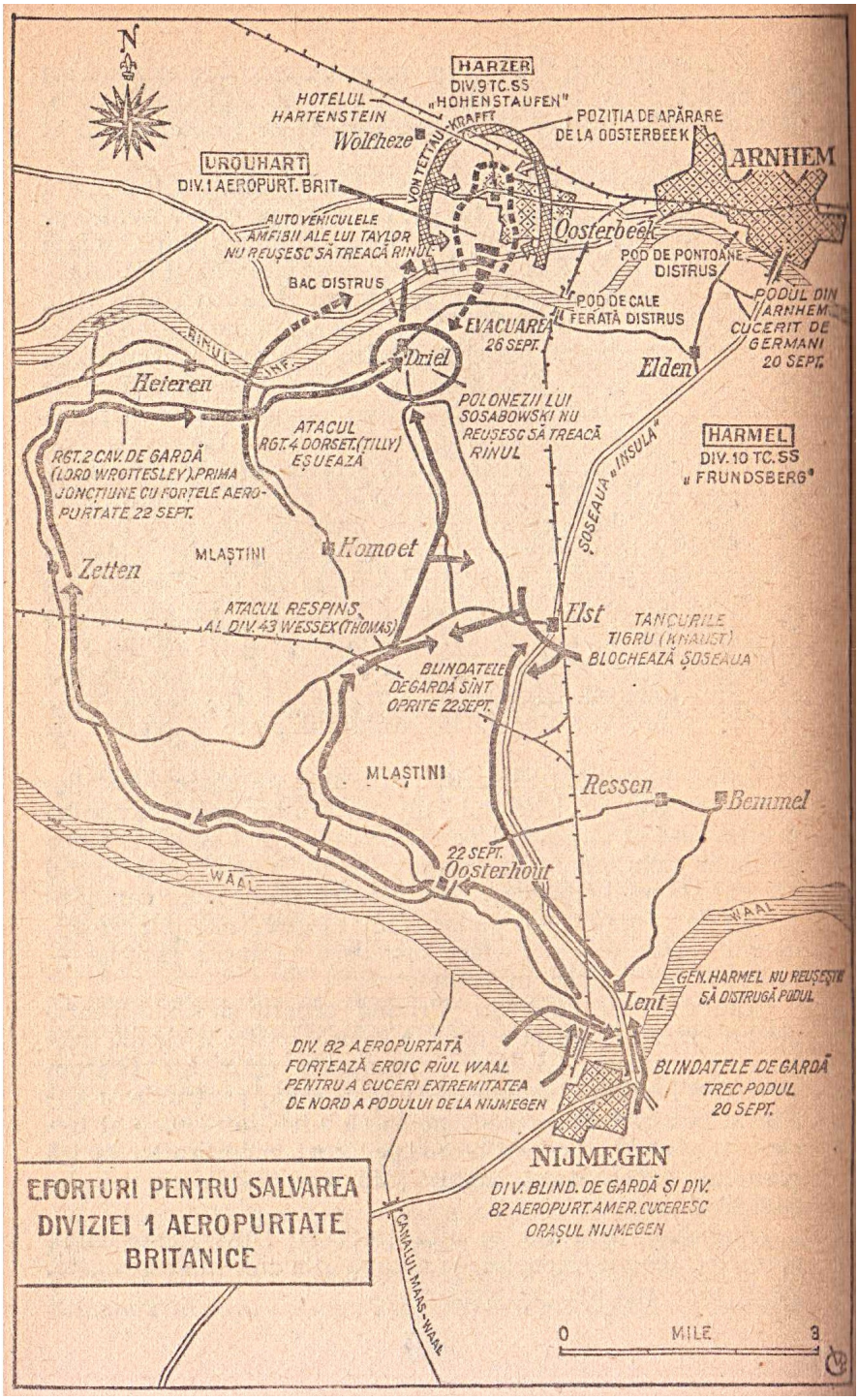

trec fluviul fără bărci?”, îl întrebă Tilly pe şeful serviciului geniu, locotenent-colonelul Charles Henniker. Nici raţiile de alimente pentru soldaţi nu sosiseră încă. Iritat şi cu inima grea, deoarece cunoştea adevăratul scop al acţiunii, Tilly vorbi cu locotenent-colonelul Aubrey Coad, comandantul Batalionului 5 din Regimentul Dorsetshire. „Totul merge prost, îi spuse Tilly. Bărcile n-au sosit, iar raţiile de alimente n-au fost distribuite. Dacă nu se face ceva cît mai repede, nu plec”. Coad dădu ordin soldaţilor din batalionul său să predea raţiile lor oamenilor lui Tilly.

Timp de trei ore fără de sfîrşit, soldaţii lui Tilly au aşteptat sub o ploaie rece, măruntă, bărcile de asalt. La miezul nopţii s-a anunţat că ambarcaţiunile erau la Driel. Dar numai nouă au sosit. În beznă, cîteva camioane au greşit drumul şi au nimerit la inamic; alte două au derapat pe un drum clisos de pe creasta unui dig şi n-au mai ajuns la destinaţie. De la punctul de adunare, infanteriştii au cărat bărcile pe umeri, cale de vreo 500 de metri printr-un teren mocirlos, pînă la punctul de lansare la apă. Împleticindu-se şi alunecînd în noroi, soldaţilor le-a trebuit mai mult de-o oră să ducă bărcile pînă la fluviu. Abia luni, 25 septembrie, ora 2 şi ceva noaptea, toate bărcile au ajuns în locul de unde începea trecerea.

În timp ce soldaţii se pregăteau să lanseze ambarcaţiunile la apă, Tilly îi înmînă maiorului Grafton două mesaje pentru generalul Urquhart: unul era o scrisoare de la generalul Browning, celălalt, un mesaj cifrat de la generalul
Thomas, în care era schiţat planul de retragere. Ambele mesaje fuseseră predate în două exemplare. Locotenent-colonelul Eddie Myers, comandantul trupelor de geniu din divizia lui Urquhart, se întorsese de la Nijmegen unde se întîlnise cu Browning. Acum, avînd asupra lui aceleaşi scrisori, Myers aştepta să treacă fluviul. „Misiunea dumitale, îi spuse Tilly lui Grafton, este să ajungi la Urquhart cu aceste mesaje în cazul în care comandantul trupelor de geniu n-o poate face”. Documentul cu planul de retragere este „de o importanţă absolut vitală”, sublinie Tilly.

Ajunşi la malul fluviului, englezii şi-au dat seama că inamicul era pregătit să respingă orice nouă tenativă de forţare. Aveau numai cincisprezece bărci de asalt, inclusiv trei autoamfibii şi rămăşiţele micului parc de ambarcaţiuni folosit în noaptea

precedentă. În ultima clipă, din cauza lipsei de bărci, s-a hotărît să se renunţe la o acţiune de diversiune, proiectată de polonezi, la est de sectorul de plecare stabilit pentru batalionul din Regimentul Dorsetshire pentru ca oamenii lui Tilly să poată pleca în cinci valuri de cîte trei bărci. În timp ce pregătirile continuau, pe malul de sud au început să explodeze bombe de aruncător, iar cîteva mitraliere grele, instalate acum, după cît se părea, cu multă grijă la ambele extremităţi ale bazei capului de pod spre a putea trage foc de anfiladă, prinseră să biciuiască cu rafale lungi suprafaţa apei. Locotenent-colonelul Tilly sări într-o barcă. Primul val începu trecerea.

Deşi toate tunurile britanice disponibile de pe malul de sud trăgeau neîncetat, aşternînd o perdea de foc pentru a-i proteja pe soldaţii din Regimentul Dorsetshire, riposta germanilor a fost violentă. Rafale lungi loveau ambarcaţiunile din pînză şi placaj ciuruindu-le şi măturîndu-le de pe suprafaţa apei. Unele, de exemplu cea a maiorului Grafton, a luat foc înainte de a părăsi malul de sud. Grafton urcă imediat în alta. Pe la mijlocul fluviului a constatat că din valul cu care plecase, numai barca lui mai rămăsese deasupra apei. În cincisprezece minute, simţindu-se „fericit că mai era în viaţă”, Grafton ajunse pe malul opus.

În ploaie şi beznă, sub focul mitralierelor bine amplasate, fiecare din cele cinci valuri a suferit pierderi grele. Dar inamicul lor cel mai cumplit a fost curentul apei. Neobişnuiţi cu bărcile acelea şi cu forţa neaşteptată a curentului, a cărui viteză a crescut după miezul nopţii, în pofida tuturor eforturilor, infanteriştii au fost tîrîţi dincolo de baza capului de pod şi au căzut în mîna inamicului. Risipiţi pe kilometri întregi, supravieţuitorii au fost repede izolaţi şi încercuiţi. Din cei 420 de ofiţeri şi soldaţi care au plecat spre capul de pod, numai 239 au ajuns pe malul de nord. Nici n-a pus bine piciorul pe pămînt şi locotenent-colonelul Tilly a fost întîmpinat de o avalanşă de grenade ce se rostogoleau ca nişte mingi de pe o colină. Oamenii săi îl auziră strigînd în acel infern: „Atacaţi la baionetă!”[1].

Soldaţii din Regimentul Dorsetshire n-au reuşit să facă joncţiunea, ca unitate constituită, cu soldaţii lui Urquhart. Numai

[1] Una dintre acele grenade, rostogolindu-se la vale, l-a lovit pe Tilly în cap şi a explodat. E de necrezut, dar Tilly a fost doar uşor rănit şi a supravieţuit, ca prizonier de război, pînă la terminarea ostilităţilor.

cîţiva au ajuns pe poziţiile din jurul hotelului Hartenstein. Printre aceştia se afla şi maiorul Grafton, care, cu planul de retragere intact, a trecut prin poziţiile maiorului Dickie Lonsdale de lîngă biserica din Oosterbeekul de jos. Locotenent-colonelul Myers sosise la comandamentul lui Urquhart cu documentele care îi fuseseră încredinţate. Nici unul, nici celălalt nu cunoştea conţinutul mesajului cifrat al lui Thomas, după cum nu cunoştea nici denumirea lui de o ironie crudă. Cînd Montgomery făcuse presiuni la început asupra lui Eisenhower pentru a se declanşa „o lovitură cu adevărat puternică şi impetuoasă pe direcţia Berlin... şi a pune astfel capăt războiului", propunerea lui cu privire la o ofensivă unitară fusese respinsă. Operaţia „Market-Garden" a fost un compromis. Planului de retragere pentru trupele decimate ale generalului Urquhart i se dăduse acum o denumire oficială. Resturile Diviziei 1 aeropurtate britanice urmau să fie evacuate în baza unui plan denumit codificat „Operaţia Berlin".

4

Acum, „Market-Garden", operaţia prin care Montgomery spera să pună repede capăt războiului, se îndrepta în mod inexorabil spre tragicul ei sfîrşit. Pe aproape o sută de kilometri cumpliţi, soldaţii rezistau la poduri şi luptau pentru o unică şosea: coridorul. În sectorul generalului Maxwell Taylor, la nord de Eindhoven, trupele sprijinite de blindate şi de infanteria engleză respingeau atac după atac, încercînd să redeschidă tronsonul liber de şosea blocat la Uden; în sectorul încredinţat Diviziei 82 a generalului Gavin, marele pod peste Waal era supus unui bombardament neîncetat şi inamicul continua să preseze cu forţe din ce în ce mai numeroase dinspre Reichswald. Se spulberase starea de spirit care domnise cu o săptămînă înainte, cînd se credea că sfîrşitul războiului este iminent. Aliaţii întîlneau mereu unităţi inamice pe care de multă vreme le considerau nimicite, inexistente. Maşina de război nazistă, care părea că se clatină şi că e pe cale de a se prăbuşi în prima săptămînă a lunii septembrie, produsese în mod miraculos şaizeci de tancuri Tigru care i-au fost livrate lui Model

în dimineaţa de 24 septembrie [1]. Operaţia „Market-Garden” era pe punctul de a eşua definitiv, iar obiectivul principal al întregului plan, capul de pod de dincolo de Rin, trambulina spre Ruhr, trebuia abandonat. Luni, 25 septembrie, ora 6,05 dimineaţa, generalul Urquhart a primit ordin să se retragă.

Cînd s-a elaborat planul operaţiei de la Arnhem, lui Urquhart i se promisese că va primi întăriri în patruzeci şi opt de ore. Generalul Browning prevăzuse că Divizia 1 aeropurtată va trebui să reziste singură maximum patru zile. Într-o faptă de arme fără precedent pentru o divizie aeropurată, depăşită ca efective şi ca armament, soldaţii lui Urquhart au rezistat mai mult decît de două ori pe atît. Pentru curajosul scoţian, care comanda pentru prima dată o divizie aeropurtată, retragerea era amară; totuşi, Urquhart ştia că nu exista altă soluţie. Acum forţele sale se reduseseră la mai puţin de 2 500 de soldaţi şi nu le mai putea cere nimic acestor oameni care n-au vrut să accepte nici un compromis. Deşi era exasperant să ştii că forţele britanice se aflau la numai 1,5 km depărtare, despărţite de divizie doar de lăţimea Rinului, Urquhart acceptă, călcîndu-şi pe inimă, hotărîrea superiorilor săi. Venise timpul ca neînfricaţii luptători de la Arnhem să fie scoşi din capul de pod în care se retrăseseră.

La Hartenstein, locotenent-colonelul Eddie Myers, sfîrşit de oboseală, îi predă lui Urquhart cele două plicuri: scrisoarea lui Browning şi ordinul de evacuare semnat de generalul Thomas. Mesajul lui Browning de felicitare şi de încurajare, scris cu peste douăzeci şi patru de ore înainte, era depăşit. Iată ce conţinea, printre altele: „... trupele de uscat vin în ajutorul vostru cu efective numeroase, dar... tîrziu în cursul zilei” şi „nu mă simt, desigur, atît de obosit şi de frustrat ca Dv., dar mă simt probabil mai rău decît Dv., pentru toate cele întîmplate...”

Ordinul de retragere – unde mai pui că provenea de la Thomas, căruia Urquhart, ca şi Browning dealtfel, nu-i putea ierta încetineala – era mult mai deprimant. Divizia 43 Wessex, scria Thomas, începea să simtă greutatea presiunii din ce în ce mai puternice exercitate de germani. Trebuia abandonată orice

[1] „Tancurile au sosit în primele ore ale dimineţii”, notează generalul Harmel, la 24 septembrie, în anexa nr. 6 a jurnalului său de război, şi adaugă: „Comandamentul Corpului 2 de tancuri a repartizat cele mai multe dintre ele, 45 de tip Tigru, Diviziei 10 SS «Frundsberg»”.

speranţă de a realiza un important cap de pod dincolo de Rin; retragerea Diviziei 1 aeropurtate urma să aibă loc, printr-o înţelegere între Urquhart şi Thomas, la o dată şi o oră care aveau să fie stabilite ulterior.

Urquhart se gîndi la hotărîrea pe care trebuia s-o ia. Ascultînd bombardamentul neîncetat al artileriei şi al aruncătoarelor, nu avea nici un dubiu asupra datei şi orei. Dacă voiau să fie salvaţi măcar cîţiva din oamenii săi, retragerea trebuia să aibă loc imediat şi, evident, sub protecţia întunericului. La ora 8.08 Urquhart a luat legătura prin radio cu generalul Thomas: „«Operaţia Berlin», îi spuse el, trebuie să aibă loc la noapte".

După vreo douăzeci de minute, Urquhart transmise radiograma pe care o pregătise pentru Browning şi pe care o dăduse cu o seară înainte locotenentului Neville Hay ca să o cifreze. Era încă valabilă, mai ales propoziţia „chiar şi o slabă acţiune ofensivă din partea inamicului poate provoca o prăbuşire totală". În acel moment situaţia lui Urquhart era atît de desperată, încît nu ştia dacă soldaţii săi vor putea rezista pînă la căderea nopţii. Apoi, generalul, complet epuizat, începu să întocmească planul celei mai grele manevre: retragerea. Exista o singură cale – să se traverseze înfricoşătorul Rin, lat de 360 de metri, pînă la Driel.

Planul lui Urquhart era întocmit după modelul unei alte retrageri britanice clasice – Gallipoli, în 1916. Acolo, după luni de zile de lupte, trupele au fost evacuate în cele din urmă recurgîndu-se la o stratagemă. O ariergardă foarte subţiată a continuat să tragă pentru a acoperi retragerea grosului trupelor, care n-a suferit pierderi mari. Urquhart a proiectat o manevră similară. Mici grupuri de soldaţi vor trage continuu pe întregul perimetru al capului de pod pentru a-l induce în eroare pe inamic, în timp ce ceilalţi se vor strecura pe neobservate din capul de pod. Treptat, unităţile aflate în partea de nord a capului de pod se vor deplasa de-a lungul laturilor sale pînă la fluviu pentru a fi evacuate. Apoi vor urma ultimele subunităţi aflate mai aproape de Rin. „De fapt, a spus Urquhart ulterior, am proiectat retragerea ca dezumflarea unei pungi de hîrtie. Voiam ca mici grupuri să rămînă în punctele-cheie pentru a da impresia că mai eram acolo, în timp ce noi coboram spre fluviu de-a lungul flancurilor".

Urquhart spera să păstreze şi alte indicii de „normalitate” – va continua traficul radio obişnuit; artileria lui Sheriff Thompson va trage pînă în ultima clipă; poliţia militară va continua să patruleze în interiorul şi în afara terenurilor de tenis ale hotelului Hartenstein unde erau adunaţi prizonierii de război germani. Soldaţii aceia vor fi ultimii care vor pleca. Evident, în afară de o ariergardă, şi alţii vor trebui să rămînă în urmă – medici, sanitari şi cei grav răniţi. Dintre aceştia, cei care nu erau în stare să umble, dar puteau ocupa poziţii de apărare, vor rămîne şi vor continua să tragă.

Pentru a ajunge la fluviu, soldaţii lui Urquhart vor urma un singur itinerar de-a lungul fiecărei laturi a capului de pod. Piloţii de planoare vor fi călăuzele şi îi vor conduce pe o potecă

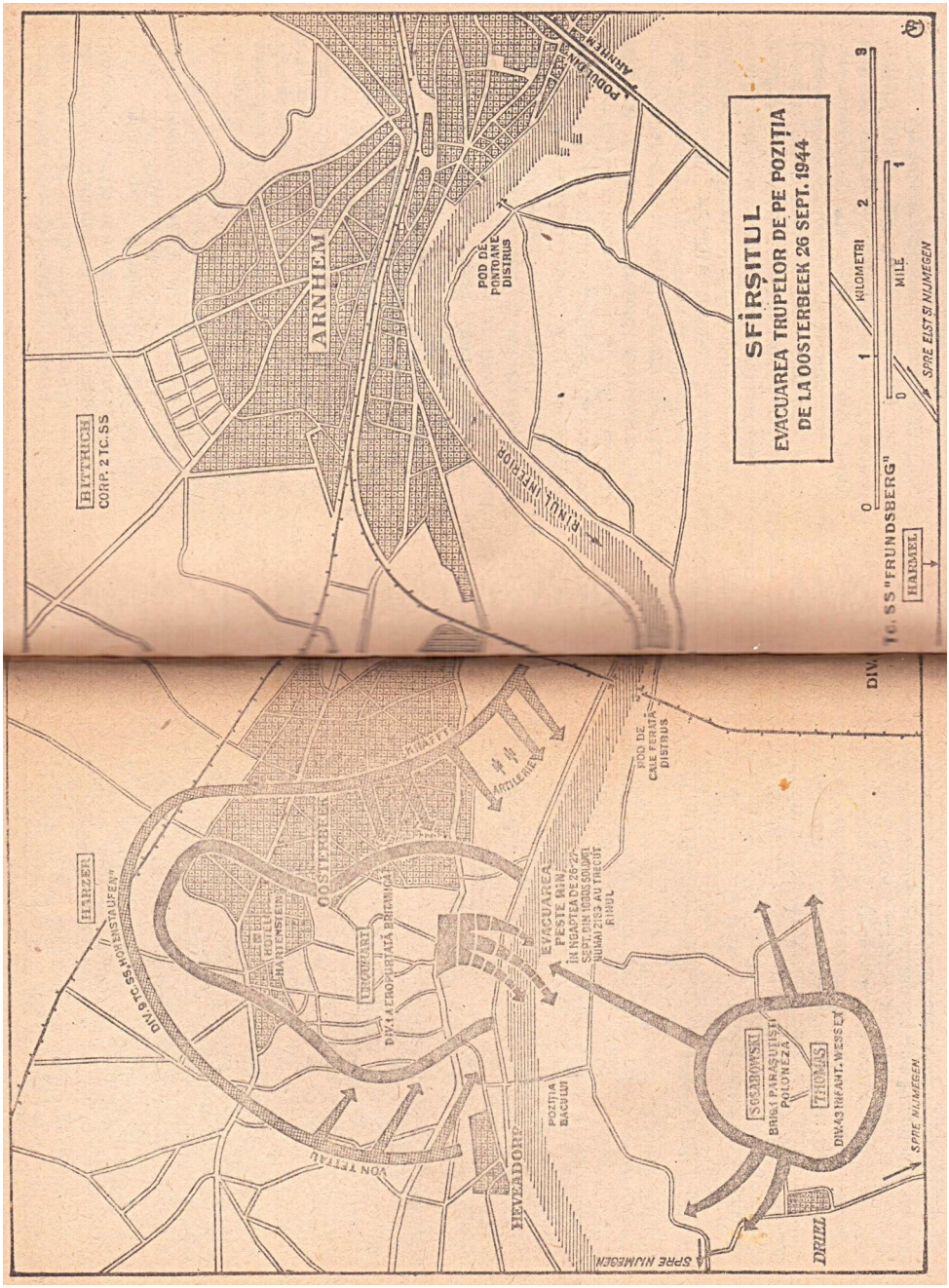

marcată cu cretă albă. Soldaţii, cu bocancii înfăşuraţi în bucăţi

de pînză, se vor îndrepta spre malul apei. Acolo, vor fi îmbarcaţi într-o mică „flotă” de evacuare: patrusprezece şalupe cu motor, manevrate de două companii de genişti canadieni, fiecare şalupă putînd transporta patrusprezece oameni, şi diverse alte ambarcaţiuni mai mici. Numărul lor nu se cunoaşte precis. Nici soldaţii din subunitatea şefului punctului de trecere nu-şi amintesc cîte erau, dar printre ele se aflau cîteva autoamfibii şi nişte bărci de asalt din pînză şi placaj rămase după trecerile anterioare.

Urquhart miza pe faptul că germanii, observînd acel du-te-vino de bărci, vor presupune că soldaţii încercau să vină în capul de pod, şi nu să-l părăsească. În afară de posibilitatea înfiorătoare ca inamicul să descopere retragerea trupelor sale, erau şi alte riscuri grave care puteau apare atunci cînd încercau să „evadeze” două mii de oameni. Dacă nu se respecta riguros planul, susţinea Urquhart, era de aşteptat să se producă o blocare la baza îngustă a capului de pod, care acum avea o lăţime de numai 600 de metri. Dacă se înghesuiau la punctul de îmbarcare, soldaţii săi puteau fi nimiciţi pînă la unul. După zadarnicele încercări ale polonezilor şi ale infanteriştilor din Regimentul Dorsetshire de a pătrunde în capul de pod, Urquhart nu se aştepta ca evacuarea să decurgă lin. Deşi toate tunurile pe care Corpul 30 le putea instala în poziţii de tragere vor deschide focul pentru a-i proteja pe oamenii săi, Urquhart era convins că germanii vor pricinui pierderi grele. Timpul era un inamic serios, deoarece erau necesare ore întregi pentru a termina evacuarea. Mai era şi problema păstrării secretului. Deoarece unii soldaţi puteau fi făcuţi prizonieri şi interogaţi în cursul zilei, nimeni, în afară de ofiţerii superiori şi cei cărora li se vor încredinţa misiuni speciale, nu va fi pus la curent cu evacuarea decît în ultima clipă.

După ce s-a consultat prin radio cu generalul Thomas şi a primit aprobarea pentru punctele principale ale planului său de retragere, Urquhart a convocat o consfătuire cu cîţiva ofiţeri superiori care mai erau prezenţi: generalul de brigadă Pip Hicks; locotenent-colonelul Iain Murray, din Regimentul de planoare, care a preluat comanda brigăzii lui Hackett după ce acesta a fost rănit; locotenent-colonelul R.G. Loder- Symonds, comandantul artileriei diviziei; colonelul Mackenzie, şeful de stat major; şi locotenent-colonelul Eddie Myers, comandantul

trupelor de geniu, care avea să răspundă de evacuare. Chiar înainte de a începe consfătuirea, sosi pentru a vorbi cu Urquhart colonelul Graeme Warrack, şeful serviciului medical. El fu primul care află despre plan. Warrack era „deprimat şi trist. Nu pentru că trebuia să rămîn la urmă – era de datoria mea să stau cu răniţii – ci pentru că pînă în acel moment sperasem că divizia va primi întăriri în foarte scurt timp”.

În pivniţa hotelului Hartenstein, înconjurat de ofiţerii săi, Urquhart anunţă vestea: „Plecăm la noapte”. Apoi expuse planul în amănunţime. Succesul retragerii depindea de sincronizarea riguroasă a tuturor acţiunilor. Orice aglomerare de trupe sau blocaj putea provoca un dezastru. Oamenii trebuiau să se deplaseze fără a înceta să lupte. „Dacă inamicul va deschide focul asupra lor în timpul ruperii luptei, nu vor riposta decît în cazul în care va fi o chestiune de viaţă sau de moarte”. În timp ce ofiţerii, descurajaţi, se pregăteau să plece, Urquhart, îi preveni că evacuarea trebuia să rămînă secretă cît mai mult timp posibil. Vor fi informaţi numai cei ce trebuie să fie la curent cu acest plan.

Vestea nu i-a surprins prea mult pe ofiţerii superiori ai lui Urquhart. De ore întregi era evident că situaţia aceea nu mai putea dura. Totuşi, ca şi Warrack, erau amărîţi că n-au sosit întăririle. Se temeau, de asemenea, că oamenii vor avea şi mai mult de suferit în timpul retragerii decît în capul de pod. Întîmplător, radiotelegrafistul James Cockrill, ataşat la comandamentul diviziei, a auzit următoarea scurtă radiogramă: „«Operaţia Berlin» are loc la noapte”. Se întreba ce poate însemna. Nici prin cap nu i-a trecut că ar fi vorba de retragere. Cockrill credea că divizia „va lupta pînă la ultimul om şi pînă la ultimul cartuş”. Se gîndea că „Operaţia Berlin” putea semnifica o încercare supremă de a pătrunde pînă la podul din Arnhem „printr-un eroic «atac al brigăzii uşoare», sau ceva în genul ăsta”. Altcineva şi-a dat seama foarte limpede despre ce era vorba. La comandamentul Brigăzii 1 aeropurtate, colonelul Payton-Reid din Regimentul de grăniceri scoţian (KOSB), în timp ce ajuta la stabilirea detaliilor în legătură cu evacuarea laturii de vest a capului de pod, îl auzi pe generalul Pip Hicks mormăind ceva despre „un alt Dunkerque”.

În tot cursul zilei, dezlănţuind atacuri furibunde, germanii încercară să ocupe poziţii, dar „Diavolii roşii” au rezistat. Apoi,

aveau să-şi amintească unii dintre participanţi, puţin după ora 20,00 a început să se răspîndească vestea despre retragere. Pentru maiorul George Powell, din Batalionul 156 al lui Hackett, care se afla în vîrful capului de pod, ştirea a constituit „o lovitură îngrozitoare. M-am gîndit la toţi oamenii care muriseră şi la faptul că tot efortul acela a fost zadarnic”. Întrucît soldaţii săi erau printre cei care aveau de parcurs distanţa cea mai mare, Powell le dădu semnalul de plecare, în coloană cîte unul, la ora 20,15.

Soldatului Robert Downing, din Batalionul 10 de paraşutişti, i s-a spus să-şi părăsească locaşul de tragere şi să se ducă la hotelul Hartenstein. Acolo a fost întîmpinat de un sergent. „Uite colo o vechitură de maşină de ras din plastic”, îi zise sergentul. „Bărbiereşte-te pe uscat”. Downing îl privi nedumerit. „Grăbeşte-te, adăugă sergentul. Trecem fluviul şi, pentru Dumnezeu, dacă ne întoarcem trebuie să arătăm ca soldaţi englezi”.

Într-o pivniţă de lîngă poziţia sa, maiorul Robert Cain împrumută o altă maşină de ras. Cineva găsise apă, şi Cain îşi dădu jos barba de o săptămînă; apoi îşi şterse cu grijă faţa cu dosul cămăşii înnegrite de fum şi pătate de sînge. Cînd ieşi afară, se opri pentru o clipă în ploaia care se înteţise şi aruncă o privire spre biserica din Oosterbeek. În vîrf era o giruetă cu un cocoş aurit. Cain îl privise de multe ori în timpul luptelor. Pentru el era un simbol al norocului. Cît timp va rămîne cocoşul acolo sus, va rezista şi divizia. Îl cuprinse o tristeţe copleşitoare. Se întrebă dacă a doua zi girueta va mai fi acolo.

La fel ca alţii, şi maiorul Thomas Toler, din Regimentul de planoare, a fost rugat de colonelul Iain Murray să se aranjeze puţin. Toler nu avea nici un chef să se ocupe de ţinută. Era atît de obosit, încît chiar şi numai „gîndul la asta era un efort”. Murray îi întinse maşina sa de ras. „Plecăm. Nu vrem ca cei din trupele de uscat să ne considere o şleahtă de vagabonzi”. Toler îşi dădu cu un pic de clăbuc rămas de la Murray şi se bărbieri. „E uluitor cît de bine m-am simţit după aceea, şi fizic şi psihic”, îşi aminteşte el. La punctul de comandă al lui Murray era steagul cu Pegas pe care soldaţii lui Hackett plănuiseră să-l fluture la sosirea Armatei 2. Toler îl privi o clipă cu ochii pierduţi. Apoi îl strînse cu grijă şi îl puse deoparte.

În poziţiile de artilerie, unde soldaţii trăgeau acum lovitură

după lovitură pentru a masca evacuarea, tunarul Robert Christie îl auzi pe radiotelegrafistul subunităţii, Willie Speedie, chemînd bateria. Speedie anunţă că o altă staţie va dirija tragerea şi încheie scurt: „Acum strîng staţia. Terminat”.

Sergentul Stanley Sullivan, unul dintre marcatorii care jalonaseră drumul cu nouă zile în urmă, se înfurie cînd auzi vestea. „Îmi dădusem seama că oricum nu mai aveam nici o şansă, dar ar fi trebuit să luptăm pînă la capăt”. Postul de pază al lui Sullivan era într-o şcoală „unde elevii încercaseră să înveţe. Mi-era teamă pentru toţi copiii aceia dacă plecam. Voiam să ştie şi ei, şi germanii ce gîndeam”. Sullivan scrise pe tabla din clasa pe care o apărase, cu litere mari de tipar, subliniindu-le de mai multe ori, următoarele cuvinte: „Ne vom întoarce !!!”[1]

La ora 21,00 fix, străfulgerările flăcărilor de la gura ţevii tunurilor masate ale Corpului 30 sfîşiară întunericul, şi de-a lungul întregului perimetru al capului de pod izbucniră incendii cînd o avalanşă de obuze se abătu asupra poziţiilor germane. După patruzeci şi cinci de minute, oamenii lui Urquhart începură să plece. Vremea rea, care împiedicase sosirea la timp a trupelor şi aprovizionărilor în cursul săptămînii, îi favoriza de data aceasta pe „Diavolii roşii”; retragerea a început aproape în condiţii de furtună, ceea ce – împreună cu vacarmul bombardamentului – a concurat la acoperirea evacuării englezilor.

Sub biciuirea vîntului şi a ploii, supravieţuitorii Diviziei 1 aeropurtate, cu feţele înnegrite, cu echipamentul bine ajustat şi fixat şi cu bocancii înfăşuraţi în cîrpe pentru a nu face zgomot, ieşeau tiptil din locaşuri şi amplasamente şi se grupau în vederea primejdiosului drum spre fluviu. Din cauza întunericului şi a condiţiilor atmosferice, nu vedeau la mai mult de cîţiva paşi în faţa lor. Soldaţii formau un lanţ viu, ţinîndu-se de mînă sau de poalele tunicii de mascare a celui din faţă.

Sergentul William Tompson, pilot de planor, stătea cocoşat sub ploaia care şiroia întruna. Avea misiunea să-i dirijeze pe soldaţi spre malul fluviului şi era pregătit pentru a petrece o

[1] Copiii nu aveau să vadă cele scrise. La 27 septembrie, dezlănţuind represalii brutale împotriva olandezilor, germanii au dat ordin ca întreaga zonă Arnhem să fie evacuată. Oraşul şi suburbiile lui aveau să rămînă nelocuite pînă în ultimele zile ale războiului, respectiv pînă la 14 aprilie 1945, cînd au sosit trupele canadiene.

noapte lungă sub ploaie. În timp ce privea oamenii care treceau pe lîngă el, se gîndi că „puţini ştiu, în afară de noi, ce înseamnă să trăieşti într-un abator de 1,5 km²”.

Pentru radiotelegrafistul James Cockrill era foarte clar acum ce semnifica „Operaţia Berlin”. Avea ordin să rămînă în spate şi să continue traficul radio în regimul anterior în timp ce trupele se retrăgeau. I se spusese „să menţină staţia în permanenţă în funcţiune şi să lucreze tot timpul pe emisie pentru ca germanii să creadă că totul este normal”. Cockrill stătea singur, în întuneric, în veranda hotelului Hartenstein, „transmiţînd cu manipulatorul. Auzeam forfota din jurul meu, dar aveam ordin să transmit întruna”. Cockrill era convins că va fi făcut prizonier înainte de ivirea zorilor. Avea puşca lîngă el, dar nu-i servea la nimic. Într-un cartuş orb se găsea cifrul pentru stabilirea legăturii cu Armata 2. Era singurul care îi mai rămăsese.

Pe malul de sud al Rinului, medici, infirmieri şi personalul sanitar al Crucii Roşii olandeze stăteau în aşteptare în sectoarele de debarcare şi la punctul de adunare. La Driel, convoaie întregi de ambulanţe şi vehicule erau gata să-i transporte la Nijmegen pe supravieţuitorii diviziei lui Urquhart. Deşi în jurul ei se făceau pregătiri pentru sosirea soldaţilor englezi, Cora Baltussen, după trei zile şi trei nopţi de îngrijire a răniţilor, era atît de epuizată, încît îşi închipuia că bombardamentul şi preparativele de pe malul de sud constituiau preludiul unei noi tentative de forţare. În timpul unui bombardament intens dezlănţuit asupra satului Driel, Cora fusese rănită de un şrapnel la cap, la umărul stîng şi la şold. Deşi rănile erau dureroase, Cora le considera superficiale. Era mai preocupată de hainele ei pătate de sînge. Se duse acasă cu bicicleta să se schimbe înainte de a reveni pentru a ajuta la îngrijirea noului val de răniţi care, era sigură de acest lucru, aveau să sosească foarte curînd. Pe drum, Cora nimeri sub focul inamicului. Aruncată de pe bicicletă de suflul unei explozii, zăcu un timp, fără să fi păţit nimic, într-un şanţ plin de noroi, apoi porni din nou la drum. Acasă, oboseala a doborît-o. Se duse în pivniţă să tragă un pui de somn. A dormit toată noaptea fără a şti că se desfăşoară „Operaţia Berlin”.

Ambarcaţiunile destinate evacuării, manevrate de genişti canadieni şi englezi, aşteptau de-a lungul fluviului la baza capului de pod. Deocamdată inamicul nu avea nici un fel de

bănuieli. Era evident că germanii nu ştiau ce se întîmplă. Tunurile lor trăgeau asupra subunităţilor Regimentului Dorsetshire, care declanşaseră un atac de diversiune la vest de capul de pod. Apoi îşi transportară focul şi mai la vest, unde artileria engleză lansase un baraj pentru a da impresia că se încearcă o forţare a fluviului în sectorul acela. Se părea că stratagema lui Urquhart era bună.

Sub ploaia torenţială, şirurile de soldaţi şerpuiau de-a lungul celor două laturi ale capului de pod spre fluviu. Unii erau atît de epuizaţi încît s-au rătăcit şi au căzut în mîinile inamicului; alţii, nefiind în stare să meargă singuri, trebuiau să fie ajutaţi. În bezna nepătrunsă nimeni nu se oprea, căci orice oprire ar fi însemnat zgomot, învălmăşeală şi... moarte.

La lumina roşiatică a incendiilor care mistuiau clădirile, sergentul Ron Kent, din grupul de marcatori ai maiorului Boy Wilson, îşi conduse plutonul pe un cîmp cu varză, fixat ca loc de adunare a companiei. Acolo au aşteptat să sosească şi restul companiei înainte de a porni spre fluviu. „Ştiam că Rinul era la sud, spune Kent, dar nu ştiam în ce punct ne aşteaptă bărcile pentru evacuare”. Deodată văzură dîrele roşii ale unor trasoare venind dinspre sud. Luîndu-le drept semn indicator, porniră într-acolo. După scurt timp ajunseră la dunga albă făcută cu cretă şi îi zăriră în întuneric pe piloţii de planoare care le arătară drumul. Cei din grupul lui Kent auziră ţăcănit de mitraliere şi explozii de grenade în stînga lor. Maiorul Wilson şi un alt grup dăduseră peste germani. În încleştarea violentă care a urmat, doi soldaţi au fost ucişi cînd mai erau de străbătut doar 1,5 km ca să fie salvaţi.

Ostaşii aveau să-şi amintească tot felul de detalii legate de evacuare – unele amare, înfiorătoare, altele hazlii. În timp ce mergea spre fluviu, soldatul Henry Blyton, din Batalionul 1, auzi pe cineva strigînd. În faţă şirul se opri. Cîţiva soldaţi se îndreptară spre locul de unde se auzea strigătul. Pe pămîntul îmbibat cu apă zăcea un rănit care îşi chema mama. S-a dat ordin să se continue înaintarea. Nimeni nu avea voie să se oprească, chiar dacă era vorba de răniţi. Şi totuşi mulţi au făcut-o. Înainte de a-şi părăsi poziţiile, soldaţii din „gruparea” maiorului Dickie Lonsdale s-au dus la locuinţa familiei ter Horst şi au luat cu ei un număr cît mai mare posibil de răniţi în stare să meargă.

Caporalul Sydney Nunn, care împreună cu un pilot de planor scosese din luptă un tanc Tigru la începutul săptămînii, a crezut că n-o să mai ajungă la fluviu. Lîngă biserică, unde poziţiile de artilerie fuseseră cucerite de inamic în cursul zilei, Nunn şi un grup din Regimentul de grăniceri scoţian (KOSB) au avut un scurt, dar violent schimb de focuri cu germanii. Datorită ploii şi întunericului, cei mai mulţi dintre soldaţii englezi au reuşit să se îndepărteze. Nunn, zăcînd la pămînt, a fost pentru prima oară rănit în cele nouă zile de luptă. Un şrapnel a lovit nişte bolovani şi o aşchie de piatră i-a retezat un dinte din faţă.

Sergentul Thomas Bentley, din Batalionul 10, mergea în urma locotenentului Neville Hay, comandantul subunităţii de transmisiuni „Phantom”. „Lunetiştii trăgeau necontenit asupra noastră, îşi aminteşte el. Am văzut doi piloţi de planoare ieşind din umbră şi atrăgînd în mod deliberat focul germanilor asupra lor, ca şi cînd ar fi vrut să vedem de unde veneau împuşcăturile”. Ambii au fost ucişi.

La hotelul Hartenstein, generalul Urquhart şi statul său major se pregăteau să plece. Jurnalul de război era închis; documentele au fost arse şi Hancock, ordonanţa generalului, ştergea cizmele lui Urquhart cu bucăţi de perdea. Toţi îngenuncheară, cînd capelanul spuse „Tatăl nostru”. Urquhart îşi aminti de sticla de whisky pe care ordonanţa i-o pusese în bagaj în Ziua Z. „Am trecut-o din mînă în mînă spuse Urquhart, şi fiecare a tras o înghiţitură”. Apoi Urquhart coborî în pivniţă, unde zăceau răniţii „cu pansamentele lor pline de sînge şi cu atele improvizate”. Îşi luă la revedere de la cei care îşi dădeau seama ce se întîmplă. Alţii, aflaţi sub efectul morfinei, nu ştiau, din fericire, de retragere. Un soldat cu privirea rătăcită, sprijinindu-se de zidul pivniţei, îi spuse lui Urquhart: „Sper c-o să reuşiţi, domnule general”.

Locotenent-comandorul Arnoldus Wolters, ofiţerul de legătură olandez pe lîngă comandamentul diviziei, mergea în spatele grupului generalului, păstrînd o tăcere desăvîrşită. „Dacă scoteam o vorbă, cu accentul meu puteam să fiu luat drept neamţ”, spune el. La un moment dat Wolters a pierdut contactul cu omul din faţa lui. „Nu ştiam ce să fac. Am continuat să merg rugîndu-mă la Dumnezeu să-mi poarte paşii în direcţia cea bună”. Wolters era foarte deprimat. Se gîndea la soţie şi la fiica sa pe care n-o văzuse de cînd era de cîteva luni. Nu putuse

nici să telefoneze, deşi familia lui locuia la numai cîţiva kilometri de Hartenstein. Ceasul pe care îl cumpărase pentru soţie în Anglia îl avea încă în buzunar; ursuleţul pe care intenţionase să-l dăruiască fetiţei sale era undeva printre sfărîmăturile unui planor. Dacă va avea norocul să treacă pe malul celălalt, va pleca, probabil, din nou în Anglia.

La fluviu începuseră traversările. Locotenent-colonelul Myers şi ajutoarele lui îmbarcau oamenii pe măsură ce soseau. Dar acum, chiar dacă nu-şi dădeau seama că are loc o retragere, germanii vedeau operaţiile de traversare la lumina rachetelor. Aruncătoarele şi tunurile începură să-şi regleze tirul. Bărcile erau ciuruite şi răsturnate. Zbătîndu-se în apă, oamenii strigau după ajutor. Alţii, deja morţi, erau duşi de curent. Răniţii se agăţau de epave şi încercau să înoate spre malul de sud. Într-o oră, jumătate din parcul de ambarcaţiuni destinat evacuării a fost distrus, dar traversarea nu s-a întrerupt.

Cînd soldaţii maiorului George Powell au ajuns la fluviu, după lungul drum parcurs paralel cu latura de est a capului de pod, Powell a crezut că evacuarea se terminase. O barcă se legăna pe apă, afundîndu-se la izbirea valurilor. Intrînd în apă, Powell înaintă cu greu pînă la barcă; era plină de găuri şi pionierii din ea erau toţi morţi. Cînd cîţiva din oamenii săi se aruncară în apă cu intenţia să treacă fluviul înot, din beznă apăru deodată o barcă. Powell îşi grupă în grabă soldaţii şi urcă la bord o parte dintre ei. El şi ceilalţi rămaseră să aştepte întoarcerea ambarcaţiunii. Ajuns pe digul înalt de la sud de Rin, Powell se opri pentru o clipă şi privi înapoi spre nord. „Deodată mi-am dat seama că trecusem fluviul. Pur şi simplu nu-mi venea a crede că am scăpat cu viaţă”. Întorcîndu-se spre cei cincisprezece oameni ai săi, uzi leoarcă, Powell dădu comanda: „În coloană cîte trei – adunarea!”, apoi îi conduse în pas de marş pînă la centrul de primire. Cînd ajunseră în faţa clădirii, Powell comandă cu voce de stentor: „Batalion 156 – stai! La dreapta! În repaus rupeţi rîndurile – marş!” Stînd în ploaie, îi urmări cu privirea în timp ce-şi căutau un adăpost. „Totul se sfîrşise, dar, slavă Domnului, am terminat aşa cum am început: mîndri”.

Barca supraîncărcată în care se afla Urquhart se împotmoli în nămol tocmai cînd era pe punctul de a porni. Hancock, ordonanţa generalului, sări jos şi începu să împingă. „A reuşit să ne scoată, spune Urquhart, dar în timp ce se chinuia să urce din

nou, cineva strigă: «Daţi-i drumul! Sîntem şi aşa prea mulţi!» Enervat de această ingratitudine, Hancock s-a făcut că nu aude remarca şi, cu un ultim efort, s-a căţărat în barcă".

Înaintînd sub focul mitralierelor, barca lui Urquhart se afla la jumătatea drumului cînd, deodată, motorul „tuşi" şi se opri. Barca începu să plutească în derivă. „Mi s-a părut un secol pînă motorul a pornit din nou", spune Urquhart. După cîteva minute au ajuns la malul de sud. Privind înapoi, Urquhart văzu străfulgerările de la gura ţevii mitralierelor germane: rafale lungi măturau fluviul. „Cred că trăgeau la întîmplare", spune el.

De-a lungul întregului mal al Rinului, pe pajişti şi în păduri, aşteptau sute de oameni. Dar acum, cînd numai jumătate din bărci mai rămăseseră întregi, iar focul mitralierelor se intensifica, s-a produs blocajul de care se temuse Urquhart. Şirurile s-au îngrămădit şi s-a iscat învălmăşeală, nu însă şi panică. Mulţi soldaţi încercau să se înghesuie în faţă, iar ofiţerii şi sergenţii căutau să-i oprească. Caporalul Thomas Harris, din Batalionul 1, îşi aminteşte că „sute şi sute aşteptau să traverseze. Bărcile se afundau sub greutatea numărului prea mare de oameni care se urcau la bord". Iar acum, cînd germanii şi-au reglat tirul, bombele de aruncător cădeau chiar în sectorul de îmbarcare. Harris, ca şi mulţi alţii, s-a hotărît să treacă fluviul înot. Şi-a scos uniforma şi bocancii şi, spre mirarea sa, a reuşit să ajungă pe malul celălalt.

Alţii n-au fost atît de norocoşi. Şi cînd a ajuns tunarul Charles Pavey la fluviu sectorul de îmbarcare era bătut cu foc de mitralieră. În timp ce oamenii stăteau ghemuiţi pe mal, Pavey văzu un soldat venind înot spre locul unde se afla el. Fără să-i pese de gloanţele care şuierau în jurul lui, ieşi din apă şi, trăgînd aer în piept, exclamă: „Slavă Domnului, am ajuns". Pavey auzi pe cineva spunînd: „Nătărăule, eşti încă pe acelaşi mal".

Sergentul Alf Roullier, care duminică reuşise să gătească şi să împartă şi altora o zeamă, încerca acum să treacă fluviul înalt. În timp ce se zbătea în apă, o barcă trecu pe lîngă el şi cineva îl apucă de guler. Auzi un om strigînd: „E-n regulă, băiete. Ţine-o aşa. Nu te lăsa". Roullier era complet dezorientat. Credea că se îneacă. Apoi auzi aceeaşi voce spunînd: „Foarte bine, amice", şi un genist canadian îl săltă în barcă. „Unde naiba sînt?", mormăi Roullier uluit. Canadianul zîmbi. „Eşti aproape acasă", spuse el.

Se apropiau zorile cînd radiotelegrafistul James Cockrill aflat încă cu staţia sa de radio în veranda hotelului Hartenstein, auzi o şoaptă care îl înfioră. „Haide, Chick, spuse cineva, să mergem”. În timp ce se îndreptau spre fluviu, răbufni deodată o explozie asurzitoare. Cockrill simţi o izbitură la ceafă şi în umeri. Pistolul-mitralieră Sten, pe care îl purta la spate, fusese despicat de o schijă. Cînd s-a apropiat de mal, grupul lui Cockrill a întîlnit cîţiva piloţi de planor ascunşi în tufişuri. „Nu vă duceţi pînă nu vă spunem noi, le zise unul dintre piloţi. Germanii au o mitralieră Spandau blocată astfel încît bate cu foc razant exact acest sector”. Îndrumaţi de piloţi, oamenii îşi continuară înaintarea, în salturi, unul cîte unul. Cînd veni rîndul său, Cockrill se aplecă şi ţîşni ca din puşcă. După cîteva secunde se împiedică şi căzu peste o grămadă de corpuri. „Trebuie să fi fost vreo douăzeci sau treizeci, îşi aminteşte el. Îi auzeam pe unii strigîndu-şi mamele; alţii ne rugau să nu-i lăsăm acolo. Nu ne puteam opri”. Cînd ajunseră la malul fluviului o rachetă ilumină tot sectorul şi începură să ţăcăne mitralierele. Cineva îi îndemnă pe cei care ştiau să înoate să nu mai aştepte bărcile. Cockrill intră în apa rece ca gheaţa, căutînd să se ferească de soldaţii care, cuprinşi de panică, se zbăteau să se menţină la suprafaţă.

Deodată Cockrill auzi o voce spunînd: „În regulă, amice, nu-ţi fie teamă. Te ţin eu”. Un canadian îl trase în barcă şi după cîteva secunde Cockrill îşi dădu seama că au ajuns la mal. „Mi-a venit să plîng cînd am văzut că mă întorsesem de unde plecasem”, spuse el. Barca aceea venise să ia răniţi. Oamenii din jur îl ajutară să urce la bord, apoi barca o porni din nou şi Cockrill îşi aminteşte că soldaţii din preajmă dădură năvală spre ambarcaţiune călcîndu-se care cum apuca. Deşi barca era supraîncărcată şi germanii trăgeau mereu, canadienii reuşiră să ajungă la malul opus. După atîtea ore petrecute în verandă şi după călătoria de coşmar pe apă, Cockrill era complet năuc. „Ştiu că, atunci cînd mi-am revenit, mă aflam într-un hambar şi cineva mi-a dat o ţigară”. Deodată îşi aminti de ceva. Se scotoci înnebunit în buzunare şi în cele din urmă scoase unica muniţie ce o mai avea: cartuşul orb care conţinea cifrul.

Cu puţin înainte de ora 2 noaptea, ceea ce mai rămăsese din muniţia Diviziei 1 aeropurtate a fost aruncat în aer. Artileriştii lui Sheriff Thompson au tras ultimele obuze, apoi au scos închizătoarele tunurilor. Fruntaşul Percy Parkes şi ceilalţi

servanţi din echipa sa au primit ordin să se retragă. Parkes era surprins. Nu se gîndise nici o clipă la retragere. Se aşteptase să rămînă pe loc pînă ce amplasamentul său avea să fie distrus sau cucerit de germani. A fost şi mai uluit cînd a ajuns pe malul fluviului unde erau sute şi sute de soldaţi. Cineva spuse că toate bărcile se scufundaseră. Un soldat de lîngă Parkes trase adînc aer în piept. „Se pare că o să trebuiască să înotăm”, spuse el. Parkes privi fluviul. „Era foarte lat. La mijlocul apei viteza curentului trebuia să fie de aproximativ nouă noduri. Nu credeam că aş putea s-o scot la capăt. Am văzut băieţi care se aruncau complet îmbrăcaţi şi erau duşi în aval. Alţii reuşeau să ajungă la celălalt mal şi cădeau răpuşi de gloanţe tocmai cînd ieşeau din apă. Am văzut unul vîslind pe o scîndură, cu raniţa în spate. Dacă putea el, de ce n-aş fi putut şi eu?”

Parkes se dezbrăcă în chiloţi şi aruncă tot, inclusiv ceasul de buzunar din aur. La mijlocul fluviului, unde curentul era mai iute, chiloţii îi alunecară şi Parkes se debarasă de ei. Reuşi să treacă dincolo şi, pitindu-se prin tufişuri şi şanţuri, ajunse în cele din urmă la o căsuţă izolată. Intră să ia ceva de îmbrăcat. Ieşind după cîteva minute, întîlni un soldat din Regimentul Dorsetshire care îl îndreptă spre un punct de adunare. Acolo i-au dat o ceaşcă de ceai cald şi cîteva ţigări. Fiind foarte obosit, lui Parkes i-a trebuit mult timp să înţeleagă de ce se holbau toţi la el. Era îmbrăcat într-o cămaşă bărbătească sport, viu coloratã, şi o pereche de pantaloni bufanţi de damă, legaţi la genunchi.

Soldatul Alfred Dullforce, din Batalionul 10, înotă şi el gol pînă la malul celălalt, dar ducînd cu sine un aruncător de calibrul 38. Fu foarte încurcat cînd văzu pe mal, împreună cu soldaţii, două femei. „Primul impuls spune Dullforce, a fost să mă arunc din nou în apă”. O femeie îl strigă şi îi întinse o fustă. „Nici n-a clipit cînd m-a văzut gol, îşi aminteşte el. Mi-a spus să nu mă sfiesc, deoarece ele se aflau acolo tocmai ca să-i ajute pe cei ce traversau fluviul”. Îmbrăcat într-o fustă multicoloră, care îi ajungea pînă la genunchi, şi încălţat cu o pereche de saboţi, Dullforce fu condus la un camion englez care transporta supravieţuitorii înapoi la Nijmegen.

Acum germanii băteau cu foc sectorul de îmbarcare şi bombele de aruncător vîjîiau necontenit prin aer. În timp ce locotenent-comandorul Arnoldus Wolters, ultimul dintr-un şir de oameni, alerga spre o barcă, un proiectil explodă în mijlocul

grupului. „Eu n-am păţit absolut nimic, dar în jurul meu zăceau opt morţi şi un rănit grav”. Wolters îi dădu rănitului o doză de morfină şi îl duse pînă la barcă. În ambarcaţiunea supraîncărcată nu mai era loc pentru Wolters, astfel că el intră în apă şi, ţinîndu-se de marginea bărcii, fu tras pînă la malul celălalt. Acolo ieşi din apă împleticindu-se, după care îşi pierdu cunoştinţa.

La ivirea zorilor, parcul de ambarcaţiuni destinat evacuării era aproape distrus. Totuşi geniştii canadieni şi englezi, înfruntînd focul aruncătoarelor, artileriei şi mitralierelor grele, continuară să transporte oamenii cu bărcile care mai rămăseseră. Soldatul Arthur Shearwood, din Batalionul 11, văzu cîţiva genişti canadieni care ajutau nişte răniţi să urce într-o barcă mică. Unul dintre canadieni îi făcu semn lui Shearwood să se urce şi el. Motorul bărcii nu mai pornea, şi canadienii le cerură tuturor soldaţilor care mai aveau puşti să înceapă a vîsli cu ele. Shearwood îl bătu pe umăr pe cel din faţa lui. „Dă-i drumul, îi spuse el. Vîsleşte şi tu”. Omul se uită la Shearwood cu o privire rătăcită. „Nu pot, spuse el arătînd spre umărul său bandajat. Mi-am pierdut un braţ”.

Maiorul Robert Cain a reuşit pînă în zori să-şi expedieze toţi soldaţii pe partea cealaltă. Împreună cu sergentul major „Robbo” Robinson, aştepta pe mal să plece şi el, dar nu mai sosea nici o ambarcaţiune. Cineva dintr-un alt grup arătă spre o barcă de asalt uşor găurită, care plutea pe apă, şi un soldat înotă pînă la ea pentru a o aduce la mal. Folosindu-se de patul puştilor, Cain şi Robinson începură să vîslească, în timp ce soldaţii care mai aveau căşti scoteau cu ele apa din barcă. Ajunşi la malul de sud, un soldat din poliţia militară îi îndreptă spre un hambar. Prima persoană pe care o recunoscu Cain cînd intră înăuntru fu generalul Hicks, care veni imediat spre el şi îi spuse cu un aer încîntat: „Ei bine, iată în sfîrşit un ofiţer bărbierit!” Cain schiţă un zîmbet şi răspunse cu un glas obosit: „Am fost bine educat, domnule general”.

La baza capului de pod, zeci de oameni se înghesuiau în ploaie, sub focul aruncătoarelor şi mitralierelor germane. Deşi cîteva bărci au încercat să treacă fluviul sub protecţia unei perdele de fum, era clar că în plină zi evacuarea nu putea continua. Unii dintre cei care s-au încumetat să pornească înot, fie că au fost luaţi de curent, fie că au devenit ţinta mitralierelor.

Alţii au reuşit să treacă fluviul cu bine. Soldaţii răniţi, care nu mai puteau face nimic, stăteau neputincioşi în ploaia torenţială, sau se îndreptau spre nord – înapoi la spitalele din capul de pod. Mulţi au hotărît să se ascundă şi să aştepte pînă se întunecă din nou pentru a încerca să ajungă pe malul opus. Pînă la urmă zeci de oameni s-au salvat în felul acesta.

Soldaţii ajunşi pe malul de sud şi în Driel, istoviţi şi murdari, îşi căutau unităţile – sau ceea ce mai rămăsese din ele. Sergentul Stanley Sullivan, marcatorul care scrisese cu litere de tipar pe tabla de la şcoală mesajul său sfidător, îşi aminteşte că cineva a întrebat: „Unde este Batalionul 1?" Un caporal se ridică imediat şi spuse: „Aici este, domnule. Lîngă el, o mînă de oameni acoperiţi de noroi s-au ridicat anevoie în picioare. Tunarul Robert Christie rătăcea printre grupurile de soldaţi căutîndu-şi camarazii de baterie. Nici o figură nu îi era familiară. Deodată, Christie simţi că i se umplu ochii de lacrimi. Se întreba dacă nu cumva el era singurul supravieţuitor din Bateria 2.

În drum spre Driel, generalul Urquhart ajunse la comandamentul lui Thomas. A refuzat să intre şi a aşteptat în ploaie în timp ce adjutantul lui s-a dus să facă rost de un mijloc de transport. Dar nu era necesar. Pe cînd Urquhart aştepta afară, sosi un jeep de la generalul Browning şi un ofiţer îl însoţi pînă la punctul de comandă al corpului. Fu condus, împreună cu grupul său, la o casă periferică din partea de sud a Nijmegenului. „Adjutantul lui Browning, maiorul Harry Cator, ne-a condus într-o cameră şi ne-a propus să ne scoatem hainele ude", spune Urquhart. Orgoliosul scoţian refuză. „Voiam dinadins ca Browning să ne vadă aşa cum eram – aşa cum fuseserăm". După o lungă aşteptare apăru şi Browning „imaculat ca întotdeauna". Arată, îşi spuse Urquhart, „de parcă ar fi venit de la paradă, şi nu dintr-un pat aflat în mijlocul cîmpului de bătălie". Urquhart se adresă comandantului corpului cu simplitate: „Îmi pare rău că lucrurile n-au ieşit aşa cum am sperat". Browning, oferindu-i lui Urquhart un pahar de whisky, răspunse: „Aţi făcut tot ce aţi putut". Mai tîrziu, în dormitorul care i se pusese la dispoziţie, Urquhart a constatat că somnul după care tînjise atîta nu venea deloc. „Aveam prea multe în minte şi pe conştiinţă", spuse el.

Erau într-adevăr multe lucruri demne să constituie un subiect de adîncă reflecţie. Divizia 1 aeropurtată fusese

sacrificată şi măcelărită. Din efectivul iniţial al lui Urquhart de 10 005 oameni, numai 2 163 de ostaşi, plus 160 de polonezi şi 75 de soldaţi din Regimentul Dorsetshire au trecut înapoi Rinul. După nouă zile, divizia înregistra aproximativ 1 200 de morţi şi 6 642 dispăruţi, răniţi sau prizonieri. Germanii, după cum a reieşit mai tîrziu, suferiseră, de asemenea, pierderi grele: 3 300, din care 1 100 morţi.

Aventura de la Arnhem se încheiase şi odată cu ea şi operaţia „Market-Garden". Aliaţii nu mai aveau altceva de făcut decît să se retragă şi să-şi consolideze poziţiile. Războiul va continua pînă în mai 1945. „Astfel a eşuat cea mai mare operaţie de desant aerian din timpul acestui război, avea să scrie mai tîrziu un istoric american. Deşi Montgomery a declarat că ea constituie un succes în proporţie de 90 la sută, afirmaţia sa a fost o simplă figură de stil consolatoare. E adevărat că, în afară de Arnhem, fuseseră cucerite toate obiectivele, dar fără Arnhem celelalte nu valorau nimic. Drept răsplată pentru o bravură extraordinară şi pentru atîtea sacrificii, aliaţii au cîştigat un ieşind de 80 km care nu ducea nicăieri"[1].

Poate pentru că se crezuse că vor scăpa foarte puţini, nu erau destule mijloace de transport pentru supravieţuitorii epuizaţi. Mulţi soldaţi, care avuseseră atîtea de îndurat, trebuiau să meargă acum pe jos pînă la Nijmegen. Căpitanul Roland Langton, din Regimentul de gardă irlandez, rămase în ploaia rece pe şosea pentru a urmări întoarcerea Diviziei 1 aeropurtate. Cînd oamenii aceia obosiţi şi murdari trecură, împleticindu-se, pe lîngă el, Langton făcu un pas înapoi. Ştia că escadronul lui făcuse tot posibilul să înainteze pe şoseaua de pe creasta digului de la Nijmegen la Arnhem, şi totuşi încerca un sentiment de jenă, „îmi venea greu să intru în vorbă cu ei". Unul dintre ei, cînd trecu pe lîngă un alt ostaş din Regimentul de gardă irlandez, care stătea tăcut pe marginea şoselei, strigă: „Unde dracu aţi fost?" Ostaşul răspunse liniştit: „Luptăm de cinci luni fără răgaz". Caporalul William Chennell, din Regimentul de gardă, auzi pe unul dintre paraşutişti zicînd: „A fost frumoasă plimbarea pînă aici?"

În timp ce oamenii se scurgeau pe şosea, un ofiţer care stătea de ore întregi în ploaie cerceta atent fiecare faţă.

---

[1] Dr. John C. Warren, *Airborne Operations in World War II, European Theater*, p.146.

Căpitanul Eric Mackay, al cărui mic grup de soldaţi răzleţi a rezistat cu atîta bărbăţie în şcoala de lîngă podul din Arnhem, reuşise să evadeze şi să ajungă la Nijmegen. Acum căuta soldaţi din compania sa. Cea mai mare parte dintre ei nici nu ajunseseră la podul din Arnhem; dar Mackay, continuînd să spere cu încăpăţînare, îi căuta printre paraşutiştii care veneau de la Oosterbeek. „Ceea ce m-a impresionat cel mai mult erau feţele lor, spune el despre soldaţii care se retrăgeau. Erau îngrozitor de trase şi de obosite. Ici, colo puteai vedea cîte un ostaş călit în lupte, al cărui chip părea să spună: «nu-mi pasă de nimic», ca şi cînd niciodată n-ar fi putut fi înfrînt". În tot cursul acelei nopţi şi în zori Mackay a stat pe marginea şoselei. „N-am văzut nici o figură cunoscută. În timp ce continuam să-i urmăresc cu privirea, am simţit că mă cuprinde o ură faţă de toată lumea. Îi uram pe cei răspunzători pentru aceasta şi uram trupele de uscat pentru şovăiala lor. Mă gîndeam la vieţile pierdute şi la o divizie minunată ajunsă la ultima expresie a epuizării. Şi pentru ce?" Mackay s-a întors la Nijmegen în plină zi. Acolo a început să cerceteze punctele de adunare şi cantonamentele, hotărît să-şi găsească oamenii. Din cei 200 de genişti din compania sa, se întorseseră cinci, cu el cu tot.

Pe cealaltă parte a fluviului au rămas soldaţii şi civilii care au fost lăsaţi în urmă fie din cauza misiunilor lor, fie din cauza rănilor. În afară de aceştia, mai erau mici grupuri de ostaşi care sosiseră prea tîrziu pentru a mai putea trece dincolo; stăteau ghemuiţi în locaşurile de tragere şi amplasamentele acum goale. Pentru aceşti supravieţuitori nu mai era nici o speranţă. Îşi aşteptau soarta în capul de pod unde totul era înnegrit de fum.

Sanitarul Taffy Brace adusese pînă la fluviu ultimii dintre răniţii săi în stare să umble, ca să găsească acum malul gol. Brace văzu un căpitan venind spre el. „Ce facem? îl întrebă ofiţerul. N-o să mai vină nici o barcă". Brace se uită la răniţi. „Cred că noi vom sta aici, spuse el. Eu nu-i pot părăsi". Căpitanul îi strînse mîna. „Noroc, le ură el tuturor. Voi încerca să înot pînă dincolo". Brace îl văzu pentru ultima oară pe ofiţer cînd intră în apă. „Noroc şi dv., îi strigă Brace. La revedere".

Pentru maiorul Guy Rigby-Jones, medic la Tafelberg, „plecarea diviziei a fost o pilulă amară greu de înghiţit", dar şi-a continuat munca. Cu ajutorul unor echipe de sanitari, Rigby-

Jones a cercetat casele din jur şi a adus în clădirea hotelului toţi răniţii care rămăseseră pe loc. De multe ori, purtînd pe braţe răniţii la punctele de adunare, sanitarii îi aşezau în camioane, ambulanţe şi automobile germane şi apoi se urcau şi ei îndreptîndu-se spre captivitate.

Părintele Pare, aflat la Schoonoord, a dormit toată noaptea. Se trezi brusc, fiind sigur că s-a întîmplat ceva rău. Apoi îşi dădu seama că era o linişte nefirească. Se repezi în camera de alături şi văzu un sanitar stînd la o fereastră unde putea fi văzut de oricine de afară. Cînd apăru Pare, sanitarul se întoarse spre el şi îi spuse: „Divizia a plecat”. Pare, căruia nu i se spusese nimic de evacuare, se uită la el înmărmurit. „Eşti nebun”. Sanitarul clătină din cap. „Aveţi grijă de dv. Sîntem prizonieri acum. Ai noştri au trebuit să se retragă”. Lui Pare nu-i venea să creadă. „Părinte, spuse sanitarul, va trebui să comunicaţi pacienţilor vestea. Eu nu am putere s-o fac”. Pare luă la rînd camerele hotelului. „Fiecare încerca să accepte situaţia cu curaj, îşi aminteşte el, dar eram cu toţii foarte deprimaţi”. Apoi, într-o cameră mare în care se afla majoritatea răniţilor, un soldat se aşează la pian şi se apucă să interpreteze melodii cunoscute. Oamenii începură să cînte un potpuriu de muzică populară şi Pare se pomeni cîntînd şi el.

„Era un lucru straniu după infernul din ultimele zile, spune Pare. Germanii nu puteau înţelege, dar era destul de uşor de explicat. Tensiunea, sentimentul de a fi părăsit au produs o reacţie nefirească. Tot ce mai puteau face oamenii era să cînte”. Mai tîrziu, cînd Hendrika van der Vlist şi alţi civili olandezi se pregăteau să plece pentru a-i ajuta pe răniţi în spitalele germane, Pare îşi luă rămas bun cu părere de rău. „Ei au pătimit alături de noi, au îndurat foamea şi setea, şi totuşi nu s-au gîndit nici o clipă la ei înşişi”. Cînd s-au îndepărtat şi ultimele ambulanţe, Pare şi personalul medical şi-au încărcat puţinele lucruri personale într-un camion german. „Germanii ne-au ajutat, îşi aminteşte Pare. Curios, dar nu exista nici urmă de animozitate. Nimeni nu avea nimic de spus”. Cînd porni autovehiculul, Pare se uită cu tristeţe la ruinele înnegrite de fum ale hotelului Schoonoord „unde s-au făcut adevărate miracole”. Avea „ferma convingere că era o chestiune de numai o zi sau două; poate chiar în noaptea aceea Armata 2 avea să treacă Rinul şi să cucerească întregul sector”.

Pe cealaltă parte a străzii, Kate ter Horst îşi luase rămas bun de la răniţi, care acum erau toţi prizonieri. Împingînd un cărucior şi însoţită de cei cinci copii ai ei, porni pe jos spre Apeldoorn. După ce străbătu o mică distanţă, se opri şi privi înapoi la vechea casă parohială care fusese locuinţa ei. „O rază de soare cade pe o paraşută de un galben strălucitor, care atîrnă de acoperiş", a scris ea. Galben strălucitor!... Un salut de la trupele aeropurtate... Adio, prieteni... Dumnezeu să vă binecuvînteze".

Tînăra Anje van Maanen, care era, de asemenea, în drum spre Apeldoorn, se uita după tatăl ei în toate maşinile şi ambulanţele Crucii Roşii ce treceau aducînd răniţii de la Tafelberg. Anje, împreună cu mătuşa şi fratele ei, scruta chipurile care îi deveniseră familiare în săptămîna aceea. În cele din urmă îl văzu pe tatăl ei într-un camion. Îl strigă şi începu să alerge. Camionul se opri şi doctorul van Maanen coborî pentru a-şi saluta familia. Îmbrăţişîndu-i pe toţi trei, el spuse: „N-am fost niciodată atît de săraci şi niciodată atît de bogaţi. Am pierdut satul nostru, casa noastră şi toate bunurile noastre, dar ne avem unii pe alţii şi sîntem în viaţă". Doctorul van Maanen se înţelese cu familia să se întîlnească la Apeldoorn, apoi urcă din nou în camion să vadă de răniţi. În timp ce mergea printre sute de alţi refugiaţi, Anje se întoarse şi privi înapoi. „Cerul era roşu aprins, a scris ea, ca sîngele celor ce şi-au dat viaţa pentru noi. Noi patru sîntem toţi în viaţă, dar la sfîrşitul acestei săptămîni disperate de război, bătălia a lăsat urme adînci în sufletul nostru. Glorie tuturor vitejilor noştri prieteni englezi şi tuturor celor care şi-au dat viaţa ca să-i ajute şi să-i salveze pe alţii".

La Driel, Cora Baltussen se trezi într-o linişte ciudată. Era marţi dimineaţa, 26 septembrie. Înţepenită din pricina rănilor care o dureau şi uluită de liniştea adîncă, Cora ieşi afară şchiopătînd. Din centrul oraşului şi din Oosterbeek, dincolo de fluviu, se înălţau nori groşi de fum. Dar vacarmul luptei încetase. Cora îşi luă bicicleta şi pedală încet spre oraş. Străzile erau pustii; trupele plecaseră. În depărtare zări ultimele autovehicule dintr-o coloană ce se îndrepta spre sud, către Nijmegen. Lîngă una din bisericile distruse din Driel, cîţiva soldaţi mai zăboveau în jurul unor jeepuri. Deodată Cora îşi dădu seama că englezii şi polonezii se retrăgeau. Lupta încetase; germanii se vor întoarce curînd. În timp ce se îndrepta spre micul grup de soldaţi, începu

să sune clopotul din turla avariată a bisericii. Cora ridică privirea. În clopotniţă era un soldat, din divizia aeropurtată, cu capul pansat. „Ce s-a întîmplat?” întrebă Cora. „Totul s-a terminat, strigă soldatul. Totul. Ne retragem. Noi sîntem ultimul lot”. Cora se uită la el stupefiată. „De ce baţi clopotul?” Soldatul îl mai lovi o dată. Dangătul se propagă peste milenarul sat olandez şi se pierdu în depărtare. Soldatul privi în jos, spre Cora. „Mi se pare că-i lucrul cel mai potrivit de făcut”, spuse el.

„*După părerea mea – subiectivă – dacă operaţia ar fi fost sprijinită corespunzător de la început şi dacă ni s-ar fi pus la dispoziţie forţele aeriene şi terestre, precum şi stocurile de materiale necesare – ea ar fi reuşit în ciuda greşelilor mele, a timpului nefavorabil sau a prezenţei Corpului 2 de tancuri SS în zona Arnhem. Rămîn un susţinător fervent al operaţiei „Market-Garden*”.

— Mareşalul Sir Bernard Montgomery. *Memoirs: Montgomery of Alamein*, p.267

„*Ţara mea nu şi-ar mai putea permite vreodată luxul unui alt succes al lui Montgomery*”.

– Bernhard, Prinţul Olandei, într-o discuţie cu autorul.

Notă asupra pierderilor

În operaţia „Market-Garden” forţele aliate au suferit mai multe pierderi decît în uriaşa debarcare din Normandia. Majoritatea istoricilor consideră că în cele douăzeci şi patru de ore ale Zilei Z, 6 iunie 1944, totalul pierderilor aliate poate fi estimat la 10 000 – 12 000. În cele nouă zile ale operaţiei „Market-Garden” pierderile – morţi, răniţi şi dispăruţi – suferite atît de forţele aeropurtate cît şi de cele terestre s-au ridicat la peste 17 000 de oameni.

Pierderile englezilor au fost cele mai mari: 13 226 oameni. Divizia lui Urquhart a fost aproape complet nimicită. Forţele de la Arnhem, cu un efectiv total de 10 005 oameni, inclusiv polonezii şi piloţii de planoare, au pierdut 7 578 de oameni. Dacă adăugăm pierderile în piloţi şi echipaje ale RAF – 294 – totalul se ridică la 7 872 de răniţi, morţi şi dispăruţi. Corpul 30 al lui Horrocks a pierdut 1 480 de oameni, iar corpurile 8 şi 12 engleze – 3 874.

Pierderile americanilor, inclusiv piloţii de planoare şi aviatorii Comandamentului 9 de transport desant, s-au ridicat la 3 974 de oameni. Divizia 82 aeropurtată a generalului Gavin: 1 432; Divizia 101 a generalului Taylor:
2 118; pierderi în aviatori: 424.

Cifra totală a pierderilor suferite de germani rămîne necunoscută, dar în Arnhem şi Oosterbeek pierderile declarate au fost de 3 300 de oameni, dintre care 1 300 de morţi. În întreaga zonă a operaţiei „Market-Garden” pierderile lui Model au fost însă mult mai ridicate. Nu există cifre referitoare la numărul germanilor morţi, răniţi şi dispăruţi, dar după interviurile luate comandanţilor germani, eu aş estima că, de la declanşarea ofensivei la Neerpelt, apoi de-a lungul coridorului, în luptele de la Nijmegen, Grave, Veghel, Best şi Eindhoven, Grupul de armate „B” a pierdut 7 500 – 10 000 de oameni, dintre care probabil un sfert au fost ucişi.

Cîte pierderi au fost în rîndurile civililor olandezi? Nimeni nu

poate spune. Se afirmă că în Arnhem şi Oosterbeek numărul morţilor a fost mic, sub 500, dar nimeni nu ştie cu exactitate. Am auzit vorbindu-se că totalul pierderilor – morţi, răniţi sau dispăruţi – din cursul întregii desfăşurări a operaţiei „Market-Garden” şi ca rezultat al evacuării forţate a zonei Arnhem, al lipsurilor şi foametei din iarna cumplită care a urmat atacului, s-a ridicat la 10 000 de oameni.

Cuprins

Recviem pentru soldatul antihitlerist
de *Cristian Popişteanu* 5

Cuvînt înainte 23

Partea I. Retragerea 25

Partea II. Planul 107

Partea III. Atacul 171

Partea IV. Asediul 273

Partea V. Der Hexenkessel 433

Notă asupra pierderilor 532